

AUEZOV
UNIVERSITY
1943

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ БІЛІМ МИНИСТРЛІГІ
М.ӘУЕЗОВ АТЫНДАҒЫ ОҢТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ
ҚАЗАҚСТАН КӨРКЕМ АКАДЕМИЯСЫ ТҮРКІСТАН ҰЙЫМЫНЫҢ АКАДЕМИЯСЫ

МИНИСТЕРСТВО НАУКИ И ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН
ЮЖНО-КАЗАХСТАНСКИЙ ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ им. М. АУЭЗОВА
АКАДЕМИЯ ТУРКЕСТАНСКОЙ ОРГАНИЗАЦИИ КАЗАХСКОЙ АКАДЕМИИ ИСКУССТВ

ҚАЗАҚСТАН ПЕДАГОГИКА ҒЫЛЫМДАРЫ АКАДЕМИЯСЫНЫҢ АКАДЕМИГІ,
ҚР ДИЗАЙНЕРЛЕР ОДАҒЫНЫҢ МҮШЕСІ, ПЕДАГОГИКА ҒЫЛЫМДАРЫНЫҢ
ДОКТОРЫ, ӨНЕР САЛАСЫНЫҢ ПРОФЕССОРЫ МЕДЕУБЕК ЖҰМАТАЙҰЛЫ
ТӘҢІРБЕРГЕНОВТІҢ 60 ЖЫЛ МЕРЕЙТОЙЫНА ОРАЙ «КӨРКЕМ БІЛІМ БЕРУДЕ
ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЕКТІҢ ҰРПАҚ ТӘРБИЕСІНЕ ЫҚПАЛЫ» АТТЫ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ
ҒЫЛЫМИ-ПРАКТИКАЛЫҚ КОНФЕРЕНЦИЯСЫНЫҢ

БАҒДАРЛАМАСЫ

ПРОГРАММА

МЕЖДУНАРОДНОЙ НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКОЙ КОНФЕРЕНЦИИ «ВЛИЯНИЕ
ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА В ХУДОЖЕСТВЕННОМ ОБРАЗОВАНИИ НА
ВОСПИТАНИЕ БУДУЩЕГО ПОКОЛЕНИЯ» ПОСВЯЩЕННОЙ 60-ЛЕТИЮ
АКАДЕМИКА АКАДЕМИИ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ НАУК КАЗАХСТАНА, ЧЛЕНА
СОЮЗА ДИЗАЙНЕРОВ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН, ДОКТОРА ПЕДАГОГИЧЕСКИХ
НАУК, ПРОФЕССОРА ИСКУССТВ
МЕДЕУБЕКА ЖУМАТАЕВИЧА ТАНИРБЕРГЕНОВА

23-24. 01. 2026ж.

ШЫМКЕНТ

ҚАЗАҚСТАН ПЕДАГОГИКА ҒЫЛЫМДАРЫ АКАДЕМИЯСЫНЫҢ АКАДЕМИГІ,
ҚР ДИЗАЙНЕРЛЕР ОДАҒЫНЫҢ МҮШЕСІ, ПЕДАГОГИКА ҒЫЛЫМДАРЫНЫҢ
ДОКТОРЫ, ӨНЕР САЛАСЫНЫҢ ПРОФЕССОРЫ
МЕДЕУБЕК ЖҰМАТАЙҰЛЫ ТӘҢІРБЕРГЕНОВТИҢ
60 ЖЫЛ МЕРЕЙТОЙЫНА ОРАЙ «КӨРКЕМ БІЛІМ БЕРУДЕ
ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЕКТІҢ ҰРПАҚ ТӘРБИЕСІНЕ ЫҚПАЛЫ» АТТЫ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ
ҒЫЛЫМИ-ПРАКТИКАЛЫҚ КОНФЕРЕНЦИЯСЫНЫҢ

ЕҢБЕКТЕРІ

ТРУДЫ

МЕЖДУНАРОДНОЙ НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКОЙ К
МЕЖДУНАРОДНОЙ НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКОЙ КОНФЕРЕНЦИИ «ВЛИЯНИЕ
ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА В ХУДОЖЕСТВЕННОМ ОБРАЗОВАНИИ НА
ВОСПИТАНИЕ БУДУЩЕГО ПОКОЛЕНИЯ» ПОСВЯЩЕННОЙ 60-ЛЕТИЮ
АКАДЕМИКА АКАДЕМИИ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ НАУК КАЗАХСТАНА, ЧЛЕНА
СОЮЗА ДИЗАЙНЕРОВ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН, ДОКТОРА ПЕДАГОГИЧЕСКИХ
НАУК, ПРОФЕССОРА ИСКУССТВ
МЕДЕУБЕКА ЖУМАТАЕВИЧА ТАНИРБЕРГЕНОВА

I ТОМ

23-24. 01. 2026ж.

ОӘЖ 372.8:76
КВЖ 74.268.51
Т60

Бас редактор: - Бейсенбаев С.Қ - п.ғ.д., академик, М.Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан Зерттеу Университетінің **Қоғаммен байланыс және мәдениет жөніндегі проректоры;**

Редактор: Тәңірбергенов М.Ж. - п.ғ.д., профессор «Мәдениет және өнер» факультетінің деканы;

Жауапты хатшылар: Умралиева Л.М. аға оқытушы, Байтас М. оқытушы «Бейнелеу өнері және дизайн» кафедрасы, Уалиханова А. Мәдени тынығу жұмысы кафедрасы.

Редакциялық алқа: Жолдасбекова С. А. п.ғ.д., профессор «Бейнелеу өнері технологияны және Музыкалық білім» кафедрасының меңгерушісі; Болысбаев Д.С. ф.ғ.д., профессор «Бейнелеу өнері және дизайн» кафедрасының меңгерушісі; Кадыралиева А. М. PhD, доцент «Мәдени және әлеуметтік жұмыс» кафедрасының меңгерушісі; Азизханова Д. К. PhD доктор «Мәдени және әлеуметтік жұмыс» кафедрасының меңгерушісі; Туреханов Қ. Е. аға оқытушы «Мәдени- тынығу және сахналық қызмет» кафедрасының меңгерушісі;

Қазақстан Педагогика Ғылымдары Академиясының академигі, ҚР Дизайнерлер Одағының мүшесі, педагогика ғылымдарының докторы, өнер саласының профессоры Медеубек Жұматайұлы Тәңірбергеновтің 60 жыл мерейтойына орай «Көркем білім беруде жасанды интелектің ұрпақ тәрбиесіне ықпалы» атты халықаралық ғылыми-практикалық конференциясының еңбектері

Труды Международной научно-практической конференции «Влияние искусственного интеллекта в художественном образовании на воспитание будущего поколения», посвященной 60-летию академика Академии Педагогических Наук Казахстана, члена Союза дизайнеров Республики Казахстан, доктора педагогических наук, профессора искусств Медеубека Жуматаевича Танирбергенова

ISBN 978-601-255-012-2

Жинақта ЖОО-ынң оқытушы-профессорлардың, магистрлердің мәдениет және өнер және жаратылыстану-педагогикалық, әлеуметтік-гуманитарлық ғылымдары бойынша мақалалары енгізілген.

©М.Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан Зерттеу университеті, 2026

©Южно-Казахстанский исследовательский университет им.М.Ауэзова, 2026

**КӨРКЕМ БІЛІМ БЕРУ ЖӘНЕ МӘДЕНИЕТ АЯСЫНДА ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЕКТ
АРҚЫЛЫ БОЛАШАҚ ПЕДАГОГТАРДЫ КӘСІБИ ТҮРҒЫДАН ДАЯРЛАУ**

**ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ ПОДГОТОВКА БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ ЧЕРЕЗ
ИСКУССТВЕННЫЙ ИНТЕЛЛЕКТ В РАМКАХ ХУДОЖЕСТВЕННОГО
ОБРАЗОВАНИЯ И КУЛЬТУРЫ**

**PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE TEACHERS THROUGH ARTIFICIAL
INTELLIGENCE IN THE FRAMEWORK OF ART EDUCATION AND CULTURE**

**БОЛАШАҚ КӨРКЕМ ЕҢБЕК ПЕДАГОГТАРЫНЫҢ КӘСІПКЕРЛІК
ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТЕРІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ МӘСЕЛЕСІ**

Жолдасбекова С.А. - п.ғ.д., профессор, Омар А.О. - магистрант

М. Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университеті, Шымкент, Қазақстан

s.zholdasbekova@mail.ru

Түйін

Бұл ғылыми мақала болашақ педагогтардың кәсіпкерлік құзыреттілігін қалыптастыру мен дамыту мәселесіне арналған. Болашақ көркем еңбек және кәсіпкерлік негіздері педагогтары үшін жеке білім беру ұйымын тиімді басқару, оның қаржылық қызметін ұйымдастыру, сондай-ақ қызметкерлердің жұмысын үйлестіру және ынталандыру бойынша қосымша білімнің маңыздылығы қарастырылады. Аталған білім мен дағдыларсыз қазіргі заманғы кәсіпкерлік қызметтің табысты болуы мүмкін еместігі атап өтіледі.

Мақалада экономикалық білімге және кәсіпкерлік қызметке деген қызығушылықтың артып келе жатқаны көрсетілген. Қазақстан Республикасының қазіргі әлеуметтік-экономикалық даму жағдайында кәсіпкерлік қызметтің беделді әрі өзекті салаға айналуы зерттеудің маңыздылығын айқындайды. Мемлекеттің тұрақты әрі табысты дамуына экономиканың әртүрлі салаларының ықпалы сипатталып, сол салалардағы кәсіпкерлік құзыреттіліктің орны мен маңызы талданған.

Тірек сөздер: кәсіпкерлік, құзыреттілік, кәсіпкерлік білім, білім саласындағы кәсіпкерлік, педагогтар, кәсіпкерлік негіздері педагогы.

Қазіргі жаһандану жағдайында білім беру жүйесіне қойылатын талаптар айтарлықтай өзгеруде. Нарықтық экономиканың дамуы, еңбек нарығындағы бәсекелестіктің артуы педагог кадрлардан тек кәсіби білім мен шеберлікті ғана емес, сонымен қатар кәсіпкерлік ойлау қабілетін, икемділікті, бастамашылдықты талап етеді. Осы тұрғыда болашақ көркем еңбек педагогтарының кәсіпкерлік құзыреттіліктерін қалыптастыру – өзекті ғылыми-педагогикалық мәселе болып табылады.

Көркем еңбек пәні – оқушылардың шығармашылық әлеуетін дамытумен қатар, қолөнер, дизайн, сәндік-қолданбалы өнер арқылы нақты өнім жасауға бағытталған пән. Бұл пәннің мазмұны кәсіпкерлік қызметпен тығыз байланысты болғандықтан, оны оқытатын педагогтың өзі кәсіпкерлік құзыреттіліктерге ие болуы аса маңызды.

Кәсіпкерлік құзыреттілік – бұл тұлғаның экономикалық білімдер жиынтығы, кәсіпкерлік қызметті жүзеге асыруға қажетті іскерліктері мен дағдылары, сондай-ақ бастамашылдық, тәуекелге бара білу, инновациялық ойлау қабілетімен сипатталатын кешенді қасиет [1].

Болашақ болашақ көркем еңбек педагогтарының кәсіпкерлік құзыреттілігі ерекше мәнге ие, себебі қазіргі таңда:

– жеке меншік білім беру мекемелері санының артуы;

– қосымша білім беру орталықтарының дамуы;

– авторлық студиялар, шеберханалар мен шығармашылық орталықтардың көбеюі педагогтардың кәсіпкерлік қызметпен айналысуына кең мүмкіндік беріп отыр.

Осыған байланысты болашақ көркем еңбек педагогтары жеке білім беру мекемесін ашу, оның қаржысын басқару, қызметкерлердің жұмысын ұйымдастыру және оларды ынталандыру мәселелері бойынша қосымша білім алуы қажет. Онсыз қазіргі заманғы бизнес тиімді жұмыс істемейді және тұрақты табыс әкелмейді.

Көркем еңбек пәні – шығармашылық пен практикалық әрекетке негізделген пән. Бұл пән арқылы оқушылар сәндік-қолданбалы өнер, дизайн, қолөнер, технологиялық

жұмыстармен айналысады. Осы бағыттардың барлығы нарықтық экономика жағдайында кәсіпкерлік қызметпен тікелей байланысты. Әрі, болашақ көркем еңбек педагогы:

- шығармашылық өнімді жоспарлап, дайындай алуы;
- оны нарық талаптарына сай ұсына білуі;
- оқушыларға кәсіптік бағдар беруі;
- еңбек нәтижесінің экономикалық құндылығын түсіндіруі тиіс.

Осы үдерісте педагогтың кәсіпкерлік құзыреттілігі оқыту мазмұнын өмірмен байланыстыруға, білім алушылардың экономикалық сауаттылығын арттыруға мүмкіндік береді. Қазіргі қоғамда экономикалық білімге және кәсіпкерлік қызметке деген қызығушылықтың артып келе жатыр. Бұл үрдіс Қазақстан Республикасының әлеуметтік-экономикалық дамуымен тікелей байланысты. Қазақстан Республикасының заманауи даму жағдайында кәсіпкерлікпен шұғылдану: беделді; әлеуметтік маңызы бар; мемлекет тарапынан қолдау тапқан қызмет түрі ретінде қарастырылады [2].

«Бизнестің жол картасы», «Жастар кәсіпкерлігі», «Креативті индустрияны дамыту» сияқты мемлекеттік бағдарламалар кәсіпкерлік құзыреттілікті қалыптастырудың маңыздылығын арттыра түседі. Бұл өз кезегінде болашақ педагогтарды да кәсіпкерлік бағытта даярлаудың қажеттілігін көрсетеді.

Мемлекеттің табысты өркендеуі экономикадағы түрлі салалардың үйлесімді дамуына байланысты. Өнер, білім беру, мәдениет және шығармашылық индустрия салалары да экономиканың маңызды құрамдас бөлігі болып табылады.

Кәсіпкерлік құзыреттілік:

- шағын және орта бизнестің дамуына;
- инновациялық жобалардың іске асуына;
- жаңа жұмыс орындарының ашылуына;
- экономикалық тұрақтылықтың қалыптасуына ықпал етеді.

Жеке тұлғаның кәсіпкерлік қасиеттерін қалыптастыруды біз авторлық модель түрінде ұсынылған күрделі, көп компонентті педагогикалық процесс ретінде қарастырамыз. Бұл модель болашақ мұғалімнің кәсіпкерлік қасиеттерін қалыптастыруға бағытталған өзара байланысты компоненттер жүйесін, құрылымдалған және бір-біріне бағынатын, ортақ мақсатпен, теориялық және әдіснамалық негіздермен, педагогикалық жағдайлармен, мазмұнмен, ұйымдастырушылық формалармен, әдістермен, құралдармен және интерактивті оқыту технологияларымен біріктірілген жүйені қамтиды.

Әзірленген модельдің мақсатты доминанты-интерактивті оқыту процесінде педагогикалық университет студенттерінің кәсіпкерлік қасиеттерін қалыптастыру. Модельдің теориялық және әдіснамалық негізі қазіргі ғылыми тәсілдер — құзыреттілік және жеке-белсенділік болып табылады, оларды біз болашақ мұғалімнің кәсіпкерлік қасиеттерін қалыптастыру процесінде негізгі әдіснамалық нұсқаулық ретінде қарастырамыз.

Құзыреттілік тәсіл білім берудегі мақсат қоюдың жалпы қағидаттарының жиынтығына, оқыту мазмұнын іріктеу мен құрылымдауға, сондай-ақ жеке тұлғаның кәсіби құзыреттілігін дамытуға бағытталған білім беру процесін ұйымдастыруға негізделген. Бұл тәсілдің тұжырымдамалық ережелері А. Л. Андреев, В. Н. Введенский, Д. А. Иванов, И. А. Зимней, Э. Ф. Зеер, В. С. Елагина, О. Е. Лебедев, А. К. Маркова, В. В. Маскин, Л. П. Панина, А. В. Хуторский және Ш.Т. Таубаева, А.Қ. Құсайынов, К.Б. Жолдасбеков, Н.Н. Нұрахметов тағыда басқа ғалымдардың зерттеулерінде ашылды.

Болашақ көркем еңбек педагогтарының кәсіпкерлік құзыреттілігін қалыптастыру үшін келесі бағыттар маңызды: білім беру бағдарламаларына кәсіпкерлік және бизнес негіздерін енгізу; қаржылық сауаттылық пен басқару негіздерін оқыту; жобалық және практикалық оқыту технологияларын қолдану; шығармашылық стартап-жобаларды әзірлеу; оқу барысында нақты бизнес үлгілерін модельдеу. Бұл жұмыстар студенттердің кәсіби дербестігін арттырып, еңбек нарығында бәсекеге қабілетті маман болып қалыптасуына мүмкіндік береді. Осы тұрғыда көркем еңбек педагогтарының кәсіпкерлік

құзыреттілігі шығармашылық саланың экономикалық әлеуетін арттыруда маңызды рөл атқарады. Олар болашақта тек педагог қана емес, сонымен қатар шығармашылық кәсіпкер, менеджер, ұйымдастырушы ретінде де қызмет атқара алады [3].

«Болашақ көркем еңбек педагогтарының кәсіби құзыреттілігі» ұғымының мазмұны нақтыланған, ол интегративті жеке-кәсіби сапа ретінде қарастырылады, ол көркемдік-педагогикалық қызметті жүзеге асыруға дайындықты анықтайды және мамандықтың ерекшелігін көрсететін және көркемдік білім беру нәтижелері туралы түсініктерін кеңейтетін өзіндік шығармашылық өнімді құру процесінде стандартты емес шешімдер қабылдау қабілетін дамытуға негізделген. Педагогтардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастыруда көркемдік білім беру жүйесінің педагогикалық мүмкіндіктері анықталды, бұл білім беру процесін маманды кәсіби қызметтегі инновациялық өзгерістерге дайындаудың озық сипатына бағыттаумен байланысты.

Болашақ көркем еңбек педагогтарының кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың іс жүргізу моделі әзірленді, оның ішінде мақсатты, әдіснамалық, мазмұнды және нәтижелі-рефлексивті компоненттер, сондай-ақ білім беру деңгейлері, оқыту кезеңдері, әдістері мен формалары және көркемдік білім беру жүйесінде кәсіби құзыреттілікті қалыптастыру процесінің тұтас және кезең-кезеңімен ұсынылуын қамтамасыз ететін педагогикалық жағдайлар жиынтығы бар.

Мұғалімнің кәсіпкерлік қасиеттерінің мәнін талдау кәсіпкерлік саласындағы педагогикалық университеттің түлектеріне қойылатын талаптарды анықтауға және мұғалімнің кәсіпкерлік қасиеттері ретінде біз белгілеген қасиеттердің тізімін анықтауға, сондай-ақ олардың педагогикалық қызметтегі көрінісін қарастыруға мүмкіндік береді (1-кесте).

Кесте 1. Болашақ мұғалімнің кәсіпкерлік қасиеттері

Сапа	Мұғалімнің кәсіпкерлік қызметіндегі көрінісі
<i>Ұйымдастырушылық қасиеттер:</i> кәсіпкерлік; бастамашылық; тәуекел; шешімділік; белсенділік; Тәуелсіздік;	– білім беру қызметін ұйымдастыру, ілгерілету және ондағы жоспарланған нәтижелерге қол жеткізу жөніндегі қызметті жоспарлау; - білім беру өнімдерін жасау бойынша қолда бар ресурстарды ұтымды пайдалану және жұмысты уақытында дұрыс бөлу мүмкіндігі; -оқу фирмаларын, бизнес-инкубаторларды, бизнес-парктер және мектеп кәсіпкерлігінің басқа да нысандарын ұйымдастыру; - өз жобаларын іске асыру кезінде практикалық қызметке бастама жасау мүмкіндігі және инновациялар; - әріптестер тобында жұмыс істеу және топтық жұмысты ұйымдастыру қабілеті.
<i>Шығармашылық қасиеттер:</i> шығармашылық; эвристикалық; тапқырлық; жаңашылдық	- мұғалімнің имиджін құру, презентациялық қабілеттерін көрсету; - іскерлік қарым-қатынас нормаларын, этикетті және іскерлік қарым-қатынас орнатуға мүмкіндік беретін кәсіпкерлік мәдениеттің басқа компоненттерін сақтау; - адамдарды өзіне орналастыру және айналасындағыларға әсер ету қабілеті; - дауларды шешу, қарсылықтарды жеңу, төзімділік таныту қабілеті; - серіктестер тарапынан жағымды тартымдылықты дамыту, сонымен, білім беру қызметін тұтынушы тарапынан.

<i>Коммуникативті қасиеттер:</i> байланыс;коммуникабельділік; қарым-қатынас; презентабельділік	- мұғалімнің имиджін құру, презентациялық қабілеттерін көрсету; - іскерлік қарым-қатынас нормаларын, этикетті және іскерлік қарым-қатынас орнатуға мүмкіндік беретін кәсіпкерлік мәдениеттің басқа компоненттерін сақтау; - адамдарды өзіне орналастыру және айналасындағыларға әсер ету қабілеті; - дауларды шешу, қарсылықтарды жеңу, төзімділік таныту қабілеті; - серіктестер тарапынан жағымды тартымдылықты дамыту, сонымен, білім беру қызметін тұтынушы тарапынан.
<i>Басқарушылық қасиеттер:</i> көшбасшылық;жауапкершілік; принциптілік; ықпал ету; өзіне деген сенімділік	- басқару процесіне қатысатын адамдар тобын басқара білу; – кәсіпкерлік жағдайларда мінез – құлық стратегиялары мен тактикаларын әзірлеу; – консалтингтік және жобалық қызметті басқару; – білім беру процесінің ұйымдастырылуы мен сапасын басқару қабілеті; - білім беруде басшы, Табысты менеджер болу қабілеті; - өкілеттіктерді беруді тиімді ұйымдастыру қабілеті.

Үшінші буынның заманауи білім беру стандарттары сонымен қатар педагогикалық жоғары оқу орындарының түлектері білім беру маршрутын және кәсіби мансапты жобалау, білім беру саласындағы жобалық және инновациялық қызмет әдістерін меңгеру, кәсіби және білім беру міндеттерін шешуде экономикалық білімді қолдану қабілеттерін қамтитын құзыреттерге ие болуы керек екенін атап көрсетеді [4].

Сонымен қатар, қазіргі заманғы ғылыми-педагогикалық зерттеулерде болашақ мұғалімдердің кәсіптік даярлау процесінде кәсіпкерлік қасиеттерін қалыптастыру мәселелері жеткілікті зерттелмеген, олар жаңа кәсіптік білімді игеруді ғана емес, сонымен қатар кәсіпкерлік қызмет арқылы қазіргі әлеуметтік-экономикалық кеңістік жағдайында тиімді әлеуметтік бейімделу мен өзін-өзі жүзеге асыру мүмкіндігін қамтамасыз етеді.

Қазіргі әлеуметтік-экономикалық жағдайлар мұғалімнің білім беру процесінде шешетін кәсіби міндеттерінің ауқымын кеңейтуді өзектендіреді. Оның кәсіби қызметінің құрылымына іске асырылуы дамыған кәсіпкерлік қасиеттердің болуын көздейтін функциялар барған сайын дәйекті түрде енгізілуде, атап айтқанда: білім беру қызметтерін ұйымдастыру және ілгерілету; білім беру өнімдері мен қызметтерін әзірлеу және енгізу; білім беру ұйымын басқару; Оқу фирмалары мен бизнес-инкубаторларды құру және сүйемелдеу; консалтингтік қызметті жүзеге асыру; әлеуметтік кәсіпкерлік, фандрайзинг және жобалық менеджмент саласындағы жобаларды іске асыру және т. б.

Бұл тұрғыда қазіргі педагог білім беру саласындағы өз бастамалары мен инновациялық шешімдерін жобалауға және іске асыруға бағытталған әлеуметтік кәсіпкерлік субъектісі ретінде әрекет етеді. Психологиялық-педагогикалық ғылымда "мұғалімнің кәсіпкерлік қасиеттері" ұғымы осы уақытқа дейін біржақты және жүйелі түрде қарастырылмаған, бірақ оны түсіндірудің жекелеген тәсілдері бірқатар диссертациялық зерттеулерде ұсынылған. Сонымен, А.В. Жадаева кәсіпкерлік қасиеттерді мектеп кәсіпкерлігін ұйымдастыру бойынша педагог қызметінің ерекшелігіне сәйкес келетін жеке сипаттамалардың жиынтығы ретінде түсіндіреді. О. В. Каткова оларды табысты оқу-Кәсіпкерлік қызметті жүзеге асыру үшін қажетті кәсіби маңызды жеке қасиеттер ретінде қарастырады. С. Б. Данилов кәсіпкерлік қасиеттерді тұлға дамуының ерікті, ұтымды және

эмоционалды компоненттерінің бірлігі мен өзара байланысын көрсететін және педагогикалық қызметте жүзеге асырылатын маңызды көшбасшылық сипаттамаларды қамтитын күрделі интегративті жеке білім ретінде анықтайды [5].

Осы зерттеу контекстінде мұғалімнің кәсіпкерлік қасиеттері субъектінің іскерлік және әлеуметтік-құндылық қатынастар жүйесіндегі тұрақты мінез-құлқын анықтайтын және кәсіби қызметтің бәсекеге қабілетті зияткерлік немесе пәндік өнімін құруға бағытталған оның кәсіпкерлігін ынталандыратын жеке-интегративті білім ретінде анықталады. Қазіргі педагогтың кәсіпкерлік қасиеттерінің мәнін талдау кәсіпкерлік саласындағы педагогикалық университет түлектеріне қойылатын талаптарды нақтылауға, мұғалімнің кәсіпкерлік қасиеттері ретінде біз белгілейтін қасиеттер жиынтығын анықтауға мүмкіндік береді.

Педагогикалық университет студенттерінің кәсіби маңызды жеке және іскерлік қасиеттерін қалыптастыру процесін қарастыра отырып, кәсіпкерлік типтегі тұлғаның қалыптасуы негізінен нақты кәсіпкерлік қызметті жүзеге асыру жағдайында немесе оған мүмкіндігінше жақын арнайы ұйымдастырылған білім беру ортасында мүмкін болатындығын ескеру қажет. Тұлғаның қалыптасуы оның дамуы мен қалыптасу процесі ретінде білім берудің, оқытудың және әлеуметтік ортаның сыртқы факторларының әсерінен түсініледі, оның барысында адам әлеуметтік қатынастардың субъектісі және объектісі ретінде әрекет етеді.

Г.И. Щукинаның түсіндіруінде «қалыптастыру» категориясы адамның өмір сүру жағдайларымен, оның белсенділігінің сипатымен, сондай-ақ тәрбие мен оқытудың мақсатты процестерімен анықталатын «даму» ұғымының мазмұнын тереңдетеді. Бұл жағдайда қалыптастыру тек жеке дамудың нәтижесі ретінде ғана емес, сонымен бірге жеке тұлғаның қалыптасу процесі ретінде де қарастырылады.

Кәсіби даму контекстінде бұл процесс кәсіби маңызды қасиеттер мен қабілеттердің үдемелі өсуі, кәсіби білім мен дағдылар жүйесінің кеңеюі, сондай-ақ кәсіби өзін-өзі танудың түбегейлі жаңа деңгейін және кәсіби қызметте шығармашылық өзін-өзі жүзеге асыруға бағытталған өмір салтын қалыптастыруға әкелетін адамның өзінің ішкі әлемін Белсенді сапалы қайта құруы ретінде түсіндіріледі.

Жеке тұлғаның кәсіпкерлік қасиеттерін қалыптастыруды біз авторлық модель түрінде ұсынылған күрделі, көп компонентті педагогикалық процесс ретінде қарастырамыз. Бұл модель болашақ мұғалімнің кәсіпкерлік қасиеттерін қалыптастыруға бағытталған бірыңғай мақсатпен, теориялық-әдіснамалық негіздермен, педагогикалық шарттармен, мазмұнмен, ұйымдастырушылық нысандармен, әдістермен, құралдармен және интерактивті оқыту технологияларымен біріктірілген өзара байланысты және құрылымдық реттелген компоненттер жиынтығын қамтиды.

Әзірленген модельдің мақсатты доминанты-интерактивті оқыту процесінде педагогикалық университет студенттерінің кәсіпкерлік қасиеттерін қалыптастыру. Модельдің теориялық және әдіснамалық негізін қазіргі ғылыми тәсілдер құрайды — құзыреттілік және тұлғалық-белсенділік, оларды біз болашақ мұғалімнің кәсіпкерлік қасиеттерін қалыптастыруда әдіснамалық нұсқаулық ретінде қарастырамыз.

Дарынды балаларды анықтау, қолдау және қолдау жүйесін дамыту, әр білім беру ұйымында көркем дарынды студенттерді табуға және дамытуға бағытталған шығармашылық білім беру ортасын қалыптастыру қажеттілігі атап көрсетілген.. сондай-ақ олардың көркемдік білімі мен эстетикалық тәрбиесі үшін жағдай жасау, олардың білімін игеру, таңдалған өнер түрлері саласындағы дағдылар мен дағдылар және шығармашылық қызмет тәжірибесін алу. Осы міндеттерді жүзеге асыруда жоғары кәсіби деңгейде бейнелеу өнері, көркемдік білім беру және оқушыларға эстетикалық тәрбие беру, ғылыми-зерттеу жұмыстарын жүргізу, Заманауи педагогикалық және ақпараттық технологияларды игеру, сондай-ақ білім алушылардың бойында рухани-адамгершілік құндылықтарды қалыптастыруға қабілетті бейнелеу өнері мұғалімдеріне маңызды рөл беріледі.. Осыған байланысты болашақ бейнелеу өнері мұғалімдерін даярлау сапасын арттыру мәселесі ерекше өзекті болып отыр.

Болашақ бейнелеу өнері мұғалімдерінің кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру кәсіптік даярлықтың барлық циклдарының пәндерін игеру процесінде жүзеге асырылады. Бұл ретте жетекші рөл білім беру және дамытушылық әлеуеті бар және болашақ педагогтың кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру мен дамытудың тиімді құралы болып табылатын пәндік даярлық пәндеріне тиесілі.

Кәсіби құзыреттілікті қалыптастыру проблемасының даму дәрежесі отандық ғалымдардың ғылыми зерттеулерінде көрінеді, олардың ішінде В. И. Байденко, А. А. Бусыгина, Н. П. Гришина, Н. Н. Долгих және Е. А. Панова, Н. Б. Смирнова, А. Р. Хайруллин және басқа ғалымдардың зерттеулерінде қарастырылған.

Ғылыми әдебиеттерді талдау «болашақ бейнелеу өнері мұғалімінің кәсіби құзыреттілігі» ұғымын түсіндіруге бірыңғай көзқарастың жоқтығын, сондай-ақ педагогикалық университетте пәндік дайындық процесінде осы құзыреттілікті қалыптастыру проблемасының жеткіліксіз дамығандығын көрсетеді. Педагогикалық ғылымда "Кәсіби құзыреттілік" ұғымының мәні көп мағыналы түсіндіріледі және кәсіби қызметтің нәтижелілігін анықтайтын білім, білік және дағдылар жиынтығын қамтитын интегративті білім ретінде қарастырылады; жеке қасиеттер мен жеке кәсіби қасиеттердің үйлесімі; кәсібилендірудің бағыты мен динамикасы; кәсіби қызметті жүзеге асыруға теориялық және практикалық дайындықтың бірлігі; күрделі мәдени түрді орындау қабілеті қызмет және т. б.

Кәсіпкерлік құзыреттілік мұғалімнің кәсіби құзыреттілігінің құрылымдық компоненттерінің бірі болып табылады, оны өзектендіру қазіргі әлеуметтік-экономикалық процестерге және білім беру саласында бәсекеге қабілетті мамандарды даярлау қажеттілігіне байланысты [6]. Болашақ мұғалімнің кәсіпкерлік құзыреттілігін қалыптастыруға біз кәсіпкерлік ретінде белгілеген жеке қасиеттер мен қасиеттердің жиынтығын мақсатты түрде жинақтау және дамыту процесі ықпал етеді, олардың қалыптасуы мен жетілдірілуі маманның бүкіл кәсіби қызметі барысында жүзеге асырылады.

Осы теориялық ережелерге сүйене отырып, студенттерді білім беру қызметтерін көрсетуге, қоғамдық және жеке білім беру қажеттіліктерін қанағаттандыруға, білім беру ресурстарын инновациялық пайдалануға және экономикалық нәтиже алуға бағытталған білім беру саласындағы кәсіпкерлік қызметке тарту олардың кәсіпкерлік қасиеттерін мақсатты түрде қалыптастыру және дамыту үшін жағдай жасайды деп қорытынды жасауға болады.

Студенттерді қазіргі кәсіпкерлік кеңістіктің шарттары мен талаптарын модельдейтін белсенді және жеке маңызды білім беру қызметіне тарту олардың әлеуметтік және кәсіби тәжірибесін игеруіне, психикалық функциялары мен қабілеттерін дамытуға, сондай-ақ қоршаған шындыққа және өзінің жеке басына тұрақты қарым-қатынас жүйесін қалыптастыруға ықпал етеді. Қазіргі педагогикалық практикада кәсіпкерлік қызметтің Имитациялық формаларын ұйымдастыруда айтарлықтай тәжірибе жинақталды, олардың қатарына оқу фирмалары, студенттік бизнес-инкубаторлар, бизнес-лагерьлер, сондай-ақ кешенді ойын және модельдеу білім беру технологиялары кіреді.

«Болашақ көркем еңбек педагогтарының кәсіби құзыреттілігі» ұғымының мазмұнын нақтылау өнер мұғалімінің кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру контекстінде жаңа педагогикалық құбылыстарды түсіндіруге ықпал ете отырып, жеке тұлғаны дамыту және кәсіптік білім беру теориясының ережелерін кеңейтеді және тереңдетеді. Көркемдік білім беру жүйесінің анықталған мүмкіндіктері оқыту теориясын толықтырады және көркемдік білім беру мазмұнын жобалауда қолдануға болады. Болашақ өнер мұғалімінің кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың әзірленген іс жүргізу моделі көркемдік білім берудің мазмұнын және көркемдік профильдегі мұғалімдерді кәсіби даярлау әдістерін нақтылауға мүмкіндік береді.

Әдебиеттер:

- 1.«Педагог мәртебесі туралы» Қазақстан Республикасының Заңы 2019 жылғы 27 желтоқсандағы № 293-VI ҚРЗ. – Астана, 2021 [Электронды ресурс]: URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=32091648&pos=28;-56#pos=28;-56 [Қаралған күні: 15.09.2022]
2. Волошина Т.А. Формирование предпринимательских качеств будущего учителя в процессе интерактивного обучения // Молодой ученый, 2010. № 12. Т. 2. С. 100-105. [Электронный ресурс]. Режим доступа: <https://moluch.ru/archive/23/2482/> (дата обращения: 29.03.2018).
3. Montes-Martínez R., Ramírez-Montoya M.S. Training in entrepreneurship competences, challenges for educational institutions: systematic literature review // 8th International Conference on Technological Ecosystems for Enhancing Multiculturality. – 2020. – PP. 358–364.
4. Жадаева, а. в. технология және кәсіпкерлік мұғалімінің жалпы педагогикалық дайындығының мазмұны [Мәтін]: Дис. канд. пед. ғылымдар: 13.00.08 / а. в. Жадаева. - Волгоград. – 2001. – 178 с.
5. Seikkula-Leino J. A review of entrepreneurship education in teacher education //Learn. Instr. – 2018. – Vol. 4. – P. 15105–15148.
6. Махмутова К. И., Джанпейсова Г. Э. (2022) *Болашақ мұғалімдердің кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру шарттары* — педагогикалық зерттеу мақаласы. Бұл мақала болашақ педагогтардың кәсіби құзыреттілік ұғымының мәні, құрылымы мен мазмұны туралы ғылыми түсінік береді. Қазақстан Ұлттық энциклопедия / бас. ред. Ә. Нысанбаев. – Алматы: Қазақ энциклопедиясы, 2001. – Т. 6. – 720 б.

БОЛАШАҚ КӨРКЕМДІК БІЛІМ БЕРУ ОҚЫТУШЫЛАРЫНЫҢ ЖОБАЛЫҚ ЖӘНЕ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҚЫЗМЕТІНДЕГІ ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ

Оспанов Т.М.

М. Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университеті, Шымкент, Қазақстан
tom.talverss@mail.ru

Түйін

Мақалада болашақ көркемдік білім беру мұғалімдерінің жобалық және шығармашылық қызметінде жасанды интеллектті қолдану мүмкіндіктері қарастырылады. Зерттеудің мақсаты-көркем-педагогикалық бағыттағы студенттерді кәсіби даярлау процесінде жасанды интеллект технологияларының педагогикалық әлеуетін анықтау. Талдау барысында оқу-жобалау және шығармашылық қызметте жасанды интеллектті қолданудың негізгі бағыттары айқындалды, сондай-ақ оның артықшылықтары мен шектеулері анықталды. Зерттеу нәтижелері жасанды интеллект (ЖИ) қолдану болашақ мұғалімдердің шығармашылық ойлауын, жобалық құзыреттілігін және цифрлық мәдениетін дамытуға ықпал ететінін көрсетеді. Жасанды интеллектті көркемдік-педагогикалық білім беру жүйесіне біріктірудің орындылығы туралы қорытынды жасалды.

Түйінді сөздер: жасанды интеллект, көркемдік білім, кәсіптік даярлық, жобалық қызмет, шығармашылық қызмет, болашақ педагогтар, цифрлық технологиялар.

Кіріспе

Қазіргі қоғам мен білім беру жүйесін жедел цифрландыру жағдайында болашақ көркемдік білім беру мұғалімдерін кәсіби даярлау мәселесі ерекше өзекті болып отыр. Қазіргі заманғы өнер мұғалімі көркем шығармашылық пен педагогиканың дәстүрлі формалары цифрлық технологиялармен белсенді өзара әрекеттесетін кеңістікте жұмыс істейді, бұл оқу мазмұнын, әдістері мен құралдарын қайта қарастыруды қажет етеді. Ең перспективалы және қарқынды дамып келе жатқан технологиялардың бірі-білім беру және мәдени процестерге айтарлықтай әсер ететін жасанды интеллект.

Көркемдік білім дәстүрлі түрде шығармашылық ойлауды, эстетикалық қабылдауды және мәдени құндылықтарды көркемдік түсіндіру қабілетін дамытуға бағытталған. Сонымен қатар, қазіргі білім беру ортасы болашақ Мұғалімге жаңа талаптар қояды: цифрлық құралдарды меңгеру, жобалық қызметке дайындық, инновациялық технологияларды оқу процесіне біріктіру мүмкіндігі. Бұл тұрғыда жасанды интеллект шығармашылық мүмкіндіктерді кеңейту және кәсіби дайындықтың тиімділігін арттыру құралы ретінде әрекет етеді.

Жобалық және шығармашылық қызмет Болашақ көркемдік білім беру мұғалімдерін даярлаудың негізгі компоненттері болып табылады. Дәл осы қызмет түрлерінде авторлық көркемдік-педагогикалық жобаларды әзірлеуге, көрнекі және мультимедиялық өнімдерді жасауға, сондай-ақ мәдени және көркем мұраны түсінуге байланысты кәсіби құзыреттер қалыптасады. Жасанды интеллект технологияларын қолдану визуализацияның жаңа формалары, идеяларды қалыптастыру және студенттердің білім беру траекторияларын даралау арқылы осы процестерді байытуға мүмкіндік береді.

Сонымен қатар, жасанды интеллектті көркемдік-педагогикалық білімге енгізу оның педагогикалық әлеуетін, мүмкіндіктері мен шектеулерін ғылыми тұрғыдан түсінуді талап етеді. Шығармашылық үдерістегі жасанды интеллекттің рөлін анықтау, болашақ мұғалімнің жеке басының басымдығын сақтау және көркемдік білімнің гуманистік бағытын қамтамасыз ету маңызды. Осыған байланысты болашақ көркемдік білім беру

мұғалімдерінің жобалық және шығармашылық қызметінде жасанды интеллектті қолдануды зерттеу қажеттілігі өзектендіріледі, бұл осы мақаланың мақсатын анықтайды.

Негізгі бөлігі

Болашақ көркемдік білім беру мұғалімдерін кәсіби даярлау жүйесіндегі жобалық және шығармашылық қызмет орталық болып табылады, өйткені дәл осы қызмет түрлерінде студенттердің теориялық білімі, практикалық дағдылары мен жеке және шығармашылық тәжірибесі интеграцияланады. Жобалық тәсіл көркемдік-педагогикалық идеяларды дербес әзірлеуге және іске асыруға бағытталған, бұл кәсіби жауапкершілікті, креативті ойлауды, өз бетінше шешім қабылдау және өз іс-әрекетін рефлексиялау қабілетін қалыптастыруға ықпал етеді. Сонымен қатар, жобалық іс-шаралар болашақ өнер мұғалімі үшін қажет болатын жоспарлау, уақытты ұйымдастыру және нәтижелерді ұсыну дағдыларын дамытады.

Бұл тұрғыда жасанды интеллект көркемдік дизайнның дәстүрлі түрлерін кеңейтетін және педагогикалық эксперимент үшін жаңа мүмкіндіктер беретін инновациялық құрал ретінде әрекет етеді. Қазіргі заманғы жасанды интеллект технологиялары визуалды бейнелерді талдауға, өнер туындыларының стилистикалық ерекшеліктерін анықтауға, өзгермелі көркемдік шешімдерді ұсынуға, сондай-ақ шығармашылық процестің әртүрлі кезеңдерін модельдеуге қабілетті. Бұл студенттерге тек классикалық құралдармен шектелмей, көркемдік жобаларды әзірлеуге, пішінмен, түспен, композициямен және стильмен тәжірибе жасауға саналы түрде қарауға мүмкіндік береді. Осылайша, ЖИ тек көмекші құралға ғана емес, сонымен қатар көркемдік және педагогикалық ойлауды кеңейту құралына айналады.

Болашақ көркемдік білім беру мұғалімдерінің жобалық қызметінде жасанды интеллект әртүрлі кезеңдерде қолданылуы мүмкін: жобаның идеясы мен тұжырымдамасын қалыптастырудан бастап оны визуализациялау мен таныстыруға дейін. Дизайн кезеңінде AI бейнелі бірлестіктерді құру, көркемдік стильдерді талдау, мәдени контекстті зерттеу және стандартты емес шешімдерді табу үшін пайдаланылуы мүмкін. Бұл студенттердің көркемдік көкжиегін кеңейтуге, мәселені шешудің балама жолдарын көру қабілетін дамытуға және дәстүрлі және заманауи тәсілдерді синтездеу қабілетін қалыптастыруға ықпал етеді. Жасанды интеллектті іске асыру кезеңінде құралдар эскиздер, цифрлық макеттер, инфографика және мультимедиялық материалдар жасауға, жобалау жұмыстарының көрнекілігі мен мәнерлілігін арттыруға, сондай-ақ шығармашылықтың техникалық бөлігіне уақытты үнемдеуге мүмкіндік береді.

Жасанды интеллектті қолданатын студенттердің шығармашылық қызметі олардың жеке көркемдік стилі мен кәсіби сәйкестігін дамытуға ықпал етеді. Жасанды интеллектпен өзара әрекеттесу болашақ мұғалімдерді алынған нәтижелерді сыни тұрғыдан түсінуге, ең маңызды көркемдік шешімдерді таңдауға және оларды педагогикалық түсіндіруге итермелейді. Сонымен қатар, жасанды интеллект адамның шығармашылық белсенділігін алмастырмайды, бірақ іздеу және эксперименттік белсенділікті ынталандыратын көмекші құрал ретінде әрекет етеді. Бұл тәсіл студенттерге шығармашылық автономия мен көркемдік дизайнның бірегейлігін сақтай отырып, заманауи технологияларды игеруге мүмкіндік береді.

Кәсіби дайындық процесінде болашақ мұғалімдердің көркемдік білім беруінде цифрлық мәдениетті және жасанды интеллектті қолдануға этикалық көзқарасты қалыптастыру ерекше маңызға ие. Студенттер жасанды интеллектті қолданудың шекараларын біліп, жасалатын материалдардың авторлық, мәдени және көркемдік маңыздылығын ескеріп, технологияларды енгізудің Әлеуметтік және этикалық салдарын түсінуі керек. Осы аспектілерді жобалау және шығармашылық қызметке қосу педагогикалық практикада цифрлық технологияларды жауапкершілікпен және мағыналы пайдалануды дамытуға, ЖИ-ті қауіпсіз және ұтымды қолдану дағдыларын қалыптастыруға, сондай-ақ инновациялық технологияларды мектептегі және мектептен тыс көркемдік білім беруге интеграциялауға дайындауға ықпал етеді.

Осылайша, болашақ көркемдік білім беру мұғалімдерінің жобалық және шығармашылық қызметінде жасанды интеллектті қолдану айтарлықтай педагогикалық әлеуетке ие. Ол кәсіби даярлықтың сапасын арттыруға, шығармашылық ойлауды, жобалық және цифрлық құзыреттілікті дамытуға, сондай-ақ студенттердің заманауи мәдени-білім беру ортасы жағдайында жұмысқа дайындығын қалыптастыруға ықпал етеді. Жасанды интеллектті көркемдік білім беру мұғалімдерін даярлау процесіне біріктіру дәстүрлі көркемдік әдістерді инновациялық цифрлық құралдармен байланыстыруға мүмкіндік береді, студенттердің кәсіби өсуі мен шығармашылық өзін-өзі жүзеге асыруы үшін жаңа мүмкіндіктер туғызады.

Негізгі дәлелдер мен идеялар

Болашақ көркемдік білім беру мұғалімдерінің жобалық және шығармашылық қызметінде жасанды интеллектті пайдалану кәсіби дайындыққа жаңа мүмкіндіктер ашады. ЖИ студенттерге күрделі және өзгермелі көркем-педагогикалық жобаларды әзірлеуге, идеялар жасауға және әртүрлі стильдегі композицияларды елестетуге мүмкіндік беру арқылы жобалық іс-әрекеттің мүмкіндіктерін кеңейтеді. Ол студенттерді сыни ойлау мен жеке стильді дамыта отырып, көркем бейнелермен, пішіндермен және түстермен тәжірибе жасауға шақыру арқылы шығармашылық белсенділікті ынталандырады. Жасанды интеллект цифрлық және мультимедиялық құзыреттіліктерді қалыптастыруға ықпал етеді, заманауи технологиялармен және бейнелеу құралдарымен жұмыс істеу дағдыларын дамытады. Сонымен қатар, ЖИ тапсырмаларды әр студенттің дайындық деңгейі мен қызығушылығына бейімдеу арқылы оқытуды дараландыруды қолдайды, бұл жобалық және шығармашылық қызметтің тиімділігін арттырады. Технологияны қолданудың этикалық және мәдени жағы маңызды аспект болып қала береді: студенттер жасанды интеллектті мағыналы қолдануды, авторлық мәселелерді ескеруді, көркемдік және мәдени құндылықтарды сақтауды және оқытуға гуманистік көзқарасты үйренеді. Сонымен қатар, жасанды интеллект шығармашылық тұлғаны алмастыру ретінде емес, эксперимент пен педагогикалық идеяларды жүзеге асырудың мүмкіндіктерін кеңейтетін көмекші құрал ретінде әрекет етеді, бұл оны көркемдік білім берудің құзыретті және креативті мұғалімдерін даярлау үшін құнды ресурс етеді.

Практикалық бөлім: жасанды интеллектті қолдану мысалдары

Көркем бейіндегі студенттердің жобалық және шығармашылық қызметінде жасанды интеллект оқу процесінің бірнеше деңгейлері мен кезеңдерінде қолданылуы мүмкін.

1. Көркем идеялар мен тұжырымдамаларды қалыптастыру.

Жобалық жұмыстың бастапқы кезеңінде студенттер визуалды шешімдерді табу және көркем бейнелерді жасау үшін ЖИ пайдаланады. Мысалы, ЖИ композициясы бойынша оқу жобасын әзірлеу кезінде объектілердің орналасуына, түс комбинацияларына және стилистикалық тәсілдерге бірнеше нұсқалар ұсынылуы мүмкін. Бұл студенттердің көкжиегін кеңейтуге мүмкіндік береді және оларды классикалық үлгілермен шектелмей тәжірибе жасауға ынталандырады.

2. Эскиздер жасау және жобаларды визуализациялау.

ЖИ құралдары студенттерге өз жобаларының сандық эскиздерін, графикалық макеттерін және визуалды презентацияларын жасауға мүмкіндік береді. Мысалы, постер, оқу құралы немесе сахналық композицияны әзірлеу кезінде жасанды интеллект студент өзінің авторлық стилін қалыптастыру арқылы талдайтын, таңдайтын және нақтылайтын балама нұсқаларды жасай алады.

3. Мультимедиялық және интерактивті жобалар.

Студенттер анимацияларды, интерактивті презентацияларды немесе виртуалды көрмелерді жасау үшін ЖИ пайдалана алады. Мысалы, "Бейнелеу өнерін оқыту әдістемесі" курсының аясында студенттер көрнекі және аудио түсініктемелері бар көркем галереяларға виртуалды экскурсиялар жасайды, онда ЖИ материалдарды құрылымдауға, иллюстрациялар жасауға және презентацияны оңтайландыруға көмектеседі.

4. Көркем шығармаларды талдау.

ЖИ өнер туындыларының құрамын, түс схемасын немесе стилін бағалау арқылы аналитикалық көмекші функцияларын орындай алады. Бұл жобалық жұмыста да, оқушыларды оқытуға арналған әдістемелік материалдарды дайындауда да пайдалы. Студенттер талдау нәтижелерін түсіндіруді және оларды өздерінің педагогикалық және көркемдік идеяларын дамыту үшін пайдалануды үйренеді.

5. Оқытуды даралау және шығармашылық процесті қолдау.

ЖИ тапсырмаларды студенттердің дайындық деңгейіне бейімдеуге, жобаларды пысықтау бойынша жекелендірілген ұсыныстарды ұсынуға және шешімдерді өз бетінше іздеуді ынталандыруға мүмкіндік береді. Мысалы, авторлық суретте жұмыс істегенде, жүйе перспективаны, композицияны немесе түс схемасын түзетуді ұсына алады, бұл студенттің соңғы шығармашылық шешімін қалдырады.

Осылайша, жасанды интеллектті көркемдік-педагогикалық білім беруде практикалық қолдану Жобалау және визуализация процесін жеңілдетіп қана қоймайды, сонымен қатар шығармашылық ойлауды, цифрлық құзыреттілікті дамытады және болашақ мұғалімдерді заманауи білім беру технологияларымен тиімді жұмыс істеуге дайындайды.

Талқылау және талдау

Болашақ көркемдік білім беру мұғалімдерінің жобалық және шығармашылық қызметінде жасанды интеллектті қолдану бірқатар маңызды педагогикалық әсерлерді көрсетеді және оны оқу процесіне интеграциялаудың мағыналы тәсілін қажет етеді. ЖИ қолдану студенттерге шығармашылық көкжиектерді кеңейтуге, көркем бейнелермен, стильдермен және композициялармен эксперименттер жүргізуге мүмкіндік береді, сонымен қатар жобаларды визуализациялау процесін жылдамдатады. Сонымен қатар, практикалық тәжірибені талдау мұндай технологиялардың тиімділігі студенттердің дайындық деңгейіне, олардың цифрлық сауаттылығына және оқытушы тарапынан педагогикалық қолдауға тікелей байланысты екенін көрсетеді.

Талдауда ЖИ қолдану мен студенттің өзіндік шығармашылық белсенділігі арасындағы тепе-теңдік ерекше назар аударуға тұрарлық. ЖИ визуалды шешімдер жасауға және идеяларды ұсынуға қабілетті болса да, студенттің автор және аудармашы ретіндегі рөлі маңызды болып қала береді. Бұл жүйе ұсынған нұсқаларды сыни тұрғыдан түсіну және нәтижелерді педагогикалық өңдеу Кәсіби құзыреттілік пен көркемдік ойлаудың дамуын қамтамасыз етеді.

Талдау сонымен қатар ЖИ білім беру процесін дараландыруға ықпал ететіндігін көрсетеді. Әр түрлі деңгейдегі студенттер жобалық жұмыстың тиімділігін арттыратын және шығармашылық экспериментке деген ынтаны қолдайтын бейімделген ұсыныстарды, түзетулерді және көркемдік шешімдердің нұсқаларын ала алады. Бұл жағдайда авторлық, этика және мәдени-көркемдік құндылықтарды сақтау мәселелерімен байланысты жасанды интеллект көмегімен жасалған нәтижелерге саналы және жауапты көзқарас қалыптасатыны маңызды.

Осылайша, көркемдік-педагогикалық білімге жасанды интеллектті енгізу кешенді тәсілді қажет етеді: технологиялық мүмкіндіктерді педагогикалық басшылықпен ұштастыру, студенттердің цифрлық және шығармашылық құзыреттерін дамыту, сондай-ақ жаңа құралдарды қолдануға сыни және этикалық қатынасты қалыптастыру. Бұл кәсіби даярлықтың сапасын арттыруды ғана емес, сонымен қатар қазіргі заманғы мәдени-білім беру кеңістігінде тиімді жұмыс істей алатын педагогтарды даярлауды қамтамасыз етеді.

Қорытынды

Жасанды интеллектті болашақ көркемдік білім беру оқытушыларының жобалық және шығармашылық қызметіне біріктіру айтарлықтай педагогикалық әлеуетті көрсетеді. ЖИ қолдану студенттердің көркемдік және жобалық ойлау қабілетін арттырады, эксперименттік белсенділікті ынталандырады, идеяларды визуализациялауға және мультимедиялық жобаларды жасауға көмектеседі. Сонымен қатар, студенттің автор және аудармашы ретіндегі рөлі маңызды болып қала береді, ал жасанды интеллект

шығармашылық пен кәсіби құзыреттілікті дамытуға көмектесетін көмекші құрал ретінде әрекет етеді.

Практикалық талдау көрсеткендей, жасанды интеллект тапсырмаларды әр студенттің дайындық деңгейі мен шығармашылық қызығушылығына бейімдей отырып, білім беру процесін дараландыруға мүмкіндік береді, сонымен қатар цифрлық және мультимедиялық құзыреттілікті қалыптастырады. Сонымен қатар, авторлық және көркем-мәдени құндылықтарды сақтау мәселелерін ескере отырып, жасанды интеллект арқылы жасалған нәтижелерге сыни және этикалық қатынасты дамыту маңызды.

Осылайша, көркемдік-педагогикалық білім беруде жасанды интеллектті пайдалану болашақ педагогтарды даярлау сапасын арттырады, олардың шығармашылық, жобалық және цифрлық құзыреттерін дамытады, сондай-ақ қазіргі білім беру және мәдени жағдайларда тиімді жұмыс істеуге дайындығын қалыптастырады. ЖИ-ті оқытуға интеграциялау кәсіби құзыретті, креативті және технологияны жақсы білетін өнер саласының оқытушысын қалыптастырудың маңызды шарты болады.

Әдебиеттер:

1. Селевко Г.К. Современные образовательные технологии. — М.: Народное образование, 2019. — 320 с.
2. Федоров А.А. Цифровые технологии в художественном образовании. — СПб.: Питер, 2021. — 298 с.
3. Левина Т.А., Сидоров П.В. Искусственный интеллект в образовательной практике: возможности и ограничения. — М.: Изд-во МГУ, 2022. — 210 с.
4. Johnson L., Adams Becker S., Estrada V., Freeman A. The NMC Horizon Report: 2019 Higher Education Edition. — Austin, Texas: The New Media Consortium, 2019. — 52 p.

ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ ЖӘНЕ КӨРКЕМ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНІҢ ТРАНСФОРМАЦИЯСЫ

Байтас М.М., Жолдасова А.Т., Нуридин С.З.

М. Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университеті, Шымкент, Қазақстан

maira_240994@mail.ru

aigerim_zholdasova90@mail.ru

Түйін

Мақалада жасанды интеллекттің (ЖИ) көркем білім беру жүйесіне ықпалы және оның трансформациялық мүмкіндіктері қарастырылады. Зерттеуде ЖИ технологияларының оқыту әдістерін жаңғыртудағы, шығармашылық процесті қолдаудағы және білім алушылардың жеке қабілеттерін дамытудағы рөлі талданады. Сонымен қатар, цифрлық құралдар мен алгоритмдердің көркем педагогикадағы орны, мұғалім мен студент арасындағы өзара әрекетке әсері айқындалады. Мақалада ЖИ-ді тиімді қолдану арқылы білім сапасын арттыру және дәстүрлі көркем білім мен инновациялық технологиялардың үйлесімі негізделді.

Түйінді сөздер: жасанды интеллект, көркем білім беру, білім беру трансформациясы, цифрлық технологиялар, шығармашылық процесс, инновациялық оқыту, көркем педагогика.

Кіріспе

Қазіргі қоғамда цифрлық технологиялардың қарқынды дамуы білім беру жүйесінің барлық саласына елеулі өзгерістер енгізуде. Соның ішінде көркем білім беру саласы да жаңа мүмкіндіктер мен тың тәсілдерге ие болып отыр. Жасанды интеллект (ЖИ) технологиялары оқыту процесін жекелендіруге, шығармашылық қабілеттерді дамытуға және білім алушылардың визуалды ойлауын тереңдетуге ықпал етеді. Сонымен қатар, дәстүрлі көркемдік әдістер мен цифрлық құралдардың өзара үйлесуі педагогикалық тәжірибені жаңғыртуды талап етеді. Осыған байланысты көркем білім беру жүйесінде жасанды интеллектті қолданудың теориялық және практикалық негіздерін зерттеу өзекті мәселе болып табылады [1].

Бұл үрдіс оқытушының рөлін де қайта қарастыруды қажет етеді. Егер бұрын педагог білімнің негізгі көзі болса, қазіргі жағдайда ол бағыттаушы, кеңесші және шығармашылық процесті ұйымдастырушы қызметін атқарады. Жасанды интеллектке негізделген бағдарламалар студенттердің деңгейін, қызығушылығы мен жеке ерекшеліктерін ескере отырып, оқу материалын ұсынуға мүмкіндік береді. Бұл көркем білім беруде инклюзивтілік пен қолжетімділікті арттырады. Сонымен қатар, ЖИ құралдары көркемдік талдау, композиция, түстер үйлесімі, форма мен кеңістікті меңгеру сияқты күрделі ұғымдарды визуалды және интерактивті түрде түсіндіруге жағдай жасайды. Дегенмен, шығармашылық еркіндік, авторлық көзқарас және эстетикалық құндылықтар сияқты адамға тән қасиеттерді сақтау маңызды. Сондықтан жасанды интеллект көркем білім беруде көмекші құрал ретінде қарастырылып, адам шығармашылығын толықтыратын тетік ретінде қолданылуы тиіс.

Мақалада сондай-ақ жасанды интеллектті көркем білім беру жүйесіне енгізудің артықшылықтары мен шектеулері сарапталады. Бір жағынан, ЖИ уақытты үнемдеуге, оқу процесін тиімді ұйымдастыруға және студенттердің өзіндік жұмысын жандандыруға мүмкіндік береді. Екінші жағынан, технологияға шамадан тыс тәуелділік шығармашылық ойлаудың бірсарынды болуына және дайын үлгілерге еліктеуге әкелуі мүмкін. Осы тұрғыда педагогтың кәсіби жауапкершілігі мен әдістемелік ұстанымы шешуші рөл атқарады. Сонымен қатар, көркем білім беру мазмұнын жаңарту барысында ұлттық мәдени құндылықтар мен дәстүрлі өнер түрлерін сақтау мәселесі де өзекті болып табылады.

Жасанды интеллект негізіндегі цифрлық платформалар ұлттық өнерді заманауи форматта ұсынуға және оны жас ұрпаққа тиімді жеткізуге мүмкіндік береді. Осылайша, көркем білім беру жүйесінің трансформациясы дәстүр мен инновацияның үйлесімді сабақтастығы арқылы жүзеге асуы қажет.

Негізгі бөлігі

Мақалада жасанды интеллекттің көркем білім беру жүйесіндегі қолданылу бағыттары мен оның педагогикалық әлеуеті жан-жақты қарастырылады. Қазіргі таңда ЖИ негізіндегі бағдарламалар сурет салу, композиция құру, түстер теориясын меңгеру және визуалды талдау жасау үдерістерін жеңілдетіп, білім алушылардың шығармашылық қабілетін дамытуға ықпал етуде [2]. Мұндай технологиялар студенттердің жұмысын жедел талдап, қателіктерді анықтауға және жеке ұсыныстар беруге мүмкіндік береді. Сонымен қатар, жасанды интеллект оқыту процесін жекелендіруде маңызды құралға айналууда. Әрбір білім алушының дайындық деңгейі, қабылдау ерекшелігі мен шығармашылық бағыты ескеріліп, оқу мазмұны соған сәйкес бейімделеді. Бұл әсіресе көркем білім беруде маңызды, себебі шығармашылық даму біркелкі емес және жеке тәсілді талап етеді. Мақалада цифрлық платформалар мен интерактивті құралдардың көркем пәндерді оқытудағы тиімділігі айқындалады.

Жасанды интеллекттің енгізілуі көркем педагогиканың дәстүрлі әдістерін толықтыра отырып, жаңа форматтағы білім беру моделін қалыптастырады. Дегенмен, шығармашылық интуиция, эмоциялық қабылдау және көркем ойлау сияқты адамға тән қасиеттерді ЖИ толық алмастыра алмайды. Осыған байланысты мақалада жасанды интеллекттің көмекші құрал ретіндегі орны негізделіп, оқытушының жетекші рөлі сақталуы қажеттігі көрсетіледі. Сонымен қатар, көркем білім беру жүйесін трансформациялау барысында ұлттық мәдениет пен дәстүрлі өнерді сақтау мәселесіне ерекше назар аударылады. Жасанды интеллект технологиялары ұлттық көркем мұраны цифрландыруға, оны заманауи визуалды тілде қайта ұсынуға және білім алушылардың қызығушылығын арттыруға мүмкіндік береді. Осылайша, мақалада жасанды интеллект пен көркем білім берудің өзара ықпалдастығы білім сапасын арттыруға бағытталған стратегиялық фактор ретінде қарастырылады [3].

Негізгі дәлелдер мен идеялар

Жасанды интеллекттің көркем білім беру жүйесін трансформациялаудағы негізгі дәлелдері мен идеялары терең талданады. Бірінші кезекте, жасанды интеллекттің басты артықшылығы – оқу процесін жекелендіру мүмкіндігі. Дәстүрлі көркем білім беруде барлық білім алушыларға бірдей тапсырмалар мен талаптар ұсынылады, ал бұл әр студенттің шығармашылық қабілеті мен даму қарқынын толық ескере бермейді. ЖИ технологиялары әрбір білім алушының жұмысын талдап, оның стилін, техникалық деңгейін және қызығушылық бағытын анықтай отырып, жеке ұсыныстар мен тапсырмалар ұсынуға мүмкіндік береді. Бұл шығармашылық дамудың табиғи жолмен жүзеге асуына жағдай жасайды.

Екінші маңызды дәлел – жасанды интеллекттің көркемдік талдау мен кері байланыс берудегі тиімділігі. Сурет салу, кескіндеме, графика немесе дизайн саласында студент жұмысына жедел және нақты кері байланыс алу – сапалы білім берудің негізгі шарты. ЖИ алгоритмдері композициялық қателіктерді, түстер үйлесімін, пропорция мен кеңістікті пайдалану ерекшеліктерін анықтап, түзетуге бағытталған ұсыныстар береді. Бұл оқытушының жүктемесін азайтып, студенттің өз бетінше ізденуін арттырады. Мақалада бұл үдерістің шығармашылық дербестікті қалыптастырудағы рөлі ерекше атап өтіледі.

Үшінші дәлел – жасанды интеллекттің көркем білім берудегі әдістемелік жаңаруына ықпалы. ЖИ негізіндегі интерактивті платформалар, виртуалды шеберханалар мен цифрлық симуляциялар күрделі көркем ұғымдарды көрнекі әрі түсінікті түрде меңгеруге мүмкіндік береді. Мысалы, перспектива, жарық пен көлеңке, көлем мен форма сияқты тақырыптар дәстүрлі түсіндіруден гөрі визуалды модельдеу арқылы тиімді игеріледі. Бұл білім алушылардың кеңістіктік ойлауын дамытып, теория мен практиканың байланысын күшейтеді [4].

Төртінші маңызды идея – оқытушы рөлінің өзгеруі. Жасанды интеллекттің енгізілуі педагогты алмастырмайды, керісінше оның кәсіби қызметін жаңа деңгейге көтереді. Оқытушы бақылаушы және бағыттаушы ретінде шығармашылық процесті ұйымдастырып, студенттің көркемдік ойлауын, эстетикалық талғамын және авторлық көзқарасын қалыптастыруға басымдық береді. Мақалада педагог пен жасанды интеллект арасындағы үйлесімді серіктестік көркем білім берудің тиімді моделін қалыптастыратыны дәлелденеді. Сонымен қатар, мақалада ұлттық мәдениет пен көркем дәстүрді сақтау мәселесі негізгі идеялардың бірі ретінде қарастырылады. Жасанды интеллект технологиялары ұлттық өнер туындыларын цифрландыруға, оларды талдауға және білім беру үдерісіне енгізуге мүмкіндік береді. Бұл жас ұрпақтың ұлттық мәдениетке қызығушылығын арттырып, дәстүрлі өнер мен заманауи технология арасындағы байланысты нығайтады. Осы тұрғыда жасанды интеллект көркем білім беруде жаңашылдық пен мәдени сабақтастықты қамтамасыз ететін маңызды құрал ретінде негізделеді.

Талқылау және талдау

Жасанды интеллектті көркем білім беру жүйесіне енгізу үдерісі көпқырлы және күрделі құбылыс ретінде талқыланады. Бір жағынан, ЖИ технологиялары білім беру сапасын арттыруға, оқу процесін жаңғыртуға және шығармашылық мүмкіндіктерді кеңейтуге жол ашады. Екінші жағынан, бұл өзгерістер белгілі бір теориялық, әдістемелік және этикалық мәселелерді де алға тартады. Осы тұрғыда жасанды интеллекттің көркем білім берудегі орны тек техникалық жаңалық ретінде емес, педагогикалық жүйені қайта құрушы фактор ретінде қарастырылады. Талдау барысында жасанды интеллекттің көркем пәндерді оқытудағы тиімділігі оның дұрыс әрі мақсатты қолданылуына тікелей байланысты екені анықталады. Егер ЖИ тек дайын үлгілерді ұсыну немесе автоматтандырылған бағалау құралы ретінде қолданылса, бұл студенттің шығармашылық дербестігін шектеуі мүмкін. Ал керісінше, оны ізденіс пен эксперимент жасауға ынталандыратын көмекші құрал ретінде пайдалану көркем ойлаудың дамуына оң әсер етеді. Осы себепті мақалада педагогтың әдістемелік ұстанымы мен кәсіби мәдениеті шешуші фактор ретінде айқындалады. Сонымен қатар, талқылау барысында көркем білім берудегі «адам–технология» өзара байланысы ерекше назарға алынады. Шығармашылық процесс тек техникалық дағдыларға ғана емес, эмоциялық тәжірибеге, интуицияға және жеке өмірлік көзқарасқа негізделеді. Бұл қасиеттерді жасанды интеллект толықтай алмастыра алмайды. Сондықтан мақалада ЖИ шығармашылық субъект ретінде емес, адамның көркемдік әлеуетін кеңейтетін құрал ретінде қарастырылуы қажеттігі дәлелденеді. Мұндай көзқарас көркем білім берудің гуманистік негізін сақтауға мүмкіндік береді.

Талқылаудың маңызды бөлігі – бағалау жүйесіне қатысты мәселелер. Жасанды интеллект студент жұмысының техникалық сапасын анықтауда тиімді болғанымен, көркемдік идеяның тереңдігі мен авторлық тұтастықты бағалауда шектеулі. Осыған байланысты мақалада аралас бағалау моделін қолдану ұсынылады: техникалық талдауды ЖИ жүзеге асырса, шығармашылық мазмұн мен эстетикалық құндылықтарды бағалау оқытушының құзырында қалуы тиіс. Бұл әдіс әділдік пен кәсіби талдаудың тепе-теңдігін сақтайды. Сонымен бірге, мақалада жасанды интеллекттің мәдени контекстке ықпалы да талданады. Ғаламдық цифрлық платформалар арқылы ұсынылатын визуалды контент кей жағдайда ұлттық көркем ерекшеліктердің әлсіреуіне әкелуі мүмкін. Осы тұрғыда жасанды интеллектті қолдану барысында ұлттық өнер, дәстүрлі стильдер мен мәдени кодтарды сақтау мәселесі өзекті болып қалады. Мақалада бұл мәселені шешудің жолы ретінде жергілікті көркем мұраға негізделген деректер қорын қалыптастыру және оны білім беру процесіне енгізу ұсынылады.

Қорытынды

Қорытындылай келе, мақалада жасанды интеллекттің көркем білім беру жүйесін трансформациялаудағы маңызы жан-жақты негізделді. ЖИ технологиялары оқыту процесін жекелендіруге, әдістемелік мүмкіндіктерді кеңейтуге және білім алушылардың шығармашылық әлеуетін дамытуға ықпал ететіні анықталды. Сонымен қатар, жасанды

интеллект көркем педагогиканы алмастыратын құрал емес, оны толықтыратын және тиімділігін арттыратын көмекші тетік ретінде қарастырылуы тиіс.

Зерттеу барысында көркем білім берудегі басты құндылықтар – шығармашылық еркіндік, эстетикалық ойлау және авторлық даралық сақталуы қажет екені айқындалды. Осыған байланысты жасанды интеллектті қолдану педагогтың кәсіби жетекшілігімен, ұлттық мәдениет пен дәстүрлі өнерді ескере отырып жүзеге асырылған жағдайда ғана оң нәтиже береді. Демек, жасанды интеллект пен көркем білім берудің үйлесімді интеграциясы болашақта сапалы, жаңашыл және мәдени тұрғыдан құнды білім беру жүйесін қалыптастырудың маңызды алғышарты болып табылады.

Әдебиеттер:

1. Орынбасар М., Жумадилова М., Абдыкеримова Э. Қазақстанның білім беру жүйесіндегі жасанды интеллект: талдау және перспективалар. *Yessenov Science Journal*, 2025. —12
2. Федоров А.А. Цифровые технологии в художественном образовании. — СПб.: Питер, 2021. — 298 с.
3. Левина Т.А., Сидоров П.В. Искусственный интеллект в образовательной практике: возможности и ограничения. — М.: Изд-во МГУ, 2022. — 210 с.
4. Johnson L., Adams Becker S., Estrada V., Freeman A. The NMC Horizon Report: 2019 Higher Education Edition. — Austin, Texas: The New Media Consortium, 2019. — 52 p.

ТАБИҒИ ТЕРІ БҰЙЫМДАРЫНЫҢ ДӘСТҮРЛІ АССОРТИМЕНТІНДЕГІ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ӘРЛЕУ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫ

Болысбаев Д.С., Жарылкасым Қ.Б.

М. Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университеті, Шымкент, Қазақстан
daulet.bolysbaev.74@mail.ru

Түйін

Зерттеу нәтижелері отандық тұтынушылардың әлемдік мех сәнінің даму үрдістерін мұқият қадағалайтынын және пішімі қызықты, инновациялық әрлеу тәсілдері қолданылған тері бұйымдарын сатып алуға қызығушылық танытатынын көрсетті. Тұтынушылар мех киімдерінің композициялық шешіміне ерекше назар аударады. Дизайнерлік коллекцияларға ұқсас, беткі қабаты әшекейленген модельдерге тұтынушылық сұраныс жоғары болып табылады. Әлемдік сәннің жетекші дизайнерлерінің заманауи киім коллекцияларында табиғи мехтан жасалған жоғары көркемдік деңгейдегі бұйымдар кеңінен ұсынылған. Модельдердің көркемдік бейнесі теріні өңдеудің тәсілдері, былғары және тоқыма материалдарын қолдану, бояу, күрделі пішімдік шешімдер, сондай-ақ бір бұйым құрамында әртүрлі мех түрлерін үйлестіру арқылы қалыптасады. Бұйымдардың колористикалық безендірілуіне ерекше назар аударылады. Көркем кескіндеме туындыларын, күрделі композицияларды және маталардағы бейнелерді еске түсіреді.

Түйінді сөздер: *Тері, киім, силуэт, рең, перфорация, өнер, модель.*

Кіріспе

Табиғи теріні жоғары жылу сақтау қасиеттерінің арқасында ол ерте заманнан бері киім мен бас киімдер дайындау үшін қолданылып келеді. Тері бұйымдарының өзіндік қайталанбас фактурасымен, көркем сұлулығымен және ерекше стильдік қасиеттерімен ерекшеленеді. Соңғы уақытқа дейін тері киімдері екі негізгі санатта қарастырылды: сән-салтанат нысаны әрі өнер туындысы ретінде және суықтан қорғайтын құрал ретінде.

Халықтың әл-ауқатының артуына байланысты тұтынушылардың тері киімдерінің дизайнерлік шешімдеріне деген қызығушылығы өсті, бұл өндірушілерді тері бұйымдарының ассортиментін кеңейтуге, тері-мех жартылай фабrikатын өндеудің заманауи түрлерін қолдануға, кроудың жаңа тәсілдері мен технологиялық шешімдерді енгізуге ынталандырады [1].

Қазіргі заманғы киім әлеуметтік, мәдени және көркемдік-эстетикалық функцияларды атқарады [2]. Былғары киімдерінің жоғары құнымен ерекшеленуіне байланысты олардың эстетикалық жетілдірілуі, атап айтқанда теріні өндеудің инновациялық түрлерін қолдану, фактуралар мен колористикалық безендіру аясын кеңейту, пішін қалыптастырудың конструктивтік тәсілдерін дамыту тек суықтан қорғану сияқты физиологиялық қажеттілікті қанағаттандыруға ғана емес, сонымен қатар адамның әлеуметтік мәртебесін, материалдық жағдайын көрсетуге және оны сәндік тұрғыда әсемдеуге бағытталған.

Киім дизайны эстетикалық қана емес, тұрмыстық қажеттіліктерді де бейнелейтін өнер мен ғылымның ең жылдам дамитын салаларының бірі ретінде танылады. Модельердің табыстылығына оның өзіндік бірегей, түпнұсқа және оңай танылатын стиль қалыптастыру қабілеті айтарлықтай әсер етеді [3].

Күзгі-қысқы маусымдарға арналған сәнді киім коллекцияларында әлемдік жетекші дизайнерлердің басым көпшілігі табиғи былғарыдан жасалған бұйымдарды немесе жарқын сәндік элементтер мен аксессуарларды енгізді. Теріні жартылай фабrikатын өндеудің заманауи инновациялық технологиялары дәстүрлі бұйымдар ассортиментін

эртаптандыруға және едәуір кеңейтуге мүмкіндік берді. Бір бұйым құрамында түк жабынының ұзындығы мен түсі әртүрлі тері бөлшектерін, былғары тоқыма, былғары немесе трикотаж материалдарымен үйлестіретін жаңа модельдердің композициялық шешімдері қалыптастырылуда.

Жаңа киім моделінің ең маңызды белгілерінің бірі – бұйымның кеңістіктік пішінінің сыртқы контурын бейнелейтін силуэт болып табылады. Тері киімдері әртүрлі силуэттерде ұсынылады, оның ішінде тік, жартылай қынамалы, белі қыналған, трапеция тәрізді және сопақ пішінді силуэттер бар (1-сурет).

Бұйымды тігу технологиясының әдістерін (тұтас терілерден, жолақтап тігу немесе тілімдеп орналастыру тәсілдері) таңдау тері түріне және модель дизайнына байланысты анықталады. Терілер табиғи түсінде қолданылуы мүмкін немесе сабырлы не қанық түстерге боялады, сондай-ақ графикалық немесе өсімдік тектес принттермен, аппликациямен, инкрустациямен және кестемен әшекейленеді. Бөлшектерді біріктіру орындары жасырын түрде орындалуы, визуалды түрде көрсетілуі немесе әдейі айқындалып ерекшеленуі мүмкін.

1-
сурет.
Fendi сән
үйінің

коллекциясы мысалында мех киімдері дизайнының ерекшеліктері.

Дизайнерлер тері бөлшектерінің пропорциялары мен түстерімен белсенді түрде тәжірибе жүргізуде. Тері элементтерімен безендіру тек сырт киім ассортиментіндегі бұйымдарда (жакеттерде, пальтоларда) ғана емес, сонымен қатар жібек көйлектер мен костюмдерде әрлеу ретінде (манжеттер, жағалар, боа) де кеңінен қолданылады. Тоқыма материалдарынан жасалған бұйымдарда тері бөлшектерінің ауданы шағын элементтер ретінде немесе конструкцияның маңызды құрамдас бөліктері – жеңдер, кеуде бөліктері, белдемшелер түрінде пайдаланылуы мүмкін. Түрлі түстік екпіндер кей жағдайда ашық әрі қанық, агрессивті түстерді қолдану арқылы қол жеткізіледі.

Тері жағалар, боа, горжеткалар жаңа пішіндерге ие болып, әрлеу элементтерінің формасы мен өлшемдері өзгереді. Мех әрлеуі бұйымның бірнеше аймағында бір мезгілде екпін жасауға мүмкіндік береді. Сыртқы пішіннің көлемі мен конфигурациясының өзгеруі нәтижесінде қысқы сырт киімдер қатарына жататын былғары пальтолар жеңіл, шағын өлшемді, көйлекке ұқсас бұйымдарға айналуы мүмкін.

Тері бұйымдары ассортиментінің кеңеюіне тері белдемшелерінің, костюмдердің, көйлектердің, шалбарлардың және блузкардың пайда болуы ықпал етеді.

2-сурет. Былғары киімдері ассортиментінің кеңеюі.

Былғарыдан тігілген көйлектер, белдемшелер, шалбарлар, блузалар мен топтар біртіндеп жаңалық әрі жоғары әлеуметтік мәртебені айқындайтын таңбалық бұйымдар санатынан шығып, халықтың кең топтарына арналған танымал киімдер қатарына өтуде.

Былғары киімдерін түпнұсқалық тәсілдермен безендірумен қатар, табиғи терінің өзіне тән табиғи сұлулығы да жоғары сұранысқа ие. Табиғи түстерде жамбасқа тағылатын тері жамылғыларының түпнұсқа модельдері, өңделмеген терілерді еске түсіретін жүнді жилеттер, төмен қарай еркін түсіп, драпировка түзетін былғары жилеттерінің бөлшектері, жартылай пальтолар және пальтолар орындалады.

Адамдар теріні өңдеу дағдыларын иірімжіп дайындау немесе ағаш қабығы мен талшықты материалдардан бұйым жасау өнерінен әлдеқайда бұрын меңгерген [4]. Табиғи мехты әрлеудің заманауи технологияларының дамуы жоғары көркемдік деңгейдегі дизайнерлік киімдермен қатар, мех бұйымдарының өнеркәсіптік коллекцияларының да ассортиментін кеңейтуге ықпал етеді.

Қазіргі мех өндірісінде мех терілері тегіс немесе өрнекті түрде қырқылады, қырындалады, жұлындалады, реңктеледі, боялады, ағартылады, сурет түсіру үшін өңделеді немесе күрделі композициялар қолданылады, нәтижесінде нәзік, түпнұсқа бұйымдар жасалады. Орнамент түсіру үшін трафареттік баспа әдісі пайдаланылады. Классикалық кроу түрлері (тұтас терілерден тігу, жолақтап тігу, тілімдеп орналастыру) мехтың драпировка қасиеттерін күшейтуге мүмкіндік беретін перфорациямен толықтырылады [5].

Мехты әрлеудің инновациялық әдістерін әлемнің жетекші сән үйлері белсенді қолдануда, олардың қатарында Fendi, Matti, Giuliana Teso, Christian Dior, Revilione, Dolce&Gabbana, Gabriel Colangelo, Gucci және басқалары бар. Өнеркәсіптік коллекциялар модельдері подиумдық үлгілермен салыстырғанда түстік шешімдерінің ұстамдылығымен және кроу сызықтарының қарапайымдылығымен ерекшеленеді. Өнеркәсіптік өндірістегі мех киімдерінің модельдік қатарының әртүрлілігі декорды (бояу, қырку, мех түрлерін үйлестіру), пропорцияларды, бұйымдардың конструктивтік шешімдерін және әрлеу бөлшектерін түрлендіру арқылы қамтамасыз етіледі.

Батыс Еуропа елдеріндегі жылы климаттық жағдайларға байланысты былғары киімдері солтүстікке жақын елдердей кең көлемде қолданылмайды. Еуропалық былғары сәнінің дизайнерлері негізінен салтанатты және қоғамдық іс-шараларға арналған модельдер әзірлейді. Өнеркәсіптік тері кәсіпорындары көбінесе шетелдік тұтынушыларға бағдарланған, сондықтан отандық былғары киімін өндірушілер өз өнімдерін импорттайтын, соның ішінде Қытай, Түркия, Грекия, Италия және АҚШ елдерінің фирмалары тарапынан қатаң бәсекелестік жағдайында қызмет атқарады.

Табиғи теріден тігілген киімдер Ресей халқы арасында кеңінен қолданылады. Бұл ретте әлеуетті тұтынушылар әлемдік былғары сәнінің даму үрдістерін ескере отырып, тартымды әрі айқын көркемдік шешімдері бар мех киімдерін сатып алуға мүдделі [6]. Зерттеулер нәтижесінде мех бұйымының дизайны мен оның заманауи сән стиліне сәйкестігі

сатып алу шешіміне әсер ететін негізгі ынталандырушы факторлар болып табылатыны анықталды.

Отандық былғары киімін өндіруші дизайнерлер әлемдік подиумдарда лайықты бәсекеге қабілетті коллекциялар жасайды, сонымен қатар бұйымдар күнделікті киюге де толықтай жарамды болып табылады.

Жалпы алғанда былғары киімін өндіретін өнеркәсіптік кәсіпорындар шетелдік бәсекелестерге қарағанда инновациялық дизайнерлік және конструкциялық шешімдерді аз ұсынады. Көпшілігі отандық тері киім модельдері орташа кірістегі тұтынушыларға және былғары сәніне консервативтік көзқарасы бар аудиторияға бағытталған. Зерттеу нәтижелері көрсеткендей, табиғи теріден жасалған жарқын, ультрасәнді бұйымдарды белсенді түрде жасөспірімдер мен жасөспірімнен орта жасқа дейінгі топтар сатып алады. Бұл ретте кірістің төмен болуы дизайнерлік немесе трендтегі мех бұйымын сатып алуға кедергі болмайды.

Отандық тері өнеркәсібінің дамуына табиғи теріден жасалған бұйымдарды өңдеудің заманауи инновациялық әдістерін енгізу ықпал етеді. Әлемдік ғаламдану нәтижесінде отандық өндірушілер тек әртүрлі импорттық өнімдермен бәсекелестікке тап болып қана қоймай, өздерінің әзірлемелерін шетелдік алаңдарда ұсынуға, әлемдік подиумдардан және кең ауқымды зерттеушілерден алынған қолжетімді ақпаратты пайдалануға мүмкіндік алды.

Шетелдік өндірушілерге терінің жартылай фабрикатын өңдеудің әртүрлі заманауи әдістері қолжетімді болса, отандық былғары саласы инновациялық жетілдіруді қажет етеді. Импортты алмастыру жағдайында бәсекеге қабілетті болу және мех өнеркәсібі кәсіпорындарының тиімділігін, табыстылығын арттыру үшін табиғи теріден киім тігу процесстерін, сондай-ақ химиялық және машина жасау индустриясымен байланысты салаларды жаңғырту маңызды.

Әдебиеттер

1. Гусева М.А., Андреева Е.Г. Композиция пространственной формы меховой одежды // Научный журнал КубГАУ. – 2016, № 05 (119).
2. Гусева М.А., Петросова И.А., Андреева Е.Г. Особенности покроя современной меховой одежды // В сборн. мат. XI Междунар. науч.-практ. конф. «Кожа и мех в XXI веке: Технология, качество, экология, образование». – Улан-Удэ, ВСГУТУ, 2015. – С. 208–212.
3. Козлова Т.В., Ильичева Е.В. Стилль в костюме XX века. – М.: МГТУ им. А.Н. Косыгина, 2003. – 160 с.
4. Козлова Т.В. Костюм. Теория художественного проектирования. – М.: МГТУ им. Косыгина, 2005. – 380 с.
5. Меховая фабрика «РОТ-ФРОНТ-на-Смоленке». Официальный сайт. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: URL: <http://www.rot-front.com/> (дата обращения 24.05.2016).
6. Пармон Ф.М. Композиция костюма. – М.: Триада плюс, 2002. – 312 с.

ДӘСТҮР МЕН ЦИФР ТОҒЫСЫНДА: БОЛАШАҚ ПЕДАГОГТАРДЫ ҚОЛӨНЕР МЕН КӨРКЕМ БІЛІМ БЕРУ САЛАСЫНДА ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ АРҚЫЛЫ ДАЯРЛАУ

Ибраймова П.Т., Әділова Ш. С., Елғонова С. Д.

*М. Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университеті, Шымкент, Қазақстан
Shamshat.muz@mail.ru*

Түйін

Бұл мақалада дәстүрлі қолөнер мен көркем білім беру саласын заманауи цифрлық технологиялармен, соның ішінде жасанды интеллектпен ұштастыру арқылы болашақ педагогтарды кәсіби тұрғыдан даярлау мәселесі қарастырылады. Зерттеудің басты мақсаты – ұлттық мәдени құндылықтарды сақтай отырып, болашақ көркем-педагог кадрлардың кәсіби, шығармашылық және цифрлық құзыреттілігін қалыптастырудың теориялық негіздерін айқындау. Жасанды интеллектке негізделген оқыту құралдары арқылы дербестендірілген білім беру, шығармашылық жобалау, көркем процестерді модельдеу мүмкіндіктері талданады. Сонымен қатар, дәстүр мен инновацияның өзара сабақтастығы болашақ педагогтардың кәсіби бейімделуіне, мәдени-эстетикалық дүниетанымының кеңеюіне және көркем білім берудің сапасын арттыруға ықпал ететін маңызды фактор ретінде сипатталады. Зерттеу сонымен қатар педагогикалық үрдістегі жасанды интеллект қолданудың теориялық және әдістемелік перспективаларын көрсетуге бағытталған [1].

Түйінді сөздер: *болашақ педагогтар, кәсіби даярлау, қолөнер, көркем білім беру, мәдениет, жасанды интеллект, цифрлық технология, шығармашылық құзырет, педагогикалық инновация.*

Бүгінгі мұғалімге қойылатын талап күн сайын өзгеріп жатыр. Ол – цифрлық ортада еркін әрекет ететін, зерттеушілік мәдениеті қалыптасқан, құндылықтық бағдарлары берік, оқушы психологиясын терең түсінетін, жасанды интеллектпен бірге жұмыс істей алатын әмбебап тұлға. Осы күрделі миссияны орындау – педагогтер даярлайтын жоғары оқу орындарының басты жауапкершілігі. Университет білім беретін ғана орта емес, елдің педагогикалық болашағын қалыптастыратын стратегиялық институт. Сондықтан білім мазмұнын тұрақты жаңартып, еңбек нарығына сәйкес кадр даярлау, инновациялық педагогикалық зерттеулерді жүйелі қолдау және болашақ мұғалімдердің кәсіби, рухани және цифрлық әлемін үйлесімді дамытуымыз қажет.

Бүгінгі өркениеттің даму векторы – цифрландыру, жасанды интеллект. Алайда сол цифрлық болашақты шынайы мәнімен жарқын ететін – ұстаздың жүрегі, парасаты және кәсіби шеберлігі. Технология қаншалықты дамыса да, адамгершілік құндылықтарды бойына сіңірген, жаңалыққа ашық, білім беру миссиясын терең түсінетін мұғалімнің рөлі ешқашан төмендемейді. Өйткені жасанды интеллект ақпаратты өңдеп, талдап, модельдей алғанымен, бала жүрегіне жол тауып, оған сенім мен шабыт дарытатын – адамдық жүрегі бар ұстаз. Ендеше, біздің стратегиялық миссиямыз – жаңа дәуірдің озық ойлы, парасатты, кәсіби ұстазын, яғни жаңа мұғалімін тәрбиелеу [2].

Жасанды интеллект бүгінде өмірдің барлық саласына еніп, қоғам дамуының ажырамас бөлігіне айналды. Әсіресе, білім беру жүйесінде оның рөлі жыл сайын артып келеді. Мұғалімдер оқыту процесін жеңілдетіп, сабақ сапасын арттыру үшін түрлі жасанды интеллект құралдарын тиімді қолдануда. Бұл технология оқушылардың шығармашылық қабілетін дамытып, танымдық қызығушылығын оятуға да ықпал етеді [3].

Қазіргі заманда білім беру жүйесі динамикалық өзгерістерге ұшырап, дәстүрлі әдістер мен заманауи технологияларды үйлестіру қажеттілігі туындады. Әсіресе қолөнер мен көркем білім беру саласында педагогикалық үдеріс тек дәстүрлі әдістермен шектелмей, цифрлық құралдар мен жасанды интеллект технологияларын қолданумен толықтырылуы тиіс. Болашақ педагогтарды кәсіби тұрғыдан даярлауда бұл үйлесім ерекше маңызға ие, өйткені ол білім алушылардың шығармашылық қабілетін, эстетикалық талғамын және кәсіби құзыреттілігін кешенді түрде дамытуға мүмкіндік береді. Жасанды интеллекттің білім беру саласында қолданылуы оқу үдерісін дербестендіруге, әрбір студенттің қабілеті мен қызығушылығын ескеруге мүмкіндік береді, сонымен қатар педагогтың кәсіби қызметін тиімді басқаруға ықпал етеді.

Дәстүрлі қолөнер мен көркем білім беру педагогикасында негізгі назар материалдық және рухани мәдени мұраларды меңгертуге аударылады. Ұлттық қолөнерді үйрету арқылы болашақ педагогтар мәдени құндылықтарды сақтап, өз тәжірибесінде қолдануды үйренеді. Ал жасанды интеллект технологиялары бұл үдерісті цифрлық кеңістікпен толықтырып, оқу материалдарын визуалды түрде көрсету, интерактивті тапсырмалар құру және шығармашылық жобаларды модельдеуге мүмкіндік береді. Осылайша, дәстүр мен цифр бір-бірін толықтырады, педагогикалық білім беру сапасын арттырады, оқытушы мен білім алушы арасындағы өзара әрекеттестікті тиімді ұйымдастырады.

Қазіргі жаһандану дәуірінде білім беру жүйесі түбегейлі өзгерістерді бастан өткеруде. Әсіресе цифрлық технологиялардың қарқынды дамуы педагогикалық үдерістің мазмұны мен формасын қайта қарауды талап етеді. Осы тұрғыда жасанды интеллект білім беру саласында жаңа мүмкіндіктер ашып, болашақ педагогтарды даярлаудың инновациялық құралдарының біріне айналуға. Дәстүрлі қолөнер мен көркем білім беру саласы да бұл үдерістен тыс қалмай, жаңа технологиялармен өзара тоғысу арқылы жаңаша сипат алуда [4]. Ұлттық мәдени мұраны сақтай отырып, заманауи цифрлық құралдарды пайдалану – болашақ педагогтардың кәсіби құзыреттілігін арттырудың маңызды бағыты.

Қолөнер мен көркем білім беру – ұлттың рухани болмысын, эстетикалық талғамын, дүниетанымын қалыптастыратын маңызды сала. Дәстүрлі қолөнер арқылы оқушылар халықтың тарихымен, мәдениетімен, тұрмыс-тіршілігімен танысады. Алайда қазіргі білім алушылардың қызығушылығы цифрлық ортаға ауысқан заманда бұл саланы оқытуда дәстүрлі әдістермен ғана шектелу жеткіліксіз. Осы орайда жасанды интеллект технологиялары көркем білім беруді жаңа деңгейге көтеруге мүмкіндік береді. Жасанды интеллект құралдары арқылы көркем бейнелерді модельдеу, ұлттық ою-өрнектерді цифрлық форматта талдау, қолөнер бұйымдарының виртуалды нұсқаларын жасау сияқты мүмкіндіктер жүзеге асады.

Болашақ педагогтарды даярлауда жасанды интеллектке негізделген оқыту жүйелері бірнеше маңызды функцияны атқарады. Біріншіден, олар білім алушылардың оқу жетістіктерін нақты және жедел бағалайды, әлсіз жақтарын анықтап, қосымша қолдау ұсынады. Екіншіден, жүйелер дербестендірілген оқыту траекториясын құру арқылы студенттің оқу қарқыны мен қызығушылығын ескереді. Үшіншіден, жасанды интеллект арқылы педагогикалық жағдаяттарды виртуалды ортада модельдеу мүмкіндігі беріледі, бұл болашақ педагогтарға тәжірибелік дағдыларын қауіпсіз жағдайда дамытуға мүмкіндік жасайды. Сондай-ақ, бұл технология студенттердің шығармашылық ойлау қабілетін жетілдіруге, эстетикалық талғамын қалыптастыруға, кәсіби шешім қабылдау дағдыларын дамытуға ықпал етеді [5].

Көркем білім беру саласында жасанды интеллекттің қолданылуы педагогикалық процеске жаңа ғылыми әдістемелік негіздер енгізеді. Педагогикалық зерттеулер көрсеткендей, интеллектке негізделген жүйелер студенттердің дербес даму деңгейін талдай отырып, тиімді кері байланыс ұсынады. Бұл тәсіл болашақ педагогтардың кәсіби рефлексиясын қалыптастырады, білім мен дағдыларды практикамен ұштастыруға жағдай жасайды. Сонымен қатар, жасанды интеллект оқу материалдарын визуалды түрде ұсыну арқылы күрделі концепцияларды тез меңгеруге, сабаққа қызығушылықты арттыруға

мүмкіндік береді. Мұндай технологиялар болашақ педагогтардың кәсіби дайындық сапасын арттырып, олардың шығармашылық қабілетін ашуға мүмкіндік береді.

Дәстүр мен цифр тоғысында білім беру тек практикалық білім берумен шектелмей, студенттердің мәдени-эстетикалық дүниетанымын кеңейтуге бағытталуы керек. Болашақ педагогтар ұлттық мәдени мұраны меңгеріп қана қоймай, оны цифрлық технологиялар арқылы тәжірибеде қолдануды үйренуі қажет. Жасанды интеллект бұл үрдісті қолдай отырып, ұлттық қолөнердің технологиялық негіздерін зерттеуге, шығармашылық жобалар жасауға және оқу процесін инновациялық тәсілдермен жүргізуге мүмкіндік береді. Сонымен қатар, цифрлық құралдар педагогтарға интерактивті сабақтар ұйымдастыруға, виртуалды көрмелер мен мастер-кластар өткізуге жағдай жасайды, бұл болашақ педагогтардың кәсіби бейімделуін және шығармашылық потенциалын арттырады.

Сонымен қатар, жасанды интеллект педагогикалық білім берудің сапасын арттыру үшін аналитикалық құрал ретінде де қызмет етеді. Оқу деректерін талдау арқылы педагогтар студенттердің оқу нәтижелерін, оқу барысында кездесетін қиындықтарды және даму динамикасын бағалай алады. Бұл білім берудің стратегиялық жоспарлауына, оқу бағдарламаларын жетілдіруге және болашақ педагогтардың кәсіби құзыреттілігін арттыруға мүмкіндік береді. Теориялық тұрғыдан алғанда, жасанды интеллект білім беру үдерісін деректерге негізделген, дәлелді, тиімді басқарылатын жүйеге айналдырады.

Қорыта айтқанда, дәстүрлі қолөнер мен көркем білім беру саласын жасанды интеллект мүмкіндіктерімен ұштастыру болашақ педагогтарды даярлаудың тиімді әрі заманауи бағыты болып табылады. Жасанды интеллект құралдарын оқу үдерісіне енгізу болашақ мұғалімдердің шығармашылық ойлауын, цифрлық сауаттылығын және кәсіби құзыреттілігін дамытуға ықпал етеді [6]. Сонымен қатар, бұл тәсіл ұлттық қолөнердің мазмұнын сақтай отырып, оны жаңа форматта ұсынуға мүмкіндік береді.

Жасанды интеллект негізіндегі технологияларды қолдану көркем білім беру сабақтарының мазмұнын байытып, оқытудың интерактивтілігін арттырады және білім алушылардың жеке ерекшеліктерін ескеруге жағдай жасайды. Болашақ педагогтар дәстүр мен цифрлық технологиялардың үйлесімін меңгеру арқылы оқушылардың шығармашылық әлеуетін дамытуға қабілетті маман ретінде қалыптасады.

Осы тұрғыдан алғанда, педагог кадрларды даярлау бағдарламаларына жасанды интеллект элементтерін жүйелі түрде енгізу, әдістемелік ұсынымдар әзірлеу және ұлттық қолөнерге негізделген цифрлық білім ресурстарын дамыту өзекті болып табылады. Бұл бағыттағы жұмыстар көркем білім берудің сапасын арттырып, білім беру жүйесінің қазіргі заман талаптарына сай дамуына негіз болады.

Болашақ педагогтарды қолөнер мен көркем білім беру саласында даярлауда жасанды интеллект технологияларын қолданудың маңыздылығы айқындалды. Дәстүрлі көркемдік құндылықтарды цифрлық мүмкіндіктермен ұштастыру педагогикалық білім берудің мазмұнын жаңғыртып, шығармашылыққа бағытталған жаңа оқыту үлгілерін қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Жасанды интеллект құралдары болашақ мұғалімдердің көркем жобалау, дизайн ойлау және цифрлық шығармашылық дағдыларын дамытуда тиімді құрал ретінде көрінеді. Сонымен қатар, бұл технологиялар оқу үдерісін дараландыруға, әдістемелік жұмыстарды жетілдіруге және көркем білім берудің қолжетімділігін арттыруға жағдай жасайды [7].

Осыған орай, педагогтарды даярлау жүйесінде жасанды интеллектке негізделген цифрлық ресурстарды мақсатты әрі ғылыми тұрғыда енгізу, ұлттық қолөнердің көркемдік ерекшеліктерін сақтай отырып, заманауи білім беру кеңістігіне бейімдеу өзекті міндет болып табылады. Мұндай ықпалдасу болашақ педагогтардың кәсіби бәсекеге қабілеттілігін арттырып, көркем білім берудің тұрақты дамуына негіз қалайды.

Жалпы алғанда, дәстүр мен цифр тоғысында болашақ педагогтарды даярлау болашақ білім беру жүйесінің стратегиялық маңызды бағыты болып табылады. Жасанды интеллект технологияларын қолдану арқылы педагогикалық процесс дәстүрлі әдістер мен заманауи

цифрлық мүмкіндіктерді біріктіріп, болашақ педагогтардың кәсіби, шығармашылық және мәдени құзыреттілігін қалыптастырады [8]. Бұл тәсіл болашақ педагогтарды заманауи талаптарға сай, кәсіби тұрғыдан дайын, ұлттық мәдени құндылықтарды сақтайтын және шығармашылық қабілеті жоғары маман ретінде тәрбиелеуге мүмкіндік береді.

Әдебиеттер:

1. Ахметова Ж.Б. Болашақ педагогтарды цифрлық сауаттылыққа даярлау мәселелері // Білім және технология журналы. — 2023.
2. Мұқанова Г.С., Серікбаев Т.Б. Қазақстан мектептерінде жасанды интеллект қолдану мүмкіндіктері // Ғылым әлемі. — 2022.
3. Сүлейменова А.Ә. Қолөнер мен көркем еңбек сабағында ICT қолдану тәжірибесі // Педагогикалық зерттеулер журналы. — 2021.
4. Жалпы орта білім беру мемлекеттік стандарты: Қолөнер және көркем еңбек пәні бағдарламасы (7–9 сыныптар). — Нұр-Сұлтан, 2020.
5. Цифрлық білім беру құралдарын енгізу бойынша Үлестіру хаттамалары және нұсқаулар. — БҒМ, 2022.
6. Серікбаев С., Жұмабекова А. Жасанды интеллекттің білім беру үрдісіндегі маңызы. Білім және ғылым, №3, 2023.
7. Жұмабекова А. Көркем еңбек сабақтарында цифрлық технологияларды қолдану // Педагогика және психология. — 2022.
8. Төлегенова Г. Шығармашылық ойлауды дамытудағы инновациялық әдістер // Ұстаз тағылымы. — 2021.

БОЛАШАҚ ПЕДАГОГТАРДЫ КӘСІБИ ДАЯРЛАУДА ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫН ҚОЛДАНУДЫҢ ТЕОРИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ

Нұрман Ж.Б., Қозыбекова А.А., Тұрсынбаева М.М.

М. Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университеті, Шымкент, Қазақстан
nurman_jan@mail.ru

Түйін

Бұл мақалада болашақ педагогтарды кәсіби даярлауда жасанды интеллект технологияларын қолданудың теориялық негіздері қарастырылады. Қазіргі білім беру жүйесіндегі цифрлық трансформация жағдайында жасанды интеллект педагог кадрлардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың маңызды құралы ретінде айқындалады. Зерттеу барысында жасанды интеллект ұғымының мәні, оның білім беру үдерісіндегі орны мен функциялары, сондай-ақ педагогтарды даярлау жүйесіне ықпалы талданады. Жасанды интеллектке негізделген оқыту модельдері, дербестендірілген білім беру, оқу үдерісін автоматтандыру және білім алушылардың оқу жетістіктерін бағалау мүмкіндіктері теориялық тұрғыдан сипатталады. Сонымен қатар, болашақ педагогтардың шығармашылық, цифрлық және кәсіби дағдыларын дамытудағы жасанды интеллект технологияларының педагогикалық әлеуеті айқындалады. Зерттеу нәтижелері педагогикалық білім беру жүйесін жетілдіруге бағытталған ғылыми-әдістемелік негіз бола алады [1].

Түйінді сөздер: *болашақ педагогтар, кәсіби даярлау, жасанды интеллект, цифрлық білім беру, педагогикалық құзыреттілік, білім беру технологиялары, дербестендірілген оқыту, инновациялық педагогика.*

Қазіргі жаһандану және цифрландыру үдерісі қоғамның барлық саласына, соның ішінде білім беру жүйесіне де айтарлықтай ықпал етуде. Білім беру кеңістігінде жүріп жатқан өзгерістер болашақ педагогтарды даярлау мазмұнына, формалары мен әдістеріне жаңа талаптар қояды. Осы тұрғыда жасанды интеллект технологияларын педагогикалық білім беру үдерісіне енгізу болашақ мұғалімдердің кәсіби даярлығын жетілдірудің маңызды бағыты ретінде қарастырылады. Жасанды интеллект – ақпаратты өңдеу, талдау, болжау және шешім қабылдау қабілетіне ие интеллектуалды жүйелер жиынтығы болып табылады. Оның білім беру саласында қолданылуы оқыту үдерісінің тиімділігін арттыруға, білім алушылардың жеке ерекшеліктерін ескеруге және педагогтардың кәсіби құзыреттілігін дамытуға мүмкіндік береді.

Болашақ педагогтарды кәсіби даярлау – бұл олардың педагогикалық, әдістемелік, психологиялық және цифрлық құзыреттерін қалыптастыруға бағытталған күрделі әрі көпқырлы үдеріс. Дәстүрлі оқыту жүйесінде бұл даярлық көбіне бірізді, стандартталған сипатта жүзеге асырылып келді [2]. Ал қазіргі білім беру кеңістігінде әрбір білім алушының жеке қажеттілігі мен қабілетін ескеру қажеттілігі алдыңғы орынға шығып отыр. Осы орайда жасанды интеллект технологиялары дербестендірілген оқыту, икемді білім беру траекторияларын құру, білім алушылардың оқу жетістіктерін дәл әрі жедел бағалау мүмкіндігін ұсынады. Теориялық тұрғыдан алғанда, жасанды интеллект педагогикалық білім берудің мазмұнын жаңартуға, оқыту әдістерін жетілдіруге және болашақ педагогтардың кәсіби бейімделуін жеңілдетуге ықпал етеді.

Жасанды интеллект технологияларын қолданудың теориялық негіздері бірнеше ғылыми бағыттарға сүйенеді. Біріншіден, бұл – конструктивизм теориясы, оған сәйкес білім алушы білімді дайын күйінде қабылдамай, оны өз тәжірибесі арқылы құрастырады. Жасанды интеллектке негізделген оқыту жүйелері білім алушының әрекетін, қателіктерін,

жетістіктерін талдап, оған сәйкес кері байланыс ұсыну арқылы осы теорияны тәжірибеде жүзеге асырады. Екіншіден, тұлғаға бағдарланған оқыту теориясы жасанды интеллект арқылы нақты іске асады, себебі интеллектуалды жүйелер әрбір болашақ педагогтың оқу қарқынын, қызығушылығын және кәсіби бейімділігін ескере алады. Үшіншіден, цифрлық педагогика мен білім берудегі инновациялық теориялар жасанды интеллектті болашақ мұғалімнің кәсіби дамуын қолдайтын маңызды құрал ретінде қарастырады [3].

Болашақ педагогтарды даярлауда жасанды интеллекттің теориялық маңызы оның кәсіби құзыреттіліктерді кешенді түрде қалыптастыруымен айқындалады. Атап айтқанда, жасанды интеллект технологиялары педагогтардың цифрлық сауаттылығын арттырып қана қоймай, олардың аналитикалық ойлауын, шығармашылық қабілетін және кәсіби рефлексиясын дамытуға ықпал етеді. Интеллектуалды оқыту жүйелері арқылы болашақ педагогтар оқу материалдарын терең меңгеріп, өз білімін өзіндік талдау негізінде жетілдіре алады. Сонымен қатар, жасанды интеллект оқу үдерісін модельдеу, педагогикалық жағдаяттарды виртуалды ортада талдау сияқты мүмкіндіктерді ұсына отырып, болашақ мұғалімдердің кәсіби тәжірибесін қалыптастыруға жағдай жасайды.

Жасанды интеллект технологияларын қолданудың теориялық негіздері педагогикалық бақылау мен бағалау жүйесіне де қатысты. Дәстүрлі бағалау көбіне нәтижеге бағытталса, жасанды интеллект оқу үдерісінің өзін талдауға мүмкіндік береді. Бұл болашақ педагогтарға оқыту нәтижелерін ғана емес, оқу барысында кеткен олқылықтарды, қиындықтарды және даму динамикасын көруге көмектеседі. Теориялық тұрғыдан бұл тәсіл формативті бағалау қағидаттарына толық сәйкес келеді және педагогикалық білім берудің сапасын арттыруға бағытталған.

Сонымен қатар, жасанды интеллект болашақ педагогтарды кәсіби даярлауда ғылыми-зерттеушілік қабілеттерін дамытуға ықпал етеді. Интеллектуалды жүйелер үлкен көлемдегі деректерді талдауға, педагогикалық үдерістерді болжауға және түрлі оқыту стратегияларының тиімділігін салыстыруға мүмкіндік береді. Бұл болашақ мұғалімдердің зерттеушілік мәдениетін қалыптастырып, олардың кәсіби қызметінде ғылыми негізделген шешім қабылдауына жағдай жасайды. Теориялық тұрғыдан алғанда, жасанды интеллект педагогикалық білім беруді эмпирикалық деректерге сүйенген, дәлелді ғылым ретінде дамытуға ықпал етеді.

Сонымен бірге, жасанды интеллект технологияларын болашақ педагогтарды даярлауда қолданудың теориялық негіздерін қарастыру барысында педагогикалық этика мен жауапкершілік мәселесі де маңызды орын алады. Интеллектуалды жүйелерді пайдалану кезінде білім алушының дербес деректерін қорғау, академиялық адалдықты сақтау және технологияны мақсатқа сай қолдану мәселелері педагогикалық теория тұрғысынан қайта қарауды талап етеді [4]. Бұл жағдай болашақ педагогтардың кәсіби даярлығында цифрлық мәдениет пен ақпараттық қауіпсіздік ұғымдарын қалыптастырудың қажеттілігін айқындайды. Теориялық тұрғыда жасанды интеллектті тиімді қолдану педагогтың кәсіби позициясын әлсіретпей, керісінше оның кәсіби қызметін қолдайтын көмекші құрал ретінде қарастырылуы тиіс.

Жасанды интеллект технологиялары педагогтың дәстүрлі рөлін өзгертіп, оны ақпарат жеткізушіден оқу үдерісін ұйымдастырушы, бағыттаушы және кеңесші рөліне ауыстырады. Бұл өзгеріс болашақ педагогтарды даярлау теориясында оқытушы тұлғасының маңызын арттыра түседі. Себебі жасанды интеллект білім беру үдерісін автоматтандырғанымен, тәрбиелік, құндылықтық және тұлғалық ықпал ету функцияларын толық алмастыра алмайды. Осы тұрғыдан алғанда, жасанды интеллект пен педагогтың өзара әрекеттестігі педагогикалық білім берудің жаңа теориялық моделін қалыптастырады.

Жалпы алғанда, болашақ педагогтарды кәсіби даярлауда жасанды интеллект технологияларын қолданудың теориялық негіздері педагогика ғылымының дамуына тың серпін береді. Бұл технологиялар оқыту үдерісін ғылыми тұрғыдан негіздеуге, білім алушылардың жеке ерекшеліктерін ескеруге және кәсіби даярлықтың сапасын арттыруға мүмкіндік береді. Теориялық тұрғыдан жүйелі түрде негізделген жасанды интеллектті

қолдану болашақ педагогтарды заманауи білім беру кеңістігінде бәсекеге қабілетті, кәсіби тұрғыдан құзыретті маман ретінде қалыптастырудың тиімді жолы болып табылады.

Жасанды интеллект технологияларын болашақ педагогтарды кәсіби даярлау үдерісіне енгізудің теориялық негіздерін тереңірек талдау педагогикалық білім берудің мазмұнын жаңартумен тығыз байланысты. Қазіргі таңда педагогтарды даярлау жүйесі тек пәндік білім берумен шектелмей, олардың икемді ойлау, цифрлық ортада жұмыс істей алу және үздіксіз кәсіби даму қабілеттерін қалыптастыруды көздейді. Жасанды интеллектке негізделген білім беру технологиялары осы талаптарды теориялық тұрғыдан қамтамасыз ететін тиімді құралдардың бірі болып табылады [5]. Олар болашақ педагогтардың білімді меңгеру деңгейін жүйелі түрде бақылап, оқу мазмұнын кәсіби қажеттіліктерге сай бейімдеуге мүмкіндік береді.

Теориялық тұрғыдан алғанда, жасанды интеллект технологиялары педагогикалық білім беруде жүйелік және әрекеттік тәсілдерге сүйенеді. Бұл тәсілдер болашақ педагогтарды кәсіби әрекетке дайындауда білім, білік және дағдылардың өзара бірлігін қамтамасыз етуге бағытталған. Интеллектуалды оқыту жүйелері арқылы студенттер нақты педагогикалық жағдаяттарды модельдеп, түрлі шешім қабылдау жолдарын тәжірибе жүзінде сынақтан өткізе алады. Мұндай оқыту формасы болашақ педагогтардың кәсіби рефлексиясын қалыптастырып, теориялық білімді практикалық әрекетпен ұштастыруға жағдай жасайды.

Сонымен қатар, жасанды интеллект технологиялары педагогикалық болжау мен жоспарлау үдерістерін жетілдіруге теориялық негіз қалайды. Оқу деректерін талдау арқылы интеллектуалды жүйелер болашақ педагогтардың кәсіби даму динамикасын болжай алады. Бұл педагогикалық білім беру бағдарламаларын уақыт талабына сай түзетуге және оқыту мазмұнын ғылыми негізде жетілдіруге мүмкіндік береді. Теориялық тұрғыдан мұндай тәсіл білім беруді басқарудың дәлелді және деректерге негізделген моделін қалыптастырады.

Жасанды интеллектті қолдану болашақ педагогтардың кәсіби мотивациясын арттыруға да теориялық негіз болады. Интерактивті, бейімделген және визуалды оқыту ортасы білім алушылардың пәнге қызығушылығын күшейтіп, олардың өзіндік білім алуына ынталандырады. Бұл үдеріс өзін-өзі дамыту теориясымен сабақтасып, болашақ педагогтардың кәсіби өсуге бағытталған ішкі уәжін қалыптастырады. Сонымен қатар, жасанды интеллект технологиялары арқылы кері байланыстың жедел берілуі білім алушылардың оқу нәтижесіне жауапкершілікпен қарауына ықпал етеді.

Педагогикалық білім берудің теориялық аспектісінде жасанды интеллекттің тағы бір маңызды қыры – инклюзивті білім беру мүмкіндіктерін кеңейтуі. Интеллектуалды жүйелер білім алушылардың жеке ерекшеліктерін, оқу қарқынын және қабылдау деңгейін ескеріп, оқу мазмұнын бейімдей алады. Бұл теориялық тұрғыдан тең қолжетімді білім беру қағидаттарын іске асыруға мүмкіндік береді және болашақ педагогтардың инклюзивті ортада жұмыс істеуге даярлығын қалыптастырады.

Болашақ педагогтарды кәсіби даярлауда жасанды интеллект технологияларын қолданудың теориялық негіздері педагогика, психология, цифрлық технология және білім беруді басқару ғылымдарының тоғысында қалыптасады. Бұл теориялық тұжырымдар педагогикалық білім беру жүйесін жаңғыртуға, болашақ мұғалімдердің кәсіби сапасын арттыруға және олардың заманауи білім беру кеңістігінде тиімді қызмет етуіне жағдай жасайды [6]. Жасанды интеллектті педагогикалық даярлықта ғылыми тұрғыдан негіздеп қолдану – болашақ педагогтарды кәсіби тұрғыдан даярлаудың стратегиялық маңызды бағыты болып табылады.

Қорыта айтқанда, болашақ педагогтарды кәсіби даярлауда жасанды интеллект технологияларын қолданудың теориялық негіздері білім беру жүйесінің жаңаруымен, цифрлық қоғам талаптарымен және педагогикалық ғылымның дамуымен тығыз байланысты.

Жасанды интеллект болашақ мұғалімдердің кәсіби құзыреттілігін қалыптастыруда, олардың шығармашылық және аналитикалық ойлауын дамытуда, сондай-ақ педагогикалық

қызметке бейімделуінде маңызды рөл атқарады [7]. Теориялық тұрғыдан негізделген жасанды интеллектті қолдану педагогикалық білім беру сапасын арттырып, болашақ педагогтарды заманауи талаптарға сай даярлауға мүмкіндік береді.

Әдебиеттер

9. Әбілқасымов Қ.Қ. Педагогикалық технологиялар және инновациялық оқыту. – Алматы: Қазақ университеті, 2022.
10. Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі. Педагог кадрларды даярлау тұжырымдамасы. – Астана, 2022.
11. Жұмабаев М. Педагогика. – Алматы: Ана тілі, 2018.
4. Жасанды интеллект негіздері : Оқу құралы / авторлар ұжымы. – Алматы : Фолиант, 2022.
5. Цифрлық педагогика және инновациялық технологиялар : оқу құралы. – Алматы : Қазақ университеті, 2021.
6. Көркем еңбек пәнін оқыту әдістемесі : оқу құралы. – Алматы : Атамұра, 2020.
5. Жұмабекова А. Көркем еңбек сабақтарында цифрлық технологияларды қолдану // Педагогика және психология. – 2022.
6. Төлегенова Г. Шығармашылық ойлауды дамытудағы инновациялық әдістер // *Ұстаз тағылымы.* – 2021.
7. UNESCO. Білім берудегі жасанды интеллект: мүмкіндіктері мен сын-қатерлері (қазақша нұсқа).

АҢ ТЕРІСІНЕН ТІГІЛГЕН КИІМ БҰЙЫМДАРЫНДАҒЫ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ДИЗАЙН

Болысбаев Д.С., Жарылкасым Қ.Б.

М. Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университеті, Шымкент, Қазақстан
daulet.bolysbaev.74@mail.ru

Түйін

Мақалада аң терісінен тігілген киім бұйымдарын жобалау мен модельдеудегі инновациялық тәсілдер қарастырылады. Инновациялық тері технологияларын қолданудағы ақпараттық және технологиялық қамтамасыз ету мәселелері талданады. Былғарыны жартылай фабрикаттарын пайдаланудың жаңа әдістері, соның ішінде құс тері өңдеу технологиялары сипатталады. Зерттеу нәтижелері аң терісі бұйымдарының эстетикалық, функционалдық және эргономикалық қасиеттерін арттыруға бағытталған. Сонымен қатар, отандық тері индустриясын дамытудағы дизайнердің рөлі айқындалып, инновациялық дизайнды енгізудің өндірістік тиімділігі көрсетіледі.

Түйінді сөздер: аң терісі бұйымдары, инновациялық дизайн, экомех, тұрақты даму, 3D-модельдеу, сән индустриясы.

Кіріспе

Қазіргі сән индустриясында аң терісінен тігілген киім бұйымдары өзектілігін жоғалтпай, жаңа технологиялар мен дизайндық шешімдер арқылы жаңаша сипат алуда. Инновациялық дизайн тері бұйымдарының эстетикалық құндылығын арттырып қана қоймай, олардың функционалдық, экологиялық және эргономикалық сапаларын жетілдіруге бағытталған. Осыған байланысты аң терісінен дайындалған киімдерін жобалауда дәстүрлі әдістер мен заманауи технологияларды үйлестіру маңызды ғылыми және практикалық мәселе болып табылады.

Соңғы жылдары тері өндірісінде экологиялық қауіпсіз және балама материалдарға деген сұраныс артып келеді. Экомех пен био-негіздегі синтетикалық талшықтар табиғи терінің сыртқы көрінісі мен құрылымын дәл қайталай отырып, қоршаған ортаға келетін зиянды азайтады. Сонымен қатар, рециклинг және апсайклинг технологиялары винтажды аң терісі бұйымдарын қайта өңдеуге мүмкіндік беріп, сән индустриясындағы тұрақты даму қағидаттарын жүзеге асырады.

Қазіргі аң терісінен дайындалған киімдерінің дизайнында минимализм, деконструкция және архитектуралық пішіндер кеңінен қолданылады. Модульдік және трансформацияланатын элементтер (алынбалы жеңдер, жағалар, екіжақты бұйымдар) тұтынушыға бір бұйымды бірнеше тәсілде пайдалануға мүмкіндік береді. Түс шешімдерінде экологиялық бояулар, градиенттік өңдеу және баспа технологиялары қолданылады.

Инновациялық дизайн аң терісінен дайындалған бұйымдарының жылу сақтау қасиетін жақсартып, салмағын жеңілдетуге бағытталады. Жаңа үлгідегі астарлар, микрокапсулалы жылу сақтау технологиялары және желдету жүйелері киімнің жайлылығын арттырады. Эргономикалық шешімдер қозғалыс еркіндігін қамтамасыз етіп, күнделікті қолдануға қолайлы жағдай жасайды.

Аң терісінен дайындалған бұйымдары дизайнының қалыптасуы инновациялық жобалау тәжірибесіне негізделуі тиіс. Алайда қазіргі уақытта дизайнердің жетекші рөлін жүзеге асыруға бағытталған бұл тәжірибе эстетикалық тұрғыдан мәнді және техникалық жағынан мінсіз өнім жасау үшін қажетті деңгейде қолданылмай отыр. Батыс Еуропа

дизайнерлері жинақтаған көркемдік жобалау дағдылары бұл салада толыққанды зерделенбеген және отандық дизайнерлер тарапынан толық көлемде пайдаланылмай келеді.

Қазіргі кезеңде аң терісінен дайындайтын өндіріс саласы жеткілікті деңгейде дамымаған. Аң терісінен тігілген киімдердің жаппай отандық өндірісінде инновациялық дизайнерлік қызметке деген қызығушылықтың төмендігі байқалады, соның салдарынан аталған салада теориялық және тәжірибелік зерттеулерге жүгіну қажеттілігі туындайды.

Инновациялық дизайн аң терісінен киім өндіру экономикасындағы отандық секторды қалыптастыру мәселелерін кешенді түрде шешуді көздейді. Бұл үдерісте дизайнердің рөлі ең алдымен шағын сериялы өндіріс жағдайында дайындалатын, эстетикалық жағынан тартымды және жоғары сапалы аң терісінен бұйымдарын жасауға бағытталады.

Мұндай бұйымдар сырт киім дизайнының нысандары болып табылып, жоғары функционалдық, эргономикалық және техникалық-технологиялық қасиеттерге ие болуы тиіс.

Тері бұйымдарын инновациялық жобалау теріні жартылай фабрикаттарын дизайндаудың жаңа тәсілдерін енгізуді және дизайнер идеяларын тікелей шығармашылық тұрғыдан өндеуді қамтиды. Бұл үдеріс тек тері өнімдерінің эстетикалық қабылдануын қалыптастыруға ғана емес, сонымен қатар олардың композициялық және функционалдық бірлігін қамтамасыз етуге бағытталады. Аталған факторлар өндіріс өнімділігін арттыруға, оның рентабельділігі мен табыстылығын жоғарылатуға ықпал етеді [1].

Алдыңғы маусымдардағы аң терісімен жұмыс істейтін сән дизайнерлерінің қызметі аң терісінен киім дайындауда және аң терісін әрлеуді қолдануда көптеген креативті шешімдердің болуымен ерекшеленеді. Бұл шешімдердің жиынтығы коллекцияларда және нарықтың қысқару жағдайында өндірісті дифференциациялау әдісі арқылы көрініс табады. Аталған стратегияның негізгі құралдарының бірі – теріні әрлеу болып табылады, ол киім түрлерінің аясын едәуір кеңейтіп, оларды тұтынушы үшін анағұрлым көзге түсімді етеді.

Аң терісін әрлеу бойынша дизайнерлік ұсыныстар нарықта ұсынылатын стандартты қызметтерге қарағанда әлдеқайда алуан түрлі. Алайда мәселе өндірістің инновациялық тері технологияларымен ақпараттық және технологиялық тұрғыда жеткіліксіз қамтамасыз етілуінде болып отыр.

Дизайнерлік және нарықтық қызметтер арасындағы алшақтықты азайту киім өндірісінде әртүрлі материалдармен жұмыс істеу барысында мектің озық технологиялық мүмкіндіктері туралы жүйелі ғылыми түсінік қалыптастыруға бағытталған ғылыми мәселені шешу арқылы мүмкін болады [2].

Прогрессивті сән киімдерінің даму үрдістерін талдау олардың табиғаттың құбылмалылығы мен түрлі факторлардың ықпалымен қалыптасқанын көрсетеді. Соған қарамастан, сән ағымдарының сан алуандығында бір тұрақты құбылыс сақталып қалды: аң терісі сән бағытын айқындайтын басты элемент ретінде әрдайым жоғары бағаланды.

Жаңа буын дизайнерлерінің көпшілігі терінің беделін арттыруға және оны өзгермелі өмір салтына бейімдеуге бағытталған заманауи трендтерді қалыптастыру тәсілдерін айқындады. Бейімдеу үдерісінде жас дизайнерлер мех жартылай фабрикаттарының

инновациялық әзірлемелерімен эксперимент жүргізе отырып, қарапайым теріні әрлеуге жаңа маңыз беріп, оның композициялық құрылымын күшейтіп, байытады.

XXI ғасырдағы сән көрсетілімдерінің көптеген маусымдарында аң терісіне деген тұрақты қызығушылықтың басты себебі – жаңартылған мехтің көпқырлылығы мен алуан түрлілігі болып табылады. Бір бұйымда әртүрлі фактуралы материалдарды үйлестіру, теріні жартылай фабрикаттарын дениммен біріктіру, сондай-ақ теріні твид, шифон, парча және бисермен қатар қолдану киім үлгілеріне ерекше нәзіктік пен креативтілік береді [3].

Аң терісін қолмен және машинамен тоқылған трикотаж бұйымдары, былғары, кашемир, твид және тіпті жібек матадан тігілген күртешелер безендіріледі (1-сурет). Әр маусым өзіне тән фактуралық артықшылықтарды қалыптастырады, ал форма композициясындағы теріні әрлеу жаңа көркемдік қырларды ашып, бейнелік әсерді күшейтеді. Теріні әрлеудің контрастылығы форма қабылдауын айқындата түседі.

Сондай-ақ боялған және тоналды, айқын бедерлі перфорациямен, ерекше рельефті қырку тәсілдерімен өңделген сәндік аң терісін қолдану өзекті болып табылады.

Табиғи аң терісінің әртүрлі түрлері мен фактураларына сұраныстың жүйелі түрде өзгеруі, оларды модельдеудің заманауи әдістерін қолдану жоғары сұранысқа ие жаңа өнім түрлерін уақытылы әзірлеуге мүмкіндік береді.

Аң терісінен дайындалған бұйымдар модельдеу мен жобалаудың инновациялық тәсілдері дизайнерлерге шексіз стилистикалық мүмкіндіктер ұсынады. Осыған байланысты отандық тері индустриясында аң терісінен киім өндіру саласына жаңа технологиялар мен перспективалы жобаларды енгізуге қабілетті, шығармашылық тұрғыдан жан-жақты кәсіби дизайнер мамандарды жобалау үдерісіне тарту қажеттілігі туындап отыр [4].

Жаңа технологиялардың қатарына құс теріснен дайындалатын әртүрлі жартылай фабрикаттар жатады. Құстың өңделген терісінен жасалған жаңа киім түрлерін немесе өзге де өнімдерді ілгерілету үшін бірегей киім үлгілері мен аксессуарларды жасау жеткілікті болуы мүмкін.

Құс қауырсынын қолданудың әлемдік тәжірибесі қауырсын мен мамықты жоғалтпай құс терісін өңдеу әдістерінің шетелде бұрыннан қолданылып келе жатқанын көрсетеді. Алайда алынған жартылай фабрикаттардың тұрақтылығы жоғары емес, тозуға төзімділік көрсеткіштері төмен болып келеді, ал қауырсын жамылғысы біркелкі құрылымға ие емес.

Қазіргі уақытта құстың өңделген терілері киім тігу үшін негізінен Солтүстік халықтары тарапынан ғана қолданылады. Жағдайды талдау көрсеткендей, бұған дейін адамдар құс мехын киім өндірісінде кеңінен қолдана алмаған, себебі өнеркәсіп жеткілікті дамымаған, заманауи технологиялық әзірлемелер мен тері өңдеуге арналған химиялық заттар, сондай-ақ қазіргі заманғы бояғыштар қолжетімсіз болған.

Құстардың тіршілік ету ортасы көптеген жануарлармен салыстырғанда анағұрлым күрделі болғандықтан, олардың терісінен тігілген киім жоғары пайдалану сипаттамаларына ие болуы тиіс. Осыған сәйкес бұл бағыттағы ғылыми-зерттеу және технологиялық әзірлемелер аса өзекті әрі перспективалы болып табылады және қазіргі уақытта басқа өнеркәсіп салаларында қолданылып жүрген тері өңдеу әдістерін жетілдіруге мүмкіндік береді.

Аң терісінен тігілген киім бұйымдарындағы инновациялық дизайн сән индустриясының дамуына айтарлықтай әсер етеді. Жаңа материалдар мен цифрлық технологияларды қолдану, эстетика мен функционалдылықтың үйлесуі тері бұйымдарының сапасын жаңа деңгейге көтереді. Болашақта мех дизайны этикалық өндіріс, экологиялық тұрақтылық және дараландыру бағытында дами түседі.

Сонымен қатар, аталған өнім түрін өндіруде инновациялық дизайнерлік қызметті енгізу жөніндегі ұсыныстарды зерттеу маңызды болып табылады. Бұл зерттеулердің нәтижелері тұтынушылық қасиеттері жоғары, қазіргі нарықта бәсекеге қабілетті ресейлік құс терісінен жасалған бұйымдарды өндіру барысында тиімді қолданылуы мүмкін.

Әдебиеттер:

1. Кузьмичёв В.Е. Проектирование одежды: основы художественного и технического дизайна. – М.: Легпромбытиздат, 2015.
2. Ермакова Л.Н. Современные технологии обработки меха и меховых полуфабрикатов. – СПб.: Профессия, 2017.
3. Терская Л.А. Технология раскроя и пошива меховой одежды/ Л.А.Терская. Академия – 2015. – 272с.
4. Гусева Н.М. Инновационный дизайн в индустрии моды: теория и практика. – М.: Академия, 2020.

ҚОЛӨНЕР САБАҚТАРЫНДА ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ АРҚЫЛЫ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ОЙЛАУДЫ ДАМУ ЖОЛДАРЫ

Ибраймова П.Т., Жанабаева Р.К., Арипбаева Л.Ж.

*М. Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университеті, Шымкент, Қазақстан
perisat_1976@mail.ru*

Түйін

Бұл мақалада қолөнер сабақтарында жасанды интеллект технологияларын қолдану арқылы оқушылардың шығармашылық ойлауын дамыту жолдары қарастырылады. Зерттеудің мақсаты – жасанды интеллект құралдарының көркем еңбек сабақтарындағы педагогикалық тиімділігін анықтау. Зерттеу міндеттері ретінде жасанды интеллекттің қолөнерді оқытудағы рөлін талдау, шығармашылық ойлауды дамыту әдістерін айқындау және оқу үдерісін жетілдіру жолдарын анықтау көзделді. Зерттеу нәтижесінде жасанды интеллектті қолдану оқушылардың шығармашылық белсенділігін арттырып, идея ұсыну, жобалау және көркемдік шешім қабылдау қабілеттерін дамытуға ықпал ететіні анықталды [1].

Сонымен қатар, жасанды интеллектті қолдану оқушылардың танымдық белсенділігін арттырып, шығармашылық ойлауын дамытуға және ұлттық қолөнерді заманауи форматта меңгеруге жағдай жасайтыны айқындалады. Көркем еңбек пәні мұғалімдерін даярлау жүйесінде инновациялық әдістерді енгізудің маңыздылығын дәлелдейді.

Түйінді сөздер: *жасанды интеллект, қолөнер, көркем білім беру, жобалау, педагогикалық тиімділік, болашақ педагог, эскиз, көркем еңбек*

XXI ғасырдағы білім беру жүйесінің басты талаптарының бірі – болашақ педагогтарды заманауи цифрлық технологияларды меңгерген, шығармашылық тұрғыдан ойлай алатын маман ретінде даярлау. Осы үдерісте жасанды интеллект технологиялары білім мазмұнын жаңартудың және оқыту әдістерін жетілдірудің маңызды құралына айналып отыр. Әсіресе көркем білім беру саласында, соның ішінде қолөнер бұйымдарын жобалау барысында жасанды интеллектті қолдану педагогикалық тұрғыдан өзекті мәселе болып табылады.

Қолөнер – халықтың мәдени мұрасын сақтайтын, ұлттық дүниетанымды қалыптастыратын өнер саласы. Оны оқытуда дәстүр мен жаңашылдықтың үйлесуі болашақ педагогтардың кәсіби даярлығын арттыруға ықпал етеді. Осы мақалада қолөнер бұйымдарын жобалауда жасанды интеллект технологияларын пайдаланудың білім берудегі мүмкіндіктері мен педагогикалық маңызы қарастырылады [2].

Қазіргі білім беру жүйесінде цифрлық технологиялардың, соның ішінде жасанды интеллекттің маңызы күн санап артып келеді. Әсіресе көркем білім беру мен мәдениет саласында болашақ педагогтарды даярлау барысында инновациялық құралдарды пайдалану оқыту сапасын арттырудың тиімді жолы болып табылады. Қолөнер – ұлттық мәдениеттің маңызды құрамдас бөлігі, ол оқушылардың эстетикалық талғамын, шығармашылық қабілетін және еңбек дағдыларын қалыптастыруда ерекше рөл атқарады. Осы тұрғыда қолөнер бұйымдарын жобалауда жасанды интеллект бағдарламаларын қолдану педагогикалық үдерісті жаңғыртуға мүмкіндік береді.

Қолөнер бұйымдарын жобалау барысында жасанды интеллект бағдарламаларын қолданудың педагогикалық тиімділігі, оның болашақ педагогтардың кәсіби даярлығына әсері қарастырылады [3].

Қолөнер бұйымдарын жобалау – шығармашылық пен технологиялық ойлауды талап ететін күрделі үдеріс. Жобалау кезінде оқушылар бұйымның пішінін, өлшемін,

материалын, ою-өрнек композициясын және түстер үйлесімін ескереді. Бұл үдеріс оқушылардың логикалық ойлауын, қиялын, эстетикалық талғамын және практикалық дағдыларын дамытады.

Қазіргі мектептегі көркем еңбек сабақтары оқушылардың тек қол дағдыларын ғана емес, олардың шығармашылық, зерттеушілік және жобалау қабілеттерін дамытуға бағытталған. Қолөнер бұйымдарын жасау барысында оқушылар идея ойластыру, эскиз дайындау, материал таңдау, орындау және нәтижені бағалау кезеңдерінен өтеді [4]. Бұл кезеңдердің барлығы жобалық оқыту технологиясымен тығыз байланысты.

Алайда дәстүрлі оқыту әдістері кей жағдайда оқушылардың шығармашылық әлеуетін толық ашуға мүмкіндік бермейді. Осы тұрғыда жасанды интеллект бағдарламалары қолөнерді оқытуда жаңа мүмкіндіктер ұсынып, оқыту үдерісін тиімді ұйымдастыруға жағдай жасайды.

Жасанды интеллект технологиялары қолөнер бұйымдарын жобалау барысында бірнеше маңызды функция атқарады.

Біріншіден, жасанды интеллект бағдарламалары бұйымның бастапқы идеясын визуализациялауға көмектеседі. Бұл болашақ педагогтар мен оқушыларға жобаның нәтижесін алдын ала көруге мүмкіндік береді.

Екіншіден, жасанды интеллект ұлттық ою-өрнектердің симметриясын, композициялық құрылымын және стильдік ерекшеліктерін талдай отырып, жаңа дизайн нұсқаларын ұсына алады. Бұл ұлттық қолөнерді заманауи дизайн элементтерімен үйлестіруге жол ашады.

Үшіншіден, жасанды интеллект бағдарламалары түстер үйлесімін автоматты түрде анықтап, материалдың түріне қарай тиімді ұсыныстар береді. Мұндай мүмкіндіктер оқушылардың қателіктерін азайтып, жобалау сапасын арттырады.

Болашақ педагогтарды даярлау барысында жасанды интеллект технологияларын меңгеру олардың кәсіби құзыреттілігін арттыруға тікелей әсер етеді. Жасанды интеллект қолдану арқылы педагогтар оқыту үдерісін қызықты, интерактивті және нәтижеге бағытталған түрде ұйымдастыра алады [5].

Сонымен қатар, жасанды интеллект педагогтардың әдістемелік қоржынын кеңейтіп, оқушылармен жеке жұмыс жүргізуге мүмкіндік береді. Әр оқушы өз деңгейіне сәйкес тапсырма орындап, жобасын жетілдіре алады. Бұл тұлғаға бағытталған оқыту қағидаттарын жүзеге асыруға ықпал етеді.

Жасанды интеллектті қолдану болашақ педагогтардың цифрлық сауаттылығын арттырып қана қоймай, оларды инновациялық ойлауға, кәсіби тұрғыда дамуға ынталандырады.

Дәстүрлі оқытуда қолөнерді жобалау көбіне мұғалімнің түсіндіруі мен дайын үлгілерге сүйену арқылы жүзеге асады. Ал жасанды интеллект бағдарламаларын қолдану бұл үдерісті интерактивті, көрнекі және заманауи форматта ұйымдастыруға мүмкіндік береді. Мұндай тәсіл оқушылардың пәнге қызығушылығын арттырып, олардың өздігінен ізденуіне жағдай жасайды.

Жасанды интеллект бағдарламалары қолөнер бұйымдарын жобалау барысында бірнеше бағытта тиімді қолданылады. Жасанды интеллект негізіндегі графикалық бағдарламалар бұйымның эскизін автоматты түрде жасауға немесе жетілдіруге мүмкіндік береді. Бұл болашақ педагогтарға жобалау кезеңдерін нақты түсінуге және оны оқытуда тиімді қолдануға көмектеседі.

Жасанды интеллект ұлттық ою-өрнектердің құрылымын талдап, олардың үйлесімді нұсқаларын ұсына алады. Бұл ұлттық мәдени мұраны сақтауға және оны заманауи дизайнмен ұштастыруға мүмкіндік береді. Жасанды интеллект түстер үйлесімін, материал түрін және бұйымның функционалдық ерекшеліктерін ескере отырып, бірнеше жобалық нұсқаларды салыстыруға жағдай жасайды.

Осы мүмкіндіктердің барлығы оқыту үдерісін жеңілдетіп қана қоймай, болашақ педагогтардың кәсіби құзыреттілігін арттыруға ықпал етеді.

Қолөнер бұйымдарын жобалауда жасанды интеллект бағдарламаларын қолданудың педагогикалық тиімділігі бірнеше аспектіде көрініс табады. Ең алдымен, бұл әдіс оқушылардың танымдық белсенділігін арттырады. Жасанды интеллект арқылы жұмыс жасау оқушыларды шығармашылық ізденіске жетелеп, өз идеяларын жүзеге асыруға мүмкіндік береді.

Сонымен қатар, жасанды интеллект бағдарламалары оқытуда жеке тұлғаға бағытталған тәсілді жүзеге асыруға көмектеседі. Әр оқушы өз қабілетіне сай жобамен жұмыс жасап, нәтижесін жетілдіре алады [6]. Бұл оқушылардың өзіне деген сенімділігін арттырып, шығармашылық еркіндігін қалыптастырады.

Болашақ педагогтар үшін жасанды интеллектті қолдану кәсіби даярлықтың маңызды бөлігі болып табылады. Олар заманауи технологияларды меңгеру арқылы мектептегі көркем еңбек сабақтарын жаңаша ұйымдастырып, оқушылардың қызығушылығын арттыра алады. Сонымен қатар, жасанды интеллект қолдану уақытты үнемдеуге, сабақтың мазмұнын байытуға және нәтижені тиімді бағалауға мүмкіндік береді.

Қолөнер бұйымдарын жобалауда жасанды интеллект бағдарламаларын қолдану педагогикалық тұрғыдан тиімді екені анықталды. Бұл тәсіл көркем білім беру үдерісін жаңғыртып, болашақ педагогтардың кәсіби құзыреттілігін арттыруға ықпал етеді. Жасанды интеллект ұлттық қолөнерді заманауи форматта меңгеруге, шығармашылық ойлауды дамытуға және оқыту сапасын арттыруға мүмкіндік береді.

Жүргізілген талдау қолөнер бұйымдарын жобалау үдерісінде жасанды интеллект бағдарламаларын қолдану қазіргі көркем білім беру жүйесінде педагогикалық тұрғыдан тиімді әрі өзекті екендігін көрсетті. Жасанды интеллект технологиялары дәстүрлі қолөнерді оқытудың мазмұнын жаңғыртып, оны заманауи білім беру талаптарына бейімдеуге мүмкіндік береді. Бұл өз кезегінде болашақ педагогтардың кәсіби даярлығын арттырып, олардың инновациялық ойлау қабілетін қалыптастырады.

Қолөнерді жобалауда жасанды интеллектті пайдалану оқушылардың шығармашылық белсенділігін арттырып, жобалау кезеңдерін жүйелі түрде меңгеруіне жағдай жасайды. Эскиз дайындау, ою-өрнек композициясын таңдау, түстер үйлесімін анықтау сияқты күрделі үдерістердің жеңілдеуі оқыту тиімділігін жоғарылатады. Сонымен қатар, жасанды интеллект оқытуда тұлғаға бағытталған тәсілді жүзеге асыруға мүмкіндік беріп, әр білім алушының жеке қабілетін ескеруге жағдай жасайды.

Болашақ педагогтар үшін жасанды интеллект бағдарламаларын меңгеру кәсіби құзыреттіліктің маңызды құрамдас бөлігі болып табылады. Бұл технологиялар педагогтардың әдістемелік әлеуетін кеңейтіп, көркем еңбек сабақтарын ұйымдастыруда жаңа тәсілдерді енгізуге жол ашады. Сонымен бірге, жасанды интеллект ұлттық қолөнерді сақтау мен жаңғыртуға ықпал етіп, мәдени мұраны заманауи форматта оқытуға мүмкіндік береді.

Осыған байланысты, көркем білім беру жүйесінде, әсіресе болашақ көркем еңбек мұғалімдерін даярлау барысында, жасанды интеллект технологияларын мақсатты әрі жүйелі түрде енгізу қажеттілігі туындайды. Бұл білім беру сапасын арттырудың, шығармашыл және бәсекеге қабілетті педагог мамандарды қалыптастырудың тиімді жолы болып табылады.

Сондықтан көркем еңбек мұғалімдерін даярлау барысында жасанды интеллект технологияларын жүйелі түрде енгізу – қазіргі білім беру жүйесінің маңызды міндеттерінің бірі болып табылады.

Қорытындылай келе, қолөнер бұйымдарын жобалау үдерісінде жасанды интеллект технологияларын қолдану білім беру саласында үлкен педагогикалық әлеуетке ие [7]. Бұл тәсіл көркем білім берудің мазмұнын жаңартып, болашақ педагогтардың кәсіби даярлығын сапалы деңгейге көтеруге мүмкіндік береді. Жасанды интеллект арқылы қолөнерді оқыту ұлттық мәдениетті сақтай отырып, оны заманауи талаптарға сай дамытудың тиімді жолы болып табылады.

Сондықтан көркем еңбек пәні мұғалімдерін даярлау жүйесінде жасанды интеллект технологияларын жүйелі түрде қолдану – уақыт талабы.

Әдебиеттер:

1. Жасанды интеллект негіздері / авторлар тобы — Алматы: «Фолиант», 2022.
2. Искусственный интеллект в образовании: теория и практика / ред. Иванов И.И. — Москва: Наука, 2021.
3. Серікбаев С., Жұмабекова А. Жасанды интеллекттің білім беру үрдісіндегі маңызы. *Білім және ғылым*, №3, 2023.
4. Жасанды интеллект негіздері : оқу құралы / авторлар ұжымы. – Алматы : Фолиант, 2022.
5. Цифрлық педагогика және инновациялық технологиялар : оқу құралы. – Алматы : Қазақ университеті, 2021.
6. Көркем еңбек пәнін оқыту әдістемесі : оқу құралы. – Алматы : Атамұра, 2020.
7. Жұмабекова А. Көркем еңбек сабақтарында цифрлық технологияларды қолдану // *Педагогика және психология*. – 2022.
8. Төлегенова Г. Шығармашылық ойлауды дамытудағы инновациялық әдістер // *Ұстаз тағылымы*. – 2021.
9. UNESCO. Білім берудегі жасанды интеллект: мүмкіндіктері мен сын-қатерлері (қазақша нұсқа).

ҚОЛӨНЕР БҰЙЫМДАРЫН ЖОБАЛАУДА ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ БАҒДАРЛАМАЛАРЫН ҚОЛДАНУДЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ТИІМДІЛІГІ

Ибраймова П.Т., Ибрагимова Э.А., Жайлымысова Г.А.

*М. Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университеті, Шымкент, Қазақстан
perisat_1976@mail.ru*

Түйін

Бұл мақалада қолөнер бұйымдарын жобалау үдерісінде жасанды интеллект бағдарламаларын қолданудың педагогикалық тиімділігі қарастырылады. Зерттеудің мақсаты – жасанды интеллект құралдарын пайдалану арқылы көркем еңбек сабақтарындағы оқыту сапасын арттыру мүмкіндіктерін анықтау. Зерттеу міндеттері ретінде қолөнерді жобалауда жасанды интеллект бағдарламаларының мүмкіндіктерін талдау, оларды оқу үдерісіне енгізу жолдарын айқындау және шығармашылық қабілетті дамытуға ықпалын анықтау көзделді. Зерттеу нәтижелері жасанды интеллект бағдарламаларын қолдану оқушылардың танымдық белсенділігін арттырып, шығармашылық ойлауын, жобалау дағдыларын және оқу үдерісінің тиімділігін жоғарылататынын көрсетті.

Сонымен қатар, жасанды интеллектті қолдану білім алушының танымдық белсенділігін арттырып, шығармашылық ойлауын дамытуға, шығармашылық жобаларды жасауына мүмкіндік беріп, сабақтың нәтижелілігін арттырады және болашақ педагогтардың кәсіби даярлығын күшейтеді, ұлттық қолөнерді заманауи форматта меңгеруге жағдай жасайтыны айқындалады[1].

Түйінді сөздер: *жасанды интеллект, педагог, зерттеу, жобалау, құралдар, меңгеру, нәтиже жолдарын айқындау, эскиз, қолөнер,*

Қазіргі заманда білім беру мен шығармашылық дамудың негізгі бағыттарының бірі – технологияны оқу процесіне тиімді енгізу болып табылады. Жасанды интеллект бағдарламалары білім беру саласында, әсіресе шығармашылық және практикалық пәндерде, оның ішінде қолөнер бұйымдарын жобалауда кеңінен қолданылады. Қолөнер сабақтарында жасанды интеллект пайдалану оқушылардың шығармашылық қабілетін арттыруға, жобалауға деген қызығушылығын күшейтуге және кәсіби дағдыларды жетілдіруге мүмкіндік береді.

Бұл мақалада қолөнер бұйымдарын жобалауда жасанды интеллект бағдарламаларын қолданудың педагогикалық тиімділігі қарастырылады, сабақ жоспарына ықпалы мен практикалық нәтижелері талданады. Жасанды интеллект бағдарламаларын қолдану қолөнер сабақтарында педагогикалық тұрғыдан тиімді болып табылады. Олар оқушылардың шығармашылық қабілетін арттырып, жобалау процесін жеңілдетеді және сабаққа қызығушылықты күшейтеді. Дегенмен, тиімді нәтижеге қол жеткізу үшін мұғалімнің кәсіби дайындығы мен бағдарламаларды дұрыс қолдану маңызды. Болашақта жасанды интеллект қолданылуы қолөнер мен дизайн білімін одан әрі жетілдіруге мүмкіндік береді [2].

Қазіргі заманда білім беру жүйесінде технологияларды пайдалану оқушылардың шығармашылық қабілетін дамытуда маңызды рөл атқарады. Арнайы пәндерде, оның ішінде қолөнер мен дизайн сабақтарында жасанды интеллект бағдарламаларын қолдану оқу процесін тиімді, қызықты және нәтижелі етеді. Жасанды интеллект бағдарламалары тек ақпараттық технологиялар саласында ғана емес, сонымен қатар шығармашылық жұмыстарда да өзекті құралға айналды. Олар оқушыларға жаңа идеяларды құру, эскиздер

жасау, материалдар мен түстерді таңдау, бұйымдарды визуализациялау және жобалау процесін жеңілдетуге мүмкіндік береді.

Қолөнер сабақтарында жасанды интеллект қолдану педагогикалық тұрғыдан ерекше мәнге ие. Біріншіден, бұл оқушылардың шығармашылық қабілетін дамытады. Мысалы, оқушыларға эскизді қолмен салу қиын болған жағдайда, жасанды интеллект бағдарламалары эскиздің әртүрлі нұсқаларын ұсынып, олардың ойлау шеңберін кеңейтеді. Оқушы әр нұсқаны көріп, өзінше өзгерістер енгізе алады, бұл шығармашылық процессін жеделдетеді. Екіншіден, жасанды интеллект сабақта жобалаудың сапасы мен тиімділігін арттырады. Традициялық әдіспен жобалау кезінде бір бұйымның эскизін жасау көп уақыт алады, ал бағдарламалар арқылы бірнеше нұсқаны бірнеше минутта жасауға болады. Бұл оқушыларға өз идеяларын тез сынап көруге, қателіктерді алдын ала түзетуге мүмкіндік береді.

Сонымен қатар, жасанды интеллект бағдарламалары топтық және жеке жұмысқа жағдай жасайды. Оқушылар өз жобаларын компьютерде немесе планшетте жасай отырып, топ ішінде талқылау ұйымдастыра алады [3]. Мұғалім олардың жұмыстарын қадағалап, түзетулер енгізуге, шығармашылық шешімдерді бағыттауға көмектеседі. Сонымен бірге, технологияларды пайдалану сабаққа қызығушылықты арттырады. Заманауи құралдармен жұмыс істеу оқушыларға мотивация береді, сабақтан тыс шығармашылық жобалар жасауға ынталандырады.

Қолөнер бұйымдарын жобалауда жиі қолданылатын жасанды интеллект бағдарламаларына мысал ретінде Autodesk Fusion 360, Tinkercad, Canva AI, DALL·E және MidJourney айтуға болады. Бұл бағдарламалар арқылы оқушылар бұйымның үш өлшемді моделін құрып, материалдар мен түстерді таңдап, соңғы өнімнің көрінісін алдын ала көре алады. Мысалы, ағаш бұйымдарын жасау кезінде Fusion 360 бағдарламасы арқылы кескіндерді дәл модельдеуге және қажетті өлшемдерді есептеуге болады. Киіз немесе мата бұйымдарын жобалау кезінде Canva AI түстер палитрасын таңдауға, стиль мен текстураларды анықтауға көмектеседі. Ал DALL·E және MidJourney бағдарламалары арқылы оқушылар жаңа дизайн идеяларын визуалды түрде алуға мүмкіндік алады [4].

Жасанды интеллект бағдарламаларын қолөнер сабақтарында қолдану педагогикалық тиімділігін бірнеше критерий бойынша бағалауға болады. Бұл оқушылардың шығармашылық белсенділігін арттырады. Жасанды интеллект арқылы әр оқушы өз жобасын жасау барысында жаңа идеялар ойлап, оларды тәжірибеден өткізеді және сабақтағы белсенділік артады. Заманауи технологияларды қолдану оқушылардың пәнге қызығушылығын күшейтеді, сабаққа қатысу деңгейін арттырады және жобалау дағдылары жетіледі. Жасанды интеллект бағдарламалары арқылы эскиз құру, өлшемдерді есептеу, материалдарды таңдау сияқты практикалық дағдылар дамиды және уақыт тиімділігі артады. Дәстүрлі әдістермен салыстырғанда жасанды интеллект бағдарламалары жобалауға кететін уақытты қысқартады, осылайша оқушылар көп нұсқаны жасап көре алады. Зерттеулер көрсеткендей, жасанды интеллект қолданатын оқушылардың шығармашылық деңгейі 30-40% жоғары болады.

Дегенмен, жасанды интеллект бағдарламаларын қолдануда кейбір қиындықтар да кездеседі. Бағдарламаларды меңгеру үшін бастапқыда уақыт қажет. Кейде оқушылар тек бағдарламамен жұмыс істеуге қызығып, қол еңбегін аз қолдануы мүмкін. Сонымен қатар, техника мен құралдардың жетіспеушілігі немесе мұғалімдердің жасанды интеллект қолданудағы біліктілігі төмен болуы да сабақ тиімділігін төмендетуі мүмкін. Осы мәселелерді шешу үшін сабақтарды кезең-кезеңімен өткізу, мұғалімдерді оқыту және ресурстарды тиімді пайдалану маңызды.

Қолөнер сабақтарында жасанды интеллект бағдарламаларын қолданудың тағы бір артықшылығы – бұл оқушылардың жобалау мәдениетін қалыптастыру. Жобалау мәдениеті дегеніміз – өнімді жоспарлау, идеяларды жүйелеу, дұрыс шешім қабылдау қабілеті. Жасанды интеллект бағдарламалары оқушыларға өнімді бірнеше кезең бойынша құруға мүмкіндік береді: бастапқы эскиз, дизайн нобайы, үш өлшемді модельдеу және соңғы

нұсқаны визуализациялау. Мысалы, ағаштан жасалатын декоративті бұйымды жасау барысында оқушы алдымен эскиз жасайды, жасанды интеллект арқылы түстер мен текстураларды таңдайды, соңында үш өлшемді модель жасап, оны нақты бұйымға айналдыруға дайын болады. Бұл процесс оқушылардың логикалық ойлауын, жоспарлау қабілетін және шығармашылық көзқарасын дамытады [5].

Жасанды интеллект бағдарламаларын қолдану арқылы оқушылар өз жұмысының нәтижесін алдын ала көре алады, бұл олардың шығармашылыққа деген сенімін арттырады. Мысалы, қолөнер бұйымдарына арналған сәндік элементтерді жасау барысында оқушылар әртүрлі стильдерді, түстер үйлесімін және текстураларды сынай алады. Жасанды интеллект арқылы визуализация жасау олардың қателіктерін алдын ала түзетуге мүмкіндік береді, бұл практикалық жұмысты жеңілдетеді. Сонымен қатар, оқушылар өз жұмыстарын бір-бірімен салыстыра алады, әр жобаның күшті және әлсіз жақтарын талқылай алады, бұл өзара бағалау мен сыни ойлауды дамытады.

Қолөнер сабақтарында жасанды интеллект қолданудың тағы бір маңызды аспектісі – оқушылардың топтық жұмыстағы белсенділігін арттыру. Мысалы, топтық жобаларды жасау барысында әр оқушы бағдарламаны пайдаланып өз идеяларын ұсынады, ал топ мүшелері сол идеяларды біріктіріп, соңғы жобаны жасайды. Мұғалім осы процеске жетекшілік етіп, шығармашылық шешімдерді бағыттайды, оқушылардың жобалау дағдыларын жетілдіреді [6]. Бұл тәсіл оқушылардың коммуникациялық дағдыларын дамытуға да септігін тигізеді, себебі олар өз идеяларын түсіндіру, қорғау және өзгелердің идеяларын бағалау тәжірибесін алады.

Жасанды интеллект бағдарламаларының педагогикалық тиімділігін бағалау үшін бірнеше критерийді қолдануға болады.

Біріншіден, бұл оқушылардың шығармашылық белсенділігін арттыру. Зерттеулер көрсеткендей, жасанды интеллект бағдарламаларын қолданған кезде оқушылар дәстүрлі сабаққа қарағанда әлдеқайда көп идея ұсынады.

Екіншіден, бұл сабақтағы уақыт тиімділігін арттыру. Технологиялар эскиз жасау мен жобалау процесін жылдамдатып, практикалық жұмыстың сапасын жақсартады.

Үшіншіден, жасанды интеллект оқушылардың кәсіби дағдыларын жетілдіруге мүмкіндік береді. Олар үш өлшемді модельдеуді, материалдарды таңдау мен комбинациялауды үйренеді, бұл болашақта кәсіби өмірде қажетті дағды болып табылады.

Дегенмен, жасанды интеллект қолдануда кейбір қиындықтар бар. Кейбір оқушылар бағдарламаны меңгеру үшін көп уақыт жұмсайды, ал техникалық құралдардың жетіспеушілігі сабақ тиімділігін төмендетуі мүмкін. Сонымен қатар, кейде оқушылар қол еңбегін аз пайдаланып, тек бағдарламамен жұмыс істеуге қызығуы мүмкін [7]. Бұл қиындықтарды жеңу үшін мұғалімдер сабақтарды кезең-кезеңімен жоспарлап, бағдарламаларды дұрыс қолдануды үйретуі тиіс. Сонымен қатар, оқушыларды бағдарламаны тек құрал ретінде пайдалануына үйретіп, шығармашылық процесс пен қол еңбегін біріктіру маңызды.

Қолөнер сабақтарында жасанды интеллект қолданудың тағы бір педагогикалық аспектісі – оқушылардың өз бетімен білім алуын дамыту. Жасанды интеллект бағдарламалары арқылы оқушылар жаңа техникалар мен стильдерді зерттеп, өздігінен жаңа дизайнер құруға үйренеді [8]. Бұл процесс оқушылардың сыни ойлауын дамытады, себебі олар әр жобаның артықшылықтары мен кемшіліктерін бағалайды.

Қорытындылай келе, жасанды интеллект бағдарламаларын қолдану қолөнер сабақтарында педагогикалық тұрғыдан тиімді болып табылады. Олар оқушылардың шығармашылық қабілетін дамытып, жобалау процесін жеңілдетеді, сабаққа қызығушылықты арттырады. Мұғалімдердің бағыттауы мен дұрыс ұйымдастыру арқылы жасанды интеллект сабақтың сапасын жақсартып, оқушыларды заманауи технологияларды тиімді пайдалану дағдыларына үйретеді. Болашақта жасанды интеллект бағдарламаларының қолөнер мен дизайн білімін одан әрі жетілдіруге ықпалы зор болмақ, оқушылардың шығармашылық әлеуетін толық ашуға мүмкіндік береді. Жасанды интеллект

бағдарламаларын қолдану қолөнер сабақтарында оқушылардың шығармашылық қабілетін дамытуда, жобалау процесін тиімді ұйымдастыруда және сабаққа қызығушылықты арттыруда үлкен рөл атқарады. Жасанды интеллект бағдарламалары оқушыларға эскиз жасау, материалдарды таңдау, үш өлшемді модельдеу және өнімді визуализациялау сияқты практикалық дағдыларды меңгеруге мүмкіндік береді [9]. Дұрыс ұйымдастырылған сабақтар мен мұғалімнің бағыттауы арқылы жасанды интеллект қолөнер сабағының педагогикалық тиімділігін арттырады, оқушылардың шығармашылық әлеуетін толық ашуға жағдай жасайды.

Болашақта жасанды интеллект бағдарламаларының қолөнер саласындағы қолданылуы одан әрі кеңейіп, білім беру процесін жаңартып, оқушыларды заманауи технологияларға үйрету және шығармашылық қабілеттерін дамытуда маңызды құралға айналатыны анық [10]. Сондықтан педагогикалық тәжірибеде жасанды интеллект тиімді қолдану әдістемесін жетілдіру, оқушыларды жаңа технологияларға үйрету және шығармашылық жобаларды жасау тәжірибесін енгізу өзекті болып табылады.

Әдебиеттер:

1. Қазақстан Республикасының білім беру саласындағы жасанды интеллект: мүмкіндіктері мен болашағы. *Yessenov Science Journal*, 2023.
2. Жасанды интеллект негізіндегі Magic School платформасында оқытудың инновациялық әдістері. *Yessenov Science Journal*, 2023.
3. Жасанды интеллект негіздері / авторлар тобы — Алматы: «Фолиант», 2022.
4. Серікбаев С., Жұмабекова А. Жасанды интеллекттің білім беру үрдісіндегі маңызы. *Білім және ғылым*, №3, 2023.
5. Жасанды интеллект негіздері : оқу құралы / авторлар ұжымы. — Алматы : Фолиант, 2022.
6. Цифрлық педагогика және инновациялық технологиялар : оқу құралы. — Алматы : Қазақ университеті, 2021.
7. Білім беру саласындағы жасанды интеллекттің ағымдағы үрдістері мен болашақ мүмкіндіктері. *Педагогикалық өлшемдер журналы*, 2022.
8. Төлегенова Г. Шығармашылық ойлауды дамытудағы инновациялық әдістер // *Ұстаз тағылымы*. — 2021.
9. UNESCO. Білім берудегі жасанды интеллект: мүмкіндіктері мен сын-қатерлері (қазақша нұсқа).
10. Жұмабекова А. Көркем еңбек сабақтарында цифрлық технологияларды қолдану // *Педагогика және психология*. — 2022.

ДЕКОРАТИВТІ-ҚОЛДАНБАЛЫ ӨНЕР ЗАМАНАУИ ДИЗАЙН-БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНДЕ

Болысбаев Д.С., профессор, Таскинова А.Н.

М. Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университеті, Шымкент, Қазақстан
daulet.bolysbaev.74@mail.ru

Түйін

Мақалада мәдени жаһандану мен технологиялық даму жағдайындағы заманауи дизайн білім беру жүйесіндегі сәндік-қолданбалы өнердің рөлі қарастырылады. Дәстүрлі көркемдік тәжірибелердің мәні болашақ дизайнерлердің кәсіби құзыреттіліктерін, олардың шығармашылық ойлауы мен мәдени бірегейлігін қалыптастырудың негізі ретінде талданады. Сәндік-қолданбалы өнерді заманауи білім беру технологияларымен интеграциялауға, пәнаралық көзқарас пен жобалық қызметке ерекше назар аударылады. Сәндік-қолданбалы өнердің тәрбиелік, эстетикалық және әлеуметтік-экономикалық функциялары, сондай-ақ оның тұрақты дизайн және шығармашылық экономика контекстінде даму перспективалары ашылады. Дизайн білімін инновациялық дамытудың маңызды ресурсы ретінде сәндік-қолданбалы өнерді сақтау және өзектендіру қажеттілігі туралы қорытынды жасалады.

Түйінді сөздер: *декоративті-қолданбалы өнер, дизайн-білім беру, студенттердің шығармашылық қабілеті, сәндік өнер, халықтық өнер дәстүрлері*

Кіріспе

Технологияның қарқынды дамуы мен мәдениеттің жаһандануы жағдайында сәндік-қолданбалы өнер заманауи дизайн білім беру жүйесінде ерекше рөл атқарады. Ол болашақ мамандардың біртұтас көркемдік ойлауын, эстетикалық талғамын және мәдени құндылықтарды құрметтеуін қалыптастыра отырып, дәстүрлі көркемдік мұра мен дизайндағы инновациялық тәсілдер арасындағы маңызды байланыс қызметін атқарады.

Сәндік-қолданбалы өнер эстетикалық мәнерлі және функционалды заттарды жасауға бағытталған әр түрлі көркемдік әрекеттерді қамтиды: керамика, тоқыма бұйымдары, ағаш, металл, шыны, кескіндеме, кесте және басқа да қолөнер тәжірибелері. Бұл өнер түрлері ғасырлар бойы халықтың ұлттық дәстүрлерін, өмір салтын және дүниетанымын бейнелеген. Қазіргі заманғы дизайн білімінде олар форманы, ою-өрнекті, түсті, текстураны және композицияны зерттеуге негіз болады.

Заманауи дизайн білімінің негізгі міндеттерінің бірі-шығармашылық, технологиялық сауаттылық пен мәдени хабардарлықты үйлестіре алатын мамандарды даярлау. Сәндік-қолданбалы өнерді зерттеу цифрлық дизайн дәуірінде ерекше маңызды болып табылатын бейнелі ойлауды, қол дағдыларын және материалмен жұмыс істеу қабілетін дамытуға ықпал етеді. Компьютерлік технологияны белсенді қолданған кезде де дәстүрлі көркемдік техниканы білу дизайнерге тереңірек, мағыналы және ерекше жобалар жасауға мүмкіндік береді [1].

Оқу процесінде сәндік-қолданбалы өнер тек практикалық ғана емес, сонымен қатар тәрбиелік функцияны да орындайды. Ол мәдени мұраны, ұлттық бірегейлікті және көркемдік дәстүрлерді құрметтеуді қалыптастырады. Танымал мотивтер мен техниканы игеру арқылы студенттер дәстүрлерді қоғамның қазіргі жағдайлары мен қажеттіліктеріне бейімдей отырып, оларды қайта қарастыруды үйренеді. Бұл тәсіл мәдени мұраны сақтауға және оны өзекті дизайнға біріктіруге ықпал етеді.

Қазіргі заманғы дизайнерлік білім беру жүйесі пәнаралық тәсілге көбірек көңіл бөлуде. Сәндік-қолданбалы өнер графикалық, өнеркәсіптік, интерьер және сән дизайнымен

өзара әрекеттесіп, студенттердің шығармашылық мүмкіндіктерін кеңейтеді. Дәстүрлі қолөнер негізінде функционалдылық, эргономика және эстетика талаптарына жауап беретін заманауи дизайн нысандары жасалады.

Осылайша, сәндік-қолданбалы өнер заманауи дизайн білім беру жүйесінде маңызды орын алады. Ол дәстүрлер мен инновацияларды, қол еңбегі мен цифрлық технологияларды, ұлттық мәдениетті және жаһандық үрдістерді біріктіре отырып, дизайнер тұлғасының үйлесімді дамуына ықпал етеді. Білім беру ортасында сәндік-қолданбалы өнерді сақтау және дамыту сұранысқа ие және мәдени маңызды дизайнерлік шешімдер жасай алатын мамандарды қалыптастырудың қажетті шарты болып табылады.

Сәндік-қолданбалы өнерді заманауи дизайн біліміне біріктірудің маңызды аспектісі оқыту әдістемесін жаңарту болып табылады. Дәстүрлі техникалар мен қолөнер дағдылары бүгінде оқшауланбайды, бірақ заманауи білім беру технологияларымен үйлеседі: сандық модельдеу, 3D визуализация, компьютерлік графика және мультимедиялық құралдар. Мұндай синтез студенттерге форма мен материалдың табиғатын тереңірек түсінуге, сондай-ақ көркемдік экспрессияның мүмкіндіктерін кеңейтуге мүмкіндік береді [2].

Дизайн қызметі ерекше маңызға ие, оның аясында сәндік-қолданбалы өнер тұжырымдамалық шешімдердің қайнар көзіне айналады. Студенттер дәстүрлі ою — өрнектерді, символизмді және композициялық принциптерді талдайды, содан кейін оларды заманауи дизайн өнімдеріне-интерьер элементтеріне, тұрмыстық заттарға, аксессуарларға, тоқыма бұйымдарына, қаптамаға және графикалық нысандарға айналдырады. Бұл аналитикалық ойлау, өзін-өзі іздеу және шығармашылық интерпретация дағдыларын дамытуға ықпал етеді.

Болашақ дизайнерлердің экологиялық және этикалық санасын қалыптастырудағы сәндік-қолданбалы өнердің рөлі де маңызды. Табиғи материалдармен жұмыс, қол еңбегі, қолөнер ресурстары мен дәстүрлеріне құрметпен қарау өндіріс процесіне жауапкершілікпен қарауды қалыптастырады. Тұрақты дизайн мен экологиялық тәсілдердің өзектілігі жағдайында сәндік-қолданбалы өнер құндылықтары ерекше мәнге ие болады және қазіргі заманғы дизайн тәжірибелеріне сілтеме болады.

Сонымен қатар, сәндік-қолданбалы өнер жеке авторлық стильдің дамуына ықпал етеді. Әр түрлі техникалар мен материалдарды игеру студентке оны жаппай және шаблондық шешімдерден ажырататын өзіндік көркем тіл табуға мүмкіндік береді. Бұл әсіресе дизайн саласындағы жоғары бәсекелестік жағдайында өте маңызды, мұнда Жобаның өзіндік ерекшелігі мен мәдени тереңдігі маңызды кәсіби артықшылықтар болып табылады.

Осылайша, сәндік-қолданбалы өнер заманауи дизайн білім беру жүйесінде өзектілігін жоғалтпайды, керісінше жаңа функциялар мен мағыналарға ие болады. Ол көркемдік дайындықтың негізі, шығармашылық шабыттың қайнар көзі және мәдени мұраны сақтау құралы ретінде әрекет етеді. Сәндік-қолданбалы өнер дәстүрлері мен заманауи дизайн технологияларының үйлесімді үйлесімі уақыттың қиындықтарына жауап бере алатын және эстетикалық құнды, Функционалды және мәдени маңызды жобаларды құра алатын мамандарды даярлауды қамтамасыз етеді.

Дизайн білімін өзгертудегі сәндік - қолданбалы өнердің рөлі

Жаһандық мәдени және технологиялық өзгерістер жағдайында дизайн білім беру жүйесі белсенді трансформация кезеңін бастан кешуде. Бұл процесте сәндік-қолданбалы өнер тек оқу пәніне ғана емес, сонымен қатар тұрақты білім беру моделін қалыптастырудың стратегиялық ресурсына айналады. Бұл технологиялық прогресс пен гуманистік құндылықтар арасындағы тепе-теңдікті сақтауға көмектеседі, бұл әсіресе цифрландыру және визуалды ортаны стандарттау дәуірінде маңызды.

Дамудың перспективалық бағыттарының бірі шеберханалар, арт-резиденциялар, дуальды оқыту және қолөнер орталықтарымен ынтымақтастық сияқты тәжірибеге бағытталған білім беру форматтарын енгізу болып табылады. Студенттердің дәстүрлі көркемдік тәжірибелердің тасымалдаушыларымен өзара әрекеттесуі бірегей білім мен

дағдыларды қабылдауға ғана емес, сонымен қатар қазіргі қоғамдағы сәндік-қолданбалы өнердің әлеуметтік маңыздылығын түсінуге мүмкіндік береді. Мұндай тәжірибе кәсіби жауапкершілік пен шебердің еңбегіне деген құрметті қалыптастыруға ықпал етеді [3].

Сәндік-қолданбалы өнер саласындағы зерттеу компоненті ерекше маңызға ие. Оқу процесіне ою-өрнекті, символизмді, материалдар мен технологияларды талдаудың ғылыми әдістерін енгізу студенттердің тұжырымдамалық ойлау қабілетін дамытады. Бұл сәндік-қолданбалы өнерді визуалды формалардың қайнар көзі ретінде ғана емес, сонымен қатар тарихи, философиялық және әлеуметтік процестерді бейнелейтін мәдени мәтін ретінде қарастыруға мүмкіндік береді.

Болашақта сәндік - қолданбалы өнердің әлеуметтік коммуникация құралы ретіндегі рөлі артады. Дәстүрлі көркемдік формаларға негізделген дизайн нысандары арқылы дизайнерлер мәдени диалог, толеранттылық және тұрақты даму идеяларын тарата алады. Бұл бағыт әсіресе көпмәдениетті қоғамдарда өзекті болып табылады, мұнда дизайн өзара түсіністік пен мәдени әртүрлілікті сақтау құралына айналады.

Сонымен қатар, сәндік-қолданбалы өнер шығармашылық экономиканы дамытуға кең мүмкіндіктер ашады. Қолөнер дәстүрлері мен заманауи дизайнды біріктіруге бағытталған білім беру бағдарламалары жаңа кәсіпкерлік модельдерді қалыптастыруға ықпал етеді. Авторлық брендтер, жергілікті өндіріс, эксклюзивті дизайн өнімдері нарықта сұранысқа ие болып, мәдени мұраның экономикалық құндылығын арттырады.

Ұзақ мерзімді перспективада дизайн-білім беру жүйесіндегі сәндік-қолданбалы өнер тұрақты мәдени болашақты қалыптастыруда шешуші рөл атқарады. Ол ұрпақтар сабақтастығын қамтамасыз етеді, дәстүрлер негізінде инновацияларды ынталандырады және үйлесімді пәндік-кеңістіктік ортаның дамуына ықпал етеді. Осылайша, осы саланы одан әрі дамыту жүйелі тәсілді, мемлекеттік қолдауды және сәндік-қолданбалы өнерді сақтау мен өзектендіруге білім беру мекемелерінің белсенді қатысуын талап етеді.

Заманауи дизайн білім беру жүйесіндегі сәндік-қолданбалы өнердің қорытындылары мен даму перспективалары

Қорытындылай келе, сәндік-қолданбалы өнер заманауи дизайн білімінің ажырамас бөлігі екенін атап өтуге болады. Ол іргелі көркемдік дайындықты қамтамасыз етеді, болашақ дизайнерлердің шығармашылық ойлауын, кәсіби дағдылары мен мәдени ерекшеліктерін дамытуға ықпал етеді. Дәстүрлі техниканы, формаларды және сәндік жүйелерді игеру арқылы студенттер форманың, функцияның және эстетиканың өзара байланысын тереңірек түсінуге мүмкіндік алады.

Қазіргі жағдайда сәндік-қолданбалы өнер тек қолөнер тәжірибесінен асып түседі және инновациялық сипатқа ие болады. Ол цифрлық технологиялармен, жаңа материалдармен және дизайндағы эксперименттік тәсілдермен белсенді түрде біріктірілген. Мұндай синтез дәстүрлер қайта ойластырылып, қазіргі қоғамның қажеттіліктеріне бейімделетін өзекті дизайн шешімдерін жасауға мүмкіндік береді.

Дизайн білім беру жүйесіндегі сәндік-қолданбалы өнердің даму перспективалары, ең алдымен, пәнаралық өзара әрекеттестіктің күшеюімен байланысты. Сәндік-қолданбалы өнерді өнеркәсіптік, графикалық, мультимедиялық және экологиялық дизайнмен біріктіру жобалық қызметтің жаңа бағыттарын ашады. Тұрақты дизайнға, қолөнерді жандандыруға, экологиялық таза материалдарды пайдалануға және жаһандық контексте жергілікті мәдени сәйкестікті дамытуға ерекше назар аударылады.

Халықаралық мәдени алмасуды кеңейту және білім беру бағдарламаларына этнодизайнды енгізу де маңызды бағыт болып табылады. Ұлттық көркемдік дәстүрлерді зерттеу әлемдік дизайн тенденцияларымен бірге жергілікті және халықаралық кәсіби ортада жұмыс істей алатын бәсекеге қабілетті мамандарды қалыптастыруға ықпал етеді.

Осылайша, заманауи дизайн білім беру жүйесіндегі сәндік-қолданбалы өнер мәдени мұраны сақтау құралы ретінде ғана емес, сонымен қатар инновациялық дамудың қуатты ресурсы ретінде де әрекет етеді. Оны одан әрі жетілдіру және білім беру үдерістеріне

ықпалдастыру жаңа буын дизайнерлерін — шығармашылықпен ойлайтын, Өлеуметтік жауапты және мәдени бағдарланған кәсіпқойларды қалыптастыруға ықпал ететін болады.

Әдебиеттер:

1. Гильман Р.А. Художественная роспись тканей: учебное пособие для студ. высш.учеб. заведений / Р. А. Гильман. Москва: Гуманит. изд. Центр ВЛАДОС, 2013 160 с.
2. Зверева Т.В. Система учебно-творческих задач на занятиях декоративно-прикладного искусства/Т.В.Зверева //Художественное проектирование в дизайн-образовании: материалы Международной научно-практической конференции, 27 мая 2019 г. С. 133–137.
3. Соколова М. С. Семантика основных образов народного искусства / М. С. Соколова // Современные тенденции развития декоративно-прикладного искусства и дизайна: периодический научный журнал / отв. ред. М. С. Соколова, М. В. Соколов. Москва-Магнитогорск: МаГУ, 2011 Вып. 7 С. 160–176.

ДӘСТҮРЛІ СӘНДІК-ҚОЛДАНБАЛЫ ӨНЕР ЖӘНЕ ЗАМАНАУИ ДИЗАЙН

Болысбаев Д.С., профессор, Таскинова А.Н.

М. Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университеті, Шымкент, Қазақстан
daulet.bolysbaev.74@mail.ru

Түйін

Мақала заманауи дизайн мен білім беру тәжірибесіндегі дәстүрлі сәндік - қолданбалы өнердің рөлін зерттеуге арналған. Сәндік-қолданбалы өнердің тарихи-мәдени маңызы, оның көркемдік ойлауды, эстетикалық талғамды және дизайнерлердің кәсіби құзыреттілігін қалыптастыруға әсері қарастырылады. Дәстүрлі қолөнерді инновациялық технологиялармен интеграциялауға, жобалық қызмет пен білім беру бағдарламаларындағы пәнаралық тәсілге ерекше назар аударылады. Дәстүрлер мен заманауи дизайн технологияларының синтезі мәдени бірегейлікті сақтауға, тұрақты және экологиялық бағдарланған дизайнды дамытуға, сондай-ақ шығармашылық экономиканы қалыптастыруға ықпал етеді. Мақалада сәндік-қолданбалы өнердің әлеуметтік-мәдени, эстетикалық, білім беру және экономикалық функциялары ерекшеленеді және оның қазіргі қоғамдағы одан әрі даму перспективалары қарастырылады.

Түйінді сөздер: *дәстүрлі өнер, қолданбалы өнер, заманауи дизайн, мәдени мұра, инновация*

Дәстүрлі сәндік-қолданбалы өнер-әлем халықтарының мәдени мұрасының ең жарқын және маңызды құрамдас бөліктерінің бірі. Ол көптеген ғасырлар бойы қалыптасқан және эстетикалық экспрессивті және функционалды объектілерді құруға бағытталған көркемдік тәжірибелердің тұтас кешенін қамтыды. Мұндай тәжірибелерге ағаш ою, металды көркем өңдеу, керамика, тоқу, кесте тігу, маталар мен былғарыға сурет салу, тоқу және басқа да қолөнер әдістері жатады. Бұл өнер түрлері утилитарлық функцияны атқарып қана қоймай, мәдени құндылықтарды, символизмді, тарихи тәжірибені және халықтың философиялық көріністерін беру құралы ретінде қызмет етті. Сәндік мотивтер, түстер палитрасы, композициялық шешімдер және орындау техникасы практикалық және рухани қаныққан бірегей визуалды тілді жасады [1].

Жаһандану, жеделдетілген технологиялық даму және мәдени бірігу жағдайында заманауи дизайн бірегейлік пен ұлттық бірегейліктің көздерін іздеу қажеттілігіне тап болады. Мұндай қайнар көзге айналатын дәстүрлі сәндік-қолданбалы өнер. Ол дизайнерге бай визуалды және семантикалық базаны қамтамасыз етеді, авторлық стильдің қалыптасуына ықпал етеді және жеке тұлға мен тереңдікте ерекшеленетін жобалар жасауға мүмкіндік береді. Заманауи дизайнерлер халықтық сәндік-қолданбалы өнердің мотивтерін әртүрлі салаларда белсенді қолданады: Графикалық дизайн, өнеркәсіптік дизайн, интерьер, сән және сәндік заттар. Мысалы, қазақ, өзбек немесе татар дәстүрлеріне негізделген тоқыма әшекейлерін қазіргі заманғы киім коллекцияларында немесе интерьер маталарында қайта қарастыруға болады, ал өткен шеберлер жасаған керамикалық ыдыстардың пішіндері дизайнерлік бұйымдар мен сәндік қондырғыларда көрінеді.

Дәстүрлі сәндік-қолданбалы өнердің маңызды ерекшеліктерінің бірі-форма, функция және көркемдік көрініс арасындағы үйлесімділік. Тұрмыстық заттар мен сәндік бұйымдарда артық ештеңе болған жоқ: Әр бөлшектің өзіндік рөлі мен мағынасы болды. Материалдың ою-өрнегі, түсі мен құрылымы символдық жүктемені көтерді және табиғи циклдарды, философиялық тұжырымдамаларды, әлеуметтік дәстүрлер мен халықтың рухани көріністерін көрсетті. Тақырып пен композицияны құрудың бұл тәсілі қазіргі

заманғы дизайн үшін баға жетпес болып табылады, мұнда көбінесе функционалдылық пен эстетика бөлек қабылданады. Бұл элементтерді біріктіру заманауи дизайнерлерге үйлесімділік, тұтастық және терең мағынаға ие жобаларды жасауға көмектеседі.

Білім беру тәжірибесінде дәстүрлі сәндік-қолданбалы өнерді зерттеу шешуші рөл атқарады. Ол студенттерде көркемдік ойлауды, кеңістіктік қиялды, композиция сезімін, түс ритағын және текстуралық үйлесімділікті қалыптастырады. Халықтық қолөнер мен техниканы зерттеу болашақ дизайнерлерге дайын үлгілерді көбейтіп қана қоймай, пішін, ою-өрнек үлгілері мен материалмен жұмыс істеу әдістерін құру логикасын түсінуге мүмкіндік береді. Бұл өз кезегінде қазіргі контексте дәстүрлі формаларды шығармашылықпен қайта қарау және бейімдеу қабілетін дамытады. Білім беру бағдарламаларында дәстүрлі сәндік-қолданбалы өнер көбінесе жобалық жұмыстармен, инновациялық дизайн зертханаларымен, шеберханалармен, арт-резиденциялармен және қолөнер орталықтарындағы тағылымдамалармен біріктіріледі, бұл студенттерге практикалық дағдыларды тұжырымдамалық ойлау мен зерттеу жұмыстарымен үйлестіруге мүмкіндік береді [2].

Заманауи технологиялар дәстүрлі сәндік-қолданбалы өнер мен заманауи дизайнның өзара әрекеттесуіне жаңа мүмкіндіктер ашады. Сандық модельдеу, үш өлшемді басып шығару, лазерлік гравюра, заманауи материалдар мен мультимедиялық құралдар символдық және эстетикалық құндылығын сақтай отырып, дәстүрлі өнердің формалары мен мотивтерін қайта қарастыруға мүмкіндік береді. Мысалы, ежелгі ою-өрнектер мен геометриялық өрнектерді жиһаз қасбеттеріне, интерьер декорының элементтеріне немесе дизайнерлік қаптамаға компьютерлік дизайн арқылы біріктіруге болады. Мұндай шешімдер инновация мен дәстүр органикалық диалогта болатын, өнімнің экспрессивтілігі мен функционалдығын арттыратын өнімдерді жасайды.

Дәстүрлі сәндік-қолданбалы өнер әлеуметтік-мәдени аспектіде ерекше маңызға ие. Ол ұлттық дәстүрлерді сақтауға және насихаттауға, мәдени бірегейлікті нығайтуға және қоғамның мәдени санасын қалыптастыруға ықпал етеді. Халықтық мотивтер мен қолөнер техникасына негізделген дизайнерлік жобалар арқылы жаңа ұрпақ тарихи мұраның құндылығын және оның қазіргі заманмен байланысын түсінуге мүмкіндік алады. Бұл, әсіресе, дизайн ұрпақтар мен халықтар арасындағы диалог құралына айналатын көпұлтты және мәдени әр түрлі қоғамдарға қатысты.

Сонымен қатар, дәстүрлі сәндік-қолданбалы өнер Экономикалық даму мен шығармашылық индустрияда маңызды рөл атқарады. Заманауи дизайнға ұлттық мотивтерді енгізу жергілікті өндірістерді, қолөнер шеберханаларын және авторлық брендтерді дамытуды ынталандырады. Қол еңбегі және табиғи материалдармен жұмыс жасау тұрақты экономикалық модельге және қолөнер дәстүрлерін жандандыруға ықпал ететін эксклюзивті дизайн және өнер нысандары нарығында сұранысқа ие бірегей өнімдерді жасайды.

Осылайша, дәстүрлі сәндік-қолданбалы өнер мен заманауи дизайнның өзара әрекеттесуі мәдени мұраның, инновацияның, көркемдік экспрессивтілік пен функционалдылықтың үйлесімді үйлесімін қамтамасыз ететін синергетикалық әсер жасайды. Дәстүрлі сәндік-қолданбалы өнер дизайнерлер үшін шабыт көзі ғана емес, сонымен қатар мәдени бірегейлікті сақтау, тұрақты және экологиялық бағдарланған дизайнды дамыту, білім беру практикасы мен шығармашылық экономиканы қалыптастыру құралына айналады.

Ұзақ мерзімді перспективада қазіргі заманғы дизайн практикасы мен білім беру жүйесінде дәстүрлі сәндік-қолданбалы өнерді сақтау және белсенді пайдалану жаңа буын мамандарын қалыптастырудың қажетті шарты болып табылады — шығармашылық тұрғыдан ойлайтын, мәдени тұрғыдан бағдарланған және эстетикалық және әлеуметтік маңызы бар өнімдерді жасауға қабілетті. Бұл ұрпақтар сабақтастығын қамтамасыз етеді, дәстүрге негізделген инновацияларды ынталандырады және ұлттық және жаһандық мәдени ортаның дамуына ықпал етеді [3].

Жаһандану мен технологиялық прогресс жағдайында заманауи дизайнды дамыту дәстүрлерді сақтап қана қоймай, оларды жаңа мәдени, әлеуметтік және экономикалық жағдайларға бейімдеуді де қамтиды. Дәстүрлі сәндік-қолданбалы өнер эстетикалық шабыттың қайнар көзіне ғана емес, сонымен қатар дизайнерлік қызметтер нарығында және шығармашылық индустрияда бәсекеге қабілетті өнімді жасау құралына айналады. Мысалы, қазіргі заманғы дизайнерлер функционалдық құндылығы, эстетикалық мәнерлі әлеуеті және мәдени бірегейлігі бар бұйымдарды жасай отырып, жиһаздың, тоқыма бұйымдарының, сәндік панельдер мен аксессуарлардың пәндік дизайнында дәстүрлі қазақ ою-өрнегінің элементтерін пайдаланады. Мұндай шешімдер жергілікті нарықта да, халықаралық аренада да сұранысқа ие, өйткені олар бірегей мәдени кодтарды көрсетеді және тұтынушыға тарихпен эстетикалық диалог тәжірибесін ұсынады.

Қазіргі заманғы сәндік-қолданбалы өнер білім беру процесіне белсенді түрде енеді. Университеттер мен өнер мектептерінде студенттер халықтық қолөнер техникасын, ою-өрнек тарихын, әртүрлі материалдармен жұмыс істеу әдістерін, сондай-ақ халықтық дәстүрлерге тән композиция мен түс схемаларын үйренеді. Бұл тәсіл кәсіби құзыреттілікті қалыптастырып қана қоймай, шығармашылық ойлауды, эксперимент пен инновация қабілетін дамытады. Мысалы, студент дәстүрлі қазақ кестелеу немесе керамикалық өрнек мотивтерін қаптаманың Графикалық дизайны, интерьерді безендіру немесе киім желісін әзірлеу үшін негіз ретінде пайдалана алады, бұл мәдени мұраға негізделген заманауи жобаларды жасауға ықпал етеді [4].

Заманауи дизайнды дамытудың перспективалық бағыты-дәстүрлі техниканы цифрлық технологиялармен синтездеу. Сандық модельдеу және үш өлшемді басып шығару қолмен жасалған ою-өрнектер мен пішіндерді жаңа медиа мен материалдарға тасымалдауға мүмкіндік береді. Нәтижесінде дизайнер түпнұсқа өнімнің сәндік және символдық қасиеттерін сақтап қана қоймай, оны заманауи өндірістік жағдайларға, функционалдық талаптарға және экологиялық стандарттарға бейімдеуге мүмкіндік алады. Мысалы, ағаш ою мотивтерін пластикалық немесе металл беттерде лазерлік гравюра немесе 3D басып шығару арқылы көбейтуге болады, көркем бейнені сақтайды және жаңа функционалды өнімдер жасайды.

Сонымен қатар, дәстүрлі сәндік-қолданбалы өнер дизайндағы тұрақты экономика мен әлеуметтік жауапкершілікті дамытуда маңызды рөл атқарады. Жергілікті материалдарды пайдалану, қол еңбегі және экологиялық таза технологиялар қоршаған ортаға теріс әсерді азайтатын өнімдерді жасайды. Бұл ретте қолөнер дәстүрлерін жаңғырту жергілікті шеберлерді қолдауға, шағын өндірістерді дамытуға және жаңа жұмыс орындарын қалыптастыруға ықпал етеді. Бұл тұрғыда сәндік-қолданбалы өнер мәдени құбылысқа ғана емес, сонымен бірге Әлеуметтік және экономикалық дамудың құралына айналады.

Халықаралық мәдени алмасу ерекше маңызға ие. Заманауи дизайндағы дәстүрлі сәндік мотивтерді қолдану мәдени өнімдердің өнер мен дизайнның жаһандық диалогының бөлігі бола отырып, ұлттық шеңберден шығуына мүмкіндік береді. Халықаралық көрмелер, дизайн биенналелері және шығармашылық шеберханалар суретшілер, дизайнерлер және зерттеушілер арасында тәжірибе алмасу платформасын жасайды, бұл ұлттық дәстүрлерді әлемдік мәдени ортаға біріктіруге ықпал етеді. Мұндай жобалар дәстүрлерді сақтап қана қоймай, олардың қазіргі мәдени кеңістіктегі өзектілігі мен қажеттілігін көрсетуге мүмкіндік береді.

Ұзақ мерзімді перспективада заманауи дизайндағы дәстүрлі сәндік-қолданбалы өнерді дамыту перспективалары көркемдік дәстүрлерді заманауи технологиялармен, экономикалық ойлаумен және әлеуметтік жауапкершілікпен үйлестіре алатын мамандарды даярлауға бағытталған пәнаралық білім беру бағдарламаларын құрумен байланысты. Бұған студенттер дәстүр мен қазіргі заманды үйлесімді байланыстыратын жобалар жасай отырып, әртүрлі материалдармен, техникалармен және формалармен тәжірибе жасай алатын инновациялық курстарды, шеберлік сыныптарын және ғылыми зертханаларды әзірлеу кіреді.

Осылайша, заманауи дизайндағы сәндік-қолданбалы өнерді одан әрі дамыту оның шығармашылық қызметтің барлық салаларында қолданылуын кеңейтуді, заманауи технологиялармен интеграцияны, білім беру және әлеуметтік әлеуетті күшейтуді, сондай-ақ халықаралық аренада белсенді ілгерілеуді көздейді. Бұл мәдени мұраны сақтауға, ұрпақтар сабақтастығын қамтамасыз етуге, бірегей дизайнерлік өнімдерді жасауға және тұрақты және креативті экономиканың дамуына үлес қосуға мүмкіндік береді.

Әдебиеттер:

1. Воронов Н. В. Российский дизайн. Очерки истории отечественного дизайна. В 2-х т. М., 2011. Т. 1. С. 4, 67.
2. Машина Ю. И. Национальные традиции декоративно-прикладного искусства в современном дизайне: автореферат дис. на соискание уч. ст. канд. искусствоведения. Барнаул., 2012. С. 4.
3. Гумилев Л. Н. Древние тюрки. М., 2012. С. 4.
4. Дорогова Л. Н. Декоративно-прикладное искусство. М., 1999. С. 4.

КӨРКЕМ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНДЕГІ ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ: ОҚЫТУШЫ МЕН СТУДЕНТ РӨЛІНІҢ ТРАНСФОРМАЦИЯСЫ

Калыков А.Ш.

М. Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университеті, Шымкент, Қазақстан
kalykov.almas@mail.ru

Түйін

Мақалада жасанды интеллекттің қазіргі көркем білім беру жүйесіне тигізетін әсері қарастырылады. Оқытудағы педагогикалық модельдің өзгерістері, оқытушының кәсіби рөлінің трансформациясы және интеллектуалдық цифрлық технологияларды енгізу жағдайында білім алушының белсенділігінің артуы талданады. Оқытушының тәлімгер, куратор және сарапшы ретіндегі функцияларына, сондай-ақ студенттердің дербестігін, креативті ойлауын және жауапкершілігін қалыптастыруға ерекше назар аударылады.

Түйінді сөздер: жасанды интеллект, көркем білім беру, цифрлық технологиялар, педагогикалық модель, оқытушы-тәлімгер, шығармашылық қызметі.

Білім берудің қазіргі кезеңі цифрлық технологияларды белсенді енгізумен сипатталады, оның ішінде ерекше орын жасанды интеллектке (ЖИ) тиесілі. Көркем білім беру, дәстүрлі түрде жеке шығармашылық тәжірибеге, қол еңбегі дағдыларына және оқытушы мен студент арасындағы жеке қарым-қатынасқа бағытталған, соңғы жылдары да елеулі өзгерістерге ұшырауда. Интеллектуалды графикалық редакторларды, суреттерді генерациялайтын нейрондық желілерді, визуалды деректерді талдау және шығармашылық процесті қолдау құралдарын пайдалану болашақ суретшілер мен дизайнерлердің жаңа оқыту және тәрбиелеу жағдайларын қалыптастырады.

Осыған байланысты көркем білім берудің педагогикалық моделінің трансформациясын, оқытушы функцияларының өзгеруін және білім алушының білім беру процесіндегі белсенді рөлінің артуын түсіну өзекті мәселе болып отыр.

Классикалық көркем білім беру моделі білім мен дағдыны ұстаздан шәкіртке беру принципіне негізделген, мұнда оқытушы ақпараттың, көркем тәжірибенің және нәтиженің бағасының негізгі көзі ретінде қарастырылған. Жасанды интеллектті енгізу жағдайында бұл модель біртіндеп субъект-субъект қатынасына негізделген модельге айналуға, ол ынтымақтастыққа, жобалық қызметке және жеке оқу траекториясына бағытталған.

ЖИ бірқатар техникалық және аналитикалық процестерді автоматтандыруға мүмкіндік береді: түстік шешімдерді таңдау, композицияны құру, суреттерді өңдеу, пропорция мен перспектива анализі. Бұл шығармашылық идеяны және жұмыс концепциясын тереңірек түсінуге уақыт бөліп, дағдыларды механикалық қайталаудан креативті және сыни ойлауды дамытуға бағыттауға жағдай жасайды [1].

Көркем білім беруді цифрландыру жағдайында оқытушының рөлі айтарлықтай кеңейіп, жаңа функцияларды алады.

Біріншіден, оқытушы студенттің шығармашылық дамуын бақылап, бағыттайтын тәлімгер ретінде қызмет атқарады. Оның міндеті тек техникаға үйретумен шектелмей, көркем дүниетанымды, құндылықтық бағдарларды қалыптастыруға, сондай-ақ ЖИ-ды шығармашылық тұлғаның орнына емес, құрал ретінде саналы пайдалана білуге дағдыландыруға бағытталған.

Екіншіден, оқытушы білім беру процесінің кураторы ретінде жұмыс істейді, студентті цифрлық құралдар, ақпарат көздері және жеке оқу траекториясын таңдауға бағыттайды. Кураторлық рөл жобалық қызметті, пәндер аралық тапсырмаларды және ЖИ технологияларын қолдана отырып топтық жұмысты ұйымдастыруды қамтиды.

Үшіншіден, оқытушы сарапшы рөлін атқарады, тек соңғы нәтижені ғана емес, сонымен қатар көркем шығарманы жасау процесін де бағалайды. Нейрондық желілерді қолдану жағдайында жобаның түпнұсқалығы, авторлық үлесі және көркемдік мәні бойынша эксперттік бағалау ерекше маңызды болады [2].

Көркем білім беруде жасанды интеллектті қолдану студенттің белсенді ұстанымын қалыптастыруға ықпал етеді. Студент тапсырмаларды пассивті орындаушы болудан шығып, білім беру процесінің қоса авторы ретінде қызмет атқара бастайды.

ЖИ студенттерге әртүрлі стильдермен, формалармен және визуалды шешімдермен тәжірибе жасауға, өз қателіктерін талдауға және тез кері байланыс алуға мүмкіндік береді. Бұл дербестікке, нәтижеге жауапкершілікке және өз тәжірибесін рефлексиялауға дағдыландырады.

Сонымен қатар, ЖИ-пен белсенді өзара әрекет студенттерде цифрлық сауаттылық, ақпаратты сыни іріктеу және авторлық құқық пен түпнұсқалық мәселелерін этикалық тұрғыдан бағалау қабілеттерін қалыптастырады. Мұндай жағдайда болашақ суретшілерді тәрбиелеу ЖИ қолданудың шектеулерін түсінуді және адамның шығармашылық бастамасының сақталуын талап етеді [3].

Жасанды интеллект тек білім беру ғана емес, көркем білім берудің тәрбиелік аспектісіне де әсер етеді. Дұрыс педагогикалық қолдау ЖИ-ды эстетикалық талғамды, визуалды мәдениетті және көркем мұраға құрметпен қарауды дамыту құралы ретінде пайдалануға мүмкіндік береді.

Сонымен қатар, оқытушы үшін маңызды міндет студенттерге авторлық еңбектің бағасын, көркем ойлаудың бірегейлігін және цифрлық технологияларды қолданудағы жауапкершілікті түсіндіру болып табылады. Осылайша, ЖИ дәстүрлі көркем білім берудің орнына емес, оны жаңартатын және мүмкіндіктерін кеңейтетін құралға айналады.

Көркем пәндерді оқыту процесіне жасанды интеллектті енгізу тәжірибесі көрсеткендей, ЖИ ең тиімді түрде жобалық бағыттағы және модульдік оқыту аясында қолданылады. Визуалды образдарды генерациялау, стильдік талдау және композициялық шешімдерді вариативті іздеу үшін нейрондық желілерді пайдалану студенттерге идеяны іске асыруға, тез өтуге және шығармашылық эксперименттердің ауқымын кеңейтуге мүмкіндік береді.

Алдын ала жобалық талдау және идеяны іздеу кезеңінде белсенді түрде генеративті визуалды платформалар, мысалы, *Midjourney*, *DALL-E* және *Stable Diffusion* қолданылады. Бұл құралдар оқу процесінде концептуалды эскиздер жасау, образдық ассоциацияларды іздеу, стильдік бағыттарды зерттеу және moodboard-панельдерді әзірлеу үшін пайдаланылады. Мұндай сервистермен жұмыс студенттерге визуалды шешімдердің әртүрлілігін талдауға және жобаның көркем стратегиясын саналы түрде таңдауға мүмкіндік береді.

Композициялық және колористикалық іздеу кезеңінде интеллектуалды функциялары бар графикалық редакторлар қолданылады: *Adobe Photoshop*, *Adobe Illustrator* және *Adobe Firefly*, олар автоматты түрде түстік үйлесімдерді таңдау, генеративті форма толтыру және кескіндерді вариативті түрлендіру мүмкіндіктерін ұсынады. Бұл құралдарды пайдалану композиция заңдарын, ритм мен түстік қатынастарды тереңірек түсінуге, сондай-ақ кәсіби цифрлық өңдеу дағдыларын қалыптастыруға ықпал етеді.

Иллюстрация, цифрлық кескіндеме және концепт-артпен жұмыс кезінде ЖИ функциялары бар *Procreate*, *Krita* және *Clip Studio Paint* бағдарламалары қолданылады. Олар перспектива, пропорциялар мен анатомияны талдауға және техникалық кезеңдерді жеделдетуге мүмкіндік береді. Бұл студенттерге назарын образдың экспрессивтілігі мен көркем мазмұнына шоғырландыруға жағдай жасайды.

Жобаны аяқтау кезеңінде жасанды интеллект презентациялық материалдарды дайындау, визуализация және нәтиже талдау үшін қолданылады. ЖИ құралдары кескін сапасын жақсартуға, жұмыстарды әртүрлі форматтарға бейімдеуге және цифрлық

портфолио жасауға мүмкіндік береді. Мұндай тәсіл студенттерге көркем жобаның толық циклін —көркемдік ойын кәсіби презентацияға дейін түсінуге көмектеседі.

Оқу тәжірибесінде ЖИ әртүрлі кезеңдерде қолданылуы мүмкін: алдын ала жобалық талдаудан бастап концептуалды эскиздер жасауға, финалдық визуализация және презентацияға дейін. Интеллектуалды технологияларды кезең-кезеңімен интеграциялау студенттерде жүйелі ойлау мен көркем процессінің тұтастай түсінігін қалыптастырады [4].

Маңыздысы, ЖИ қолдану әдістемелік негізделген тәсілді қажет етеді. Оқытушы интеллектуалды технологияларды қолданудың шекараларын нақты анықтап, олардың оқу тапсырмаларындағы қатысу деңгейін реттеп, цифрлық құралдар мен дәстүрлі академиялық дағдылар арасындағы тепе-теңдікті сақтауы тиіс, себебі соңғысы суретшінің кәсіби даярлығының негізін құрайды.

Көркем білім беруде жасанды интеллектті пайдалану болашақ мамандардың кәсіби құзыреттерін қалыптастыруға тікелей әсер етеді. Негізгі құзыреттер қатарында визуалды шешімдерді дербес іздеу қабілеті, аналитикалық ойлау, жаңа технологияларға бейімделу және пәндер аралық өзара әрекетке дайындық ерекшеленеді. Цифрлық трансформация жағдайында бұл қасиеттер көркем және дизайнерлік мамандықтардың түлектерінің кәсіби табысты жүзеге асуына қажетті болып табылады.

ЖИ-пен жұмыс студенттерде техникалық және шығармашылық сұраныс қою дағдыларын дамытады, бұл көркем ойдың нақты қалыптастыру, стильдік ерекшеліктерді және болашақ шығарманың мақсаттарын түсінуді талап етеді. Интеллектуалды жүйелермен өзара әрекет процесі логикалық ойлауды, ұсынылған нұсқаларды талдау қабілетін және ең көрнекті көркем шешімдерді саналы түрде таңдау мүмкіндігін дамытады. Осылайша, ЖИ шығармашылық процеске түсініктілікті арттыратын және соңғы нәтиженің сапасын жоғарлататын құрал болып табылады.

Жобалық және зерттеу қызметімен байланысты құзыреттерді дамыту маңызды мәнге ие. ЖИ қолдану студенттерге үлкен көлемдегі визуалды ақпаратпен жұмыс істеуге, көркем стильдерді, тарихи бағыттарды және қазіргі заманғы өнер тенденцияларын талдауға мүмкіндік береді. Бұл студенттердің визуалды талдау жасау, өз шығармашылық шешімдерін негіздеу және көркем жобалардың концептуалды негізін құру қабілеттерін қалыптастырады.

Сонымен қатар, студенттер цифрлық ортада, дизайн, визуалды коммуникация және медиа өнер саласындағы кәсіби қызметтің нақты жағдайларына барынша жақын тәжірибе алады. ЖИ құралдарын меңгеру топтық жұмыс, коммуникация және нәтижелерді презентациялау дағдыларын дамытады, бұл әсіресе командалық және пәндер аралық жобаларда маңызды. Бұл құзыреттер түлектердің еңбек нарығындағы бәсекеге қабілеттілігін арттырады және олардың кәсіби әлеуметтенуін қамтамасыз етеді [5].

Кәсіби дағдылармен қатар метақұзыреттер қалыптасады, мысалы, қабылданған шығармашылық шешімдерге жауапкершілік, цифрлық нәтижелерге сыни көзқарас және үздіксіз өзін-өзі дамыту қабілеті. Барлық бұл қасиеттер жылдам өзгеретін көркем және технологиялық ортада тиімді жұмыс істей алатын маман дайындауға жағдай жасайды.

Психолого-педагогикалық тұрғыдан студенттің жасанды интеллектпен өзара әрекеті білім алушылардың мотивациясы мен өзін-өзі бағалауына айтарлықтай әсер етеді. Визуалды нәтижені тез алу мүмкіндігі оқу процесіне қызығушылықты арттырады және күрделі шығармашылық тапсырмалардан қорқуды төмендетеді.

Алайда педагогикалық бақылау жоқ жағдайда студентте шығармашылыққа беткі көзқарас қалыптасуы немесе цифрлық ұсыныстарға тәуелділік пайда болуы ықтимал. Осы тұрғыда оқытушы студент пен технология арасындағы медиатор ретінде ерекше рөл атқарады: алынған нәтижелерді талдауға бағыттайды және ЖИ көмегімен жасалған өнімдерге сыни көзқарасты қалыптастырады [2].

Жасанды интеллекттің әрі қарай дамуы жағдайында көркем білім берудің дамуы гибридті оқу модельдерін кеңейтуге байланысты, олар дәстүрлі академиялық тәсілдер мен цифрлық технологияларды біріктіреді. Мұндай модельдер оқу процесінде классикалық

тәсілдерді (сызу, кескіндеме, сурет, композиция, натурамен жұмыс) және ЖИ негізінде инновациялық цифрлық құралдарды органикалық біріктіруді көздейді. Бұл көркем даярлықтың негізгі негіздерін сақтауға мүмкіндік береді. Сонымен қатар қазіргі заманғы визуалды мәдениет пен цифрлық ортаның талаптарына жауап береді.

Болашақта жеке оқу траекторияларының рөлі күшейеді, олар студенттердің дайындық деңгейіне, материалды меңгеру жылдамдығына және шығармашылық қызығушылықтарына бейімделе алады. Жасанды интеллект оқу нәтижелерін талдай отырып, студенттердің күшті және әлсіз жақтарын анықтап, жеке тапсырмалар, ұсыныстар және даму бағыттарын ұсына алады. Мұндай тәсіл оқуды саналы әрі ынталы етеді және студенттердің өз оқу нәтижелеріне жауапкершілігін қалыптастырады.

Болашақта ЖИ персонализацияланған оқыту орталарын жасау негізі бола алады, оған виртуалды шеберханалар, интерактивті оқу модульдері және көркем үлгілердің цифрлық архивтері кіреді. Мұндай орталарды пайдалану студенттердің әлемдік көркем мұраға, заманауи тәжірибелер мен эксперименттік өнер формаларына қол жеткізу, территориялық және материалдық шектеулерге қарамастан мүмкіндігін кеңейтеді.

Маңызды перспективалардың бірі — өнер, дизайн, ақпараттық технологиялар және медиакоммуникациялар қиылысында орналасқан пәндер аралық бағыттарды дамыту. Бұл контексте жасанды интеллект көркем ойлауды кең мәдени және технологиялық контекстке біріктіруге мүмкіндік беретін байланыстырушы элемент ретінде қызмет етеді. Бұл жаңа буын мамандарын дайындауда ерекше маңызды.

Сонымен қатар, көркем білім берудің гуманистік бағыттылығы мен оқытушы тұлғасының жетекші рөлін сақтау білім беру жүйесінің тұрақты дамуы үшін негізгі шарт болып қала береді. Оқытушы әлі де көркем құндылықтардың, мәдени дәстүрлер мен этикалық бағдарлардың тасымалдаушысы ретінде қызмет атқарады, ЖИ-ды саналы және жауапкершілікпен қолдануды қамтамасыз етеді. Осылайша, көркем білім беруді дамыту перспективалары технологияның адамды ығыстыруымен емес, адамның шығармашылығы мен жасанды интеллект мүмкіндіктерінің гармониялы өзара әрекетімен байланысты.

Жасанды интеллектті көркем білім беру жүйесіне енгізу педагогикалық модельдің терең трансформациясына, оқытушының кәсіби рөлінің өзгеруіне және студенттің белсенділігінің айтарлықтай артуына әкеледі. Оқытушы тек білім мен дағдының көзі болудан шығып, тәлімгер, куратор және сарапшы функцияларын атқарып, студенттің шығармашылық және тұлғалық дамуын бағыттайды. Студент болса, білім беру процесінің белсенді қатысушысына айналып, дербес шешім қабылдай білуге, цифрлық құралдарды саналы қолдануға және өз шығармашылық қызметін рефлексиялауға қабілетті болады.

Дұрыс және әдістемелік тұрғыдан үйлестірілген ЖИ интеграциясы студенттердің креативті ойлау, дербестік, аналитикалық дағдылар және кәсіби икемділік сияқты қабілеттерін дамытуға ықпал етеді. ЖИ қолдану көркем ізденісті кеңейтеді, эксперименттік процесті жеделдетеді және шығармашылық жұмыстың концептуалды әрі мағыналық құрамына шоғырлануға мүмкіндік береді.

Сонымен бірге, ЖИ көркем білім беруде автономды немесе басым күш ретінде қарастырылмауы тиіс. Негізгі тиімділік факторы — педагогикалық қолдау, ол интеллектуалды технологияларды саналы және жауапкершілікпен қолдануды қамтамасыз етеді. Оқытушы студенттерде авторлық идеяның құндылығын, көркем ойлаудың бірегейлігін және цифрлық құралдарды қолданудың этикалық шектеулерін түсіндіреді.

Осылайша, жасанды интеллект көркем білім беруде дәстүрлі оқу формаларының орнына емес, оларды жаңарту және кеңейту құралы ретінде қызмет атқарады. Академиялық көркем дәстүрлер мен инновациялық цифрлық технологиялардың үйлесімді бірігуі көркем білім беру жүйесінің тұрақты дамуына және шығармашылық ойлай білетін, мәдени жауапкершілігі бар және кәсіби дайындалған болашақ ұрпақты тәрбиелеуге жағдай жасайды.

Әдебиеттер:

1. Жолдығали Б., Жұмабаева Л., Абдыкеримова Ә. Қазақстанның білім беру саласындағы жасанды интеллект: мүмкіндіктері мен болашағы // Yessenov Science Journal. — Ақтау, 2025. — DOI: <https://doi.org/10.56525/DQHG9635>
2. Борисова, Н.В. Искусственный интеллект в художественном образовании: методические подходы. — М.: Издательство «Педагогика», 2022. — 152 с.
3. Иванова, Е.А. Психолого-педагогические аспекты внедрения цифровых технологий в художественное образование. — СПб.: Изд-во СПбГУ, 2021. — 118 с.
4. Тумабаева А.Б. Инклюзивті білім беруде жасанды интеллекттің қолданылуы // Philological Sciences Journal (Қазақстан) (2022).
5. Жанзакова Ж., Жылқыбай Г., Халикова Н. Жасанды интеллектті қолдану арқылы академиялық дағдыларды дамыту тәжірибесі // Bulletin of L.N. Gumilyov Eurasian National University

**МУСИҚА ТАЪЛИМИДА РАҚАМЛИ ТЕХНОЛОГИЯЛАРНИНГ ЎРНИ ВА
АҲАМИЯТИ
Ражабов Т.И.**

*Бухоро давлат университети “Муסיқа ижрочилиги ва маданият” кафедраси
мудир, п.ф.д (DSc), профессор
rajabovtuxtasin@gmail.com*

Аннотация

Мазкур мақолада муסיқа таълими тизимида рақамли технологияларнинг ўрни ва аҳамияти, қўллаш имкониятлари илмий-назарий жиҳатдан таҳлил қилинган. Муסיқа ўқитиш жараёнида мультимедиа воситалари, компьютер дастурлари, онлайн платформалар ва интерактив технологиялардан фойдаланиш таълим сифатини ошириш, ўқувчиларнинг ижодий фаоллиги ҳамда мустақил таълим кўникмаларини ривожлантиришда муҳим омил эканлиги асослаб берилган.

Калит сўзлар: *муסיқа таълими, рақамли технологиялар, мультимедиа, онлайн таълим, интерактив ўқитиш, муסיқа педагогикаси, рақамли таълим муҳити, ижодий фаоллик, педагогик компетенция.*

Ўзбекистон мустақилликка эришганидан сўнг унинг маънавий, иқтисодий ва ижтимоий ривожланиши учун рақамли технологиялардан фойдаланиш учун кенг йўллар очилди. Мустақилликнинг биринчи кунидан бошлаб, Республикамизнинг муסיқа соҳасини техник қайта қуроллантириш, замонавий техника ва технология билан таъминлаш ҳамда халқаро замонавий талабларга жавоб берувчи рақамли технология ва компьютерли алоқа тизимини ривожлантириш долзарб масалалардан бири бўлиб қолди.

Ўзбекистон ҳамдўстлик давлатлари орасида биринчилардан бўлиб рақамли технологияларнинг яхлит давлат сиёсатини амалга оширишга асос солди. Мамлакатимизни рақамли технологиялар асосида ахборотлаштириш муаммосига ҳукуматимиз алоҳида эътибор қаратмоқда. Хусусан, Вазирлар Маҳкамасининг 2002 йил 6 июндаги “Компьютерлаштиришни янада ривожлантириш ва ахборот-коммуникация технологияларини жорий этиш чора тadbирлари тўғрисида”ги қарори [1] қабул қилинди. Шу муносабат билан республикамызда муסיқа таълими муассасалари компьютер техникаси ва электрон ўқув қўлланмаларининг янги авлоди билан жиҳозланишига эътибор берилди. Бугунги кунда мамлакатимизда рақамли технологиялардан муסיқа таълимида фойдаланиш, ривожлантиришнинг асосий йўналишларидан биридир.

Бу эса муסיқа таълими ва тарбиясининг асосий мақсадида ўз аксини топган бўлиб, ўқувчиларда муסיқа санъатини гўзаллик қонуниятларини рақамли технологиялар асосида ўргатиш малакасини шакллантириш ва уларда замонавий муסיқа маданияти асосларини тарбиялашдан иборатдир. Ушбу мақсад ўқитувчи олдида ўқувчиларда муסיкий – бадий дид, ахлокий эстетик туйғуларни таркиб топтиришни, ижодий қобилиятларини ривожлантиришни, муסיқа санъатига қизиқиш ва муסיкий фаолиятларда бадий эҳтиёжини кучайтиришни, муסיқа саводхонлиги маданиятини шакллантиришда рақамли технологиялардан фойдаланишни вазифалар қилиб қўяди.

Таъкидлаш жоизки, муסיқа таълимида рақамли технологияларнинг ўрни ва аҳамияти замонавий таълим талаблари билан узвий боғлиқ бўлиб, у ўқитиш жараёнини сифат жиҳатдан янги босқичга олиб чиқишга хизмат қилади. Рақамли технологиялар муסיқа таълимида анъанавий ўқитиш усулларини тўлдирувчи ва бойитувчи восита, ўқув жараёнини интерактив ва кўргазмали ташкил этувчи механизм, муסיқа асарини тинглаш, таҳлил қилиш ва ижро этишни рақамли муҳитда амалга ошириш имкониятидир.

Таълим жараёни - ўқувчига йўналтирилган таълим ва ўқувчиларнинг ижодий қобилиятларини ривожлантиришга, шунингдек, ўқув жараёнига ахборот–коммуникация

технологияларини жорий этишга, ягона интерактив таълим ахборот маконини яратишга қаратилганлиги билан тавсифланади[2].

Муסיқа таълимида қўлланиладиган рақамли технологиялар қуйидаги йўналишларни қамраб олади: Жумладан, Мультимедиа воситалари (аудио, видео, анимация); Компьютер дастурлари (Finale, Sibelius, MuseScore, Cubase ва бошқалар); Онлайн платформалар (Google Classroom, Moodle, YouTube, Coursera); Мобил иловалар (ритм, интонация, эшитиш қобилиятини ривожлантирувчи дастурлар); Виртуал ва интерактив воситалар (виртуал асбоблар, симуляторлар).

“Муסיқа таълимида рақамли технологиялар — бу компьютер, мультимедиа, аудио-видео дастурлар ва интернет ресурслари асосида ўқувчиларнинг муסיқий билими, ижодий қобилияти ҳамда ижро маҳоратини ривожлантиришга қаратилган замонавий педагогик воситалар мажмуасидир” [3]

Рақамли технологияларнинг аҳамияти таълим самарадорлигини оширишда намоён бўлади. У ўқувчиларда муסיқа тинглаш, ҳис этиш ва англаш қобилиятини кучайтиради; муסיқа материални тез ва чуқур ўзлаштиришга ёрдам беради; Қайта тинглаш ва кўриш орқали билимни мустаҳкамлайди.

Ўқувчиларнинг ижодий қобилиятини ривожлантиришда эса Компьютер дастурлари орқали кўшиқ ва куйлар яратиш; Аранжировка ва импровизация қилиш кўникмаларини шакллантириш; Ўқувчини фаол ижодкор сифатида тарбиялаш кўникмаларини ривожлантиради.

Рақамли технологиялар таълимни индивидуаллаштиришда ҳам муҳим аҳамиятга эга бўлиб, ҳар бир ўқувчининг қобилиятига мос машқ ва топшириқ беришда, Темп ва услубни шахсий даражада танлаш имкониятини шакллантиришда, ўқувчининг мустақил ишлашини қўллаб-қувватлашда муҳим воситадир.

Миллий ва жаҳон муסיқа меросини кенг ўрганишда миллий куй-кўшиқлар, мақомлар, фольклор намуналарини рақамли сақлаш, Жаҳон муסיқа маданияти билан танишиш имконияти, Муסיқа таълимида маданий алоқадорликни кучайтиришда алоҳида аҳамият касб этади.

Рақамли технологияларнинг ўқитувчининг касбий фаолиятини ривожлантиришдаги ўрни ва аҳамияти дарсларни замонавий ва қизиқарли ташкил этиш; Электрон ўқув-методик материаллар тайёрлаш; Таълим сифатини таҳлил қилиш ва баҳолашни осонлаштириш каби жиҳатларда аҳамиятлидир.

Муסיқа таълимида рақамли технологияларнинг аҳамияти катта бўлиб, у қуйидаги жиҳатларда намоён бўлади:

1. Таълим сифатини оширади – назария ва амалиёт уйғунлиги таъминланади;
2. Ўқувчиларда ижодий тафаккурни ривожлантиради – муסיқа яратишга қизиқиш ортади;
3. Ахборотга тезкор кириш имконини беради – жаҳон муסיқа мероси билан танишиш осонлашади;
4. Педагог фаолиятини самарали қилади – вақт тежалади, методик имкониятлар кенгаяди;
5. Инновацион компетенцияларни шакллантиради – рақамли саводхонлик, медиа маданият ривожланади.

Рақамли технологиялардан мақсадли фойдаланиш натижасида эса ўқувчиларда муסיқа тинглаш маданияти юксалади, ижро ва тинглаш қобилияти ривожланади, назарий билимлар мустаҳкамланади ҳамда ўқувчиларнинг фанга бўлган мотивацияси ошади.

Муסיқий тарбияни рақамли технологиялар ёрдамида ривожлантириш учун қуйидагиларни амалга ошириш лозим бўлади:

- педагог кадрларда рақамли технологиялардан фойдалана олиш компетенциясини шакллантириш;
- муסיқий тарбиянинг самарали психологик-педагогик услубларини рақамли технологиялар ёрдамида излаш ва жорий этиш;

- ўқувчиларни оилада тарбиялашни ташкилий, психологик, педагогик ва услубий жиҳатдан таъминлашни рақамлаштириш;
- замонавий ўқув-услубий қўлланмалар, техник воситаларнинг рақамли технологиялар имкониятларидан фойдаланиш;
- ўқувчиларни халқнинг бой маданий-тарихий мероси ва умумбашарий кадриятлар асосида маънавий-ахлоқий жиҳатдан тарбиялаш учун рақамли технологиялардан фойдаланиш шарт-шароитларини яратиш.

Хуллас, мактаб мусиқа таълимида рақамли технологияларнинг аҳамияти таълим сифатини ошириш, ўқувчиларнинг мусиқий ва ижодий қобилиятларини ривожлантириш ҳамда замонавий таълим талабларига жавоб берадиган компетенцияларни шакллантириш билан белгиланади. Рақамли технологиялар мусиқа таълимини янада мазмунли, қизиқарли ва самарали қилишга хизмат қилади.

Адабиётлар рўйхати:

1. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2002 йил 6 июндаги “Компьютерлаштиришни янада ривожлантириш ва ахборот-коммуникация технологияларини жорий этиш чора тadbирлари тўғрисида”ги 200-сон қарори 06.06.2002 // lex.uz/docs/267044
2. Бекенова Д.У., Мухатаева Ж.А. Информационные технологии в музыкальном образовании // Актуальные задачи педагогики: материалы III Междунар. науч. конф. (г. Чита, февраль 2013. Издательство “Молодой ученый”,
3. Ражабова М. Ж., Рахматуллаев Х. Ш. Рақамли технологияларнинг таълим жараёнига кириб келиши ва мусиқа дарсларида қўлланилиши // “Ustozlar uchun” илмий-амалий журнали. 2025.–Б. 202–210.
4. Ражабов, Т. И. (2022). ХАҚ ҚЎШИҚЛАРИ ОРҚАЛИ ЎҚУВЧИ-ЁШЛАРДА МИЛЛИЙ ТАФАККУРНИ ШАКЛЛАНТИРИШ ОМИЛИ. BARQARORLIK VA YETAKCHI TADQIQOTLAR ONLAYN ILMIY JURNALI, 2(1), 364-368.
5. Rajabov, T. I., & Rajabov, J. I. (2022). The Formation of Spiritual and Moral Qualities of Students through Folk Songs is an Urgent Pedagogical Problem. EUROPEAN JOURNAL OF INNOVATION IN NONFORMAL EDUCATION, 2(1), 331-335.

РАҚАМЛИ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДАН МАКТАБ МУСИҚА ТАЪЛИМИ ТИЗИМИДА САМАРАЛИ ФОЙДАЛАНИШ

Мустафаев Б.И.

Бухоро давлат университети “Муסיқа ижрочилиги ва маданият”

кафедраси профессори, п.ф.н.

rajabovtuxtasin@gmail.com

Аннотация

Ушбу мақолада умумтаълим мактабларида муסיқа таълими жараёнида рақамли технологиялардан самарали фойдаланиш масалалари таҳлил қилинган. Замонавий таълим тизимида ахборот-коммуникация технологияларининг аҳамияти, уларнинг муסיқа фанини ўқитишдаги имкониятлари, интерактив платформалар, мультимедиа воситалари ҳамда рақамли ўқув ресурсларининг таълим сифатини оширишдаги ўрни ёритилган.

Калим сўзлар: *рақамли трансформация, рақамли технологиялар, муסיқа таълими, мактаб таълими, мультимедиа, интерактив таълим, ахборот-коммуникация технологиялари, муסיқий компетенция, ижодий фаолият.*

Бугунги кунда таълим тизимини рақамлаштириш жамият тараққиётининг муҳим шартига айланди. Таълим тизимида рақамли трансформация жараёнлари жадал суръатларда ривожланиш босқичига кириши ахборот-коммуникация технологияларининг таълим соҳасига кенг жорий этилишини, таълим мазмуни, шакллари ва методларини тубдан янгилашни талаб этади[1].

Умумий ўрта таълимнинг барча фанлари қатори мактаб муסיқа фани бўйича таълим ва тарбия борасида янги замонавий талабларга мос ва хос бўлган барча илғор тажриба ва янгиликлардан оқилона фойдаланиш мазкур соҳада олиб борилаётган ишларни мазмун ва сифатини кўтаришга хизмат қилади[3].

Мактаб муסיқа таълими тизимида рақамли технологияларнинг аҳамияти ниҳоятда катта. Мактаб муסיқа таълимида рақамли технологиялардан фойдаланиш ўқув жараёнини мазмунан бойитиш, унинг самарадорлигини ошириш ҳамда ўқувчиларнинг муסיқий тафаккури, тинглаш қобилияти ва ижодий салоҳиятини ривожлантиришда катта аҳамият касб этмоқда.

Тадқиқотларга кўра, ҳаёт давомида узлуксиз таълим ҳар бир ўқувчининг ўз таълимотини бошқариш, касбий ва шахсий ривожланишни давом эттириш учун барқарор қобилиятларини шакллантириш ҳамда ривожлантириш талаблари билан алмаштирилади [3].

Анъанавий муסיқа дарсларида кўпроқ оғзаки тушунтириш ва жонли ижро устувор бўлган бўлса, рақамли технологиялар орқали эса визуал, аудио ва интерактив воситаларнинг аҳамияти ошади. Зеро, “муסיқа таълимида рақамли технологиялардан фойдаланиш ўқувчиларнинг фанга бўлган қизиқишини оширади, уларнинг ижодий қобилиятларини ривожлантиради ҳамда мультимедиа ва интерактив воситалар орқали мустақил таълим олиш имкониятларини яратади”[4].

Рақамли технологиялар мактаб муסיқа таълимида дарсни қизиқарли, самарали ташкил этишда, ўқувчиларнинг тинглаш, ижро ва таҳлил қобилиятларини ривожлантиришда ҳамда ўқитувчига таълимни индивидуаллаштириш имконини яратишда муҳим аҳамият касб этади. Мактаб муסיқа таълимида рақамли технологиялар қуйидаги асосий йўналиш ва воситаларни ўз ичига олади:

1. Аудио ва видео технологиялар: аудио ёзувлар (MP3, WAV) – кўшиқлар, куйлар, машқлар; видео материаллар – ижро, дирижёрлик, ансамбль намуналари, электрон фонотека ва видеотека яратиш.

2. Компьютер ва мобил иловалар – виртуал мусиқа асбоблари (пианино, синтезатор); ноталарни ўрганиш дастурлари (нотани ўқиш, тинглаш орқали идрок этиш); мусиқа ўргатувчи мобил иловалар.

3. Нота ёзиш ва тахрирлаш дастурлари – MuseScore, Finale, Sibelius; кўшиқларни рақамли нотага ўтказиш, аранжировка ва партитура тайёрлаш.

4. Интерактив таълим платформалари–Google Classroom, Moodle, Microsoft Teams; онлайн дарслар, топшириқлар, тестлар; масофавий мусиқа таълими.

5. Мультимедиа тақдимотлар – Power Point, Prezi орқали: композиторлар ҳаёти ва ижоди, мусиқа жанрлари, асар таҳлили.

6. Интернет ресурслар–YouTube (таълимий каналлар); онлайн аудиокутубхоналар; электрон дарслик ва методик қўлланмалар.

7. Интерактив ускуналар – интерактив доска, микрофон ва колонкалар, наушниклар (тинглаш машқлари учун).

8. Баҳолаш ва таҳлил қилиш воситалари – онлайн тестлар, аудио орқали назорат ишлари, ўқувчининг ижросини ёзиб таҳлил қилиш.

Ўқув жараёнига рақамли таълимни жорий қилиниши ахборот технологияларидан фойдаланиш асосида амалга оширилади. Ахборот-коммуникация технологиялари эса мусиқа таълими ўқитувчиси инновацион фаолиятининг асосий механизмларидан бири ҳисобланади. Шунинг таъкидлаш кераки, мусиқани ўқитишда рақамли технологиялардан фойдаланиш таълим натижаларини яхшилашга ёрдам беради, рақамли технологиялардан фойдаланиш натижасида билим олиш усуллари осонлашади. Бунда компьютер, ноутбук, мультимедиялар, электрон нота доскалари, фото, видео интернет билан ишлаш, телефон линиялари, смарт доска, проекторлар таълим тизими воситалари ролини бажариб беради. мусиқий билимлар доирасини кенгайтириш имконини яратади. Педагог бундай воситалар билан мусиқий таълим-тарбия жараёнларини ташкил қилиши, мусиқий фаолиятларни педагогик бошқариши, таълим сифатини оширишни таъминлайди.

Мусиқа таълимида рақамли технологиялардан фойдаланишнинг самараси қуйидагиларда намоён бўлади:

Биринчидан, таълим мазмуни ва сифатини ошади. Аудио ва видео материаллардан фойдаланиш имконияти яратилади. Мусиқий асарларни юқори сифатли овоз ёзувлари орқали тинглаш, концерт ва ижро видеоларини кўриш ўқувчилар назарий билимларини амалиёт билан уйғунлаштиришга хизмат қилади.

Иккинчидан, интерактив платформалар, мультимедиа тақдимотлар ва рақамли мусиқий иловалар ўқувчиларнинг фанга бўлган қизиқишини оширади. Анъанавий дарс шаклига нисбатан рақамли воситалар ўқувчиларни фаол иштирокчига айлантиради, уларни мустақил изланишга ундайди.

Учинчидан, мусиқа тинглаш, ритм туйғуси, интонация ва ижро маҳоратини ривожлантиради. Виртуал мусиқий асбоблар, нота ўргатувчи дастурлар ва овоз ёзиш технологиялари ўқувчиларнинг амалий кўникмаларини мустаҳкамлайди.

Тўртинчидан, рақамли муҳит ўқувчиларга мусиқий композиция тузиш, аранжировка қилиш ва ижрони таҳлил этиш имконини беради. Бу жараёнлар ўқувчиларнинг ижодий фикрлашини ривожлантириб, уларни замонавий мусиқа маданиятининг асосларини эгаллашларига ёрдам беради.

Бешинчидан, индивидуал ва дифференциал таълим таъминланади, яъни ҳар бир ўқувчининг мусиқий қобилияти ва имкониятларини иноватга олган ҳолда таълим олишига эришилади. Онлайн платформалар ва электрон ресурслар орқали ўқувчилар мустақил равишда машқ қилиши, ўз билим даражасини баҳолаши мумкин бўлади.

Олтинчидан, ўқитувчи касбий фаолиятининг самарадорлигини оширади. Дарс режасини самарали тузиш, материалларни визуаллаштириш ва баҳолаш жараёнини автоматлаштириш имконини беради.

Хуллас, рақамли технологиялардан мактаб мусиқа таълими тизимида самарали фойдаланиш таълим сифати ва самарадорлигини оширишнинг муҳим омилларидан бири ҳисобланади. Улар ўқувчиларнинг мусиқий билим, кўникма ва малакаларини чуқурлаштириш, ижодий қобилиятларини ривожлантириш ҳамда замонавий таълим талабларига мос компетенцияларни шакллантиришга хизмат қилади. Шу сабабли, мусиқа ўқитувчиларининг рақамли компетенцияларини ошириш, замонавий техник воситалар билан таъминлаш ҳамда рақамли ўқув ресурсларини яратиш мактаб мусиқа таълими ривожининг устувор йўналишларидан бири бўлиши лозим.

Адабиётлар рўйхати

1. Козлова Н. Ш. Цифровые технологии в образовании // Вестник Майкопского государственного технологического университета. 2019. Вып. 1/40. С. 83–90.
2. Нурматов Х.Н. Мусиқанинг долзарб назарий муаммолари. Тошкент –2002. –Б.2.
3. Уваров А. Ю. Образование в мире цифровых технологий: на пути к цифровой трансформации. М.: Изд. дом ГУ-ВШЭ, 2018. – 168 с.
4. Raxmatova N. D. Digital technologies in music education. // World Scientific Research Journal, Vol. 38, No. 1. 2025.–В. 101–103.

ОСНОВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ РАЗВИТИЯ СИСТЕМЫ ПОДГОТОВКИ КАДРОВ УЗБЕКИСТАНА

Джумаев М.И.

*Национальный педагогический университет Узбекистана имени Низами, г.
Ташкент, Узбекистан
tamanazaruz@bk.ru*

Аннотация

Осуществляется построение новой непрерывной и преемственной системы образования, включающей дошкольное, общее среднее и среднее специальное, профессиональное образование. Внедряется двухуровневая система высшего профессионального образования, предусматривающая подготовку бакалавров и магистров. Развивается система послевузовского образования. Создаются конкурентоспособные образовательные учреждения по повышению квалификации и переподготовки кадров.

Реформируется на основе государственных образовательных стандартов содержание образования, включающее его гуманизация, обучение и воспитание кадров на основе принципов национальной независимости, опоры на богатый духовный и интеллектуальный потенциал народа и общечеловеческие ценности. Особое внимание уделяется личности обучающегося, развитию у него культа образования и знаний, общепознавательной активности, формированию самостоятельности, чувства гордости и достоинства.

Проводится целенаправленная государственная политика по повышению авторитета, ответственности и профессионализма педагогических кадров. Внедряются прогрессивные педагогические технологии, новые учебные программы, формы и методы обучения.

Ключевые слова: *Обеспечение, непрерывности, образования, подготовка, переподготовка и повышение квалификации, педагогических и научно-педагогических кадров.*

Обеспечение непрерывности образования. Формирование и развитие системы подготовки кадров включает в себя следующие приоритетные направления:

Осуществляется построение новой непрерывной и преемственной системы образования, включающей дошкольное, общее среднее и среднее специальное, профессиональное образование. Внедряется двухуровневая система высшего профессионального образования, предусматривающая подготовку бакалавров и магистров. Развивается система послевузовского образования. Создаются конкурентоспособные образовательные учреждения по повышению квалификации и переподготовки кадров.

Проводится регионализация и реструктуризация образовательных учреждений. Осуществляется мониторинг развития и оценки эффективности системы непрерывного образования.

Обеспечивается приоритетность подготовки и переподготовки педагогических кадров для системы непрерывного образования.

Подготовка, переподготовка и повышение квалификации педагогических и научно-педагогических кадров.

Создается гибкая система повышения квалификации и переподготовки педагогических кадров, предусматривающая высокое качество и стабильное развитие образования. Обеспечивается опережающая переподготовка и повышение квалификации

педагогических кадров, поддержание их профессиональных качеств на конкурентоспособном уровне.

В высших образовательных учреждениях создаются специальные факультеты по подготовке высококвалифицированных преподавателей, а в областях республики — специальные центры по повышению квалификации и переподготовке учителей и специалистов для общего среднего и среднего специального, профессионального образования.

Реформирование содержания образовательного процесса.

Реформируется на основе государственных образовательных стандартов содержание образования, включающее его гуманизация, обучение и воспитание кадров на основе принципов национальной независимости, опоры на богатый духовный и интеллектуальный потенциал народа и общечеловеческие ценности. Особое внимание уделяется личности обучающегося, развитию у него культа образования и знаний, общепознавательной активности, формированию самостоятельности, чувства гордости и достоинства.

Проводится целенаправленная государственная политика по повышению авторитета, ответственности и профессионализма педагогических кадров. Внедряются прогрессивные педагогические технологии, новые учебные программы, формы и методы обучения.

Создание информационного пространства образовательной системы

Развивается информационное обеспечение образовательного процесса на базе современных информационных технологий, компьютеризации и компьютерных сетей. Повышается роль средств массовой информации в образовательном процессе, обеспечивается интеллектуализация образовательных программ телевидения и радио. Развивается издательская база науки и образования, формируется устойчивая система обеспечения учебной, учебно-методической, научной, энциклопедической и справочной литературой.

Формирование системы контроля качества профессионального образования. Создается государственная служба аттестации качества профессионального образования, независимая от органов управления образованием. Разрабатываются государственные образовательные стандарты, отвечающие перспективным требованиям экономического и социального развития страны. Вводится система рейтинговой оценки деятельности учебных заведений, качества педагогических профессорско-педагогических кадров, а также знаний обучающихся. Развиваются государственные и общественные формы контроля качества подготовки кадров. Совершенствуется система итоговой аттестации выпускников образовательных учреждений.

Развитие рынка образовательных услуг. Формируется конкурентный рынок образовательных услуг путем развития маркетинга в сфере образования и подготовки кадров. Обеспечивается развитие государственных и негосударственных образовательных учреждений, создается конкурентная среда в сфере образования и подготовки кадров, осуществляется государственное регулирование рынка образовательных услуг. Развивается система платных консультационных и дополнительных (не предусмотренных основными образовательными программами) образовательных услуг.

Развитие интеграции производства и системы образования. Стимулируется создание и развитие учебно-производственных комплексов (центров), их оснащение современным оборудованием, аппаратурой и инструментом. Эффективно используется производственный потенциал предприятий в подготовке кадров и проведении совместных научно-технологических разработок. Поддерживается подготовка кадров на производстве, осуществляется систематическое повышение квалификации педагогических кадров в области передовых технологий непосредственно на производстве.

Международное сотрудничество в сфере образования и подготовки кадров. Создается международно-правовая база сотрудничества в области подготовки кадров, реализуются приоритетные направления международного сотрудничества, развиваются международные образовательные структуры, расширяется обмен научно-

педагогическими кадрами, студентами и учащимися. Создается основа для международного признания национальных документов об образовании. Активизируется деятельность заинтересованных министерств и ведомств, посольств Республики Узбекистан за рубежом по широкому привлечению прямых и косвенных иностранных инвестиций в сферу подготовки кадров.

Литература

1. Dzhumaev Mamanazar Irgashevich va boshqalar. Improving Integral Education – An Opportunity to Prepare Future Primary Teachers for Computer Education. SKOPUS. *Journal of Management World* 2025, 2: st.587-599
DOI: 10.53935/jomw.v2024i4.1002.
2. Djumaev Mamanazar Irgashevich Ta'limda Yangicha Kompetensiyaviy yondashuv. Published in GOLDEN BRAIN, 3(3), 146-153, ISSN: 2181-4120, 2025. March 3, 2025 146-153
<https://zenodo.org/records/14964423>
3. Dzhumaev Mamanazar, Ergashev Jakhongir Mamanazarovich . Reasoning And Implementation of the National Curriculum for the Development of Mathematical Education in a Medical University <https://www.mkscienceset.com/> <https://mededu.jmir.org> J of Med Ima & Med Edu Res 2025 Page No: 04 . J of Med Ima & Med Edu Res 2(3), 01-04
4. Djumaev Mamanazarю МАТЕМАТИКАДАН МИЛЛИЙ О‘QUV DASTURINI AMALIYOTGA JORIY ETISH MUAMMO VA YECHIMLARINING DIDAKTIK TAMOIYILLARI muammo va Yechimlarining didaktik tamoyillari “Yosh matematiklarning yangi teoremlari” mavzusidagi respublika ilmiy-amaliy anjumani materiallar to‘plami, (2025-yil 23-24-may) – T.: Science and Innovation, 2025.9-14 b.
[https://ilmiyanjumanlar.uz/uploads/journal/23-24-may\(yosh matematik\).pdf](https://ilmiyanjumanlar.uz/uploads/journal/23-24-may(yosh_matematik).pdf)
<https://doi.org/10.5281/zenodo.15591809>
5. Dzhumaev M.I. Competence- based approach to teaching mathematics to primary school students according to the requirements in the national curriculum of Uzbekistan Science and innovation. International Scientific Journal Volume 3 Issue 2 February 2024 Uif-2022: 8.2 | Issn: 2181-3337 | Scientists.Uz. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10694172>
6. Джумаев, М.И. Алгоритм – методическая подготовка будущих учителей начальных классов в обучении начальному естествознанию / М.И. Джумаев, М.М. Джумаева // Вестник Dulaty University. – 2024. - №2. – С. 75-81 МРНТИ 14.35.09
<https://doi.org/10.55956/MQKC8014>
7. Джумаев М.И. Компетентностный подход в обучении математике учащихся начальной школы по требованиям в национальной учебной программе Узбекистана. Ақсуқент көпсалалы колледжінің директоры х.ғ.к, профессор Қуатбекова Карамат Пердешқызының 80 жылдық мерейтойына арналған «ЦИФРЛЫҚ БІЛІМ - ЗАМАН ТАЛАБЫ» атты халықаралық ғылыми – практикалық конференцияның еңбектер жинағы. Шымкент «ХДУ» баспасы ISBN 9965-544-22-0 2024 – 306-311
8. Mamanazar DJUMAYEV. Bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining metodik tayyorgarligini takomillashtirish. “Ma‘rifatparvar ajdodlarimiz merosi – milliy ta‘lim-tarbiya asosi” mavzusidagi xalqaro olimlar ishtirokida o‘tkazilgan respublika anjumani materiallari. Toshkent, 21.02.2024. 116-132 bet.
9. Djumayev M.. Milliy o‘quv dasturini amaliyotga joriy etishning asosiy tamoyillari va mohiyati haqida. № 1 –son Fizika matematika , informatika jurnali/Toshkent 1 –son .2024 / 148-165 b. <http://uzpfiti.uz/uz2/fizika,matematika,informatika.htm>,
E-mail: fizmat_jurnali@inbox.uz
10. M.I. Dzhumaev Competence- based approach to teaching mathematics to primary school students according to the requirements in the national curriculum of Uzbekistan Science and innovation. International Scientific Journal Volume 3 Issue 2 February 2024 Uif-2022: 8.2 | Issn: 2181-3337 | Scientists.Uz. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10694172>

11. Djumayev M.I. Ta'lim Sifati - Pedagogik kompetensiyalarni shakllantirish vositasida Buxoro psixologiya va xorijiy tillar instituti ilmiy axborotnomasi" ilmiy-amaliy jurnal. buxpsti.uz 1(5)2024 163-168 <http://buxpsti.uz>
12. Dzhumaev M.I. Competence- based approach to teaching mathematics to primary school students according to the requirements in the national curriculum of Uzbekistan Science and innovation. International Scientific Journal Volume 3 Issue 2 February 2024 Uif-2022: 8.2 | Issn: 2181-3337 | Scientists.Uz. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10694172>
13. Dzhumaev M. About the main principles and essence of the implementation of the national curriculum. No. 1 - issue Physics, mathematics, informatics magazine/Tashkent. 2024 / 148-165 p. <http://uzpfiti.uz/uz2/fizika, matematika, informatics.htm>.
14. Djumaev M.I. Competency approach in teaching mathematics to elementary school students according to the requirements of the national educational program of Uzbekistan. Collection of works of the international scientific and practical conference "Digital education - the requirement of the time" dedicated to the 80th anniversary of the director of the Aksukent Multidisciplinary College, Professor Kuatbekova Karamat Perdeshovna. Shymkent "KhDU" publishing house ISBN 9965-544-22-0 2024 - 306-311.
15. Dzhumaev M.I. Some psychological and pedagogical principles of mathematical education. Professional training in the modern world. 2020;10(4):4310-4320 <https://doi.org/10.20913/2618-7515-2020-4-15>
16. Dzhumaev M.I. Development of mathematical competence among future primary school teachers in the educational process. Proceedings of the III International Scientific and Proactive Conference "Modern problems of teaching mathematics, computer science and physics in secondary and higher schools" (May 16, 2024). Generally edited by M. Nugmonov. – Dushanbe: Polygraphy TSPU named after. S.Aini, 2024. – Art.100-106
17. Джумаев М.И. Перспективы совершенствования развития преподавания математики в контексте национальной учебной программы Узбекистана. МАТЕМАТИЧЕСКОЕ МОДЕЛИРОВАНИЕ И ИНФОРМАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В ОБРАЗОВАНИИ И НАУКЕ МАТЕРИАЛЫ X Международной научно-методической конференции, посвященной 40-летию школьной информатики и 80-летию доктора педагогических наук, профессора Е.И. Бидайбекова Алмата 2025. 307-312 ст
18. Djumayev M.I. Аспекты математического образования обучающихся в контексте национальной учебной программы Узбекистана. V Международной научно-практической конференции «Современные тенденции развития дошкольного и начального общего образования», приуроченной к году защитника отечества и 80-летию победы в Великой Отечественной Войне. 5 декабря 2025 года г. Уфа, Республика Башкортостан. Ст 20-25 <https://cloud.mail.ru/stock/7yVbJEZLWCCA7VNMqcJzmuyc>
19. Джумаев М.И. Перспективы совершенствования развития преподавания математики в контексте национальной учебной программы Узбекистана. Научно-технические и социокультурные проблемы современного общества. Сборник Международного научно-практического конференции. Часть 1. – Джизак: Филиал КФУ в г. Джизаке Республики Узбекистан, 20-21- ноября 2025 г. –119-126. ст.
- 20 Джумаев Маманазар Иргашевич. ВОПРОСЫ ПРЕПОДАВАНИЯ МАТЕМАТИКИ В ШКОЛАХ ТАДЖИКСКОЙ И УЗБЕКСКОЙ ШКОЛЫ ВЕСТНИК ИНСТИТУТА ПОЗНАНИЕ ИСТОРИИ СВЕТОЧ НАУКИ. №2-3 – 2025 ст 136-140.

**ОСНОВЫ ФОРМИРОВАНИЯ УЗБЕКИСТАНСКОГО ОПЕРНОГО
ИСКУССТВА, ЕГО СОВРЕМЕННОЕ РАЗВИТИЕ И ВОЗМОЖНОСТИ
ПРИМЕНЕНИЯ В МУЗЫКАЛЬНОМ ОБРАЗОВАНИИ**

Саидов Д.Ш.

Бухарский государственный университет

Преподаватель кафедры музыкального исполнительства и культуры

Аннотация

В статье рассматриваются основы формирования узбекского оперного искусства, его развитие во времени и возможности его применения в музыкальном образовании, тот факт, что вопросы музыкального восприятия представляют собой педагогическую проблему при преподавании узбекских оперных произведений, а также уровень эффективности современных педагогических технологий, направленных на развитие учащихся навыков слушания, интереса к этому искусству и культуре.

Ключевые слова: Опера, либретто, хореография, увертюра. симфония.

Введение. Высшей вершиной всех музыкальных жанров в мире, безусловно, является опера. Опера, как уникальный, многогранный жанр с богатыми художественными возможностями, представляет собой очень сложный вид художественного творчества, воплощающий истинную креативность, способный изобразить тонкие аспекты внутреннего мира человека и обобщить замечательные жизненные навыки в музыкальном образе, а также жанр, предоставляющий лишь для своих специфических форм широкий спектр творческих эстетических и технологических вопросов. Именно поэтому это искусство обладает свойством привлекать студента с того момента, как он впервые услышит его или увидит процесс на сцене. Опера — это синтетический жанр. Причина его синтетической природы заключается в том, что он сочетает в себе театр, поэзию, танец и музыку. Его средства художественного влияния безграничны, и поэтому он занимает ведущее место в области музыки. Опера — это произведение искусства, произведение искусства с большой музыкальной сценой. Опера — один из высших образцов человеческой мысли. Интерес к опере определяется прежде всего сильным художественным влиянием жанра. Ведь опера сочетает в себе вокальную, инструментальную музыку, поэзию, театр и изобразительное искусство, танец, балет и пластическое движение. Это, безусловно, дает студенту прекрасную возможность освоить несколько областей искусства, изучая одну оперу. Ее судьба в истории музыки имеет огромное значение. С момента своего появления жанр развивался как самый крупный, демократичный и влиятельный вид искусства на духовную культуру людей. Опера как самостоятельная форма искусства возникла во Флоренции (Италия) в конце XVI века: произведения Якопо Пери «Дафна» (1598) и «Эвридика» (1600). Позже опера распространилась на другие европейские страны и приобрела различные формы на протяжении своего исторического развития. Стоит отметить, что опера была уникальна в классический период, уникальна в романтический период и проявила себя в различных обликах в XX веке.

Опера, один из крупнейших и монументальных в художественном отношении жанров музыки, вошла в Узбекистан в начале XX века. Как мы уже отмечали, первые образцы национальных узбекских опер возникли на основе развития узбекской музыкальной драмы. Первые узбекские оперы создавались в творческом сотрудничестве узбекских и русских композиторов, но позже появились и самостоятельные произведения композиторов, обращающиеся к историческим, романтическим, лирическим и драматическим темам. Узбекское оперное искусство на протяжении всего своего развития охватывалось композиторами в различных стилях и направлениях. Практически все узбекские оперы исполнялись на основе европейских форм, в манере, характерной для духа национализма и различных традиций нашего народа. Поэтому я считаю, что сегодня значение и роль этого искусства в построении Нового Узбекистана очень велики.

Анализ литературы по данной теме.

В области узбекского оперного искусства ученые и композиторы нашей Республики Рустам Абдуллаев «Оперная драматургия», Т. Ю. Соломонова «История узбекской музыки», Д. Муродова «О творчестве узбекских композиторов в эпоху независимости – вопросы музыкального творчества», А. Джабборов в своих книгах «Жанры музыкальной драмы и комедии в творчестве узбекских композиторов», а также ученые из Содружества Независимых Государств (СНГ) Андрей Слоним, Фируддин Сафаров, Иркин Габитов, Рудакий Алланбаев в своих книгах о процессе обновления традиций в современной и национальной узбекской опере, зарубежные ученые – Пеккер Я «Узбекская опера», Т. Визго А. Казловский «Улугбек», Плунгян В «Труды Майсарана» – провели исследования возникновения и этапов развития узбекской оперы.

В целях дальнейшего развития оперного и балетного искусства в нашей стране, широкого продвижения национального искусства оперы и балета, дальнейшего укрепления его места и статуса в мировом искусстве, а также в соответствии с Указом Президента Республики Узбекистан от 26 мая 2020 года № ПФ-6000 «О мерах по дальнейшему повышению роли и влияния сферы культуры и искусства в жизни общества», Постановлением Президента Республики Узбекистан от 27 декабря 2021 года № ПК-64 «О мерах по дальнейшему развитию искусства оперы и балета», Постановлением Президента Республики Узбекистан от 2 февраля 2022 года № ПК-112 «О дополнительных мерах по дальнейшему развитию сферы культуры и искусства» и другими нормативно-правовыми документами, касающимися этой деятельности, этому искусству уделяется все больше внимания. Как видите, время неумолимо бежит вперед.

Анализ и результаты.

Подчеркивая важность дыхания для певца любой национальности, известный певец Гулом Абдурахмонов сказал: «Национальный вокальный стиль зависит от особенностей речи. Самое важное — чувствовать тонкости языка. У каждой национальности свой стиль речи и свои интонационные особенности. Это должно отражаться в пении. Оперное звучание и его дирижирование следует заимствовать из итальянских школ, а стиль пения должен соответствовать языку каждой национальности»¹

Развитие узбекского оперного искусства имеет особое значение для развития духовной культуры во многих отношениях, для построения нового Узбекистана и вхождения в мировое сообщество. Поэтому роль музыки, особенно оперного искусства, в воспитании молодых талантов несравнима. При обучении этому искусству студентов мы уделяем внимание нескольким аспектам. Стоит отметить, что сегодня большинство студентов не слушают серьезную музыку. Причина в том, что этот жанр музыки несколько сложнее других видов искусства, поэтому они его не понимают. Объяснение этого жанра студентам требует от преподавателя большого мастерства и подготовки. Необходимо пробудить у студента интерес к этому искусству и, прежде всего, научить его слушать. Я считаю, что учитель должен направлять слушателя во время прослушивания, и, что наиболее важно, прослушиваемое произведение должно соответствовать возрасту учеников и быть запоминающимся, должно быть легким во всех отношениях (музыкальная мелодия, темп, характер, мотив), а учитель должен обеспечивать ученикам нравственно-эстетическое воспитание через содержание прослушиваемого произведения. Некоторые теоретики доказали необходимость сохранения горлового пения в национальной опере, то есть не менять метод пения, характерный для узбекских народных песен. Но постепенно пришло понимание, что любая оперная песня должна также обладать некоторыми общими чертами, характерными для всей мировой оперной культуры. Литературная основа оперы воплощена в событиях либретто, музыкальной драматургии, прежде всего в вокальных музыкальных формах. Эмоциональные переживания персонажей в основном выражаются в полных музыкальных произведениях, таких как арии, ариозы и каватины, исполняемые солистами

---

¹(из воспоминаний Г. Абдурахмонова своей дочери Тамаре).

оперы. Речитатив в опере связывает все музыкальные формы и выполняет важные функции в процессе музыкальной драматургии. Арии, ариозо, каватины сами по себе не составляют оперу. В классическом типе оперы основным средством передачи сюжета и развития действия публике является речитатив. Речитатив — это быстрая декламация в свободном размере, поддерживаемая простыми аккордами и основанная на естественной интонации речи. Речитативы редки в узбекских операх. В комических операх речитатив часто заменяется диалогом. Это можно найти в комической (буффа) опере С. Юдакова «Дело Майсары», в сцене «Кази и Мулладост». Речитатив может показаться скучным слушателям, не понимающим смысла устного текста, но он часто является неотъемлемой частью содержательной структуры оперы. Различные вокальные ансамбли, включая дуэты, трио, квартеты и квинтеты, отражают взаимодействие персонажей друг с другом, а также драматические, лирические и комедийные события. Поскольку сущность оперы — пение, кульминационные моменты драмы отражаются в завершенных формах арий, дуэтов и других условных форм. В этом случае на первый план выходит музыка, ария напоминает монолог, дуэт — диалог, трио обычно воплощает противоположные чувства одного из персонажей по отношению к двум другим участникам. При дальнейшем усложнении появляются различные ансамблевые формы (квартет, квинтет, секстет). Введение таких форм обычно останавливает действие, чтобы дать место развитию одного или нескольких чувств. Только группа певцов, объединенных в ансамбль, может одновременно выразить несколько мыслей о происходящих событиях.

Узбекское оперное искусство постепенно развивалось в соответствии с условиями жизни и требованиями времени, опираясь на музыкальную драму. Следует отметить, что российская музыкальная культура и искусство сыграли особую роль в становлении и развитии оперного искусства в Узбекистане. Мы видим, что композиторы В.А. Успенский, Р.М. Глиер, А. Казловский, Г. Мушел и другие создавали произведения в различных жанрах узбекского музыкального искусства, включая оперный жанр, и внесли огромный вклад в создание узбекских опер, которые еще больше обогатили узбекское оперное искусство. Ценность узбекских национальных опер заключается в чарующей мелодии, естественности изображенных композиторами персонажей, простоте и гармонии сюжета, его ясности и живости для слушателя-зрителя. Появление узбекских опер было требованием времени и рассматривалось как еще один важный шаг в культурном развитии нашей Республики. Это проложило путь для появления узбекских опер на мировых сценах.

«Опера — это искусство, рожденное из взаимной любви музыки и театра, это как театр, выраженный в музыке», — пишет один из выдающихся оперных режиссеров нашего времени, Б.А. Покровский. Если художник изображает природу красками, то композитор и музыкант описывают природу музыкой, и таким образом оперное искусство проникает в сердца и умы учеников. При обучении учеников узбекской опере, прежде всего, содержание произведения излагается и исполняется преподавателем, если уроки проводятся с использованием современных педагогических технологий, если содержание, форма и методы организации музыкальных уроков определяются на основе передовых педагогических технологий, и если технологический подход к образованию основан на научных, теоретических и практических аспектах, то эффективность урока еще больше возрастет. В ходе наблюдений я убедился, что главной причиной успеха деятелей оперного искусства, необходимого опыта и достижений, полученных в результате исследований в этой области, является их знание народной музыки и истории. Ученик изучает не только оперную музыку, но и историю. Стоит отметить, что важную роль в развитии музыкального вкуса учеников играет мастерство преподавателя. Методы, использованные в процессе проведения экспериментальной работы, позволили раскрыть историю возникновения и развития узбекского оперного искусства, его особенности, темы и жанры, а также их потенциал в духовно-нравственном воспитании учащихся. Выбирая для исполнения арию, ариозо, каватину из оперы, преподаватель прежде всего тщательно анализирует художественную ценность, содержание, образовательную значимость и диапазон образов

произведения. В зависимости от полученных результатов подбираются методики обучения пению, то есть арии или ариозо, и работа ведется на основе этих методик. Я считаю, что на уроках необходимо повышать музыкальную грамотность учеников, прежде всего, с помощью мультимедиа, прививать любовь к узбекскому оперному искусству, учить различать оперное и академическое пение, понимать и отличать их на слух, объяснять каждому ученику отдельно, что академическое пение делится на свои виды и что каждый имеет свою исполнительскую сцену. Перед тем как преподавать студентам оперу, необходимо рассказать об особенностях оперного жанра, его истории, композиторе, авторе произведения, периоде создания оперы и содержании произведения (либретто). Для лучшего понимания характера произведения рекомендуется прослушать отрывки из оперы, в основном, во вступлении (увертюре) и ариях (оригинальное исполнение). Потому что, несмотря на то, что увертюра представляет собой чисто инструментальную музыку в исполнении симфонического оркестра, она сокращена по сравнению с основным музыкальным материалом оперы и дает студенту более целостное представление о произведении. Одним из важных аспектов обучения опере является слово. Слово — это место текста в опере. Поэтому необходимо больше работать со студентами над словом. Если слово произносится неправильно во время пения, понять произведение будет еще сложнее.

В процессе обучения студенты изучают и воспринимают узбекское оперное искусство во всей его красе посредством коллективной деятельности: прослушивание музыкальной части (увертюры) оперы в сопровождении симфонического оркестра, ее анализ, коллективное исполнение массовых хоровых сцен оперы, освоение теоретических знаний (музыкальная грамотность) и формирование ритмического сопровождения произведения — вот основное содержание современного музыкального образования.

Краткое содержание. Чем древнее культурное наследие нации, чем разнообразнее и обширнее её нравственная красота, традиции и образование, тем глубже её корни. Ведь любая культура, мораль, традиции и образование формируются на основе богатого жизненного опыта человеческой деятельности, испытаний, и наиболее приемлемые из них передаются из поколения в поколение. Появление узбекской оперы свидетельствует не только об огромном развитии музыкального искусства, но и о росте светских элементов музыки в нашей стране. Сегодня диапазон тем и содержания узбекских опер значительно расширился, а разнообразие музыкальных мелодий обогатилось. При интерпретации содержания и обогащении музыкальной композиции основной упор делается на прославление национальных и универсальных духовных ценностей, а также на глубокое понимание сложных ситуаций и психологических состояний. Узбекские композиторы этого периода широко использовали наследие узбекской народной музыки в своих оперных произведениях: песни в стиле маком, большие песни, народные мелодии и классические песни. Сложная природа узбекской оперы требовала её исполнения на большой сцене в сопровождении солистов, оперного хора, балетных танцоров, мимов (актёров сцены) и симфонического оркестра, взаимодействующих с широкой демократической аудиторией. В этом также заключается уникальность места, которое узбекская опера занимает среди студентов.

Литературы

1. Пекер Я. «Узбекская опера» Москва, 1984 год
2. Э. Рахимов «Вокал» Ташкент, 2010. [38-45 с];
3. Рустам Абдуллаев «Оперная драматургия» Ташкент, 2007. [27-76 с];
4. Саидов, Джасур Шавкатович. "Педагогические и психологические особенности формирования вокально-хоровых навыков у учащихся." *Multidisiplinary Journal of Science and Technology* 5.6 (2025): 473-477.
5. Саидов Дж.Ш., Основы формирования узбекского оперного искусства. «Центрально азиатский журнал образования и инноваций», том 1, выпуск 2, декабрь 2022 г., стр. 140-143; <https://doi.org/10.5281/zenodo.7439632>

КӨРКЕМ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ МАМАНДЫҚТАР СТУДЕНТТЕРІНІҢ КӨРКЕМДІК ҚАБЫЛДАУЫН ДАМУЫ

Джаргыбаева Ж.Д., Кунпеисова А.

М. Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университеті, Шымкент, Қазақстан

Түйін

В статье, отражается цель художественного восприятия в следующем выражении: "Конечная цель восприятия - гармоничная личность, всесторонне развитый человек...образованный, прогрессивный, высоконравственный, обладающий умением трудиться, желанием творить, понимающий красоту жизни и красоту искусства". Эта цель также отражает и особенность восприятия, как части всего педагогического процесса. Процесс восприятия суть двуединый процесс мышления и собственно изображения. Однако из методических соображений процесс восприятия рассматривается в двух аспектах: как процесс мысленного формирования образа и как процесс материального воплощения образа на плоскости.

Түйінді сөздер: жасанды интеллект, көркем білім беру, цифрлық технологиялар, педагогикалық модель, оқытушы-тәлімгер, шығармашылық қызметі.

Білім беру жүйесін дамытудың қазіргі жағдайында болашақ бейнелеу өнері мұғалімдерін жоғары кәсіби даярлау-бұл өз бетінше шығармашылық жұмыс жасай алатын жоғары білікті маман, мұғалім де, кәсіби суретші де қалыптастыру қажеттілігі. Өз пәніне иелік етуді жетілдіру педагогикалық қызметтегі сәттіліктің сенімді кепілі болып табылады.

Жастардың рухани әлемін, олардың эстетикалық мәдениетін, дүниетанымдық ұстанымдары мен адамгершілік қасиеттерін қалыптастыруда өнердің, ең алдымен, тұлғаның қоршаған шындыққа көркемдік-эстетикалық қатынастарының тұтас кешенін қамтитын бейнелеу өнерінің маңызы зор. Жалпы білім беретін мекемелерде өнердің кез-келген түрін оқытудың басты мақсаты-оқушылардың эстетикалық талғамын, көркемдік қабылдауын, қиялын, есте сақтау қабілетін, зейінін дамытуға, шығармашылық белсенділігін арттыруға және сонымен бірге белгілі бір ойды орындау үшін жеткілікті практикалық сурет салу дағдыларын қалыптастыруға мүмкіндік беретін жоғары кәсіби дайындыққа ие болу.

Яғни, қоғам дамуының, білім берудің, мәдениеттің, өнердің дамуының қазіргі жағдайында біздің шындықта жеке тұлғаның дамуында, олардың рухани қалыптасуында сұлулық сезімін дамытуға, жоғары эстетикалық талғамдарды қалыптастыруға, өнер туындыларын, тарих ескерткіштерін түсінуге және бағалауға қабілетті өнер, көркемдік пәндер ерекше орын алатынын түсіну барған сайын тереңдей түсуде сәулет, табиғаттың сұлулығы мен байлығы.

Көркемдік-педагогикалық білім берудегі эстетикалық тәрбие мәселесінің өзектілігі, Сұлулық жағдайында адамды тәрбиелеуді көздейтін халықтың барлық топтары, сұлулыққа, биікке деген сүйіспеншілікте және тек махаббатта ғана емес, сонымен бірге оған деген тұрақты ұмтылыста, яғни эстетикалық идеалды түсінуге деген ұмтылыста да баса назар аударылады ежелгі дәуірден бастап ойшылдар, мұғалімдер эстетикалық тәрбиеге назар аударды. Сонымен, Платон, Аристотель, Роберт Оуэн, Жан Жак Руссо, Ян Амос Каменский және басқа да көптеген көрнекті қайраткерлер ақыл-ой, физикалық, адамгершілік тәрбиесімен қатар адамның бойында Сұлулық, шындыққа эстетикалық көзқарас туралы түсінік қалыптастыру, эстетикалық сезімдер мен талғамдарды дамыту және жоғары эстетикалық мұраттар мен қажеттіліктерді тәрбиелеу қажет деп тұжырымдады.

Көркемдік-эстетикалық білім адамға жалпыадамзаттық және этномәдени құндылықтарды игеруге көмектесуі керек.

Мұнда айта кету керек, өнердің рөлі жастарды патриоттық тәрбиелеуде, олардың жеке басының азаматтық қалыптасуында үлкен маңызға ие. Бұл күндері, бір жағынан, мәдениеттегі ұлттық дәстүрлердің белсенді жандануы мен дамуы жүріп жатқан кезде, екінші жағынан, ғасырлар бойы қалыптасқан рухани құндылықтар бұлыңғыр болып, материалдық игіліктер жалғыз даусыз құндылықтар ретінде кеңінен насихатталуда, патриоттық, азаматтық тәрбие ерекше айқындыққа ие болады. Бұл жағдайда өнер баға жетпес рөл атқарады.

Мұның бәрі болашақ бейнелеу өнері мұғалімдерін даярлауды жан-жақты жетілдіру тұрғысынан жоғары мектептің алдына жаңа маңызды міндеттер қояды. Осыған байланысты қазіргі уақытта педагогикалық салада және Әдістемеде ғылыми ізденістер айтарлықтай жанданды. Оқытудың тиімді шығармашылық әдістерін дамытудың, жандандырудың және жетілдірудің негізгі заңдылықтарын талдау ғалымдар мен мұғалімдердің оқыту мен тәрбиелеудің бүкіл процесін педагогикалық теория мен практиканың қазіргі заманғы талаптарының деңгейіне сәйкес берік негізге қоюға деген ұмтылысын көрсетеді. Тәжірибе көрсеткендей, Сіз жақсы суретші бола аласыз, бірақ бұл мұғалімнің табысты қызметі үшін әлі жеткіліксіз. Екінші жағынан, жоғары кәсіби көркемдік дайындықсыз бейнелеу өнерін сапалы оқытуды жүргізу мүмкін емес.

Табиғатты қабылдаудың шығармашылық сипаты, оның көзқарасының белсенділігі-суретшінің дүниетанымы, оның қоршаған шындық пен өнерге қатынасы деп аталатын күрделі кешеннің дамуындағы маңызды бастапқы элементтер. Шындықты бейнелі көру қабілеті оқу процесінде дамыған суретшінің жеке басының әлеуетін анықтайды.

Бейнелі ойлау, адамның көзқарасы жүйелі жаттығулар мен өмірлік тәжірибе жинақтаудың әсерінен өзгереді.

Бір немесе басқа объектіні бейнелеу кезінде бейнелі ойлауды дамыту процесінің мәні-көркемдік бейнені құру мақсатында көргендерін кейіннен түрлендіре отырып, көруге және қабылдауға үйрету.

Зерттеу барысында студенттердің көркемдік-педагогикалық мамандықтар бойынша оқу пәнін игеру барысында олардың қабылдауын дамыту мәселесіне назар аударылды.

Табиғаты бойынша сурет визуалды қабылдаумен тығыз байланысты. Адам қоршаған шындықтың объектілері мен құбылыстары туралы шынайы және толыққанды тұжырымдаманы тек өзінің қабылдауының көмегімен ала алады, бұл табиғаттан сурет салу, есте сақтау, елестету, қиялдан сурет салуға айтарлықтай ықпал етеді. Сурет бойынша оқу сабақтары жоғары білікті бейнелеу өнері мұғалімін дайындаудағы маңызды буын болып табылады. Оқу үлгісін оқыту жүйесін үнемі жетілдіру, әртүрлі әдістерді қолдану өзекті педагогикалық міндет болып табылады. Осыған байланысты Е. В.Шорохов былай деп атап өтті: "табиғаттан жұмыс істегенде, оны қабылдау және бейнелеу процесінде табиғатты тікелей бақылау, зерттеу көп болатыны анық. Мұнда суретшінің бақыланатын бейнеленген заттар мен құбылыстардың қасиеттері мен мәнін тереңірек зерттеуге мүмкіндігі бар". Табиғаттан сурет салудың негізі-бұл процесте қалыптасатын және дамитын және адам қызметінің осы түріне тән белгілерді алатын визуалды қабылдау. Болашақ бейнелеу өнері мұғалімдерін дайындауда қабылдауды дамытудың маңыздылығы туралы В. К. Лебедко былай деп жазды: "қабылдау мақсатты және ерекше түрде ұйымдастырылған процесс ретінде суреттің әртүрлі түрлерін сәтті игеруге ықпал етеді, ал табиғаттан сурет салу үшін, әсіресе жаңадан бастаушы үшін" талдаушы " қабылдаудың болуы маңызды. Шынында да, өнерде бір "білу керек" жеткіліксіз. Біз көркем көре білуіміз керек".

Бейнелеу өнері мұғалімдерін даярлау барысында негізгі, жетекші пәндердің бірі-сурет салу. Бұл курстың мақсаты - болашақ мұғалімге кәсіби білім мен дағдыларды беру, оның сурет саласындағы шығармашылық қабілеттерін дамыту, жалпы білім беретін мектепте өзіндік шығармашылық және оқу-тәрбие жұмысына дайындау.

Сурет салу сабақтары оқушылардың қоршаған шындықты графикалық құралдармен шынайы бейнелеу дағдылары мен дағдыларын дамытады.

Оқу суретін зерттеу көркемдік білім беру әрқашан графикалық дағдыларды игеру үшін ғана емес, сонымен қатар суретшінің дүниетанымын қалыптастырудың маңызды шарты болып саналды және қарастырылады.

Өз кезегінде, сурет салуды үйрену мәселесі көп қырлы, көп қырлы және осы уақытқа дейін зерттелмеген. Бұл әсіресе бейнелеу өнері студенттерінде, атап айтқанда сурет сабақтарында көркемдік-педагогикалық мамандықтардың студенттерінде қабылдауды қалыптастырудың теориялық негіздері мен әдістемесіне қатысты.

Жоғарыда айтылғандардың барлығы осы мәселенің өзектілігін анықтайды, оның шешімі бейнелеу өнері мұғалімдерін даярлаудың заманауи міндеттері мен оларды арнайы дайындық пәндеріне, атап айтқанда сурет салуға оқытудағы кемшіліктер арасындағы қайшылықты жоюға, сондай-ақ сурет салу процесінде студенттердің қабылдауын қалыптастырудың теориялық негіздері мен әдістемесінің жеткіліксіз дамуына бағытталған.

Көркем-графикалық факультеттер студенттерінің оқу жұмыстарындағы тән қателіктердің себептерінің бірі студенттердің оқу процесінде негізгі кәсіби қасиеттердің бірі – көркемдік қабылдау дағдысы дамымауы болып табылады, ол үнемі салыстыруды, салыстыруды және түсінуді қамтиды. бақыланатын заттар мен қоршаған шындық құбылыстарының аспектілері мен қасиеттері. Көркемдік қабылдаудың жеткіліксіз және жүйесіз дамуы табиғат пен бейнені қабылдаудағы қателіктерге әкеледі. Көрнекті зерттеушілердің бірі, суретші-педагог Н.Н.Волков өзінің "Тақырып пен суретті қабылдау" атты ғылыми еңбегінде: "Студенттердің суреттеріндегі тән қателіктер, ең алдымен, қабылдау қателіктеріне байланысты" деп жазды. Субъектінің табиғаттың өзекті, бірақ өте маңызды қасиеттерін түсінуін бұзуға. Студенттердің күрделі формадағы суретте қорқыныштың немесе тіпті қорқыныштың пайда болуы (күрделі композиция, адамның басы, жалаңаш фигура және т.б.) олардың суреттерінің сапасын айтарлықтай төмендетеді. Студенттердің суреттерінің сапасыздығы бейнелеу өнері мұғалімін даярлаудың әлсіз деңгейін білдіреді. Осыдан студенттердің арнайы дайындығының әлсіз деңгейі, оның ішінде сурет бойынша мұғалімнің дайындық сапасына теріс әсер етеді деген қорытынды жасауға болады. Бұл біз тандаған тақырыптың өзектілігін көрсетеді.

Әдебиеттер:

1. Эксперимент: новое содержание общего образования: Примерные программы среднего (полного) общего образования «Искусство». - М.: Просвещение, 2002.
2. Аймауытов Ж. *Психология*. – Алматы: Рауан, 1995. – 312 б.
3. Нұрғалиев Р. *Өнер теориясы*. – Алматы: Санат, 2001. – 256 б.
4. Выготский Л.С. *Психология искусства*. – Москва: Искусство, 1986. – 573 с.
5. Бабанский Ю.К. *Педагогика*. – Москва: Просвещение, 1988. – 432 с.

КӨРКЕМ БІЛІМ БЕРУ ҮДЕРІСІНДЕ BIG DATA МЕН ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ ҚҰРАЛДАРЫН ҚОЛДАНУ

Бакирова Г.А.

М.Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университеті, Қазақстан, Шымкент қ.
Gulmira-74_74@mail.ru

Түйін

Мақалада қазіргі заманғы білім беру жүйесіндегі Big Data мен жасанды интеллект AI технологияларының көркем білім беру үдерісіне ықпал қарастырылады. Бұл құралдардың көмегімен білім алушылардың шығармашылық қабілеттерін дербес бағалау, бейімделген оқыту ортасын құру және педагогикалық шешімдерді оңтайландыру мүмкіндіктері сарапталады. Сонымен қатар көркем еңбек пәні мен өнер саласына тән интуитивтілік пен керативтілікті технологиямен ұштастыру жолдары ұсынылады.

Түйінді сөздер: көркем білім, Big Data жасанды интеллект, шығармашылық, цифрлық білім, дербестендірілген оқыту.

Цифрландыру дәуірінде білім беру жүйесі жаңа парадигмаларға көшу үстінде. Әсіресе көркем еңбек білім беру саласында жасанды интеллект AI пен Big Data технологиялардың қолдану-оқушылардың шығармашылық әлеуетін дамытуда тиімді құралға айналып келеді. Президент Қасым-Жомарт Тоқаев 2023 жылғы Жолдауында: «Білім беруде жаңа цифрлық шешімдер мен жасанды интеллект мүмкіндіктерін енгізу-сапаны арттырудың басты жолы» - деп атап өтті. Бұл ұстаным көркем білім беруді де қамтиды.

Big Data үлкен көлемдегі күрделі деректерді өңдеу, талдау және болжауға бағытталған жүйе. Көркем білім беру үдерісінде Big Data арқылы:

- Оқушылардың шығармашылық даму динамикасын бақылай аламыз;
- Деректер негізінде жекеленген оқыту траекторияларын құра аламыз;
- Қызығушылық пен талантты ерте анықтап, жеке қолдау стратегиясын жасай аламыз.

Көркем білім беру үдерісінде Big Data арқылы оқушылардың шығармашылық даму динамикасын бақылау-бұл оқыту процін сандық деректер арқылы бақылап, талдау арқылы әр оқушының қабілетін, даму деңгейін және қызығушылық бағытын нақты бағалауға мүмкіндік беретін заманауи әдіс.

Шығармашылық даму динамикасы дегеніміз – оқушының белгілі бір уақыт аралығында мысалы апта, ай немесе тоқсан сайын сондай-ақ оқу жылындағы шығармашылық қабілеттерінің өзгеруін, жетілуін, шеберіігінің артуын немесе бәсеңдеуін білдіреді. Бұл үдеріс тек нәтижемен емес, соған апаратын идея іздеу, дизайн шешімі, орындау технологиясы, өздік ойлау және керативтілік деңгейімен өлшенеді.

Big Data технологиясы оқушының барлық шығармашылық қызметін дерекке айналдырып, оны жинайды, сақтайды, талдайды:

-Цифрлық портфолио: Оқушының әрбір жұмысы сурет, эскиз, қолданбалы бұйым, жобалық жұмыс фото/видео форматында онлайн платформаға жүктеліп отырады. Бұл жүйе әр жұмысты уақыт бойынша реттеп даму кезеңдерін көрсетеді

-Бағалау нәтижелері: Әр тапсырма бойынша қойылған балл, кері байланыс, мұғалімнің пікірлері сақталып, автоматты түрде салыстырылады.

-Оқушының белсенділігі: Қанша тапсырма орындады, қандай жиілікпен, қандай бағытта кескіндеме, мүсін, кестелеу, құрастыру т. б -бәрі тіркелді.

-Қызығушылық тенденциясы: Қай материалмен жиі жұмыс істейді, қандай стильге бейім, шығармашылық шешімдерінің бірегейлігі.

Көркем білім беру үдерісінде Big Data арқылы және жасанды интеллект құралдарын қолдану арқылы оқушының жеке даму траекториясын бақылап отыра аламыз. Мұғалім

оқушының күшті және әлсіз тұстарын деректер арқылы бағалау мен бақылау жеңілдейді. Сондай-ақ уақыт үнемделеді яғни, автоматтандырылған жүйе арқылы бағалау мен бақылау жеңілдейді. Сонымен қатар оқушы дамуын визуалды түрде бақылап, ата-аналармен бөлісуге болады. Мұғалім топтағы барлық оқушылардың ортақ даму тенденциясын, керативтілік деңгейін анықтай алады.

Мысалы: егер оқушы әр аптада шығармашылық жұмыс жүктеп отырса, Big Data жүйесі оның: жұмыс күрделілігі түстер үйлесімі, сызық нақтылығы, композиция шешім, жұмыс жиілігі, мұғалімнің кері байланысына реакциясы арқылы дамуын график түрінде көрсетеді. Big Data технологиясы көркем білім беру саласында шығармашылық дамуы нақты, сапалы бақылауға мүмкіндік береді. Бұл тек бағалау емес, әр оқушының даралығын тану, оларға сәйкес оқыту әдісін бейімдеу үшін қажет құрал. Жасанды интеллект пен аналитика көмегімен педагог тек бақылаушы емес, бағыттаушы рөл атқарады.

Қазіргі білім беру жүйесінде жасанды интеллект AI құралдарының рөлі артып, ол көркем еңбек саласына да белсенді еніп келеді. Көркем білім беру үдерісінде бұл те технологиялар оқушылардың шығармашылығын дамыту, бағалау, қолдау, және мұғалім жұмысының тиімділігін арттыру мақсатында кеңінен қолданылады.

Жасанды интеллект көмегімен жүзеге асырылатын мүмкіндіктер және генеративті модельдер арқылы шығармашылық қолдау.

AI-сервистер мысалы, DALL-E, Midjourney, DeepArt, Runway ML оқушылардың қиалын визуализациялауға, сурет салуға, коллаж жасауға, макет, сәндік бұйым, киім үлгілерін жобалауға көмектеседі: оқушылар өз идеяларын сурет түрінде тез жүзеге асырып, оны әрі қарай қолөнер немесе дизайн жұмысына айналдыра алады; көптеген AI құралдар 3D модельдеуге, анимация жасауға да мүмкіндік береді.

Автоматты талдау жасанды интеллект оқушының жұмысын визуалды және мазмұндық тұрғыда талдап, түс, пропорция, симметрия, композиция сияқты параметрлер бойынша кері байланыс бере алады. Сондай-ақ жұмыстың қай тұсы сәтті, қай тұсы жетілдіруді қажет етеді - нақты ұсыныстар арқылы көрініс табады. Бұл тәсіл мұғалім үшін уақытты үнемдеп, оқушыға жедел көмек көрсетуге жол ашады.

Оқушылардың шабыт көзін ашуда AI құралдары белгілі бір тақырыпқа байланысты идеялар ұсынып, шығармашылық процесті жеңілдетеді. Мысалы, “ұлттық нақыштағы аксессуар” немесе “экологиялық сән” тақырыптарында 100-ден аса үлгі мен шаблон бере алады. Бұл-әсіресе өз идеясын таба алмай жүрген оқушылар үшін таптырмас көмек.

Оқу материалы мен тапсырмаларды бейімдеуде мұғалімдер жасанды интеллект арқылы әр оқушының деңгейіне, қызығушылығына, шығармашылық стиліне сәйкес бейімделген тапсырма дайындай алады. Мысалы, бір оқушыға кесте үлгісі берілсе, екіншісіне құрақ құрау дизайны, үшіншісіне 3D мүсін жасау бойынша тапсырма ұсынылады. Бұл - саралап оқыту мен жеке білім траекториясын жүзеге асыруға себеп болады.

Оқу барысын талдау және жетілдіруде AI оқу барысын талдай отырып, оқушылардың прогрессін, белсенділік деңгейін, тапсырма орындау сапасын бағалап, мұғалімге есеп береді. Мұғалім сол деректер арқылы әдістемені түзетіп, сабақты тиімді жоспарлай алады.

Жасанды интеллект - көркем еңбек пәніндегі дәстүрлі тәсілдерге тың серпін беретін, шығармашылық үдерісті түрлендіретін қуатты құрал. Ол оқушыны шығармашылық ізденіске шабыттандырып, мұғалімнің әдістемелік мүмкіндігін кеңейтеді. Тиімді қолданылған жағдайда, AI - көркем білім берудің болашағын айқындайтын басты тетіктердің бірі бола алады.

Big Data мен жасанды интеллект (AI) құралдарын көркем білім беру үдерісіне енгізу оқу сапасына оң әсерін тигізіп, білім алушылардың шығармашылық және цифрлық әлеуетін арттыруда келесідей нақты нәтижелерге қол жеткізуге мүмкіндік береді.

Оқу үдерісінің дербестенуі әр оқушының жеке қабілеті, қызығушылығы мен даму қарқыны ескеріліп, білім беру мазмұны соған сәйкес бейімделеді. Оқушылар өзіне ыңғайлы

форматта видео, инфографика, 3D модельдер, интерактивті тапсырмалармен білім алады. Бұл - инклюзивті және тең дәрежелі білім алуға жағдай жасайды.

Уақыттың тиімді үнемделуі мұғалімдерге бағалау, кері байланыс, есеп беру сияқты процестерде уақытты үнемдеуге мүмкіндік береді. AI көмегімен автоматты талдау мен ұсыныстар арқылы мұғалім шығармашылық және әдіснемелік жұмысқа көбірек көңіл бөледі.

Оқушылардың қызығушылығының артуы интерактивті технологиялар мен визуалды құралдардың көмегімен сабақтар тартымды әрі ойын түрінде өтеді. Шығармашылық тапсырмаларды орындауда оқушылар өзіңше қабылдауға, идея ұсынуға еркін болады. Бұл - мотивация мен белсенділікті арттырады.

Цифрлық сауат пен креативтіліктің қатар дамуы оқушылар тек дәстүрлі қолөнер әдістерін меңгеріп қана қоймай, заманауи цифрлық құралдарды ерікті пайдалана алады мысалы, графикалық планшет, 3D-құрылғылар, онлайн дизайн платформалар. Шығармашылық ойлау мен технологиялық сауаттылықпен қатар дамиды, заманауи еңбек нарығына қажетті soft & digital skills қалыптастырады.

Бағалау жүйесінде де Big Data негізінде оқушы жетістіктері объективті түрде тіркеліп, бағалау жүйесі айқын және ашық болады. Мұғалім мен ата-ана үшін оқушының дамуын бақылау, қолдау жасау мүмкіндігін артады.

Мұғалімдердің өздері де цифрлық құралдармен жұмыс істеу арқылы жаңа әдістерді меңгереді. Инновациялық ойлау мен әдіснемелік ізденіске бейімделеді.

Big Data мен жасанды интеллект құралдардың көркем еңбек пәніне енгізу - педагогикалық тәжірибені жаңғыртып, оқушылардың шығармашылық және цифрлық мүмкіндіктерін ашудың тиімді жолы. Бұл технологиялар білім беру сапасын арттырып қана қоймай, болашақ ұрпақтың еңбекке, өнерге және заманауи технологияларға бейім тұлға болып қалыптасуына ықпал етеді.

Big Data мен жасанды интеллект технологияларын көркем білім беру үдерісіне енгізу - уақыт талабы. Бұл құралдар оқушылардың шығармашылық мүмкіндігін ашуға, мұғалімдердің кәсіби жүктемесін жеңілдетуге және білім сапасын арттыруға мүмкіндік береді. Дегенімен, оны тиімді пайдалану үшін педагогтардың цифрлық сауаты мен әдіснемелік дайындығы болуы қажет.

Әдебиеттер:

1. ҚР Президенті Қ. Тоқаевтың Қазақстан халқына Жолдауы. 1 қыркүйек, 2023 ж
2. Mishra, P. Koehler, M. J. (2006). Technological Pedagogical Content Knowledge.
3. Zowacki-Richter, O. et al. (2019). Systematic review of research on artificial intelligence in higher education.
4. Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі. Цифрлық трансформация тұжырымдамасы.
5. Құдайбергенова К. "Цифрлық педагогика негіздері", Алматы, 2022 ж

ТЕРІ БҰЙЫМДАРЫНЫҢ ДИЗАЙНЫНДАҒЫ СӘН ҮРДІСТЕРІ

Болысбаев Д.С., Жарылкасым Қ.Б.

М. Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университеті, Шымкент, Қазақстан
daulet.bolysbaev.74@mail.ru

Түйін

Тері бұйымдарының дизайнындағы сән үрдістерін зерттеу нәтижелері келтірілген. бұл зерттеудің мақсаты жетекші әлемдік брендтердің гала-көрсетілімдерін көрсету, талдау негізінде тері өнеркәсібінің негізгі тенденцияларын анықтау, болашақ маусымдардың негізгі стиль тенденцияларын сипаттау болды.

Түйінді сөздер: жүннен жасалған киім, маусымдық трендтер, стильдік трендтер, жүннен жасалған бұйымдардың дизайны.

Кіріспе

Киім тарихындағы ең көне және дәстүрлі материал-бұл жүн. Оны алғашқы адамдар киген және ұзақ уақыт бойы ол сән-салтанаттың, байлықтың, қоғамдық мәртебенің, өркендеудің символы болған. Бірақ бүгінде ол бізді қоршап тұрған барлық нәрселер сияқты барлық сән үрдістеріне ұшырайды. Маусымнан маусымға сән тек аң терісінің түрлеріне, бояуға, өңдеуге, бір-бірімен үйлесуге ғана өзгереді. Бүгінде пальтодан бастап, іш киім мен аксессуарларға дейін барлығы жүннен жасалған.

Тері өнімдерінің стилі мен трендтерін қалыптастыратын факторларды зерттеудің өзектілігі нарық тұтынушыға табиғи жүннен жасалған бұйымдардың үлкен ассортиментін ұсынатындығына байланысты. Маңызды фактор-негізгі композициялық ережелерді, жүннен жасалған жартылай фабрикаттарды өңдеудің инновациялық технологияларын анықтау, әртүрлі материалдармен біріктіру, жүннен жасалған бұйымдарды тігу кезінде жаңа әдістер мен технологияларды қолдану.

Тері бұйымдарының негізгі трендтері мен дизайн стильдерін анықтау үшін тері өнеркәсібінің жетекші әлемдік брендтерінің көрсетілімдерін, интернет-ресурстарды, бейне шоуларды және салыстыру әдісін талдау және жүйелеу.

Valentino, Romano Scervino, Simonetta Ravizza, Alberta Feretti, Saint Laurent, Fransesca Liberat, Elie Saab, Junko Shimada, Asai Fashion East, Shiatzy Chen, Aalto, Andrew Gn, Simone сияқты әлемдік жетекші брендтердің Гала-көрсетілімдері Rocha, Etro, Fendi, Braschi Cristiano Burani, Thom Browne, Chistopher Kane, 2018 жылдың басында өткен Giorgio Armani, Dolce Gabana Burberry, Fendi, Givenchy, Isabel Marant, Missoni Yves Salomon, Liska және т.б. болашақ маусымның аң терісі индустриясының негізгі тенденцияларын анықтады. Халықаралық коллекциялар шеберлікпен және стиль мен шығармашылыққа шексіз көзқараспен сипатталады. Қазіргі уақытта жүнмен жұмыс істеудің ең танымал әдістері көрсетілді - интарсия, мозаика, кесте тігу, жүннің басқа материалдармен үйлесуі және басқалары, бұл жүннің әмбебаптығы мен икемділігін айқын көрсетуге мүмкіндік берді. Әлемдік жетекші брендтердің көрсетілімдерін талдай отырып, келесі аң терісі индустриясының негізгі жеті тенденциясын атап өтуге болады.

Дизайнерлер керемет қалыңдықтағы бар жолақ әсерін жасау үшін жүннің табиғи ойнамалы түстерін шебер пайдаланды. Күмісті және бургундия түлкісінің жүні, түлкі жүнінен жасалған куртка үлпілдектермен қапталған, сондықтан жүннің төменгі бөлігі ашық түсті жолақтар пайда болды. Жолақтардың орналасуы әр түрлі-тоқымамен тігілген түлкі жүнінен жасалған пальто, кесілген күзенге қарсы қиғаш контрастты күзен жолақтары толқын әсерін тудырады (том Брауэ), қара түсті топоз жүнінің көлденең кірістірулері бар ақ түлкі пальто (Givenchy). Жүннен жасалған бұйымдарды кесу мен тігудің дәстүрлі

технологияларының жаңа интерпретациялары процестің күрделілігі мен өзгергіштігімен ерекшеленеді (сурет. 1).

Осы маусымда дизайнерлер интарсия техникасын жаңа бағытта қолданды. Бұрын дизайнерлер әдеби, ертегі мотивтерін қолданған: гүлдер мен ағаштар, қазір акутальды, мысалы, жануарлардың көркем іздері және аң терісінің табиғи әдемі бояуын қайталайтын абстракті өрнектер.

Сурет. 1. Thom Browne, Valentino, Braschi коллекцияларындағы аң терісінен жасалған киім үлгілері

Дизайнерлер әртүрлі текстуралар мен қарама-қарсы материалдарды қолдануды ұсынады. Күзен мен түлкінің жүні іс жүзінде бәрімен байланыста бола береді: толқын тәрізді қаракөл терісі, маталар, қой терісі және түлкі терісімен бірлестіріп жылан терісі, қой терісі мен ешкі терісі. Жүннің мүмкіндіктері оны кашемирдің талғампаз түрлерімен және әртүрлі текстуралы маталармен біріктіруге мүмкіндік береді, бұл аң терісін жасау кезінде инновациялық технологиялар мен қолөнер дәстүрлерін біріктіреді.

Подийум жолақтарында сіз жүннен жасалған әр түрлі киімдерді көре аласыз-күзен манжеттері бар былғары шорттар, күзен терісінен жасалған жемпірлер, жүннен жасалған сөмкелер мен жамылғылар. Жалпы маусымның сәндік элементтері ішінен түлкі терісінен жасалған үлкен қалталар мен керемет көлемді жағаларды ерекшелеп көрсетуге болады.

Жүннің шексіз мүмкіндіктерін ескере отырып, дизайнерлер оны тоқыма орнына көбірек қолданады. Жүнмен жұмыс істеудің заманауи технологиялары тоқыма материалдарына еліктеуге мүмкіндік береді. Тері өнімдеріндегі логотиптер мен монограммалар өзекті өзектілігімен айқындалады.

Көше трендтері-әртүрлі стильдер мен түстерді, спорттық киімдер мен кутюрлерді араластыру. Бұл бағыттарды подиум алаңында жақсы көрінеді. Түлкі мен күзеннен жасалған екі жақты джинсы курткалар мен капюшондар, жүннен жасалған капюшондар, әртүрлі ұзындықтағы жилеттер, жүннен жасалған бұйымдардың ашық түсті шешімдері қазіргі таңда өзекті болып табылады.

Түлкі терісінің классикалық өңдеуде көлемді манжеттер мен қарама-қарсы түстердегі жарқын лацкандар түріндегілер жаңа әуендерге ие болды. Түлкі жүні әртүрлі маусымдар үшін өте қолайлы болып табылады.

Мысалы, Беларусьлық GNL брендінің аң терісі бұйымдарын, бас киімдері мен аксессуарларын өндіруші Минск, Астана, Мәскеу, Санкт-Петербургтегі сән индустриясының атақты және әйгілі шеберлерінің көптеген беделді халықаралық аң терісі бұйымдарынан жасалынған көрмелерінде өз коллекцияларының сапасына жоғары баға алды.

Табиғи аң терісінен жасалған бұйымдардың заманауи сән үрдістері талданды және жаңа маусымға арналған аң терісі сәнінің негізгі тенденциялары келесі трендтер болып табылады - жолақтар, графика және геометрия, интарсия, жүнді әртүрлі материалдармен

біріктіру, киімдегі аң терісін пайдалану, түлкі терісін безендіру. Болашақтағы сән индустриясының жетекші дизайнерлерінің гала-көрсетілімдері болашақ маусымның негізгі стиль трендтерін анықтады - қалалық стиль - city casual, классикалық және талғампаз стиль, стильді "гламур, этникалық стиль, ретро немесе арт-деко стилі болып табылады.

Әдебиеттер:

1. Васильев Александр. История моды: Меха и мода: - М.: Этерна, 2010 -164
2. Терская, Л. А. Технологии меховой отделки : учебник для вузов / Л. А. Терская. — 2-е изд., испр. и доп. — Москва : Издательство Юрайт, 2025. — 143 с.
3. Балакирев Н.А., Новиков М.В., Белгородский В.С., Андреева Е.Г., Гусева М.А. Основные тренды клеточного пушного звероводства // В сб. науч. Трудов Междунар. науч.-техн. симпозиума «Современные проблемы ключевых отраслей промышленности». – М: РГУ им. А.Н. Косыгина, 2019 – С. 16–19.

DIGITAL MUSIC PLATFORMS AND ARTIFICIAL INTELLIGENCE INFLUENCE ON THE FORMATION OF YOUTH MUSICAL TASTE

Ulug'bek Mirshayev –Bukhara State University Senior lecturer, scientific leader, Department of music performance and culture Academic Supervisor.

Muhammadjonova Ruxshona – Student of the 12-Icholg'u-24 group, Instrumental Performance (Traditional Instruments) program, Department of Music Performance and Culture, Bukhara State University.
rmuhammadjonova14@gmail.com

Abstract

This abstract analyzes the role of digital music platforms and artificial intelligence technologies in shaping young people's musical tastes. It examines how recommendation algorithms, personalized playlists, and automated analytical tools used on platforms such as Spotify, YouTube Music, and Apple Music influence young users' music choices, listening habits, and cultural perceptions. In addition, the study discusses both the positive and negative effects of artificial intelligence on musical diversity and aesthetic independence, alongside its role in simplifying the process of music consumption. The research findings demonstrate that the formation of musical taste in the digital environment is closely linked to technological factors.

Keywords: digital music platforms, artificial intelligence, recommendation algorithms, youth, musical taste, personalization, digital culture.

The rapid development of information and Communication Technologies is the reason for the manifestation of cultural processes in new forms in modern society. The rapid development of information and Communication Technologies is the reason for the manifestation of cultural processes in new forms in modern society. In particular, the emergence and widespread use of digital platforms in the field of musical art has fundamentally changed the processes of crea.

The AI technologies used in these platforms provide personalized musical recommendations by analyzing the user's behavior. This process directly affects the musical choice and aesthetic vision of young people. The AI technologies used in these platforms provide personalized musical recommendations by analyzing the user's behavior. This process directly affects the music.

Public policy in the field of informatization is aimed at creating a national Information System, taking into account the modern world principles of the development and improvement of Information Resources, Information Technology and Information Systems.

As stated in the decree of the president of the Republic of Uzbekistan "on measures to approve the strategy of digital Uzbekistan and its effective implementation" until 2030: broad implementation of digital technologies at all stages of the higher education system and increasing the level of digital knowledge necessary for artificial intelligence, improving educational infrastructure; Since November 1, 2020, we can get the idea that the status of a resident of the Technological Park of software products and information technologies will be obtained by legal entities considered residents of the Republic of Uzbekistan who provide services in the field of training in Information Technology, Development and realization of hardware and software tools, robotics, export of information services through the Internet. To our national art, oshno people are faced with the words artificial intellect (AI) every day, he began to nod what it was. And the educators among them dream of how I should use this thing in my educational direction. o our national art, oshno people are faced with the words artificial intellect (AI) every day, he began to nod what it was. And the educators among them dream of how I should use this thing in my edu.

National music practitioners liken artificial intelligence to computing about 50 years ago, it changed not only the field of art, but also the life of all mankind. ational music practitioners liken

artificial intelligence to computing about 50 years ago, it changed not only the field of national music practitioners like artificial intelligence to computing about 50 years ago, it changed not only the field of art, but also the life of all mankind. In the same way, artificial intelligence is also surrounding us."

Artificial intelligence in music is an application capable of analyzing music, perceiving music, acting and adapting to the tone of music. As with applications in other fields, artificial intelligence in music simulates intelligent problem solving. Artificial intelligence in music is an application capable of analyzing music, perceiving music, acting and adapting to the tone of music. As with applications in other fields, artificial intelligence in music simulates intelligent problem solving. An important feature is the learning ability of the Si algorithm. One of the pressing issues is the development of digital platforms that allow you to create music using artificial intelligence systems, as well as use artificial intelligence to create musical works. In the eyes of educators teaching about the direction of National Music, artificial intelligence is a tool that provides a more intuitive process of interaction of people with programs and helps in decision-making within the framework of certain tasks. In national music, it is currently a software with the ability to analyze input data and interpret the results obtained.

Development and importance of digital music platforms

While digital music platforms originally emerged as an alternative solution against illegal downloading of music, today they have become an independent cultural ecosystem. Development and importance of digital music platforms

While digital music platforms originally emerged as an alternative solution against illegal downloading of music, today they have become an independent cultural ecosystem. Development and importance of digital music platforms

While digital music platforms originally emerged as an alternative solution against illegal downloading of music, today they have become an independent cultural ecosystem. These platforms allow users to listen to millions of musical works at any time, anywhere.

The popularity of digital platforms among young people is explained by several factors:

- quick and convenient access to music;
- free or relatively cheap subscription system;
- personalized recommendations;
- integration with social networks.

As a result, young people began to rely on digital platforms rather than radio, television, or physical albums to choose music. This increased the priority of technological tools in the formation of musical taste.

The mechanism of operation of artificial intelligence and recommendation algorithms

Artificial intelligence is a complex of technologies capable of analyzing large amounts of data, drawing conclusions from them and offering user-friendly decisions. The mechanism of operation of artificial intelligence and recommendation algorithms

Artificial intelligence is a complex of technologies capable of analyzing large amounts of data, drawing conclusions from them and offering user-friendly decisions. In digital music platforms, artificial intelligence is manifested mainly through recommendation algorithms.

Recommendation algorithms are based on the following information:

Recommendation algorithms are based on the following information:

- user listening history;
- which songs he likes or misses;
- listening duration;
- age, location and general behavior of the user.

Algorithms based on this data provide the user with a selection of suitable musical content. This process directs the musical taste of young people in a certain direction, consciously or unconsciously.

Recommendation systems on Spotify, YouTube Music and Apple Music platforms

Spotify has one of the most advanced recommendation systems based on artificial intelligence. The platform uses "collaborative filtering" and audio analysis technologies.

Spotify platform

Spotify has one of the most advanced recommendation systems based on artificial intelligence. The platform uses "collaborative filtering" and audio analysis technologies. That is, the taste of the user is comparable to the musical selection of other users.

Automatic playlists such as "Discover Weekly", "Daily Mix", "Release Radar" are among the main sources for young people to discover new music. These playlists gradually shape the user's taste, increasing interest in specific genres and performers.

YouTube Music platform

The YouTube Music platform's referral system is closely linked to the user's video viewing activity. The platform actively promotes trending music and public content.

The YouTube Music platform's referral system is closely linked to the user's video viewing activity. The platform actively promotes trending music and public content. As a result, musical currents that are.

Apple Music platform

The Apple Music platform forms recommendations in a combination of artificial intelligence and editorial approach. Playlists compiled by human factor — music professionals — are important on this platform.

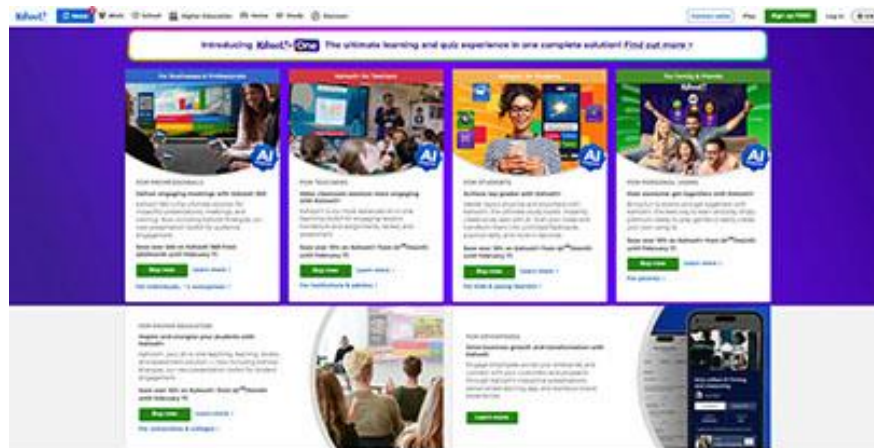
The Apple Music platform forms recommendations in a combination of artificial intelligence and editorial approach. Playlists compiled by.

INTERACTIVE EDUCATION PLATFORM.

These platforms are designed to play the teaching process and increase the active participation of students.

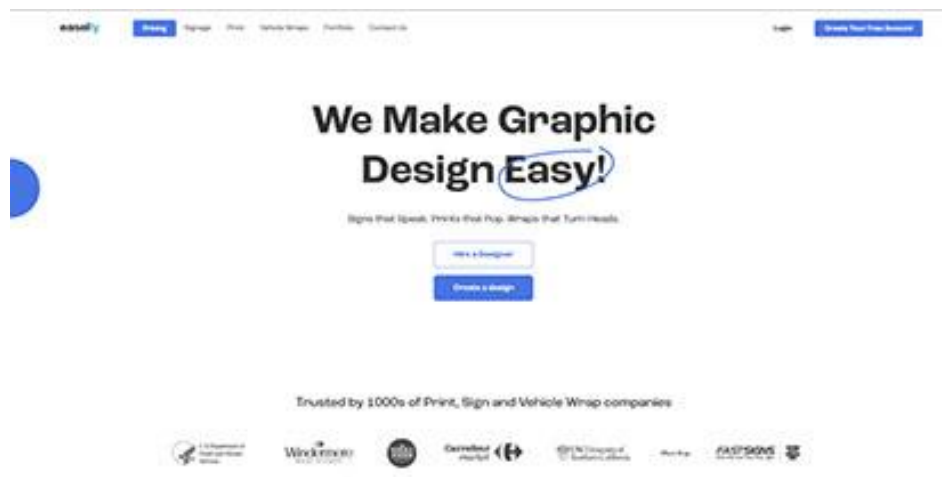
Kahoot! platform

The Kahoot! platform allows you to make music education fun through interactive quizzes and games.

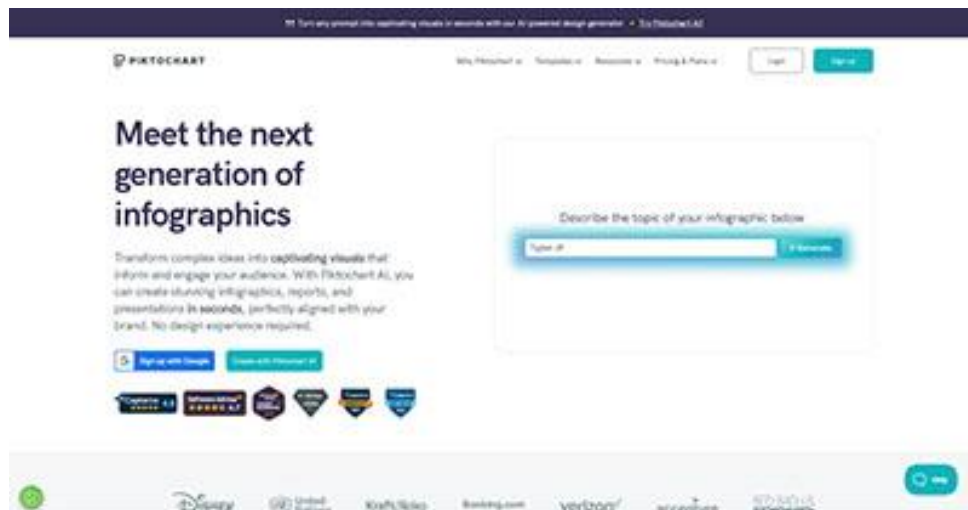
Easelly platform

Easelly platform helps create infographics to simplify complex concepts in music education.

Pictochart

The pictochart platform is a convenient tool for creating visual materials on the theory and history of Musk.

Through the above platforms, the following skills are formed in future music teachers:

Music theory and hearing development through the above platforms, the following skills are formed in future music teachers:

1. Music theory and hearing development:

- Musictheory.net, Teoria.com, skills are formed to read through the above platforms, the following skills are formed in future music teachers

2. Interactive teaching and learning process organization:

- Kahoot!, Through Quizizz, Edmodo, Google Classroom, Coursera, interactive tests, quizzes and lesson resource creation, student knowledge assessment, and distance learning opportunities are developed.

3. Kahoot!, Through Quizizz, Edmodo, Google Classroom, Coursera, interactive tests, quizzes and lesson resource creation, student knowledge assessment, and distance learning opportunities are developed.

4. Communicate with the audience and organize interactive events:

- Through the Mentimeter, Slido, Poll Everywhere platforms, skills are developed to increase audience participation, organize live surveys and interactive discussions.

5. Development of pedagogical technologies and digital competencies.

In place of the conclusion, it is worth noting that digital music platforms and artificial intelligence technologies have become an important factor in the formation of youth musical taste.

While these platforms have made it more convenient to consume music, they are making the musical selection process dependent on algorithms. While these platforms have made it more convenient to consume music, they are making the musical selection process dependent on algorithms. Therefore, it is important for the conscious development of musical culture. While these platforms have made it more convenient to consume music, they are making the musical selection process dependent on algorithms. Therefore, it is important for the conscious development of musical culture.

Literature used

1. Anderson, C. (2006). *The Long Tail: Why the Future of Business Is Selling Less of More*. New York: Hyperion.
2. Celma, Ò. (2010). *Music Recommendation and Discovery in the Long Tail*. Springer.
3. Gomez-Urbe, C. A., & Hunt, N. (2016). The Netflix Recommender System: Algorithms, Business Value, and Innovation. *ACM Transactions on Management Information Systems*, 6(4), 1–19.
4. Datta, H., Knox, G., & Bronnenberg, B. J. (2018). Changing Their Tune: How Consumers' Adoption of Online Streaming Affects Music Consumption. *Marketing Science*, 37(1), 5–21.
5. Eriksson, M., Fleischer, R., Johansson, A., Snickars, P., & Vonderau, P. (2019). *Spotify Teardown: Inside the Black Box of Streaming Music*. MIT Press.
6. Morris, J. W., & Powers, D. (2015). Control, Curation and Musical Experience in Streaming Music Services. *Creative Industries Journal*, 8(2), 106–122.
7. Prey, R. (2020). Locating Power in Platformization: Music Streaming Playlists and Curatorial Power. *Social Media + Society*, 6(2).
8. YouTube Music Help Center. (2023). How recommendations work on YouTube Music.
9. Apple Music Editorial Team. (2022). Apple Music Recommendations and Personalization.

ИСКУССТВЕННЫЙ ИНТЕЛЛЕКТ КАК СОАВТОР: ИГРОВЫЕ ПРАКТИКИ В ХУДОЖЕСТВЕННОМ ОБРАЗОВАНИИ

Болысбаев Д.С., Кунжигитова Г.Б., Керимбай И.С.

М. Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университеті, Шымкент, Қазақстан

daulet.bolysbaev.74@mail.ru

gulnur_18.67@mail.ru

kerimbaiindirae@mail.ru

Аннотация

В статье рассматривается влияние искусственного интеллекта на развитие художественного образования и воспитание будущего поколения через использование игровых технологий. Анализируются современные игровые формы обучения, включающие игры рисования с элементами ИИ, креативные песочницы и адаптивные цифровые платформы, применимые как в школьном, так и в высшем образовании. Особое внимание уделяется их педагогическому потенциалу в формировании образного мышления, креативности, цифровой грамотности и навыков коллективного творчества. Обосновывается значимость интеграции игровых и интеллектуальных технологий в образовательный процесс как средства гармоничного сочетания традиционных художественных практик и инновационных цифровых подходов.

Ключевые слова: *искусственный интеллект, художественное образование, игровые технологии.*

Введение

В современном образовательном процессе искусственный интеллект становится неотъемлемым инструментом, оказывающим влияние на формирование творческих и когнитивных навыков учащихся. Особое значение ИИ приобретает в художественной образовании, где развитие визуального мышления, креативности и художественного вкуса является ключевым элементом формирования личности будущего поколения [1]. В этом контексте игровые методы обучения с использованием интегрировать традиционные художественные практики с цифровыми технологиями.

Игры в образовательной практике выполняет несколько функций: мотивируют к изучению предмета, развивают креативное мышление и формируют умение работать в коллективе [2]. В художественном образовании актуальны следующие игровые формы:

1. Игры рисования с элементами ИИ.

Современные интерактивные платформы позволяют учащимся создавать визуальные образы в диалоге с искусственным интеллектом. Ключевые примеры:

- Quick, Draw! – игра, в которой ИИ распознает нарисованные объекты. Подходит для тренировки быстрого образного мышления и понимания визуальных символов.

- AutoDraw – ИИ предлагает усовершенствованные варианты набросков, что помогает учащимся изучать стилизацию и композицию.

- Icoparty – совместная игра, где человек и ИИ поочередно рисуют и угадывают объекты. Развивает визуальное мышление и взаимодействие с цифровым партнером.

- Drawception/Draw it/Guess the Drawing – коллективные онлайн-игры, где участники рисуют и угадывают изображение. Формируют коммуникацию через визуальный язык.

Эти игры актуальны как для школьников, так и для студентов, так как позволяет варьировать сложность задач и глубину анализа визуального образа [3].

2. Игры песочницы и креативные среды.

Игры песочницы предоставляют пользователю свободу творчества в виртуальном пространстве и развивают пространственное мышление, проектирование и художественный вкус [4].

- Roblox (Spray Paint, Free Drawing, Speed Drawing) – пользователи создают рисунки и граффити, участвуют в коллективных художественных заданиях.

- Minecraft (Creative Mode/Education Edition)- построение объектов и изображений блоками, создание картин и сцен.

- Garry's Mod-визуальное конструирование сцен и персонажей, моделирование художественных объектов.

Terraria/Cube Life – двухмерные и трехмерные среды для экспериментального создания образов и пространственных композиций.

3. Адаптивные и коллаборативные игровые платформы.

ИИ позволяет адаптировать задания под индивидуальные способности учащихся, а также формировать коллективное творчество [5].

-AI Canva/Generative Drawing Tools- ИИ дополняет или преобразует рисунки учащихся, предлагая новые композиции и цветовые решения.

- Vr Art Studio Games – рисование в виртуальной или дополнительной реальности с подсказками ИИ по перспективе, пропорциям и гармонии цветов.

- Paint Simulation/ AI Sketch Games - анализ процесса рисования и представление обратной связи, стимулирующей саморефлексию и развитие художественного вкуса.

Эти платформы развивают креативность, саморефлексию и цифровую художественную грамотность, что является важным аспектом воспитания будущего поколения.

Педагогический эффект игровых форм.

Использование игр с ИИ в художественном образовании способствует [6]:

1. Развитию образного мышления – учащиеся учатся воспринимать и создавать визуальные образы.

2. Формированию креативного и критического мышления – игры стимулируют поиск решений, анализ вариаций и экспериментирование.

3. Освоению цифровых технологий и ИИ – учащиеся взаимодействуют с современными инструментами творчества.

4. Воспитанию ответственности за результат – игры с обратной связью ИИ формируют умение оценивать свои работы и принимать решения.

5. Развитию коммуникации и коллективного творчества – коллективные рисовальные игры и песочницы формируют навыки командной работы.

География и институциональный опыт применения игровых ИИ-технологий в художественном образовании

Практики использования игровых технологий с элементами ИИ в художественном образовании получили распространения в ряде стран и реализуются как на уровне общего, так и высшего образования. Наиболее активно данные подходы внедряются в образовательных системах США, стран Европы и Восточной Азии, где цифровое творчество рассматривается как неотъемлемая часть подготовки учащихся к современным культурным и профессиональным условиям.

В образовательных учреждениях США игровые ИИ-платформы применяются в рамках курсов изобразительного искусства, дизайн и STEAM – образования [7]. Так, интерактивные игры рисования (Quick, Draw!, AutoDraw) и генеративные художественные инструменты используются в школах и университетах при обучении основам визуального мышления и композиции в ряде высших учебных заведений, включая Массачусетский технологический институт (MIT Media Lab), Школу дизайна Род-Айленд (PISD) и Калифорнийский институт искусства (CalArts), искусственный интеллект рассматривается как соавтор творческого процесса и применяется в экспериментальных художественных проектах, цифровых студиях и лабораториях медиаискусства.

В странах Европы (Финляндия, Великобритания, Германия, Нидерланды) игровые и ИИ-технологии активно интегрируются в художественное и междисциплинарное образование [8]. В школах Финляндии и Великобритании используются платформы Minecraft Educational Edition и цифровые креативные среды для развития пространственного мышления, коллективного проектирования и визуального сторителлинга. В художественных академиях и университетах Германии и Нидерландов генеративные ИИ-инструменты применяются в обучении графическому дизайну, цифровых иллюстрации и медиаарту, где студенты анализируют результаты работы алгоритмов и дорабатывают их в авторском ключе.

В странах Восточной Азии (Япония, Южная Корея, Китай) игровые формы с элементами искусственного интеллекта используются как в школьном образовании, так и в профессиональных художественных вузах [9]. В данных странах особое внимание уделяется сочетанию технологий, игры и визуальной культуры. VR - платформы для рисования генеративные визуальные среды применяются в университетах искусств и дизайна для развития пространственного воображения, работы с формой и цифровой эстетикой.

Кроме того, игровые песочницы (Roblox, Minecraft) и коллективные рисовальные платформы применяются в международных образовательных проектах и онлайн-курсах, объединяются учащиеся из разных стран [10]. В таких формах искусственный интеллект и игровые механики способствуют развитию навыков межкультурной коммуникации, коллективного творчества и цифровой грамотности.

Таким образом, опыт различных стран и учебных заведений демонстрирует устойчивую тенденцию к внедрению игровых технологий с элементами искусственного интеллекта в художественное образование [11]. ИИ в данных практиках выступает как педагогический и творческий инструмент, расширяющий возможности обучения, а также как соавтор художественного процесса, что соответствует современным требованиям к подготовке учащихся в условиях цифровой культуры.

Заключение

Игровые подходы с элементами ИИ открывают новые возможности для художественного образования как в школах, так и в вузах. Они обеспечивают баланс между традиционными методами обучения и современными цифровыми технологиями, стимулируют творческую активность и формируют навыки, необходимые будущему поколению художников, дизайнеров и творческих специалистов [12]. Включение игр рисования, песочниц и адаптивных платформ в образовательный процесс позволяет создавать образовательную среду, где творчество и цифровая грамотность развиваются одновременно.

Список литературы:

1. Выгосткий Л.С. Воображение и творчество в детском возрасте. – М.: Педагогика, 2017. – 96 с.
2. Смирнова Е.О. Игра и развитие личности ребенка. –М.: Мозайка-Синтез, 2018. – 192 с.
3. Google Creative Lab Quick, Draw! Experiments in Human-Ai Interaction [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://quickdraw.withgoogle.com/> (дата обращения: 15.01.2026).
4. Maloney J., Peppler K., Kafai Y. Making, tinkering, and engineering in the classroom // Educational Technology. – 2017. – Vol. 57, № 1. – P 5-11.
5. Holmes W., Bialik M., Fadel C. Artificial intelligence in education: promises and implications for teaching and learning. – Boston: Center for Curriculum Redesign, 2019. – 176 p.
6. Resnick M. Lifelong Kindergarten: Cultivating Creativity through Projects, Passion, Peers, and Play. – Cambridge, MA: MIT Press, 2018. – 326 p.

7. Luckin R., Holmes W., Griffiths M., Forcier L. Intelligence unleashed: an argument for AI in education. – London : Pearson Education, 2016. – 96 p.
8. Microsoft. Minecraft Education: Creativity and design in the classroom [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://education.minecraft.net/> (дата обращения: 15.01.2026)
9. UNESCO. Artificial intelligence in education: challenges and opportunities. – Paris: UNESCO Publishing, 2021. – 45 p.
10. Gee J.P. What video games have to teach us about learning and literacy. – New York: Plgrave Macmillan, 2017. – 225 p.
11. Полат Е.С. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования. – М.: Академия, 2020. – 272 с.
12. Богоявленская Д.Б. Психология творческих способностей. – М.: Академия, 2018. – 320 с.

ПЕДАГОГ-СУРЕТШІНІҢ РӨЛІН ҚАЙТА АНЫҚТАУ: «ШЕБЕРДЕН» ЖИ ДӘУІРІНДЕГІ «МАҒЫНАЛАР КУРАТОРЫНА» ДЕЙІН

Абдирасилов М.

*«Халықаралық білім беру корпорациясы» ЖШС, «Сәулет және өндірістік дизайн»
кафедрасының доценті, п.ғ.к., Алматы, Қазақстан,
e-mail: mr.abdimedetbek@mail.ru*

Куздеубаев А.Ж.

*«Абай атындағы қазақ ұлттық педагогикалық университеті» КеАҚ, 8D01416 -
«Көркем білім, графика және жобалау» ББ 3-курс докторанты, Алматы қ., Қазақстан,
e-mail: akuzdeubayev08@gmail.com*

Түйін

Генеративті жасанды интеллект педагог-суретшінің тәжірибесін студиялық шеберліктен мағынаны анықтауға дейін өзгертеді, мұнда ақпараттың шығу тегі, интерпретациясы және академиялық тұтастығы оқытудың негізгі нәтижелеріне айналады. Бұл зерттеу педагог-суретшілердің кураторлық оқытуды жақтау нұсқаулары, сын хаттамалары және шығу тегі процедуралары арқылы қалай жүзеге асыратынын зерттейді. Аралас әдістердің конвергентті дизайнын (бақылаулар, сұхбаттар, артефактілерді талдау және өзара әрекеттесудің, шығармашылық өзін-өзі тиімділіктің және жұмыс жүктемесінің расталған шкалалары) пайдалана отырып, нәтижелер өзара әрекеттесу мен шығармашылық өзіндік тиімділіктің қалыпты өсуін, қабылданған жұмыс жүктемесінің шамалы төмендеуін және шығу тегі/ашылуы мен интерпретациялық негіздемесінің айқын өсуін көрсетеді. Нәтижелер оқытушыны ЖИ арқылы студиялық білім берудегі мағыналар мен есеп берудің кураторы ретінде көрсетеді.

Түйінді сөздер: генеративті ЖИ, педагог-суретшінің жеке басы, педагогикалық жетекшілік, ақпарат шығу тегі және ашылуы, студияға негізделген жоғары білім.

Кіріспе. Генеративті жасанды интеллект (GenAI) көркемөнер кабинеттеріне суреттер мен мәтіндердің бірлескен продюсері ретінде кірді. Бұл әдеттегі «цифрлық құралдарды» жаңарту емес: GenAI идеяларды қалыптастыру, визуализациялау, сынға алу және бағалау тәсілдерін өзгертеді, педагог-суретшінің рөлін техниканы көрсетуден мағынаны жобалауға ауыстырады [1].

Мұнда ЖИ деректерден нәтиже беретін машиналық оқыту жүйелерін білдіреді; GenAI-жаңа мәтінді немесе кескіндерді шығаратын жедел негізделген жүйелерді білдіреді; дәлелдеу-артефакттың артындағы көздер мен процестердің құжатталған шығу тегі; ал педагогикалық жетекшілік – интерпретация мен жауапты өндірісті қолдау үшін артефактілер мен дискурстарды әдейі таңдау, жүйелеу және жақтау.

Әдебиеттік шолу. Саясат және басқару көздері GenAI-ді педагогикалық дизайн және есеп беру мәселесі ретінде көбірек қарастыруда. ЮНЕСКО басшылығы құпиялылықты, балаларды қорғауды, ашықтықты және оқу құралдары мен қолданыстарын тексеруге институционалдық дайындықты бірінші орынға қояды [1]. ЭЫДҰ талдаулары сонымен қатар сыныптағы нәтижелер оқшауланған «құрал әсерлеріне» емес, мұғалімдердің делдалдығы мен тапсырмаларды әзірлеуге байланысты екенін дәлелдейді [2]. Қазақстанда 2025-2029 жылдарға арналған білім берудегі ЖИ интеграциялаудың тұжырымдамалық негіздері этикаға, жеке деректерді қорғауға, академиялық адалдыққа және негізгі білім беру шешімдері адамның міндеті болып қала береді деген қағидаға нақты басымдық береді [3]. Бұл саясат көздері қазірдің өзінде рөлдердің өзгеруін білдіреді: мұғалім канондық техниканы таратушы ретінде емес, оқу ортасын, құндылық пайымдауларын және есеп беру процедураларын жасаушы ретінде көбірек орын алады.

Өнер және мәдениет саласындағы әдебиеттер басымдықтарды күшейтеді, өйткені «өнер» деп саналатын нәрсе деректерді шығарумен, біржақтылықпен және зияткерлік меншікпен байланысты. ЮНЕСКО-ның ЖИ және мәдениет саласындағы сараптамалық жұмысы ЖИ мәдени әртүрлілікпен, мұраға қол жетімділікпен және жасаушылардың құқықтарымен байланыстырады және суретшілер мен шығармашылық мамандарға ЖИ бойынша білім беруге шақырады [4]. Занды белгісіздік тікелей оқу жоспарына байланысты: Авторлық Құқық Басқармасының (АҚБ) 2025 жылғы есебінде авторлық құқықпен қорғалған туындыларды оқытуға қатысты даулар зерттеліп, авторлық құқық адамның мағыналы авторлығын талап ететінін, оның шығу тегін, атрибуциясын және ашылуын көркемдік білім берудегі сөзсіз оқу нәтижелеріне айналдыратынын атап көрсетеді [5]. Философиялық және этикалық бағыттағы жұмыс ЖИ өнерін бағалауды жауапкершілік, біржақтылық және «автоматтандырылған» шығармашылықтың моральдық мәртебесі мәселелерінен бөлуге болмайтынын қосады [6]. Педагог-суретшілер үшін салдары анық: егер студенттер тез «генерациялай» алса, тәрбиешінің тәжірибесі мағынасы, жауапкершілігі және мәдени құндылығы туралы сұрақтарды тұжырымдауда көбірек болуы керек—дәл кураторлық тәжірибенің саласы.

Көркемдік білім берудегі GenAI туралы эмпирикалық зерттеулер жеделдетілуде, дегенмен дәлелдер базасы шағын және әдістемелік тұрғыдан аралас болып қала береді. GenAI Art education research (2019-2025) зерттеулерінің призмаға негізделген жүйелі шолуы қатаң қосу критерийлеріне сәйкес келетін және қайталанатын кедергілерді көрсететін тек 19 эмпирикалық зерттеулерді анықтады: оқытушылардың шектеулі дайындығы, құралдардың анық емес әрекеті және түсініксіз бағалау стандарттары [7]. Сапалы зерттеулер көрсеткендей, мұғалімнің жеке басы демонстранттан фасилитаторға және сыни серіктеске ауысады, көбінесе «ЖИ сауаттылығын» түймелерді басу құзыреттілігі ретінде емес, біржақтылықты, шектеулерді, авторлықты және мағынаны диалогтық зерттеу ретінде көрсетеді. Суретшілер мен педагог-суретшілерді оқыту бойынша осыған байланысты жұмыстар сонымен қатар қазіргі заманғы тәжірибе шебер-шәкірттерді беру моделінен асып, қарым-қатынас, контекстік және әлеуметтік негізделген мағынаны қалыптастыруға итермелейтінін көрсетеді, ал бұл GenAI ауыстырудың орнына күшейетін сияқты.

Сандық дәлелдер бар жерде, бұл оңай шығармашылық туралы әңгімелерді қиындатады. 2025 жылы бейнелеу өнері біліміндегі ЖИ арқылы жасалған кескіндерді зерттеу өзара әрекеттесуді, өзін-өзі тиімділікті және когнитивті жүктемені өлшеп, компаға келуді анықтады: GenAI интерпретациялық және бағалау жүктемесін арттыра отырып, кескіндерді жасаудағы кедергілерді азайта алады, мұнда оқушылар көптеген ықтимал нәтижелердің ниетін, өзіндік ерекшелігін және шығу тегін бағалауы керек [8]. Бұл қазіргі зерттеу мәселесі үшін маңызды өлшенетін иілу нүктесі болы табылады. Дәстүрлі шеберлікке бағытталған оқыту оқушының өндірістік қабілетін оңтайландырады; GenAI өндірісті ішінара автоматтандырады, сонымен бірге түсіндіру, іріктеу, контекстік негіздеу және этикалық ақпаратты ашу талаптарын күшейтеді. Осылайша, деректер автоматтандырудың ең оңай жолы мен педагогикалық орталыққа айналатын нәрсе арасындағы сәйкессіздікті көрсетеді. Дегенмен, қолданыстағы эмпирикалық зерттеулер көбінесе қысқа мерзімді болып табылады және негізінен өзін-өзі есеп беруге немесе бір курстық іс-шараларға негізделген [7], байқалған әсерлердің оқу жоспарлары, алдыңғы көркемдік тәжірибе деңгейлері немесе әртүрлі бағалау режимдері бойынша жалпыланғанына қарамастан, ашық қалдырады.

Цифрлық жетекшілік стипендиясы «шеберліктен» «жетекшілік мағынасына» нақты көпір ұсынады. Виртуалды көрмелерде цифрлық куратор ретінде мұғалімдерге жүргізілген зерттеулер мұғалімнің артефактілерді таңдаудағы, әңгімелерді құрастырудағы және аудиториядан хабардар интерпретацияны ұйымдастырудағы, оқушылардың белсенділігі мен есте сақтау қабілетінің жоғарылауы туралы есеп берудегі рөлін сипаттайды [9]. Қосымша зерттеулер цифрлық жетекшілікті оқытылатын, бағаланатын құзыреттер ретінде тұжырымдайды, яғни таңдау, бағалау, ұйымдастыру, атрибуция және жауапкершілікпен

бөлісу іс-әрекеттері — «жетекшілік мағыналар» сынып тәжірибесінде қандай болуы мүмкін екендігі туралы жедел сөздік қорын қамтамасыз ету [10].

Ресейлік және посткеңестік зерттеулер шеберхананың берік дәстүрлерімен үндесетін тәуекелге бағытталған призманы қосады. Цифрландыру жағдайындағы өнерді оқытуды талдау зиянды азайту және «тірі» шығармашылық өзара әрекеттесу мен эстетикалық құндылық дәстүрлерін сақтау, цифрлық құралдарды негізгі емес, көмекші ретінде қарастыру туралы пікір айтады [11]. Сонымен қатар, ресейлік жоғары оқу орындарындағы жұмыс ЖИ құзыреттілігін қазіргі заманғы мұғалімдердің кәсібилігінің бір бөлігі ретінде ресімдейді, Бұл ЖИ сауаттылығы міндетті «цифрлық ынта» емес, бағаланатын кәсіби салаға айналатынын көрсетеді.

Синтез және ашақтық. Бұл әдебиеттерде сәйкессіздік сақталады: саясат этикалық, есеп беретін, оқуға бағытталған GenAI-ді қолдануды талап етеді, ал эмпирикалық зерттеулер мұғалімнің қандай әрекеттері тиімді мағыналық жетекшілікті құрайтынын және бұл әрекеттердің оқушылардың өлшенетін нәтижелерімен қалай байланысты екенін сирек көрсетеді. Сонымен қатар, қолда бар сандық нәтижелер сызықтық емес әсерлерді көрсетеді (мысалы, когнитивті жүктеменің жоғарылауымен қатар белсенділіктің артуы), бұл "ЖИ көбірек болуы» «жақсы оқуға» тең келмейтінін білдіреді [11]. Осылайша, балама тәсіл орынды: GenAI құралдарын тәуелсіз айнымалылар ретінде бағалаудың орнына, талдау бөлімі кураторлық оқыту тәжірибесіне (мысалы, тәрбиешілердің шектеулерді қалай реттейтіні, шығу тегі, сын хаттамалары және бағалау рубрикалары) және олардың өзара әрекеттесуге, өзіндік тиімділікке және когнитивті жүктемеге қатынасы.

Тиісінше, зерттеудің мақсаты – жоғары оқу орындарындағы педагог-суретшілердің тәжірибені шеберлікке бағытталған демонстрациядан GenAI жағдайында мағыналық жетекшілікке қалай өзгертетінін тұжырымдау және эмпирикалық түрде зерттеу. Зерттеудің жетекші сұрақтары: (1) GenAI студиялық курстарға енгізілген кезде педагог-суретшілер қандай кураторлық тәжірибелерді қолданады? (2) бұл тәжірибелер қатысумен, өзін-өзі тиімділікпен және қабылданған когнитивті жүктемемен қалай байланысты? (3) аудиториялық дискурста және бағалауда қандай этикалық және құқықтық ойлар нақты қарастырылған?

Әдістер мен материалдар. Бұл зерттеу (а) педагог-суретшілердің генеративті ЖИ жағдайындағы рөлін қалай қайта анықтайтынын және (б) кураторлық оқыту тәжірибесінің оқушылардың нәтижелеріне қалай қатысы бар екенін зерттеу үшін конвергентті аралас әдістерді, көп сайтты дизайнды пайдаланады. Біз генеративті ЖИ жаңадан енгізілген 3-6 студиялық жоғары білім беру курстарын (мысалы, полиграфия, сызу, дизайн негіздері) іріктеп аламыз, оның ішінде 8-15 педагог-суретші және 150-300 студент. Салыстыруларда параллель бөлімдер немесе кезең-кезеңмен енгізу (квази-эксперименттік) қолданылады.

Сапалы деректерге сыныптағы кураторлық қозғалыстарды құрылымдық бақылау (кадрлық нұсқаулар, шығу тегі туралы нұсқаулар, сын хореографиясы, этикалық бақылау пункттері), мұғалімдермен және оқушылардың фокус-топтарымен жартылай құрылымдық сұхбаттар, құжаттарды/артефактілерді талдау (оқу бағдарламалары, рубрикалар, нұсқаулар, суретшілердің мәлімдемелері, ақпарат шығу тегі туралы журналдар) және рефлексиялық журналдар. Талдау рефлексивті тақырыптық талдауды мақсатты мазмұнды талдаумен біріктіреді; сенімділік қос кодтау, интеркодер келісімі және мүшелерді тексеру арқылы күшейтіледі.

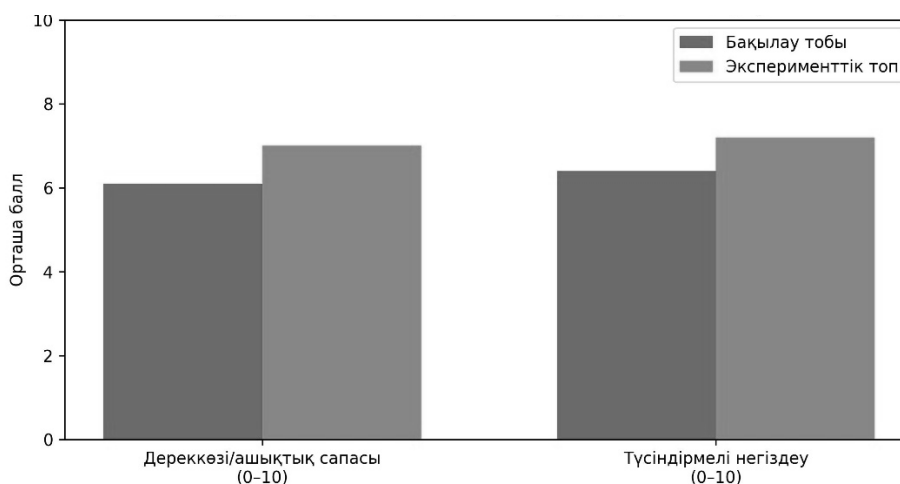
Сандық көрсеткіштерге курстарға қатысу (Студенттік курстарға қатысу сауалнамасы), шығармашылық өзін-өзі тиімділік шкаласы және жұмыс жүктемесі (Paas және/немесе NASA-TLX ақыл-ой күш-жігері), сондай-ақ айдар бойынша алынған тиімділік көрсеткіштері (негіздеме сапасы, ақпараттың шығу тегі/ашудың толықтығы) кіреді. Статистикалық талдау сенімділікті тексеруді, ANCOVA-дан кейінгі немесе аралас эффекттер модельдерін және барлау медиациясын қолданады. Процедуралар келісім, құпиялылық, ашықтық және академиялық адалдық бойынша нұсқауларға сәйкес жүзеге асырылады.

Нәтижелер. Сандық нәтижелер GenAI-дің негізгі баллдары мен курстардың кластерленуіне түзетулер енгізілгеннен кейін Бақылаудан гөрі кураторлық-мағыналық жағдайының тұрақты және орташа артықшылықтарын көрсетті. 1-кестеде араласудан кейінгі нәтижелер жинақталған.

Кесте-1. Интервенциядан кейінгі нәтижелер шарттар бойынша бөлінеді (Орташа $\pm$ PM SD).

Нәтиже	Бақылау (n=142)	Эксперименттік (n=151)
Қатысу (SCEQ, 1-5)	3.52 $\pm$ 0.55	3.71 $\pm$ 0.54
Шығармашылық өзіндік тиімділік (1-7)	4.68 $\pm$ 0.86	4.96 $\pm$ 0.84
Танымдық жүктеме (NASA-TLX, 0-100)	55.3 $\pm$ 12.4	52.1 $\pm$ 12.1
Дәлелдеу және ақпаратты ашу сапасы (0-10 айдар)	6.1 $\pm$ 1.4	7.0 $\pm$ 1.3
Түсіндірме негіздемесі (0-10 айдар)	6.4 $\pm$ 1.5	7.2 $\pm$ 1.4

Аралас эффектiлердiң регрессиясы (курс үшiн кездейсоқ тосқауылдар; Бастапқы, шартты және GenAI-мен алдын ала танысу үшiн тұрақты әсерлер) эксперименттік жағдайдың жоғары белсенділікпен ($\beta=0,18$, $SE=0,06$, $p=0,003$) және жоғары шығармашылық өзіндік тиімділікпен ($\beta=0,25$, $SE=0,09$, $p=0,006$) байланысты екенін көрсетті. Когнитивті жүктеме біршама төмен болды ($\beta=-2,6$, $SE=1,2$, $p=0,031$), бұл кураторлық тіректердің (ақпарат шығу тегі, сын-ескертпелер және рубриканың ашықтығы) сыртқы жүктемені әлсіретпей төмендететінін көрсетеді. Әсерлері шағын және орташа болды: қатысу $d\approx 0,35$; өзіндік тиімділік $d\approx 0,33$; танымдық жүктеме $d\approx -0,21$; дәлелдеу сапасы $d\approx 0,66$; интерпретациялық негіздеме $d\approx 0,55$. Бұл үлгі ең күшті жетістіктер тек жалпы қатысумен ғана емес, «кураторлық мағыналармен» (ақпарат шығу тегі, ашылуы және негіздемесі) тікелей байланысты нәтижелерде болғанын көрсетеді.

Сурет 1. Рубрикалық көрсеткіштердің орташа мәндері

Сапалық талдаулар осы сандық тенденцияларға сәйкес келді. Үш тақырып айырмашылықтардың нәтижесінен «ЖИ көбірек пайдалану» ғана емес, сонымен қатар әртүрлі педагогика екенін түсіндірді: (1) мағынаны тұжырымдау - кураторлық анықтамалық жинақтар мен мәдени негізделген нұсқауларды пайдалана отырып мұғалімдер сынды «бұл қалай жасалды?» дегеннен «ол нені талап етеді және неге маңызды?» дегенге ауыстырды; (2) ақпарат шығу тегі қолөнерші ретінде – студенттер ақпаратты ашуға, дереккөздерді бақылауға және авторлық бөлігі ретінде жедел журнал жүргізуге қарады; (3) Бағалаудың анықтығы—рубрикалар интерпретациялық шешімдер мен этикалық ашықтықты нақты марапаттады, үміттерді тұрақтандырды және нәтижесіз сынақтар мен қателіктерді азайтты.

Бұл нәтижелер Бірге GenAI-дағы педагог-суретшінің ықпалы тек шеберлікті беру емес, мағынаны кураторлық басқару ретінде жақсы бейнеленгенін көрсетеді.

Талқылау. Нәтижелер GenAI кураторлық педагогика арқылы нақты тұжырымдау, шығу тегі және сын хаттамалары арқылы енгізілгенде студенттер жоғары белсенділік пен шығармашылық өзін-өзі тиімділікті, сондай-ақ қабылданған жұмыс жүктемесінің сәл төмендеуін көрсететінін көрсетеді, бұл ақпарат шығу тегі/ақпаратты ашу және интерпретациялық негіздеме саласындағы ең үлкен жетістіктермен анықталды. Бұл үлгі GenAI-дің білім берудегі ықпалы құралдың өзі арқылы емес, мұғалім әзірлеген мағынаны қалыптастыру шарттары арқылы жүзеге асырылады деген дәлелді қолдайды, бұл педагогика мен контекст сыныптардағы «ЖИ әсерлерінде» басым екендігі туралы алдыңғы дәлелдерге сәйкес келеді [2, 7].

Жақында GenAI-in-art-education синтездерімен салыстырғанда, қазіргі нәтижелер қайталанатын бақылауды кеңейтеді: эмпирикалық зерттеулер көбінесе шағын және қысқа мерзімді болып табылады, бірақ олар мұғалімдердің дайындығын, бағалаудың екі ұштылығын және адалдық мәселелерін орталық кедергілер ретінде дәйекті түрде анықтайды [7]. Бұл зерттеу «кураторлық мағыналарды» рубрикалар мен сынып процедуралары арқылы жүзеге асыра отырып, бұл қиындықтарды өлшенетін оқу жетістіктеріне айналдыруға болатынын, әсіресе есеп беру мен түсіндірумен (шығу тегі сапасы, негіздеме көрсеткіштері) тығыз байланысты нәтижелерде көрсетеді. Когнитивті жүктеменің шамалы төмендеуі теориялық тұрғыдан да дәйекті: критерийлерді нақтылайтын және іздеу кеңістігін шектейтін тіректер когнитивті жүктемені өлшеу дәстүрлеріне сәйкес келетін механизм болып табылатын өнімді тапсырманы сақтай отырып, бөгде жүктемені азайтады.

Нәтижелер сонымен қатар басқару және құқықтық пікірталастармен резонанс тудырады: авторлық және оқыту деректері бойынша даулар күшейген сайын, білім беру тәжірибесі ақпаратты ашуға, атрибуцияға және адам жауапкершілігіне басымдық беруі керек [1, 3, 5]. Бір қызығы, жақсартулар «драмалық» болған жоқ, бұл педагогикалық тұрғыдан ақылға қонымды: тұлғаның «шеберден» «кураторға» ауысуы бір реттік араласудың кереметтері емес, біртіндеп кәсіби қайта құрулар болып табылады.

Шектеулерге курстың квазиэксперименттік контексттері, кейбір нәтижелер үшін өзіндік есептерге сүйену және институционалдық нормалар мен құралдардың қол жетімділігіне сезімталдық жатады. Болашақ жұмыс кураторлық тәжірибелердің оқу жетістіктерін қолдайтынын және олардың мәдени негізделген көркемдік білім оқу бағдарламаларымен және жергілікті адалдық саясатымен қалай әрекеттесетінін бойлық түрде тексеруі керек [1, 3, 4].

Қорытынды. Бұл зерттеу GenAI дәуіріндегі педагог-суретшінің рөлі қалай қайта анықталатынын түсіндіреді: білім беру құндылығы «қалай жасау керектігін» көрсетуден кураторлық мағыналарға, яғни сұрақтарды тұжырымдауға, шығу тегін анықтауға және сын мен этикалық есеп беруді ұйымдастыруға ауысады. Жаңашылдық – бұл рөлді трансформациялауды бақыланатын оқыту қадамдары мен өлшенетін нәтижелер (қатысу, өзіндік тиімділік, жұмыс жүктемесі және айдар бойынша ақпаратты ашу және интерпретациялық негіздеу көрсеткіштері) арқылы жүзеге асыру. Нәтижелер GenAI оқуды автоматты түрде жақсартпайтынын көрсетеді; жақсартулар тәрбиешілер интерпретациялық авторлықты нығайта отырып, өнімсіз сынақтар мен қателіктерді азайтатын ашық кураторлық процедураларды әзірлеген кезде пайда болады.

Іс жүзінде нәтижелер ақпарат шығу тегін, ақпаратты ашуды және мәдени интерпретацияны қондырмалар емес, негізгі студиялық құзыреттер ретінде қарастыратын институционалдық саясатты қолдайды. Болашақ зерттеулер үшін бойлық сызбалар семестрлердегі сәйкестік пен оқу ауысымдарының беріктігін тексеру және әртүрлі өнер салаларына (типография, дизайн, мүсін) әртүрлі кураторлық тіректерді қажет ететінін тексеру үшін қажет. Әрі қарайғы жұмыс сонымен қатар құқықтық-этикалық сауаттылық пен академиялық адалдықтың жергілікті нормаларының шығармашылық дамумен және

ЖИ арқылы студиялық білім берудегі әділеттілікті бағалаумен өзара әрекеттесуін модельдеуі керек.

Әдебиеттер

1. <https://www.unesco.org/en/articles/guidance-generative-ai-education-and-research>
2. https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2025/12/ai-adoption-in-the-education-system_43251cf0/69bd0a4a-en.pdf
3. <https://www.gov.kz/memleket/entities/edu/press/news/details/1070018?lang=ru>
4. https://www.unesco.org/sites/default/files/medias/fichiers/2025/09/CULTAI_Report%20of%20the%20Independent%20Expert%20Group%20on%20Artificial%20Intelligence%20and%20Culture%20%28final%20online%20version%29%201.pdf
5. <https://www.copyright.gov/ai/Copyright-and-Artificial-Intelligence-Part-2-Copyrightability-Report.pdf>
6. Ivanova, M. AI, art and morality. *AI Ethics* 5, 4269–4278 (2025). <https://doi.org/10.1007/s43681-025-00735-3>
7. Jiang, Y., Fan, Y., & Liu, Z. (2026). Generative AI in Art Education: A Systematic Review of Research Trends, Tool Applications, and Outcomes (2019–2025). *Education Sciences*, 16(1), 47. <https://doi.org/10.3390/educsci16010047>
8. Bian, C., Wang, X., Huang, Y. *et al.* Effects of AI-generated images in visual art education on students' classroom engagement, self-efficacy and cognitive load. *Humanit Soc Sci Commun* 12, 1548 (2025). <https://doi.org/10.1057/s41599-025-05860-2>
9. Kaiwen, Q., Othman, A. B., & Mohd Muhaiyuddin, N. D. B. (2025). The Effectiveness Of The Conceptual Model Of Virtual Museums In Children's Art Learning: Expert Review. *Salud, Ciencia Y Tecnologia*, 5, 2053. <https://doi.org/10.56294/saludcyt20252053>
10. Gadot, R., Tsybulsky, D. Taxonomy of digital curation activities that promote critical thinking. *Smart Learn. Environ.* 12, 17 (2025). <https://doi.org/10.1186/s40561-025-00365-6>
11. Савенкова Любовь Григорьевна, Алексеева Лариса Леонидовна, & Подковырова Мария Валериевна (2025). Обучение искусству в условиях цифровизации: педагогические средства для снижения рисков. Вестник Московского государственного университета культуры и искусств, (2 (124)), 130-140. doi: <https://doi.org/10.24412/1997-0803-2025-2124-130-140>

ҚУЫРШАҚ ТЕАТРЫ ЖӘНЕ ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ: БАЛА ТӘРБИЕСІНДЕГІ КӨРКЕМ БІЛІМНІҢ РӨЛІ.

Туреханов К.Е., Жунисалиева А.Б.

М. Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университеті, Шымкент, Қазақстан

Zhaltynay@mail.ru

kanat17.04@mail.ru

Түйін

Мақалада қазіргі цифрлық қоғам жағдайындағы бала тәрбиесінің өзекті мәселелері қарастырылады. Жасанды интеллект пен ақпараттық технологиялардың бала дүниетанымына тигізетін ықпалы көркем білім беру контекстінде талданады. Автор қуыршақ театрының баланың эмоциялық интеллектін, қиялын, ұлттық құндылықтарын қалыптастырудағы тәрбиелік әлеуетін ашып көрсетеді. Жасанды интеллект мүмкіндіктерін дәстүрлі өнер мен үйлестіре қолданудың маңызы негізделеді.

Түйінді сөздер: *бала тәрбиесі, көркем білім, қуыршақ театры, жасанды интеллект, ұлттық тәрбие, эмоциялық интеллект.*

Кіріспе

Қазіргі таңда бала тәрбиесі – қоғам дамуының негізгі көрсеткіштерінің бірі. Цифрлық технологиялар мен жасанды интеллекттің (AI) қарқынды дамуы баланың тұлғалық қалыптасуына тікелей әсер етіп отыр. Смартфон, интернет, әлеуметтік желілер мен цифрлық контент баланың дүниетанымын қалыптастыратын басты факторлардың біріне айналды. Осы жағдай көркем білім беру саласына жаңа талаптар қойып, дәстүрлі тәрбиелік құралдарды қайта пайымдауды қажет етеді.

Көркем білім – баланың рухани, эстетикалық және эмоциялық дамуын қамтамасыз ететін маңызды сала. Соның ішінде қуыршақ театры – бала тәрбиесінде ерекше орын алатын, ғасырлар бойы сыннан өткен көркем-педагогикалық құрал. Бұл мақалада қуыршақ театрының жасанды интеллект дәуіріндегі тәрбиелік рөлі қарастырылады.

Жасанды интеллект және бала тәрбиесіндегі сын-қатерлер

Жасанды интеллект негізіндегі цифрлық өнімдер баланың танымдық мүмкіндіктерін кеңейткені мен, оның рухани кері әсер ететін тұстары да аз емес. Экран алдында ұзақ уақыт өткізу, дайын бейнелерді пассивті қабылдау баланың қиялы мен эмоциялық сезімін әлсіретеді. Виртуалды кейіпкерлер арқылы берілетін агрессия, зорлық-зомбылық, ұлттық болмысқа жат мінез-құлық үлгілері бала санасына байқалмай сіңеді.

Бұл жағдайда көркем білімнің, әсіресе тірі қарым-қатынас пен эмоциялық әсерге негізделген өнер түрлерінің маңызы арта түседі. Жасанды интеллект баланың дамуына құрал бола алады, алайда ол тәрбиенің негізгі өзегін алмастыра алмайды.

Қуыршақ театрының көркем-тәрбиелік мүмкіндіктері

Қуыршақ театры – баланың қиялын, сөйлеу мәдениетін, эмоциялық интеллектін дамытатын ерекше өнер. Қуыршақ арқылы бала өз ойын тікелей емес, бейне арқылы жеткізеді. Бұл оның ішкі қорқынышын, қуанышын, ренішін еркін білдіруіне мүмкіндік береді. Сондықтан қуыршақ театры психологиялық және педагогикалық тұрғыдан тиімді құрал болып саналады.

Қуыршақпен ойнау барысында бала:

- жақсы мен жаманды ажыратуды;
- әлеуметтік рөлдерді түсінуді;
- ұлттық мінез-құлық үлгілерін меңгеруді;

- жауапкершілік пен жанашырлықты үйренеді.

Қазақ халқының тәрбиелік дәстүрінде ертегі, аңыз, сахналық көріністердің орны ерекше болған. Қуыршақ театры – сол дәстүрдің заманауи көрінісі. Ол ұлттық құндылықтарды бала санасына табиғи әрі әсерлі түрде сіңіреді. Қуыршақ театры – балабақшадағы балалардың бос уақытын ұымдастырудың кең тараған түрі. Қуыршақ театрлары балалардың лайықты махаббатына бөленіп, қойылымдарды ұйымдастырушыларға үлкен қуаныш сыйлайды. Қуыршақтың өзі балалардың қабылдауына өте жақын, өйткені олар бұл ойыншықпен бала кезінен таныс, сондықтан оны жақын досы ретінде қабылдайды. Ал егер осы уақытқа дейін үнсіз тұрған дос күтпеген жерден олардың көз алдында өмірге келіп, әңгімелер айтып, ән айтып, күліп, жыласа – бұл көрініс олар үшін нағыз мерекеге айналады.

Алайда қуыршақ театрын тек ойын-сауық ретінде қарастыруға болмайды. Оның тәрбиелік, танымдық маңызы өте зор. Мектепке дейінгі кезеңде баланың қоршаған ортаға деген көзқарасы, мінезі, қызығушылықтары қалыптаса бастайды. Дәл осы жаста балаларға достық, мейірімділік, шыншылдық, еңбексүйгіштік үлгілерін көрсету өте пайдалы. Мектеп жасына дейінгі баланың дамуындағы қуыршақ театрының рөлін асыра бағалау мүмкін емес. Ең алдымен, қуыршақ баламен қарым-қатынас орнатуға көмектеседі, егер ол «құлдықта болса», эмоционалды түрде «стресске ұшыраса» немесе бейтаныс адамдардан қорқады. Кішкентай қуыршақ қорқыныш пен үрейді азайтады, ал бала, әсіресе жас, ересек адамға қарағанда онымен тезірек байланысады. Ең қызығы, соншалықты сезімталдығы жоғары бала мұғалімнен гөрі қуыршаққа қолын беріп, сәлемдеседі. Қуыршақпен белсенді араласа отырып, бала сыртқы әлеммен, адамдармен тікелей қарым-қатынаста бірте-бірте ашық және батыл болады. Бұл мектеп жасына дейінгі балаға мектепке, жаңа мұғалімдерге, оқу бағдарламасына және жиі жаңа балалар ұжымына бейімделу кезеңінен ауыртпалықсыз өтуге мүмкіндік береді. Кіші топтарда балаларға таныс өлеңдер, ертегілер, әндер үстел театры арқылы сахналанады. Мысалы, «Шалқан» ертегісі ұшақ қуыршақтары арқылы суреттелген. Ал, тіпті экранның артына тығылмаған кез келген көңілді қуыршақ кейіпкерімен балалар ықыласпен қол алысып, оның сұрақтарына жауап береді. Өмірдің үшінші және төртінші жылындағы балалармен олар кейіпкерлердің силуэттері бар костюмдер мен қалпақ элементтерін пайдалана отырып, таныс ертегілердің ең қарапайым сюжетін көрсетеді. Балалар фланельграф, үстел үсті және саусақтар театры арқылы ертегіні драматизациялауға ықыласпен қатысады.

Өмірінің бесінші және алтыншы жылындағы балалар, әдетте, қуыршақ театрын біледі және жақсы көреді және спектакльдерге үлкен ықыласпен қатысады. Мұғалімнің алдында мектеп жасына дейінгі балаларды өз бетінше театрландырылған ойындармен айналысуға және таныс әдеби шығармаларды сахналауға ынталандыру міндеті тұр. Бұл жастағы балаларды қуыршақтардың - ақжелкен мен қуыршақтарды жүргізуге үйретуге болады.

Театр – бала үшін өнердің ең жарқын, ең бояулы және қолжетімді саласының бірі. Ол балаларға қуаныш сыйлайды, арманын және қиялын дамытады, баланың шығармашылық дамуына және оның жеке мәдениетінің негізін қалыптастыруға ықпал етеді. Эстетикалық мәні мен баланың жан-жақты дамуына әсері жағынан театр қызметі музыка, сурет, модельдеумен қатар құрметті орынға ие.

Бала рөлді ойнау барысында өз кейіпкерінің іс-әрекетін елестетіп қана қоймай, эмоционалды түрде сезіне алады. Бұл, әрине, мектеп жасына дейінгі баланың сезімінің дамуына әсер етеді. Эстетикалық тәжірибелер балаға өмірдің бұрын байқамаған көріністеріне таңдануын сезінуге көмектеседі және оларды қозғалыстар, ым-ишара, мимика және басқа да мәнерлілік құралдары арқылы жеткізуге көмектеседі. Демек, драматизациялық ойын басқа адамдарға әсер етудің өзіне тән мотиві бар өнімді, атап айтқанда эстетикалық әрекетке өтудің мүмкін болатын формаларының бірі болып табылады. Болашағымыз балалардың өмірге қалыпты бейнесін қалыптастыруға тікелей педагогтың ролі мен көмегі ауадай қажет екендігін дәлелдей отырып мына

мәселеге тоқталғым келіп тұр. Баланың шығармашылық әлеуетін кеңейтуге, сөздік қорын байытуға, моральдық және эстетикалық сезімдерін қалыптастыруға арналған тәрбиелік жолы, өйткені бастауыш мектепте шығармашыл тұлғаның іргетасы қаланып, қоғамдағы мінез-құлықтың адамгершілік нормалары нығайып, руханият қалыптасуына Педагогтың нағыз актер да, режиссер және сценарист болуына ықтимал.

Қуыршақ театры мен жасанды интеллектті үйлестіру мүмкіндіктері

Жасанды интеллект пен қуыршақ театрын бір-біріне қарсы қою емес, үйлестіре қолдану – қазіргі көркем білімнің басты бағыты болуы тиіс. Мысалы:

- қуыршақ спектакльдерін дайындауда цифрлық дыбыс, жарық, проекция технологияларын қолдану;

- AI көмегімен интерактивті сценарийлер әзірлеу;

- ұлттық мазмұндағы қуыршақ қойылымдарын цифрлық формат татарату.

Бұл тәсілдер баланың қызығушылығын арттырып, технологияны рухани тәрбие құралына айналдыруға мүмкіндік береді.

Қорытынды

Қорыта айтқанда, жасанды интеллект дәуірінде бала тәрбиесінің рухани негізін сақтап қалу – көркем білімнің басты міндеті. Қуыршақ театры баланың жан дүниесіне тікелей әсер ететін, ұлттық және адамгершілік құндылықтарды бойына сіңіретін тиімді құрал болып қала береді. Жасанды интеллект мүмкіндіктерін қуыршақ театрымен үйлестіру арқылы ғана баланы үйлесімді, саналы, ұлттық болмысы берік тұлға ретінде тәрбиелеуге болады.

Әдебиеттер:

1. Момышұлы Б. Ұшқан ұя. – Алматы: Жазушы, 2010.
2. Шаханов М. Ұлттық рух және өркениет. – Алматы, 2012.
3. Жунисалиева А.Б. Оқу құралы. Қуыршақ театры актерінің шеберлігі, «Alash Book» 2025
4. Қалиев С., Жарықбаев Қ. Қазақ тәлім-тәрбиесі. – Алматы, 2015.
5. UNESCO. Education in a Digital Age. – Paris, 2021.

ОҚЫТУ ҮДЕРІСІНІҢ НЕГІЗГІ КОМПОНЕНТТЕРІ ЖӘНЕ ОЛАРДЫҢ СИПАТТАМАСЫ

Камалов Ю.Н., Камалов М.Ю.

М. Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университеті, Шымкент, Қазақстан
Iusubaly@mail.ru, kamalov.8383@mail.ru

Түйін

Біз бұл мақалада кәсіби оқыту болашақ педагогтарын даярлаудың жүйелік сипатын қарастыруды жөн көрдік. Мақалада оқу үдерісінің негізгі компоненттері мен олардың өзара байланысы ашылып көрсетіледі, әдістемелік жүйе курстарының маңыздылығы айқындалады. Сонымен қатар, кәсіби білім беру педагогикалық феноменіне жүйелік тұрғыдан қарау, жүйеге кіретін компоненттер–кіші жүйелерді талдау, сондай-ақ компоненттер арасындағы байланыстарды зерделеу арқылы жүйенің жаңа интегративтік қасиеттерінің қалыптасуына ықпал ету көзделді.

Түйінді сөздер: *оқу үдерісі, жүйе, педагогикалық жүйе, компонент, дидактикалық жүйе, оқыту формасы, оқыту әдісі, оқыту құралдары, әдістемелік жүйе, динамикалық жүйе.*

Кіріспе

Кәсіптік білім беру-белгілі бір педагогикалық қызмет түрімен айналысу үшін талап етілетін білімді, дағдылар мен іскерлікті қалыптастыру және жетілдіру үдерісі деп түсінеміз.

1. Оқу жүйесінде мамандандырылған функцияларды орындаумен ұштасқан оқу қызметі төрт компонентті қамтиды:

- а) кәсіптің теориялық негіздерін құрайтын іргелі білімді кеңейту және тереңдету;
- б) кәсіптік білімнің белгілі бір салаларына жататын арнайы пәндер бойынша білім беру;
- в) жаңа қолданбалы білімді игеру;
- г) еңбек операцияларын орындау дағдыларын жетілдіру.

2. Кәсіби біліктілікті арттыруға және еңбек қызметінің жаңа түрлерін игеруге арналған мекемелер жүйесі.

3. Орындалатын істің мәнін түсіну, сондай-ақ оның еңбек саласындағы мамандандырылған функцияларды орындау қабілетін құрайтын білімі, дағдылары мен іскерліктері. [1]

Кәсіптік білім берудің педагогикалық феноменіне жүйелік көзқарас, жүйеге кіретін кіші жүйелер- компоненттерін бөліп талдау, сондай-ақ жүйенің жаңа интегративтік сапасының пайда болуына себепші болатын компоненттер арасындағы байланыстарды зерттеуді көздейді.

Жүйе-іс-әрекеттердің орналасуы мен байланысындағы белгілі бір тәртіп бойынша заңды негізде орналасқан және өзара байланыстағы компоненттердің бірлігін білдіреді. Күрделі жүйелердің жұмыс істеу заңдылықтары жүйелердің жалпы теориясын анықтайды.

Жүйелілік - шын мәнінде кездесетін барлық күрделі нысандардың шынайы қасиетін сипаттайды. Дидактикалық жүйе деп құраушы элементтердің әрқайсысына тәуелді емес, интегралды қасиеттерге ие өзара әрекеттесетін компоненттердің жиынтығын түсіндіреді. Жүйеліліктің кешенділіктен ерекшелігі олар белгілі бір мақсатты, тәртіпке негізделген, ұйымшылдықпен ерекшеленеді. Жүйелілік кешендіктен кең, ол бір деңгейдің ішінде және әр түрлі деңгейлердің арасындағы байланысты бірдей көлемде қамтиды. Кешенділік иерархиялық құрылымның бір немесе аралас деңгейлерінің байланыстарын қамтиды. [2]

Жүйенің әрбір элементі жалпы жүйенің ішінде оның функциясында іске асырылатын ерекше міндеті бар дербес бөлім болып табылады.

Жүйе тұтастығының негізінде оның әрбір элементіне тән емес, жаңа (интегративті) сапаларды тудыратын оның элементтері арасындағы өзара байланыс жатыр. Бір тараптың қалыптасуының маңыздылығын жете бағаламау жүйені толық емес, тұтас емес, оңтайсыз етеді және оны қолдану міндетті дұрыс шешуге әкелмейді.

Жүйе күрделі қасиетке ие. Кейбір компоненттің жетіспеуіне байланысты білім мазмұнындағы елеулі олқылықтардың өзінде, басқа элементтің функциясын өзіне қабылдауы есебінен белгілі бір дәрежеде өтеледі.

Оқу үдерісінің негізгі компоненттері және олардың өзара байланысын қарастырып көрелік.

Жүйе компоненттері-белгілі бір тәртіпте өзара байланысқан және бір-бірімен өзара іс-қимыл жасайтын әлеуметтік немесе әлеуметтік техникалық жүйенің оқшауланған, салыстырмалы дербес бөліктері. Мұндағы өзара іс-қимылы жүйенің бар болуын, оның жұмыс істеуін және дамуын қамтамасыз ететін құрылымдық бірліктер. Одан әрі бөлу өлшемі бойынша екі типті компоненттер ажыратылады: кіші жүйелер мен элементтер.

Кіші жүйелер-бірқатар бөліктерден тұратын, салыстырмалы дербестікке ие және тиісті компоненттер құрылымындағы орны мен рөліне негізделген белгілі бір функцияларды орындайтын компоненттер. Жүйенің элементтері деп өзінің сапалы анықтығын жоғалтпай бөліктерге бөлінуі мүмкін емес, яғни осы жүйенің ішінде бөлінбейтін құрылымдық бірліктер болып табылатын компоненттерді түсіну қабылданған.

Оқу үдерісі-жүйелік нысан болып есептеледі. Оның компоненттері – оқытудың мақсаты, мазмұны, формалары, әдістері, құралдары мен нәтижесі – органикалық тұтастыққа байланысты – оқушының пәндік қызметіндегі жүйе құраушы фактор болып табылатын оқыту жүйесі ретінде қарастырылады. Бұл жүйе дөңгелек түрінде ұсынылуы мүмкін және оның ішкі жалғаушысы ретінде оқушының іс-әрекеті белгіленеді. Оқу жүйесінің барлық компоненттері атқаратын қызметке сәйкес өзара байланыста болады.

Компоненттердің өзіндік функциялары мен сипаттамалары оқу міндеттерін шешу бойынша қызметті қалыптастыруға бағытталған, олардың барысында білім мен іскерлікті меңгеру, қабілеттерін дамыту жүзеге асырылады.

Осы мағынада оқу міндеті "дидактикалық циклдің" бірлігін оқушының жүйе құрушы бастамасы, қойылған мақсатқа жету кезінде оқушының жетістіктері ретінде көрсете алады.

Оқыту мақсатында оқушы шешуге берілген есептердің мазмұндық типтері; оларды шешу бойынша іс-әрекет түрлері мен тәсілдері; меңгерілетін білімнің пәндік мазмұны, жалпылау формалары мен құрылымын анықтайды.

Оқыту мақсаты иерархиясында 1-ші орында оқушылардың қызметін қалыптастыру тұр (теориялық + практикалық).

Оқыту мақсаты - дамытушылық, тәрбиелеушілік және білім беру компоненттерін қамтиды. Бұл компоненттер өзара тығыз байланысты. Олардың оқшаулануы оқу үрдісінде оқушыларды тәрбиелеу мен дамыту үдерістерін өзектендіруді қамтамасыз етеді.

Оқыту мақсаттарының сипаты оқу пәндерінің мазмұнымен айқындалады. Мысалы, гуманитарлық пәндерді жалпы түрде оқыту мақсаты білім алушылардың шығармашылық қабілеттерін арттыруға, оларды ұлттық және әлемдік мәдениетке баулу, адамның мақсатын, оның болмысы мен қызметінің мәнін дұрыс түсінуге мүмкіндік береді.

Бастауыш кәсіптік білім беру мекемелерінде оқытудың жалпы мақсаттары: кәсіптік және жалпы білім беретін білім мен қызмет тәжірибесінің тұтастығына, олардың біртұтас жүйеге кірігуіне қол жеткізу; ғылыми дүниетанымды және әлемге гуманистік құндылық қарым-қатынасты қалыптастыру; өзін-өзі ұйымдастыру дағдыларын дамыту, түрлі деңгейлі кәсіби қызмет тәжірибесін, оның нәтижелілігі үшін жауапкершілікті меңгеру; оқушының өзгермелі өмір жағдайларына бейімделуі, өз бетінше түрлі проблемаларды шешуге дайындау болып табылады.

Оқыту мақсатының нақты тұжырымдалуы және олардың мазмұнында қалыптасатын оқытудың болжамды жай-күйін сипаттауда өз түсінігін табуы тиіс. Оқыту мақсаты диагностикалуға, яғни сипаттауға, бақылауға, бекітуге сәйкес берілуі тиіс. [3]

Оқыту мазмұны-білім беру мекемесінің бағдарламасы немесе курсы қалыптасатын зерделеуге жататын пәндер мен тақырыптардың жиынтығы. Оның әртүрлі элементтерінің құрылымдық арақатынасы, оларды игерудің дәйектілігі мен болжамды ұзақтығы оқу жоспарында белгіленеді. Оқыту мазмұны өткен оқу курсы орындауға тура келетін міндеттердің мазмұны мен күрделілік деңгейіне байланысты анықталады. Соңғылары үш түрге бөлінеді: оқу, танымдық және практикалық. Әдетте олар білім беру мекемесінің түрі мен деңгейіне байланысты біріктіріледі.

Білім беру үдерісінің нысаны - білім беру қызметінің мақсаттарына және оның ағымдағы міндеттеріне негізделген әлеуметтік-мәдени тәжірибені игеруді қамтамасыз ететін, оны байыту қабілеті қалыптасатын мекемелер мен тәсілдердің жиынтығы. Білім беру процесінің формасы үш негізгі санатқа бөлінеді:

- а) уақытша, ұзақтығы-адам өмірінің белгілі бір кезеңіне есептелген;
- б) институционалдық рәсімдеу – мекемелер мен бағдарламалар жүйесі, ақпараттық білім беруге негізделген;
- в) дидактикалық жүйе-білім беру қызметінің субъектілері пайдаланатын жұмыс түрлері мен әдістеріне негізделген.

Оқыту формасы білім беру міндеттерінің мазмұны мен күрделілік деңгейіне сәйкес келуі, олардың нәтижелі орындалуына барынша ықпал етуі тиіс. Егер бұл болмаса, оны өзгерту немесе жаңасына ауыстыру қажет.

Оқыту нысандары олардың функциялары бойынша бөлінеді. Теориялық оқыту білімді қалыптастыру функциясын орындайды. Бұл жай ғана "сөздік" оқыту емес, пәнді талдау бойынша бірлескен теориялық қызмет.

Практикалық оқыту-практикалық қызметтің бағдарлы негізі ретінде алынған білімді пайдалана отырып, нысанды әртүрлі жағдайда мақсатты түрде қайта құру іскерліктері мен дағдыларын қалыптастыратын оқыту.

Оқыту әдісі-білімді, іскерлікті меңгеру, қабілеттілікті қалыптастыру және дамыту бойынша қызметті ұйымдастыру тәсілі. Мұнда бастапқы кезең-қызметтің өзін қалыптастыру және игеру болып есептеледі.

Оқыту құралдары-бұл материалдық объектілер және табиғат заттары, сондай – ақ адамның оқу- тәрбие процесінде оқытудың, тәрбиелеудің және дамытудың алға қойылған мақсаттарына жету үшін педагог пен оқушылардың іс-әрекетінің құралы ретінде пайдаланылатын жасанды жасаған заттары; бұл әдістемелік құралдар, оқыту әдістері іске асырылатын-оқу материалын меңгеру процесінде оқушының қызметі ұйымдастырылады. Оқу үдерісінің компоненті бола отырып, оқыту құралдары оның барлық басқа компоненттеріне – мақсатына, мазмұнына, түрлеріне, әдістеріне үлкен әсер етеді.

Мысалы, жаңа ақпараттық технологиялар құралдарын кеңінен пайдалану дәстүрлі сабақ шеңберімен тұйықталмаған оқушылардың өзіндік іс-әрекетінің түрлі нысандарын қарастыратын жобалық, зерттеу, проблемалық әдістерді практикада кеңінен қолдануға мүмкіндік жасайды.

Оқытудың барлық құралдары, өзінің дидактикалық функцияларына қарамастан, оқыту үдерісінде ортақ функцияларға ие: [4]

- оқушылар қабылдайтын оқу ақпаратының түсініктілігін қамтамасыз ететін көрнекілік, өйткені оқыту құралдары білімнің тікелей көзі болып табылады, яғни белгілі бір ақпаратты таратушылар;
- оқу процесін жеңілдететін, білім алушының күш-қуатын, денсаулығы мен уақытын аз шығынмен мақсатқа жетуге ықпал ететін құралдар топтамасы;
- білім беру үрдісінің нәтижелі өтуіне қолайлы жағдайлар жасауға, дербес жұмыстарды ұйымдастыруға, оқушылардың жас ерекшеліктеріне сай түсінік мазмұнының қолжетімділігіне, білімнің бірқалыпты сабақтастығына бейімділікпен бағытталған;
- объект немесе құбылысты бір тұтас ретінде қарауға мүмкіндік беретін интегративтілік. Бұл функция оқу құралдарын кешенді пайдалану кезінде, сондай-ақ жаңа ақпараттық технологиялар құралдарын пайдалану кезінде іске асырылады.

Жалпы функцияларға, сондай-ақ белгілі бір қызмет түрлерін, іс-қимылдарды, операцияларды қамтамасыз етуге және қойылған дидактикалық және өндірістік мақсаттарға қол жеткізуге бағытталған оқу қызметінің тұрақты нәтижесін қалыптастыру мақсаттары қызмет ететін мотивациялық құрал жатады.

Оқыту құралдары дидактикалық жүйенің компоненті ретінде оқытушы мен студент, сондай-ақ білімді меңгеру, танымдық және практикалық іс-әрекет тәжірибесін қалыптастыру үшін мұғалім мен оқушы арасындағы объект ретінде әрекет етеді. Олар білім алушылардың білім сапасына, олардың ақыл-ой дамуы мен тұлғаның кәсіби қалыптасуына шешуші әсер етеді. Кәсіптік оқыту педагогтарын дайындауда негізінен оқыту мен оқудың материалдық құралдары ретінде көрінеді. Оқыту құралдарының барлық функциялары өзара байланысты және оны ұтымды ұйымдастыру мен басқаруды қамтамасыз ете отырып, оқу-тәрбие процесіне кешенді ықпал етеді [5].

Әдебиеттер:

1. Афанасьев В.В. Педагогические технологии управления учебно-познавательной деятельностью студентов в высшей профессиональной школе: Автореф. дис. д-ра пед. наук :13.00.01: МГОУ-М. 2003. 19 с. 67.
2. Диденко, В.Н. Введение в педагогическую деятельность: учебное пособие / В.Н. Диденко. Смоленск: Универсум, 2005. - 384 с.
3. Еськова И.В. Педагогическая диагностика как средство управления процессом обучения в вузе: Автореф. дис. к-та пед. наук : 13.00.08. — Ставрополь, 2001. 25 с.
4. Маслов, А.С. Высшая школа и её педагогические основы: система контроля знаний [Текст]: учебное пособие. , - Волгоград, 1993.- 147 с.
5. Максимов В.Г. Педагогическая диагностика в школе: Учебное пособие для студентов вузов М.: Академия, 2002. - 269 с.

ҚАЗАҚСТАНДА АҒАШТЫ КӨРКЕМДЕП ОЮ ӨНЕРІНІҢ ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙЫ

Болысбаев Д.С., Бекбулатов А.Ә., Сайнатов Б.А., Оспанов Д.М.

М. Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университеті, Шымкент, Қазақстан
Bekbulatov1995@list.ru

Түйін

Мақалада дәстүрлі көркем мұраны сақтау және оны қазіргі заманғы мәдениет жағдайында өзгерту контекстінде Қазақстандағы ойылған өнердің қазіргі жағдайы қарастырылады. Зерттеудің өзектілігі ұлттық бірігейлік пен мәдени есте сақтаудың маңызды элементі ретінде сәндік - қолданбалы өнерге қызығушылықтың артуына байланысты. Мақаланың мақсаты – қазірге кезеңде ойылған өнердің дамуының негізгі тенденцияларын талдау, соңымен қатар оның көркемдік және әлеуметтік - мәдени өзгерістеріне әсер ететін факторларды анықтау. Зерттеудің әдіснамалық негізі тарихи – мәдени, өнертану және салыстырмалы аналитикалық әдістер болды, бұл оюланған өнерді біртұтас көркемдік құбылыс ретінде қарастыруға мүмкіндік берді. Мақалада ағаш пен тасдан оюдың дәстүрлі формалары, олардың символдық мәні, сондай-ақ сәндік мотивтердің заманауи авторлық түсіндірмелері талданады. Көркемдік білім беру, институционалдық қолдау және ою өнерін өзектендірудегі көрме қызметінің рөлі мәселелеріне ерекше назар аударылады. Зерттеу нәтижесінде Қазақстанның қазіргі заманғы ою өнері дәстүрлі қолөнер техникасы мен заманауи көркемдік тәсілдердің жағдайында дамитыны анықталады.

Түйінді сөздер: өнер, сәндік - қолданбалы өнер, көркемдік дәстүр, ұлттық бірігейлік, қазақ ою-өрнегі, Қазақстандағы қазіргі заман өнері, мәдени мұра.

Кіріспе

Оюланған өнер Қазақстанның көркемдік-мәдени дәстүрінде ерекше орын алады, ол сәндік-қолданбалы өнердің және халықтың материалдық мұрасының маңызды бөлігі болып табылады. Ғасырлар бойы ағаш, тас және сүйек оюлары көшпелі мәдениетте қалыптасты, онда эстетикалық принциптер тұрмыстық заттардың утилитарлық және қасиетті функцияларымен тығыз байланысты болды. Сәндік композициялар, зооморфты және өсімдік мотивтері қазақ қоғамының дүниетанымын, оның табиғат, ғарыш және әлеуметтік иерархия туралы түсініктерін көрсетті[1].

Қазақтардың дәстүрлі мәдениетінде ою-өрнек өнері тек көркемдік қызмет ретінде қарастырылмай, ұрпақтан-ұрпаққа беріліп келе жатқан халық қолөнерінің біртұтас жүйесінің бір бөлігі болды. Киіз үйдің интерьері, жиһаздары, музыкалық аспаптары мен табынушылық нысандары сәндік және символдық функцияны орындайтын оюлармен безендірілген[2]. Осылайша, ою көрнекі коммуникацияның маңызды құралы және мәдени жадтың тасымалдаушысы болды. Қазақстандағы ойылған өнердің қазіргі жағдайы жаһандану, урбанизация және ұлттық бірегейлікті қайта қарау процестеріне негізделген белсенді әлеуметтік-мәдени трансформациялар жағдайында қалыптасады. 1991 жылы тәуелсіздік алғаннан кейін елдің көркем мәдениеті қарқынды жаңару кезеңіне өтті, оның аясында дәстүрлі өнер түрлері жаңа қызығушылық пен ғылыми түсініктің объектісіне айналды[3]. Бұл тұрғыда оюланған өнер тек қол өнер болуды тоқтады және қазіргі заманғы көркем дискурс саласына көбірек енеді. Оюланған өнердің қазіргі жағдайын зерттеудің өзектілігі қазіргі жағдайда дәстүрлі көркемдік тәжірибені сақтау және өзгерту тетіктерін анықтау қажеттілігімен байланысты. Халық қолөнерінің тарихына арналған зерттеулердің болуына қарамастан, ою өнерінің қазіргі заманғы даму процестері жеткілікті түрде жүйеленбеген және кешенді талдауды қажет етеді[4]. Бұл мақаланың мақсаты тарихи-

мәдени бастауларын, көркемдік трансформацияларын және дамуды өзекті мәселелерін ескере отырып, Қазақстандағы ойылған өнердің қазіргі жай-күйін талдау болап табылады. Осылайша оюланған өнерді оның тарихи дамуы мен қазіргі заманғы трансформациялары тұрғысынан қарастыруоның Қазақстанның көркемдік келбетін қалыптастырудағы ерекше рөлін айқындауға мүмкіндік береді. Кіріспе оюланған өнер дәстүрлі сәндік-қолданбалы шығармашылықтың бір түрі ретінде ғана емес, сонымен қатар әлеуметтік-мәдени өзгерістерге бейімделе алатын және қазіргі заманның сын-тегеуріндеріне жауап бере алатын қарқынды дамып келе жатқан көркемдік құбылыс ретінде де әрекет ететінін көрсетеді. Ғылыми дискурста өнердің бұл түрін түсіну мәдени мұраны сақтау процестерін тереңірек түсінуге ықпал етеді, сонымен қатар елдің қазіргі көркемдік кеңістігінде оның әлеуетін анықтауға бағытталған әрі қарайғы зерттеулердің қажеттілігін анықтайды.

Негізгі бөлім

Қазақстанда ойылған өнердің бастауы ежелгі дәуірден бастау алады және Орталық Азияның көшпелі халықтарының көркем мәдениетін қалыптастырумен байланысты. Батыс Қазақстанның мемориалдық және ғибадат ғимараттарында ұсынылған тас кесу өнері көркемдік ойлаудың жоғары деңгейін және дамыған символдық жүйені көрсетеді[5]. Рельефтік бейнелер, сәндік элементтер мен жазулар тек сәндік ғана емес, сонымен қатар қасиетті функцияны да атқарды. Ағаш ою қазақтардың дәстүрлі өмірінде кеңінен таралды. Ағаш заттар-сандықтар, кереуеттер, киіз үй тіректері, ыдыс — аяқтар - "қошқар мүйіз" мотивтері, өсімдік және геометриялық пішіндер басым болатын күрделі ою-өрнектермен безендірілген[1]. Бұл элементтер этникалық мәдениет үшін танылатын және мағыналы тұрақты визуалды жүйені қалыптастырды. Зерттеушілер қазақ ою-өрнегіндегі ою-өрнек халықтың философиялық және мифологиялық көріністерін бейнелейтін өзіндік "мәдениет тілі" екенін атап көрсетеді [6]. Бұл символдар жүйесі қазіргі заманғы көркемдік кеңістікте өзектілігін сақтайды.

Тұтастай алғанда, Қазақстанның ою-өрнек өнерінің тарихи-мәдени негіздері оның көшпелі қоғамның дәстүрлі дүниетанымы мен өмір салтында терең тамыр жайғанын айғақтайды. Ою тек көркемдік құрал ретінде ғана емес, сонымен қатар тұрақты визуалды дәстүрді қалыптастыра отырып, мәдени мағыналарды, рәміздер мен құндылықтарды сақтау және беру құралы ретінде де әрекет етті. Осы негіздерді түсіну ойылған өнерді тарихи мұра Қазақстанның көркемдік мәдениетін дамытуда өткен мен қазіргі арасындағы сабақтастықты қамтамасыз ете отырып, қалыптасудың және идеялық мазмұнның қайнар көзі болып табылатын қазіргі заманғы көркемдік процестің негізі ретінде қарастыруға мүмкіндік береді.

Қазіргі заман жағдайында оюланған өнердің дәстүрлі түрлері қайта ойластырылып, жаңа көркемдік міндеттерге бейімделуде. Қазіргі заманғы шеберлер өзінің стилистикалық және символдық негіздерін сақтай отырып, халықтық ою-өрнектің қатаң канондарынан алшақтай бастады. Бұл процесті дәстүрлі және заманауи көркемдік ойлаудың синтезі ретінде сипаттауға болады[7]. Қазақстанның заманауи сәндік-қолданбалы өнері көрме кеңістігіне белсенді интеграциялануда, онда ағаш пен тастан ою тек колөнер ретінде ғана емес, сонымен қатар авторлық өнердің бір түрі ретінде де ұсынылады. Оюшылардың республикалық және халықаралық көрмелерге қатысуы көркемдік шекараларды кеңейтуге және ою өнерінің жаңа қабылдауын қалыптастыруға ықпал етеді [3]. Концептуалды өнер контекстінде дәстүрлі сәндік мотивтерді қолдану ерекше маңызға ие. Суретшілер ұлттық рәміздерді сәйкестік, тарихи есте сақтау және мәдени сабақтастық мәселелерін түсіну құралы ретінде түсіндіреді[8].

Бұл тұрғыда ою утилитарлық функциядан тыс көркемдік рефлексияның мәнерлі құралына айналады. Осылайша, қазіргі заманғы өнер процесінде оюланған өнердің дәстүрлі түрлерінің өзгеруі оның бейімделу және Жаңару қабілетін көрсетеді. Қазіргі авторлық интерпретациялар дәстүрді бұзбайды, керісінше оның әлеуетін жаңа эстетикалық және тұжырымдамалық формаларда ашады. Ою-өрнек өнері жеке тұлғаның, мәдени есте сақтаудың және дәстүрдің қазіргі заманмен диалогының өзекті мәселелерін бейнелейтін

көркем сөз құралы ретінде көбірек пайда болды. Бұл оюдың негізінен қолөнер тәжірибесінен қазіргі заманғы көркемдік кеңістіктің толыққанды элементіне ауысуын көрсетеді.

Көркем білім беру жүйесі ойылған өнерді сақтау мен дамытуда шешуші рөл атқарады. Қазақстанның бірқатар көркемсурет оқу орындарында ою мен ою-өрнектің дәстүрлі техникасын зерделеуді қамтитын сәндік-қолданбалы өнер бойынша бағдарламалар іске асырылуда[9]. Бұл бағдарламалар жас суретшілердің кәсіби дағдыларын қалыптастыруға және шығармашылық ойлауын дамытуға бағытталған. Білім беру мекемелерімен қатар материалдық емес мәдени мұраны сақтауға бағытталған мемлекеттік және мәдени бастамалар маңызды рөл атқарады. Дәстүрлі қолөнерді мәдени даму бағдарламаларына қосу олардың танымал болуына және қазіргі мәдени ортаға интеграциялануына ықпал етеді[10]. Алайда, зерттеушілер қолданыстағы қолдау жүйесі әрдайым ою-өрнек өнерінің тұрақты дамуын қамтамасыз ете бермейтінін, әсіресе қолөнер дәстүрлері негізінен жергілікті қоғамдастық деңгейінде сақталатын аймақтарда[4].

Көркемдік білім беру мен институционалдық қолдаудың рөлін талдау қазіргі жағдайда оюланған өнерді сақтау мен дамытудың негізгі факторлары болып табылатындығын көрсетеді. Кәсіби дағдыларды қалыптастыру, дәстүрлі әдістерді түсіну және оларды заманауи көркемдік контекстке біріктіру дәстүр мен инновацияны синтездеуге бағытталған шеберлердің жаңа буынының пайда болуына ықпал етеді. Сонымен қатар, институционалдық базаны, әсіресе өңірлік контексте одан әрі нығайту қажеттілігі айқындалады, бұл ойылған өнердің тұрақты дамуын және оның елдің мәдени инфрақұрылымына толыққанды енгізілуін қамтамасыз етуге мүмкіндік береді.

Қорытынды

Қазақстанның қазіргі заманғы ою өнері белсенді трансформация процесінде тұрған күрделі және көп қырлы құбылыс болып табылады. Терең тарихи-мәдени тамырларды сақтай отырып, ол өзінің экспрессивті мүмкіндіктері мен функционалдық шекараларын кеңейте отырып, қазіргі заманғы көркемдік кеңістіктің жағдайына бейімделеді. Талдау көрсеткендей, оюланған өнер бүгінде сәндік-қолданбалы шығармашылықтың бір түрі ғана емес, сонымен қатар көркемдік рефлексия мен мәдени бірегейліктің маңызды элементі ретінде әрекет етеді. Оюланған өнерді дамыту перспективалары көбінесе білім беру бағдарламаларының тиімділігіне, институционалдық қолдауға және одан әрі ғылыми зерттеулерге байланысты. Оюланған өнерді зерделеуге және дамытуға кешенді көзқарас оның мәдени құндылығын сақтауға және Қазақстанның қазіргі көркемдік кеңістігінде оның органикалық қатысуын қамтамасыз етуге мүмкіндік береді. Оюланған өнерді одан әрі дамытудың маңызды аспектісі-оны дизайн, сәулет, заманауи бейнелеу өнері және цифрлық технологияларды қамтитын пәнаралық мәдени кеңістікке біріктіру. Мұндай өзара іс-қимыл дәстүрлі оюларды қолдану аясын кеңейтуге, оларды жаңа көркемдік және әлеуметтік-мәдени контексттерде жаңартуға ықпал етеді. Нәтижесінде оюланған өнер ұлттық көркемдік дәстүрмен байланысын сақтай отырып, жаңа семантикалық және функционалдық мағыналарға ие болады. Сонымен қатар, қазіргі заманғы ою-өрнек өнерін зерттеу дәстүрлерді сақтауға ғана емес, сонымен бірге олардың шығармашылық дамуына да бағытталған материалдық емес мәдени мұраны сақтаудың тұрақты моделін қалыптастыруға перспективалар ашады. Бұл тұрғыда ғылыми зерттеулер шеберлерді қолдауға және оюланған өнерді кең аудиторияға танымал етуге бағытталған тиімді мәдени саясат Стратегияларын жасауға ықпал етуі мүмкін. Осылайша, Қазақстанның ойылған өнерін одан әрі түсіну және дамыту өнертану үшін де, жалпы қоғамның мәдени дамуы үшін де маңызды бағыт болып табылады.

Әдебиеттер:

1. Байтенов А.С. Орнамент в традиционной культуре казахов. — Алматы: Дайк-Пресс, 2012. — 198 с.
2. Нурмухамедов Н. Ж. Художественная обработка дерева в традиционной культуре казахов // *Известия НАН РК. Серия общественных и гуманитарных наук*. — 2017. — № 3. — С. 112–118.
3. Ергалиева Р. С. Современное искусство Казахстана: поиск национальной идентичности // *Культурное наследие*. — 2019. — № 1. — С. 61–69.
4. Ахметжанова З. К. Народные ремёсла Казахстана в контексте культурного наследия // *Вестник КазНУ. Серия искусствоведения*. — 2018. — № 2. — С. 45–52.
5. Тлеубаев Б. Т. Камнерезное искусство Западного Казахстана: история и символика. — Атырау: АГУ, 2016. — 154 с.
6. Касымжанов А. Х. Искусство и мировоззрение кочевых народов. — Алматы: Ғылым, 2008. — 176 с.
7. Смагулов Е. А. Современные тенденции декоративно-прикладного искусства Казахстана // *Искусство Евразии*. — 2021. — № 2. — С. 34–41.
8. Шарипова Д. М. Национальные мотивы в современном художественном пространстве Казахстана // *Keruen*. — 2020. — № 3. — С. 73–81.
9. Айтмухамбетова А. К. Казахское декоративно-прикладное искусство: традиции и современность. — Алматы: Өнер, 2015. — 240 с.
10. Жанпейисова К. А. Традиционные ремёсла как фактор сохранения культурной памяти // *Вестник истории и культуры*. — 2020. — № 4. — С. 88–95.

КӨРКЕМ БІЛІМ БЕРУДЕ ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ ПЕН ҰЛТТЫҚ СӘН ҚҰНДЫЛЫҚТАРЫНЫҢ САБАҚТАСТЫҒЫ

Іңкәрбек К.П., Төлешова Ә.С.

М. Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университеті, Шымкент, Қазақстан
kamila.inkarbak@icloud.com
asseltolash@gmail.com

Түйін

Бұл мақалада көркем білім беру жүйесіндегі жасанды интеллект технологияларының қолданылу ерекшеліктері мен ұлттық сән құндылықтарын сақтап, дамытудағы маңызы жан-жақты қарастырылады. Қазіргі цифрландыру кезеңінде жасанды интеллект көркемдік білім берудің тиімділігін арттыратын инновациялық құрал ретінде сипатталып, оның шығармашылық үдерістерге әсері ғылыми тұрғыда талданады. Зерттеу барысында ұлттық сәннің мәдени-рухани негіздері, дәстүрлі киім элементтерінің көркемдік және символдық мәні айқындалып, оларды заманауи білім беру кеңістігінде қолданудың өзекті мәселелері ашылады. Автор жасанды интеллект мүмкіндіктерін ұлттық сән элементтерімен ықпалдастырудың педагогикалық әлеуетін анықтап, дәстүр мен инновацияның өзара сабақтастығын қамтамасыз етудегі рөлін негіздейді. Мақала нәтижелері көркем білім беру саласында болашақ дизайнерлер мен өнер мамандарын даярлау үдерісін жетілдіруге, сондай-ақ ұлттық мәдени мұраны жаңаша форматта игеруге бағытталған әдістемелік ұсыныстар ұсынумен құнды.

Түйінді сөздер: көркем білім беру, жасанды интеллект, ұлттық сән, этностиль, дәстүр мен инновация, дизайн, мәдени мұра, шығармашылық технологиялар.

Кіріспе. Қазіргі жаһандану жағдайында көркем білім беру жүйесі түбегейлі өзгерістерге ұшырап отыр. Ақпараттық технологиялардың қарқынды дамуы шығармашылық мамандықтарға жаңа талаптар қойып, болашақ дизайнерлер мен суретшілерден тек көркем ойлау қабілетін ғана емес, цифрлық сауаттылықты да талап етеді. Осы үдерісте жасанды интеллект (ЖИ) көркем білім берудің ажырамас бөлігіне айналуға.

Сонымен қатар, ұлттық сән мен дәстүрлі мәдениет құндылықтарын сақтау мәселесі де өзекті болып отыр. Ұлттық киім, ою-өрнек, түстік үйлесім мен композициялық шешімдер – халықтың тарихи жады мен рухани болмысының көрінісі. Осы тұрғыда жасанды интеллект пен ұлттық сән құндылықтарының сабақтастығы көркем білім берудің маңызды бағыттарының бірі ретінде қарастырылады.

Негізгі бөлім. Көркем білім беру жүйесіндегі жасанды интеллект – деректерді талдау, үлгі жасау, визуалды образдарды модельдеу арқылы шығармашылық үдерістерді жеңілдететін заманауи технология. Көркем білім беруде ЖИ студенттердің шығармашылық әлеуетін дамытуға бағытталған қосымша құрал ретінде қолданылады [1].

Жасанды интеллектке негізделген бағдарламалар көркем білім беру үдерісінде кең мүмкіндіктер ұсынады. Атап айтқанда, мұндай цифрлық құралдар эскиздік жобалау жұмыстарын жеделдетіп, болашақ бұйымның бастапқы көркем бейнесін қалыптастыруға жағдай жасайды. Сонымен қатар, түстік шешімдерді талдау арқылы композицияның көркемдік тұтастығын қамтамасыз етіп, сәндік элементтердің өзара үйлесімін модельдеуге мүмкіндік береді. Жасанды интеллект технологиялары тарихи стильдерді салыстырмалы тұрғыда зерттеуге де жол ашып, дәстүрлі және заманауи көркемдік бағыттардың ерекшеліктерін тереңірек түсінуге ықпал етеді. Бұл құралдар студенттің көркем ойлауын шектемей, керісінше, шығармашылық шешім қабылдау қабілетін жетілдіреді. Мұндай технологиялар болашақ дизайнерлерге дәстүрлі әдістер мен заманауи құралдарды қатар қолдануға мүмкіндік береді [4].

Ұлттық сән – халықтың дүниетанымы мен эстетикалық талғамының көрінісі. Қазақтың дәстүрлі киімдеріндегі ою-өрнек, пішім, материал мен түстік үйлесім белгілі бір

мағыналық жүктемеге ие. Көркем білім беру үдерісінде бұл құндылықтарды игеру студенттердің ұлттық болмысын қалыптастыруда маңызды рөл атқарады [2].

Ұлттық сән элементтері халықтың тарихи дамуы мен мәдени эволюциясын бейнелейтін маңызды көркемдік жүйе болып табылады. Олар ұрпақтан ұрпаққа жалғасқан тарихи сабақтастықты қамтамасыз етіп қана қоймай, белгілі бір этностың өзіндік этномәдени ерекшелігін айқындайды. Сонымен қатар ұлттық сән арқылы эстетикалық таным қалыптасып, көркемдік талғам мен дүниетанымның дамуына ықпал етеді. Әрбір ою-өрнек, пішім және түстік шешім белгілі бір символдық мәнге ие болып, халықтың рухани құндылықтары мен өмірлік көзқарасын көркем түрде жеткізеді. Сондықтан көркем білім беру барысында ұлттық сәнді тек тарихи дерек ретінде емес, заманауи дизайнмен үндестікте қарастыру қажет [5].

Жасанды интеллект ұлттық сән құндылықтарын жаңаша интерпретациялауға мүмкіндік береді. Мысалы, ЖИ көмегімен дәстүрлі ою-өрнектерді цифрлық форматта талдап, олардың симметриясы мен ритмін анықтауға болады. Бұл әдіс студенттердің ұлттық элементтерді саналы түрде қолдануына жол ашады.

Сонымен қатар, жасанды интеллект технологиялары ұлттық киімдердің дәстүрлі пішімдерін цифрлық кеңістікте модельдеуге мүмкіндік беріп, олардың конструкциялық және көркемдік ерекшеліктерін заманауи талаптар тұрғысынан қайта қарастыруға жағдай жасайды. Бұл үдеріс барысында дәстүрлі түстер палитрасы қазіргі сән индустриясындағы өзекті трендтермен үйлестіріліп, көркемдік тұтастыққа қол жеткізіледі. Нәтижесінде этностиль бағытында жаңаша көзқараспен жасалған дизайн нұсқалары қалыптасып, ұлттық сәннің заманауи сипатта дамуына ықпал етеді. Осылайша, жасанды интеллект ұлттық сәнді жоюшы емес, оны жаңғыртушы құрал ретінде қызмет атқарады [6].

Дәстүр мен инновацияны бір-біріне қарсы қою дұрыс емес. Көркем білім беруде олардың сабақтастығы басты қағида болуы тиіс. Ұлттық сән құндылықтары көркем ойлаудың негізі болса, жасанды интеллект – сол ойды жүзеге асырудың заманауи құралы.

Педагогикалық тұрғыдан алғанда, оқытушының басты міндеті студенттерге ұлттық мәдени мұраның мазмұны мен маңызын терең әрі жүйелі түрде түсіндіру болып табылады. Сонымен қатар білім алушыларды жасанды интеллект технологияларын оқу үдерісінде мақсатты және саналы қолдануға үйрету арқылы олардың кәсіби құзыреттілігін арттыру көзделеді. Осы үдерісте шығармашылық еркіндікті шектемей, керісінше студенттердің дербес ойлау қабілеті мен көркемдік ізденісін қолдау маңызды болып табылады. Бұл тәсіл студенттердің кәсіби құзыреттілігін арттырып қана қоймай, ұлттық мәдениетке деген жауапкершілігін де қалыптастырады [7]. Қазіргі кезеңде көркем білім беру саласы тек көркемдік дағдыларды қалыптастырумен шектелмей, білім алушыларды технологиялық өзгерістерге бейімдеуді де көздейді. Осы тұрғыда жасанды интеллекттің оқу үдерісіне енгізілуі болашақ мамандардың кәсіби икемділігін арттыратын маңызды факторға айналуға тиіс. Жасанды интеллект көркем жобалау жұмыстарын орындау барысында ақпаратты жүйелеуге, көркемдік шешімдерді саналы түрде таңдауға және шығармашылық үдерісті құрылымдауға мүмкіндік береді. Бұл өз кезегінде студенттердің тек интуитивті емес, аналитикалық ойлау қабілетінің дамуына ықпал етеді [8]. Көркем білім беру контекстінде ұлттық сән құндылықтарын сақтау мәселесі ерекше маңызға ие. Ұлттық киім үлгілері, дәстүрлі ою-өрнектер мен түстік шешімдер халықтың тарихи тәжірибесін, дүниетанымын және эстетикалық ұстанымдарын бейнелейді. Жасанды интеллект осы құндылықтарды заманауи көркемдік кеңістікке енгізудің жаңа тетіктерін ұсынады. Цифрлық технологиялар арқылы ұлттық сән элементтері тек визуалды нысан ретінде ғана емес, мағыналық құрылым ретінде де талданып, олардың семантикалық мазмұны тереңірек ашылады. Бұл тәсіл студенттердің ұлттық мәдениетке үстірт емес, саналы көзқарас қалыптастыруына жағдай жасайды [3].

Сонымен қатар, жасанды интеллект көркем білім беруде тәжірибелік жұмыстардың сапасын арттыруға мүмкіндік береді. Студенттер цифрлық модельдеу, виртуалды реконструкция және визуалды симуляция әдістері арқылы күрделі сәндік шешімдерді

тәжірибе жүзінде сынақтан өткізе алады. Мұндай мүмкіндік дәстүрлі оқыту әдістерінде әрдайым қолжетімді бола бермейді. Нәтижесінде оқу үдерісі экспериментке негізделген шығармашылық ортаға айналып, білім алушылардың зерттеушілік қабілеті дамиды.

Жасанды интеллектті ұлттық сәнмен сабақтастыра оқыту көркем білім берудің тәрбиелік әлеуетін де күшейтеді. Ұлттық құндылықтарды цифрлық форматта қайта пайымдау арқылы студенттерде мәдени жауапкершілік, тарихи сана және этномәдени бірегейлік сезімі қалыптасады. Бұл үдеріс жаһандану жағдайында ұлттық мәдениеттің өзіндік ерекшелігін сақтауға бағытталған маңызды қадам болып табылады. Осылайша, жасанды интеллект пен ұлттық сән құндылықтарының өзара ықпалдастығы көркем білім берудің мазмұнын жаңартып қана қоймай, оның рухани-мәдени маңызын да арттырады [9].

Қорытынды. Көркем білім беруде жасанды интеллект пен ұлттық сән құндылықтарының өзара сабақтастығы заманауи білім беру жүйесінің басым бағыттарының бірі болып табылады. Жасанды интеллект шығармашылық үдерісті толықтай алмастыратын құрал емес, керісінше ұлттық мәдениеттің көркемдік негіздерін сақтай отырып, оларды жаңа технологиялық деңгейде дамытуға мүмкіндік беретін тиімді ресурс ретінде қарастырылады. Бұл технологиялар дәстүрлі көркемдік ойлауды шектемей, оны кеңейтіп, білім алушылардың шығармашылық әлеуетін тереңірек ашуға жағдай жасайды.

Ұлттық сән элементтерін жасанды интеллект құралдары арқылы жанаша интерпретациялау болашақ дизайнерлердің кәсіби құзыреттілігін арттырып, олардың заманауи сән индустриясының талаптарына бейімделуіне ықпал етеді. Сонымен қатар мұндай тәсіл көркем білім беру үдерісінің мазмұнын байытып, оқу сапасын арттырумен қатар, студенттердің ұлттық мәдени мұраға деген жауапкершілігін қалыптастырады. Дәстүрлі сән элементтерін цифрлық кеңістікте қайта пайымдау арқылы ұлттық құндылықтар жаңа мағыналық деңгейге көтеріліп, уақыт талабына сай жаңғырады.

Осы тұрғыда дәстүр мен инновацияның үйлесімділігі ұлттық мәдениеттің тұрақты дамуының негізгі кепілі болып табылады. Көркем білім беру жүйесінде жасанды интеллектті саналы әрі мақсатты қолдану ұлттық сән құндылықтарын сақтауға, оларды шығармашылық тұрғыда дамытуға және болашақ өнер мамандарының кәсіби әрі мәдени тұрғыда қалыптасуына берік негіз қалайды.

Әдебиеттер:

1. Абдуллина К. Көркемдік білім берудің теориясы мен әдістемесі. – Алматы: Білім, 2018.
2. Баймұхамедов Т. Дизайндағы ұлттық стильдер мен олардың заманауи интерпретациясы. – Астана: Ғылым, 2021.
3. Жұмабаев С. Көркем білім берудегі инновациялық технологиялар. – Алматы: Руханият, 2019.
4. Мусин Е. Жасанды интеллект және білім беру: теория мен тәжірибе. – Алматы: Білім, 2022.
5. Нұрмағанбетов Б. Дәстүрлі өнер элементтерін заманауи дизайнда қолдану. – Алматы: Креатив, 2019.
6. Рахметова Д. Этностиль в современном дизайне одежды. – Алматы: Көркемөнер, 2021.
7. Шарипова Г. Креативные методы преподавания в художественном образовании. – Алматы: Ғылым, 2020.
8. Тлеубаев К. Цифровые технологии и сохранение национальных традиций в дизайне. – Астана: Білім, 2022.
9. Петров И. Искусственный интеллект в системе художественного образования. – Москва: Наука, 2020.

ТҮРКІСТАН ОБЛЫСЫ МЕН ШЫМКЕНТ ҚАЛАСЫНЫҢ ГЕОГРАФИЯЛЫҚ, ТУРИСТІК ЖӘНЕ МӘДЕНИ ӘЛЕУЕТІН КЕШЕНДІ ТАЛДАУ

Мамадияров М.Д.

*Академик Ә.Қуатбеков атындағы Халықтар достығы университеті, Шымкент қ.,
Қазақстан*

Түйін

Мақалада Қазақстан Республикасының оңтүстігінде орналасқан Түркістан облысы мен Шымкент қаласының табиғи-географиялық жағдайлары, туристік мүмкіндіктері және мәдени-тарихи құндылықтары өзара байланыста қарастырылады. Өңірдің географиялық ерекшеліктерінің тарихи қалыптасу үдерістеріне, қазіргі әлеуметтік-экономикалық дамуына және туризм саласының дамуына тигізетін ықпалы ғылыми тұрғыда сарпаталады. Зерттеу нәтижелері Түркістан облысы мен Шымкент қаласының Қазақстанның мәдени-туристік кеңістігіндегі маңызды рөлін айқындайды.

Түйінді сөздер: *Қазақстанның оңтүстігі, Түркістан облысы, Шымкент қаласы, географиялық орта, туризм, мәдени мұра, аймақтық даму.*

Аймақтардың табиғи, туристік және мәдени ресурстарын ғылыми тұрғыда зерделеу қазіргі кезеңде ерекше маңызға ие [1]. Қазақстан Республикасының әрбір өңірі өзіндік географиялық ерекшеліктерімен және тарихи даму жолымен сипатталады [2]. Осы тұрғыдан алғанда, елдің оңтүстігінде орналасқан Түркістан облысы мен Шымкент қаласы ғылыми зерттеу нысаны ретінде айрықша қызығушылық тудырады.

Бұл аймақтар көне заманнан бері түрлі өркениеттердің өзара ықпалдасу аймағы болған [3]. Ұлы Жібек жолының бойында орналасуы өңірдің мәдени, экономикалық және рухани дамуына айтарлықтай әсер етті. Қазіргі таңда Түркістан облысы мен Шымкент қаласы Қазақстанның туристік, мәдени және әлеуметтік-экономикалық дамуына серпін беріп отырған маңызды орталықтар қатарында [4].

Зерттеудің негізгі мақсаты – өңірдің географиялық жағдайын, туристік әлеуетін және мәдени мұрасын кешенді түрде талдап, олардың ел дамуына қосатын үлесін анықтау.

Қазақстан Республикасы аумағының кеңдігімен және табиғи ортасының алуан түрлілігімен ерекшеленеді [2]. Ел территориясында жазық далалар, шөл және шөлейт аймақтармен қатар, таулы өңірлер де кездеседі. Мұндай географиялық ерекшеліктер климаттық жағдайлардың әртүрлі болуына және табиғи ресурстардың мол қорына негіз қалайды.

Қазақстанның Еуразия кеңістігіндегі орналасуы халықаралық көлік қатынастары мен экономикалық байланыстардың дамуына қолайлы жағдай жасайды [1]. Сонымен бірге, табиғи ландшафттардың әртүрлілігі рекреациялық және туристік қызметті дамытуға мүмкіндік береді. Әсіресе, елдің оңтүстік өңірлері тарихи және мәдени нысандардың шоғырлануымен ерекшеленеді.

Түркістан облысының табиғи-географиялық ерекшеліктері

Түркістан облысы Қазақстанның оңтүстігінде орналасқан және Орталық Азия елдерімен тығыз географиялық байланыста [5]. Облыс аумағының негізгі бөлігін жазық және шөлейт жерлер алып жатыр. Сонымен қатар, Қаратау жотасы мен Батыс Тянь-Шань тау жүйесіне жататын таулы аймақтар өңірдің табиғи әртүрлілігін арттыра түседі.

Аймақтың климаты айқын континенттік сипатта: жаз мезгілі ыстық әрі ұзақ, ал қыс айтарлықтай жұмсақ болып келеді. Бұл жағдай ауыл шаруашылығының, әсіресе суармалы егіншіліктің дамуына оң әсерін тигізеді [2]. Сырдария өзені облыстың экологиялық және шаруашылық жүйесінде маңызды орын алады.

Түркістан облысының географиялық жағдайы оның тарихи тұрғыда мәдени және рухани орталық ретінде қалыптасуына негіз болды. Табиғи орта мен географиялық факторлар аймақтың туристік бағыт ретінде дамуына да ықпал етуде.

Шымкент қаласы – Қазақстандағы халқы тығыз орналасқан ірі қалалардың бірі және республикалық маңызы бар қала мәртебесіне ие [5]. Қала қолайлы көлік-географиялық кеңістікте орналасып, маңызды транзиттік және логистикалық торап қызметін атқарады.

Шымкенттің географиялық орны оның өнеркәсіп, сауда және қызмет көрсету салаларында қарқынды дамуына мүмкіндік берді. Қала аумағында урбанизация үдерісі белсенді жүріп, инфрақұрылым жүйесі үнемі жаңарып отырады. Табиғи-климаттық жағдайының қолайлылығы және жасыл аймақтардың болуы қала өмірінің сапасын арттырады.

Түркістан облысы Қазақстандағы туристік әлеуеті жоғары аймақтардың қатарына жатады [4]. Өңірдің басты туристік артықшылығы – тарихи-мәдени ескерткіштердің молдығы. Қожа Ахмет Ясауи кесенесі түркі дүниесінің рухани символы ретінде халықаралық деңгейде танылған [6].

Облыс аумағында көне қалалар орындары, археологиялық нысандар және діни кешендер сақталған. Табиғи туризм бағытында Ақсу-Жабағылы қорығы мен Сайрам-Өгем ұлттық паркі ерекше орын алады. Бұл нысандар экотуризм мен ғылыми-танымдық туризмді дамытуға кең мүмкіндік береді [3].

Шымкент қаласы қазіргі таңда мәдени және туристік бағытта қарқынды дамып келеді [4]. Қалада музейлер, театрлар, мәдени орталықтар және заманауи демалыс орындары шоғырланған. Бұл нысандар қаланың мәдени келбетін қалыптастырып, туристердің қызығушылығын арттырады.

Шымкенттің мәдени кеңістігі дәстүрлі ұлттық құндылықтар мен қазіргі заманғы мәдени үрдістердің үйлесуімен ерекшеленеді. Түрлі мәдени іс-шаралар мен фестивальдер қаланың туристік тартымдылығын күшейтеді.

Түркістан өңірі қазақ халқының рухани тарихында ерекше орын алады [3]. Түркістан қаласы бірнеше ғасыр бойы Қазақ хандығының саяси және рухани орталығы қызметін атқарған. Аймақта көптеген тарихи тұлғаларға қатысты ескерткіштер мен киелі орындар сақталған.

Өңірдің мәдени мұрасы ұлттық сана мен тарихи жадыны қалыптастыруда маңызды рөл атқарады. Түркістан облысы мен Шымкент қаласында дәстүрлі мәдениет пен қазіргі мәдени үрдістер бір-бірімен сабақтасып дамып келеді.

Қазіргі кезеңде цифрлық технологияларды енгізу қалалардың әлеуметтік-экономикалық дамуының маңызды бағыттарының біріне айналды. Қазақстан Республикасында жүзеге асырылып жатқан «Цифрлық Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасы аясында өңірлерде, соның ішінде Шымкент қаласында туризм мен мәдениет саласын цифрландыруға бағытталған бірқатар жүйелі жұмыстар атқарылуда [4].

Шымкент қаласының туризм саласында цифрлық шешімдерді енгізу туристік қызметтердің қолжетімділігін арттыруға және қала туралы ақпараттың ашықтығын қамтамасыз етуге бағытталған. Қалада туристік нысандардың цифрлық карталары әзірленіп, тарихи және мәдени ескерткіштер туралы мәліметтер электронды форматта ұсынылуда. Туристер үшін QR-кодтар арқылы ақпарат алу жүйесі енгізіліп, музейлер мен тарихи орындарда көптілді сандық мазмұндар қолданысқа енгізілуде. Бұл өз кезегінде ішкі және сыртқы туристерге қаланың мәдени мұрасымен ыңғайлы түрде танысуға мүмкіндік береді. Мәдениет саласында да цифрландыру үдерісі белсенді жүргізілуде. Шымкент қаласындағы музейлер, кітапханалар және мәдени орталықтар электронды қызмет көрсету жүйесіне кезең-кезеңімен көшірілуде. Музей қорларының бір бөлігі цифрлық форматқа ауыстырылып, виртуалды көрмелер мен онлайн экскурсиялар ұйымдастырылуда. Бұл мәдени құндылықтарды сақтау мен насихаттаудың жаңа тетіктерін қалыптастырып, жастардың мәдениетке деген қызығушылығын арттыруға ықпал етеді.

Сонымен қатар, мәдени іс-шараларды ұйымдастыруда ақпараттық технологиялар кеңінен қолданылуда. Қалалық фестивальдер, театр қойылымдары мен концерттер туралы ақпараттар электронды платформалар мен әлеуметтік желілер арқылы таратылады. Онлайн билет сату жүйелерінің енгізілуі мәдени қызметтердің қолжетімділігін арттырып, тұрғындар мен қонақтарға уақыт үнемдеуге мүмкіндік береді. Шымкент қаласының туризм мен мәдениет саласын цифрландыру саясаты қаланың имиджін қалыптастыруда да маңызды рөл атқарады. Сандық платформалар арқылы қала брендингін дамыту, туристік маршруттарды цифрлық форматта ұсыну және интерактивті сервистерді қолдану Шымкентті заманауи әрі ашық қала ретінде танытуға бағытталған. Жалпы алғанда, Шымкент қаласында туризм мен мәдениет саласын цифрландыру бағытында атқарылып жатқан жұмыстар өңірдің туристік тартымдылығын арттыруға, мәдени мұраны сақтауға және қаланың әлеуметтік-экономикалық дамуына оң әсерін тигізуде. Алдағы уақытта цифрлық технологияларды одан әрі кеңінен қолдану Шымкенттің Қазақстандағы жетекші мәдени-туристік орталықтардың бірі ретінде қалыптасуына мүмкіндік береді.

Қорытынды келе, жүргізілген кешенді ғылыми талдау нәтижелері Қазақстанның оңтүстік өңірінде орналасқан Түркістан облысы мен Шымкент қаласының географиялық, туристік және мәдени әлеуеті елдің әлеуметтік-экономикалық және рухани дамуы үшін стратегиялық маңызға ие екенін айқындайды. Аймақтың қолайлы географиялық орны, табиғи-климаттық жағдайлары мен тарихи қалыптасу ерекшеліктері оның көпқырлы даму мүмкіндіктерін қамтамасыз етіп отыр. Табиғи ресурстардың алуан түрлілігі мен көне өркениеттердің іздері сақталған тарихи-мәдени мұралар өңірдің туристік тартымдылығын арттыратын негізгі факторлар ретінде көрініс табады. Зерттеу барысында Түркістан облысының табиғи-географиялық жағдайы мен тарихи рөлі оның Қазақстандағы рухани орталық ретінде қалыптасуына тікелей ықпал еткені дәлелденді. Қожа Ахмет Ясауи кесенесі бастаған киелі нысандар, археологиялық ескерткіштер мен қорықтық аумақтар өңірдің халықаралық деңгейдегі мәдени-туристік бренд ретінде дамуына мүмкіндік береді. Сонымен қатар, табиғи туризм мен экотуризм бағыттарын дамыту өңір экономикасын әртараптандыруға және тұрақты даму қағидаттарын жүзеге асыруға жағдай жасайды.

Шымкент қаласының географиялық орны мен урбанистік дамуы оны өңірлік қана емес, республикалық деңгейдегі ірі экономикалық, мәдени және туристік орталыққа айналдырып отыр. Қаланың көлік-логистикалық әлеуеті, инфрақұрылымының жаңғыруы және мәдени кеңістігінің кеңеюі туристік қызметтердің сапасын арттыруға ықпал етуде. Әсіресе, туризм мен мәдениет саласында цифрлық технологияларды енгізу қала дамуының заманауи үрдістерге сай бағытталғанын көрсетеді. Цифрландыру мәдени мұраны сақтаудың, насихаттаудың және оны кең аудиторияға қолжетімді етудің тиімді құралына айналып отыр.

Жалпы алғанда, Түркістан облысы мен Шымкент қаласының табиғи, туристік және мәдени ресурстарын өзара сабақтастықта дамыту өңірдің бәсекеге қабілеттілігін арттырып, Қазақстанның мәдени-туристік кеңістігін кеңейтуге мүмкіндік береді. Алдағы кезеңде бұл әлеуетті тиімді басқару, ғылыми негізделген аймақтық саясат жүргізу және инновациялық тәсілдерді кеңінен қолдану өңірдің тұрақты әлеуметтік-экономикалық дамуына және халықаралық деңгейде танылуына оң әсерін тигізетіні сөзсіз.

Әдебиеттер:

1. Қазақстан Республикасының Ұлттық энциклопедиясы. – Алматы, 2020.
2. Қазақстанның физикалық географиясы. – Алматы, 2019.
3. Түркістан өңірінің тарихи-мәдени мұрасы. – Түркістан, 2021.
4. Қазақстан Республикасында туризмді дамытудың 2025 жылға дейінгі бағдарламасы. – Астана, 2021.
5. ҚР Ұлттық статистика бюросы. Түркістан облысының әлеуметтік-экономикалық дамуы. – Астана, 2022.
6. ЮНЕСКО материалдары. Қожа Ахмет Ясауи кесенесі. – 2023.

КӨРКЕМ БІЛІМ БЕРУ САЛАСЫНДАҒЫ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕР**Калдыбаева К.А., Кенжетай Қ.А.***Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті, Алматы, Қазақстан.***Түйін**

Білім беруді жаңғырту – бүгінгі заманның талабы. Болашақ мамандардың сауатты, білімді болуы білім ошақтарындағы дұрыс оқытудың нәтижесіне байланысты. Бүгінгі оқушы – ертеңгі маман. Қазіргі білім беру жүйесінде орын алып отырған басты қиындықтар мен кедергілерді, жаңашылдықтарды анықтап, оларды шешудің тиімді жолдарын ұсыну. Болашақ мамандардың сауатты және жасанды интелект оқыту технологиясымен білімді болуы, білім ордаларындағы дұрыс оқытудың нәтижесі.

Түйінді сөздер: *білім беру, көркем білім беру жүйесі, оқытудың парадигмасы, интербелсенді әдіс, жасанды интелект, оқыту технологиясы.*

Қазіргі көркем білім беру жүйесіндегі өзекті мәселелердің мақсаты, олардың жаңаша пайда болу себептерін талдау және білім сапасын арттыруға бағытталған тиімді шешу жолдарын ұсыну; көркем білім беру үдерісін заман талаптарына сай жетілдірудің маңызын көрсету. Көркем білім беру саласы кез-келген қоғамның дамуында шешуші рөл атқарады, өйткені көркем білім беру арқылы ұлттың зияткерлік, өнер, мәдени және кәсіби әлеуеті қалыптасады. Алайда, қарқынды әлеуметтік-экономикалық өзгерістер, жаһандану, жасанды интелект, цифрлық трансформация және біздің заманымыздың өсіп келе жатқан сын-қатерлері жағдайында білім беру жүйесі терең талдауды және уақтылы шешуді қажет ететін бірқатар күрделі мәселелерге тап болады. Бүгінгі таңда көркем білім беру сапасының төмендеуі, білім беру ресурстарына қол жетімділіктің теңсіздігі, мұғалімдердің жеткіліксіз дайындығы, оқу бағдарламаларының шамадан тыс жүктелуі, сондай-ақ оқу процесіне цифрлық технологияларды енгізудегі қиындықтар сияқты мәселелер өзекті болып қала береді. Сонымен қатар, еңбек нарығының талаптары мен білім беру түлектерінің алған дағдылары арасында алшақтық бар. Бұл тақырыптың өзектілігі уақыт пен қоғамның қажеттіліктеріне сәйкес білім беру жүйесін реформалау және модернизациялау қажеттілігімен анықталады. Негізгі проблемаларды анықтау және оларды шешу жолдарын табу ғылыми қоғамдастық үшін де, мемлекеттік органдар үшін де, оқытушылар мен білім алушылардың өздері үшін де маңызды міндеттер болып табылады. Бұл зерттеудің мақсаты-білім беру саласындағы ең өткір проблемаларды анықтау, олардың себептерін талдау және оларды жеңудің мүмкін жолдарын ұсыну. Бұл көркем білім беру сапасын жақсартуға және тиімді білім беру саясатын қалыптастыруға ықпал етеді.

Заманауи білім беру талаптарына сай инновациялық әдіс-тәсілдер мен көркем білім беруде жасанды интелектің ұрпақ тәрбиесіне ықпалының рөлін айқындау. Педагогика ұғым ретінде бала жетектеу деп аударылатын болса да, мәні бойынша қазіргі кезде адам тәрбиесі жайлы ғылым болып табылады. Жалпы ХХІ ғасыр мұғалімі қандай болуы керек? Нағыз ұстаз жарқын жүзді, оқушымен ашық сөйлесетін, ата-анасымен әрдайым қарым-қатынаста бола тұра, көркем білім беруде жасанды интелектің ұрпақ тәрбиесіне ықпалы болатын адам. Оқушыға ұрсып түсіндірмей, керісінше оларға жақсы көңіл күй сыйлау керек. Заманауи мұғалім деп оқушымен дос, сырлас бола білетін, оларға энергия сыйлап, өнер саласына мотивация беретін тұлғаларды айтамыз. Әрбір маман иесіне, мейлі ол ұшқыш, суретші, мейлі ол дәрігер болсын өмір сүруді үйрететін педагогтар ғой. Педагогтардың қоғамға тигізіп жатқан үлестері зор. Әрбір елдің негізі - білім беру жүйесі. Білімді ұлт қана өзін биік белестерден көре алады. Білім беруді жаңғырту – бүгінгі заманның талабы. Болашақ мамандардың сауатты, білімді болуы білім ошақтарындағы дұрыс оқытудың нәтижесіне байланысты. Көркем білім жүйесіне бейжай қарауға болмайды. Өйткені, бүгінгі оқушы – ертеңгі маман және өнер тұлғасы. Білімсіз оқушыдан жақсы маман шықпайтыны тағы белгілі. Сондықтан, көркем білім беру саласына мемлекет тарапынан жасалып жатқан түрлі шаралар, жасанды интелект, жаңашыл бастамалар осы олқылықтардың орнын толтыруы тиіс. Еліміздегі білім беру саласында қордаланған мәселе көп. Оқытудың әртүрлі

технологиялары сарапталып, жаңашыл педагогтардың іс-тәжірибесі зерттеліп, мектеп өміріне енуде. Мектеп - үйрететін орта, оның жүрегі - мұғалім. Ізденімпаз мұғалімнің шығармашылығындағы ерекше тұс -оның сабақты түрлендіріп, тұлғаның жүрегіне жол таба білуі. Ұстаз оқушының ата-атасын білуі, оны қадір тұту, қастерлеу, арындай таза ұстау - әр мұғалімнің борышы. Мұғалім мен ата-ананың байланыста болуы, оқушының жақсы білім алуымен қатар, продуктивті жұмыс істеуінде маңызды рөл атқарады. Мұғалім өз кәсібін, өз пәнін, барлық шәкіртін, мектебін шексіз сүйетін адам.

К.Д.Ушинский айтқандай, «Мұғалім тек өз пәнінен сабақ беріп қана қоймауы керек, сонымен қатар тәрбиеші адал, әділетті, шыншыл адам болуы керек» [1]. Мұғалім әрбір сыныпта болатын қиын жағдайдан шыға алудың жолын білуі керек және де ондай мәселеде оқушыға зекіп бермей, керісінше жеке сөйлесуі дұрыс. Мұғалім — қоғамның кірпішін қалаушы. Сондықтанда мұғалім көпшіліктің алдында сөйлеуге сауатты болуы шарт. Өзін сенімді ұстағаны абзал! Ұстаздық жол ауыр жол, әрі жауапкершілігі өте үлкен. Әрбір істі ықыласпен істесен оның нәтежиесі керемет болады. Дәл солай сабақты да ықыласпен түсіндірсен сабақ қызықты, әрі нәтежиелі өтеді. Мұғалім сабаққа кіргенде сырттағы барлық проблемаларын ысырып кіруі қажет деп есептеймін. Бұл оқушыларға қатты әсер етеді. Егер мұғалім сабаққа ашулы, көңіл күйі жоқ болып келсе, оқушылардың сабақты түсінуге деген ниеттері болмайды. Әрбір адам өз ісінің шебері болуы шарт деп ойлаймын. Сол сияқты мұғалімде өз мамандығын супер білуі керек. Сонда оқушылар ол кісіні сыйлайтын болады. Ұстаздың жан-жақты болуы қажет. Жан-жақтылығы арқылы ол оқушыларды қызықтырып, көңілін өзіне аудара алады.

Қазіргі таңдағы білім саласында жүргізіліп жатқан реформаның басты мақсаты — ой-өрісі дамыған, жан-жақты, шығармашылық деңгейде қызмет ете алатын, дүние-танымы биік, білімдік бәсекеге қабілетті, жан-жақты, сыни ойлай алатын жеке тұлға тәрбиелеу. Ғаламдану өркениетімен қазіргі заманғы әлемде жасанды интелектімен бәсекелестік жағдайына тез бейімделу қабілеті тұрақты дамудың ең маңызды факторы болып табылады. Әлем елдеріндегі білім беру жүйесінің құрылымы түрліше. Әлем елдерінің білім беру жүйесі ерекшеліктеріне қарай даму үстінде. Себебі кез келген елдің бәсекелестік мүмкіншіліктері көбіне білім беру жүйесінің жай-күйімен анықталатын мемлекеттің әлеуметтік капиталының дамуына тәуелді.

Білім деңгейінің жоғарылығымен танылған мемлекеттер ғаламдану үдерісіне сәйкес реформалар жүргізуде.

Көркем білім беру жүйесіндегі реформаға негізделген әлемдік дамудың негізгі үрдістері:

- қоғам дамуының жылдамдығы;
- ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың қарқындылығы;
- ғаламдық проблемалардың шығуы және анықталған тақырыптарды бірлесіп шешу мәселелері;
- қоғамның ашық демократиялығы;
- экономиканың өсуі мен өнердегі бәсекелестіктің қарқынды жүруі;
- адам ішкі әлеуетінің этика мен эстетикалық мүмкіндіктері.

Әлем елдерінің көркем білім жүйесін бір-бірлерімен салыстырар болсақ, олардың көркем білім жүйесі әр ғасырда әр түрлі деңгейде дамуда.

Болашақ мұғалімдерге педагогика саласын жоғары деңгейге көтеру үшін, педагогикаға зор үлес қосқан ғалымдарды оқуға кеңес беремін. «История Рона Кларка» деген киноны көріп өте көп ой түйдім [3]. Түйген ойымның бірі қиын мәселелері бар оқушылармен жұмыс істеген дұрыс және де оқушылармен ашық қарым-қатынаста болу керек. Ешқашан қолымнан келмейді деген сөзді айтуға болмайды. «Армандарды шындыққа айналудың үшін сиқыр емес, төгілген тер, мақсаттылық пен табанды жұмыс қажет», - демекші еңбек етсек бізде осы кісілер сияқты өз саламызға еңбегі сіңген еліміздің елеулісі боламыз. Педагогикаға зор үлес қосқандардың бірі Шалва Амонашвили. Шалва Александрович Амонашвили - ынтымақтастық педагогикасын насихаттаушы жаңашыл педагогтардың

бірі. Тбилиси университетінің шығыстану факультетін аяқтады, мектепте жұмыс істеді, аспирантураны бітірді, кандидаттық және докторлық диссертацияларын қорғады. Ол 60-70 жылдары бүкіл әлем бойынша жаңа педагогикалық бағыттың негізін қалауына ықпал еткен «Білім беру процесінде балаларға адами-тұлғалық көзқараспен қарау» деген тақырыпта мектептерде көпшілік экспериментке жетекшілік етті. Шалва Александрович өзі оқушыға деген адами-тұлғалық көзқараспен қараудың барлық принциптерін әлемдік педагогика классиктері К. Д. Ушинский, В. А. Сухомлинский, Якуш Корчак, А. С. Макаренко, т.б. үйренгендігін айтады [2].

Шалва Александрович мұғалімдерді педагогика даналығын шынайы да бай қайнар көзін пайдаланып, өздерінің педагогикалық шеберлігін үнемі байытып, шыңдап отыруға шақырады. Оның айтуы бойынша нағыз ұстаздың бойында болу керек қасиеттер мыналар:

Біріншіден, оқушыны сол қалпында жақсы көру. Тентек пен тіл алғышты, ұғымтал мен ойлау қабілеті төмен, ұқыпты мен жалқау оқушыларды бөліп жармай, барлығын да бірдей жақсы көру керек. Оқушыларға деген мейірімділік пен сүйіспеншілік бар жерде қатыгездік болмайды, намысына тиетін сөздер айтылмайды, олардың әрбір жетістіктеріне қуанып отырасың;

Екіншіден, оларды түсіне білу, яғни солардың көзқарастарымен санасу, оларды ересектерше қабылдау, қамқорлық танытқанына қуану, ақылдасып отыру. Олардың танытқан қамқорлықтары мен әрбір ісіне кешіріммен емес, үлкен құрметпен қарау керек. Оқушыларды түсіну дегеніміз - оларды билігіне бағындыру емес, керісінше олардың бүгінгі өміріне сүйене отырып, болашақ өміріне алғашқы дәндерін себу. Бала жүрегінің тебіренісі мен жан дүниесінің қозғалысын түсіне білген педагог оқушысының тәрбиесімен тереңдей айналыса алады.

Үшіншіден, оптимист болу, тәрбиенің оң әсер беретіндігіне сену қажет. Әңгіме баланың тәрбиесімен айналысып, сана-сезімін дамытуға кірісу үшін оның ақылының толып, шығармашылық ойлау қабілетінің айқындалуын үлкен үмітпен қолын қусырып күтіп отырған педагог, яғни филантропиялық оптимизм туралы болып отырған жоқ. Мұндағы әңгіме оқушының ішкі жан дүниесіне тереңдей ену, осыған байланысты тәрбие берудің, оқытудың, дамытудың түрлі жолдарын қарастыратын педагог, яғни әрекетшіл оптимизм жайлы.

Төртіншіден, мұғалімнің бойынан адамға тән жақсы қасиеттердің барлығы – шығармашылық қабілет, ұстамдылық, салмақтылық, сезімталдық, шынайылық, зияткерлік, тіл табысушылық, күлімсіреу, қаталдық, өмірге деген махаббат болуы керек.

Қортындылай келе, ұстаздың осындай талпынуы аса маңызды. Ол бұрынғы және қазіргі заманғы ұрпақтардың рухани құндылықтары мен оқушы арасындағы дәнекерші. Осы құндылықтар, білім, моральды-этикалық нормалар оқушыларға дейін таза түрде жетпейді, керісінше мұғалімнің тұлғалық қасиеттері мен олардың бағасын аңғартады. Адамгершілік қасиеттері бар ұстаз оқушыларды білімге үйрете отырып, сонымен қоса, оларға өзінің мінез-құлқы арқылы ықпал етіп, оқушылардың көз алдында адамгершіліктің ең жоғарғы үлгісі болып көрінеді. Оқушы үшін мұғалімсіз білім жоқ, тек ұстазына деген махаббаты арқылы ғана оқушы білімнің қызықты әлеміне аяқ басады, қоғамның моральды құндылықтарын игереді. Кіші жастағы оқушылар үшін ең беделді адам - ұстаз.

«Ұстаздық еткен жалықпас, үйретуден балаға», — демекші ұстаз қоғамның тәрбиешісі. Ұстазы қандай болса, халқыда сондай болады. Ұстазы жақсының, ұстамы жақсы-деген бар емес пе? Сондықтан болашақ ұстаздар оқушыға тек білім ғана беріп қоймай, тәрбиеменде сусындатып, саналы ұрпақ тәрбиелеп шығарайық.

Әдебиеттер:

1. Сатбаев К.Ш., Исакова З.Е. «Актуальные вызовы и реформы в образовательной системе Казахстана». 2022
2. Л.С. Выготский «Основы развития личности в образовательном процессе». 2015.
3. Кен Робинсоно «Креативности, реформах образования, критике традиционной школьной системы». 2019

БІЛІМ БЕРУ ҮДЕРІСІНДЕ ЦИФРЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯНЫ ҚОЛДАНУДЫҢ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ

Молдакулова Н.А., Айдарбекова К.М.

М.Ауезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университеті, Шымкент, Қазақстан

Түйін

Бұл мақалада білім беруде цифрлық технологияны қолдану қажеттілігі туралы айтылады және олардың негізгілері талқыланады. Жасанды интеллект әдіс тәсілдерін пайдалану көркем өнердің негіздерін меңгеруде, шығармашылық қабілеттерді дамытуда, білім алушылардың жеке дара ерекшеліктерін ескеруде маңызды бола алады. Цифрлық құралдар мен ресурстар графика, дизайн, мультимедиа, 3D модельдеу және басқа да көркемдік бағыттарда оқытуды жеңілдетіп, оқу үдерісінің сапасын арттыруға мүмкіндік береді. Білім цифрлық технологияларды енгізумен онлайн курстардан виртуалды аудиторияларға дейін айтарлықтай өзгерістерге ұшырауда. Оқытушылар ретінде сыныптағы тиімділікті арттыру үшін осы құралдар мен ресурстарды пайдаланудың бірегей мүмкіндігі бар. Білім берудегі цифрлық трансформация арқылы оқыту тәжірибесін жетілдіруге, білім алушылардың оқу деңгейін арттыруға және тіпті болашақ мансаптық табысқа жетуге көмектесетін жаңа күшті құралдар мен мүмкіндіктерді ұсынады. Бұл мақалада білім беру секторында болып жатқан цифрлық трансформацияға, білім беру технологиясының жаңа тенденцияларына, осы инновациялар ұсынатын артықшылықтарға, сайып келгенде, білім беру мекемесіндегі цифрлық трансформация бастамасының сәтті болуын қамтамасыз ету жолдарына шолу ұсынылады. Қоғам мен экономиканы цифрландыру жағдайында білім беру жүйесінің трансформациясына әсер ететін факторлар айқындалады. Оқытушының цифрлық білім беру үдерісіндегі рөлінің өзгеруі негізделеді.

Түйінді сөздер: *цифрлық технологиялар, цифрлық білім беру, білім беру процесі, заманауи ақпараттық технологиялар, білім беру ресурстары.*

Кіріспе. Қазіргі таңда әлем елдерінің бір бірінен салыстырмалы түрде артықшылығы оның табиғи ресурстары немесе қазба байлығымен емес, адам капиталымен, білімімен, инновациялық технологиясымен өлшенеді. Адамдар интеллектісінің жарқын көрінісі де осы білімнен көрінбек. Жалпы білім беру сапалы өзгерісті қажет етеді, оқу орындары күнделікті еңбек өнімі деген не деген ұғымды кеңейтіп, жалпы сауаттылық пен көптеген түлектердің жаңа міндеттерді шешу қабілетін дамыту керек. Әйтпесе, алдағы он жылдықта олар білікті еңбек нарығында сұранысқа ие болмайды. Сондықтан цифрлық білім беруді құру бүгінде ұлттық саясаттың басты басымдықтарының бірі болып табылады.

Көркем еңбек пәні — білім алушылардың шығармашылық қабілеттерін дамытып, эстетикалық талғам мен өнерге деген қызығушылығын арттыруға бағытталған маңызды сала. Алайда, дәстүрлі әдістермен сабақ беру кейде білім алушылардың жеке дара қасиеттерін, қиялын толыққанды дамытуға жеткіліксіз болуы мүмкін. Цифрлық технологияларды қолдану осы кемшіліктерді жоюға, оқыту үдерісін қызықты әрі тиімді етуге мүмкіндік береді. Бұл процесс тек білімнің сапасын арттырып қана қоймай, білім алушылардың шығармашылық қабілеттерін дамытуға, олардың қызығушылығын оятып, 34 заманауи талаптарға сай білім алуға мүмкіндік береді. Әсіресе, көркем еңбек пәнінде цифрлық технологияларды қолдану өте өзекті. Себебі, бұл пән шығармашылықты эстетикалық талғамды және жеке дара ерекшеліктерді дамытуға бағытталған. Цифрлық құралдар мен ресурстар графика, дизайн, мультимедиа және 3D модельдеу сияқты жаңа мүмкіндіктерді ұсына отырып, оқу үдерісін қызықты әрі тиімді етеді.

Цифрлық оқыту-бұл білім беру процесіне көмектесетін және нақты нәтиже беретін білім беру тәжірибесі. Бұл цифрлық білім беру құралдары арқылы білім беру процесін жалғастыруға ғана емес, сонымен қатар оқытудың сапасы мен тиімділігін одан әрі арттыруға қызмет етеді. Цифрлық білім берудің ең үлкен артықшылықтарының бірі - бір рет жасалған ресурстарды ұрпақтар үшін бірнеше рет пайдалануға болады. Бұл көптеген ресурстар мен күштерді үнемдейді.

Цифрлық педагогика ұғымының қиындықтары да жоқ емес. Ол білім берушілердің үздіксіз кәсіби дамуын талап етеді, цифрлық мазмұнмен сыни өзара әрекеттесу қажеттілігін тудырады және дәстүрлі педагогикалық құрылымдарды бейімдеуді талап етеді. Соған қарамастан көркем еңбек сабақтарында цифрлық технологияларды қолдану білім алушылардың өз шығармашылығын дамытып, жаңа дағдыларды игеруге көмектеседі. Бұл тақырыптың өзектілігі жоғары, себебі ол заманауи білім беру әдістерін тиімді пайдалану арқылы білім алушылардың көркемдік қабілеттерін арттыруға бағытталған [3,4].

Білім беруде цифрлық технологияны қолданудың айқын және маңызды міндеті - бұл оқытушыларға өз жұмыстарын жақсы орындауға, білім алушылардың үлгерімі туралы көбірек мәліметтер жинауға мүмкіндік береді, қайталанатын бағалау жаттығуларынан босатады және білім алушылармен жедел кері байланыс жасайды. Цифрлық технологияны оқу процесіне енгізу арқылы, білім алушыларды болашақта табысты өмір сүруге дайындайды.

Зерттеу мақсаты – білім беру үдерісінде цифрлық технологияларды тиімді пайдалану арқылы көркем еңбек пәнін оқыту сапасын арттыру және білім алушылардың шығармашылық әлеуетін дамыту жолдарын зерттеу.

Ақпараттық дәуірде цифрлық білім беруді қолдану арқылы білім беруді жүзеге асыру-бұл білім беру қызметін жүзеге асыруға жаңа мүмкіндіктер беретін ерекше өмір сүру ортасын құру:

- оқытудың ұтқырлығы (оқу уақыты мен орнының өзгеруі);
- өмір бойы үздіксіз білім беруді жүзеге асыру мүмкіндігі;
- жобаланатын пәндер бойынша білім алушыларды, студенттерді, курстар мен кәсіби

қайта даярлау бағдарламаларының тыңдаушыларын даярлау мүмкіндіктері.

Цифрлық Педагогиканың эволюциясын цифрлық құралдарды білім беруге біріктіруден байқауға болады. Интернет пен цифрлық ресурстардың пайда болуы мазмұнды жеткізу мен интерактивті оқытудың жаңа әдістерін енгізе отырып, дәстүрлі аудиторияның келбетін өзгертті. Уақыт өте келе білім беру технологиялары тек қосымша құралдардан білім беру дизайнының негізгі компоненттеріне ауысып, осы технологиялардың педагогикалық әсерін түсіну қажеттілігін тудырды [5,6].

Материалдар мен әдістер. Ғалым Рон Оливердің пікірінше «Ақпараттық технология сабаққа кіріктірілсе, білім алушылардың өздері оқып жатқан пәндерге деген қызығушылығы артады». Білім беруде білім беру сапасын сақтай отырып, бұл зерттеуде бірнеше цифрлық құралдар мен бағдарламалар қолданылды, олардың әрқайсысы көркем еңбек сабағын өткізу барысында білім алушылардың шығармашылық қабілеттерін дамытуға бағытталды. Қолданылған құралдар мен бағдарламалар тізімі төмендегідей:

1.Графикалық редакторлар (Adobe Photoshop, CorelDRAW)- графика және дизайн бойынша шығармашылық жұмыстар жасауға арналған.

2.3D модельдеу бағдарламалары (Tinkercad, SketchUp) - үш өлшемді модельдер жасау арқылы білім алушылардың өнер мен дизайн саласындағы біліктерін дамыту

3. Мультимедиа құралдары (Canva, Adobe Spark) - көркем шығармашылықты бейнелеу мен визуализациялауға арналған құралдар.

4. Интерактивті тақталар мен көрнекі құралдар- оқу процесін әртараптандыру және білім алушылардың назарын аудару үшін [7].

Зерттеу барысында қолданылған негізгі әдістердің бірі анализ және синтез зерттеу әдістері, яғни тақырып аясында кездескен мәліметтерді саралап, негізгі және өзектілерін

ұсынуға осы әдістерді пайдаланылды. Сондай-ақ, кейс-стади әдісін қолдану арқылы тақырыпқа бағытталған салыстыру жұмыстары жасалды.

Көркем еңбек сабағын оқытуда цифрлық технологияны қолданудың негізгі әдістері: Біріншіден, жаңа сабақты түсіндіру кезеңінде анимациялық бейнелер, веб-сайттар және ойындар, дыбыстық файлдар, графикалық кескіндерді көрсету сияқты әртүрлі ресурстарды пайдалану дәстүрлі пәндерді қызықты етеді.

Екіншіден, білім алушының өзіндік оқу іс-әрекетін ұйымдастырғанда баяндамалар, презентациялар, рефераттар тағы сол сияқты мәліметтерді дайындау үшін қажетті объектілердің үлкен қоры.

Үшіншіден, цифрлық технологиялар арқылы бақылаулар ұйымдастыру. Төртіншіден, практикалық жұмыстар орындау кезінде пайдалану. Цифрлық технологияны пайдалану арқылы өнер мұражайына экскурсияны жоспарлай алады немесе білім алушыларға интерактивті өрісті тамашалауға мүмкіндік береді [8].

Нәтижелер және талқылау. Зерттеу тақырыбы бойынша көптеген ғалымдар өзінің зерттеу жұмыстарын жүргізіп, тиісті нәтижелерге қол жеткізген. В.П. Беспалько, педагогика саласындағы көрнекті ғалым, оқу процесін ақпараттық-технологиялық құралдармен байытудың маңыздылығын атап өтті. Ол цифрлық технологиялар арқылы білім алушылардың жеке шығармашылықтарын дамытуға, олардың дербес жұмыс істеу қабілеттерін арттыруға болатындығын айтқан [9]. Жоғарыда көрсетілген ғылыми еңбектерде ұсынылған цифрлық технологияны қолдану тиімділіктерінің нақтылығын байқау мақсатында жалпы білім беретін мектептердегі көркем еңбек сабағын өткізуде цифрлық технологияны пайдалана отырып және цифрлық ресурстарды қолданбай сабақ өткізіп көрдім. Бұл жұмысты жүргізуімнің мақсаты – көркем еңбек сабағын цифрлық технологияны пайдалана отырып өткізгенде білім алушылар қандай мүмкіндіктерге ие болады?

Тиісінше, цифрлық ресурстарды пайдаланбай өткізілген сабақта қандай кедергілер кездеседі?

Осы сынды сұрақтарға жауап алу үшін зерттеу барысы төмендегідей болды. Зерттеуді жүргізу үшін алғашқы күні цифрлық технологияны пайдалана отырып сабақ өткізілді. Осы ретте, сабақ барысында Ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолданудың негізгі ерекшеліктері мен тиімділіктерін бақылауды басты назарға алдық. Сабақты жүргізу барысында негізгі екі мақсат болды: көркем еңбек сабағын оқытуда оқытушының Ақпараттық-коммуникациялық технологиялар құралдарына бағытталған бағдарламаларды қолдану құзыреттілігі; білім алушылардың шығармашылық құзыреттіліктерді игертуде қолданылатын Ақпараттық-коммуникациялық технологиялар құралдарына бағытталған бағдарламалар түрлерін қарастыруды бақылау. Сабақты бастамас бұрын білім алушыларды арнайы «Qazmath» бағдарламасын қолдану арқылы топқа бөлінді. Топқа бөлу үшін осы бағдарлама ішінде табиғи өзгерістерге қатысты атауларды жазып, білім алушылар тақырыпқа қатысты атауларды таңдай отырды. Бұл білім алушылардың сабақтың басталу кезеңінде қызығушылығын оятуға әсерін тигізе алды. Оның ішінде «Emaze» 3D виртуалды мұражай арқылы тақырыпқа байланысты қазақтың бай мұраларымен таныстырылды. Жеке және топтық тапсырмаларды орындауда «Canva», «Tinkercad», «Adobe Spark» цифрлық бағдарламаларын пайдаланып жоба құру ұсынылды. Білім алушылардың жауаптарын жедел түрде талдап, визуалды түрде көрсету арқылы сабақтың нәтижелері мен қажеттіліктерін анықтау үшін «Mentimeter» платформасы арқылы кері байланыс жүргізілді.

Қолданылған интерактивті бағдарламалық ресурстар білім алушылардың тақырыпты меңгеруге жоғары деңгейде әсерін тигізді.

Бүгінгі таңда цифрлық технологиялармен оқытудың әдеттегі форматын толықтыру білім алушылардың бойында жаңа дағдыларды қалыптастыратыны, оқудағы үлгерімі мен ынтасын арттыратыны құпия емес. Жаңашыл ұстаз ұсынылған платформалар мен қызметтерді белсенді пайдаланып қана қоймай, мазмұнды өздері жасайды. Сонымен қатар,

біз білім беру процесінің негізгі пәні оқытушы болғанын және әрқашан болатынын жақсы түсінеміз. Тек ол өз білім алушыларының оқу траекториясын дұрыс құра алады, білім беру мазмұнын құрады және оқу процесін қызықты түрде тиімді өткізе алады [11,12].

Цифрлық құзыреттілік білім алушылардың цифрлық технологияларды тек білім беру контекстінде ғана емес, сонымен қатар жұмыс және қоғаммен өзара әрекеттесу саласында қауіпсіз, жауапты және сыни тұрғыдан пайдалану қабілетін дамытуға бағытталған.

Зерттеу нәтижелері көрсеткендей, цифрлық технологияларды көркем еңбек сабақтарында қолдану оқу үдерісіне жаңа деңгей әкелді. Алайда, бұл жаңашылдықты енгізу кезінде бірнеше мәселелер туындауы мүмкін. Біріншіден, педагогтарда цифрлық құралдарды тиімді пайдалану дағдыларының болмауы немесе бұл құралдарды меңгеруге уақыттың жетіспеуі сабақты толыққанды жүргізуге кедергі келтіруі мүмкін. Осыған байланысты, арнайы оқу курстары мен тренингтер ұйымдастыру қажет. Екіншіден, барлық мектептерде қажетті цифрлық құралдар мен жабдықтардың болмауы да үлкен мәселе болып табылады. Сондықтан білім беру мекемелерінде қажетті инфрақұрылымды қамтамасыз ету үшін жүйелі жұмыстар жүргізу қажет. Жалпы, цифрлық технологиялардың Оқу үдерісінің шектелуі Білім алушылардың уақытты тиімді пайдалану қабілетінің төмендеуі Әдістемелік ресурстар мен педагогикалық жаңалықтардың жетіспеушілігі Сабақтың қызықты әрі интерактивті болмауы 38 көркем еңбек сабағында қолданылуы тиімді әрі болашақта оқу үдерісін одан әрі жаңғыртуға мүмкіндік береді. Осы зерттеу жұмысы келешекте цифрлық құралдардың қолданыс аясын кеңейтіп, білім беру саласында маңызды рөл атқаратынына дәлел болды

Қорытынды. XXI ғасырда технология кванттық секіріс жасады. Бұл бүгінгі ұрпақ үшін сәнді сөзге айналды. Соңғы жылдары цифрлық трансформация өмірдің әртүрлі салаларында танылды, бұған жарқын мысал - білім саласы. Z буыны әлемінде бәрі жекелендірілген, сол себепті олар үшін жеке траектория бойынша білімді таңдау өзекті. Қазіргі білім беру үдерісінде цифрлық технологияларды қолдану — оқыту сапасын арттырудың маңызды әрі тиімді жолдарының бірі. Көркем еңбек пәні бойынша жүргізілген зерттеу жұмысында цифрлық құралдардың білім алушылардың шығармашылық қабілеттерін дамытудағы ролі мен маңыздылығы айқындалды

Зерттеу барысында анықталғандай, цифрлық технологияларды қолдану білім алушылардың оқу үдерісіне белсенді қатысуына ықпал етеді, олардың шығармашылық ойлауын дамытады, жаңа білім алуға деген қызығушылықтарын арттырады. Графика, дизайн, 3D модельдеу және мультимедиа сияқты цифрлық құралдар білім алушыларға өз идеяларын жүзеге асыруға, тәжірибелік дағдыларын қалыптастыруға және эстетикалық талғамын дамытуға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, цифрлық технологиялар оқытушыларға әдістерін әртараптандыруға, әрбір білім алушының жеке қажеттіліктеріне бейімделген оқыту стратегияларын қолдануға қолайлы жағдай жасайды

Осылайша, цифрлық технологияларды білім беру үдерісіне енгізу көркем еңбек пәнін оқытуда білім алушылардың шығармашылық әлеуетін толық аша отырып, олардың сыни ойлау қабілеттерін дамытуға, өздігінен білім алу дағдыларын жетілдіруге көмектеседі. Бұл жаңашылдықтардың арқасында оқу процесі заманауи талаптарға сай, тиімді әрі қызықты болып келеді [13,14].

Жалпы, цифрлық технологиялардың қолданылуы білім беру саласында үлкен мүмкіндіктер мен перспективаларды ашып, жаңа педагогикалық әдістер мен стратегиялардың енгізілуіне ықпал етеді. Бұл, өз кезегінде, білім алушылардың білім деңгейін көтеріп, олардың болашақта шығармашылық салада табысты болуына негіз қалайды

Сондықтан әр адамға әртүрлі смарт технологияларды (компьютерлік бағдарламалар, білім беру қосымшалары, мультимедиа және т. б.) және смарт құрылғыларды (смарт-тақта, смарт-экран) қолдана отырып, өмір бойы білім алуға және жаңа құзыреттіліктер алуға мүмкіндік беретін жаңа икемді, интерактивті, цифрлық білім беру жүйесін құру қажеттілігі

туындады [15]. Көркем еңбек сабағын оқытуда Цифрлық технологияларды оқу процесіне біріктіру дәстүрлі білім беру тәжірибелерін өзгерту үлкен әлеуетке ие, бұл білім алушылар арасындағы белсенділікті, жекелендіруді және ынтымақтастықты ынталандырады. Білім беру технологияларын стратегиялық таңдау және енгізу арқылы педагогтар білім алушыларды цифрлық әлемге дайындайтын және оларды болашақ үшін қажетті дағдылармен қаруландыратын динамикалық оқу орталарын құра алады. Дегенмен, технологияны пайдалануды тиімді педагогикамен және білім алушылардың жеке қажеттіліктерін мұқият ескере отырып теңестіру өте маңызды. Цифрлық технологияның күші мен артықшылықтарын пайдалана отырып, оқу сапасын жақсартуға, цифрлық сауаттылықты арттыруға және студенттерге өз білімінің белсенді қатысушылары болуға мүмкіндік беруге болады.

Қазір білімге жаңа технологияларды енгізу оқу процесін қазіргі әлемде анағұрлым өзекті етіп қана қоймай, Қазақстанның шалғай және қол жеткізу қиын аудандарында оқыту үшін жаңа мүмкіндіктер ашылуда.

Дегенмен, цифрлық трансформация тек ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдануды білдірмейді. Цифрландыру педагогтың рөлдік функциясына қойылатын өзгермелі талаптарды, сондай-ақ өзін цифрлық ұрпаққа жатқызатын қазіргі білім алушылардың сұраныстарына жауап беретін оқыту нысандарын, әдістері мен 39 технологияларын ескере отырып, білім беру процесінің мазмұны мен ұйымдастырылуын сапалы өзгертуді көздейді [16]

Әдебиеттер

[1] Kataev, N., Yerkinkyzy A. Эффективность цифровых образовательных технологий в организации процесса обучения // Вестник КазНУ. Серия педагогическая, 2021. – 67(2). – С. 71-80 <https://doi.org/10.26577/JES.2021.v67.i2.08>.

[2] Барбашина, Э.В., Гуляевская Н.В. Дистанционное/электронное обучение: минимизация сложностей // Профессиональное образование в современном мире, 2019. – Т. 9, № 3. – С. 2997-3008. <https://doi.org/10.15372/PEMW20190312>.

[3] Mike, Sharples. The design of personal mobile technologies for lifelong learning // Computers & Education, 2000. – Volume 34, Issues 3-4. – P.177-193 [https://doi.org/10.1016/S0360-1315\(99\)00044-5](https://doi.org/10.1016/S0360-1315(99)00044-5)

[4] Блинов, В.И. Модель смешанного обучения в профессиональном образовании: типология, педагогическая эффективность, условия реализации / В. И. Блинов, И. С. Сергеев // Профессиональное образование в России и за рубежом. – 2021. – № 1. – С. 4-25. 10.24412/2307-4264-2021-01-04-25

[5] Бузаубакова, К.Д., Амирова А.С., Маковецкая А.А. Цифрлы педагогика: Оқулық - Тараз: «ИП «Бейсенбекова Ә.Ж.», 2022. – 314 б. <https://smartpedagog.kz/images/document/method/dig-ped-oku.pdf>.

[6] Ефимова, Г. З. Идеальный преподаватель высшей школы: личностные качества и социально-профессиональные компетенции [Электронный ресурс] / Г. З. Ефимова, А. Н. Сорокин, М. В. Грибовский // Образование и наука. – 2021. – Т. 23, № 1. – С. 202-230 <https://doi.org/10.17853/1994-5639-2021-1-202-230>

[7] Кузьминов, Я. И. Трудности и перспективы Цифровой Трансформации образования». – Москва, 2019. <https://doi.org/10.17323/978-5-7598-1990-5>.

[8] Иивари, К. Цифровая трансформация повседневной жизни: как пандемия COVID-19 изменила базовое образование молодого поколения и почему исследования в области управления информацией должны иметь значение? [Электронный ресурс] / К. Иивари, С. Шарма, Л. ВентаОлкконен // International Journal of Information Management, 2020. – Т. 55. – 102183 с. <https://doi.org/10.1016/j.ijinfomgt.2020.102183>

- [9] Нильссон, П., Лунд, Д. Дизайн для обучения: вовлечение учителей в цифровой дидактический дизайн // Интерактивные технологии и интеллектуальное образование, 2023. – 20(1). – С. 142-159. <https://doi.org/10.1108/ITSE-08-2021-0143>.
- [10] Оразбаева Б., Давай Т., Плиева С., Голан-Мусор В. Вовлечение академических кругов в сотрудничество университетов и бизнеса, ориентированное на образование: перспектива, основанная на мотивации // Исследования в области высшего образования, 2020. – 45(8). – С. 1723–1736. <https://doi.org/10.1080/03075079.2019.1582013>
- [11] Игібаева А.Қ., Төлеуханова А.Д. Киберпедагогика – педагогика ғылымының инновациялық саласы ретінде // Вестник КазНПУ им. Абая. Серия «Педагогические науки», 2020. – № 4 (68). – <https://doi.org/10.51889/2020-4.1728-5496.02>.
- [12] Толстикова, И.И., Игнатъева, О. А., Кондратенко, К. С., Плетнев, А. В. Цифровое поведение и характеристики личности поколения Z в условиях глобальной цифровизации // Информационное общество: образование, наука, культура и технологии будущего: труды XXIII Международной объединенной научной конференции «Интернет и современное общество». – СПб: Университет ИТМО, 2020. – С. 10-15. <https://doi.org/10.17586/2587-8557-2020-4-103-115>
- [13] Айтбаева, А.Б., Шайгозова Б.Н. Педагогиканы цифрлық дәуірде қайта зерделеу немесе оқыту дизайны мәселелері // ҚазҰУ Хабаршысы. Педагогикалық ғылымдар сериясы, 2022. – Т. 71, № 2. – Б. 4-12. <https://doi.org/10.26577/JES.2022.v71.i2.01>
- [14] Байменова, Б.С., Габдуллина К.М. Цифрлық білім беру ортасында болашақ педагогпсихологтерді даярлау ерекшелігі // Еуразия Ұлттық университеті Хабаршысы, 2022. – Т. 141, № 4. – Б. 43-50. <https://doi.org/10.32523/2616-6895-2022-141-4-43-50>
- [15]. Attride-Stirling, J. Тематические сети: аналитический инструмент для качественного исследования // Qualitative Research, 2001. – 1(3). – С. 385-405. <https://doi.org/10.1177/14687941010010030>
- [16] Perna, L. W., Orosz K., Jumakulov Z. Understanding the human capital benefits of a government-funded international scholarship program: An exploration of Kazakhstan’s Bolashak program // International Journal of Educational Development, 2015. – 40. – P. 85-97. <https://doi.org/10.1016/j.ijedudev.2014.12.003>.

ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТТІ БІЛІМ САЛАСЫНДА ТИІМДІ ПАЙДАЛАНУ**Молдакулова Н.А., Омар М.О.***М.Ауезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университеті, Шымкент, Қазақстан***Түйін**

Бұл мақалада жасанды интеллектіні (ЖИ) білім беру жүйесіне қауіпсіз әрі нәтижелі енгізудің ғылыми-әдіснамалық негіздері қарастырылады. Автор оқытудың жекелендірілуі, оқу аналитикасы, бағалау және академиялық адалдық, мұғалім еңбегін қайта құру, деректерді басқару мен құпиялылық, сондай-ақ реттеу-саясат және институционалдық басқару сияқты өзекті бағыттарды кешенді талдайды. Мақалада Қазақстандағы және халықаралық деңгейдегі (орыс және қазақ тіліндегі) құжаттар мен бастамаларға сүйене отырып, ЖИ-дің мүмкіндіктері мен шектеулері сараланады, технологиялық шешімдерді педагогикалық құндылықтармен сәйкестендірудің қағидаттары мен нақты іске асыру тетіктері ұсынылады. Нәтижесінде ЖИ-дің білімдегі орны адамның шығармашылық, этикалық және әлеуметтік-эмоциялық өлшемдерін толықтыратын, дерекке негізделген шешім қабылдауды күшейтетін, инклюзивті және әділ оқытуға қызмет ететін кешенді экожүйе ретінде тұжырымдалады.

Түйінді сөздер: *жасанды интеллект, білім беру, оқу аналитикасы, жекелендірілген оқыту, академиялық адалдық, бағалау, құпиялылық, цифрлық теңсіздік, педагогикалық дизайн, білім саясаты.*

Кіріспе

Жасанды интеллект (ЖИ) соңғы жылдары білім беру жүйесінің барлық деңгейіне дендеп еніп, оқытудың мазмұны мен әдіснамасын, бағалау архитектурасын және білім ұйымдарының басқару модельдерін қайта пайымдауға итермеледі. ЖИ-дің әлеуеті оқушының оқу траекториясын дербестендіруден бастап оқу жетістіктерін жедел диагностикалауға, мұғалімнің рутиналық еңбегін азайтуға, сапалы оқу материалдарын жылдам әзірлеуге дейінгі кең ауқымды қамтиды. Алайда бұл мүмкіндіктермен қатар дербес деректердің құпиялылығы мен қауіпсіздігі, әділеттік пен қолжетімділік, академиялық адалдық пен бағалаудың шынайылығы, педагогикалық қатынастардағы «адам факторының» орнықты рөлі секілді күрделі мәселелер де қатар көтеріледі. Осы тұрғыда халықаралық ұйымдар, соның ішінде ЮНЕСКО, ЖИ технологияларын адам құқықтарын, білім сапасын және тұрақты даму мақсаттарын қорғау перспективаларымен байланыстыра отырып, этикалық нормаларға негізделген пайдалануды ұсынады; бұл ұсынымдар ЖИ-ді оқытуда қолдану кезінде адами пайым мен жауапкершіліктің шешуші екендігін айқындайды.

Қазақстан контекстінде ЖИ-ді мектептер мен колледждерге жүйелі әрі қауіпсіз енгізуге бағытталған мемлекеттік қадамдар байқалады: ведомствоаралық құжаттар қабылданып, ұлттық құралдар әзірленуде, сала ішіндегі диалог күшейіп келеді. Бұл бастамалар ЖИ мұғалімнің орнын баспайтынын, керісінше педагогтің кәсіби рөлін күшейтіп, түпкілікті шешімнің адам тарапынан қабылданатынын айқындап отыр. Төменде ЖИ-дің білім берудегі тиімді қолданылуын қамтамасыз ететін алты негізгі бағыт талданып, әрқайсысы бойынша тұжырымдамалық негіздемелер, ықтимал тәуекелдер және іске асырудың практикалық бағдарлары ұсынылады.

Педагогикалық құндылықтар мен генеративті модельдер синтезі

ЖИ-дің білімге ықпалын талқылаудың шығу нүктесі — оның педагогикалық құндылықтармен үйлесімділігі. Пайдаланушы сұранысын түсініп, мәтін, сурет немесе код түрінде нәтиже беретін генеративті модельдер (үлкен тілдік модельдер, диффузиялық модельдер және т.б.) оқытуда белсенді құралға айналғанымен, оларды «оқытушының орнына» қоятын әмбебап шешім ретінде қарастыру дұрыс емес. Педагогикалық процесте мақсат — білудің нәтижесін қадағалау ғана емес, сынақ-терістеу арқылы ұғыну,

аргументация мәдениеті мен метатанымдық стратегияларды (мақсат қою, жоспарлау, рефлексия) дамыту; ал мұны тек адамға тән эмпатия, құндылықтық бағдар және контекстуалдық пайым толыққанды қамтамасыз етеді. Сондықтан ЖИ-ді білім мазмұнына енгізу оқытудың құндылықтық векторын әлсіретпеуі керек: модель ұсыныстарының дұрыстығын тексеру, дереккөздермен жұмыс істеу мәдениетін қалыптастыру, баламалы көзқарастарды саралау, пікірталас жүргізу секілді әрекеттер сабақ құрылымына саналы түрде «тігілуі» тиіс. Бұл орайда ЖИ-ді «оқушы–мұғалім–технология» үштігінің өзара ықпалдасуын күшейтетін дидактикалық серіктес ретінде ұғындыру маңызды: мысалы, оқушы гипотезасын модельмен бірге құрастырып, кейін сыныпта дәлелдеу; модель ұсынған жауаптағы логикалық олқылықтарды анықтап, әдебиеттерге сүйеніп түзету; не болмаса шығармашылық жазбада идея генерациясын ЖИ-ге тапсырып, ал құрылымдау мен стильді адам жауапкершілігінде қалдыру. Мұндай тәсіл академиялық адалдық мәдениетін де нығайтады: ЖИ-ді қолданғанын ашық көрсету, дереккөздер мен нұсқаулықтарға сілтеме беру, тексерілмеген мазмұнды «ақиқат» ретінде ұсынбау. Бұған қоса, тілдік және мәдени әр алуандылықты ескеру де қажет: қазақ тіліндегі контент пен тапсырмалар қоры жеткілікті болмаған жағдайда, мұғалім модельді неғұрлым жергілікті корпусқа бейімдеудің жолдарын (лайықты қосымшалар, домендік білім базалары, сөздік-терминологиялық ресурстармен толықтыру) қарастырғаны жөн. Осылайша ЖИ-дің «құралдық құдіретін» адамдық педагогикамен теңгеру, технологиялық тиімділік пен тәрбиелік мақсаттың тепе-теңдігін сақтау – білім берудің негізгі қағидаты.

Жекелендірілген оқыту және оқу аналитикасы: дәл диагностикадан уәжге дейін

Жекелендіру – ЖИ-дің білімдегі ең көрнекті артықшылықтарының бірі. Үлкен деректерге негізделген модельдер оқушының алдыңғы әрекеттерін (тапсырмадағы қателер типологиясы, жауап беру уақыты, тақырыпаралық ауысу қиындықтары, метасөздік белгілер) талдап, оқу олқылықтарын дәл табуға мүмкіндік береді; мұның нәтижесі – дидактикалық араласудың уақтылы әрі мақсатты болуы. Адаптивті оқу платформалары мазмұн күрделілігін динамикалық реттеп, оқу қарқынын оқушының дайындық деңгейімен сәйкестендіреді, ал оқу аналитикасы мұғалімге сыныптағы «ыстық нүктелерді» (ортақ қате, түсінбеген ұғым, алға озып кеткен оқушы) көрсетеді. Тиімділік үшін аналитиканы «көрсеткіш қуалау» құралына айналдырмай, педагогикалық шешім қабылдау логикасына «енгізу» қажет: деректер оқушының дауысы мен уәжін алмастырмайды; олар мұғалімге қосымша дәлел мен уақыт береді. Жекелендіруде уәж бен агенттікке ерекше назар аударылады: мысалы, оқушының мақсат қою картасын ЖИ көмегімен нақтылау, микромақсаттарға бөлінген жеке оқу маршруттарын құру, жетістік белгілерін (бейдж, деңгей, «қауіпсіз қателесу» аймағы) жауапкершілік пен өзін-өзі бағалаумен байланыстыру; оқу барысын көрнекі бақылау панельдері арқылы айқын ету. Дегенмен, дербестендіру «цифрлық теңсіздікті» ушықтырмауы тиіс: төмен өткізу қабілеті, құрылғылардың жетіспеуі, тілдік және мәдени бейімделудің әлсіздігі бар оқушыларға қолжетімді режимдер (оффлайн пакет, жеңілдетілген клиент, көптілді интерфейс) ұсынылуы керек. Практикада мұғалімдер ЖИ-ді оқытудың микродизайнына кірістіре алады: жеке-дара кері байланыс мәтіндерін генерациялау, тақырыпқа байланысты қосымша түсіндірме немесе мысал қалыптастыру, алдағы сабақты «алдын ала оқуға» арналған шағын мағыналық карта жасау. Бұл шаралардың барлығы оқушыны «мақсат–іс–әрекет–нәтиже–рефлексия» тұтастығына жақындатады және оқу сапасын арттыруға қызмет етеді. Жекелендірудің институционалдық деңгейдегі дамуына халықаралық ұсынымдар мен ұлттық бастамалар түрткі болып отыр, олар ЖИ мүмкіндіктерін адамның оқу құқығы мен дербестігін құрметтеу қағидаттарымен байланыстырады.

Бағалау, академиялық адалдық және тапсырма дизайнының трансформациясы

Генеративті ЖИ білімдегі бағалау мәдениетіне күрделі сұрақ қойды: егер модель «дұрыс» жауаптың көптеген түрін түзе алса, онда біз не өлшейміз – репродукция ма, әлде дәлелді ойлау ма? Жаңа жағдайда бағалау «өнімнен» гөрі «процеске» басымдық береді: тапсырма логын, аралық скицтер мен нұсқаларды, дереккөздермен жұмыс іздерін,

рефлексиялық жазбаларды және бірлескен талқылауды фиксациялау маңызды. ЖИ-мен жұмыс істеуді жасырмай, керісінше «ашық» форматқа көшіру (AI use statement): студент қолданған құралдарды, нұсқаулықтар мен параметрлерді көрсетеді, ал мұғалім бұл қолданудың мақсатқа сәйкестігін және академиялық әдебі мен шынайылығын бағалайды. Сонымен қатар тапсырма дизайны да өзгереді: «тек жауап сұрайтын» эсседе «мәліметті талдап, көзқарасты қорғауға» бағытталған аргументациялық жұмысқа, немесе бір тақырып бойынша ЖИ-генерациялаған бірнеше көзқарастың қателігін тауып, түпнұсқа дереккөздер арқылы түзетуге көшкен жөн. Практикада проектілік және зерттеушілік форматтардың үлесі артады: далалық мәлімет жинау, контекстік сұхбат, жергілікті мәселеге арналған прототип пен пилот, деректердің сапасын тексеру. Бұл тәсілдер академиялық адалдық қағидаттарын нақты әрекетке айналдырады, ал әділеттілік (fairness) пен тексерілгіштік (verifiability) өлшемдері бағалау рубрикаларына енгізіледі. ЮНЕСКО-ның жоғары білім саласына арналған қысқаша нұсқаулығында ЖИ-ді қолданудың ашықтығы, академиялық саясаттарды жаңарту және оқытушылар мен студенттерді жауапты пайдалануға жүйелі оқыту қажеттігі ерекше атап өтіледі; бұл ұстанымдар жоғары мектепте және колледждерде бағалау архитектурасын қайта құруға әдістемелік бағдар береді.

Мұғалім еңбегін қайта құру: жоспарлау, саралау және инклюзия

ЖИ мұғалім жұмысының үш қабатын қайта бейіндейді. Біріншісі – жоспарлау: оқу мақсаттарын тақырыпқа бөлу, сабақ сценарийін (hook–practice–reflection) құрастыру, дидактикалық материалдарды (қысқаша конспект, тапсырма нұсқалары, мысалдар банкі) әр деңгейге бейімдеу. Мұғалім ЖИ-ді «идея акселераторы» ретінде қолданса, уақытын оқушылармен тікелей қарым-қатынас пен кері байланысты тереңдетуге бұра алады. Екіншісі – саралау: бір сынып ішіндегі әртүрлі дайындық деңгейін ескере отырып, бір мақсатқа апаратын бірнеше жол әзірлеу; мысалы, негізгі ұғымды түсіндіретін мәтіннің үш күрделілік нұсқасын, аудио/видео ресми түсіндірмені және қарапайым тілдегі инфографиканы қатар ұсыну. Үшіншісі – инклюзия: арнайы білім беру қажеттілігі бар балаларға тапсырмаларды мультимодаль бейімдеу (мәтінге сурет, дыбыс, субтитр, транскрипт қосу), оқу ортасын қолжетімді ету (экран оқушымен үйлесімді формат, қарапайым навигация, үлкен қаріптер). Бұл өзгерістер мұғалімнің кәсіби рөлін төмендетпейді; керісінше, оны «педагог-дизайнер», «бағалау сәулетшісі», «оқу процесінің фасилитаторы» деңгейіне көтереді. Қазақстанда және өңірлік кеңістікте ЖИ тақырыбы педагог мамандардың кәсіби дамуы күн тәртібіне еніп, әдістемелік ұсынымдар мен курстар көбейіп келеді: ұлттық және халықаралық ұйымдар мұғалімдерге арналған қысқа нұсқаулықтар мен практикалық құралдар ұсынууда. Бұл құжаттар ЖИ құралдарын пәндік мақсаттармен ұштастыру, қауіпсіздік пен этика талаптарын сақтау, оқушы деректеріне жауапкершілікпен қарау, сондай-ақ шығармашылық тапсырмаларда ЖИ-мен бірлескен жұмыс форматын енгізу сияқты нақты қадамдарды қамтиды.

Деректердің құпиялылығы, қауіпсіздігі және цифрлық теңсіздік: басқару архитектурасын құру

ЖИ экожүйесінің «жанармайы» – деректер; демек, білім ұйымдары деректерді басқарудың айқын саясатынсыз ЖИ-ді ауқымды қолдана алмайды. Бұл – тек техникалық мәселе емес, құқықтық және этикалық өлшемдері бар кешенді міндет. Біріншіден, оқушылардың жеке деректері (оқу жетістіктері, мінез-құлық белгілері, әлеуметтік-демографиялық мәліметтер) үшін өңдеу мақсаты, сақтау мерзімі, қолжетімді тараптар және қауіпсіздік шаралары нақтылануы тиіс; ата-анаға (немесе студентке) түсінікті тілде келісім үлгілері ұсынылып, деректерді өңдеуге байланысты таңдаулар (opt-in/opt-out) жасалуы керек. Екіншіден, технике-құқықтық дизайн: мүмкіндігінше деректерді минимизациялау, шифрлау, псевдонимдеу/анонимдеу, «жеке кабинет» шегінде рөлге негізделген қолжетімділік, аудит журналдары, модель емес, деректер қозғалысын бақылайтын бақылау тақталары қажет. Үшіншіден, алгоритмдік әділеттік: модельдерде тілдік, мәдени немесе әлеуметтік бейтараптықты бұзатын қиғаштықтар бар-жоғын жүйелі тестілеу (bias audit), бағалау нәтижелерін түсіндіру (explainability), шағымдану және қайта қарау

процедуралары. Төртіншіден, киберқауіпсіздік гигиенасы: фишинг, әлеуметтік инженерия, пароль саясаты, екі факторлы аутентификация, резервтік көшіру, жеткізушілер тізбегі тәуекелдері. Теңдей маңызды мәселе – цифрлық теңсіздік: құрылғы, байланыс, тілдік және мәдени орта, ерекше қажеттіліктер үшін бейімделген интерфейстердің жетіспеуі білімдегі алшақтықты ұлғайтуы мүмкін. Сондықтан ЖИ-ді енгізу бағдарламасы инклюзия бюджетін (құрылғы паркі, мектеп Wi-Fi, контенттің қазақ/орыс тіліндегі баламалары, оффлайн режимдер) міндетті түрде қамтуы тиіс. Орыс және қазақ тіліндегі талдамалық еңбектер мен әдістемелік материалдар ЖИ-ді қолдануда құпиялылық, қауіпсіздік және әділеттік өлшемдерін құқықтық нормалармен сабақтастыра қарастырады; бұл басымдықтар білім беру ұйымдарының ішкі регламенттерінде, жеткізушілермен шарттарында және сынып деңгейіндегі ережелерде нақты бекітілуі қажет.

Саясат, реттеу және институционалдық басқару: экожүйелік тәсіл

ЖИ-ді жүйелі және қауіпсіз енгізу тек мұғалімнің шеберлігіне немесе жеке мектептің ниетіне тәуелді болмауы керек; ол ұлттық саясат, салалық стандарттар және институционалдық басқару шешімдерінің ұштасуы арқылы жүзеге асады. Ұлттық деңгейде ведомствоаралық құжаттар ЖИ-дің білімдегі мақсаттарын, қауіпсіз енгізу қағидаттарын, мониторинг пен жауапкершілік тетіктерін және жол картасын белгілейді; мұндай құжаттар мұғалім рөлін күшейтуге, шешім қабылдауда адам факторының басымдығына және оқушы құқығын қорғауға ерекше мән береді. Институционалдық деңгейде ЖИ-ді пайдалану саясаты (AI policy) қабылданып, онда модельдерді қолдану ауқымы, академиялық адалдық талаптары, деректерді қорғау, сатып алу және вендорлық тәуекелдер, тәуелсіз аудит пен қауіпсіздік регламенттері бекітіледі. Басқару тұрғысынан «кіші жеңістер» стратегиясы тиімді: бір оқу жылы үшін 2–3 басым сценарийді (мысалы, жекелендірілген кері байланыс, оқу аналитикасы, бағалау рубрикаларын жаңарту) таңдап, метрикалар мен сапалық көрсеткіштер жиынтығы арқылы нәтижені бағалау; табысты тәжірибені кафедра/пән бірлестіктері деңгейінде тарату. Біліктілікті арттыру – саясаттың өзегі: ЖИ-дің жауапты қолданылуына арналған қысқа курстар, шеберлік сыныптар, практикалық кейстер банкі, әр пәнге бейімделген нұсқаулықтар, оқытушы қауымдастықтарының тәжірибе алмасуы. Халықаралық деңгейде ЮНЕСКО құжаттары ЖИ-ді білімге енгізу кезінде адам құқығы, ашықтық, әділеттік және қолжетімділік принциптерін орталыққа қояды; бұл құжаттар саясаткерлерге нақты бағдар мен терминологиялық бірізділік береді және ұлттық құжаттарды әзірлеуде референс ретінде кеңінен қолданылуда. Қазақстанда да ЖИ-ді білім жүйесіне енгізу деңгейін бағалайтын ұлттық құрал әзірленіп жатқаны хабарланды; бұл – реттеу, мониторинг және үздік практикаларды масштабтау үшін маңызды қадам.

Қорытынды

Жасанды интеллект – білім беру жүйесін түбегейлі түрлендіретін күш, бірақ оның нәтижелілігі технологиялық қуатында емес, педагогикалық даналық пен басқарушылық мәдениетте. Тиімді енгізу үшін ЖИ-ді «адамды алмастыратын» емес, «адам мүмкіндігін кеңейтетін» құрал ретінде көру қажет; оқу мақсаттары, құндылықтар және деректермен жұмыс этикасы әр шешімнің өзегінде тұруы тиіс. Жекелендірілген оқыту мен оқу аналитикасы мұғалімге дәл уақтылы араласуға мүмкіндік береді; бағалау мен академиялық адалдық саласында ашықтық пен процеске басымдық беру – білім сапасының кепілі; мұғалім еңбегін қайта құру ЖИ-ді жоспарлау, саралау және инклюзияның тиімді серіктесіне айналдырады; деректерді қорғау, қауіпсіздік және теңсіздікті азайту – технологияның қоғамға қызмет етуін қамтамасыз етеді; ұлттық саясат пен институционалдық басқару ЖИ экожүйесінің орнықты дамуын реттейді. Осы принциптерді сақтай отырып, ЖИ-дің білімдегі ықпалы оқушының ойлау мәдениетін, әлеуметтік-эмоциялық дағдыларын және азаматтық жауапкершілігін күшейтуге бағытталады; ал бұл – кез келген технологиялық инновацияның түпкі өлшемі.

Әдебиеттер:

1. ЮНЕСКО. Технологии искусственного интеллекта в образовании: Руководство для лиц, ответственных за формирование политики. (орыс тілінде). Қолжетімді сілтеме: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000382446>
2. ЮНЕСКО. Руководство по использованию генеративного искусственного интеллекта в образовании и научных исследованиях (2023). (орыс тілінде). Қолжетімді сілтеме: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000389639>
3. ЮНЕСКО. ChatGPT и искусственный интеллект в высшем образовании: краткое руководство (2023). (орыс тілінде). Қолжетімді сілтеме: https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000385146_rus
4. ЮНЕСКО. Искусственный интеллект в образовании (бейбітшілік, құқық және адам құқығы бағдары). (орыс тілінде). Қолжетімді сілтеме: <https://www.unesco.org/ru/digital-education/artificial-intelligence>
5. Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрлігі. Қазақстан жасанды интеллектіні білім беру жүйесіне енгізу тұжырымдамасын бекітті (ресми хабарлама). (қазақ тілінде). Қолжетімді сілтеме: <https://www.gov.kz/memleket/entities/edu/press/news/details/1070018>
6. Bilimdinews.kz. Білім беру саласындағы жасанды интеллект (талдамалық мақала). (қазақ тілінде). Қолжетімді сілтеме: <https://bilimdinews.kz/?p=278851>
7. Egemen.kz. Жасанды интеллект білім сапасын жақсартады (пікірталас, іс-шара жайлы). (қазақ тілінде). Қолжетімді сілтеме: <https://egemen.kz/article/370794-zhasandy-intellekt-bilim-sapasyn-dgaqsartady>
8. BilimLand. Жасанды интеллектті білім беру жүйесіне енгізу деңгейін бағалайтын ұлттық құрал дайындалуда (жаңалық). (қазақ тілінде). Қолжетімді сілтеме: <https://bilimland.kz/kk/news-articles/news/zasandy-intellekti-bilim-beru-zuiesine-engizu-dengeiin-bagalaityn-ulttyq-qural-daiyndaluda-oqu-agartu-ministri-zuldyz-suleimenova>
9. А. Байтұрсынов атындағы Қостанай өңірлік университеті және серіктестер. Әдістемелік ұсынымдар: оқу процесінде жасанды интеллектті қолдану (2024). (қазақ тілінде). Қолжетімді сілтеме: <https://uba.edu.kz/storage/app/media/ISKUST%20INTELLEKT%20%20KAZ%2026.06.24.pdf>
10. Букина Т.В. және т.б. Искусственный интеллект в образовании: современное состояние и перспективы развития. CyberLeninka (ғылыми шолу). (орыс тілінде). Қолжетімді сілтеме: <https://cyberleninka.ru/article/n/iskusstvennyy-intellekt-v-obrazovanii-sovremennoe-sostoyanie-i-perspektivy-razvitiya>
11. Journal of Legal and Economic Studies. Искусственный интеллект: воздействие на систему образования (талдау). (орыс тілінде). Қолжетімді сілтеме: <https://www.acjournal.ru/jour/article/viewFile/2829/2068>
12. Пшихачева А. Концепция искусственного интеллекта в высшем образовании. SSRN (2023). (орыс тілінде). Қолжетімді сілтеме: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4638702
13. Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ, Педагогика ғылымдарының хабаршысы. XXI ғасырдың жасанды интеллектісі білім беру жүйесінде (ғылыми мақала). (қазақ тілінде). Қолжетімді сілтеме: <https://bulletin-pedagogic-sc>.

ДИЗАЙН САЛАСЫНДА ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТТІ ҚОЛДАНУ АРҚЫЛЫ БОЛАШАҚ МАМАНДАРДЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ МӘДЕНИЕТІН ДАМУ

Жұматай Д.Д.

М. Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университеті, Шымкент, Қазақстан
dinara.zh13@mail.ru

Түйін

Мақалада дизайн саласында жасанды интеллект технологияларын қолдану арқылы болашақ мамандардың шығармашылық мәдениетін дамыту мәселесі қарастырылады. Қазіргі цифрлық қоғам жағдайында дизайн кәсіби қызметтің маңызды бағыты ретінде жаңаша мазмұнға ие болуда. Жасанды интеллект дизайнерлік үдерістерді жетілдіретін құрал ретінде шығармашылық ойлауды дамытуға, кәсіби құзыреттілікті арттыруға және инновациялық шешімдер қабылдауға мүмкіндік береді. Зерттеу барысында шығармашылық мәдениет ұғымының мәні ашылып, оның болашақ дизайнер мамандарды даярлаудағы маңызы айқындалады. Сонымен қатар, дизайн білімінде жасанды интеллектті қолданудың педагогикалық, мәдени және этикалық аспектілері талданады. Мақала нәтижелері болашақ дизайнерлердің кәсіби бәсекеге қабілеттілігін арттыруда жасанды интеллектті жүйелі түрде енгізудің тиімділігін көрсетеді.

Түйінді сөздер: жасанды интеллект, дизайн, мәдениет, креативті ойлау, дизайн білімі, цифрлық технологиялар, инновация.

Кіріспе

Қазіргі жаһандану жағдайында ғылым мен технологияның қарқынды дамуы адам қызметінің барлық саласына, соның ішінде дизайн индустриясына елеулі ықпал етуде. Цифрлық технологиялардың жетілуі дизайнды тек көркемдік безендіру құралы ретінде ғана емес, қоғамның әлеуметтік, мәдени және экономикалық сұраныстарына жауап беретін кешенді кәсіби қызмет түрі ретінде қарастыруға мүмкіндік беріп отыр. Осы үдерісте жасанды интеллект технологиялары ерекше маңызға ие болып, шығармашылық қызметтің жаңа формаларын қалыптастыруда. Интеллектуалды жүйелер дизайнердің жұмысын жеңілдетіп қана қоймай, кәсіби шешім қабылдауда аналитикалық және логикалық ойлауды дамытуға ықпал ететін тиімді құралға айналуға. Қазіргі дизайн эстетика, функционалдылық және инновациялық ойлаудың синтезі ретінде сипатталады. Жасанды интеллект негізіндегі құралдар шығармашылық эксперименттер жүргізуге, түрлі визуалды шешімдерді жедел әрі нәтижелі түрде сынауға жағдай жасайды. Мысалы, графикалық редакторлар мен визуалды генераторлар түстер үйлесімін автоматты түрде анықтауға, композициялық құрылымды жобалауға және бірнеше стильдік нұсқаны қатар салыстыруға мүмкіндік береді. Бұл өз кезегінде шығармашылық үдерісті жеделдетіп, идеяны қысқа мерзімде жүзеге асыруға ықпал етеді [1].

Болашақ дизайнер мамандардың кәсіби дайындығы тек техникалық біліммен ғана емес, олардың шығармашылық мәдениетінің деңгейімен де айқындалады. Шығармашылық мәдениет тұлғаның эстетикалық талғамын дамыту, кәсіби талаптарға сай жаңашыл шешімдер ұсыну және жеке стиль қалыптастыру қабілеттерін қамтиды. Жасанды интеллект құралдарын қолдану арқылы студенттер дайын үлгілермен шектелмей, өз идеяларын түрлендіріп, жаңа пішіндер мен стильдік бағыттар қалыптастыруға үйренеді. Осы тұрғыдан алғанда, интеллектуалды технологияларды тиімді пайдалану болашақ мамандардың шығармашылық әлеуетін дамытудағы өзекті мәселелердің бірі болып табылады. Интеллектуалды бағдарламалар студенттердің кәсіби ойлау қабілетін жетілдіріп, креативті көзқарасты қалыптастыруға ықпал етеді. Сонымен қатар, олар өз жұмыстарын талдап, қателіктерді анықтап, кәсіби рефлексия жасауға мүмкіндік алады. Мұндай тәжірибе өзін-

өзі жетілдіру мен шығармашылық жауапкершілікті қалыптастыруда маңызды рөл атқарады [2].

Қазіргі кезеңде шығармашылық мәдениет пен технологияның үйлесімі дизайнердің кәсіби деңгейін айқындайтын негізгі факторлардың бірі болып отыр. Дизайн білім беру жүйесінде жасанды интеллектті қолдану болашақ мамандардың кәсіби құзыреттілігін арттырып қана қоймай, олардың шығармашылық мүмкіндіктерін толық ашуға жол ашады. Шығармашылық деңгейі жоғары дизайнер стандартты шешімдермен шектелмей, дизайн объектілеріне терең мазмұн беруге және тың идеялар ұсынуға қабілетті болады. Сондықтан дизайнер мамандарды даярлау барысында шығармашылық мәдениетті дамыту басты міндеттердің бірі ретінде қарастырылады. Жасанды интеллект — компьютерлік жүйелердің адамға тән ойлау, үйрену, талдау және шешім қабылдау қабілеттерін модельдеуге бағытталған технологиялар жиынтығы. Қазіргі таңда бұл технологиялар графикалық дизайн, веб-дизайн, интерьер, сән және өнеркәсіптік жобалау салаларында кеңінен қолданылуда. Олардың негізгі мақсаты — шығармашылық процесті оңтайландыру, уақытты үнемдеу және жаңа идеяларды жылдам сынау мүмкіндігін қамтамасыз ету. Интеллектуалды бағдарламалар визуалды композиция жасау, түстер үйлесімін анықтау, эскиздер әзірлеу, стильдік шешімдерді болжау және визуалды контент генерациялау сияқты кең ауқымды мүмкіндіктер ұсынады.

Сонымен қатар, жасанды интеллект трендтерді талдау арқылы заманауи стильдік бағыттарды болжауға мүмкіндік береді. Бұл дизайнерлерге нарық сұранысына сай өнім әзірлеуге және бәсекеге қабілетті шешімдер қабылдауға көмектеседі. Мысалы, интерьер дизайнында интеллектуалды жүйелер кеңістік құрылымын, жарық пен түстер үйлесімін тиімді есептеп, бірнеше нұсқаны қысқа уақытта салыстыруға жағдай жасайды. Нәтижесінде шығармашылық шешімдердің сапасы артады. Жасанды интеллект шығармашылықты алмастырмайды, керісінше оны жетілдіретін көмекші құрал ретінде қызмет етеді. Қайталанатын және уақытты көп талап ететін операцияларды автоматтандыру арқылы дизайнер өз назарын креативті ойлауға бағыттай алады. Сән индустриясында интеллектуалды технологиялар әлеуметтік желілердегі үрдістерді, тұтынушылар талғамын және сатылым көрсеткіштерін талдау арқылы жаңа коллекцияларды тиімді жоспарлауға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, мұндай құралдар білім беру үдерісінде интерактивті оқыту ортасын қалыптастырып, студенттердің эксперимент жасауына және жеке стильін дамытуына ықпал етеді [3].

Болашақ дизайнерлерді даярлау жүйесінде жасанды интеллектті пайдалану білім беру мазмұнын жаңғыртуға септігін тигізеді. Біріншіден, оқытудың жекелендірілген моделін қалыптастырып, әр білім алушының қабілеті мен қызығушылығына сәйкес тапсырмалар ұсынуға мүмкіндік береді. Екіншіден, интеллектуалды платформалар шығармашылық тапсырмаларды орындауда интерактивті орта қалыптастырады. Үшіншіден, студенттердің өзіндік талдау және кәсіби рефлексия жасау дағдыларын дамытады. Креативті ойлау дизайнер маманның негізгі кәсіби құзыреттіліктерінің бірі болып табылады. Жасанды интеллект бұл қабілетті дамытуда ынталандырушы фактор ретінде көрініс табады. Ол түрлі стильдер мен формаларды салыстыруға, бір идеяның бірнеше нұсқасын жасауға мүмкіндік береді. Нәтижесінде болашақ мамандардың дүниетанымы кеңейіп, шығармашылық мәдениеті тереңдей түседі. Сонымен қатар, дизайн саласында интеллектуалды технологияларды қолдану этикалық және мәдени жауапкершілікті талап етеді. Авторлық құқықты сақтау, түпнұсқалық пен ұлттық мәдени құндылықтарды құрметтеу болашақ дизайнерлер үшін маңызды кәсіби қағидалар болып табылады [4].

Қорытындылай келе, дизайн саласында жасанды интеллектті қолдану болашақ мамандардың шығармашылық мәдениетін қалыптастыруда маңызды рөл атқарады. Ол кәсіби ойлауды дамытып, инновациялық шешімдер қабылдауға мүмкіндік береді. Сондықтан интеллектуалды технологияларды дизайн білім беру үдерісіне жүйелі түрде енгізу болашақ дизайнерлердің бәсекеге қабілеттілігін арттырып, заманауи талаптарға сай маман даярлауға ықпал етеді. Жасанды интеллект пен шығармашылық мәдениеттің

үйлесімі дизайн саласының болашағын айқындайтын негізгі факторлардың бірі болып табылады.

Әдебиеттер:

1. Нұрқожаев, Ж.Ғ. Дизайн теориясы және практикасы. Алматы: Атамұра, 2020. – 256 б.
Сұлтанбеков, Ә.Ж. Жасанды интеллект және шығармашылық индустриясы. Нұр-Сұлтан: Ғылым, 2021. – 184 б.
2. Петрова, А.В. Современные технологии в графическом и промышленном дизайне. Санкт-Петербург: Питер, 2021. – 275 с
3. Әбішев, Т. Цифрлық технологиялар замандағы дизайн. Шымкент: Білім, 2019. – 220 б.
4. Иванов, С.П. Искусственный интеллект в дизайне. Москва: Наука, 2020. – 310 с.

АРТ-ИЛЛЮСТРАЦИЯНЫҢ ЗАМАНАУИ БАҒЫТТАРЫ МЕН ДАУМЫ

Джартыбаева Ж.Д., Айдосов А.

М.Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университеті, Қазақстан, Шымкент қ.

Түйін

В статье рассматриваются актуальные тенденции и эволюция арт-иллюстрации в контексте современной визуальной культуры. Анализируются ключевые стилистические направления, влияние цифровых технологий, мультимедиа и социальных платформ на формирование новых художественных подходов. Особое внимание уделяется синтезу традиционных и цифровых техник, а также роли арт-иллюстрации в дизайне, рекламе, издательском деле и медиа-пространстве. В статье также раскрываются перспективы развития арт-иллюстрации и ее значение как средства художественного самовыражения и коммуникации в условиях глобализации и цифровизации искусства.

Түйінді сөздер: жасанды интеллект, дизайн, мәдениет, креативті ойлау, дизайн білімі, цифрлық технологиялар, инновация.

Арт-иллюстрация-көркемдік шеберлікті және ақпаратты немесе эмоцияларды берудің практикалық функциясын біріктіретін бейнелеу өнерінің ерекше түрі. Өнер иллюстрациясының тарихы көптеген ғасырлардан басталады және адамзат қоғамының мәдениеті, технологиясы мен эстетикасының дамуын көрсетеді. Иллюстрацияның бұл жанры әдебиетпен, журналистикамен, жарнамамен және мәтінді қабылдау мен түсінуде кескін шешуші рөл атқаратын басқа салалармен тығыз байланысты.

Ежелгі уақытта, жазу алғаш қалыптасқан кезде, адамдар бейнелерді байланыс және білім беру құралы ретінде қолданған. Ондаған мың жыл бұрын жасалған үңгір суреттері мен үңгір суреттерін иллюстрацияның алғашқы мысалдары деп санауға болады — оқиғаларды, рәсімдерді және қоршаған әлемді көрнекі түрде жеткізуге тырысу. Бұл қарапайым графикалық белгілер тек безендіру ғана емес, сонымен қатар қоғамдағы ақпаратты оқыту мен сақтаудың маңызды құралы болды.

Уақыт өте келе жазудың дамуы қолжазбалардың пайда болуына әкелді — иллюстрациялар мен ою-өрнектермен безендірілген қолжазба кітаптар. Ежелгі және орта ғасырларда иллюстрация кітап өнерінің ажырамас бөлігіне айналды. Византия мен Батыс Еуропа монастырлары миниатюралар жасады-діни мәтіндермен бірге жүретін, оларды жандандыратын және оқырмандарға мазмұнды тереңірек түсінуге көмектесетін ұсақ, егжей-тегжейлі бейнелер. Бұл жұмыстар табиғи бояғыштар мен алтынның көмегімен қолмен жасалды, бұл оларға ерекше құндылық берді.

Қазіргі әлемдегі иллюстрация стильдердің, техникалардың және қолдану салаларының кең ауқымын қамтитын динамикалық және көп қырлы сала болып табылады. Технологияның дамуымен, әлеуметтік және мәдени контексттердің өзгеруімен және жаһандануды ескере отырып, арт-иллюстрация айтарлықтай өзгерістерге ұшырады. Бұл тарауда заманауи иллюстрацияны анықтайтын негізгі бағыттар, сондай-ақ олардың өнер мен коммуникацияның әртүрлі салаларына әсері қарастырылады.

Компьютерлік технологияның дамуымен иллюстрация жаңа деңгейге көтерілді. Сандық иллюстрация суретшілерге Adobe Photoshop және Illustrator сияқты графикалық планшеттер мен бағдарламалық жасақтама арқылы жұмыс жасауға мүмкіндік береді. Бұл иллюстрациялар жасау процесін едәуір жылдамдатады және шығармашылыққа жаңа мүмкіндіктер ашады. Сандық құралдар суретшілерге әртүрлі стильдер мен әдістермен тәжірибе жасауға мүмкіндік береді, бұл олардың жұмысын әртүрлі және инновациялық етеді.

Қазіргі иллюстрация жарнама мен маркетингте кеңінен қолданылады. Жарқын және есте қаларлық суреттер аудиториямен эмоционалды байланыс орнату арқылы өнімдер мен қызметтерге назар аударуға көмектеседі. Иллюстрациялар баспа жарнамаларында, веб-сайттарда, әлеуметтік желілерде және тіпті бейнелерде қолданылады. Иллюстраторлар жарнамалық хабарламаларды тиімді жеткізетін және мақсатты аудиторияның назарын аударатын визуалды бейнелерді жасау үшін маркетингтермен және дизайнерлермен тығыз жұмыс істейді.

Кітаптар мен комикстер иллюстраторлар үшін маңызды сала болып қала береді. Балаларға арналған заманауи кітаптар, графикалық романдар мен комикстер көбінесе оқиғаны баяндауға және оқырманды баурап алуға көмектесетін жарқын және егжей-тегжейлі иллюстрацияларды қамтиды. Кітаптар мен комикстердегі иллюстрациялар атмосфераны құруда және эмоцияларды жеткізуде маңызды рөл атқарады, бұл оларды баяндаудың таптырмас элементтеріне айналдырады.

Иллюстрация анимация мен кинода да маңызды рөл атқарады. Концепт-арт, сторибордтар және кейіпкерлердің дизайны талантты иллюстраторлардың жұмысын талап етеді. Pixar және Studio Ghibli сияқты заманауи анимациялық студиялар көрермендерді таң қалдыратын керемет көрнекі әлемдерді жасайды. Иллюстраторлар сюжет пен эмоцияны тиімді жеткізетін визуалды бейнелер жасау үшін режиссерлермен және жазушылармен тығыз жұмыс істейді.

Интернет пен әлеуметтік медианың дамуымен иллюстрация тарату мен аудиториямен өзара әрекеттесудің жаңа формаларына ие болды. Instagram, Pinterest және Behance сияқты платформалар иллюстраторлар үшін маңызды құралға айналды, бұл оларға өз жұмыстарымен бөлісуге, кері байланыс алуға және жаңа клиенттер табуға мүмкіндік берді. Әлеуметтік медиа сонымен қатар суретшілер мен өнер сүйер қауымның жаһандық қауымдастығын құру арқылы иллюстрациядағы жаңа трендтер мен стильдердің таралуына ықпал етеді.

Қазіргі иллюстраторлар өз жұмыстарын өзін-өзі көрсету және әлеуметтік сын құралы ретінде жиі пайдаланады. Олар өздерінің иллюстрациялары арқылы гендерлік стереотиптер, нәсілшілдік, экология және адам құқықтары сияқты маңызды мәселелерді көтереді. Иллюстрация әлеуметтік мәселелерге назар аударудың және қоғамдық талқылауды ынталандырудың күшті құралына айналады.

Жасанды интеллект технологиясының дамуымен иллюстрация жасанды интеллект мүмкіндіктерін де қолдана бастады. ЖИ негізіндегі бағдарламалар берілген параметрлер негізінде иллюстрациялар жасай алады, бұл процесті жылдамдатады және шығармашылыққа жаңа мүмкіндіктер ашады. ЖИ сонымен қатар визуалды деректерді талдау, жекелеңдірілген иллюстрациялар жасау және ретушинг және түсті түзету сияқты күнделікті тапсырмаларды автоматтандыру үшін қолданылады.

Виртуалды шындық (VR) және кеңейтілген шындық (AR) иллюстрациялармен өзара әрекеттесудің жаңа тәсілдерін ұсынады. Суретшілер виртуалды әлемде зерттей алатын немесе AR құрылғылары арқылы нақты әлемде көре алатын үш өлшемді иллюстрациялар жасай алады. VR және AR шығармашылықтың жаңа көкжиегін ашады және бірегей және қызықты визуалды тәжірибе жасауға мүмкіндік береді.

Қазіргі иллюстраторлар көбінесе ғылым, техника, философия және өнер сияқты әртүрлі пәндердің қиылысында жұмыс істейді. Олар өз жұмыстарын жасау үшін әр түрлі білім салаларындағы әдістер мен тәсілдерді қолданады, бұл иллюстрацияда жаңа формалар мен стильдердің пайда болуына әкеледі. Мұндай пәнаралық тәсілдер иллюстрацияны байытады, оны жан-жақты және терең етеді.

Иллюстрацияның болашағы технологияның одан әрі дамуымен және әлеуметтік және мәдени контексттердің өзгеруімен байланысты. Иллюстрация өмірдің әртүрлі салаларына, соның ішінде білім, медицина, ғылым және күнделікті қарым-қатынасқа одан әрі интеграцияланады деп күтілуде. Жасанды интеллект, виртуалды шындық және биотехнология сияқты жаңа технологиялар иллюстраторларға күрделі және интерактивті

жұмыстарды жасауға мүмкіндік беретін жаңа мүмкіндіктер ашады. Сонымен қатар, технологиялық жетістіктерге қарамастан, адам шығармашылығы мен жеке көзқарастың маңыздылығы даусыз болып қалады.

Осылайша, өнер иллюстрациясы - сұлулықты, мағынаны және функцияны біріктіретін жанды, үнемі дамып келе жатқан өнер. Оның тарихы - алғашқы үңгір суреттерінен бастап, шеберлердің қол еңбегінен бастап жоғары технологиялық студияларға дейінгі күрделі цифрлық композицияларға дейінгі жол. Бұл жол суретшілерге шығармашылық пен өзін-өзі көрсетудің шексіз көкжиегін ашуды жалғастыруда.

Цифрландыру және визуалды артық болу дәуірінде мағыналы кескіннің мәні артады. ХХІ ғасырдың иллюстраторы тек суретші ғана емес, сонымен қатар визуалды талдаушы, мәдени делдал. Оның міндеті-жай безендіру емес, түсіндіру, жай көбейту емес, білдіру. Сондықтан терең білім, байқау, имидж этикасы және көрерменді құрметтеу өте маңызды.

Әдебиеттер:

1. Кунжигитова Г.Б. Кітап графикасы : 5B010700 - "Бейнелеу өнері және сызу" маман. студ. арналған оқу құралы / Г. Б. Кунжигитова, П. Т. Ибраимова, Э. Ж. Жанибекова. - Алматы : New Book, 2018. - 104 с
2. Кузнецова, И. В. Иллюстрация в ХХ веке: от газетной карикатуры до графического романа. — М.: Логос, 2012. — 280 с.
3. Левин, Д. А. Комикс в культуре ХХ века. — СПб.: Алетейя, 2008. — 350 с.
4. Рябова, Н. П. Социальная функция комикса в ХХ веке. — М.: Высшая школа, 2011. — 290 с.
5. Шмидт, К. Л. Графический роман: от комикса к литературе. — М.: РГГУ, 2014. — 310 с.

THE ARTIST AND NEURAL NETWORKS: A NEW AESTHETIC OF VISUAL ART

Yesenbaeva K.A., Muratbayeva G.

South Kazakhstan University named after M. Auezov, Shymkent, Kazakhstan

Kulya1961@mail.ru, Gazi_93@inbox.ru

Аннотация

В статье рассматривается влияние нейросетевых технологий на современное визуальное искусство и трансформацию роли художника. Анализируется формирование новой эстетики, основанной на взаимодействии человека и алгоритма, а также вопросы авторства, креативности и художественной ценности произведений, созданных с применением искусственного интеллекта.

Искусственный интеллект (ИИ) вошел во все сферы жизни современного человека. Его значение в современном обществе трудно переоценить – использование возможностей генеративных технологий становится нормой жизни каждого человека.

Нейросети формируют визуальные образы, которые зачастую выходят за рамки традиционного художественного мышления, создавая новые формы визуального опыта. Это расширяет границы восприятия и стимулирует развитие экспериментальных направлений в искусстве и дизайне.

Искусственный интеллект (ИИ) позволяет художникам генерировать изображения, имитировать стили известных мастеров и даже придумывать собственные концепции. Нейросети не заменяют художника, но радикально меняют его роль. Новая эстетика, возникающая на стыке человеческого замысла и машинной генерации, отражает дух эпохи и открывает искусству новые горизонты, требующие переосмысления традиционных представлений о творчестве. Художники интегрируют нейросети в традиционный художественный процесс, а не замену традиционных методов.

Keywords: *digital art, aesthetics, neural networks, artificial intelligence, generation, analysis of paintings*

Introduction

Artificial intelligence (AI) artificial intelligence is the property of intelligent systems to perform creative functions that are traditionally considered human work.

The development of digital technologies has radically changed the artistic practice of the XXI century. If earlier the computer was only a tool for implementing the artist's idea, today neural networks are becoming active participants in the creative process, a co-author of an artistic image.

Artificial intelligence is able to generate images, styles, forms and compositions, which leads to the emergence of a new visual aesthetic and rethinking the role of the artist in contemporary art. In contrast to traditional forms of creativity, the artist is increasingly acting as the author of an algorithm that sets parameters, stylistic guidelines, and conceptual framework for the future work.

Neural networks are computer programs that learn to perform tasks by analyzing a huge amount of data. Imagine that you show your computer millions of images, and it gradually begins to understand how colors, shapes, and styles work. Based on this knowledge, the neural network can create its own images, imitating or combining what it has learned. This leads to the phenomenon of generative art, where the final result is a product of the joint work of man and machine [1].

In this case, the artistic value is shifted from the uniqueness of manual execution to the uniqueness of the idea, the choice of source data and the interpretation of the resulting artistic result.

Neural networks are a real source of inspiration. If you're stuck at the stage of finding a concept or style, AI can offer you dozens of options that you haven't even considered. For example, you can set the query "Art Deco spaceshipдеко", and the neural network will generate several unique images that will become the starting point for your project. This is especially useful for artists who work on complex tasks — such as creating concept art for movies or video games.

Neural networks are able to generate full-fledged works that are difficult to distinguish from those created by humans, and even come up with their own concepts. For example:

- **illustrations:** neural networks can create detailed characters, landscapes, or book covers.
- **abstract art:** AI often creates amazing compositions that combine randomness and harmony.
- **commercial projects:** for example, logos, banners, or advertising layouts that can be used immediately after minimal development.

To stay competitive in the tech world, it's important to learn how to work with AI and other tools. This does not mean that you need to become a programmer, but a basic understanding of technology will be a great advantage:

Neural networks can be used in teaching art students a tool for generating images, processing existing works, and automating creative tasks. These technologies help students master the basics of drawing, painting, design and other disciplines, as well as develop creative thinking and self-expression skills.

The use of AI technologies by both teachers and students has become the norm. The teacher has the opportunity to use AI to effectively ensure the implementation of an individual approach in teaching and upbringing, methodically "bring" the educational process closer to the expectations, interests and needs of the student, optimize the academic load, etc. Students use the capabilities of neural networks for processing various types of data, for monitoring and verifying the performance of academic tasks, when preparing works in the humanities and solving problems in natural science disciplines; functionally, modern AI models allow students to plan the preparation of a project and course work, automate routine operations [2].

Some examples of the use of neural networks in teaching art students:

- **Create interactive training programs** for mastering the basics of drawing and painting. Programs can include exercises for drawing lines, shapes, and objects, as well as tips and tricks from experienced artists.
- **Generating styles and images**—artists upload their work to special programs that analyze the style and then create new graphic elements based on the data provided.
- **Automate routine tasks**, such as cropping images or creating background textures.
- **Creating preliminary sketches**— many authors use AI to create preliminary sketches, and then refine them manually, adding personal style and uniqueness.

Neural networks can be used to create tools and applications that help students develop creative thinking. Such tools may include idea generators, image generators, and so on.

For students in the field of art and design, you can use the following programs:

- **Midjourney** - creates images based on text queries, for example, "futuristic city in cyberpunk style".
- **DALL-E** from OpenAI - generates images based on text queries.
- **Stable Diffusion** is an open neural network that can be installed locally on a computer and is suitable for creating highly detailed landscapes and architecture.
- **«Masterpiece» Masterstroyroom** - generates images based on text queries and allows you to style uploaded images [3].

The rapid integration of AI technologies in education entails a number of challenges to the traditional process of formal education and its organization.

What is the role of AI in the aesthetic education of young people? Artificial intelligence (AI) can play an important role in the aesthetic education of young people, providing new opportunities for creativity, learning and development. The advent of AI is changing the very nature of how we interact with aesthetics. Beauty is not just what you see, but what you feel when you look, listen, and touch. It is always a personal response, a tangle of memories, emotions and associations.

Now there is an intermediary between a person and this feeling — artificial intelligence. It becomes a filter through which we perceive reality. We look at the world not directly, but through algorithmically selected images, colors, and shapes. Gradually, a person's taste begins to change under the influence of machine logic.

Here are a few ways AI can contribute to aesthetic education:

- Creating art: AI can generate works of art, music, and literature that can inspire and motivate young people to be creative.
- Analysis and Interpretation: AI can analyze and interpret works of art, helping young people understand and appreciate them more deeply.
- Training and development: AI can provide personalized lessons and exercises to develop creative skills and aesthetic taste.

For self-study of neural networks for students of art specialties, you can use:

- **Online services** — for example, DeepArt.io, which uses neural networks to convert photos into works of art in various styles.

- **Workshops** — for example, the course "Neural networks for digital drawing" from Smirnov. School, which teaches you how to generate illustrations in a controlled way using neural networks to meet the exact requirements of the subject and style.

- **Individual project** – as a practical result, you can analyze specific examples of neural network images or create your own visual work using the neural network.

- The text of the work with illustrations and a list of references.

Keep in mind that AI is a tool, not a substitute for creativity.

It is obvious that the artificial intelligences from Yandex and Google that we have considered serve only as guides to the material about works of art. They are not able to isolate individual information from it, to distinguish any meanings, to establish relationships.

People, regardless of their age and experience, are capable of more in-depth analysis of works of art than AI.

Students now don't just absorb information, they create projects using neural networks.

In the future, neural networks will become even more powerful and versatile. They will be able to help students master the most complex artistic disciplines, as well as develop their creative potential.

Neural networks can also be used to create new art forms that cannot be created without the help of artificial intelligence.

Can neural networks replace artists?

Once upon a time, photography was considered a new trend of creativity. After almost 200 years of existence, it has not replaced artists and artists, but forced them to develop and adapt.

This has created a new generation of creative people. Artists and photographers began to work together to create works that could surprise, attract and suggest thoughts about beauty.

Art, in whatever form it takes, makes people feel. And there is plenty of room for new artistic facets that can evoke previously unknown sensations.

Generative AI creators can shift existing forms of creativity a bit, but they won't eliminate them.

Tools like DALL-E 2, Stable Diffusion, and Midjourney are likely to continue to evolve into highly sophisticated art engines and help artists complement their work.

With sufficient and continuous development of neural networks, people will be able to regularly use the technology to inspire and expand their ideological capabilities.

Let's look at how neural networks can generate data:

Oil paints

The images generated in this style resemble classic paintings from museums. Wide and pronounced strokes of paint allow you to literally see how the master's hand moved [4].

Figure 1. Oil paint style in Midjourney

Acrylic paints.

Basically, this style is similar to the previous paragraph. The only difference lies in the fact that acrylic paints are not so clearly expressed, they have a softer and smoother texture, smooth outlines and somewhat muted colors.

Figure 2. The style of acrylic paints in Midjourney.

Watercolor paints.

The neural network recreates the effect of water-soluble watercolors used to color the composition. Otherwise, these are classic paintings, as if drawn by a skilled artist with this material.

Figure 3. The style of watercolors in Midjourney.

Folk art.

The neural network can create images in the style of folk art, taking into account the traditions and cultural heritage of different peoples and ethnic groups. Very useful if you need to get thematic illustrations.

Figure 4. Folk art style

Surrealism.

Stylistics that allows you to realize ideas from the hidden depths of the subconscious. Everything looks very strange, unusual, but at the same time attractive. It allows you to embody the most unexpected images, metaphors, and frankly delusional situations.

Figure 5. Style surrealism

Abstract art.

Abstractionism shows not concrete objects, but various emotions, sensations, moods, and inner states through abstract images. Any specific shapes are replaced with expressive colors and textures.

Figure 6. Abstract art style.

Cubism

Cubism is easily distinguished from any other style of illustration. All images are based on geometric shapes, such as cubes, cylinders, and cones. They make up both the main objects and the surrounding objects.

Figure 7. Cubism style

Despite the optimism, the integration of AI carries risks:

Cognitive laziness: If an AI can write an abstract or draw a poster, will the student have an incentive to develop their own basic skills?

Галлюцинации AI hallucinations: Neural networks can pass off fictional facts as real ones, which is critical for education.

Ethical side: The need to teach people to distinguish between human-generated and machine-generated content.

Artificial intelligence will not replace the creator or teacher, but it will radically change their role. The creator becomes the curator of meanings, and the teacher becomes the architect of educational experience.

The main skill of the future is not the possession of a specific tool, but the ability to ask the right questions and critically evaluate the answers received from the algorithm.

Excessive use of AI in aesthetic education can lead to a decline in creative skills among young people. Here are a few reasons:

- Algorithm addiction: Young people may start relying on AI to generate ideas and solutions, instead of developing their own creativity.
- Lack of practice: AI can perform routine tasks, but it can't replace the practice and experience needed to develop creative skills.
- Limited: AI can limit the creative potential of young people by offering ready-made solutions and templates.
- Lack of the human factor: AI may not completely replace human interaction and emotional connection in the creative process.
- Limited: AI may be limited in understanding the context and nuances of human experience.

Most likely, AI will not replace human creativity, but rather:

- become a permanent partner of the company.
- it will make creativity more accessible to people without special training.
- enhances the value of ideas, emotions, meaning, and cultural context

Artificial intelligence does not destroy creativity, but transforms it. The main role still remains for the person — the one who sets the direction, meaning and is responsible for the result.

The availability of technology and its application in education also allow us to open up new opportunities for people with disabilities who previously had no opportunity to fully participate in the creation of art. Now they can use the power of neural networks to develop their skills and discover their creative potential. In this way, technology can become an inclusive tool that helps to overcome barriers and stereotypes associated with art.

References

1. Auelkhanuly M. ABC of artificial intelligence (1000+ promptov in Kazakh). Almaty, 2025.
2. Minina V.V. Artificial intelligence and art: does artificial intelligence understand art? <https://nsportal.ru/ap/library/drugoe/2021/06/02/iskusstvennyy-intellekt-i-iskusstvo-razbiraetsya-li-iskusstvennyy> Russia, Samara region, 06.02.2021.
3. Khozyainova N. A. Neural networks and artificial intelligence. Moscow, AST, 2025. ISBN: 978-5-17-172085-8
4. Sakhnov N. The truth about AI "Artificial intelligence". Ridero, 2024.
<https://cq.ru/articles/tech/30-luchshikh-stilei-dlia-neirosetei#t-61800-maslyanye-kraski-na-journal.rudzen.rush9-irkutsk-r138.gosweb.gosuslugi.ru>

ҚАЗАҚ ФИЛОСОФИЯСЫ ҰЛТТЫҚ САНА МЕН БІРЕГЕЙЛІКТІ ҚАЛЫПТАСТРУДЫҢ ІРГЕТАСЫ.

Сайнатов Б.А., Бурибеков О.С.

М. Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университеті, Шымкент, Қазақстан

Түйін

Көшпенділер мәдениетінің бір бөлігін құрайтын қазақ қоғамының болмысына терең үңілу, ондағы жалпылық пен ерекшеліктерді көрсете білу, қазіргі мәдениет философиясының қалыптасуындағы өзекті мәселелердің бірі болып есептелетіні сөзсіз. Егер дүниені түсінудің философиялық сатысына сай мәселені дүниетаным дәрежесінде қалыптасуы десек, онда қазақ дүниетанымның негізі неден тұрады деген сұрақ заңды түрде пайда болады. Бұл сұрақтарға жауап іздесек көшпелі қазақ қоғамындағы дүниетаным туралы зерттеулерді, ондағы дүние сезім, дүние болмысы жайлы жинақталған білімге сүйене отырып жүргізуіміз керек. Әсіресе, адамды тану, сезіну, қабылдау, бағалау, түсінісе білу, көзқарасын, ойын түсіну, оларды бағалау жетістіктері мен ерекшеліктері қандай дәрежеде еді деген сауал бізді ең бірінші кезекте мазалап, толғандыруы керек.

Түйінді сөздер: *қазақ философиясы, ұлттық сана, ұлттық болмыс, ұлттық бірегейлік, ұлты мүддесі.*

Қазақ қоғамының басынан өткізген көптеген объективті жағдайларға байланысты, біздің философиямызда, мамандардың мойындауында, олардың назарларынан тыс қалған үлкен мәселелер бар: «Жасыратыны жоқ, қаншама жылдар «надан», «бейшара», «артта қалған», дамуы тек Ресейге тәуелді деген өріссіз пікір көп ізденістерді өз тұтқынында ұстап келді. Оны ресми саясатқа айналдыру қазақтың өзіндік рухани тарихының қайталанбас мәні мен ерекшелігін түсінбеуге апарғанын да айта кету жөн», - деп бұл мәселеге кезінде профессор К.Ш.Шүлембаев өз көзқарасын білдіріп еді [1, 21 б].

Әрине, қазіргі кезде, дегенмен де ұлттық дүниетанымның негізінде ұлттық сананың қалыптасуы жайлы салиқалы әрі басы ашық, дау тудырмас тұжырымдар да жоқ емес. Ең біріншісі, ол қазақ дүниетанымның негізгі нысандары хандық дәуірде белгілі сипатқа ие болуы туралы Ахмет Байтұрсыновтың пікірі еді, оның айтуынша, ұлттың яғни қазақи ойлаудың жүйесі хандық дәуірінде қалыптасқан [2, 123 б].

Дәстүрлі қазақи дүниенің түп-төркіні көне түркі, одан арғы ғұн, сақ замандарына кетеді. Сол кезден бастап ол бірнеше даму кезеңдерін бастан өткерді және әрдайым өсіп-өркендеу, толып –жетілу үстінде болды [3, 27 б].

Бірақта қай кезде болмасын оған тән ең басты нәрсе - оның адамның күнделікті өмір тіршілігіне, тұрмыс қажеттілігіне қызмет етуге бағынуында, соған сәйкестелінуінде. Оған терең түсінетін болсақ, бұл халықтың ойлау мәдениеті көшпелі тұрмыс тауқыметімен, жағдайларымен шектеледі, соған тура тәуелділікте, одан бұлжымайды деген сөз емес. Біздің көңіл аударатынымыз- халықтың ойлау мәдениеті қоғамдық өмірдің барлық салаларымен байланысып, бірігіп, біте қайнасып жатты және соларда көрініс тапты. Сонымен қатар қоғам мүшелеріне түсінікті мысалдарда өмір сүріп қолданылды. Осы айтқан ойға дәлел ретінде тоқталсақ: «Біздің түркі тілдес халықтардың дүниетанымның ежелгі формалары – миф, шаманизм, зоастризм, тәңіршілдік, суфизм, философия – ерте кезде басталған» дейді философия тарихының дүлдiлі, профессор А.Қасымжанов [3, 27 б].

Ал енді А.Нысанбаев пен Ғ.Есімовтың айтуынша: «Қазақ философиясы - өмір сүру философиясы, яғни рухани жағынан қазіргі әлемдік философияда өз орны бар экзис

тенционализмге жақындау. Халықтың «жалған өмір» туралы түсінігі тек діни бойкүйездікке құрылмаған, ол белсенді әрекетті де жоққа шығармайды. Қазақ «түстік ғұмырың болса, кештік мал жина» дейді деп қазақ философиялық мәдениетінің қалыптасуының тағы да бір қырын көрсетеді екі философ ғалым [4, 14 б].

Қазіргі кезде философиялық әдебиеттерде көшпенділердің дүниетанымы, дүниетанымдық синкретизм, дәстүрлі дүниетаным деп аталады. Оның негізінде өмірді тұтастай қабылдау жатыр. Ал енді жиі кездесіп жүрген философиялық ілімдер өмірді белгілі бір идеялар негізінде түсіндірсе, дүниетанымдық синкретизм оны тұтастай бірбүтін ретінде қабылдайды. Көшпенділер дүниетанымының ерекшелігі, ол өмір құбылыстарын сол күйінде қабылдап, сезінуге, түсінуге, ой елегінен өткізуге талпынады және оны ешқандай догмаға, теорияларға айналдырмайды. Ал философиялық ілімдер болса, дүниені түсіндіруге баса көңіл бөледі және оны белгілі бір идея, мектеп, бағыт ретінде түсіндіруді көздейді.

Қазақ дүниетанымы-тәңірлік, шамандық дүниетаным. Қазақтардың өмірді қабылдау, ұғыну, ойлау мәнінің, жалпы рухани өмірінің негізінде бабалар аруағына сыйыну, тәңірді құрметтеу, табиғаттың тылсым күштерін мадақтау жатыр. Қазіргі қалыптасып жатқан философиялық-мәдениеттік зерттеулерге сүйенсек көшпенділер дүниетанымы, олардың аңыздары (миф), ауыз әдебиеті үлгілерінде, өнерінде, әдет-ғұрпында, салт-дәстүрлерінде, менталитетінде, құндылықтарында, ырымдарында көрініс тапты.

Бұл мәселелер туралы кезінде көптеген зерттеулерін арнаған рухани ұстаз Қадыршат Шапағатұлының кейбір ойларына тоқтала кеткенді жөн көрдік: «Руханилық ол әлеуметтік ес, жады. Оны елемеген адам руханилықты да игере алмас. Әлеуметтік ес адамға оның өзін тануға көмектеседі. Сондай әлеуметтік естің өмір сүруін қамтамасыз ететін рухани құбылыс – аңыз. Расында да аңыз ертегі емес, ертегі тектес шындықты суреттеу. Аңыз- халық рухы, басқаша айтқанда, аңыз руханилық тарихы арқылы адам тарихын тануға көмектеседі. Аңыз ұрпақтар жады, тарих өзегі» деп айта аламыз [1, 23 б].

Көшпенділер өркениетінің мәдени-әлеуметтік тарихына көз жүгіртсек, олардың дүниетанымы – бұл тұрғыдан қарағанда өзінің бәрекелілігімен, сабақтастылығымен сипатталады, басқаша айтқанда көшпенділердің даму тарихында олардың белгілі бір даму эволюциясын өткізгенімен, оның негізгі басты сипаты және бағдарлары күрделі өзгерістерге ұшыраған жоқ. Қазақ халқы өзіне дейінгі көшпенділердің шаруашылық типінің материалдық және рухани мәдениетінің заңды да табиғи мирасқоры.

Біздің заманымыздың ойшылдары әсіресе көшпелі қазақ қоғамындағы дүниетанымдық көзқарастарын ойлау үрдісінің протоқазақтардың дүниетанымдық жүйесімен тығыз байланысты болғандығын, олардың біркелкілігін және ұқсастығын салыстыра отырып дәлелдеу үстінде екенін біз диссертациялық жұмыстың әдіснамалық негізі болып есептелетін бірінші тарауда жан-жақты дәлелдеуге тырысқанбыз. Басқаша айтсақ, дүниетанымдық ортаның және құрамдас бөліктерінің көшпенділер тарихында аса күрделі революциялық өзгерістерге ұшырамай-ақ, өзінің алғашқы негіздеріне беріктігін және тазалығын сақтап қалғандығы туралы терең ойлар қозғағанбыз.

Көшпенділер өмірінің негізі табиғатта өтті, сондықтан табиғат – көшпенділердің сырласы да, мұңдасы да еді, ол оған сенетін, оны құдірет көретін, құлшылық ететін. Осы себептерге байланысты қазақ сана-сезімінде, дүниетанымында, дүниетанымдық ұстамдары мен оның нақыштарында табиғатты, яғни қоршаған ортаны қорғау, қабылдау, сезіну, ұғып түсіну мәселелері негізгі болып табылады. Олар табиғатпен етене байланыс нәтижесінде қалыптасқан және сол туралы өзінің сезімі, ұғымы, білімі деңгейінен және дәрежесінен келіп, қоғам, мәдениет, адам және адамдар арасындағы қатынастар, адамдағы адамгершілік туралы өз ой-сезімдерін, түсініктерін қалыптастыра бастады.

Табиғатты түсінуге, зерттеп білуге талпынған қазақ қоғамы үшін, табиғат тек сыйыну, сену, эстетикалық сезім объектісі болып қалған жоқ, сонымен қатар үлкен реттеушілік рөл атқарды. Көшпенділер табиғатты жанды және саналы деп түсінді.

Әсіресе, аспан әлемі адамдарға жол сілтейді, дұрыс бағдар береді деп ұқты. Табиғат тәртібі, көк тәртібі, аспан тәртібі – жоғарғы әлем, бірден-бір дұрыс тәртіп деп бағалады. Ал енді бұл табиғатқа еліктеуді, оның әдіс-әрекетін қайталауға, соған ұқсауға деген талпынысты тудырды.

Қазақ дүниетанымының қалыптасуына табиғат тәртібіне еліктеу, соны қайталауға, соған еруге, ұқсауға тырысу, оған деген сүйіспеншілік және құлшылық үлкен реттеушілік рөл атқарды.

Егерде біз қазақ әдебиетінің әртүрлі бағыттағы бай мұраларын еске түсіретін болсақ, көшпенділер табиғат қозғалысын, оның ішкі заңдылығы мен тәртібін, өз әрекеттерінің тікелей негізі қылып алуға соны адамаралық қатынас орнатуға және оны зерттеуге қолдануға тырысты. Себебі, көк тәңір, жаратушы деп ұғынылды. Оның заңдары жеке адамның ғана емес қоғамның да негізінде жатыр деп түсінілді, адамды да, қоғамды да билейтін көк (табиғат) деп ұғылды. Осы себептерге байланысты көк тіртібін, табиғат тәртібін адам қоғам тәртібі қылуға тырысты. Кейбір мәліметтерге үңілсек, ежелгі түркілер, түркі қоғамының құрылымын ойлап тапқан тәңір деп түсінді [5, 137 б].

Басқаша айтсақ бұл тәңіршілдік дүниетанымының негізінде пайда болған көзқарастар. Ал енді сақтарда тәңір, көк папай, баба деп аталды. Яғни, ата-баба жолы дегеннің өзінде негізінде көк заңы, тәңір жолы, ойы жатыр, ал ата-баба жолын бұзу, тәңір жолын бұзу деп түсінілді.

Бұл жерде айта кететініміз, бір жағдайда тәңір ұғымынан бірте-бірте ата-баба ұғымы бөлініп шықты. Нақтырақ айтатын болсақ, тәңір, ата-баба, табиғат, көк ұғымдарының бір кездегі тұтас, құйма күйінде ортағ мағына, мәнге ие болуы, яғни олардың бір тұтастан, ортақ мағынадан таралғандығы. Ал бастапқы ұғым тәңірі алшақтап, ол да кейін жеке дара ұғымға, мағынаға ие болды. Ал енді, қазақ дүниетанымындағы ұлттық сана-сезімнің келесі тарихи бастауларының бірі – сахара халқының адам тану тәжірибесі еді. Қазақ қоғамында, адамды, оның қадір қасиеті мен қабілетін танудың, оны ұғынып, сезінудің, ескерудің, есептесудің, санасудың, бағалай білудің, қорғап қалудың белгілі бір деңгейі мен жүйесі қалыптасты.

Қорытындылай келсек бұл жерде айтайын деген ойымыз қазақ философиялық мәдениетінің алғышарты, төларналық бастамасы болып есептелетін қазақ дүниетанымында қаншама табиғатты терең білуге, оның заңдылықтарын түсінуге талпынғанмен, ең басты мақсат адамға көңіл бөлу, адамдағы адамшылық қасиеттерді зерттеу, көрсете білу, оны жоғары етіп көрсету, оны жетілдірудің жолдары мен әдістерін қалыптастыру, қоғамдағы гармонияны жүзеге асыру сияқты мәселелер еді, ал қоғамдағы гармонияны жүзеге асыру белгілі бір қарым-қатынастар мен қоғамдық өмірде саяси мәдениетті де қалыптастырады, сондықтан қазақ демократиялық интеллигенциясының дүниетанымдық нысандарындағы саясат және саяси мәдениет дегенде біз осы жоғарыда көрсетілген рухани-мәдени зор маңызы бар алғышарттарға тоқталдық.

Қазақ зиялыларының философиялық көзқарастарының негізі болып есептелетін қазақ философиялық мәдениетінің философиялық мазмұны мен оның даму қайшылықтарын ашу бізге біраз дүниенің мәні мен жайын көрсете алады.

Қазақ философиясын зерттеуге өзінің барлық саналы өмірін арнаған ұстазым-философия ғылымдарының докторы, профессор Ораз Аманғалиұлы Сегізбаев ғылыми ізденістерінде философия тарихына, философиялық ойлау мәдениетіне деген көптеген, әлі де болса бір ғылыми тұжырымға келмеген бағыттарға жаңа да тура, шыншыл да, ғылыми дәлелді идеялар айтып, ол идеяларын көптеген қазақ мәдениеті мен философиялық ойлау жүйесіне арналған ғылыми-тәжірибелік конференцияларда қорғап отырды, жария етті.

Бүгінгі егеменді еліміздің одан әрі қарай дамып, өзінің мемлекеттік жүйесін күшейтіп отырған кезінде, мемлекеттік идеологияны жан-жақты жетілдіру барысында, қазақтың философиялық ойлау мәдениеті мәселелері өзінің зәрулік жағдайын одан да айқын көрсетіп отыр. Қазақ философиялық мәдениетін толыққанды зерттеу ұлттық

тарихымыз бен мәдениетімізді және рухани құндылықтарымызды жаңғыртудың құрамдас бір бөлігі болып есептеледі. Бұл бағытта күнбе-күнгі өмірде кездесіп отырған қиыншылықтар сияқты, қоғамымыздың рухани материалдық өмірінде кездесіп отырған басқа да қиыншылықтардан кем емес, олар әлеуметтік-экономикалық, саяси мемлекеттік жаңғыру, жаңару процестерімен бірге ұштасып, байланысып жатыр, сонымен қатар ерекшелене отырып, күнбе-күнгі өмірдегі әртүрлі процестерде көрініс табууда.

Бұл бағытта белгілі жағдайда бөгет болып отырған мәселе кеңестік дәуірде және соңғы кездерде қалыптасқан, қазақ мәдениетіне, қазақи ой-санаға, дүниетанымға деген кері әсерін тигізіп отырған (империялық, европоцентристік, кеңестік, коммунистік, маргиналдық) көзқарастар болып есептеледі. Бұл дәстүрлер қазірдің өзінде де сыртқы және ішкі қолдаушыларға ие, әлі де тарихи факторлармен есептеспей өмір сүруде.

Философиялық мәдениет мәселелері жалпы контекстсіз түсінілуі мүмкін емес. Ол үшін біз жалпы контексті жалпы түсініктер аумағында- халық, мемлекет, тарих, мәдениет, философия деген түсініктер байланысын қарастыруымыз керек. Егер қазақ халқының тегіне келсек, бұрынғы әдебиеттерде қалыптасқандай, басшылығында дәстүрлі көшпенді халық. Осы жерден біз көшпенділерге деген сыртқы және соңғы кезге дейінгі ішкі қатынастарда қалыптасқан – жабайы, варварлар, басып алушылар деген, соңынан тек қана күлге айналған жазықтықтар қалдырды деген ойларды естіп келдік, өкінішке орай, қазірдің өзінде де қазақ зиялыларының белгілі тобында бұл көзқарас өзгермей отыр. Осыған байланысты далада өсіп жетілген халық үшін философиялық ойлау мәдениетінің шыңы қол жеткізбейтін биік деп әлі күнге дейін есептейтін отандастарымыз бар. Олардың көбінің түсінігінде еліміздің бүгінгі жетіп жатқан жетістіктері уақытша ғана, тарихи заңдылықтан ауытқу деп түсініледі. Бұл ойларды біз аспаннан алып отырған жоқпыз, соңғы кездегі көптеген ақпарат құралдарындағы мақалаларды талдасақ оған көзіміз әбден жетеді. Маргиналдық бағыттағы зиялылар қазақ тарихының, жер-су атауларының аттарын әлі күнге дейін дұрыс атағылары келмейді. Бұл ойға бір мысал келтіретін болсақ, әлі күнге дейін көптеген орыс тілді басылымдар Алматы қаласының атын бұрмалап, «Алма-Ата» деп жазып жүр. Сонымен қатар бұл қаланың тарихи бас аяғы 150 жыл, яғни Верный бекінісінен басталады дейді, ал осы қазан айында болған ғылыми конференциядағы Карл Байпақовтың баяндамасындағы материалдарға сүйенсек, бұл қаланың он ғасырдан артық яғни 1000 жылдық тарихы бар екендігін білеміз және оны дәлелдейтін тарихи жәдігерлердің көптеп табылғанына көзіміз жетеді.

Бұл жоғарғыдай мысалдарды айтып отырған себебім қазіргі қоғамымызда қалыптасып отырған рухани атмосфера мен ақпараттық кеңістіктегі аймақтық көзқарастар әлемін көрсету. Олардың бәрі бізге нақты тари-хымыз бен мемлекеттік төл тума мәдени мұраларымызды, барымызды бар етіп көрсете алмай отырғанымыздың куәсі. Қазақтың мәдениеті, әрине, мүлдем басқа, өзіндік реңге толы, ерекшелікке мазмұнға бай, өте тереңнен келе жатқан тамырлардан нәр алған әсем де қайталанбас, әрине осы салыстырмалар тікелей философиялық мәдениетке де қатынасты. Қазір қазақ философиясының тарихына белсенді зерттеулер жүргізіліп жатыр. Абу Насыр, әл-Фарабидің мұраларын зерттеуде көптеген жетістіктер бар, фольклор философиясынан, ақын жыраулар шығармашылығының философиялық астарларынан, би-шешендердің, ақын-жазушылардың шығармашылықтарындағы философиялық мәтіндер анықталған көптеген зерттеулер жарық көрді. Абай дүниетанымын игеруде көптеген жұмыстар жариялануда.

Бірақ бұл зерттеулердің көпшілігінде әлі де болса сандық көр-сеткіштер басымырақ, қазақ философиясының тарихынан жаңа тұлға-лардың аттарын, олардың еңбектерінің аттарын, олардың шешкен мәселелері мен қолданған әртүрлі әдістерін түсіндіру сияқты ұлттық сананың қалыптасуы яки жетілуіне тікелей әсер ететін, әсіресе философиялық өзін-өзі түсінуді қалыптастыратын әсерлері мол шаралар. Әрине қазақ философиясының өзіндік бірегей бет-бейнесі, болмыс бітімі тек қана жоғарғы

көрсетілген шаралармен шектеліп қалмауы қажет деп есептейміз. Сондықтан да бұл абыройлы істі одан әрі жалғастыру үшін, ауқымын кеңейту үшін, ізденістерді тереңдету үшін, біз іздену әдістерін белгілеп, талдауға түсетін қазақ философиясы мен философиялық мәдениеттің эталоны болып есептелетін гректік - еуропалық философиялық мәдениетке әрі ұқсастық жақтарын, сонымен қатар қазақ философиясын ерекшелендіріп тұрған, бірегей қажеттіктерін кең де жан-жақты зерттеп көрсетіп, оның бар екендігін дүниежүзінің ойшылдарына дәлелдеп беруіміз керек. Осыған орай соңғы кезде біз байқағанымызша көптеген қазақстандық зерттеушілер қазақ философиялық ой өрістерін зерттегенде кейде әдейі, кейде білім жеткіліксіздігінен, батыс философиясының категорияларын, бағалау критерийлерін, түсінік - аппараттарын біздің мәдени ареалымыздың зерттеулеріне қолданып жатады, басқаша айтсақ қазақтың философиясына гректің жейдесін кигізіп жатады, ол әрине басқа өлшемдерде болғандықтан шақ келмей жатады, грек ойының қатаң да шектеулі парадигмаларына, қазақтың кең даласын бейнелейтін шексіз-шетсіз ой үрдістері мен жан дүниесі қайдан сыйсын. Ал мазмұндық жағынан алсақ та қазақ ой-санасында қойылған «адам және әлем», «өмір және өлім», «тарих пен тағдыр», еркіндік құндылықтарының қатынастары, байлық, билік, өмірдің мәні сияқты мәселелер мүлдем басқа өлшемдермен бағаланады.

Әдебиеттер

- 1.Шүлембаев Қ.Ш. Руханилық ынтымақтастық-өмірлік қажеттілік. Ақиқат. 1996. -№ 10. - 21 б.
- 2.Байтұрсынов А. Ақжол. –Алматы: Жазушы: 2001. -463 б.
- 3.Қасымжанов А. Рухани тамырлар. Қазақ. Алматы.,2004, 127 б.
- 4.Нысанбаев Ә., Ғарифолла Есім. Халықтық дүниетаным. Егемен Қазақстан. 2011, 14 тамыз.
- 5.Аюпов Н.Г. Религиозная система древних тюрков. Алматы: 2009. -137 с.

ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ НЕГІЗІНДЕГІ ОРТАДА ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҚАБІЛЕТТІ ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Мәлік М.М., Ибрагимова Л.Т.

М. Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университеті, Шымкент, Қазақстан
malik-marzhan@mail.ru, lauraibragimova8787@gmail.com

Түйін

Мақалада көркем білім беру жүйесінде жасанды интеллект (ЖИ) негізіндегі ортаның оқушылар мен студенттердің шығармашылық қабілетін қалыптастырудағы рөлі қарастырылады. Цифрландыру дәуірінде білім беру мазмұны мен әдістері түбегейлі өзгеріп, жасанды интеллект жаңа педагогикалық мүмкіндіктерді ұсынуда. Автор көркем білім беруде ЖИ құралдарын қолданудың теориялық негіздерін, практикалық мүмкіндіктерін және ұрпақ тәрбиесіне тигізетін ықпалын талдайды. Сонымен қатар, жасанды интеллекттің шығармашылық ойлау, эстетикалық талғам және дербес тұлға қалыптастырудағы әлеуеті айқындалады.

Түйінді сөздер: *жасанды интеллект, көркем білім беру, шығармашылық қабілет, цифрлық орта, ұрпақ тәрбиесі.*

Кіріспе

Қазіргі жаһандану және цифрландыру жағдайында білім беру жүйесі жаңа талаптарға сай дамып келеді. Ақпараттық технологиялардың қарқынды дамуы білім мазмұнын, оқыту әдістерін және педагогтің рөлін түбегейлі өзгертіп отыр. Әсіресе көркем білім беру саласында шығармашылық қабілетті қалыптастыру мен дамыту – өзекті мәселелердің бірі болып табылады. Себебі көркемдік бағыттағы маман тек техникалық дағдыларды ғана емес, сонымен қатар қиял, эстетикалық ойлау, өзіндік стиль мен мәдени құндылықтарды бойына сіңіруі тиіс.

Дәстүрлі оқыту әдістерімен қатар жасанды интеллект негізіндегі орта білім алушылардың танымдық белсенділігін арттырып, шығармашылық мүмкіндіктерін кеңейтеді. Мұндай орта білім алушыға дайын үлгіні қайталаушы емес, өз бетінше ізденетін, талдайтын және жаңа идея ұсынатын тұлға ретінде қалыптасуына ықпал етеді. Осы тұрғыда жасанды интеллектті көркем білім беруде қолдану – уақыт талабы.

Жасанды интеллект тек технологиялық құрал ғана емес, ол оқыту мен тәрбиелеудің жаңа философиясын қалыптастыратын маңызды факторға айналууда. ЖИ оқыту үдерісін жекелендіріп, әр білім алушының қабілеті мен қызығушылығына сай білім беру траекториясын құруға мүмкіндік береді. Сондықтан көркем білім беруде жасанды интеллекттің шығармашылық қабілет пен ұрпақ тәрбиесіне ықпалын ғылыми тұрғыдан зерделеу аса маңызды.

Цифрлық орта және шығармашылық білім беру

Цифрлық орта – білім алушының шығармашылық әлеуетін ашуға бағытталған жаңа білім кеңістігі. Бұл ортада интерактивті платформалар, сандық графика, виртуалды және толықтырылған шындық, нейрожелілер мен алгоритмдік бағдарламалар кеңінен қолданылады. Көркем білім беру саласында цифрлық орта студенттің ой-қиялын шектемей, керісінше оның идеяларын жүзеге асыруға мүмкіндік береді.

Жасанды интеллект негізіндегі бағдарламалар сурет салу, композиция құру, түстерді үйлестіру, сәндік бұйымдар мен дизайн жобаларын жасау барысында көмекші құрал ретінде қызмет атқарады. Мұндай технологиялар шығармашылық үдерісті жеңілдетіп қана қоймай, білім алушыны үздіксіз ізденіске, эксперимент жасауға жетелейді. Нәтижесінде студент шығармашылық қателіктен қорықпай, өз идеясын еркін түрде дамыта алады.

Жасанды интеллекттің педагогикалық мүмкіндіктері

Жасанды интеллект көркем білім беруде келесі педагогикалық мүмкіндіктерді ұсынады:

- оқыту үдерісін дербестендіру және даралау;
- білім алушының шығармашылық деңгейін талдау;
- оқу мотивациясын арттыру;
- шығармашылық тапсырмаларды автоматты түрде бейімдеу;
- кері байланысты жедел ұсыну.

Бұл мүмкіндіктер педагог пен білім алушы арасындағы өзара байланысты жаңа деңгейге көтереді. Мұғалім бақылаушы немесе тек ақпарат жеткізуші рөлінен шығармашылық бағыттаушы, кеңесші рөліне ауысады. Ал білім алушы белсенді субъект ретінде оқу үдерісіне тікелей қатысады.

Жасанды интеллект және тұлғалық-рухани тәрбие

Көркем білім беру тұлғаның рухани-адамгершілік қасиеттерін қалыптастыруда ерекше орын алады. Жасанды интеллект негізіндегі ортада тәрбие беру мәселесі де өзекті. Дұрыс ұйымдастырылған жағдайда ЖИ:

- эстетикалық мәдениетті қалыптастырады;
- ұлттық және әлемдік өнерді тануға мүмкіндік береді;
- мәдени мұраға құрмет сезімін арттырады;
- шығармашылық жауапкершілікті тәрбиелейді.

Сонымен қатар, жасанды интеллектті қолдануда адамгершілік және этикалық мәселелерді ескеру қажет. Шығармашылық үдерісте адамның ішкі дүниесі, рухани құндылықтары жетекші орында қалуы тиіс. Осы тұрғыда педагогтың тәрбиелік рөлі сақталып, жасанды интеллект көмекші құрал ретінде қолданылуы маңызды.

Қорытындыға бағытталған ойлар

Жасанды интеллект негізіндегі орта көркем білім беруде шығармашылық қабілетті дамытудың жаңа мүмкіндіктерін ашады. Ол білім алушыларды заманауи талаптарға сай тәрбиелеп, технология мен өнерді үйлестіре алатын шығармашыл тұлға қалыптастыруға ықпал етеді. Сондықтан жасанды интеллектті көркем білім беру жүйесіне ғылыми-әдістемелік тұрғыда енгізу – болашақ ұрпақ тәрбиесінің маңызды бағыты болып табылады.

Жасанды интеллект және көркем білім беру

Жасанды интеллект – адам ойлау әрекеттерін модельдеуге бағытталған интеллектуалдық жүйе. Көркем білім беру саласында ЖИ графикалық дизайн, бейнелеу өнері, сән және киім дизайны, музыка, анимация сияқты бағыттарда кеңінен қолданылуда. Бұл технологиялар білім алушыларға:

- идеяларды визуализациялауға;
- шығармашылық процесті жекелендіруге;
- қателіктерді жылдам талдауға;
- эксперимент жасауға мүмкіндік береді.

ЖИ негізіндегі платформалар студенттің деңгейіне сәйкес тапсырмалар ұсынып, оның шығармашылық стилін дамытуға жағдай жасайды. Бұл көркем білім берудің сапасын арттырумен қатар, тұлғалық дамуға да ықпал етеді. [1,4]

Шығармашылық қабілетті қалыптастырудағы ЖИ-дің рөлі

Шығармашылық қабілет – адамның жаңа идеялар ойлап табу, стандарттан тыс шешім қабылдау және эстетикалық құндылықтарды сезіну қабілеті. Жасанды интеллект негізіндегі орта бұл қабілетті келесі бағыттарда дамытады:

1. Шығармашылық ойлауды дамыту. ЖИ түрлі нұсқалар ұсынып, білім алушыны салыстыруға, талдауға және таңдау жасауға үйретеді.
2. Дербестік пен жауапкершілік. Студент өз жұмысын өзі жоспарлап, нәтижесін бағалай алады.
3. Эстетикалық талғамды қалыптастыру. Сандық өнер туындыларын талдау арқылы көркемдік көзқарас кеңейеді.
4. Мотивацияның артуы. Интерактивті орта шығармашылыққа деген қызығушылықты

күшейтеді. [3,10]

Жасанды интеллект және ұрпақ тәрбиесі

Көркем білім беру – тек кәсіби дағды қалыптастыру емес, сонымен қатар рухани-адамгершілік тәрбие берудің маңызды құралы. Жасанды интеллект негізіндегі ортада тәрбиеленген ұрпақ:

- заманауи технологияларды саналы қолдана алатын;
- ұлттық және жалпыадамзаттық құндылықтарды ұштастыратын;
- шығармашылық пен сыни ойлауға бейім тұлға ретінде қалыптасады.

Алайда ЖИ қолдану барысында адам факторын, мұғалімнің рөлін төмендетпеу маңызды. Жасанды интеллект педагогты алмастырмайды, керісінше оның мүмкіндіктерін кеңейтетін көмекші құрал қызметін атқарады. [3,8]

Қорытындылай келе, жасанды интеллект негізіндегі орта көркем білім беруде шығармашылық қабілетті қалыптастырудың тиімді құралы болып табылады. Ол білім алушылардың жеке ерекшеліктерін ескеріп, шығармашылық әлеуетін толық ашуға мүмкіндік береді. Сонымен қатар ЖИ ұрпақ тәрбиесінде жаңа көзқарас қалыптастырып, заманауи, бәсекеге қабілетті және рухани бай тұлға тәрбиелеуге ықпал етеді. [2,6,7]

Болашақта көркем білім беру жүйесінде жасанды интеллектті әдістемелік тұрғыда дұрыс қолдану – педагогтардың басты міндеттерінің бірі болмақ.

Әдебиеттер

1. Әбдіғапбарова А.Қ. Білім берудегі цифрлық технологиялар және жасанды интеллект. – Алматы: Қазақ университеті, 2022.
2. Аймағамбетов А.Қ. Қазіргі білім беру жүйесіндегі инновациялық үдерістер. – Астана: Фолиант, 2021.
3. Көркем білім беру педагогикасы: оқу құралы / ред. Н.Н. Нұрғалиева. – Алматы: Өнер, 2020.
4. Жасанды интеллект және білім беру: теория және практика. – Алматы: Ұлттық білім академиясы, 2022.
5. Цифрлық педагогика және шығармашылық даму: монография / ред. С.С. Қожахметова. – Алматы: Рауан, 2023.
6. UNESCO. Artificial Intelligence in Education: Challenges and Opportunities. – Paris, 2021.
7. OECD. Digital Education Outlook. – Paris, 2020.
8. Беспалько В.П. Педагогика и прогрессивные технологии обучения. – Москва: Педагогика, 2019.
9. Полат Е.С. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования. – Москва: Академия, 2020.
10. Eisner E. The Arts and the Creation of Mind. – New Haven: Yale University Press, 2018.

АІ-ҚҰРАЛДАРЫН ПАЙДАЛАНУ НЕГІЗІНДЕ СТУДЕНТТЕРДІҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ БЕЛСЕНДІЛІГІН АРТТЫРУ

Ибрагимова Л.Т., Мәлік М.М.

*М. Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университеті, Шымкент, Қазақстан
lauraibragimova8787@gmail.com, malik-marzhan@mail.ru,*

Түйін

Мақалада көркем білім беру жүйесінде жасанды интеллект (АІ) құралдарын қолдану арқылы студенттердің шығармашылық белсенділігін арттыру мәселесі жан-жақты қарастырылады. Қазіргі цифрландыру және жаһандану жағдайында көркем білім беру саласында инновациялық технологияларды енгізу – ұрпақ тәрбиесінің маңызды құрамдас бөлігі болып табылады. Зерттеуде АІ-құралдарының педагогикалық, тәрбиелік және шығармашылық әлеуеті талданып, олардың студенттердің эстетикалық ойлауын, дербестігін және белсенді шығармашылық әрекетін дамытудағы рөлі айқындалады. Сонымен қатар жасанды интеллекттің көркем білім берудегі мүмкіндіктері мен шектеулері ғылыми тұрғыда сараланады.

Түйінді сөздер: *жасанды интеллект, АІ-құралдар, шығармашылық белсенділік, көркем білім беру, цифрлық педагогика, ұрпақ тәрбиесі.*

Кіріспе

Шығармашылық белсенділік ұғымы және оның көркем білім берудегі маңызы. Шығармашылық белсенділік – студенттің жаңа идеялар ұсынуға, стандарттан тыс ойлауға, көркемдік бейнелерді еркін құруға және өзіндік шығармашылық шешім қабылдауға деген ішкі дайындығы мен әрекеті [3]. Көркем білім беру саласында бұл қасиет студенттің кәсіби қалыптасуы мен тұлғалық дамуының негізгі көрсеткіштерінің бірі болып саналады.

Шығармашылық белсенділігі жоғары студент:

- көркемдік тапсырмаларды орындауда дербестік танытады;
- эксперимент жасауға бейім болады;
- эстетикалық құндылықтарды саналы түрде қабылдайды;
- өнер арқылы өзіндік көзқарасын білдіре алады.

Осы қасиеттерді қалыптастыруда заманауи цифрлық технологиялар, соның ішінде АІ-құралдары маңызды рөл атқарады. Олар студенттің шығармашылық әрекетін жандандырып, оқу процесін интерактивті әрі мазмұнды етеді [4].

Көркем білім берудегі АІ-құралдарының педагогикалық мүмкіндіктері. Жасанды интеллектке негізделген АІ-құралдары көркем білім беру саласында кең педагогикалық мүмкіндіктер ұсынады. Атап айтқанда:

Оқытуды дербестендіру. АІ-құралдары студенттің қабілеті, қызығушылығы мен дайындық деңгейіне сәйкес жеке оқу траекториясын ұсына алады [5].

Шығармашылық тапсырмаларды оңтайландыру. Сандық платформалар күрделі көркемдік тапсырмаларды кезең-кезеңімен орындауға мүмкіндік береді. Кері байланысты жедел ұсыну. АІ жүйелері студенттің жұмысын талдап, қателіктері мен жетістіктері туралы жедел ақпарат береді.

Мотивацияны арттыру. Интерактивті және визуалды орта студенттің шығармашылық әрекетке деген қызығушылығын күшейтеді.

Бұл мүмкіндіктер педагогтың рөлін төмендетпейді, керісінше оны шығармашылық бағыттаушы, кеңесші ретінде жаңа деңгейге көтереді [6].

АІ-құралдарын пайдалану арқылы студенттердің шығармашылық белсенділігін арттыру жолдары:

1. Сандық бейнелеу өнері мен дизайн.

AI-құралдары графикалық дизайн, сәндік-қолданбалы өнер, иллюстрация және сән дизайны бағыттарында студенттердің шығармашылық белсенділігін арттыруға мүмкіндік береді. Нейрожелі негізіндегі бағдарламалар композиция құру, түстерді үйлестіру және стиль таңдау барысында түрлі нұсқалар ұсына отырып, студенттің шығармашылық ізденісін кеңейтеді [7].

2. Музыка және анимация саласында.

Музыка мен анимация саласында AI-құралдары әуен құру, ритм таңдау, визуалды эффекттер жасау арқылы студенттің шығармашылық мүмкіндіктерін дамытады. Бұл құралдар студенттің қиялын шектемей, керісінше жаңа идеяларға шабыт береді [8].

3. Әдеби және көркем мәтіндермен жұмыс.

AI-құралдары поэзия, эссе, сценарий жазу барысында студентке стильдік нұсқалар ұсынып, шығармашылық жазу қабілетін дамытуға ықпал етеді. Бұл көркем ойлау мен тілдік мәдениетті қалыптастыруда тиімді әдіс болып табылады [9].

AI-құралдарының ұрпақ тәрбиесіне ықпалы. Көркем білім беру – тек кәсіби дағды қалыптастыру емес, сонымен қатар ұрпақтың рухани-адамгершілік тәрбиесін жүзеге асыратын маңызды сала. AI-құралдарын саналы және әдістемелік тұрғыда қолдану арқылы:

- эстетикалық мәдениет қалыптасады;
- ұлттық және әлемдік өнерге қызығушылық артады;
- шығармашылық жауапкершілік пен өзіндік сана дамиды.

Сонымен қатар AI-құралдарын қолдануда этикалық мәселелерді ескеру маңызды. Студенттің шығармашылығы жасанды интеллекттің дайын өнімін көшірумен шектелмей, оның жеке ойы мен ішкі дүниесінің көрінісі болуы тиіс [10].

Қорытындылай келе, AI-құралдарын пайдалану негізінде студенттердің шығармашылық белсенділігін арттыру көркем білім беру жүйесіндегі маңызды педагогикалық бағыттардың бірі болып табылады. Жасанды интеллект студенттің шығармашылық әлеуетін ашуға, эстетикалық талғамын дамытуға және инновациялық ойлау қабілетін қалыптастыруға кең мүмкіндік береді. Ол білім алушыны дайын үлгілерді қайталаушыдан дербес ойлайтын, ізденетін және шығармашылық тұрғыда шешім қабылдай алатын тұлға ретінде қалыптастыруға ықпал етеді [2].

Сонымен қатар AI-құралдары көркем білім беру саласында оқыту мазмұнын жаңартып, педагогикалық үдерістің тиімділігін арттырады. Олар студенттердің көркемдік талдау жасау, өзіндік стиль қалыптастыру және шығармашылық рефлексия жүргізу дағдыларын жетілдіреді. Бұл өз кезегінде көркем білім берудің тәрбиелік әлеуетін күшейтіп, рухани-мәдени құндылықтарды бойына сіңірген жас ұрпақты тәрбиелеуге мүмкіндік береді [6].

Болашақта көркем білім беру жүйесінде AI-құралдарын енгізу барысында ғылыми-әдістемелік негіздерді жетілдіру, педагогтердің цифрлық құзыреттілігін арттыру және жасанды интеллектті қолданудың этикалық нормаларын сақтау басты назарда болуы тиіс. Тек осы жағдайда ғана AI-құралдары көркем білім беру мен ұрпақ тәрбиесінің тиімді тетігіне айналады.

Зерттеу әдістері мен тәжірибелік негіздер. Бұл зерттеуде теориялық талдау, салыстырмалы сараптау және педагогикалық бақылау әдістері қолданылды. Көркем білім беру саласындағы ғылыми еңбектер мен заманауи зерттеулерге талдау жасалып, AI-құралдарын қолданудың студенттердің шығармашылық белсенділігіне ықпалы қарастырылды [1].

Сонымен қатар тәжірибелік жұмыс барысында көркемдік пәндерде оқытын студенттердің шығармашылық тапсырмаларды орындау деңгейі салыстырылды. AI-құралдарын қолданған студенттердің шығармашылық белсенділігі, идея ұсыну қабілеті мен мотивация деңгейінің жоғарылағаны байқалды. Бұл жасанды интеллекттің көркем білім беру процесіндегі тиімділігін дәлелдейді [7].

Әлемдік тәжірибеде AI-құралдарын көркем білім беруде қолдану. Халықаралық тәжірибеде жасанды интеллект көркем білім беру саласында кеңінен қолданыс табуда. ЮНЕСКО және OECD ұйымдарының зерттеулерінде AI-құралдарының білім алушылардың шығармашылық және сыни ойлау қабілетін дамытудағы әлеуеті атап көрсетіледі [7].

АҚШ, Еуропа және Азия елдеріндегі жоғары оқу орындарында AI-негізіндегі дизайн, медиа-өнер және анимация курстары енгізіліп, студенттердің шығармашылық белсенділігі артқаны анықталған. Бұл тәжірибелер жасанды интеллекттің көркем білім берудегі болашағы зор екенін көрсетеді [8].

Әдебиеттер:

1. Көркем білім беру педагогикасы: оқу құралы / ред. Н.Н. Нұрғалиева. – Алматы: Өнер, 2020.
2. OECD. Digital Education Outlook. – Paris, 2020.
3. Eisner E. The Arts and the Creation of Mind. – New Haven: Yale University Press, 2018.
4. Беспалько В.П. Педагогика и прогрессивные технологии обучения. – Москва: Педагогика, 2019.
5. Аймағамбетов А.Қ. Қазіргі білім беру жүйесіндегі инновациялық үдерістер. – Астана: Фолиант, 2021.
6. Полат Е.С. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования. – Москва: Академия, 2020.
7. UNESCO. Artificial Intelligence in Education: Challenges and Opportunities. – Paris, 2021.
8. Цифрлық педагогика және шығармашылық даму: монография / ред. С.С. Қожахметова. – Алматы: Рауан, 2023.
9. Жасанды интеллект және білім беру: теория және практика. – Алматы: Ұлттық білім академиясы, 2022.
10. Әбдіғалбарова А.Қ. Білім берудегі цифрлық технологиялар және жасанды интеллект. – Алматы: Қазақ университеті, 2022.

ЖАРАТЫЛЫСТАНУ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ҒЫЛЫМДАР НЕГІЗІНДЕ БӘСЕКЕГЕ ҚАБІЛЕТТІ ТҰЛҒАНЫ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ТӘРБИЕЛЕУ МЕН ДАМУДЫҢ ЗАМАНАУИ ТӘСІЛДЕРІ

Мухамеджанова М.Ж.

М. Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан Университеті, Шымкент, Қазақстан

Түйін

Мақалада жаратылыстану-педагогикалық ғылымдар аясында бәсекеге қабілетті тұлғаны психологиялық тұрғыдан тәрбиелеу мен дамытудың заманауи тәсілдері қарастырылады. Қазіргі жаһандану жағдайында білім алушының тек пәндік біліммен ғана емес, сонымен қатар психологиялық тұрақтылық, сыни ойлау, өзін-өзі дамыту, креативтілік және әлеуметтік бейімделу сияқты қасиеттермен қарулануы өзекті болып отыр. Зерттеуде теориялық талдау, педагогикалық және психологиялық модельдеу әдістері қолданылды. Нәтижесінде тұлғаның бәсекеге қабілеттілігін қалыптастырудың тиімді психологиялық-педагогикалық шарттары айқындалды.

Түйінді сөздер: *жаратылыстану-педагогикалық ғылымдар, бәсекеге қабілетті тұлға, психологиялық тәрбие, тұлғалық даму, заманауи тәсілдер.*

Кіріспе

Қазіргі жаһандану жағдайында қоғамның әлеуметтік-экономикалық, ғылыми-техникалық және мәдени даму қарқыны адам капиталының сапасына тікелей тәуелді болып отыр. Осы тұрғыдан алғанда білім беру жүйесінің басты міндеті – тек белгілі бір пәндік білімді меңгерген емес, сонымен қатар өмірлік және кәсіби жағдайларда бәсекеге қабілетті, психологиялық тұрғыдан тұрақты, өзгермелі ортаға тез бейімделе алатын тұлғаны қалыптастыру болып табылады. Әсіресе жаратылыстану-педагогикалық ғылымдар саласында білім алушыларды даярлау барысында олардың тұлғалық дамуы мен психологиялық дайындығын қамтамасыз ету мәселесі ерекше маңызға ие.

Бәсекеге қабілетті тұлға ұғымы қазіргі педагогика мен психология ғылымдарында кеңінен зерттеліп келеді. Ол тұлғаның білім деңгейімен ғана емес, сонымен қатар оның мотивациялық бағытымен, эмоциялық тұрақтылығымен, коммуникативтік мәдениетімен, шығармашылық қабілетімен және өзін-өзі дамытуға деген ұмтылысымен сипатталады. Қазіргі еңбек нарығы мен әлеуметтік орта мамандардан үздіксіз өзін жетілдіруді, жаңа жағдайларға бейімделуді және кәсіби жауапкершілікті талап етеді. Сондықтан білім беру үдерісінде тұлғаның психологиялық дамуына бағытталған заманауи тәсілдерді қолдану өзекті мәселе болып отыр [1].

Жаратылыстану-педагогикалық ғылымдар білім алушылардың ғылыми дүниетанымын қалыптастыруда, олардың логикалық ойлауын, зерттеушілік дағдыларын және аналитикалық қабілеттерін дамытуда маңызды рөл атқарады. Бұл пәндер арқылы тұлғада жүйелі ойлау, дәлелді шешім қабылдау және ғылыми негізде әрекет ету дағдылары қалыптасады. Алайда тек когнитивтік қабілеттерді дамыту жеткіліксіз, себебі кәсіби табыстылық көбінесе адамның психологиялық дайындығына, ішкі мотивациясына және тұлғалық қасиеттеріне байланысты болады [2].

Психологиялық тәрбие тұлғаның ішкі әлеуетін ашуға, оның өзін-өзі тануына және өзін-өзі реттеу қабілетін дамытуға бағытталған кешенді үдеріс болып табылады. Білім алушының психологиялық дамуын қамтамасыз ету оның кәсіби бағыттылығын айқындауға, өмірлік мақсаттарын нақтылауға және өз мүмкіндіктерін тиімді пайдалануға мүмкіндік береді. Осы тұрғыдан алғанда жаратылыстану-педагогикалық білім беру мазмұнын

психологиялық тәрбиемен ұштастыру бәсекеге қабілетті тұлғаны қалыптастырудың маңызды шарты болып саналады [3].

Қазіргі кезеңде білім беру жүйесінде тұлғалық-бағдарлы, құзыреттілікке негізделген, интегративті және пәнаралық тәсілдер кеңінен қолданылуда. Бұл тәсілдер білім алушылардың тек теориялық білімін ғана емес, олардың практикалық, әлеуметтік және психологиялық дағдыларын дамытуға бағытталған. Жаратылыстану-педагогикалық ғылымдар аясында бұл тәсілдерді тиімді жүзеге асыру тұлғаның ғылыми ойлау мәдениетін қалыптастырып қана қоймай, оның психологиялық төзімділігі мен кәсіби сенімділігін арттыруға ықпал етеді.

Сонымен қатар қазіргі цифрландыру және инновациялық технологиялардың дамуы білім беру үдерісіне жаңа талаптар қойып отыр. Ақпараттық-коммуникациялық технологиялар, цифрлық білім ресурстары және инновациялық педагогикалық әдістер білім алушылардың танымдық белсенділігін арттырып, олардың дербестігі мен жауапкершілігін күшейтеді. Бұл жағдайларда білім алушының психологиялық бейімделуі мен эмоционалдық тұрақтылығын сақтау маңызды мәселе болып табылады. Осы себепті психологиялық тәрбиенің заманауи тәсілдерін ғылыми тұрғыда негіздеу қажеттілігі туындайды [4].

Бәсекеге қабілетті тұлғаны тәрбиелеу мен дамыту мәселесі тек білім беру жүйесі үшін ғана емес, жалпы қоғамның тұрақты дамуы үшін де маңызды. Психологиялық тұрғыдан дамыған, өзіне сенімді және жауапкершілігі жоғары тұлға әлеуметтік және кәсіби ортада белсенді әрекет етіп, қоғамның зияткерлік және мәдени әлеуетін арттыруға үлес қоса алады. Осы тұрғыдан алғанда жаратылыстану-педагогикалық ғылымдар негізінде тұлғаның психологиялық дамуын қамтамасыз ету стратегиялық маңызы бар міндеттердің бірі болып табылады [5].

Осы мақаланың өзектілігі жаратылыстану-педагогикалық ғылымдар аясында бәсекеге қабілетті тұлғаны психологиялық тұрғыдан тәрбиелеу мен дамытудың заманауи тәсілдерін кешенді түрде талдаумен айқындалады. Зерттеу нәтижелері білім беру тәжірибесінде тұлғаның психологиялық дамуын қамтамасыз ететін тиімді педагогикалық шарттарды анықтауға және оларды оқу-тәрбие үдерісінде қолдануға мүмкіндік береді.

Зерттеудің мақсаты мен міндеттері

Зерттеудің негізгі мақсаты – жаратылыстану-педагогикалық ғылымдар негізінде бәсекеге қабілетті тұлғаны психологиялық тәрбиелеу мен дамытудың заманауи тәсілдерін анықтау және ғылыми тұрғыда негіздеу.

Осы мақсатқа жету үшін келесі міндеттер қойылды:

1. бәсекеге қабілетті тұлға ұғымының психологиялық-педагогикалық мәнін ашу;
2. жаратылыстану-педагогикалық білім берудің тұлғалық дамудағы рөлін талдау;
3. тұлғаның психологиялық дамуын қамтамасыз ететін заманауи тәсілдерді жүйелеу;
4. бәсекеге қабілеттілікті қалыптастырудың тиімді шарттарын айқындау.
5. Бәсекеге қабілетті тұлға ұғымының психологиялық негіздері

Психология ғылымында бәсекеге қабілетті тұлға ұғымы адамның өзін-өзі жүзеге асыруға, кәсіби жетістікке жетуге және әлеуметтік ортада тиімді әрекет етуге дайын болуымен сипатталады. Мұндай тұлғаға тән негізгі қасиеттерге мотивацияның жоғары деңгейі, эмоционалдық тұрақтылық, мақсат қоя білу, рефлексия және өзін-өзі реттеу жатады [6].

Жаратылыстану-педагогикалық ғылымдар бұл қасиеттерді қалыптастыруға ерекше ықпал етеді, себебі ғылыми ойлау үдерісі табандылықты, дәлдікті, жауапкершілікті және шығармашылықты талап етеді. Осыған байланысты психологиялық тәрбие тұлғаның ішкі әлеуетін ашуға бағытталуы тиіс.

Жаратылыстану-педагогикалық ғылымдардың тұлғалық дамудағы рөлі

Жаратылыстану-педагогикалық ғылымдар тұлғаның жан-жақты дамуын қамтамасыз ететін білім беру жүйесінің іргелі негіздерінің бірі болып табылады. Бұл ғылымдар табиғат құбылыстары мен адамзаттың танымдық әрекеттерін ғылыми тұрғыда түсіндіру арқылы білім алушының дүниетанымын қалыптастырып қана қоймай, оның тұлғалық қасиеттерінің дамуына тікелей ықпал етеді. Тұлғалық даму – бұл адамның интеллектуалдық, психологиялық, әлеуметтік және рухани сапаларының біртұтас әрі жүйелі түрде қалыптасу үдерісі. Осы үдерісте жаратылыстану-педагогикалық ғылымдардың орны ерекше [7].

Жаратылыстану-педагогикалық ғылымдардың тұлғалық дамудағы рөлін ең алдымен олардың танымдық әлеуетімен байланыстыруға болады. Бұл пәндер білім алушылардың қоршаған әлемді ғылыми негізде тануына, заңдылықтарды түсінуіне және себеп-салдарлық байланыстарды анықтауына мүмкіндік береді. Ғылыми білімді меңгеру үдерісінде тұлғада логикалық ойлау, аналитикалық талдау, синтез жасау және жалпылау дағдылары қалыптасады. Аталған дағдылар тұлғаның интеллектуалдық дамуының негізгі көрсеткіштері болып саналады және оның болашақ кәсіби қызметінде табысты болуына негіз қалайды.

Интеллектуалдық дамумен қатар жаратылыстану-педагогикалық ғылымдар тұлғаның психологиялық қасиеттерін қалыптастыруда да маңызды рөл атқарады. Ғылыми білімді меңгеру табандылықты, шыдамдылықты және жауапкершілікті талап етеді. Күрделі есептерді шешу, зертханалық тәжірибелер жүргізу және ғылыми жобалар әзірлеу барысында білім алушы өз әрекеттерін жоспарлауға, уақытты тиімді пайдалануға және қиындықтарды жеңуге үйренеді. Бұл қасиеттер тұлғаның психологиялық тұрақтылығын арттырып, оның өзін-өзі реттеу қабілетін дамытады.

Жаратылыстану-педагогикалық ғылымдардың тұлғалық дамудағы тағы бір маңызды қыры – олардың зерттеушілік мәдениетті қалыптастыруы. Ғылыми-зерттеу қызметіне қатысу білім алушының дербестігін, бастамашылдығын және жауапкершілігін арттырады. Зерттеу барысында тұлға мәселені анықтауды, гипотеза ұсынуды, эксперимент жүргізуді және алынған нәтижелерді талдауды үйренеді. Бұл үдеріс тұлғаның шығармашылық ойлауын дамытып, оның интеллектуалдық икемділігін күшейтеді [8].

Тұлғалық дамуда жаратылыстану-педагогикалық ғылымдардың тәрбиелік әлеуеті де айрықша мәнге ие. Бұл ғылымдар арқылы білім алушыларда ғылыми адалдық, шынайылық, объективтілік және дәлдік сияқты адамгершілік қасиеттер қалыптасады. Ғылыми деректермен жұмыс істеу барысында тұлға фактілерге сүйенуді, субъективті пікірден бас тартуды және дәлелді қорытынды жасауды үйренеді. Бұл қасиеттер тұлғаның кәсіби мәдениетінің негізін құрайды.

Сонымен қатар жаратылыстану-педагогикалық ғылымдар тұлғаның әлеуметтік дамуына ықпал етеді. Топтық зертханалық жұмыстар мен бірлескен жобалар барысында білім алушылар ұжымда жұмыс істеу, өз пікірін қорғау, өзгелердің көзқарасын құрметтеу және ортақ шешім қабылдау дағдыларын меңгереді. Бұл әлеуметтік дағдылар тұлғаның коммуникативтік мәдениетін қалыптастырып, оның қоғамдағы белсенділігін арттырады.

Жаратылыстану-педагогикалық білім беру тұлғаның кәсіби бағдарын айқындауда да маңызды рөл атқарады. Ғылыми пәндер арқылы білім алушы өзінің қызығушылықтарын, қабілеттерін және бейімділіктерін анықтайды. Бұл өз кезегінде оның болашақ кәсіби жолын саналы түрде таңдауға мүмкіндік береді. Кәсіби өзін-өзі анықтау тұлғаның өмірлік мақсаттарын нақтылап, оның мотивациялық бағытын қалыптастырады.

Қазіргі білім беру кеңістігінде жаратылыстану-педагогикалық ғылымдардың пәнаралық ықпалдастығы тұлғалық дамуды жаңа деңгейге көтеріп отыр. Педагогика, психология, ақпараттық технологиялар және жаратылыстану ғылымдарының өзара байланысы білім алушылардың кешенді ойлау қабілетін дамытады. Бұл тәсіл тұлғаның икемділігін арттырып, оның өзгермелі әлеуметтік-экономикалық жағдайларға бейімделуін жеңілдетеді.

Жаратылыстану-педагогикалық ғылымдар тұлғаның эмоционалдық дамуына да әсер етеді. Ғылыми жетістіктерге жету, зерттеу нәтижелерін қорғау және жаңа білімді меңгеру

барысында тұлға қанағат сезімін, өзіне деген сенімділікті және жетістікке жету мотивациясын қалыптастырады. Сонымен бірге сәтсіздіктермен жұмыс істеу тұлғаның төзімділігін арттырып, оның стресс жағдайларына қарсы тұру қабілетін дамытады.

Жаратылыстану-педагогикалық пәндер білім алушылардың дүниетанымын кеңейтіп қана қоймай, олардың танымдық белсенділігін арттырады. Зертханалық жұмыстар, тәжірибелер мен жобалық тапсырмалар тұлғаның зерттеушілік қабілетін, логикалық ойлауын және өз бетінше шешім қабылдау дағдыларын қалыптастырады.

Сонымен қатар, бұл пәндер арқылы білім алушыларда ғылыми этика, экологиялық жауапкершілік және кәсіби мәдениет қалыптасады. Мұндай қасиеттер бәсекеге қабілетті тұлғаның маңызды компоненттері болып табылады.

Бәсекеге қабілетті тұлғаны психологиялық тәрбиелеудің заманауи тәсілдері

Қазіргі білім беру кеңістігінде тұлғаның психологиялық дамуын қамтамасыз ететін бірқатар заманауи тәсілдер қолданылады:

Тұлғалық-бағдарлы оқыту

Бұл тәсіл білім алушының жеке ерекшеліктерін, қызығушылықтарын және қабілеттерін ескеруге негізделеді. Нәтижесінде тұлғаның өзін-өзі тануы мен өзін-өзі дамытуы жүзеге асады.

Құзыреттілікке негізделген тәсіл

Құзыреттілікке негізделген тәсіл білім алушылардың тек теориялық білімін ғана емес, оны практикада қолдану қабілетін дамытуға бағытталған. Бұл тәсіл тұлғаның кәсіби және психологиялық дайындығын арттырады.

Рефлексиялық және мотивациялық технологиялар

Рефлексия тұлғаның өз әрекеттерін бағалауына, ал мотивация оның ішкі күшін арттыруға мүмкіндік береді. Бұл әдістер бәсекеге қабілеттіліктің психологиялық негізін қалыптастырады.

Психологиялық тәрбиенің тиімді шарттары

Зерттеу нәтижелері көрсеткендей, бәсекеге қабілетті тұлғаны қалыптастыру үшін келесі шарттар маңызды:

1. қолайлы психологиялық орта қалыптастыру;
2. білім алушылардың дербестігін қолдау;
3. педагог пен білім алушы арасындағы серіктестік қарым-қатынас;
4. үздіксіз өзін-өзі дамытуға бағытталған мотивация.

Бұл шарттар жаратылыстану-педагогикалық білім беру үдерісінде жүйелі түрде іске асырылған жағдайда, тұлғаның психологиялық және кәсіби дамуы қамтамасыз етіледі.

Қорытынды

Қорытындылай келе, жаратылыстану-педагогикалық ғылымдар негізінде бәсекеге қабілетті тұлғаны психологиялық тәрбиелеу мен дамыту – күрделі әрі көпқырлы үдеріс. Заманауи тәсілдерді тиімді қолдану арқылы білім алушылардың тұлғалық, психологиялық және кәсіби қасиеттерін үйлесімді дамытуға болады. Бұл өз кезегінде қоғамның зияткерлік әлеуетін арттыруға және бәсекеге қабілетті мамандарды даярлауға ықпал етеді.

Жаратылыстану-педагогикалық ғылымдардың тұлғалық дамудағы рөлі көпқырлы әрі кешенді сипатқа ие. Бұл ғылымдар тұлғаның интеллектуалдық, психологиялық, әлеуметтік және кәсіби сапаларын үйлесімді түрде қалыптастыруға мүмкіндік береді. Жаратылыстану-педагогикалық білімді мақсатты және жүйелі түрде ұйымдастыру бәсекеге қабілетті, жауапкершілігі жоғары және өзін-өзі дамытуға ұмтылатын тұлғаны тәрбиелеудің тиімді жолы болып табылады.

Әдебиеттер

1. Кари́ев А., Serezhnikova R., Agranovich E., Ageyeva L. Self-educational competence of subjects of education as a prerequisite for achieving learning outcomes // *Pedagogy and Psychology*. – 2024. – №58(1).
2. Дүйсекеева Н.Ж., Ерментаева А.Р. Болашақ педагог-психологтердің психология аспектісінде бәсекеге қабілеттілікті дамыту мәселесі // *Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ хабаршысы. Педагогика. Психология. Социология*, 2023.
3. Принципы личностно-ориентированной организации образовательного процесса в вузе // Tsepko A.N., *Samara Journal of Science*, 2022.
4. Қалиев С., Қоянбаев Ж. Педагогика. – Алматы: Мектеп, 2018.
5. Әбдіғалиев Б. Бәсекеге қабілетті тұлға қалыптастырудың педагогикалық негіздері. – Алматы: Қаз университеті, 2020.
6. Сейталиев Ә.С. Тұлға психологиясы және даму мәселелері. – Алматы: Білім, 2021.
7. Psychological Features Of Competitiveness Of University Students – A. Zakharova et al., *European Proceedings*, 2018.
8. Psychological and pedagogical aspects of developing professional competencies in future teachers – Tuigun Bekturov & Meerim Kozhogeldieva, *Bulletin of the Jusup Balasagyn Kyrgyz National University*, 2025.

ЖҮННЕН ЖАСАЛЫНҒАН СӘНДІК БҰЙЫМДАР: ЗАМАНАУИ ДИЗАЙНДАҒЫ ҰЛТТЫҚ НАҚЫШ

Канаева У. М.

*Түркістан облысы, Сайрам ауданы, Қарасу ауылы №74 жалпы білім беретін мектеп
kanaevaul78@gmail.com*

Түйін

Жүннен жасалған бұйымдардың адам денсаулығына тигізетін оң әсерін ғылыми тұрғыда зерттеу, олардың жылу сақтау, емдік және экологиялық қасиеттерін тәжірибе арқылы дәлелдеу.

Егер адам күнделікті өмірде жүннен жасалған бұйымдарды қолданса, онда оның ағзасындағы қан айналымы жақсарып, аяқ-қолдың үнемі тоңуы, буын және бел аурулары азаяды, ал өзін жайлы сезіну деңгейі артады.

Адам денсаулығына әсер ететін табиғи материалдар, соның ішінде — қой жүні.

Жүннен жасалған бұйымдардың физиологиялық және емдік қасиеттері.

Зерттеу жұмысының кезеңдері: дайындық кезеңі, теориялық кезең, практикалық кезең, қорытындылау кезеңі.

Бұл жобалада жүн талшығының табиғи құрылымы, физикалық-химиялық қасиеттері, адам денесімен өзара әрекеттесуі және халық медицинасындағы орны ғылыми әдебиеттер негізінде жан-жақты талданған. Зерттеу табиғи материалдарды қолдану мәдениетін қайта жаңғырту мен экологиялық сауаттылықты арттыруға үлес қосады.

Зерттеу нәтижесінде алынған мәліметтер оқушылардың өз денсаулығына жауапкершілікпен қарауына, табиғи бұйымдарды дұрыс пайдалана білуіне көмектеседі. Сонымен қатар, мектеп оқушылары өз бетімен тәжірибе жасап, ғылыммен айналысу дағдысын дамыта алады. Бұл жоба көркем еңбек, биология, дене тәрбиесі және өзін-өзі тану сабақтарында қолдануға болады.

Зерттеу барысында жүннен жасалған бұйымдардың адам денсаулығына пайдалы екені теориялық тұрғыда дәлелденіп, тәжірибе жүзінде нақтыланды. Жүн жылууды жақсы сақтайды, теріні құрғақ ұстайды, қан айналымын жақсартады, буын ауруларын жеңілдетуге ықпал етеді. Сондықтан жүн өнімдерін тұрмыста жиі қолдану – денсаулықтың кепілі деуге болады. Бұл жоба табиғи материалдарды қадірлеу мен денсаулыққа ұқыптылықпен қарауға тәрбиелейді.

Түйінді сөздер: адам, жүн, денсаулық, сәндік, дизайн

Жүн – адам баласы ежелден пайдаланып келе жатқан ең көне табиғи талшықтардың бірі. Ол мал шаруашылығымен қатар дамыған, тұрмысқа қажетті киім-кешек, төсек жабдықтары мен күнделікті бұйымдар жасауда кең қолданылған. Жүн – жануарлар терісінен алынатын ақуызды құрылымды табиғи талшық. Негізінен жүнді қойдан алады, сонымен қатар түйе, ешкі, альпака, қоян секілді жануарлардан да қыркы арқылы жүн алынады. Қазақстанның табиғи-климаттық жағдайына байланысты қазақ халқының негізгі жүн өндіруші малы – қой. Әсіресе, биязы жүнді қой тұқымдары (меринос, еділбай, сарыарқа тұқымы) кең таралған. Қой жүні – өзінің жұмсақтығы, серпімділігі, тығыздығы және жылу сақтағыш қасиетімен ерекшеленеді. Ол киім тігуде, киіз басуда, көрпе-жастық жасауда және т.б. тұрмыстық мақсатта қолданылады. Жүннің құрылымы ерекше – ол бірнеше қабаттан тұрады: сыртқы қабыршақты қабат (кутикула), қабық (кортикальды қабат), өзек қабат (медулла). Бұл құрылымдар жүннің беріктігін, иілімділігін, серпімділігін және жылу сақтайтын қасиетін анықтайды. Жүн талшығының құрамында кератин атты ақуыз кездеседі. Бұл ақуыз адамның шашы мен тырнағында да болады, сондықтан жүн адам терісімен жақсы

үйлеседі, аллергия шақырмайды, табиғи материал ретінде оңай қабылданады [1, 79]. Жүннің басты табиғи қасиеттеріне мыналар жатады:

Жылу сақтау қабілеті – Жүн талшығының арасындағы ауа қабаттары жылуды ұстап тұрады. Қыста суықты, ал жазда ыстықты өткізбей, ағзаның температурасын тұрақты ұстайды.

Ауа өткізгіштік – Жүн денеге «дем алуға» мүмкіндік береді. Ол терінің терлеуін азайтып, ыңғайсыздық тудырмайды.

Ылғал сіңіргіштік – Жүн өз салмағының 30%-на дейін ылғалды сіңіре алады, бірақ соған қарамастан құрғақ болып көрінеді. Бұл қасиет жүн бұйымдарын жылы әрі жайлы етеді.

Жүн бұйымдары тек тұрмыстық қажетке жарайтын материал емес, сонымен қатар адам ағзасына емдік және профилактикалық әсері бар табиғи ресурс болып саналады. Көптеген медициналық және физиотерапиялық бақылаулар жүннің адам денесіне жағымды әсер ететінін дәлелдеген. Жүннен жасалған шұлық, белдік, тізеқап, жастық және басқа да бұйымдар дененің түрлі бөліктеріне жергілікті жылулық әсер беріп, қан айналымын жақсартады, ауырсынуды жеңілдетеді, бұлшық еттер мен буындарға күш түсірмей, ағзаның табиғи қалпын сақтауға көмектеседі.

Жүн бұйымдары буын ауруларына шалдыққан немесе суықта тез ауыратын адамдар үшін таптырмас көмекші. Мысалы:

- Белдік – белдің ауруын жеңілдетіп, бел омыртқасын жылы ұстауға мүмкіндік береді. Бұлшықеттің тартылып қалуын алдын алады.
- Тізеқап – тізе буыны сырқырағанда, шаншып ауырғанда немесе желге ұрынғанда өте пайдалы.
- Шұлық – аяқтың үнемі тоңуын, аяқ-қол мұздауын, тамырдың қан айналымының бұзылуын болдырмауға сеп болады.

Мұндай бұйымдармен жүрген адам өзін жайлы сезінеді, ұйқысы да тыныш болады. Жүн терімен жанасқанда табиғи микромассаж жасайды, бұл жүйке жүйесін тыныштандырып, стрессті азайтады.

Жүн беті – өте жұмсақ әрі кедір-бұдырлы, сондықтан ол терімен жанасқанда микромассаж әсерін береді. Бұл әсер тері асты ұлпаларындағы қан айналымын жақсартып, зат алмасуды жылдамдатады. Қан айналымы жақсарған сайын тіндерге оттегі мен қоректік заттар тез жетіп, жасушалардың қалпына келу процесі жеделдейді. Сонымен қатар, жүннің құрғақ жылу беру қасиеті физиотерапияда кеңінен пайдаланылады. «Құрғақ жылу» ұғымы денені терлетпей, табиғи жолмен жылытып, терең қабаттарға әсер ететін емдік әдіс саналады. Бұл әдіс буын ауруларында, радикулит, остеохондроз, суық тию жағдайында қолданылып келеді.

Жүнмен байланыста болған ағзаның иммундық жүйесі белсендіріледі, әсіресе бала ағзасы үшін бұл маңызды. Себебі жылуды жақсы сақтау арқылы жүн суық тию мен тұмаудың алдын алады. Суық ортада жүрген балаларға жүн шұлық пен күртешенің астына жүн камзол кигізу – ата-аналардың жиі қолданатын тәсілі. Мұндай әрекеттер баланы табиғи жолмен қорғап, дәрі-дәрмекке жүгінбей-ақ аурудың алдын алуға мүмкіндік береді. Жүннен жасалған жастықтар мен төсеніштер де адам денесіне оң әсер етеді. Олар тыныс алу жолдарын тарылтпай, омыртқаға жайлы жағдай жасайды, арқа бұлшықеттерін босатады.

Иммунитеті әлсіз, жиі тұмаурататын балалар үшін жүннен жасалған киімдер мен төсек-жабдықтар жылулық пен жайлылық береді. Ал буын ауруларына, остеохондрозға, ревматизмге бейім адамдар үшін жүннің табиғи жылуы мен массаж әсері ауырсынуды азайтып, қозғалысты жеңілдетеді. Сондай-ақ, кейбір елдерде (мысалы, Германия, Жапония) арнайы медициналық жүннен тігілген белдік, тізеқап, иық жамылғысы, балтыр қап сияқты өнімдер кеңінен сатылады. Олар дәрігер нұсқауымен емдік құрал ретінде ұсынылады. Мұндай өнімдербуын мен омыртқа ауруларында, жарақаттан кейінгі қалпына келу кезінде, бұлшықет тартылуында, суық тиюден сақтандыруда кеңінен пайдаланылады [2, 34]. Осылайша, жүн бұйымдары тек салт-дәстүр мен тұрмыстық қолданыстың көрінісі ғана

емес, денсаулықты сақтаудың табиғи құралы. Олар дәрі-дәрмекке жүгінбей-ақ ағзаның өзіндік қорғаныс жүйесін күшейтуге, аурулардың алдын алуға және ағзаның ішкі жылулығын сақтауға көмектеседі.

Халық медицинасындағы және заманауи ғылымдағы орны

Ертеде ата-бабаларымыз жүннің жылулық, жұмсақтық, табиғилық және термен бірге уытты сыртқа шығаратын қасиеттерін жақсы білген. Мысалдар:

- Суықтаған адамның белін жүн белдікпен таңу – бел тұсындағы жылуды сақтау арқылы бұлшықетті босаңсытып, ауруды басатын әдіс;
- Босанған әйелдің беліне жүн жабу – ағзаны суықтан қорғап, қалпына келу үдерісін жылдамдату үшін;
- Баланың аяғына жүн шұлық кигізу – тұмау, суық тию кезінде қолданылатын қауіпсіз, табиғи ем.
- Жүні бар теріні науқастың астына төсеу – әсіресе қарт кісілердің буын ауруларын жеңілдетуге арналған тәсіл.

Сондай-ақ, қазақтың емшілік дәстүрінде “жүн тұмар”, “жүннен жасалған тұлып” сынды заттар адамның бойындағы теріс энергияны сіңіреді деген сенім де болған [3, 81]. Бұл халықтық интуиция жүннің биоэнергетикалық әсері бар екенін көрсете түседі.

Қазіргі кезде медицина мен ғылым жүннің табиғи қасиеттерін дәлелдеп, оны физиотерапияда қолдануға негіздеме жасап отыр. Мысалы:

- Жүн – гипоаллергенді материал, яғни теріге зиян келтірмейді, тітіркендірмейді. Бұл – балалар мен терісі сезімтал адамдар үшін өте маңызды.
- Ғалымдар жүннің құрғақ жылу беру қасиеті арқылы ағзадағы қабыну үдерісін бәсеңдетуге болатынын айтады.
- Австралиядағы Woolmark институтының зерттеулері бойынша, жүннен жасалған төсек-жабдықтармен ұйықтайтын адамдардың ұйқысы терең және тыныш өтеді, бұл – жүйке жүйесіне оң әсер етеді деген сөз.

Еуропа елдерінде медициналық мақсатта қолданылатын арнайы жүн белбеулер, шұлықтар, иық жамылғылары, жүн тізеқаптар шығарылады. Германия, Австрия, Жапония, Оңтүстік Корея сияқты елдерде физиотерапия бөлімдерінде жүн қолдану – кең тараған тәжірибе. Зерттеуші ғалымдар жүннің ерекше электростатикалық қасиеттерін де байқаған. Ол адамның терісінен бөлінетін микротоктармен өзара әрекеттесіп, ағзадағы энергия тепе-теңдігін қалыпқа келтіреді. Бұл әсіресе стресс, шаршау, ұйқысыздық, қан қысымының тұрақсыздығы сияқты жағдайларда байқалады [4]. Медицинада мұндай емдеу әдістері — жұмсақ физиотерапия деп аталады. Бұл – дәрі-дәрмексіз, табиғи жолмен емделудің бір түрі.

Әдебиеттер:

1. Қоңырбаева Г. «Табиғи жүннің қасиеттері мен қолдану аясы» // Жұлдыз журналы, №2, 2021;
2. Жақыпов С. «Экологиялық таза өнімдер және адам денсаулығы» // «Биология және салауаттылық негіздері», 2022;
3. «Атадан қалған асыл мұра» жинағы. – Алматы: Рауан, 2019;
4. Woolmark Company ресми сайты: www.woolmark.com (жүннің ғылыми сипаттамасы);
5. Оразбекова Н. «Жүннен жасалған бұйымдар» // Көркем еңбек әдістемелік нұсқаулық, 2023.

БИ ЖӘНЕ АЛГОРИТМ: ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ ХОРЕОГРАФИЯНЫ ҚАЛАЙ ӨЗГЕРТЕДІ

Адиш Ә.С.

*М. Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университеті, Шымкент, Қазақстан
asel_adish@mail.ru*

Түйін

Бұл жұмыстың мақсаты - адамдар мен алгоритмдердің шығармашылық ынтымақтастығы нәтижесінде пайда болған жаңа эстетикалық парадигмаларды анықтау. Негізгі міндеттер - қозғалыстарды алгоритмдік талдау, генеративті композициялар құру және интерактивті перфорацияларды зерттеу. Нәтижелер – жасанды интеллект дәстүрлі шығармашылықты алмастырмайтынын, бірақ оны тереңдететін аналитикалық генерация құралына айналатынын көрсетеді. Қорытынды: технология мен адам интуициясының симбиозы хореографияны түрлендіреді және оның көрініс аясын кеңейтеді.

Түйінді сөздер: *хореография, би, қозғалыс, жасанды интеллект, зерттеу, дамуы, технология.*

Жасанды интеллект технологияларының дамуы би шығармашылығында жаңа тәсілдер мен мүмкіндіктерді ашуға жол ашты.

Жасанды интеллектті хореографияға енгізудің ең айқын бағыттарының бірі – қозғалыс талдауы болып табылады. Заманауи бағдарламалық жүйелер дененің кеңістіктегі орнын бекітуге, қайталанатын элементтерді анықтауға, динамика мен координацияны бағалауға қабілетті. Жай көзге көрінетін бақылаудан айырмашылығы, мұндай талдау сандық деректерге негізделеді, бұл биді құрылымдалған жүйе ретінде қарастыруға мүмкіндік береді [1].

Дәстүрлі хореографиялық білім беру жүйесі жеке дағдыларға, мұғалімнің тікелей кері байланысына және классикалық әдістерді меңгеруге негізделген. Жасанды интеллект енгізілгеннен кейін бұл жүйе өзгеріске ұшырайды. Алгоритмдердің көмегімен жеке оқыту бағдарламалары әр оқушының физикалық құрылымына, моторикасына және танымдық ерекшеліктеріне бейімделе алады. Мысалы, компьютерлік көру жүйелері бишінің қозғалысын нақты уақыт режимінде талдайды, техникалық қателерді анықтайды және оларды түзету үшін тәуелсіз ұсыныстар береді. Бұл тәжірибе тәлімгердің рөлін жаңа жолмен анықтайды: оқытушы техникалық аудармашыдан гөрі шығармашылық көшбасшы және тұжырымдамалық кеңесші болады.

Кәсіби қойылымды дайындау-күрделі және уақытты қажет ететін процесс. Жасанды интеллект құралдары хореографиялық материалдарды жасау, күрделі шешімдерді сынау және бір уақытта бірнеше нұсқаны салыстыру арқылы бұл процесті жылдамдатуға мүмкіндік береді. Хореографтар алгоритмдер арқылы жасалған қозғалыстарды құрастыру және оларды әртүрлі музыкалық бағыттарға бейімдеу арқылы кеңістіктік орналастырудың бірнеше нұсқаларын тез көре алады. Бұл уақытты үнемдеп қана қоймайды, сонымен қатар эксперименттер ауқымын кеңейтеді, өйткені хореографтар қауіпсіз цифрлық ортада радикалды идеялармен тәжірибе жасай алады.

Бұл технологиялар білім беру тәжірибесінде оқу тиімділігін арттыру мақсатында қолданылады. Биші қозғалысын сырттай көру, оны эталонды үлгілермен салыстыру және техникалық қателерді түзету мүмкіндігіне ие болады. Оқытушы үшін жасанды интеллект бағалау процесін объективтендіруге және әр оқушыға жеке тұрғыдан көзқарас қалыптастыруға мүмкіндік беретін көмекші құралға айналады.

Сонымен қатар, қозғалысты талдау зерттеу қызметінде маңызды рөл атқарады. Ол әртүрлі би стильдерінің ерекшеліктерін зерттеуде, орындау техникаларын салыстыруда және белгілі бір хореографиялық мектептерге тән заңдылықтарды анықтауда пайдаланылады. Осылайша, жасанды интеллект биді ғылыми түрде түсінудің жаңа сатысын қалыптастыруға ықпал етеді [2].

Хореография ұзақ уақыт бойы ең аз бекітілген өнер формаларының бірі болып қалды. Тіпті бейнежазбалар болған жағдайда да, қозғалыстың көптеген нюанстары, кеңістіктік шешімдер мен орындаушылық ерекшеліктер уақыт өте келе жоғалып кетті. Жасанды интеллектті пайдалану бидің сандық модельдерін жасау арқылы бұл мәселені ішінара шешуге мүмкіндік береді.

Қозғалысты түсіру жүйелері мен деректерді өңдеу алгоритмдері хореографиялық туындыларды құрылымдалған сандық мұрағаттар түрінде сақтауға мүмкіндік береді. Бұл әсіресе авторлық қойылымдарды, сондай-ақ жойылу қаупі төнген би формаларын зерттеу үшін аса маңызды. Бұл жағдайда технология өткен мен болашақ арасындағы делдал функциясын атқара отырып, көркемдік тәжірибені беру мүмкіндіктерін кеңейтеді.

Сандық деректер негізінде хореографияны реконструкциялау зерттеушілер мен орындаушылар үшін жаңа перспективалар ашады. Би тек эфемерлі құбылыс ретінде қалып қоймай, өзге өнер түрлерімен салыстырылатын талдау нысанының мәртебесіне ие болады.

Би құрамаларын жасау процесінде жасанды интеллектті қолдану ерекше қызығушылық тудырады. Үлкен деректер жиынтығымен жұмыс істейтін машиналық оқыту алгоритмдері анықталған заңдылықтарға сүйене отырып, қозғалыстың жаңа тізбектерін қалыптастыра алады. Мұндай жүйелер бар билерді тікелей көшірмейді, оның орнына хореографтың одан әрі жұмыс істеуіне негіз бола алатын вариативті құрылымдар жасайды [3].

Осылайша алынған материал көбіне адамның әдеттегі пластикасынан өзгешелік білдіреді. Ол симметрия, ритм немесе қозғалыс логикасы туралы дәстүрлі түсініктерді бұза алады. Дегенмен, дәл осы ерекшелік алгоритмдік тұрғыдан жасалған хореографияны көркемдік ізденістің құнды көзіне айналдырады. Хореограф ұсынылған материалмен өзара әрекеттесе отырып, оны қайта ойлап, тірі орындаушының мүмкіндіктеріне бейімдейді [4].

Бұл контекстте жасанды интеллект дербес автор ретінде емес, шығармашылық ойлауды кеңейту құралы ретінде қызмет етеді. Ол орныққан схемалардың шеңберінен шығуға көмектесіп, жаңа экспрессивті құралдарды іздеуді ынталандырады.

Заманауи сахналық жобалар барған сайын интерактивті технология элементтерін қамтуда. Бишінің қозғалысы қойылымның көрнекі және дыбыстық компоненттеріне әсер етіп, оларды нақты уақыт режимінде өзгерте алады. Жасанды интеллект мұндай жағдайларда қозғалыс параметрлерін талдап, оларға лезде жауап беріп, динамикалық сахналық ортаны қалыптастырады [5].

Мұндай тәсіл хореографиялық туындының өзіндік табиғатын өзгертеді. Би толығымен бекітілген қалпынан шығып, ашық жүйенің белгілерін алады. Әрбір көрсетілім бірегей болып шығады, себебі нәтиже орындаушының импровизациясы мен деректердің алгоритмдік өңделуін қоса алғанда, көптеген факторларға байланысты болады.

Бұл тек алдын ала белгіленген материалды орындаушы ғана емес, сонымен қатар сахналық кеңістікті қалыптастырудың белсенді қатысушысына айналатын бишінің рөлін қайта ойлауға әкеледі. Дене мен технологияның өзара әрекеттесуі әртіс үшін де, көрермен үшін де көркемдік тәжірибенің жаңа түрін қалыптастырады [6].

Хореографияда жасанды интеллект рөлінің кеңеюі бірқатар теориялық мәселелердің пайда болуымен қатар жүреді. Ең пікірталасты мәселелердің бірі – авторлық мәселесі. Хореографиялық материалдың бір бөлігі алгоритмдік түрде қалыптасқан жағдайда, шығармашылық идеяның дәстүрлі түсінігін қайта ойлау қажеттілігі туындайды.

Сондай-ақ, бидің жеке ерекшелігін сақтау мәселесі талқылануда. Алгоритмдерді пайдалану қозғалыстардың стандартталуына және денелік бірегейліктің жоғалуына әкелуі

мүмкін деген қауіп бар. Дегенмен, тәжірибеде жасанды интеллект оған адам салған деректерді көрсетеді және өзіндік мәдени немесе эмоционалды тәжірибеге ие емес [7].

Зерттеушілердің көпшілігі бидің мағыналық және эмоционалды мазмұны тек адамның ғана құзырында қалатыны бойынша пікір бірлігіне келді. Алгоритм қозғалыстарды талдап, комбинациялай алады, бірақ көркемдік мәлімдемені саналы түрде қалыптастыра алмайды.

Болашақ бишілер мен хореографтар дәстүрлі техниканы меңгерумен шектелмейді. Олар алгоритмдік ойлау, деректерді талдау және цифрлық құралдармен жұмыс істеу дағдыларын қажет етеді. Хореографиялық шығармашылық қазір тек дене шынықтыру мен көркемдік түйсіктен ғана емес, сонымен қатар техникалық сауаттылықтан да тұрады. Бұл жаңа талаптар білім беру жүйесіне үлкен өзгерістер енгізуді талап етеді, онда дәстүрлі би саласы информатика, инженерия және дизайн элементтерімен толықтырылады.

Осылайша, жасанды интеллект заманауи хореографияның дамуындағы маңызды факторға айналуға. Оны пайдалану би өнерін талдау, сақтау және жасау үшін жаңа мүмкіндіктер ашады. Бұл ретте технология адамның шығармашылығын ауыстырмайды, керісінше, көркемдік ойлаудың шекараларын кеңейтетін құрал ретінде қызмет етеді.

Би мен алгоритмнің өзара әрекеттесуі денелік тәжірибенің сандық технологиялармен үйлесімді бірігуіне негізделген жаңа мәдени кеңістікті қалыптастырады. Бұл дәстүрлі хореографияның ығыстырылуы туралы емес, оның заманауи мәдени орта жағдайларына трансформациясы мен бейімделуі туралы айтуға негіз береді.

Әдебиеттер:

1. Александр Гиршон., Жить танцуя. Интегральный танец для терапии, творчества и саморазвития, Издательство: Ridero, 2024, 372 стр.
2. Боярчиков Н. Н., О балетмейстерском образовании, Издательство: Планета музыки, 2024, 60 стр.
3. Falisha J. Karpati, Chiara Giacosa, Nicholas E.V. Foster, Virginia B. Penhune, Krista L. Hyde. Dance and the brain: a review// Chem. Annals of the New York Academy of Sciences, 2015, № 1337, P. 140-146.
4. Баскаков В.Ю. Хроники телесной психотехники. Выпуск 1. Москва: Институт общегуманитарных исследований, 2022 г. 216 стр.
5. Новерр Ж. Ж. Письма о танце, Издательство: Планета музыки, 2023, 384 стр.
6. Kanglin Shi. The Association Between Allostatic Load and Frailty Trajectories Among Adults Aged 50+ Years: Mediating Role of Physical Activity. // Journal of Aging and Physical Activity. 2023, № 32(1), P. 8–17.
7. Вашкевич Н. Н. История хореографии всех веков и народов. Издательство: Планета музыки, 2023, 192 стр.

КӨРКЕМ БІЛІМ БЕРУДЕ ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЕКТІҢ ҰРПАҚ ТӘРБИЕСІНДЕ ЫҚПАЛЫ

Тлеу А.К.

М. Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университеті, Шымкент, Қазақстан
tleuakmarzhan@cloud.com

Түйін

Қазіргі заманғы білім беру жүйесінде жасанды интеллект – оқыту процесін жаңғыртудың, шығармашылық қабілетті дамыту мен ұрпақ тәрбиесін жетілдірудің тиімді құралы болып отыр. Көркем білім беру саласында ЖИ жеке оқу траекториясын жасауға, оқушының қабілеті мен қызығушылығына сай тапсырмалар ұсынуға мүмкіндік береді. Сонымен қатар виртуалды музейлер, онлайн көрмелер, цифрлық галереялар мен музыка платформалары арқылы жас ұрпақ мәдени мұрамен танысып, эстетикалық талғам мен рухани байлығын арттыра алады. Дегенмен, технологияны қолдануда мұғалімнің тәрбиелік рөлі, ұлттық құндылықтар мен тірі шығармашылық маңызды болып қала береді. Осылайша, жасанды интеллект пен дәстүрлі педагогиканы үйлестіре қолдану арқылы заманауи, мәдениетті, шығармашылық қабілеті дамыған ұрпақ тәрбиелеу мүмкіндігі туады.

Түйінді сөздер: *Жасанды интеллект, Көркем білім беру, Шығармашылық, Мәдени мұра, Жекелендірілген оқыту, Педагогика, Ұрпақ тәрбиесі*

Қазіргі заманда ғылым мен технологияның қарқынды дамуы қоғам өмірінің барлық саласына, әсіресе білім беру жүйесіне түбегейлі өзгерістер енгізуде. Соның ішінде жасанды интеллекттің кеңінен қолданылуы оқыту үрдісін жаңа деңгейге көтеріп, дәстүрлі білім беру әдістерін жаңғыртуға мүмкіндік беріп отыр. Бұл өзгерістер көркем білім беру саласында да айқын байқалады. Көркем білім беру – тұлғаның эстетикалық талғамын, шығармашылық қабілетін және рухани мәдениетін қалыптастыратын маңызды сала. Бұл бағытта жасанды интеллект оқыту әдістерін түрлендіріп, білім алушының жеке ерекшелігіне бейімделген жаңа мүмкіндіктер ұсынады. Мысалы, ЖИ негізіндегі бағдарламалар сурет салу, музыка жазу, дизайн жасау, әдеби шығарма құрастыру сияқты шығармашылық жұмыстарды үйретуге көмектеседі. Бұл оқушылардың қызығушылығын арттырып, өз ойын еркін жеткізуіне жол ашады. Сонымен қатар жасанды интеллект көркем білім беруде оқыту процесін жекелендіруге мүмкіндік береді. Әр оқушының қабілеті мен қарқыны әртүрлі болғандықтан, ЖИ жүйелері олардың деңгейін анықтап, жеке тапсырмалар ұсына алады. Бұл – дарынды балаларды қолдауға және шығармашылық әлеуетін дамытуға тиімді әдіс [1].

Ұрпақ тәрбиесінде жасанды интеллекттің тағы бір маңызды ықпалы – ақпаратқа қолжетімділіктің артуы. Оқушылар әлемдік өнер туындыларымен, музейлермен, әйгілі суретшілер мен композиторлардың шығармаларымен онлайн таныса алады. Бұл олардың дүниетанымын кеңейтіп, мәдени құндылықтарға құрмет сезімін қалыптастырады. Дегенмен, жасанды интеллекттің кеңінен қолданылуы белгілі бір қауіптерді де тудыруы мүмкін. Мысалы, дайын контентке тым тәуелді болу оқушының өзіндік шығармашылығын әлсіретуі ықтимал. Сондықтан көркем білім беруде ЖИ тек көмекші құрал ретінде қолданылып, негізгі назар адамдық шығармашылық пен ұлттық құндылықтарды дамытуға бағытталуы тиіс [2].

Көркем білім беру тұлғаның көркемдік талғамын, эмоционалдық сезімін және ұлттық мәдени сана-сезімін қалыптастырады. Осы үдерісте жасанды интеллекттің енгізілуі оқыту мазмұнын жаңартып, дәстүрлі әдістерді заманауи цифрлық мүмкіндіктермен толықтыруда. Арнайы бағдарламалар арқылы оқушылар сурет салуды, музыка шығаруды, графикалық

дизайн жасауды немесе әдеби мәтін құрастыруды интерактивті түрде меңгере алады. Бұл олардың шығармашылық қызығушылығын арттырып, өз қабілетін еркін дамытуға жағдай жасайды [3].

Жасанды интеллекттің тағы бір маңызды артықшылығы – білім беру үдерісін жекешелендіру мүмкіндігі. Әр оқушының қабілеті, қызығушылығы және оқу қарқыны әртүрлі болғандықтан, дәстүрлі оқыту жүйесінде олардың барлығына бірдей тәсіл қолдану әрдайым тиімді бола бермейді. Ал жасанды интеллект негізіндегі білім беру платформалары оқушының алдыңғы жетістіктерін, қателіктерін және бейімділігін талдап, жеке оқу траекториясын құрастыра алады. Нәтижесінде әр білім алушы өз мүмкіндігіне сай тапсырмалар орындап, шығармашылық қабілетін еркін дамытады. Бұл әдіс оқыту сапасын арттырып қана қоймай, оқушының өзіне деген сенімін нығайтып, дербес ойлау дағдысын қалыптастырады [4].

Ұрпақ тәрбиесі тұрғысынан қарағанда, жасанды интеллект мәдени мұрамен танысу аясын айтарлықтай кеңейтеді. Бұрын оқушылар өнер туындыларын тек оқулық арқылы немесе музейге бару арқылы ғана көре алса, бүгінде виртуалды музейлер, цифрлық галереялар және онлайн концерттер арқылы әлемнің кез келген нүктесіндегі мәдени құндылықтармен танысуға мүмкіндік бар. Мәселен, атақты суретшілердің туындыларын жоғары сапада көру, тарихи ескерткіштерді 3D форматта тамашалау немесе ұлттық музыка мен дәстүрлі өнерді цифрлық ортада тыңдау оқушының мәдени танымын кеңейтеді. Бұл жас ұрпақтың рухани байлығын арттырып, ұлттық және жалпыадамзаттық құндылықтарды құрметтеуге тәрбиелейді [5].

Сонымен қатар, жасанды интеллект оқушылардың мәдени және көркемдік ақпаратты тек тұтынушы ретінде қабылдауымен шектелмей, оны шығармашылық тұрғыда қайта өңдеуге мүмкіндік береді. Олар өздері цифрлық суреттер салып, музыка құрастырып немесе әдеби мәтіндер жазу арқылы мәдени мұраны жаңаша түрде жалғастыра алады. Бұл үрдіс дәстүр мен жаңашылдықты ұштастырып, жас буынның заманауи мәдени кеңістікте еркін бағдарлауына жол ашады. Осылайша, жасанды интеллект көркем білім беру саласында тек оқыту құралы ғана емес, ұрпақтың рухани-мәдени дамуын қамтамасыз ететін маңызды факторға айналуға [6].

Алайда технологиялық мүмкіндіктермен қатар жауапкершілік те қатар жүреді. Егер оқушы дайын цифрлық өнімдерге шамадан тыс сүйенсе, оның өзіндік шығармашылығы төмендеуі мүмкін. Сондықтан жасанды интеллект көркем білім беруде негізгі емес, көмекші құрал ретінде қолданылып, тірі шығармашылық, ұлттық тәрбие және адамдық ойлау басым болуы тиіс.

Қорыта айтқанда, көркем білім беруде жасанды интеллектті қолдану – қазіргі білім беру жүйесінің дамуына тың серпін беретін маңызды жаңашылдық. Ол оқыту процесін жекешелендіріп, әр оқушының шығармашылық қабілетін ашуға мүмкіндік береді, сондай-ақ мәдени мұрамен танысу аясын кеңейтіп, жас ұрпақтың рухани дүниесін байытады. Виртуалды ресурстар мен цифрлық платформалар арқылы білім алушылар әлемдік және ұлттық өнер құндылықтарын тереңірек танып, эстетикалық талғамын қалыптастырады. Сонымен қатар, жасанды интеллект оқушыларды тек дайын ақпаратты қабылдаушы емес, өздігінен ізденіп, жаңалық жасай алатын шығармашыл тұлға ретінде тәрбиелеуге ықпал етеді. Алайда бұл технологияны қолдануда адамдық фактор мен ұстаздың тәрбиелік рөлін сақтау аса маңызды. Себебі тірі қарым-қатынас, ұлттық тәрбие және рухани құндылықтар кез келген цифрлық жүйеден биік тұруы тиіс. Осылайша, жасанды интеллект пен дәстүрлі көркем білім беру үйлесім тапқан жағдайда ғана жан-жақты дамыған, мәдениетті және заманауи ұрпақ тәрбиелеуге толық мүмкіндік туады [7],[8].

Әдебиеттер:

1. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы. – Астана, 2023.
2. Назарбаев Н.Ә. Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру. – Астана, 2017.
3. Ахметова А.А. Көркем білім беру жүйесіндегі заманауи технологиялар. – Алматы: Білім, 2021.
4. Қожахметова К.Ж. Педагогикалық инновациялар және білім сапасы. – Алматы, 2020.
5. UNESCO. Artificial Intelligence in Education: Challenges and Opportunities. – Paris, 2022.
6. Holmes W., Bialik M., Fadel C. Artificial Intelligence in Education: Promises and Implications for Teaching and Learning. – Boston, 2019.
7. OECD Report. AI and the Future of Education. – 2021.
8. Сәрсенбаева Б.Т. Жас ұрпақты рухани-мәдени тәрбиелеудегі өнердің рөлі. – Алматы, 2019.

ГРАФИКА ЖӘНЕ БЕЙНЕЛЕУ ӨНЕРІ: ТЕОРИЯЛЫҚ ЖӘНЕ КӨРКЕМДІК НЕГІЗДЕРІ

Әбді. А.Б.

*М. Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университеті, Шымкент, Қазақстан
aizhamal2000@bk.ru*

Түйін

Бұл мақалада бейнелеу өнерінің маңызды салаларының бірі – графика өнері ғылыми тұрғыда қарастырылды. Бейнелеу өнерінің мәні мен түрлері, графиканың теориялық негіздері, көркемдік құралдары және тарихи даму кезеңдері талданды. Сонымен қатар, қазақ бейнелеу өнеріндегі графика өнерінің қалыптасуы мен дамуы, ұлттық мәдениеттегі орны айқындалды. Графика өнерінің қоғамдағы эстетикалық, танымдық және тәрбиелік ролі анықталып, оның заманауи көркемдік үдерістермен сабақтастығы көрсетілді. Зерттеу нәтижелері графика мен бейнелеу өнерінің рухани мәдениетті дамытудағы маңызын дәлелдейді.

Түйінді сөздер: *Бейнелеу өнері, графика, сызық, штрих, көркемдік образ, эстетика, ұлттық өнер, қазақ графикасы, көркемдік мәдениет, визуалды өнер.*

Кіріспе

Бейнелеу өнері – адамзат мәдениетінің қалыптасуы мен дамуы барысында ерекше орын алатын көркем шығармашылық саласы. Ол адамның дүниетанымын, эстетикалық талғамын және рухани құндылықтарын көркем бейнелер арқылы жеткізеді. Бейнелеу өнері қоғамның тарихи дамуын, әлеуметтік және мәдени ерекшеліктерін бейнелеуде маңызды қызмет атқарады [1].

Осы өнер саласының құрамдас бөліктерінің бірі – графика өнері. Графика сызық, штрих, нүкте және дақ сияқты көркемдік құралдар арқылы бейне жасауды негіз етеді. Оның ықшамдылығы мен мағыналық нақтылығы графиканы көркем ақпарат жеткізудің әмбебап құралына айналдырды [2].

Негізгі бөлігі

Бейнелеу өнері – шындық болмысты көркем образдар арқылы бейнелейтін өнер саласы. Оның басты міндеті – эстетикалық әсер беру және көрерменнің к

өркемдік ойлау қабілетін дамыту [3]. Бейнелеу өнері визуалды қабылдауға негізделіп, кеңістіктік формада жүзеге асады.

Бейнелеу өнерінің негізгі түрлеріне кескіндеме, мүсін, сәулет өнері және графика жатады [1]. Кескіндеме түс пен бояудың мүмкіндіктеріне сүйенсе, мүсін көлем мен пластикаға негізделеді. Ал графика өнері сызықтық құрылымымен, композициялық жинақтылығымен және мағыналық айқындығымен

Графика (грек тілінен *graphō* – «жазамын», «сызамын») – бейнелеу өнерінің сызық, штрих және дақ арқылы жүзеге асатын түрі [4]. Графикалық туындылар көбінесе қара-ақ түсте немесе шектеулі түстік гаммада орындалады. Бұл ерекшелік графиканың шартты әрі жинақы көркемдік тілін айқындайды.

Негізгі дәлелдер мен идеялар

Графика өнерінің негізгі көркемдік құралдарына сызық, штрих, нүкте, дақ және композициялық ырғақ жатады. Сызық форма мен кеңістікті анықтаса, штрих көлем, жарық пен көлеңке әсерін береді [5]. Ал дақ композициялық тұтастықты қамтамасыз етеді.

Функционалдық тұрғыдан графика станоктық графика, кітап графикасы, қолданбалы графика, плакат және дизайн графикасы болып бөлінеді [6].

Графика өнерінің бастауы алғашқы қауымдық қоғамдағы үңгір суреттерінен көрініс табады. Орта ғасырларда графика кітап безендіру, миниатюра және гравюра өнері арқылы дамыды [7]. Қайта өрлеу дәуірінде графика дербес өнер түрі ретінде қалыптасып, көркемдік деңгейі артты.

Жаңа дәуірде полиграфияның дамуы графиканың қолдану аясын кеңейтті. Қазіргі кезеңде цифрлық технологиялардың ықпалымен компьютерлік графика, иллюстрация және дизайн салалары қарқынды дамып отыр [8].

Графикада сызық, штрих, нүкте, текстура, контраст маңызды рөл атқарады. Олар композицияны құруға, кеңістікті көрсетуге және эмоционалды әсер жасауға мүмкіндік береді.

Қазақ бейнелеу өнерінде графика XX ғасырда кәсіби деңгейде қалыптасты. Ұлттық графика халықтың тұрмыс-тіршілігін, тарихын, фольклорын және рухани құндылықтарын бейнелеуге бағытталды [9].

Қазақ суретшілерінің графикалық туындыларында ұлттық ою-өрнек, символика және эпикалық образдар кеңінен қолданылды. Қазақ графикасы әсіресе кітап иллюстрациясы мен плакат өнерінде айрықша дамыды [10]. Бұл туындылар эстетикалық қана емес, танымдық және тәрбиелік мәнге де ие болды.

Қорытынды

Графика және бейнелеу өнері – адамның шығармашылық қабілетін дамытатын, эстетикалық талғамын қалыптастыратын және мәдени сананы арттыратын маңызды өнер салалары болып табылады. Зерттеу барысында анықталғандай, графика мен бейнелеу өнерінің теориялық негіздері – композиция, пропорция, перспектива, жарық пен көлеңке, түстер теориясы – көркем шығарманың құрылымын түсінуге және оны сапалы орындауға мүмкіндік береді.

Көркемдік негіздер – образдылық, экспрессия, стиль мен авторлық мәнер, ритм мен теңдік принциптері – шығарманың эстетикалық әсерін күшейтеді, көрерменге нақты эмоционалды әсер береді. Сонымен қатар, графика мен бейнелеу өнері білім беру жүйесінде, кәсіби салада, мәдени және ұлттық дәстүрлерді сақтау мен жеткізуде маңызды рөл атқарады.

Қорыта айтқанда, графика мен бейнелеу өнерінің теориялық және көркемдік негіздерін зерттеу тек өнер саласы үшін ғана емес, жалпы мәдени даму, шығармашылық қабілет пен эстетикалық талғамды қалыптастыру үшін де аса қажет. Болашақта бұл салаларды зерттеу, жаңа технологияларды пайдалану арқылы шығармашылық пен көркемдік білімді одан әрі жетілдіруге мол мүмкіндік бар.

Әдебиеттер

1. Әбдіғалиұлы Б. Бейнелеу өнерінің негіздері. – Алматы: Өнер, 2015.
2. Нұрғалиев Р. Өнертану негіздері. – Алматы: Санат, 2012.
3. Сәрсенбаев Ж. Қазақ бейнелеу өнерінің тарихы. – Алматы: Өнер, 2010.
4. Қасымов Т. Графика өнерінің теориясы мен практикасы. – Алматы, 2016.
5. Алпысбаев Қ. Қазақ суретшілері және ұлттық көркемдік дәстүр. – Алматы, 2014.
6. Фаворский В.А. О графике и книге. – Москва, 1986.
7. Арнхейм Р. Искусство и визуальное восприятие. – Москва, 2007.
8. Гомбрих Э. История искусства. – Москва, 2018.
9. Ocivirk O. et al. Art Fundamentals: Theory and Practice. – New York, 2013.
10. Berger J. Ways of Seeing. – London, 2008.

ОЙЫННЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫН ЖЕТІЛДІРУ ЖОЛДАРЫ

Усманов Б. Ю.

*Высший педагогический колледж Республика Казахстан г. Шымкент, ул. 8 март
№22*

Usmanov-bakhtiyar@mail.ru

Аннотация

В статье рассмотрены функции и возможности применения педагогических технологий в игровых ситуациях во время уроков со школьниками.

Ключевые слова: *игра, дидактика, функции игры, коммуникативность, коррекция, диагностическая функция, лечебная функция.*

Адамзаттың көптеген жылдар бойғы ойнау тәжірибесі ойынның білімдік құндылығын дәлелдеді. Ойынның шығу сырын ғалымдар жүздеген жылдар бойы зерттеп келеді. Оның шығу тарихы жайлы көптеген пікірлер бар.

Көп тұжырымдардың бірі бойынша ойын қоғамның діни, әлеуметтік-экономикалық және мәдени дамуы кезіндегі бос уақыт пен демалысты өткізу мәселесінен туындаған. Ерте заманда ойын қоғамдық өмірдің бір бөлігі болып, оған діни-саяси маңыз берілген. Ерте гректер ойынды Құдайлар қолдаған десе, Қытайда мерекелік ойындарды император ашып, өзі де қатысқан.

Әлем педагогикасында ойын - белгіленген ережелері бар, бір мақсатқа жету үшін ойыншылар арасындағы сайыс пен жарыс ретінде қарастырылады. Ойын ең алдымен қарым-қатынас жасау, үйрету, өмірлік тәжірибені жинақтау жолындағы әлеуметтік мәдени феномен болып табылады.

Ойынның қиыншылығы оның түрлерінің көптігінен, қатысушылар санынан, ойын өткізу алгоритмінен туындап отыр. Ойын әрекеті сәби кездегі қарапайым сылдырмақтардан басталып, бірте-бірте күрделену арқасында фантастикалық шындық деңгейіндегі видео-компьютерлік ойындарға айналады. Ойынның табиғилығы сонша, ол оқу элементінің таптырмас бөлігі. Ойын үрдісі кезінде сыныптағы топтардың әлеуметтік рөлі және ойын тәртібі игеріледі. Ойын мақсаттарына жету жолында ұжымның бірлескен іс-әрекетінің дағдысы, оқушылардың жеке мінез-құлқы қалыптасады. Ақыл-ойды дамыту ойындарынан бастап бизнеске, мәдениетке, қоғамтануға және басқарудың барлық салаларына сәйкес мамандар даярлауға қатысты бағдарламаларды меңгеруге көмектеседі.

Ойыншылар, мұғалімдер қосымша материалдар, оқулықтар, көрнекі құралдар, компьютерлік технологияларды енгізе отырып, мәдени салт-дәстүрді жинақтайды.

Ойын теориясы мен практикасын отандық және шетелдік педагогтар, психологтар, социологтар зерттеуде. Ойын өмірде пайдасыз көрінгенмен аса қажетті көрініс-құбылыс.

Ойын балалардың оқуға, еңбекке деген белсенділігін, қызығушылығын арттырудағы басты құрал. Ойын барысында балалардың белсенділігі, шығармашылығы артады.

Ойын мәселесімен шұғылданған көрнекі ғалымдар Р.М. Жуковская, Д.В. Менджеричкая, Т.А. Маркова, Н.Я. Михайленколардың айтуынша балалар игерген білімдерін ойынға пайдалана білу керек. Ал мұғалімнің міндеті - балаларды ойынға өз қызығушылығымен, ынтасымен қатысуын қамтамасыз ету [1].

Сабақ процесінде пайдаланатын ойындардың бірнеше түрлерін атап көрсетуге болады. Бастауыш сынып мұғалімдерінің оқу – тәрбие жұмысының негізгі саласы сабақ. Сабақ үстінде оқушылардың біліктілігі, іскерлігі, дағдысы, дүниетанымы қалыптасады. Негізгі бетбұрыс оқушы білімінің сапасын арттыру, ол дегеніміз түпкі нәтижені көре білу, яғни оқушыға берген біліміміздің қайтарымын көру. Ол үшін сабаққа сыныптағы

оқушының барлығын қызықтыра отырып қатыстыру қажет. Бес саусақ бірдей емес, яғни әр оқушының сабаққа қызығушылығы, дүниетанымы, даму ерекшеліктері әртүрлі. Сондықтан оқушылардың осы топтарына әртүрлі деңгейде талап қоюға тура келеді. Ал ойын элементтері кез-келген оқушының қызығушылығын тудырады. Тіпті нашар оқитын оқушының өзі ойын арқылы берілген тапсырмаларды асқан қызығушылықпен, белсенділікпен орындайды. Оқушылардың қызығушылықтарын туғызатын ойындардың бірі - дидактикалық ойындар.

Дидактикалық ойындар – көп салалы, күрделі педагогикалық құбылыс. Оны - балаларды оқытудың бір әдісі, оларды жан-жақты тәрбиелейтін құралдардың бірі деп айтуға болады.

Ойын элементтерін қолдана отырып мұғалім оқушылардың сабаққа деген қызығушылығын, зейінін арттыру мақсатында әртүрлі әдіс-тәсілдерді қолданады. Атап айтқанда, мұғалім ойын жағдаяттарын туғыза отырып, әртүрлі заттарды қолдану арқылы сұрақтар қойып, затты көрсетіп, түсіндіріп ойын сюжетін құрастырады.

Дидактикалық ойын оқу процесінде екі түрлі мақсатпен қолданылады: оқу (танымдық) мақсатта, екіншісі ойын ойнау мақсатында. Мұғалім өзі де ойынға қатысады, балаға үйретеді. Бала ойын ойнай отырып үйренеді.

Бастауыш сыныптардың тіл сабақтарында дидактикалық ойындарды жаңа тақырыпты түсіндіру барысында, қайталау, пысықтау, жаттығу сабақтарында да пайдалануға болады. Бастауыш сынып оқушылары әлі де ойын баласы, сондықтан мұғалім оларды жалықтырмай әртүрлі ойын түрлерімен сабақты қызықты өткізуге тырысуы қажет [2].

Дидактикалық ойындар оқушылардың ой - өрісін дамытып, ойлау қабілетін арттырумен қатар, үйретілген, өтілген тақырыптарды саналы да берік меңгеруге үлкен әсер етеді. Ойындар оқушылардың шығармашылық ойлау қабілеттерін жетілдірумен қатар, сөздік қорларын молайтып, сауатты жазуға да баулиды. Оқушылар ойын ойнау барысында үйренген сөздерін айтып қана қоймай, оның қандай мағынада қолданылатынын да біледі. Ойын оқу пәндерінің мазмұнымен тығыз байланыста жүргізілгенде ғана дұрыс нәтижелер береді.

Ойын әрекеті балалардың бағалы өмірінің алғашқы күндерінен бастап-ақ маңызды орын алады. Ойын бастауыш сынып мұғалімдерінің бірден-бір көмекшісі болу керек.[3]

«Ойын педагогикалық технологиялары» ұғымы әртүрлі педагогикалық ойындар түрінде педагогикалық үрдістің әдіс-тәсілдерін ұйымдастыруды қамтиды. Жалпы ойыннан педагогикалық ойынның ерекшелігі - оқу-танымдық бағытта сипатталған, педагогикалық қорытындыға ие нақты оқыту мақсаты қойылады. Оқу әрекетіне қызығушылық сезімін ояту мақсатында сабақ ойын түрінде ұйымдастырылады.[4]

Сабақтың ойын түрінде өтуін жүзеге асыру үшін төмендегі **бағыттар** айқындалған:

- Оқушыларға дидактикалық мақсат ойын түрінде қойылады.
- Оқу материалы ойын құралы ретінде қолданылады.
- Оқу іс-әрекетінде дидактикалық мақсатты ойын мақсатына айналдыратын жарыс элементтері енгізіледі.
- Дидактикалық тапсырманың табысты орындалуы ойын қорытындысымен байланыстырылады.

Ойын – адамдардың қарым-қатынасы, кәсіби және жанұялық өмірдің мектебі болып табылады. Адам ойын арқылы өзінің бір нәрсені үйреніп жатқанын білмейді. Мектепте мұғалім монолог, диалог түрінде балаларға білім береді. Бір-бірімен белсенді байланысу арқылы ойынға қатысушылар бір-бірін үйретіп, өздері де үйренеді. Ойын түрінде оқыту жалықтырмайды, қызықты және ерікті түрде жүреді.

Педагогикалық ойындардың функциясын мұғалімнің дұрыс түсінуі оқу үрдісіндегі ойын технологиясының орны мен рөлін анықтайды. Ойын элементтері мен оқытуды ұштастыру мұғалім шеберлігіне байланысты. Кез-келген ойынның өзіндік пайдасы бар. Ойынның бірнеше маңызды **функцияларына** тоқталайық.

1. Ойынның әлеуметтік-мәдени белгілері.
2. Ұлтаралық қарым-қатынас функциясы.
3. Ойында адамның өзін іс жүзінде көрсетуі.
4. Коммуникативтік ойын.
5. Ойынның диагностикалық функциясы.
6. Ойынның емдеу функциясы.
7. Ойынның түзету функциясы.
8. Ойынның көңіл көтерту функциясы.

Енді әр функцияны қысқаша сипаттайық.

1. Ойынның әлеуметтік-мәдени белгілері. Ойын - баланы әлеуметтендірудің бірден-бір құралы. Ол бір жағынан тұлғаның қалыптасуына, құрбы-құрдастарына, қоғамға тән рухани құндылықтар мен нормаларды, білімді игеруге мақсатты түрде бағытталса, екінші жағынан адамның қалыптасуына аяқ астынан әсер ететін әлеуметтік бақылау үрдістері болып табылады. Ойынның әлеуметтік-мәдени белгісі мәдени байлықты, тәрбие әдеуетін игерген ұжымның толыққанды мүшесі бола алатын баланың тұлға ретінде қалыптасуының көрсеткіші.

2. Ұлтаралық қарым-қатынас функциясы. Бұл функцияның мақсаты ұлтына, нәсіліне қарамастан барлық адамдарға тән әлеуметтік-мәдени құндылықтарды меңгерту болып табылады. Ойындар арқылы кез-келген ұлт өкілдері өз ұрпақтарын өмірдегі әртүрлі жағдаяттардан жол таба білуге, кикілжіңді қатыгездіксіз шешуге, әр қилы эмоцияларды дұрыс қабылдай білуге үйретеді. Ойында шекара жоқ. Ұлттық ойындар, ұлтаралық ойындар, әртүрлі салалық ойындар, бүкіл адамзатқа тән ойындар көптеп саналады.

3. Ойында адамның өзін іс жүзінде көрсетуі. Бұл ойынның функцияларының бірі. Адамға ойынның өзін іс жүзінде көрсетіп, тұлға ретінде қалыптасуы үшін маңызы зор. Сол себептен ойын үрдісі адам үшін маңызды. Ойын барысында бала өзін іс жүзінде көрсетеді. Адам өмірінде үнемі ойын жағдаятына кездесіп тұрады. Соны шешу арқылы адамның ой-мірсінің дамуы көрінеді.

4. Коммуникативтік ойын. Белгілі бір ережесі болса да ойын коммуникативті әрекет. Ойын оқушыларды адам қарым-қатынастарының әр түрлі жағдайларында болдырады. Осы әр түрлі қиыншылықтан жол таба білуге итермелейді. Топтық ойынға қатысушылар ойыншылар қоғамын құрайды. Осы қоғамның мүшелері бір-бірімен коммуникативті байланыс орната алмаса, ешқандай ойын болуы мүмкін емес.

5. Ойынның диагностикалық функциясы. Диагностика - диагноз қою үрдісі, білу қабілеті. Адамның басқа іс-әрекетімен салыстарғанда ойынның немен аяқталатынын болжауға болады. Тұлға интеллект, шығармашылық жағынан өзін-өзі іс жүзінде көрсетеді.

6. Ойынның емдеу функциясы. Ойын адамның тәртібіндегі өзін қоршаған басқа адамдармен қарым-қатынасын және оқудағы туындаған әртүрлі қиындықтарды жеңу үшін де пайдаланылады. Д.Б.Эльконин ойын тәсілдерінің емдік мағынасын бағалай келе, былай деді: «Ойын емінің эффектісі бала рөлдік ойын кезінде алған жаңа әлеуметтік қарым-қатынастың тәжірибесімен анықталады». Рөлдік ойындар баланы үлкендермен, құрдастарымен нағыз қарым-қатынасқа үйретеді. Әр түрлі сатыдағы қарым-қатынастың емдік эффектісі болады.

7. Ойынның түзету функциясы. Ойынның әрбір қатысушысы өз рөлі ғана емес басқалардың да рөлін жақсы білсе, ойын ережесімен жақсы таныс болса, онда психологиялық түзету табиғи жағдайда жүреді. Түзету ойындарының тәртібі нашар, психологиялық көмекті қажет ететін оқушылар үшін көмегі зор. Сонымен қатар бала өзінің және басқалардың ойынының нәтижесін бақылай, талдай, қорытындылай отырып, оны өзінің істерінде ұтымды қолдануға машықтанады.

8. Ойынның көңіл көтеру функциясы. Көңіл көтеру - түрлі нәрсеге, әртүрлі әрекеттерге ұмтылу. Ойынның көңіл көтеру функциясы жеке тұлғаның тұрақтануы мен рухани қуанышын қалыптастыру, сондай-ақ жағымды атмосфера құрып, белгілі бір

жағдайларда жайлы жағдай орнатумен тығыз байланысты. Ойындағы көңіл көтеру үнемі ізденіс жағдайында өтеді. Ойын қиялды дамытып, көңіл көтеруге итермелейді.

Әдебиеттер:

1. Маркова А.П. Формирование мотивации учения. – М.: Просвещение, 1975.
2. Пидкасистый И.П. Технология игры в обучении. – М.: 1989.
3. Селевко Г.К. Школьные технологии. – 1996. - № 6. – С. 3-43.
4. Лиймитес Х.И. Уроки коллективного творчества //Литература в школе. - 1996.
5. Давыдов В.В. Проблемы развивающего обучения. Москва, 1986.
6. Щукина Г.И. Игра и ее роль в психическом развитие ребенка. //Вопросы психологии. 2007.

СОВРЕМЕННЫЕ ХУДОЖНИКИ КАЗАХСТАНА И ИХ РАБОТЫ

Рустимова С.И., Ханазарова К.О.

Южно-Казахстанский научно-исследовательский университет им. М. Ауезова

Түйін

Бұл мақалада академиялық мектеп шеберлерінен бастап жаңа толқын өкілдеріне дейінгі қазақстандық заманауи өнердегі танымал есімдер ұсынылған. Досбол Қасымов, Ақмарал Әбілқайыр, Жеңіс Нұрлыбаев, Нелли Бубе, Зейнелхан Мұхамеджан және Лиза Рэйдің жұмыстары мәдени бірегейлікті іздеуді және көшпелі мұраны қайта түсіндіруді біріктіреді.

Мақалада әртүрлі кескіндеменің техникалары қарастырылады: бірегей «біз кесте» кестелері мен сәндік коллаждардан бастап философиялық реализмге дейін. Бұл суретшілердің жұмыстары даланың дәстүрлі нышандарының – жылқының қасиетті бейнесі, ата-бабалардың даналығы және әйелдік принциптің – жаһандық көркем тілге қалай органикалық түрде біріктірілгенін көрсетеді.

Түйінді сөздер: *заманауи өнер, заманауи суретшілер, кескіндеме, бейнелеу өнері.*

Современные художники Казахстана, получив полную свободу творчества, сохранили преемственность и самобытность. Классическая живопись демонстрирует колорит, мифологию, древние верования и современные культурные приоритеты жителей Великой Степи. [1;98] Однако новые направления и формы изменяют стандарты. Есть несколько казахстанских художников которые пишут в современном направлении живописи один из них Досбол Касымов. Он признанный мастер станковой живописи родом из Северного Казахстана. Высшее образование Касымов получил в театрально-художественном институте Алматы (окончил в 1986 году). Удостоен звания Заслуженный деятель искусств Казахстана. Досбол Касымов известен как: один из разработчиков дизайна тенге; создатель портретной серии «Выдающиеся личности Казахстана»; автор юбилейных монет, отчеканенных к 150-летию Абая. Работы мастера выставлены в музеях Кореи, Великобритании, России, Австралии. Касымов остается приверженцем реализма, любимый жанр автора - портрет. Художник в своих работах стремится показать человека в гармоничном единении с окружающим миром. Известны такие его картины: «Культегин», «Мать и дитя», «Семь лепешек». Есть еще один современный художник Казахстана: Лейла Махат. Художница черпает вдохновение в традиционном искусстве Казахстана. Стил, в котором работает Лейла, она затрудняется охарактеризовать. Говорит, что не является приверженцем какого-то одного направления. Любимым объектом отображения для Лейлы остается природа. Ее пейзажи обычно разделены на несколько частей. Чаще это диптихи, реже - триптихи. Каждый фрагмент представляет отдельный сюжет, но достаточно сделать шаг назад, и вся композиция сливается в единое, символизируя разнообразие и безграничность мира. Много места в творчестве Махат занимают лошади. К этим животным у художницы особое отношение. Она выписывает их с любовью и большим вниманием к деталям. Животные на ее полотнах красивые, сильные и свободные. Лейла Махат с гордостью представляет современное искусство Казахстана за рубежом. Ее произведения есть в музеях: Турции и Молдовы; Германии и Австрии; Японии и Китая. Лейла Махат занимается преподавательской деятельностью и пробует себя в качестве галериста. Художница считает, что если не заботиться о духовном богатстве народа, то будущие поколения утратят культурную самоидентификацию [2;591]. Особо примечательны серии «Женщина в искусстве» и «Горы».

Акмарал Абулхаир также сторонник современной живописи. Художники Казахстана нового поколения не менее интересны, чем их старшие товарищи. К когорте молодых творцов относится Акмарал Абулхаир. Даже ее ранние работы производят неизгладимое впечатление. Первая персональная выставка художницы прошла в 2015 году. Показанные полотна продемонстрировали нетривиальное мироощущение Абулхаир. Все ее творчество - это гимн красоте как человеческой вообще, так и непосредственно женской. В своей современнице художница видит воплощение древней богини Умай. Именно эту мысль Абулхаир стремится донести в работах, которые оказывают на зрителей почти мистическое воздействие. Так же, как и другие молодые художники Казахстана, Акмарал стремится прежде всего познать человека, постичь его место в современной жизни и связь с традициями, историей. Много уделяет внимания художница простым человеческим чувствам, духовному поиску, формированию личности. Примечательна серия полотен художницы, объединенная под названием «Возвращение Умай». Лучшие работы в ней: «Любовь - Война», «Вера - Безверие», «Вода - Земля».

Картины казахстанского художника Жениса Нурлыбаева часто посвящены лучшему другу кочевника - коню. Однако только Женис Нурлыбаев достиг в изображении лошадей ощутимых высот. Талантливый график, живописец и иллюстратор относится к этим благородным животным как созданиям, равным человеку. Женис Нурлыбаев прошел долгий путь к известности. Начался он в селе Карабулак (Алматинская область). Здесь будущий художник родился в 1965 году. Профильное образование он получил на художественно-графическом отделении КазНПУ им. Абая. За вклад в национальное искусство художник награжден знаком «Деятель культуры». В 2010 году стал лауреатом президентской стипендии. Особо примечательна графическая серия Нурлыбаева «Семантика скакуна».

Лиза Рэй обогатила живопись Казахстана своим творчеством. Ее излюбленная манера - рафинированный сюрреализм. Работая над очередным полотном, художница думает не о том, чтобы продемонстрировать собственное мастерство, ей гораздо важнее донести зрителю мысль, идею.

Представленные на картинах Рэй сюжеты эфемерны. Их иллюзорность показывает зрителю, как много остается вне поля зрения из-за: непонимания мира, ограниченности, сложности бытия. Лиз Рэй стремится донести своими работами то, что современный человек живет в мире несвободно. Он заплутал в стереотипах и навязанных социально-культурных предрассудках [3;86]. Как нельзя лучше иллюстрируют вышесказанное такие работы художницы: «Кубик-рубик судьбы», «Бесконечность», «Повелитель желаний».

Работы Зейнелхана Мухамеджана выполнены в оригинальной манере. Не все картины современных художников написаны красками. По сути, мастер вышивает изображение ниткой и специальным крючком. Мухамеджан создал это новое направление изобразительного искусства и назвал его «биз кесте». В основе манеры - традиционная казахская техника украшения одежды [4;284]. Родился художник в Монголии. Родители настояли на том, чтобы сын поступил в Улан-Баторское художественное училище. Окончил его Мухамеджан в 1978 году. В Казахстан художник перебрался в 1992-м. Картины творца напоминают гобелены. На них всеми цветами радуги Мухамеджан передает историю бытия своего народа. При этом многие изображения метафоричны, условны или даже зашифрованы в сложных орнаментах. Удались художнику такие работы: «Вращение Солнца», «Степная мелодия», «Шаман». Казахский художник Нелли Бубэ Витальевна по профессии учитель черчения. В 1969 году она окончила Художественное училище имени Гоголя (Алматы). Завершила образование в Казахском государственном пединституте (ныне КазНУ имени Абая).

В настоящее время Бубэ - это признанный живописец, график и иллюстратор. С 2009 года Нелли Витальевна - член Казахстанской академии художеств.

Фирменный стиль художницы - это смешение. Бубэ обожает сочетать историю и современность, Запад и Восток, библейские сюжеты с жанровыми сценами из кочевой жизни казахов. Все это дополняет многообразием техник и цветов.

Художница создала несколько серий картин, рассказывающих о древности, быте, городах, выросших на Великом шелковом пути. Вот некоторые из них: «40 заповедных историй Иисуса Христа», «Тюркский костюм», «Степные мадонны». Описать словами стилистику, в которой выполняет свои картины Люй-ко, довольно трудно. Есть в его манере что-то вызывающее ассоциацию с творениями Иеронима Босха и Сальвадора Дали [5;75]. Причем речь идет скорее о композиции и сюжетных линиях, нежели о техническом исполнении.

Искусствоведы полагают, что уместнее всего для описания творчества Люй-ко использовать термин «символизм». Сам художник подчеркивает, что он стремится изображать на своих полотнах человека в обычном мире, который в широком фокусе всегда представляется хаотическим нагромождением предметов, фигур и смыслов.

Изюминку картинам придают: ироничное отношение художника к персонажам; многоплановая компоновка, сочетающаяся с условно подаваемой перспективой; гротескность. Многие работы автора графические, но основной массив представлен живописными произведениями. Интересны работы Люй-ко своей аллегоричностью. Вот примеры: «Круиз», «Меткий стрелок И», «Эдем. Изгнание».

Работают современные художники Казахстана в самых разных жанрах и стилях. Есть среди них сюрреалисты, символисты, графики и реалисты. Всех их объединяет одно - огромная любовь к родному краю, его истории и культуре.

Литература:

1. Танымова Е.А. (2023). ТВОРЧЕСТВО КАЗАХСКИХ ХУДОЖНИКОВ АКТУАЛЬНОГО ИСКУССТВА В КОНТЕКСТЕ МИРОВОГО КУЛЬТУРНОГО НАСЛЕДИЯ. «Мәдени мұра», 97(2), 92–100. извлечено от <https://madenimura-journal.kz/index.php/main/article/view/241>

2. Болысбаев Д.С., Кунжигитова Г.Б., Сайнанов Б.С., Сахов А.С. ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОЕ ИСКУССТВО НЕЗАВИСИМОГО КАЗАХСТАНА // Международный журнал прикладных и фундаментальных исследований. 2017. № 4-3. С. 591-593;
URL: <https://applied-research.ru/ru/article/view?id=11521> (дата обращения: 20.01.2026).

3. Захай, Б., & Адаева, Г. . (2024). Казахское изобразительное искусство в культурологическом дискурсе: 90-е годы XX века. *Вестник КазНУ. Философия, политология и культурология*, 87(1). <https://doi.org/10.26577/jpcp.2024.v.87.i1.05>

4. Шайгозова Ж.Н., Султанова М.Э., Современное искусство Казахстана в контексте сближения культур: пути и поиски. Казахи Евразии: история и культура. Сборник научных трудов. 2016 г. -283-289 стр.

5. Современное изобразительное искусство Казахстана. Причины и состояние // Памятники культуры Казахстана: многотомная серия / Авт А.Есмаханов; авт.вст. ст. К. Ли. – Алматы: Изд-во «Компания DIDAR», 1998. – 80 с., ил.

ВОЙЛОК- В СОВРЕМЕННОМ СТИЛЕ ОДЕЖДЫ

Рустимова С. И., Ханазарова К. О.

Южно-Казахстанский университет имени М.Ауезова Шымкент, Казахстан

hanazarova-karly@mail.ru

Salta-8888@mail.ru

Аннотация

Все чаще дизайнеры стали прибегать к использованию в создании модной одежды этнических способов. Основная ценность этнических технологий проектирования костюма заключается в применении экологически чистых натуральных материалов, логике конструктивного решения, рациональной целесообразности при многообразии вариантов внешнего вида за счет приемов декоративного оформления. Современные тенденции в дизайне и производстве швейных изделий, а также технологические возможности войлокования делают актуальным применение этой технологии в процессе производства современной одежды или ее элементов. Изделия из войлока художественно выразительны, обладают высокими эксплуатационными свойствами. Использование деталей из войлока в качестве прокладок в демисезонной и зимней одежде значительно повышает ее эксплуатационные характеристики, такие как формоустойчивость, теплозащитность, ветростойкость. Технологии получения цельноформованных деталей изделия актуальны, благодаря исключению из производственного цикла некоторых трудоемких операций по сборке изделия.

Ключевые слова: веревки-арканы, чешуйчатый слой, шелушащийся слой, стержневой слой, промежуточный ворс.

Войлок-основа казахского костюма, основным сырьем является шерсть. Виды обрабатываемой шерсти, чаще всего-овечья шерсть, козья шерсть, верблюжья шерсть. В связи с тем, что быт казахского народа связан с профессией, так как профессия – животноводство, основным материалом ремесел, рождаемых профессией, является шерсть волокна животного происхождения, состоящие из натуральных, сложных органических соединений. Из шерсти валяли войлок, прядили нитки, вязали одежду, предметы первой необходимости. Шерсть-это разновидность волокон животного происхождения, содержащихся в натуральных волокнах. В быту казахского народа большую роль играла шерсть, шкуры четырех животных, и его переработка, уподобление знали тысячи лет назад. Шерстяную одежду, веревки и веревки-арканы, войлок казахского кийиза, различные коврики и мешки, шекепен и другие предметы первой необходимости. Искусство шитья занимает особое место в жизни казахского народа. Произведения швейного искусства сегодня хранятся в музейных фондах страны. Большинство из них XIX XX вв. сшитая одежда и предметы быта. Их способ пошива, материал, орнамент, региональные особенности свидетельствуют об изменениях каждого исторического периода, обычаях и обычаях казахского народа.

Одним из самых необходимых сырьевых материалов в швейном деле является ткань. Бумажные, шелковые, шерстяные ткани, перевезенные со стороны, вошли в быт казахского народа с древних времен. Особенно популярны были китайские бумажные ткани [1;34]. Казахская одежда, предметы домашнего обихода изначально изготавливались из кожи и шерсти. Один из путей развития народа – торговля между соседней страной – благодаря которой на родную казахскую землю были привезены различные изделия и ткани. Казахская национальная одежда в основном изготавливалась из обработанной кожи, войлока с меховым принтом, меховых изделий, затем шелковых тканей, бархата, шелка и т.д. из импортных видов тканей. В своем произведении Сейфи, написанном в 1582 году, представлены интересные факты об одежде казахов. Там он пишет: "...их плащи сделаны из овечьей кожи, окрашены в разные цвета и

имеют форму атласа, что привозят на продажу в Бухару и продает их по той же цене, что и плащи из атласа». Структура шерстяного волокна (ворс) образована корнем и стволом. Корень-это часть волоса, которая находится под кожей. Пень-это часть волоса, состоящая из белка кератина, который находится снаружи кожи.

Ствол волосков состоит из трех слоев: чешуйчатого, шелушащегося и стержневого. Чешуйчатый слой (кутикула) состоит из роговой чешуи, окружающей волоски. В зависимости от типа волокна форма чешуек имеет форму кольца, полукольца или диска. Чешуйчатый слой защищает ворс от разрушения, влияя на его блеск и способность свернуться войлоком. Слоистый слой состоит из ворсовидных клеток, которые создают видовой характер волоса, основной слой, определяющий силу, эластичность и другие свойства волоса. Стержневой слой состоит из ячеек, расположенных в центре волокна и заполненных воздухом. В зависимости от толщины и структуры существует четыре типа шерстяного волокна: пуховое, чередующееся и мертвое, щетинистое. Пух представляет собой тонкое зигзагообразное волокно, состоящее из чешуйчатого и шелушащегося слоя. Весь шерстяной покров тонкошерстной овцы и подшерсток шерстистой овцы имеют подшерсток. Слоистый слой имеет форму кольца или полукольца. Щетина намного толще и менее зигзагообразна, чем пух. Он состоит из трех слоев: слоя, состоящего из дискообразных чешуек, слоя коры и цельного стержня. Шерстяной покров овец с полу щетинистой шерстью и щетинистой шерстью состоит из щетины. Промежуточный мех-это середина пуха и щетины. Весь шерстяной покров овец паровой породы имеет переменную шерсть. Промежуточный ворс также состоит из трех слоев: чешуйчатого, слоистого и прерывистого стержня.

Структура щетинистых и пуховых волокон шерсти: слоистый слой, шелушащийся слой, стержневой слой [2;59]. Мертвая шерсть-это грубое, вертикальное и твердое волокно, которое плохо окрашивается и легко поддается обработке. Встречается у некоторых пород овец с щетинистой шерстью. Мертвая шерсть состоит из плоского стержня, который состоит из трех слоев: чешуйчатого, тонкого и всего поперечного волокна. Шерсть, которую стригут с овец, называется шерстяной шерстью. В зависимости от типа волокна, из которого состоит шерстяной покров овец, шерсть также делится на следующие типы: тонкая шерсть, состоящая из пухового волокна, которую получают от овец из тонкой шерсти и используют для плетения высококачественных камвольных и суконных тканей: Полушерстяная шерсть-состоит из пухового волокна и промежуточной шерсти; берет из паровой породы овец и использует для вязания костюмных и пальто камвольных тканей; состоит из полушерстяной шерсти, щетины и промежуточной шерсти; берет из паровой породы овец для изготовления полуслетовых суконных тканей для костюма и пальто; грубая шерсть содержит все виды волокон; шерсть берут у овец и используют для получения крупной суконной ткани. Длина шерстяного волокна в пределах 20-45 мм, в зависимости от длины, коротковолокнистая делится на до 55 мм, длиноволокнистая - более 45 мм. Пряжа шерсти характеризуется прядением волокна длиной 1 см. Чем тоньше волокно, тем выше прядение. Для прядения используется короткая волокнистая шерсть с высоким уровнем прядения, толстая и пушистая суконная нить. Толщина шерстяного волокна имеет большое значение из-за типа волокна и его свойств пряжи и ткани. Более тонкая шерсть более устойчива, чем более толстая. Это связано с тем, что в сердцевине более толстых волокон присутствует воздух, который не увеличивает прочность волокна при более толстых волокнах, удлинение сухих волокон при разрывах составляет 40%. Большая доля полного удлинения (до 7%) эластична и имеет высокую эластическую деформацию, благодаря чему изделия из шерстяной ткани не так сильно складываются, хорошо сохраняют форму. Шерсть тонкошерстной овцы белая, желтобелая.

Окрас щетинистого и матового меха-серый, розовый, черный. Блеск шерсти зависит от размера и формы чешуи. Крупные плотные чешуйки делают шерсть вялой. Войлок-это слипание шерсти при надавливании. Тонкая, эластичная, очень зигзагообразная шерсть имеет высокую войлочность. В нормальных условиях влажность тонкой шерсти составляет

18%, щетинистой -15%. Шерсть обладает более высокими гигроскопическими свойствами, чем другие волокна, меньше притягивает и выделяет влагу [3;68]. Под воздействием тепла и влаги шерстяное волокно может удлиняться до 60%. Учитывая свойства шерсти, на ней проводятся такие операции, как глажка, растяжка, декатирование. Шерсть устойчива к воздействию всех органических растворителей, применяемых при химчистке одежды. Шерстяная ткань-это тип ткани смешанного переплетения с добавлением единой шерсти или других волокон. Шерстяные ткани подразделяются на чистую шерстяную ткань (только 6 – 10% с добавлением другого волокна) и полушерстяную ткань. В полушерстяную ткань добавлено больше искусственных и синтетических волокон. Это повышает его качество (быстро не изнашивается, не мнется и т.д.). В зависимости от способа и вида прядения нити ткани шерстяная ткань классифицируется как сукно и смешанная ткань. Процесс производства шерстяной ткани сложен и разнообразен. Уникальный метод производства шерстяной ткани-процесс, проводимый на суконной пресс-машине. При этом ткань, смоченная в теплом растворе мыла и соли и т.д., подвергается механической обработке и доводится до водоотталкивающего качества с впитыванием специальных медикаментов, не мнется и не ложится, не поедает сажу. Содержательные данные о составе и строении волокон и нитей мы также приводили в этом учебнике, отмечая труд Г. Н.Кукина, А. Н. Соловьева, А. И. Коблякова. Мы цитируем только название произведения, чтобы оно не повторялось. Первая шерстяная ткань, сотканная промышленным способом в Казахстане, была создана в 1910 году, произведена на Каргалинской суконной фабрике. В 1913 году было произведено 110 тысяч метров суконной ткани. В последующие годы были построены крупные производства: Семипалатинский суконный комбинат, Костанайский костюмный суконный комбинат, Семипалатинский суконно-прядельный завод и др. В 1975 году в Казахстане было соткано 40 миллионов метров шерстяной ткани. В 1991 году производство шерстяной ткани достигло 31098 тыс. кв. м, в 2000 году производство шерстяной ткани составило 259 тыс. кв. м. [4;94]. Войлок прессуется из овечьей шерсти, а овечья шерсть, как известно, обладает свойством сохранять тепло. По мнению врачей, сухое тепло-единственное лекарство от простуды. Шерстяная одежда и изделия способствует быстрому заживлению травмированного участка и заживлению перелома. Овечья шерсть содержит натуральное масло под названием ланолин. Поэтому оказывается, что войлочная, точнее, шерстяная одежда улучшает подкожное кровообращение, препятствует старению кожи человека. Ланолин выделяется из подкожной железы ягненка мериноса, натуральное масло которого также широко используется в косметике, что теперь является преимуществом в области медицины. Говоря о казахском наряде, была рассмотрена информация и об изыятых видах ткани.

Результаты археологических раскопок также показывают, что очень деликатно изготовленная цветная хлопчатобумажная ткань, найденная в Кургане Пазырык на Алтае, относится к середине первых тысячелетий до нашей эры. Здесь был найден жилет из цветной ткани для седла. Войлочная ткань, как известно, украшена снаружи тканью фиолетового цвета. Это доказывает, что с ранних времен шелковые шерстяные ткани были обычным явлением среди древних племен. До восемнадцатого века виды тканей в основном импортировались в Казахстан из Восточного Туркестана и центральноазиатских ханств, а с других сторон-лишь в небольших количествах. С восемнадцатого века виды тканей стали приносить в подарок русские послы. Из архивных источников известно, что князь Урусов, прибывший в Оренбург в 1740 году для заключения договора, привез к хану золотую паршу, казал мауыт, красную шкуру, а также драгоценные камни представителей малого и Среднего жуза. А. И. Левшин писал в своих трудах, что для пошива одежды "казахи часто используют покупные ткани". В то время как простые люди использовали для своих нужд такие ткани, как дерн бязь (кумач), коленкор (хлопчатобумажная тонкая ткань), миткаль (самая дешевая хлопчатобумажная ткань без ворса), плис (Макпал бархат), состоятельные шили одежду, бытовые изделия из таких тканей, как бархат, шелк, парша, качественная бязь. В быту также использовались ткани ручной работы, привезенные из среднеазиатских

государств, такие как полуприлегающий адрас, бекасаб. Основа ткани под названием «Адрас " - это ценный вид ткани, выполненный из шелковой ткани, переплетенный бумажными нитками, очень сложный в изготовлении (бумажным утком), сплетенный ручным трудом, красиво тисненый [5;121]. Во второй половине девятнадцатого века это была Центральная Бухара, которая производила этот тип ткани. А таджики считались первыми производителями этой ткани в регионе. В этот период Бухара была главным центром производства чистого шелка, в том числе бархатных тканей. Такой вид ткани, как Бекасаб, относится к типу тканей, производимых частичными шелковыми, ручными, узбекскими, таджикскими мастерами. (Материалы РЭМ). Известные среди казахского народа под своими названиями: батсай из ткани, пай воробей, пюлиш (длинношерстный, короткошерстный), чаги, кылкара (как и плавающий атлас, это чаще всего используется для пошива халатов), панбархат, катипа бархат (тип панбархата, толстый, волосатый материал), сатин, бабочка шит, органу, шек, бязь, часто использовали такие виды, как парша, шелк, воробей. Наши предки брали от военных походов в качестве трофеев, подарков, а иногда и в обмен на хозяйственную продукцию. Для шитья вытягивали нитки из текстильной одежды, использовавшейся в прошлом или готовой, и заворачивали нитки из разных видов шерсти животных. Казахский народ сшили иглой одежду из тканей, кожи, войлока, паутины, такие предметы, как саба, туловище, войлок, покрывающий кииз. Сейчас шьют казахстанские дизайнеры современную традиционную одежду с орнаментами и вышивкой такие как Ая Бапани, Аяжан Жаксыбай, Айдархан Калиев, Улбосын Бактыгаликызы, Камиля Сулейменова, Айгул Жансерикова.

Литературы:

1. Қазақ ұлттық киімдерінің дизайндық ерекшеліктері мен даму кезеңдеріне сипаттама. Сманова А.С. – Хабаршы. «Жас ғалымдар» сериясы. – Алматы, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, «Ұлағат» баспасы, - 2013. № 1. - 121 б.
2. Ғалия Қайдауылқызы «Киелі кимешек». Фотоальбом – Алматы: «Өнер 21-ғасыр» қоғамдық қоры. 2012. – 240 бет.
3. Жәнібеков Ө. Қазақ киімі. Альбом. – Алматы: Өнер, 1996.
4. Кенжеахметұлы С. Қазақ халқының тұрмысы мен мәдениеті. – Алматы: «Алматыкітап» ЖШС, 2006. – 384 бет, суретті.
5. КОСТЮМ НАРОДОВ СРЕДНЕЙ АЗИИ. Историко – этнографические очерки. Утверждено к печати Институтом этнографии им. Н.Н. Миклухо-Маклая АН СССР. Издательство «Наука», 1979 г.

ВОПРОСЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЕКТА В РАЗВИТИИ КРЕАТИВНОГО МЫШЛЕНИЯ СТУДЕНТОВ

Офицерова Н. Р.

*Южно-Казахстанский университет им. М. Ауэзова, г. Шымкент,
Республика Казахстан
dvajdi-inigo2010@mail.ru*

Аннотация

В статье рассматриваются проблемы, связанные с развитием креативного мышления у студентов творческих специальностей художественных вузов, таких как «Дизайн среды», а также связь искусственного интеллекта и творчества, рассматриваются технологические и гуманитарные стороны проблемы. А также кратко описаны методы и приемы формирования у студентов креативного мышления. Рассматривается вопрос, как объединить развитие творческого мышления студентов творческих специальностей и использование искусственного интеллекта, чтобы это не мешало творческому развитию студентов в образовательном контексте. В статье показаны некоторые примеры решения данных вопросов в учебном процессе на практических занятиях по дисциплине «Креативный дизайн», приведены примеры удачных и уникальных студенческих работ и кратко описаны последовательность и методы их выполнения.

Ключевые слова: *креатив, искусственный интеллект, творчество, методики, инновации, образовательные практики, интуиция, индивидуальность в искусстве.*

Целью настоящей статьи является исследование таких понятий, как «креативность», «современные креативные технологии», тенденции развития проектной культуры в дизайне и изобразительном искусстве с использованием искусственного интеллекта. А также, практическое изучение и освоение художественно-проектных методик для создания художественного образа, применяя искусственный интеллект таким образом, чтобы использование искусственного интеллекта в руках студента было лишь инструментом, таким как кисть, карандаш или компьютер. Искусственный интеллект поможет ускорить процесс и расширить творческие горизонты, но при этом должна сохраняться главная ценность творчества человека - это полученный в процессе опыт, чувства, культура.

Под креативностью можно понимать навык художника или дизайнера работать, выполняя сложные задачи, требующие творческой импровизации. Благодаря креативности, умению придумывать что-то новое, неизвестное и ранее не существующее, мы создаём дополнительную ценность товара для того, чтобы его можно было дороже продать.

Креативность в изобразительном искусстве и дизайне, это не столько талант, сколько технологии. Навыки управления креативностью можно развивать и тренировать. На данный момент существует достаточно много технологий управления креативностью. В художественном проектировании удобно пользоваться некоторыми из них - это мозговой штурм, интеллект-карта и другие. Эти упражнения на развитие креативности помогут натренировать способности изобретать, воображать, придумывать все новые и новые формы и образы, создавая не банальное, а креативное.

Креативность дается нам с рождения, но с возрастом эта способность придумывать что-то новое постепенно утрачивается. Но, хорошая новость есть, и она состоит в том, что этот навык, можно пытаться сохранить и развивать в течении жизни. Ведь и правда, самые творческие люди - это маленькие дети, им легко перевоплощаться, изобретать, выдумывать, не пугаясь, что так не работает, что так нельзя делать, потому, что так еще не делал никто. И поэтому, стать креативнее себя - ребенка в пятилетнем возрасте мы не сможем, но зато

можно попытаться более эффективнее применять возможности нашего воображения и использовать это в своей творческой работе.

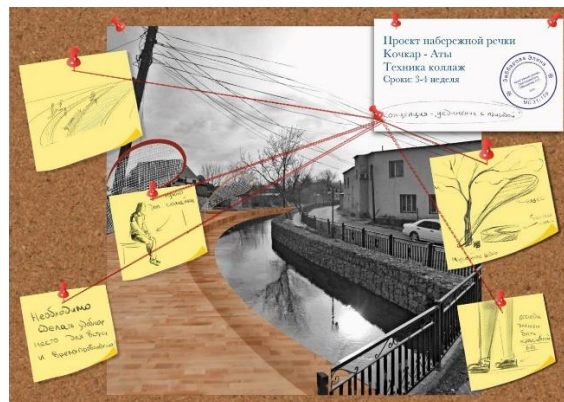
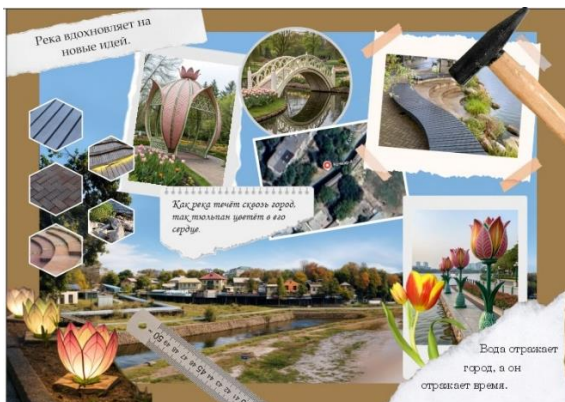
С возрастом и под воздействием школьного обучения все меньше детей продолжают мыслить разнообразно и творчески. Но, есть упражнения, которые помогут художникам и дизайнерам наладить связь со своей креативностью, в каком бы возрасте мы ни были. Выполняя подобные упражнения, можно вспомнить, развить и закрепить поток чистого воображения, как в детстве.

Искусственный интеллект также может помочь в развитии креативности студентов, предложив десятки идей, эскизов и цветовых решений за считанные доли секунды. Это поможет студентам «разогреть» воображение.

Креативность не поддается автоматизации. Если человек сформирует саму идею или запрос для искусственного интеллекта, то компьютер может «сгенерировать» текст, картину или музыку, используя уже готовые элементы.

Искусственный интеллект может быть очень мощным инструментом для развития креативного мышления студентов, но его использование требует баланса: он открывает новые возможности для генерации идей и визуализации. Однако существует риск подмены иллюзией собственного творчества, снижение самостоятельности. Поэтому важно студентам определенный объем работ выполнять вручную.

Вот несколько упражнений на развитие творческого мышления в технике коллаж, выполненных студентами дизайна среды, и показывающих, как можно эффективно применять в своих работах искусственный интеллект.

«Набережная у реки». Выполнили студенты группы МӨ-24-12р: Сыровацкая Д., Заббарова Э. Руководитель Офицера Н.Р.

В упражнениях «Творческий коллаж» можно было использовать различные материалы и техники для создания коллажа, отражающего идею и концепцию дизайна объекта архитектурной среды «Набережная у реки», и для лучшего понимания концепции проекта нужно было дать необходимые комментарии по работе. При проектировании набережной реки нужно было учитывать ряд специфических особенностей, которые могут повлиять на конечный результат, обеспечить минимальное воздействие на окружающую среду. Благоустроявая набережную реки, предполагался учет разнообразия функций, которые должна выполнять набережная.

3D-визуализация концептуального проекта набережной реки Кочкар-Ата, вдохновлённая студенческой работой – коллажем и сгенерированная ИИ.

Этот 3D-проект объединяет дух реконструкции и поэтику городской среды. Изогнутая каменная набережная - сохраняет историческую форму берега, подчёркивая течение реки. Деревянные пешеходные дорожки - добавляют теплоту и природный акцент, визуально контрастируя с камнем. Современные светильники в форме цветов - создают атмосферу уюта и символизируют возрождение. Павильон-тюльпан - центральный арт-объект, объединяющий культурный код и современный дизайн. Арочный мост с флористическим орнаментом - соединяет берега, отражая идею «Река, как связующее звено».

Это визуализация второго концептуального 3D-проекта набережной реки Кочкар-Ата, вдохновлённая архитектурным коллажем с дизайнерскими заметками, сгенерированная с помощью искусственного интеллекта.

Выполнили студенты группы МӨ-24-12р: Сыровацкая Д., Заббарова Э.

Руководитель Офицера Н.Р.

Этот проект отражает дух реконструкции, подчёркивая связь природы, городской среды и личного комфорта. Каменная набережная сохранена как исторический элемент, с декоративными перилами. Деревянная дорожка добавляет теплоту и тактильность. Фонтан с камнями создаёт звуковую и визуальную атмосферу, усиливая ощущение воды. Скамейки и освещение выполнены в органических формах, напоминающих листья и ветви, а мост с арками соединяет берега, отражая идею «перехода» и «связи времён».

Или другое упражнение на развитие креативного мышления: «Визуализация. Бином фантазии». Студентом предлагалось создать визуальные образы, объединив две формы, которые отражают их идеи в дизайне архитектурной среды, например, мебель или предметы интерьера.

Кровать в виде стилизованной рыбы – удильщика. Настольная лампа на основе синтеза форм лампы и кофе.

Выполнили студенты группы МӨ-24-12р Заббарова Э., Сыровацкая Д.,
руководитель Офицерова Н.Р.

А это уже 3D проект кровати в виде рыбы – удильщика, сгенерированной с помощью искусственного интеллекта.

3D проект кровати выполнена в виде головы рыбы-удильщика, с округлым корпусом в тёмно-синих и зелёных оттенках. Изголовье представляет собой раскрытую пасть с мягкими зубами из белого текстиля, что создаёт ощущение защищённости. Над кроватью нависает лампа в виде удильщика, излучающая мягкий свет, а декоративные элементы с внутренней подсветкой, создают атмосферу сказочного существа.

Вот другой 3D-концепт лампы, как потока энергии, который создала студентка в своей работе. Чашка на блюде, внутри нее кофе и корица, как символ тепла и уюта. Динамически изогнутая струя кофе в момент всплеска вверх переходит в мягкое облако, подсвеченное изнутри тёплым светом, создающим атмосферу магии.

Таким образом, то, что трудно представить в голове, или нарисовав не совсем удачно, можно попросить искусственный интеллект нарисовать за очень короткий срок, например, в 3D. На основе своих рисунков, набросков, эскизов, сэкономив время, студент получает готовые варианты, которые можно в дальнейшем доработать, придав проекту законченный вид, либо не использовать. Искусственный интеллект помогает сравнивать существующие

стили, видеть разные интерпретации одной идеи, учиться анализировать визуальные решения, он открывает новые возможности для генерации идей и их визуализации.

Литература:

6. Золотарева Л.Р. Современный дизайн: учебное пособие для вузов / Л. Р. Золотарева, С. А. Лебедев. - Алматы: CyberSmith, 2021. - 248 с.

7. Силиг Т. «Разрыв шаблона. Как находить и воплощать прорывные идеи». Москва : Манн, Иванов и Фербер, 2015. — 256 с.

Клеон О. «Кради как художник: творческий дневник». М.: Академия, 2018. -224с.

ҚАЗАҚТЫҢ ҰЛТТЫҚ КИІМ ӨНЕРІ АРҚЫЛЫ СТУДЕНТТЕРДІҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ІЗДЕНІС ҚАБІЛЕТІН ДАМУЫ

Абуова М.А., Мейрбекова Ф.Л., Доскараева Ж.Е.

М.Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университеті, Шымкент, Қазақстан

Түйін

Студент іс әрекетінің басты саласы, тұлға ретінде дамуының субъективті негізі - еңбек болып табылады. Студенттік кезеңде адамның өмір сүруінің, ізденушілік белсенділігінің жоғары деңгейде болуы еңбек тәрбиесінің аксиологиялық бағыттарын алдыңғы қатарға шығарады. Осыған орай жоғары кәсіби білім беру міндеттерінің бірі ретінде студенттің еңбекке деген жағымды қарым-қатынасын дамыту, жалпы таңдаған саласы бойынша ізденушілік белсенділігін қалыптастыруды қарастырамыз. Қазақстан жоғары оқу орындарындағы тәрбие беру тұжырымдамаларының көпшілігі тәрбиелік іс-әрекеттің басты мақсаты еңбекті құндылық бағдар ретінде қарастырады. Алайда, күнделікті тәжірибе жоғары оқу орындарында еңбек тәрбиесіне аз көңіл бөлінетінін, олардың оқу жоспарына сәйкес түрлі практикалармен ғана шектелетіндігін яғни, педагогтар тарапынан болатын мақсатты ықпал ету аксиологиялық тұрғыда сыртта қалып қоятындығын көрсетеді.

Түйінді сөздер: *Техника, технология, патриот, интернационал.*

Шығармашылық студенттің рухани әлеуетін белсендендіреді, оның іс-әрекетін жоғары сатыға көтереді, қоршаған әлемнің құндылықтарына жақындата түседі. Шығармашылықтың арқасында құндылық бағдар адамның қоғам өміріне белсенді түрде араласуын қамтамасыз етеді және керісінше, іс-әрекетке қызығушылық болмаса, адам өмірі мәнсіз болып, өмірде өз орнын табуы қиынға соғады, өмірлік мақсаттар қоюға, өмірді тануға, оны өзгертуге деген қабілеті төмендейді. Яғни, адамның еңбекке, өз ісіне деген тұлғалық қатынасы болмай, іс әрекетіне қанағаттанбай рухани және дене күшін толық ашып көрсетуі мүмкін емес. Өйткені, қызығушылық қажеттілік арқылы, кез келген әрекеттің қозғаушы күші десек, онда оны субъективті құбылыстардың бастапқы

Құрсақ көтерген келіншектер кең етеккі киім киген. Олар бастарына әшекейлері сиректеу шаршы, шәлі тартқан. Орта жастағы әйелдердің көйлектерінде қос етек болмаған. Бұл жастағы әйелдер шаршыны орап тартқан.

Қазақтың әдет-ғұрып салты бойынша, бала туған әйелдер қыздардың көйлегіне қарағанда етегі ұзын, желбіршек салынбаған көйлек, белінің алдыңғы жағына металдан жасалған қапсырмасы кейде түймесі бар қамзол киген, Бастарына кимешек және оның сұлама, күндік, орама түрлерін тартқан. Олар сырт көзден маңдай алды шаштарын жасырып тұруға есептеліп тігілген. Өйткені әйелдердің үйден шыққанда шаштарын екі бұрымға немесе одан да көп бұрымға өріп, ашық жерін көрсетпей шығуы тиіс болған. Кимешек жас ерекшелігіне байланысты әшекейленген. Ең әдемі әшекейленген кимешектерді жас келіндер киген. Отыз жастан асқан әйелдердің күміспен және моншақпен әшекейленген кимешектерді киюі орынсыз саналған, ал, балалары есейген ересек әйелдер тек қана әр түрлі жіптерден сирек қатарлы кестелер түсірілген кимешектерді киген. Сол сияқты ұлттық киімдер қоғамдағы әлеуметтік рөліндегі ерекшеліктеріне байланысты хандардың, батырлардың, сал-серілердің, малшылар мен аңшылардың т.б. киімі болып бірқатар топтарға бөлінген.

Ұлттық киімдердің дизайндық ерекшеліктеріне төмендегі мысалдар дәлел бола алдады. Қазақ ғұрпында бас киім көріктілік пен сәнділікті, баршылықты білдіретін қасиетті киім саналған. Қазақтың «дос басына, дұшпан аяғына қарайды» дейтін мақалы осы жайдан қалыптасқан. Сол сияқты сыпайылық көрсеткенде, біреуден біреу кешірім өтінгенде, аяққа жығылғанда бас киімді шешіп немесе бөрігін аяқ астына тастап аһ ұру да осы бас киімді

кастерлеуден туған. Қазіргі уақытта қоғамдық орындарда, жиындарда (діни мейрамдарды қоспағанда) бас киім шешу мәдениеттілік белгісі ретінде осы ертедегі этикалық дәстүрлерден келіп жеткен.

Белдіктер мен күміс кіселерді сәндеу өнері де ежелгі салт. Қазақта «Етігі жаман төрге шыға алмас», «Белдігі жаман мықынын тірей алмас» дейтін мәтел бар. «Кісі болмас кісіні мүшесінен танымын, кісі болар кісіні кісесінен танымын» (кісе - аса бай әшекейленген белдік) делінген мақалдар да жоқ емес. Бұл сияқты аталы сөздер адамның кедейлігі мен жоқшылығын кемітіп айтылған деп жорамалдау әсте дұрыс емес сияқты. Мұнда әр адамның өз бойын өзі түзеп, өз орнын өзі таба білуі абзал деген эстетикалық қағида, елдік дәстүр бар. Көк етік - көксауырдан оюлап тіккен жеңіл, үшкір тұмсық етік, Оны кексауыр етік деп те атайды. Көк етіктің қонышы, ойындысы, күлшіні оюланып, кестеленіп жасалады. Көк етікті көбіне серілер, батырлар, салдар киетін. Қазақтың «Көк етікті кез келмей, көн етіктіге бармай отырған қыз» дейтін мәтел сөзі осыдан қалған.

Халықтың сұлулықты ерекше бағалауы олардың сәндік-қолданбалы өнер бұйымдарын жасауда әсемдік пен көркемдікті бірінші орынға қоюынан көрінеді. Осы айтқанымызға мына мәліметтер мысал бола алады: Халық арасында белгілі бір тондар үйде де, түзде де, күнделікті тұрмыста да ұдайы жақсы киініп жүрген. Олар бойжеткендер, бозбалалар, салдар, ән-күй, күрес өнерпаздары еді. Сол сияқты келіншектер де тұңғышын тапқанша өте сәнді киініп жүрген. Кестелі, зерлі, жалтырауық киімдерді қадірлі қарттардың да үнемі киіп жүруі ел рәсіміне тән сиымды салт деп саналған.

Қыздар мен жас әйелдердің ең бір сәнді киімі қос етек көйлек. Мұндай көйлек әдетте ұзын, кең, оның жеңінің ұшы мен жағасы, белі бүрмеленіп, қатпарлы желбір салынады. Қазіргі өлшеммен алғанда бір қос етек көйлекке 6-7 метрдей мата жұмсалады. Оның үстіне қос етек көйлек ақ түсті қымбат жібектен, асыл матадан тігіліп, таза жүннен тоқылады. Осыдан халықтың сұлулық, сәнділік үшін қаражатын, малын, қолында барын аянбағандығын көруге болады. Салтанатты киімдердің белдігін жасау барысында тапсырыс иесі қымбат материалдар үшін таршылық көрсетпеген, шеберлер уақыты мен ісмерлігін аянбаған. Сәукеле әйелдің бас киімдерінің ішіндегі ең әшекейлісі де, күрделісі. Сәукелені ұзатылатын қыздар мен сол қызға еріп жүріп сыңсу айтатын нөкерлер киген. Қалыңдық күйеудің еліне барғанда да сәукелесімен барған. Келіншек оны той өткенше киіп отырып, той еткен соң сәукелені іліп қойып, оның орнына бергекті желек киетін. Сәукеле төбесінің биіктігі екі сүйем, кейде одан да биік болады. Оның өн бойын алтынмен, күміспен, меруертпен, маржанмен, асыл тастармен өрнектеп, алтын жіппен әшекейлейді. Осылайша қазақтың ұлттық киімдерінің ерекшеліктеріне жасаған талдау оның тәлім- тәрбиелік мүмкіндіктерінің жоғарылығын дәлелдейді. Мәселен, ұлттық киімдерде халықтың дүниетанымының, ой-түйсігінің, арман-тілегінің берілуін және оның ерекше эстетикалық талғаммен жеткізілуін, сондай-ақ қаншама ғасырлар елегінен өтін ұлттық өнер ретінде ұрпақтан-ұрпаққа мәдени мұра болып қалғандығын жете түсіну - студент-жастардың ұлттық киімдерді сақтауға, оны бағалауға және дамытуға деген ынта-ықыласын арттырады. Қазақтың ұлттық киімдері жеке тұлғаның патриоттық және интернационалдық сезімдерін қалыптастырудың да маңызды факторы болып табылады. Өйткені өз халқының тарихын, мәдени мұрасын жете тануы арқылы оған деген сыйластық қатынасы артады және басқа халықтың рухани мұраларына да құрметпен қарау дағдылары дамиды. Білім алушы жастардың ұлттық киімі үлгісін әзірлеуде қол жеткізген жетістіктері олардың өмірде өз күштеріне сенімді болуын қалыптастырады. Олардың бір әрекеттен жаңа іс-әрекетке көшу қажет болған жағдайда батылдық, іскерлік, өткірлік таныта алады.

Ұлттық киім үлгілерін әзірлеуге жастардың қатысуы, бұйымдарды өз қолдарымен орындауы негізінде олардың еңбек ету қабілеттері артып, шеберліктері шыңдалатындығы, еңбекке оң көзқарасының қалыптасатындығы күмән тудырмайды. Еңбек - жалпы тәрбиенің негізі. Еңбек ету процесінде адамның эстетикалық, адамгершілік тұрғыдағы сапалары қалыптасады, ақыл-ойы өседі, білімі тереңдейді, экономикалық, экологиялық, әлеуметтік

міндеттердің мәнін түсінеді және олардың жүзеге асуына ықпалын тигізе алады. Тіпті, эстетикалық мәдениетті еңбекке оқ қатынас болғанда ғана қалыптастыру мүмкін.

Білім алушыларды ұлттық киім үлгісін жасауға қатыстыруға баса назар аудару барысында оның жеке тұлғаның жан-жақты дамуының, оларды бірлестірудің, олардың бойында ұйымдастырушылық пен тәртіптілік сапаларын қалыптастырудың құралы екендігін естен шығармаған жөн. Сәндік- қолданбалы өнер туындыларын жасау барысындағы еңбек адамдардың көңіліне қарауға, зерек болуға, өзін-өзі ұстай білуге, ұжымшылдыққа үйретеді. Мұнда берік төзім, іскерлік пен тапқырлық, зергерлік пен зерделілік керек. Әрбір көркемдік-шығармашылық жұмыс белгілі бір педагогикалық мәнге ие, адамды белгілі бір біліммен қаруландырады және оның еңбек дағдыларын қалыптастырып, дамытады. Қазақ ұлттық киім үлгісін әзірлеу процесі - практикалық, өндірістік іс-әрекеттер, яғни еңбек ету арқылы жүзеге асады. Ал еңбектің жеке тұлғаның физикалық тұрғыдан дамуына тікелей әсер ететіндігі мәлім. Әсіресе ұлттық киім үлгісін жасаудың тұтас процесінің немесе оларды дайындаудағы бірқатар жұмыс түрлерінің қолдан жасалуына байланысты олардың дене тәрбиесіне ықпалы зор. Ондағы әрбір жұмыс түрі - дене шынықтыру жаттығулары десек те болады. Мәселен, тігу, сыру, кестелеу, жапсырмалау, қаптау және т.б. - қол жұмыстары, Бұлар қол саусақтарының, бұлшық еттерінің шынығуына септігін тигізеді.

Бүгінде ұлттық киімдерде де, және күнделікті немесе салтанатты киім үлгілеріндегі қыз-келіншектер әшекейлерінде өсімдік тектес және космогониялық ою-өрнектер кездеседі. Бұл адамдардың табиғатпен үйлесімділігін көрсетеді және оларға сыйластық қарым- қатынастарын танытады.

Материалдарды ысырап етпеу үнемділікке ғана тәрбиелеп қоймайды, жеке тұлғаның ақыл-ойының тереңдеуіне, ойының, шығармашылығының шырдалуына да септігін тигізеді. Мәселен, алтындап, күмістеп тігу сән- салтанат бұйымдарына тән. Бұл үшін көбінесе барқыт, пүліш, атлас, қырмызы сияқты бағалы материалдар пайдаланылады. Мұндай тігістерге, әсіресе, өзіне арналып жасалған алтын, күміс түстес жіңішке жиек зер қолданылды, Бағалы затты ысырапсыз пайдалану үшін оның өрнегі мен тігіс жіптерін санап білу керек. Ал жіптерді санау мен есептеудің, өрнектерді дұрыс шығарудың ойлылықты қажет ететіндігі күмән тудырмайды.

Сонымен бірге, жастар үнемдеп пайдалануда бірқатар жаңа жұмыс тәсілдерімен де танысады. Бұл олардың іскерлігін арттырады. Мысалы, қолмен тоқу өнерінің үй шаруашылығына тиімді тағы бір түрі бар. Ол бұрыннан тоқылып тігілген заттардың ескілерін тарқалтып пайдалану. Әдетте киім етегінен жағасына қарай, аяқ киім қонышынан басына қарай тоқылады. Сондықтан оларды тарқатқанда жағасынан етегіне, басынан қонышына қарай және олардың әрбір бөлшектерін жеке-жеке тарқатады. Тарқатып отырған жіпті аса қатты тартпай, домалаққа төгеді. Кейін оны домалақтап жай шумаққа төгіп алады да жуады. Кенептелген жіпті жылы сумен сабындап жуып шайқап болған соң, бұрамай сорғытып кептіреді. Сорғыту үшін ілген кезде жиырылмайтындай етіп, оның төменгі жағына біраз салмағы бар не темір, не тас байлап қояды. Кепкен соң, оны қайтадан домалаққа төгіп қайтадан тоқуға кіріседі. Осы айтылғандар балалар мен жастарды қолда бар материалды әрі тиімді, әрі үнемді пайдалануға үйретеді.

Қазақтың ұлттық киімдерінің мазмұнына, түріне, ерекшеліктеріне, атқаратын қызметіне жасаған талдау ұлттық киімдердің жеке тұлғаның тәрбиесіндегі, соның ішіндегі еңбек тәрбиесіндегі әлеуетінің жоғары екендігін, осы айтылғандарды негізге ала отырып қазақ ұлттық киімдерінің үлгісін әзірлеу процесінің тұлғаның еңбекке қызығушылығын қалыптастыруға тікелей ықпал ететіндігін негіздеуге мүмкіндік берді. Алдында атап көрсетілгендей өзіндік жіктемесі бар, атқаратын қызметтері мен ерекшеліктеріне ие, тәлім-тәрбиелік мүмкіндіктері жоғары қазақ ұлттық киімдерінің өзіне тән шығу және даму тарихы бар.

Халқымыздың киімі басқа ұлттардан өзгеше өзіндік қасиетке толы. Мұның басты себебі: қазақ халқының табиғат төсінде өсіп, еркін ғұмыр кешуімен байланысты. Қазақтың

ұлттық киімдері негізінен ертедегі көшпенділер киімдерін еске түсіреді. Қазір өзіміз күнделікті киіп жүрген бірқатар киім үлгілері сақ дәуірінен бастау алады. Қазақтардың киімді солға қаусыратыны сақ киімдерінде, орта ғасырларда түріктерде кездеседі. Студенттер ұлттық киімдердегі кесте түрлері мен әшекейлері жайлы мағлұматтар алып, кестелеу өнерінің нағыз қазақ ұлтына тән біз кестені үйренгендері ерекше еңбекке қызығушылықтарын оятар еді. Бірақ ұлттық киімдердегі кестенің түрлері туралы жұмыстарда, жазба рефераттарда көрініс бермеді. Тапсырма бойынша, ұлттық киімдердегі ою-өрнектер кестелеу туралы ақпараттар берілген, практикалық сабақта жалғасын таппаған. Осы пәнді оқытуда студенттің еңбек процесіне оқытушы тарапынан жетекшілік жасаудың қажеттілігі аса маңызды. Өйткені, кестелеу өнері, оны алғаш үйрену кезеңі, көп еңбекті талап етеді.

Әдебиеттер:

1. Назарбаев Н.А. «Қазақстан жолы-2050: Бір мақсат, бір мүдде, бір болашақ» // Қазақстан халқына Жолдауы, Астана, 2014 жылғы 17 қаңтар
2. "Білім туралы" Қазақстан Республикасының Заңы. 1999, маусым-7, № 389.
3. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии. В 2-х т. - М.: Педагогика, 1989. - Т. I - 485 с.; Т. 2. - 322 с.
4. Ананьев Б.Г. Познавательные потребности и интересы /Ученые записки. - ЛГУ, 1980. - Вып. 16. - 225 с.
5. Леонтьев А.Н. Проблемы развития психики. - М.: Изд. Моск.унив., 1981. - 584 с.
6. Божович Л.И. Личность и ее формирование в детском возрасте. -М., 1968. - 464 с.
7. Щукина Г.И. Педагогические проблемы формирования познавательных интересов учащихся. - М.: Педагогика, 1988. - 203 с.
8. Сейтешев А.П. Актуальные проблемы образования и педагогической науки в начале XXI века в условиях Казахстана и пути их решения // Научный отчет Казахской академии образования имени И.Алтынсарина. - Алматы: Ғылым, 2002. ~ С. 72-76.

СӘННІҢ ТАНЫМАЛ ЖӘНЕ СҰРАНЫСҚА ИЕ БОЛУЫ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Абуова М.А., Доскараева Ж.Е., Мейрбекова Ф.Л.

М.Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университеті, Шымкент, Қазақстан

Түйін

Қазақ әйелдерінің киімге деген талғамы соңғы бес жылда күрт өзгеріске ұшырады десе де болады. Батыстың сән үлгісінен шаршағандықтан болар, ерекше үлгідегі қолдан тігілген киімдерге деген сұраныс артқан. Тіпті әлемге әйгілі бренд киімдерден де шығыстың үлгісін байқауға болады. Кейбір шет мемлекеттерден әкелінетін киімдердің бағасы қолжетімді болғанмен, көңілге қонымсыз. Әлеуметтік желіде де ұлттық нақышта безендірілген, заманауи үлгідегі киімдердің жоқтығы қызу талқыға түсіп жүр. Желі қолданушылар арасында әйелдердің жасына лайық киім киюі – өзгелерге үлгі, өзіне деген құрметті білдіреді дейді. Тұтынушының биік талғамын қалыптастыру – қаны тамшылап тұрған мәселе. Ол үшін алдымен, бар ынта-шынтасымен Еуропаға есі кете елеңдеп тұратын дизайнерлердің жан дүниесі жаңғырып, қазақы талғамы қалыптасуы тиіс деп ойлаймын. Дизайнердің жан дүниесінен қазақтың "жұпары" бұрқырап тұрса ғана күнделікті киюге ыңғайлы, ұлттық нақыштағы заманауи сән үлгілер өмірге көптеп енеді.

Түйінді сөздер: унисекс, аксессуар, пальто.

Киімнің өзіндік өрнегі болған. Оған қарап адамның әлеуметтік мәртебесін, жас ерекшелігін айтпай тануға болатынын айтып отыратын анам. Тіпті киім матасының түсін де осы ерекшеліктерге лайықтаған. Қыстық, жаздық киімдердің өрнегінің өз ерекшелігі болған. Өрнектер қазіргідей алабажақ, шақырайған контраста емес, матаның түсімен үйлесіп, білінер-білінбес, ары кеткенде сәл (онда да салтанат кімдерінде) қанықтау болған. Жалпы ғалымдар бүгінгі күнге дейін оюдың 200-ге тарта түрін анықтаған. Соның ішінде мүйіз тектес ою көп тараған. Бұған елімізде ұзақ жылдар жүргізілген археологиялық зерттеулердің нәтижесінде анықталған ежелгі мәдениеттің үлгілері дәлел бола алады. Ал ыдыстарға көбіне геометриялық оюлар салынған. Келе-келе бұл дәстүрге айналып, соған сай көзқарас қалыптасып кетті. Сондай-ақ бүгінге аман сақталып жеткен бірен-саран суреттерден қазақы киімдердің бірде бірінен текемет оюын көре алмайсыз. Біздің дизайнерлердің киімге салып жүрген қазіргі өрнектері – өткен ғасырдағы орыс дизайнерлерінің білместікпен енгізген жасанды өрнегінің жаңғырығы.

Жыл сайын сән әлемінде сан түрлі өзгерістер болып, мезгіл-мезгілмен ауысатын жаңа тренд пайда болады. Pantone зерттеу орталығының айтуы бойынша биылғы жылдың көктем-жаз айларының ең сәнді түсі – күлгін реңді түс. Колористер бұл түстің осы жылы танымал боларына сенеді. Сонымен бірге, 18-3838 нөмірімен таңбаланған реңк адамдарды шығармашылық ізденістерге шабыттандыратын көрінеді. Ал көктемгі сән үлгілеріне келетін болсақ, күлгін түсті киіммен сары, ақ, қоңыр түсті киімдер жақсы үйлесім табады. Одан бөлек, қызыл түсті көйлекпен ақ, кара, сары және көк түсті костюмдер мен аяқ киімдер киюге болады. Көктемде көпқабатты киім үлгісі танымалдылыққа ие болып, қыздар арасында ұзын және еркін стильдегі киімдер сәнде болады деп күтіледі. Сырт киімдерден белдігі бар тік пальто сәнде болмақ. Оның біртүсті болғаны жақсы. Мұндай пальто үлгісі кеңсеге де, күнделікті киюге де ыңғайлы.

2018 жылы қысқартылған шалбарлар да сәннен шықпайды. Мұндай шалбарды тобықты етікпен және кроссовкамен де үйлестіруге болады. Ал кең тұратын свитер көктем мен күзде жиі киетін киімдер қатарына енеді. Ол джинс және классикалық шалбармен, қысқа белдемшемен киюге ыңғайлы. Жаз айларына қарай, жарқын және ашық түсті ұзын көйлектер сәнге еніп, иығы ашық топ сәннен шықпайды деп күтіледі. Сәнгерлер: “Жыл

басынан бері түрлі-түсті және суреті бар шұлықтардың танымалдылығы 72 пайызға артқан. Мұндай шұлықтарды тек спорттық аяқ киімдермен ғана емес, классикалық үлгіде де, тіпті жаздық ашық аяқ киіммен де үйлестіріп киюге болады. Бұл тек жастар арасында ғана емес, барлық жастағы адамдарға ортақ сәнге айналады” - деп болжайды. Ал, аксессуарларға келетін болсақ, үлкен сырғалардың суретін іздегендердің көрсеткіші былтырғы жылмен салыстырғанда 947 пайызға өскен. Ерекшелікті ұнататын қыздар қауымы енді ерекше өрнектегі үлкен сырғаларға акцент қоюды дұрыс деп тапқан.

Киіміңізге одан сайын әр бере түсуі үшін дөңгелек пішінді және жиектері шашақтармен безендірілген, көлемі кішкентай әрі жылтырақ сөмкелер сәнде болмақ. Осы жылдың жаз айларына қарай 90-жылдары міндетті аксессуарлардың бірі болған белдік сөмке сәнге қайта енеді. Бұл телефон, әмиян сынды ұсақ-түйек заттарды салуға ыңғайлы. Сонымен қатар, біз тұтынушыны пайдаланушыға айналдыру тенденциясын көреміз, бұл виртуалды және нақты контексте болады. Заттар мен бейнелерді тұтыну, оларды иемдену ретінде, заттар мен бейнелерді ситуациялық түрде қолданумен ауыстырылады, бұл ситуациялық талап етілетін сәйкестікпен байланысты. Субмәдениет кодтары жастық шаққа жатқызылуы мүмкін адамдар үшін сәнге ие. Осылайша, жаңашылдыққа деген ұмтылысты жүзеге асыратын және шығармашылыққа бәс тігетін жас ерекшелігінің көрінісі қалыптасады. Бүгінгі таңда өмірдің кейінгі жылдары Кәрілік ретінде емес, жетілу дәуірінің ұзартылуы ретінде қабылданады (шексіз дерлік), көптеген жас адамдар өздерін қарт деп санамайды және басқалардың оларды қабылдауының себептерін көрмейді.

Экологиялық қиындықтар (Fast Fashion) артық өндіріс: сән индустриясы судың өнеркәсіптік ластануы бойынша екінші орында және шығарындылардың негізгі көзіне айналу арқылы үлкен көлемдегі қалдықтарды шығарады. Ресурстардың сарқылуы: киім өндіру үшін суды және басқа ресурстарды қарқынды пайдалану. Қаржылық және іскерлік тәуекелдер: циклдік трендтер: трендтік модельдер тез ескіреді, бұл бағаны төмендету, жеңілдіктер және кірістіліктің төмендеуіне әкеледі, әсіресе жылдам сәнде (fast fashion). Қымбаттау: санкциялар мен брендтердің күтімі сапалы тауарлар бағасының өсуіне әкеледі, тұтынушылардың қол жетімділігін төмендету.

Психологиялық және әлеуметтік аспектілер: қысым сәйкес келеді: Сән адамдарға психологиялық қысым жасайтын бақыт пен сәттілік елесін жасай отырып, үнемі тұтыну мен жаңаруды ынталандырады. Даралықты жоғалту: сәннің "талғамның уақытша басымдығы" көбінесе жеке стиль мен өзін-өзі көрсетуге қайшы келеді. Кәсіпқойлар мен тұтынушылар үшін қиындықтар: дизайнерлерді бейімдеу: саланың қиындықтарына бейімделу үшін жаңа технологиялар мен цифрлық ортаны меңгеру қажеттілігі. Дағдарыс және зейін: тұтынушылар прагматикалық бола бастайды, олар ұзаққа созылатын заттарды іздейді және сұраныс құрылымын өзгертетін екінші қолға ауысады. Қазіргі тенденциялар мен шешімдер: фокусты жергілікті брендтерге ауыстыру және тұрақты даму. Трендтерді соқыр ұстанудың орнына саналы тұтынуды дамыту және жеке стильді іздеу. Бюджетке қымбат көрінетін көріністер жасауға көмектесетін дағдарысқа қарсы стилисттер.

Сән индустриясында не болып жатыр және бұл қалай әсер етеді 21 маусым. 2023-дағдарыс сән және стилист индустриясына қалай әсер етті киім-бұл өмірлік қажеттілік. Адамдар киініп, киініп, киінетін болады сәннің экологияға әсері және киімді қабылдау құндылығы 4 қаңтар. 2024-сән индустриясы-бұл біздің планетамыздың негізгі ластаушыларының бірі. Киім өндірісі жылына барлық CO2 шығарындыларының 10% - за жауап береді. 2024 — Freerik кескіні. Әлемдік сән индустриясының негізгі проблемасы Экол-ға әсер ететін тауарлардың артық өндірілуінде жатыр...Жаңа бөлшек сәннің циклдік сипаты және оның қаржылық әсері 31 наурыз. 2025 ж. 2023-дағдарыс сән және стилист индустриясына қалай әсер етті киім-бұл өмірлік қажеттілік. Адамдар киініп, киініп, киінетін болады сәннің экологияға әсері және киімді қабылдау құндылығы 4 қаңтар. 2024-сән индустриясы-бұл біздің планетамыздың негізгі ластаушыларының бірі. Киім өндірісі жылына барлық CO2 шығарындыларының 10% - за жауап береді. 2024 — Freerik кескіні. Әлемдік сән индустриясының негізгі проблемасы Экол-ға әсер ететін тауарлардың артық

өндірілуінде жатыр New Retailкүннің танымалдығы мен сұранысының барлық мәселелеріне экологиялық әсер (артық өндіріс, ластану), трендтердің тез ескіруі және брендтер үшін қаржылық тәуекелдер, сапалы киімнің қымбаттауы, сонымен қатар тұтынушыларға психологиялық қысым үнемі өзгеріп отыратын идеалдарға сәйкес келу және дизайнерлерді цифрлық ортаға бейімдеу қажеттілігі, стилисттер мен тұтынушылар дағдарыс жағдайында шарлауды қиындатады, жаппай нарыққа сұранысты төмендететін саналы тұтыну мен екінші қолға көшу.

Сәнге деген сұраныс мәселелері Экологиялық және әлеуметтік зиянмен (жылдам сән, қалдықтар, еңбек жағдайлары), экономикалық қысыммен (шығындардың өсуі, Санкциялар, сақ тұтынушылар), құндылықтардың өзгеруімен (саналы тұтынуға көшу, "тұрақты сәнге" қызығушылық), дизайнерлерден жаңа құзыреттілікті талап ететін ақпараттандыру мен цифрландырумен және артық өндірумен, брендтер сатылмаған өнімді жою арқылы бақылауға тырысады.

Экологиялық дағдарыс және жылдам сән: Сән-негізгі ластаушы заттардың бірі (CO2 шығарындыларының 10%, судың ластануының 20%), тез шығарылатын "бір реттік" заттарды шығарады. Тоқыма қалдықтарының үлкен көлемі (2024 жылы 120 миллион тонна) және мұхиттардағы микроталшықтар.

Әлеуметтік жауапкершілік: Дамушы елдерде (Бангладеш және т.б.) жалақысы төмен жұмыс күшін пайдалану. Брендтерге қойылатын талаптар еңбек жағдайларын жақсарту және тұрақты тәжірибеге көшу.

Экономикалық қиындықтар: Шикізат пен сапалы киім бағасының өсуі. Санкциялар және көптеген халықаралық брендтердің Ресейден кетуі, жергілікті нарыққа қайта назар аудару.

Тұтынушылардың сақтығы, қаржылық шектеулерге байланысты үнемі жаңа нәрселерді көргісі келмеуі. Тұтынушылық мінез-құлықты өзгерту: "Тұрақты" (тұрақты) және "саналы" сәнге, "велосипедке"сұраныстың артуы.

Жаңа буын құндылықтары экологиялық және әлеуметтік мәселелерге ауысады. Инновация және құзыреттілік: Дизайнерлерді индустрияның, ақпараттандырудың және цифрлық технологиялардың жаңа талаптарына бейімдеу қажеттілігі. Брендтер өмір сүру үшін инновациялар енгізуге мәжбүр.

Артық өндіріс: Сұранысты қанағаттандыруға деген ұмтылыс артық өндіріске әкеледі, оны брендтер жоюға мәжбүр етеді, бұл экологиялық проблемаларды күшейтеді. Жауаптар мен трендтер: Тұрақты сән мен жауапты тұтынуды дамыту. Бизнес-модельдердегі инновациялар, технологияларды пайдалану. Күшті бренд қауымдастықтарын құру. Жергілікті өндірісті ынталандыру. Мемлекеттік реттеу, мысалы, Францияда сатылмаған тауарларды жоюға тыйым салу.

Бастапқыда бұл әйелдердің шалбар кию құқығын қайтарып алуға деген ұмтылысы болды, бұл көптеген мәдени қақтығыстармен байланысты болды. Содан кейін өткен ғасырдың соңында теңдік орнатуға және буржуазиялық доминантты жеңуге байланысты "унисекс" стилінің дискурсы қалыптасты "әйел-ер адамның әл-ауқатының көрмесі". Бұл стиль негізінен субмәдени бастауларға сүйенді және ұзақ уақыт бойы танымал мәдениетте үстемдік етті.

Сәннің танымалдылығының мәселелері көп қырлы: қоршаған ортаға зиян келтіруден (ластану, жылдам сән қалдықтары) және әлеуметтік жауапкершіліктен экономикалық тұрақсыздыққа, кадрлардың жетіспеушілігіне және нарықтардың жабылуына дейін; сонымен қатар беткі тұтыну проблемасы бар, мұнда трендтерді іздеу жеке стильді іздеуді ауыстырады, ал сәннің өзі қысым мен белгісіздік тудырады, үнемі жаңару арқылы бақыт елесін жасайды.

Экологиялық және этикалық мәселелер Жылдам сән (Жылдам Сән): шамадан тыс тұтынуды ынталандырады және жүздеген жылдар бойы ыдырайтын тоқыма қалдықтарының (жыл сайын миллиондаған тонна) үлкен мөлшеріне әкеледі.

Ластану: киім өндірісі жаһандық CO2 шығарындыларының 10% -, өнеркәсіптік ағынды сулардың 20% -. жауап береді, су мен пестицидтердің көп мөлшерін пайдаланады. Микропластика: синтетикалық киімді жуу су объектілерін тамақ тізбегіне енетін микроталшықтармен ластайды.

Экономикалық және өндірістік мәселелер Шикізат импортына тәуелділік: отандық маталар мен аксессуарлардың жетіспеушілігі. Кадрлардың жетіспеушілігі: жұмысшы мамандарының кетуі, модельді "сатып алу-сату".

Нарықтардың жабылуы: әлемдік деңгейге шығудағы жергілікті брендтер үшін қиындықтар, ашықтық. Жоғары шығындар: салықтар, жалдау ақысы, несие алудың қиындығы, әсіресе шағын бизнес үшін.

Психологиялық және әлеуметтік мәселелер Тұтыну қысымы: Сән бақытты жаңа заттарды сатып алумен байланыстыра отырып, үнемі жаңару қажеттілігін тудырады. Даралықты жоғалту: өз стиліңізді қалыптастырудың орнына трендтерді соқыр ұстану. Тұрақсыздық: трендтер мен заттардың тез ескіруі, көңіл-күй мен әмиянға тәуелділік. Технологиялық мәселелер Цифрландырудың жеткіліксіздігі: бизнес-процестерге цифрлық технологияларды баяу енгізу, қағазбастылықты сақтау. Шешім көбінесе саналы тұтынуға көшу, табиғи материалдардан жасалған ұзаққа созылатын заттарға инвестиция салу, жергілікті брендтерді қолдау және отандық өндірісті дамыту және оңтайландыру үшін цифрлық құралдарды пайдалану деп аталады. Тұтынушылық стратегия форматынан кейінгі тұтыну стратегиясына сәннің шығуын айтуға болады, өйткені мінез-құлықтың әлеуметтік формасын таңдау үнемі жаңарып отырады, еркін, трансшекаралық және жеке болып табылады. Осылайша, сән өзінің уақытша мәртебесін растайды, сонымен бірге жеке тұлғаның өкілдік функциясын бекітеді. Эфемерлік сәйкестілік шексіз трансшекаралық процесте өзін көрсетеді, тұтынушы ол әр түрлі өмір салтын еркін және тұрақты түрде таңдай алатын, өзінің қашып кететін жеке басын бекітпестен, бірақ жеке тұлғаның полифониясына өзінің жеке басының әр түрлі қырларын көрсетуге мүмкіндік беретін пайдаланушыға айналады.

Әдебиеттер:

1. Әлімжанова а. ш. көркемдік эстетикалық құндылықтардың динамикасы қазақ халқының мәдениеті. - Алматы: Сирек, 2004. – 120 б.
2. Глазычев В.Л. Дизайн сол күйінде. Монография. М.: Еуропа, 2006. – 320 б.
3. Қаракөзова Ж.К., Хасанов М. Ш. Қазақ мәдениетінің ғарышы. - Алматы: Еуразия, 1993. - 78 б.
4. Килошенко м. и. сән психологиясы. – М.: Оникс, 2006. – 320 б.
5. Рассохина Э. А. қазіргі кездегі қазақтың ұлттық дәстүрлері киім. - Алматы: Онер, 1982. - 80 б.
6. Розенсон и. А. дизайн теориясының негіздері. – С-Пб.: Питер, 2007. – 224 б.
7. Шаханова н.Ж. қазақтардың дәстүрлі мәдениеті әлемі. - Алматы: Қазақстан, 1998. – 174 с

МАНЕКЕНДЕ МУЛЯЖДАУ ӘДІСІ: ТЕОРИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ, ТӘЖІРИБЕЛІК ҚОЛДАНЫСЫ ЖӘНЕ ҚАЗІРГІ ЗАМАНҒЫ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫ

Доскараева Ж.Е., Мейрбекова Ф.Л., Абуова М.А.

М.Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университеті, Шымкент, Қазақстан

Түйін

Бұл мақалада манекенде муляждау әдісінің киім үлгілеудегі ғылыми негіздері, оның теориялық аспектілері, тәжірибелік қолдану әдістері, заманауи технологиялармен байланысы және экологиялық аспектілері қарастырылады. Муляждау – тігін өндірісінде және жоғары сән индустриясында кеңінен қолданылатын инновациялық әдіс, ол киімнің үш өлшемді пішімін дәл құруға мүмкіндік береді. Зерттеуде традициялық және сандық муляждаудың салыстырмалы талдауы жасалып, олардың артықшылықтары мен кемшіліктері көрсетіледі. Сонымен қатар, 3D муляждау, виртуалды үлгілеу, жасанды интеллект қолдану және экологиялық тұрақтылық мәселелері талқыланады.

Бұл мақалада манекендегі модельдеу әдісінің ғылыми негіздері, оның теориялық аспектілері, практикалық қолданылуы, заманауи технологиялармен интеграциясы және экологиялық аспектілері қарастырылады. Муляж-бұл сән индустриясында және жоғары сән индустриясында кеңінен қолданылатын инновациялық әдіс, ол дизайнерлерге үш өлшемді киімнің дәл формаларын жасауға мүмкіндік береді. Зерттеуде дәстүрлі және цифрлық муляжға салыстырмалы талдау жүргізіліп, олардың артықшылықтары мен кемшіліктері анықталды. Сонымен қатар, 3D муляждау, виртуалды модельдеу, жасанды интеллектті қолдану және тұрақты даму мәселелері талқыланады.

Түйінді сөздер: Муляждау, манекенде үлгілеу, киім дизайны, 3D муляждау, сән технологиялары, сандық модельдеу, тұрақты даму, эксперименталды дизайн.

Муляждау әдісі – дәстүрлі пішімдеуге қарағанда, матаның табиғи құлауын анықтау, күрделі пішіндерді құру және көркемдік шешімдерді нақты жүзеге асыруға мүмкіндік беретін әдіс. XIX ғасырдан бастап, муляждау сән индустриясында кеңінен қолданылады және бүгінде 3D технологиялар мен сандық үлгілеу құралдарымен біріктіріліп, жаңа деңгейге жетуде. Бұл зерттеудің негізгі мақсаты – муляждау әдісінің теориялық және тәжірибелік негіздерін зерттеу, оның заманауи әдістерін талдау және сандық технологиялармен ықпалдастығын анықтау.

Муляждау әдісінің тарихи дамуын талдау;

-Киім үлгілеудегі дәстүрлі муляждау әдістерін сипаттау;

-Сандық муляждау және 3D үлгілеудің артықшылықтарын анықтау;

-Муляждаудың экологиялық аспектілерін қарастыру.

Муляждау әдісінің тарихи дамуы: Муляждау әдісінің тарихы антикалық дәуірден бастау алады. Грек және рим дәуірінде дизайнерлер киім пішінін тігінсіз қалыптастырып, матаның табиғи бүктемелерін пайдаланған. XIX ғасырдың соңында бұл әдіс Haute Couture сән үйлерінде кеңінен қолданылды. Madeleine Vionnet, Cristóbal Balenciaga, Christian Dior сияқты дизайнерлер муляждау техникасын жетілдіріп, киім силуэтін жақсартты.

Қазіргі уақытта Bunka Fashion College (Жапония), Central Saint Martins (Ұлыбритания), Fashion Institute of Technology (АҚШ) сияқты әлемдік деңгейдегі сән мектептері муляждау әдісін оқыту жүйесіне енгізген. Муляждаудың негізгі принциптері:

-Материалды таңдау: муслин, мақта, жібек, трикотаж.

-Манекенге орналастыру: түйреуіштермен бекіту, силуэтті қалыптастыру.

-Үлгіні қағазға көшіру: пішімді жасау, техникалық сызбаларды әзірлеу.

Дәстүрлі муляждау әдістері: Киім үлгілеудегі дәстүрлі муляждау – матаны манекенге бекітіп, қажетті пішіндерді қолмен қалыптастыру арқылы жүзеге асырылады.

Сандық муляждау және 3D технологиялар: Қазіргі уақытта CLO 3D, Marvelous Designer сияқты бағдарламалар виртуалды муляждау әдісін қолдануға мүмкіндік береді. Бұл әдіс материал шығынын азайтып, өндіріс уақытын қысқартады.

Дәстүрлі және 3D муляждаудың салыстырмалы артықшылықтары мен кемшіліктері төменде көрсетілген:

Әдіс	Артықшылықтары	Кемшіліктері
Дәстүрлі муляждау	Матаның табиғи құлауын бақылау, қолмен өңдеу мүмкіндігі	Уақытты көп қажет етеді, мата шығыны көп
Сандық муляждау	Матаның қозғалысын дәл болжау, шығынды азайту	Техникалық дағдыларды талап етеді

Экологиялық аспектілер

-Дәстүрлі муляждау кезінде матаның қалдықтары көп.

-3D муляждау материалдық шығындарды азайтады.

Бұл зерттеу муляждау әдісінің тарихи дамуын, қазіргі заманғы тәжірибелік қолданысын және 3D технологиялармен ықпалдастығын қарастырды. Негізгі нәтижелер:

-Дәстүрлі муляждау әдісі киім үлгілеудің негізгі тәсілі ретінде маңызды орын алады.

-3D муляждау технологиялары сән индустриясын жаңғыртуда.

Экологиялық тұрақтылықты қамтамасыз ету үшін сандық муляждау маңызды рөл атқарады. Болашақ зерттеулер үшін ұсыныстар:

-Жасанды интеллект көмегімен автоматтандырылған муляждау жүйелерін дамыту.

-Қазақ ұлттық киім үлгілерін муляждау әдістерін зерттеу.

Киім дизайнындағы манекен әдісі (немесе макет әдісі, драп) — бұл матаны тікелей көлемді модельге (манекенге) салу арқылы киім жасаудың теориялық негізі, бұл күрделі пішіндерді жасауға, сәйкестік пен пропорцияларды тексеруге мүмкіндік береді, ал практикалық қолдану көлемді кесуді, модельдеуді және бірегей бұйымдарды жасауды қамтиды, ал заманауи технологиялар физикалық манекендерден көшті АЖЖ-де 3D сканерлеуге және виртуалды манекендерге, бірақ принцип бірдей: пішінмен жұмыс.

Теориялық негіздері Тік бұрыш принципі: пропорцияларды дәл бекіту үшін манекенде сызықша, сантиметр және Бор (тік, көлденең) көмегімен құрылымдық тор жасау.

Шаншу: матаны манекенге түйреуіштермен бекіту, бүктемелер, драптар мен дартс жасау.

Пішінмен жұмыс: матаның пішінге қалай "жататынын", оның қалай жабылатынын, көлем мен сызықтар жасайтынын түсіну.

Практикалық қолдану Модельдеу: күрделі кесіндісі бар бірегей, авторлық модельдерді (көйлектер, юбкалар, блузкалар) жасау.

Дизайн: драпты манекеннен қағазға ауыстыру (сызба салу).

Фитинг және фитинг: өнімді белгілі бір фигураға тамаша сәйкестендіру.

Заманауи технологиялар 3D сканерлеу: адам денесінің нақты сандық модельдерін жасау. Виртуалды манекендер (CAD/CAM): мата физикасын имитациялайтын 3D бағдарламаларын қолдана отырып, компьютерде киімді модельдеу.

Бағдарламалық жасақтама (CAD): корсет сияқты үш өлшемді дизайн үшін виртуалды манекендер жасау. Манекен әдісі Физикалық инкарнациядан цифрлық модельдерге ауыса отырып, іргелі болып қала береді, бірақ басты мақсат — үйлесімді және әдемі киім жасау.

Манекен әдісі (немесе макет әдісі, шаншу) - бұл матаны тікелей көлемді модельге (манекенге) орау арқылы киімді жобалау әдісі, ол адамның фигурасын имитациялайды, өнімнің құрылымын жасайды және реттейді, оң жақ бұрыш заңына сүйенеді және силуэт, сәйкестік және бөлшектерді қалыптастыру үшін дәл өлшемдер. Теориялық негіздерге дене пішіндерін түсіну және дизайн принциптері кіреді, ал координаталық торды қолдану, драптау, дартс пен катпарларды түйреуіштермен бекіту, пішін мен модельге дәл сәйкес келетін өрнектер жасау, содан кейін оларды қағазға тасымалдау.

Теориялық негіздері Анатомиялық нұсқаулар: негізгі сызықтарды жасау үшін кеуде қуысының жоғары нүктелерін, иық пышақтарын, кеуде ортасын, бел сызығын және жамбасты пайдалану.

Тік бұрыш заңы: барлық құрылымдық сызықтар (тігінен және көлденеңінен) бір-біріне тік бұрышпен қатаң түрде қолданылады.

Драп: манекенде бұйымның пішіні мен көлемін жасау үшін матаның физикалық қасиеттерін пайдалану. Манекен: пішінге еліктейтін әдістің негізі (жұмсақ, жылжымалы, жеке болуы мүмкін), координаталық тормен.

Практикалық қолдану Манекенді дайындау: өрім мен бордың көмегімен манекенге координаталық торды (көлденең және тік сызықтар) жағу.

Өлшемдер: фигураның негізгі нүктелерін дәл өлшеу, мысалы, кеуде орталықтары мен иық пышақтарының шығыңқы нүктелері арасындағы қашықтық, дәлдік үшін көкірекшені ескере отырып. Түйреуіш (Драп): матаны манекенге түйреуіштермен бекіту, дартс, бүктемелер, драперлер қалыптастыру, қажетті көлем мен сәйкестікті жасау.

Дизайн: модельді жаттықтыру, бөлшектерді түзету, асимметрия мен құрылымдық тігістерді манекенде тікелей жасау. Үлгілерді алып тастау: қажетті пішінді жасағаннан кейін, манекеннен мата алынып тасталады және одан әрі кесу үшін тұрақты үлгілерді жасау үшін алынған құрылым қағазға ауыстырылады.

Артықшылықтары Көрнекілік: матаның қалай жататынын көруге және модельдің көлемі мен силуэтін 3D форматында бағалауға мүмкіндік береді.

Сәйкестік дәлдігі: фигураға тамаша сәйкестікті қамтамасыз етеді.

Шығармашылық: дәстүрлі сызба салу кезінде алу қиын күрделі драперлер мен бірегей үлгілерді жасау үшін өте қолайлы. Манекен әдісі — бұл жаңа силуэттерді жылдам іздеуге мүмкіндік беретін көлемді пішіндерді жасай отырып, кері байланыспен (импульс, оқушылар) медициналық дағдыларды (реанимация, жарақат) жаттықтыру және киімді жобалау (матадан тігу әдісі) үшін адам денесінің имитаторларын пайдаланатын әмбебап оқыту және жобалау құралы және заманауи технологиялар интерактивтілікті қосады (БҚ, сенсорлар) және реализм (анатомиялық бөлшектер, тренажерлардың "жандануы") қарапайым тігінші формаларынан бастап физиологиялық реакцияларды имитациялайтын жетілдірілген тренажерлерге дейін оқыту мен шығармашылықтың тиімділігін арттыру,

Практикалық қолдану Медицина: жүрек-өкпе реанимациясын (ЖЖЖ) үйрету, таңу, жарақаттарға алғашқы көмек көрсету, хирургиялық дағдыларды жаттықтыру, дағдарыстық араласулар.

Тігін және дизайн: жаңа пішіндерді, силуэттерді жасау, киімді күрделі есептеулерсіз түзету үшін манекендегі матаны тігу (драп) әдісі. тігуді қалаймын.

Киімді жобалау: бұйымдарды жақсырақ орналастыру үшін өлшемді реттеу мүмкіндігі бар теңшелген тігінші манекендерін жасау.

Заманауи технологиялар Интерактивті тренажерлер: массаж, желдету сапасын бақылайтын, импульсті, тыныс алуды, оқушылардың реакциясын имитациялайтын, бағдарламалық жасақтама арқылы кері байланыс беретін датчиктері бар манекендер.

Анатомиялық дәлдік: қозғалмалы буындары бар манекендер, күрделі манипуляцияларды жасауға мүмкіндік беретін дененің нақты құрылымы.

Мамандандырылған модельдер: белгілі бір жағдайларға арналған тренажерлер (мысалы, суда құтқару), сондай-ақ белгілі бір жарақаттарды жаттықтыру үшін, мысалы, Материалдар: матаның жұмысын жақсартатын тігінші манекендері үшін серпімді полиуретанды көбіктерді, сондай-ақ шынайылық үшін медициналық тренажерлардағы материалдардың комбинацияларын пайдалану. Манекен әдісі (муляж әдісі, түйреуіш) — бұл маталар мен түйреуіштер арқылы манекенге тікелей киімді модельдеудің дәстүрлі технологиясы, бірақ заманауи технологиялар оны виртуалды құру және түзету үшін сандық манекендерді (3D модельдеу), сондай-ақ физикалық манекендерді (реттелетін, дәл белгілеумен) және күшейту үшін макет материалдарын қолдана отырып тереңдетеді процестің дәлдігі мен тұрақтылығы, бұл көлемді бірден көруге, өзгертулер енгізуге және

күрделі пішіндерді жасауға мүмкіндік береді, дәстүрлі дизайнмен салыстырғанда уақыт пен қалдықтарды азайтады.

Манекен әдісіндегі заманауи технологиялар Сандық макет (Digital Fashion): 3D манекендер: сандық мата "киінетін" виртуалды модельдерді жасауға мүмкіндік беретін бағдарламалық жасақтама, нақты уақыттағы Драпер мен сәйкестікті имитациялайды, бұл физикалық макеттерге деген қажеттілікті айтарлықтай азайтады.

Тұрақтылық: виртуалды макет жасау көміртегі ізін физикалық ізбен салыстырғанда 95% төмендетеді.

Қазіргі физикалық манекендер: Реттелетін және реттелетін: өлшемдері мен пропорцияларын өзгерту мүмкіндігі бар манекендер (мысалы, реттегіштер арқылы), әртүрлі фигураларды дәл қайталайды. Белгілеумен: кәсіби манекендерде таңбалауды жеңілдету және күрделі құрылымдарды (корсет, Драпер) салу үшін кеуде, бел, Жамбас сызықтары бар. Жоғары тығыздық: материалдар (полиуретанды көбік, берік маталар) жақсы Бекіту мен беріктікті қамтамасыз етеді. Инновациялық материалдар мен құралдар:

Мамандандырылған маталар: дұрыс жабылатын және сызықтарды оңай белгілеуге мүмкіндік беретін нан маталарын (калико, муслин), сондай-ақ дәл сәйкестендіру үшін тығыз материалдарды қолдану. Нақты құралдар: матаға зақым келтірмейтін, бірақ құрылымдық элементтерді анық бекітетін маркерлер, қарындаштар, түйреуіштер.

Заманауи технологияның артықшылықтары Жылдамдық пен дәлдік: нәтижені лезде көлемде қарау және жылдам түзету.

Шығармашылық: жазықтық модельдеу кезінде қол жетімді емес күрделі және авангардтық формаларды құру мүмкіндігі. Үнемдеу және экология: қымбат материалдарды тұтынуды азайту және қалдықтарды азайту. Осылайша, манекен әдісі өзекті болып қала береді, бірақ цифрлық құралдармен толықтырылып, киімді модельдеу процесін икемді, дәл және заманауи етеді.

Әдебиеттер:

1. Флетчер, К. (2019). "Тұрақты сән және тоқыма: Дизайн жолдары." Routledge баспасы.
2. Смит, Э. (2017). "Муляждау әдісінің тарихи дамуы және қазіргі заманғы қолданысы." Сән тарихы журналы.
3. Джонсон, А. (2018). "Киім дизайнындағы муляждау: теория мен практика." Сән және тоқыма журналы, 15(3), 45-58.
4. Робертс, Л. (2021). "Муляждау әдісін оқытудағы инновациялық тәсілдер." Сән білім беру журналы, 19(2), 88-102.
5. Ким, Х. және Парк, С. (2021). "Сән дизайнындағы сандық муляждау әдістері." Сән технологиясы журналы.
6. Ли, Юн-Хи және Ким, Жи-Су (2020). "Сандық муляждау: 3D модельдеу бағдарламаларын қолдану."
7. Гарсия, М. (2020). "3D муляждау: Сандық технологиялардың киім дизайнына әсері."
8. Чжан, Вэй (2019). "Муляждау және тұрақты сән: экологиялық аспектілер."
9. Браун, С. (2016). "Киім конструкциясындағы муляждау техникасы."

ЗАМАНАУИ ЭТНИКАЛЫҚ СӘНДЕГІ МӘДЕНИ ДӘСТҮРЛЕР МЕН ИННОВАЦИЯЛАР

Доскараева Ж.Е., Мейрбекова Ф.Л., Абуова М.А.

М.Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университеті, Шымкент, Қазақстан

Түйін

"Біздің тарихымыздың белгілі бір кезеңдерінде, нақтылай айтар болсақ, Кеңес Одағы кезінде көптеген адамдар "ерекшеленбеуге" мәжбүр еді сол себепті бұл бізді Ұлттық киім мен зергерлік бұйымдарды тек мереке күндері кию керек деп ойлауға алып келіп соқты. Кеңес Одағы кезінде біздің ана-әпкелеріміз барынша қарапайым киім киуге көп назар аударған болатын. Мұның бәрін күнделікті өмірде де киюге болатынына қарамастан " соңғы жылдары Қазақстан жастары арасында этникалық мотивтері бар киім мен аксессуарлар үлкен танымалдылыққа ие болуда. Ұлттық бірегейлік тақырыбы Ресейде жұмылдырылғаннан кейін одан да өзекті болды, нәтижесінде Қазақстанға 400 мыңнан астам ресейліктер келді. Бұл азаматтардың тілге, мәдениетке деген көзқарасына әсер етті және сән де айналып өтпеді. Көптеген дарынды жастарымыз өзіміздің ұлттық киімді жаңаша этникалық стильге өзгертіп келеді және нәтижесінде қазіргі таңда кішкентай бал бөбегімізден ақ жасулықты әжселерімізге дейін қазақи нақыштағы шапан, нымша, қамажай көйлек секілді киімдерімізді тек қана мейрамда ғана емес күнделікті өмірде де киюді сәнге айналдырды.

Түйінді сөздер: заманауи сән, дәстүрлі киімдер.

Қазақ өнері туралы деректер онша көп емес. Шабыт іздеп, мен мұражайларға жиі барамын, кітап оқимын. Осылайша, идеяларды ақпараттың әр түйірінен алып тастап, оларды үлкен суретке біріктіру. Брендтің іргетасы-менің көзқарасым арқылы біздің түркі тарихымыз. Тарихи компонентке өте мұқият болу керек. Өйткені кейбір ұлттық әшекейлер белгілі бір әшекейлерде орынсыз көрінеді. Бренд заманауи түрде жасалса да, біз сәйкестіктен алшақтамаймыз. Ұлттық қазақ көйлектерінің ерекшеліктері қазіргі кезеңде дәстүрлі қазақ стиліндегі киімдерді Қазақстаннан тыс жерлерде сән сарапшылары жоғары бағалайды. Әлемдік дизайнерлер шығыс дәстүрлеріне көбірек бет бұруда, ал американдық Vogue қазақтардың ұлттық киіміне тандануда. Біз оны келесі белгілермен танимыз: күрделі ою-өрнектер мен өрнектер. Олар тек безендіру ғана емес, сонымен қатар Очарование ретінде де қызмет етті. Әр ою-өрнектің өзіндік жасырын мағынасы бар. Ашық түстер. Практикалық және ыңғайлылықтан басқа, қазақтар әрқашан тартымды болуға ұмтылды. Көп қабатты. Көйлектің үстіңгі жағы мен юбкасы бөлек тігілген. Мереке күндері де, күнделікті өмірде де әйелдер камзол мен кең белбеу киді. Тері, жүн және қауырсын-көшпенділердің ұлттық киімдерінің ажырамас элементтері. Уақыт өтіп жатыр, бірақ дәстүрлер қалады. Қазіргі заманғы киімдерде этникалық мотивтер жаңа трендтермен өрілген. Сонымен, күрделі өрнектер әлі де қазақ көйлектерінің басты безендірілуі болып табылады, дегенмен олар жаңа формаға ие болады.

Сұраныс саны өскен аксессуарлар еліміздегі қазақ жастарымен қатар шет елдерді бағындыруда. Осыдан бірнеше жыл бұрын ғана көпшілік арасында қазақи нақыштағы киімдерді тек жасы үлкен адамдар киеті деген стереотип қалыптасқан болатын. Ал қазіргі таңда ұлттық бұйымдар мен киімдер барлық жас аралығындағы адамдар арасында кеңінен таралған. Ою-өрнек кез келген стильге сәйкес келеді. Оған дәлел – отандық дизайнерлердің қолөнер жұмыстары. Қазақи бас киімдердің күнделікті өмірдегі панама мен қалпақтардан ерекшелігі оның ұлттық нақыштағы тарихи оюлармен, тастармен безендірілуінде. Ондағы әр өрнектің өзіндік мағынасы, сыры бар. Мысалы, көбінесе қошқар мүйіз, өркеш оюлары ұлттық киімдердің безендірілуінде қолданады. Тарих айнасында бұл оюлар береке-

бірліктің символы болып саналады.

Ұлттық стиліміздің дамып келе жатқаны соншалық кейбір тойларда дресс-кодтың қазақи нақышта болуы той иелерінің сұранысына айналып жатады. Соның бірі әнші-блогер Елімізде көптеген этностық мотивтегі дүкендер өз жұмыстарын қарқынды түрде жүргізуде. Шапан, бас киімдерді Ұлыбритания, Франция және басқа да елдерге сый ретінде алатынын, шет ел азаматтары тапсырыс беретінін атап өтті. Дизайнер Айсұлу Құрманова өзінің ұлттық бұйымдарға жақын екенін айтып, жастардың өз тарихын ұмытпай, насихаттап жүргенін қалайды. Ал өткенін құрметтейтін адам ұлттық киімдерді де киіп жүретінін айтады. Болашақта Айсұлу ханым айдентикамызды сақтап, спорттық үлгідегі киімдерді шығаруды мақсат етеді. Ішкі нарықтағы әр тақия – эксклюзив. Әр бас киімнің тасы, бояуы мен өрнектері бір-бірінен ерекше. Тіпті шашу дәстүріндегі заманауи стильді киімдер дәріптелген. Осындай отандық дизайнерлердің еңбектері барлығын таң қалдырып, ұлттық айдентикамыздың жаңғыруына үлес қосуда. Алайда, заманауи стильді бірі ұнатса, тағы бірінің көңілінен шыға бермейді. Біздің дизайнерлер батыстың тенденциясын алып қана қоймай, өзіндік ұлттық ерекшеліктерімізді сақтап түрлі заттар ойлап тауып жатыр. Нәзік жандылар қазақи дүниелерді заман талабына сай икемдеп, күнделікті өмірде киюді әдетке айналдырған. Болашақта осы қарқында мәдениетіміз дами берсе, әлемдік ареналарды, сән үйлерін бағындыратынымыз анық. Этникалық, экономиялық және климаттық жағдайлар ескеріліп, ежелгі дәстүрлер бойынша тігіледі. Қазақтарда ішкі, сырттық, сулық, бір киер, сәндік және кейбірінде салтанат-ғұрып киімдері болады. Бір киер киім деп қымбат маталардан әшекейлеп тігілген, той-думандарға, жиындарға барғанда, жат елге сапарға шыққанда киетін сәнді киімдерді атаған.

Қазіргі этникалық сәндегі мәдени дәстүрлер мен инновациялар бір-бірімен тығыз байланысты, бірегей стиль жасайды: дизайнерлер халықтық ою-өрнектерді, кесінділерді, табиғи материалдарды және қолдан жасалған бұйымдарды пайдаланады, бірақ оларды заманауи силуэттер мен технологияларға бейімдейді, тарихты, даралықты және жаһандануды 60-шы жылдардағы хиппи сілтемелерінен бастап haute сәнді топтамаларына дейін жарқын және ерекше бейнелерге біріктіреді couture.

Этникалық сәндегі дәстүрлер Халықтық мотивтер: дәстүрлі ою-өрнектерді, кестелерді (мысалы, тапа, геометриялық өрнектер), әртүрлі мәдениеттерден (Азия, Африка, Америка) рәміздер мен түстер палитраларын қолдану. Қолөнер: қолдан жасалған (қолмен жасалған), машинамен тоқылған, табиғи бояғыштар мен материалдарды (зығыр, мақта) пайдалану. Тарихи сілтемелер: хиппилер сияқты субмәдениеттердің объективі арқылы әртүрлі дәуірлердегі халықтық костюмдермен, силуэттермен және киім элементтерімен Шабыт.

Этникалық сәндегі инновация Заманауи бейімделу: этникалық элементтерді күнделікті киімге (prêt-à-porter) және жоғары сәнге (haute couture) біріктіру. Технология: дәстүрлі үлгілерді жасау және көбейту үшін заманауи технологияларды қолдану, мысалы, машиналық кесте немесе басып шығару арқылы. Даралық: Этно-стиль өзін-өзі көрсету, тамырларға құрмет көрсету және жаппай сән мен бірегейлік арасындағы тепе-теңдікті сақтай отырып, бейнеге "ертегілерді" қосу тәсіліне айналады. Жаһандану: бір аймаққа байланысты емес, "жаһандық" этниканы құра отырып, әртүрлі мәдениеттердің (Азия, Африка, Таяу Шығыс) элементтерін араластыру.

Өзара әрекеттесу мысалы Yves Saint Laurent сияқты дизайнерлер этникалық мотивтерді қолданып, оларды сән-салтанатпен байытты, ал Александр Маккуин драма қосты, ал қазіргі заманғы брендтер (мысалы, Азияда) Кензо сияқты жеке тұлғаға баса назар аударады. Қазіргі этникалық сән-бұл әртүрлі халықтардың мәдени дәстүрлерін халықтық ою-өрнектерді, табиғи маталарды және дәстүрлі кесу элементтерін (кесте, зергерлік бұйымдар) қолдана отырып, өзекті тенденциялармен үйлесімді үйлестіретін, бірақ оларды заманауи силуэттерге бейімдейтін, фольклорды көшіріп қана қоймай, ерекше және ерекше бейнелер жасайтын жарқын құбылыс. Ол қолдан жасалған бұйымдар мен тарихты бағалайды, даралықты және тамырға құрметпен қарайды, мысалдармен казак ою-өрнегі, Үнді сарайлары және африкалық іздер түрінде, бірақ әр түрлі этностардың стильдерін бір

киіммен араластырмау маңызды.

Этникалық сәндегі негізгі мәдени дәстүрлер: Ою-өрнектер мен рәміздер: терең мағынасы мен тарихы бар ұлттық өрнектерді (қазақ, Африка, Үнді) пайдалану.

Материалдар мен әдістер: табиғи маталарды (зығыр, макта) және қол техникасын (кесте, тоқу), соның ішінде қолдан жасалған элементтерді жандандыру. Түс схемалары: халық костюмдеріне тән жарқын, қарама-қарсы комбинациялар, бірақ қазіргі заманғы интерпретацияда. Силуэттер мен пішіндер: шапан, қажеке (жилет) сияқты дәстүрлі киімге сілтеме жасайтын Бос, ұшатын пішіндер. Аксессуарлар: көріністі толықтыратын ұлттық стильдегі зергерлік бұйымдар (шашбау, шекелик), сөмкелер, белбеулер және бас киімдер (бас киімдер).

Бұл қазіргі сәнде қалай көрінеді: Эклектика: жапондық стильдегі африкалық басылымдар сияқты еуропалық кесілген этникалық басылымдардың үйлесімі.

Заманауи бейімделулер: ұлттық элементтер күнделікті киімге біріктірілген: кестеленген көйлектер, заманауи гардеробқа арналған этникалық аксессуарлар, ыңғайлы болу үшін үнді-Батыс жиынтықтары. Даралық: этникалық стиль халықтық костюммен "киінбей", мәдениетпен және тарихпен байланысын көрсете отырып, өз ойын білдіруге мүмкіндік береді. Этникалық бейнені құру ережелері: Әр түрлі халықтардың стильдерін араластырмаңыз.

Көріністі тым түрлі-түсті етіп жасамаңыз, жарқын элементтерді теңестіріңіз. Аксессуарлар жалпы стильге сәйкес келуі керек. Қазіргі қазақ этникалық сәні дәстүрлі элементтерді — ою-өрнектерді, камзолдардың, сәукелелердің, шапандардың силуэттерін-әлемдік трендтермен үйлесімді үйлестіреді, күнделікті өмірге және ерекше жағдайларға арналған стильді және ерекше киім жасайды, заманауи маталар мен декорды пайдаланады, бұл мұраға құрмет пен инновацияға деген ұмтылысты көрсетеді. Дизайнерлер қазақ мотивтерін көйлектерге, курткаларға, аксессуарларға біріктіріп, оларды қалалық гардеробтың бір бөлігіне айналдырады. Негізгі элементтер және олардың қолданылуы: Ою-өрнектер: дәстүрлі қазақ өрнектері (геометриялық, өсімдік) кесте тігуде, жаккард кірістірулерінде, шарфтарда этникалық екпін жасай отырып қолданылады.

Бас киімдер: сәукеле мен кимешек керемет аксессуарлар түрінде стильдендірілген (мысалы, брошюралар, декор элементтері) және олардың пішіндері заманауи модельдерге шабыт береді, мысалы, үшкір шляпалар. Камзол: кестеленген немесе жиектелген көкірекше шалбармен немесе көйлектермен үйлесетін іскерлік көріністің бір бөлігіне айналады. Шапан (халат): жеңіл шапан, көкірекше немесе көйлек түрінде қолданылады, иіс пен әрлеу сызықтарын сақтайды. Маталар мен бөлшектер: барқыт, жібек, киіз, былғары, жиек, моншақ және металл элементтері мәдениеттің байлығына баса назар аудара отырып, заманауи стильдерге біріктірілген.

Бұл қазіргі сәнде қалай көрінеді: Күнделікті өмір үшін: этно-декоры бар миди көйлектер, ұлттық өрнектері бар Жібек шарфтар, кестеленген көкірекшелер.

Іскерлік стиль үшін: әшекейлері бар курткалар мен шалбар, ұлттық кесілген элементтері бар көйлектер, бедерлі аксессуарлар. Кешкі шығу үшін: көп қабатты юбка, кең жеңдер мен жиектері бар жеңіл матадан жасалған көйлектер, сондай-ақ ұлттық мотивтері бар зергерлік бұйымдар. Осылайша, Қазақстандағы этникалық сән-бұл көшпенділердің мұрасы өзекті және бірегей бейнелерге айналатын тірі процесс.

Қазақ сәні әлемдік индустрияға еніп, барған сайын назар аударуда. Ол батыстық трендтерді ғана емес, сонымен қатар өзінің ерекшеліктері мен дәстүрлерін сақтайды. Кескінге этникалық жоспардың қызықты бөлшектерін қосып, әлемдік брендтердің қымбат аксессуарларына қарағанда әлдеқайда ерекше көрініс жасайды. Көптеген жастар қазақтың дизайнерлерін қолдап қазақи нақыштағы киімдерді киюді трендке айналдыруда. Заманауи киімді инновациялау арқылы этникалық киім тігу қазіргі дизайнерлердің хоббиіне айналып келе жатыр. Және менде сол дизайнерлердің қатарына қосылып өзіміздің қазақ киімдерімізді әлемдік нарыққа шығару менің басты мақсатым.

Әдебиеттер:

1. «Қазақстан»: Ұлттық энциклопедия / Бас редактор Ә. Нысанбаев – Алматы «[Қазақ энциклопедиясы](#)» Бас редакциясы, 1998 жыл. [ISBN 5-89800-123-9](#), V том
2. Қазақ мәдениеті. Энциклопедиялық анықтамалық. Алматы: “Аруна Ltd.” ЖШС, 2005 [ISBN 9965-26-095-8](#)
3. Шаңырақ : Үй-тұрмыстық энциклопедиясы. Алматы : Қаз.Сов.энцикл.Бас ред., 1990 [ISBN 5-89800-008-9](#)
4. Алматыкітап "Қазақ халқының ұлттық киімдері" 2007 жыл, Ханият Б.; Сужикова А.

АРНАЙЫ КИІМДЕР КОЛЛЕКЦИЯСЫН COREL DRAW БАҒДАРЛАМАСЫМЕН КӨРКЕМДЕП ЖОБАЛАУ

Мейрбекова Ф.Л., Доскараева Ж.Е., Абуова М.А.

М.Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университеті, Шымкент, Қазақстан

Түйін

Corel DRAW - бұл векторлы бейнелерді жасаудағы үлкен мүмкіндіктері бар қазіргі заманың ең танымал бағдарламаларының бірі болып табылады. Corel DRAW бағдарламасында контурларды әр түрлі және қолайлы басқару шаралары бар, сонымен бірге мәтінмен жұмыс істеу құралдары жоғары дамыған. Бояу және мөлдірлік Corel DRAW - та әртүрлі, ал оларды басқару жұмыстары түсінікті болып келеді. Бірыңғай және градиентті бояулардан бөлек аралас, фронтальды бояулар бағдарламаларда көптеп кездеседі. Үлкен жобаларды жасау кезінде бояулар мен түстердің кітапханасы, шаблондарды қолдануға болады. Жартылай мөлдір, жұмсақ нәзік көлеңке, болжаммен алынған құралдар, объектінің сыртқы нобай сызығының орналасуы, дайын объектіні арнайы құрал - саймандармен бояу салынған суреттің нәтижесінде ерекше әсер береді. Corel DRAW бағдарламасы векторлы графиктерді тұрғызуға арналған бағдарлама болғандықтан, кез-келген сурет салуды талап етілген жағдайда қолданылған жөн. Жоғарыда атап айтылған мүмкіндіктерді пайдалана отырып киімнің композициялық шешімін табу, киімді көркемдеп сәндеу, бұйымның эскизін тұрғызу және адам тұлғасын салу мәселелерін шешуге болады.

Түйінді сөздер: *Логотип, Corel DRAW*

Компьютер технологиясын қолданып киім көркемдеп жобалау барысында бейнеленген адам тұлғасының пропорциялық қатынаста болуын қадағалау қажет. Киімдерді көркемдеп жобалауда киімнің түстік үйлесімділігін анықтайды. Corel DRAW бағдарламасында "түстер гаммасымен" танысып, түстер палитрасымен жұмыс жасауға болады. киім түстерінің әсері мен қасиеттерін анықтауға үйрету қажет.

Суретшінің ойы бойынша арнайы киім сәнді және қызықты болуы мүмкін. Күнделікті жаңа өзгерістер оны ыңғайлы және әдемі қылады, сонымен қатар бұл кезде киім конструкциясында да өзгерістер болады, ал киімдер үлкен көркемдік және образдық қасиеттерге ие болады. Бірақ тапсырыс берушінің талаптарыда жоғарлай түседі.

Арнайы киімнің болашағы - комплектерде, оған қосымша бас киімдер, аяқ киімдер, киім, сәнді түстік гаммада және стилистикада. Жаңа әдемі және қызықты киімдерді жасағанда үлкен ұйымдарға әр түрлі киімге қойылатын талаптардың шарттарында жұмыс істеуге тура келеді, сонымен қатар әр түрлі имидждік талаптарын шешіп отыру керек.

Модельдер және оның басқа да бөлшектері өздеріне мынандай талаптарды біріктіреді: әдемілік, функциональдық, жұмыс істеуге және қозғалуға ыңғайлылық. Арнайы киімдердің жобалау талаптарына келесі негізгі еңбек сұрақтары мен шарттары жатады:

- Өндірістегі зиянды және қауіпті факторлардың сипаттамасы (олардың әсерінің ұзақтылығы, интенсивтілігі, қайталануы және әсері үлкен роль атқарады);

- Технологиялық процесстерді дайындаған кезде жұмысшының эргономикалық және негізгі тұрысы;

Өндірістік зиянды және қауіпті факторларды зерттеп оқығанда оларға қандай мата таңдау керек олда өз әсерін тигізеді, мата беті қорғаныс жабындыларымен жабылған болғаны жөн және конструкциялық элементтері, оларға сыдырма түрі, жең ауызын және шалбар балағын өңдеу, қорғаныш жапсырмаларының, қалталардың түрі мен орналасу жерін білу қажет.

Жұмысшылардың эргономикалық зерттеулерін жүргізу (адамның сипатты тұрыстарын) технологиялық процесстердің операцияларын орындағанда қажетті.

Арнайы киімнің қорғанысы және эксплуатациялық қасиеттері және оның еңбек талаптарына сәйкес келуі конструкциясымен және қолданылатын матасымен анықталынады. Арнайы киім конструкциясы гигиеналық талаптарды қанағаттандыру керек. Егер өндірістік факторлар жұмысшыларға әсер ететін (қышқылдар, щелоч тамшылары, от тамшылары электрлік ток кезінде) толығымен костюмге әсер етпесе, тек қана оның жеке бөліктеріне әсер етсе, онда бұл жағдайларда жеке киім бөлшектеріне ғана қорғанысты қолданылады.

Костюм комплектісі климаттық және эксплуатациялық талаптардан бекітіледі: қыста ащық алаңдарда жылытқыштарымен, жазда жылытқышсыз). Шаң - тозанды жұмыстарда денеге ешқандай ауыртпашылық түсірмейтін және тез жуылатын болса онда қарапайым костюм немесе жартылай комбинизон қолданылады. Сол себепті арнайы киімдерді жобалу процесстерінде еңбек шарты мата тандаудағы және конструкциялық шешіміне негізгі анықтаушы фактор болып табылады.

Бүгін арнайы киім - бұл қарапайым, біркелкі униформа, қауіпсіздік үшін өндірістік жұмыстарына арналған. Бірінші орында арнайы киім ол компанияның фирмалық стили болып табылады - оның логотипі.

Логотип – бұл компанияның түр –келбеті; оның жұмысын фирмаға көңіл аудару, нарықта тауарларды барлық тауарлар арасынан ерекшелендіріп көрсету мақсатында жасалынады. Барлық стилистикалық элементтері (түстік гамма, графикалық материалдар,суреттің анықтылығы мен ашықтылығы) компания логотипінің қабылдау ерекшелігін және қарапайымдығын көрсетеді.Дайын бұйымға түсті лаготипті түсіру үшін пигментті басу әдісі арқылы жеңіл жүзеге асады.

Эскизді жоба дайындау барысында бұйымдар және оның қосалқы бөлшектерінің нұсқаулары қарастырылады.

Арнайы киім келесі негізгі талаптарға жауап беруі керек:

- Жұмысшының жұмыс ауқымы бойына функциональды жағдайын және жұмысқа төзімділігін қамтамасыз ету керек;
- Зиянды өндірістік факторлардан қорғау;
- Тері зақымдағыш, бөрткіштік және толықтоксикалық әсерлерлері болмау керек;
- Эластикалық және көп жуылып,киілуге төзімді болу қажет;

Киімнің эксплуатациялық талаптары оны кигендегі ыңғайлылықты, мата беріктігін, пішін жинақтылығын, сыдырмалар, қалталар орналасуын және оның тазалауда қиындықтар туғызбауын қадағалайды.

Эстетикалық талаптарына пішіннің симметриялық кеңістік ұйымдастыру түрінің бағалауы кіреді. Оның пропорциональды бөлінуі, ритмикалық түр бөлшектерінің және пішін элементтерінің, фурнитура бөлшектері және әрленуі кіреді.

Арнайы киім коллекциясының негізгі түсі корпаративті түстік гаммамен анықталынады – бұл көгілдір, теңіз толқынының түсі курткаларға және қанық көк шалбарлар мен бас киімге, костюмді қанық жасыл түсті трикотажды футболка толықтырады.

CorelDRAW-да жұмыс киімдерінің топтамасын жобалау дизайн жасау, модельдеу және өндіріске дайындық үшін бағдарлама құралдарын қолдана отырып, эскиздер, мата рапорттары (ою-өрнектер) мен өрнектер жасауды қамтиды, бұл үлгілерді визуализациялауға және функционалдылық пен стильді ескере отырып, жұмыс киімдерінің күрделі модельдерін жасауға мүмкіндік береді.

CorelDRAW-дағы жұмыс киімдері топтамасын жобалау кезеңдері:

Идеялар мен тұжырымдама: Коллекция тақырыбының анықтамасы (мысалы, медициналық, құрылыс, зертханалық). Арнайы киімнің белгілі бір түріне арналған функционалдық талаптар мен стандарттарды зерттеу.

Эскиздерді әзірлеу: Тегіс эскиздер жасау үшін негізгі пішіндерді, қисықтарды және CorelDraw сурет салу құралдарын пайдалану (technical flats). Бөлшектерді қосу: қалталар,

тігістер, найзағай, манжеттер, жағалар, шағылыстыратын элементтер.

Мата мен басып шығаруды жобалау: Толтыру және түрлендіру құралдары арқылы маталар үшін есеп (қайталанатын үлгілер) жасау. Түстер палитраларын қолдану, матаның құрылымына еліктеу.

Құру және модельдеу: Үлгілерді жасау үшін эскиздерді құрылымдық сызықтарға аудару. Кесу бөлшектерін дайындау үшін топтау, масштабтау, кесу функцияларын пайдалану.

Түс және стиль шешімдері: Олардың қалай үйлесетінін көру үшін модельдерге әртүрлі түс комбинацияларын қолдану. Дайын коллекцияны манекендерде немесе іздеу кітапшасында көрсету. CorelDraw Артықшылықтары: Дәлдік: айқын өрнектер мен бөлшектерді жасау үшін векторлық графиканың жоғары дәлдігі. Икемділік: дизайнға, түске және дизайнға өзгертулер енгізудің қарапайымдылығы.

Өндіріске дайындық: кесу кешендері үшін түсінікті форматтағы файлдарды экспорттау мүмкіндігі. Осылайша, CorelDRAW-бұл шығармашылық идеяларды жұмыс киімдерінің Функционалды және стильді топтамаларына аударуға мүмкіндік беретін дизайнерлер үшін қуатты құрал.

Мамандандырылғандығына байланысты барлық арнайы киімдерді вертикальды бағытына байланыссыз конструктивті және декоративті сызықтарды, бұл оның стилін сәнді «casual» жақындатады. Горизонтальды жолақтар жіңішке немесе қосымша сигналды Арнайы киімдерде еңбастысы еңбекті қорғау талаптарының нормасын қадағалау болып табылады. Сәнді конструкциясы және жаңа жаңалықтары еңбекті қорғау талаптарының нормасына сай болуы керек.

Куртка түймелігіндегі сыдырма, қалта – ең жақсы нұсқа болып табылады. Көркемдік – техникалық жобалау арнайы киімдерде минимализм стилистикасына мінсіз кіреді, ал пішін локальдігі элеганттылық символы болып табылады. Бұл стильге дизайнерлер арнайы бағалау жасаған, потенциалды сатып алушылар үшін арнайы киім коллекциясы болып табылады.

Сурет 1. Арнайы киім моделдерінің эскизі

Әдебиеттер:

- 1 «Костюм тарихы» Жолдасбекова. 2006 ж
- 2 «Сән» журналы. 2009 ж
- 3 Асанова Б. Сымбат. Алматы, 2007 ж
- 4 Каврентьев А.Н. История дизайна. Москва, 2008 г.
- 5 Мерцалова. М.Н. История костюма. Москва. 2007 г.
- 6 Ғалам топ google.ru

КОСТЮМНІҢ ЖАРЫҚ ДИЗАЙНЫ МЫСАЛЫНДА, КИІМ ДИЗАЙНЫНДАҒЫ ЖАҢА ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫҢ ҚАЛЫПТАУҒА ӘСЕРІ

Мейрбекова Ф.Л., Абуова М.А., Доскараева Ж.Е.

М.Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университеті, Шымкент, Қазақстан

Түйін

Бүкіл әлемде тұтыну тауарларын өндірудің барлық салаларында технологиялардың қарқынды дамуымен сипатталады. Бір жағынан, бұл құбылыс ғылыми-техникалық прогрестің даму ерекшеліктерімен түсіндіріледі, екінші жағынан-табиғи ресурстарды, соның ішінде көмірсутектерді ұқыпты пайдалануға деген ұмтылыс. Үшіншіден, адамдардың өмір сүру сапасын арттыру және жаңа технологияларды енгізу кейде шығармашылық бағыттардың өзгеруінен және эстетикалық қалаулардың динамикасынан озып кетеді. Қызметтің ерекшелігі мен жеке қасиеттеріне байланысты барлық дизайнерлер өнімді әзірлеу кезінде жаңа технологиялардың мүмкіндіктерін шығармашылықпен игере және қолдана алмайды. Технологиялық инновациялар үшін ең үлкен қиындық-аймақтық және ұлттық және әлеуметтік-мәдени ерекшеліктермен байланысты дәстүрлі костюммен жұмыс жасау.

Түйінді сөздер: *Костюм, гипотеза.*

Осы топтағы дизайн зерттеулерінің көпшілігі костюмнің стилистикалық сипаттамаларына және сән құбылысының ерекшеліктеріне бағытталған. Бірақ тәжірибе көрсеткендей, технологиялық инновациялар күнделікті және арнайы киімдердің пайда болуына көбірек әсер етеді.

Бұл мақала инновациялық технологиялар мен материалдарды, сондай-ақ костюмнің қалыптасуына айтарлықтай әсер ететін технологиялық тенденциялар мен композициялық-көркемдік әдістердің даму динамикасын зерттеуге арналған. Зерттеуде анықталған әдістерді күнделікті және эксклюзивті бұйымдардың өнеркәсіптік өндірісінде кеңінен қолдануға болады, сонымен қатар саланың мамандандырылған мамандарын оқыту процесінде қолдануға болады.

Осы мақсатқа жету үшін мақалада келесі міндеттерді шешу қажет:

1. XX ғасырдың аяғы мен XXI ғасырдың басында киім дизайнындағы технологиялардың дамуына талдау жасаңыз және жалпы баға беріңіз.
  2. Осы саладағы технологиялардың ілгерілеуі қозғалатын негізгі бағыттарды анықтау.
  3. Танымал костюм дизайнерлері мен озық дизайнерлік фирмалардың жұмысының мысалын қолдана отырып, заманауи костюмнің морфологиясымен технологиялық жаңалықтардың интеграциясын көрсетіңіз.
  4. Шағылыстыратын, шағылыстыратын маталарды, жарықдиодты және т.б. пайдалану әдістерін жүйелеу, эстетикалық және эргономикалық қасиеттерді жақсартуға, жайлылықты арттыруға, сондай-ақ күнделікті және арнайы киімдердің қауіпсіздігіне ықпал ететін технологиялық әдістерді сипаттау.
  5. Құрылымдық-технологиялық әдістердің мүмкіндіктерін көрсететін, сондай-ақ костюм элементтерін әзірлеу кезінде жарық дизайнын пайдалану перспективаларын анықтайтын композициялық-көркемдік шешімнің нұсқаларын қамтитын мәліметтер базасын құру.
  6. Тақырыпты оңтайландыру және студенттердің костюмді жарықтандыру техникасын оқыту процесінде орындайтын тапсырмалар әдістемесін жетілдіру.
- Күнделікті және эксклюзивті костюмнің Жарық дизайнын жасауда қолданылатын инновациялық технологиялар мен жаңа материалдар.

Жарық технологияларын қолдана отырып дизайн туындыларын жасауда қолданылатын қалыптау әдістері мен әдістері. Зерттеудің уақыт шекаралары. Зерттеудің тарихи-уақыттық шекаралары костюмдегі биолюминесценция әсерін қолданудың алғашқы

әрекеттерінен бастап (б.з. д. IV ғ.) және ХХІ ғасырдың аяғына дейінгі кең кезеңді қамтиды. сонымен қатар, ағымдағы ғасырдың бірінші онжылдығында (2000-2011 жж.) - Жарық технологияларының қарқынды дамуы және оларды костюмнің Жарық дизайнын жасауға белсенді енгізу кезеңіне ерекше назар аударылады. Бұл зерттеудің гипотезасы-костюмнің Жарық дизайнының технологиялары мен әдістерін қолдану саласы болашақта белсенді түрде кеңейеді. Бұл гипотезаны іске асыру жеңіл костюм нарығының кең дамуымен байланысты. Оны жүзеге асыру соңғы 150 жылдағы инновациялық технологиялардың дамуын салыстырмалы талдауға негізделген. Гипотезаның өзектілігіне постиндустриалды қоғамның "форма эмоциядан кейін" дизайнының тезисі де, қараңғы уақытта жарқыраған костюмнің ерекшеленуінің жоғарылауымен және тәуліктің қараңғы уақытында арнайы қызмет қызметкерлері мен жаяу жүргіншілердің қауіпсіздік деңгейін жоғарылатудың шұғыл қажеттілігімен байланысты таза эргономикалық дәлелдер де ықпал етеді.

Мақаладағы жеке гипотеза ХХІ ғасырдың соңына дейін костюм дизайнында ІТ және жарық технологияларын қолданудың нормативтік болжамына негізделген. Бұл гипотезаның сенімділігі Жарық технологиялары саласындағы ғылыми-техникалық прогресстің алгоритмі мен заңдылықтарымен ғана емес, сонымен қатар дизайнерлердің мүдделі ұстанымымен, сондай-ақ әлемдік экономикалық нарықтарда қалыптасатын конъюнктурамен және жарнаманың тұтынушылардың санасына белсенді әсер етуімен байланысты.

Зерттеу эмпирикалық материалды оның компоненттерінің өзара байланысын ескере отырып зерттеудің жүйелік тәсіліне негізделген және келесі әдістерді қамтиды: Тарихи-логикалық, тақырыптың тарихын ашады-костюмнің Жарық дизайны, оның әр түрлі технологиялық көріністерде нақты дамуын көрсетеді, әр түрлі күйлердің дәйекті өзгеруін көрсетеді. Зерттеу тақырыбын құрудың объективті логикасы - костюмнің Жарық дизайны-оның жалпы сызығы мен жарық технологияларының озық дамуына негізделген негізгі даму тенденцияларын анықтауға мүмкіндік берді; статистикалық, бұл костюмнің Жарық дизайны объектілерін зерттеудің өзара байланысты әдістерінің жиынтығының арқасында қажетті сандық сипаттамаларды алуға және арнайы және күнделікті киімдерді әзірлеу кезінде жарық технологиялары мен эргономикалық зерттеулерді кеңейтілген қолдануда көрінетін жалпы заңдылықтарды анықтауға мүмкіндік берді; - жүйелік талдау және синтез — костюмнің Жарық дизайнын зерттеуде жүйелік тәсілді жүзеге асырудың маңызды әдісі. Костюмнің Жарық дизайны тақырыбын бөліктерге ойша бөлудің арқасында зерттеу процесіне басқарылатын сипат беріп, кейіннен костюмнің бөліктерін тұтастықтың бөлігі ретінде зерттеуге мүмкіндік туды. Өз кезегінде, синтез әдіс ретінде болашақта талдау барысында бөлшектелген костюмнің Жарық дизайнын жасау процесінің құрамдас бөліктерін біртұтас тұтастыққа біріктіруге мүмкіндік берді; - көрегендік-қазіргі заманғы жарық техникасы ғылымының және онымен байланысты технологиялардың жетістіктері туралы объективті білімге және Костюм дизайны саласындағы сәннің даму тенденцияларын нормативтік болжауға сүйене отырып, костюмнің Жарық дизайнының даму тенденцияларын болжауға мүмкіндік беретін әдіс.

Бұл ғылыми жұмыста алғаш рет жарық технологиялары саласындағы инновациялармен логикалық байланысты костюм дизайнындағы қалыптау әдістері қарастырылды.

Зерттеудің ғылыми жаңалығы келесідей:

1. Алғаш рет өнертану айналымына енгізілді және технология, дизайн және эргономика синтезіне негізделген жобалау қызметінің дербес саласы ретінде "костюмнің Жарық дизайны" ұғымының мазмұны ашылды, сондай-ақ "жеңіл костюм"терминінің сипаттамалары анықталды.
2. ХХ-ХХІ ғасырларда костюмнің Жарық дизайнының инновациялық технологияларының дамуына жан-жақты талдау жүргізілді, оның киімнің қалыптасуындағы өзекті тенденциялардың қалыптасуына әсері байқалды.

3. Қазіргі кезеңде костюмнің Жарық дизайнын дамытудағы бағыттар жүйеленген және жіктелген.
4. Киімді жобалаудағы технологиялық инновацияларды ескерумен байланысты теориялық идеялар айқындалды; костюм дизайнындағы технологиялық әзірлемелердің базалық бағыттарын жүйелеу жүргізілді.
5. Технологиялық инновацияларды белсенді қолданудан туындаған костюм келбетінің эволюциясы процесі айқын көрсетілген.
6. Сыналған үлгілерде костюм дизайнының әдістерінің функционалдық және технологиялық мүмкіндіктерінің ресурсы көрсетілген.
7. ХХІ ғасырда костюм элементтерін әзірлеу және өндіру кезінде жарықдиодты дизайн әдістерін қолдану перспективаларын анықтауға әрекет жасалды.

Қорғауға мынадай ережелер шығарылады:

1. Жарық технологияларын қолдана отырып, костюмнің қалыптасу ерекшеліктерін зерттеуге негіз болған ғылыми база.
2. "Костюмнің Жарық дизайны" ұғымы технология, дизайн және эргономика синтезіне негізделген жобалық қызметтің тәуелсіз саласы ретінде.
3. Костюмді жобалау процесімен салыстырудағы технологиялық жетістіктердің озық даму принципі.
4. Костюм дизайнының жаңа композициялық және көркемдік шешімдері мен әдістерін жасауға көмектесетін және киімнің адам ағзасымен және қоршаған ортамен өзара әрекеттесуінің эргономикалық ерекшеліктерін жаңа тәсілдермен ұсынатын дизайнердің практикалық құралдары.
5. Костюмді жобалау дағдыларын үйрету курсы дизайнердің құрал-саймандарын қолдануға негізделген, костюмді жобалаудың практикалық мәселелерін шешуге және студенттердің шығармашылық қиялын дамытуға ықпал етеді.
6. Жарық техникасы ғылымының жетістіктеріне негізделген және инновациялық технологияларды іс жүзінде енгізумен байланысты костюм жарықдиодты дизайн әдістерін дамыту және пайдалану динамикасының нормативтік болжамы.

Жұмыстың теориялық және практикалық маңыздылығы

Мақалалық зерттеу костюм дизайнындағы бар тарихи және теориялық тәжірибені қорытындылады. Бұл толыққанды ғылыми базаны қалыптастыруға және оны жарық технологияларын қолдана отырып, костюмнің қалыптасу ерекшеліктерін зерттеудің негізіне қоюға мүмкіндік берді.

Жеңіл костюм дизайны-бұл киім дизайнындағы озық бағыт, мұнда жарық (жарық диодтары, талшық) матаға динамикалық, интерактивті және трансформациялық пішіндер жасау үшін біріктіріліп, пішінге, эстетикаға және қабылдауға әсер етеді, бұл костюмнің түсін, құрылымын және тіпті көлемін өзгертуге, қозғалыстарға, музыкаға немесе қоршаған ортаға жауап беруге мүмкіндік береді. Бұл жай ғана безендіру емес, бейнені қалыптастыруға, спектакльге, театрға, сәнге және технологиялық өнер нысандарына мүмкіндіктер ашатын "жанданған" киімнің әсерін жасауға арналған құрал.

Жарық пішіндеу мен дизайнға қалай әсер етеді:

Пішінді динамикалық түрлендіру:

Силуэтті өзгерту: жарық элементтерін сызықтар немесе өрнектер түрінде тігуге болады, олар қосылған кезде киімнің көлемі мен контурын визуалды қабылдауды өзгертеді, қозғалыс немесе трансформация елесін жасайды.

"Жарқыл" эффектін жасау: кіріктірілген жарықдиодты шамдар матаны көрінетін етіп қана қоймай, "тірі" етіп, ішкі жарқыл әсерін жасайды.

Эмоционалды және семантикалық әсер: Көңіл-күйдің өзгеруі: жарықтың түсі мен қарқындылығының өзгеруі костюмнің және оның тасымалдаушысының эмоционалды күйін бірден өзгертуге мүмкіндік береді, бұл театрландырылған қойылымдар немесе қойылымдар үшін маңызды.

Интерактивтілік: костюмдер қоршаған кеңістікке (мысалы, дыбыс немесе қозғалыс) "жауап бере алады", бұл жұмыстағы сияқты байланыс пен сюрреализмнің жаңа қабатын қосады.

Жаңа материалдар мен технологиялар: Икемді ПХД, талшықты-оптикалық және жарықдиодты жіптерді пайдалану бұрын қол жетімді болмаған жайлылық пен ұтқырлықты жоғалтпай жарықты біріктіруге мүмкіндік береді.

Жарықты полимерлі материалдармен біріктіру ерекше текстуралар мен жарық өткізгіш әсерлер жасауға мүмкіндік береді.

Қолдану мысалдары:

Театр және қойылымдар: музыканың немесе әрекеттің тақағындағы түс пен үлгіні өзгертетін, эмоцияны баса көрсететін костюмдер.

Сән: жарықтандыруға бейімделген "ақылды" киімдерді немесе назар аударатын футуристік көріністерді жасау.

Арт-инсталляциялар: киім өнер туындысының элементі ретінде, мұнда жарық композицияның негізгі элементі болып табылады.

Осылайша, костюмдегі Жарық дизайны тек жарықтандыру ғана емес, сонымен қатар дәстүрлі киімнің статикалық сипатын жеңіп, оны интерактивті өнер туындысына айналдыратын бейнені қалыптастырудың қуатты құралы болып табылады.

Әдебиеттер:

- 1 «Костюм тарихы» Жолдасбекова. 2006 ж
- 2 «Сән» журналы. 2009 ж
- 3 Асанова Б. Сымбат. Алматы, 2007 ж
- 4 Каврентьев А.Н. История дизайна. Москва, 2008 г.
- 5 Мерцалова. М.Н. История костюма. Москва. 2007 г.
- 6 Ғалам топ google.ru
- 7 Барзам – Фина «Мода және сұлулық» Е.И. Зильберманова Москва «Легкая индустрия» 2009 ж.
- 8 Балкенов Ж. Өрнек өнері арқылы болашақ мұғалімдерді көркем шығармашылыққа даярлау. Ғылым. Алматы, 2007, 245 б.

ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТТІҢ КӨРКЕМДІК БІЛІМГЕ ЖӘНЕ БОЛАШАҚ ҰРПАҚТЫҢ ДАМУЫНА ӘСЕРІ: ҚАЗІРГІ ЦИФРЛЫҚ МӘДЕНИЕТ КОНТЕКСТІНДЕГІ РЕЖИССУРА

Хасен Ж, Джукеева Б.А.

*М. Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университеті, Шымкент, Қазақстан
кореспондент *bayan198414@mail.com*

Түйін

Бұл мақалада біз жасанды интеллекттің өнер тәрбиесіне әсерін және оның өнерлі тұлғалардың болашағын қалыптастырудағы рөлін қарастырамыз. Қазіргі бағытқа ерекше көңіл бөлінетін болады. Біз цифрлық технологиялар білім беру тәсілдерін қалай өзгертетінін, адам-алгоритмдік ынтымақтастық контекстінде директордың рөлі қалай дамып жатқанын және өнерді оқытуда қандай жаңа білім беру және педагогикалық міндеттер пайда болатынын қарастырамыз. Бірлескен шығармашылық тақырыптарға, қиялды және аналитикалық ойлауды дамытуға және оқу және өнер процесінде жасанды интеллектті пайдаланудың этикалық ойларына баса назар аударылады. Бағыт пен көркемдік білім беру саласындағы жасанды интеллект шығармашылық процесіті алмастыру ретінде емес, керісінше оны жақсарту құралы ретінде қарастырылады. Ол білім берудегі инновациялық тәсілдерді дамытуға және болашақ суретшілердің кәсіби шыңдалуына ықпал етеді.

***Түйінді сөздер:** Жасанды интеллект, көркемдік білім, режиссура, цифрлық технологиялар, ұрпақты тәрбиелеу, шығармашылық ойлау, цифрлық мәдениет, адам мен машина ынтымақтастығы, эстетика, заманауи өнер*

Қазіргі уақытта өнер мен технология салаларында ақпараттық технологиялар мен жасанды интеллект жетістіктері ықпал ететін трансформациялық кезеңді бастан өткеруде. Тарихи тұрғыдан жасанды интеллект күнделікті тапсырмаларды автоматтандыру құралы ретінде қарастырылуда, бірақ ол қазір көркем бейнелерді, көрнекі баяндауларды және көркемдік бағытты жасауды қамтитын шығармашылық процеске динамикалық үлес қосушы ретінде пайда болады. Көркем білім саласында бұл ауысым тек оқыту әдістемесінде ғана емес, сонымен қатар оқу мақсаттарында да өзгерістерге әкеледі. Техникалық дағдыларды меңгеруден сандық контексте шығармашылық ойлауды дамытуға баса назар аударылады.

Көркемдік білім беруде жасанды интеллектті пайдалану тек оқу құралы емес. Ол біздің оқу әдісімізді өзгертіп, басты назарды қолмен жұмыс пен стильдеуден адам мен машинаның ынтымақтастығына ауыстырады.

Бүгінгі таңда студенттер сурет салуды немесе түсіруді ғана емес, сонымен қатар жасанды интеллект көмегімен өнер туындыларын жасауды үйренуде. Суреттер мен сценарийлерді жасайтын генеративті нейрондық желілер сияқты технологиялар студенттердің көркемдік дағдыларын арттырады. Дегенмен, олар сыни тұрғыдан ойлау, пәнаралық көзқарас және цифрлық алгоритмдерді түсіну сияқты жаңа дағдыларды қажет етеді.

Академиялық басылымдарды сараптау генеративті жасанды интеллектіні көркемдік білім беру саласына біріктіру үрдісінің өсіп келе жатқанын көрсетеді. Арнайы өнер бағдарламалары студенттерге тәжірибелік зерттеулермен айналысуға, әртүрлі құралдармен тәжірибе жасауға, көрнекі және мультимедиялық туындылар жасауға және техникалық шеберлік шеңберінен шығып, көркем стильдер мен тұжырымдамаларды талдауға мүмкіндік береді.

Режиссура – бұл визуалды ойлауды, театралдылықты, кинематографиялық тілді және аудиторияны тартуды қамтитын пән. Бұл сала жасанды интеллекттегі жетістіктерге байланысты трансформацияға әсіресе

сезімтал. Дәстүрлі білім беруде режиссерлер визуалды баяндауды, кадр жасау өнерін меңгеруді, сахна уақытын басқаруды және орындаушылармен қарым-қатынас жасауды үйренеді. Алайда жасанды интеллекттің пайда болуымен бәрі өзгеруде. Қазіргі

заманғы жасанды интеллект жүйелері сценарийлер, сюжеттік тақталар, түс схемалары, жиынтық жоспарлары және көріністердің көрнекі эскиздері үшін идеяларды генерациялауға қабілетті. Бұл идеядан оның көрнекі іске асуына көшу процесін айтарлықтай жылдамдатады, режиссерлерге пішін мен мазмұнмен тәжірибе жасауға мүмкіндік береді. Дегенмен, бұл көмек режиссердың жаңа жауапкершілік деңгейін талап етеді: ол алгоритмге толығымен сенбей, онымен жұмыс істеуді үйретеді.

Қазіргі кино және театр өнерінде белгілі бір техникалық дағдыларды ғана емес, сонымен қатар: жасанды интеллект негізіндегі құралдардың мүмкіндіктері мен шектеулерін түсіну; машиналар көмегімен алынған нәтижелерді сыни тұрғыдан талдау; адам мен алгоритм арасында шығармашылық диалог құру; цифрлық дәуірде бірегей стиль жасаңыз.

Бұл білім беру жүйесін технологиялық шеберлік пен көркемдік сезімталдық – жасанды интеллект үшін нақты сұрауларды құрастыру, содан кейін нәтижелерді шығармашылық және этикалық тұрғыдан қолдану мүмкіндігі арасындағы тепе-теңдікті сақтау үшін қайта құру қажет екенін көрсетеді.

Болашақ ұрпақты тәрбиелеу: білім берудегі жасанды интеллектінің тәрбиелік аспектілері көп. Өнер біліміндегі жасанды интеллект кәсіби шеберлікті арттырып қана қоймай, болашақ ұрпақтың шығармашылық әлеуетін арттырады. Осы тұрғыдан алғанда, ата-ана тәрбиесі дағдыларды меңгеру процесі ретінде ғана емес, сонымен бірге дүниеге шығармашылық және этикалық көзқарасты қалыптастыру құралы ретінде де қарастырылады.

Шығармашылық пен сыни ойлауды арттыру масатында жақында жүргізілген зерттеулер жасанды интеллектті шығармашылық процестерге біріктіру инновациялық ойлауды дамыта алатынын көрсетеді. Атап айтқанда, жасанды интеллектпен жұмыс қиялдың ауқымын кеңейтеді және студенттерді көркем шығармашылыққа әдеттегі тәсілдерді қайта қарауға шабыттандырады. Бұл студенттердің қалыптасқан әдістерді ұстанудан шығып, шығармашылық процесті шынайы зерттеу саяхатына аттанатынын білдіреді.

Қаламгер авторлар арасында жүргізілген сауалнамада респонденттердің көпшілігі үшін жасанды интеллект жай ғана құрал емес, олардың шығармашылық қабілеттерін дамытуға және өзін-өзі көрсетудің жаңа тәсілдерін табуға көмектесетін шабыттың бір түрі екені белгілі болды. Өскелең ұрпақты тәрбиелеуде этикалық аспектілерді ескеру қажет. Жасанды интеллект арқылы жасалған туындының авторы кім? Адам еңбегінің маңыздылығын төмендетпеу үшін технологияны қалай пайдалана аламыз? Цифрлық ғасырда мәдени мұраға деген құрметті қалай дамытуға болады? Бұл мәселелер техникалық дағдылардан кем емес, өйткені олар жас жасаушылардың дүниетанымы мен құндылықтарын қалыптастырады. Оқытуда жасанды интеллектті пайдалану оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамытуға жаңа мүмкіндіктер ашады.

1. Оқу процесін жылдамдату: жасанды интеллект студенттерге аз уақыт ішінде көбірек идеялар мен шешімдерді шығаруға мүмкіндік береді, олардың шығармашылық әлеуетін дамытуға ықпал етеді.

2. Білім беру тәжірибесін жекелендіру: жасанды интеллект жүйелері оқу тиімділігін арттыра отырып, тапсырмаларды әр оқушының деңгейі мен қалауына қарай бейімдей алады.

3. Сыни тұрғыдан ойлауды жетілдіру: жасанды интеллектпен жұмыс істеу нәтижелерді талдауды және бағалауды, аналитикалық және рефлексиялық дағдыларды дамытуға үлес қосуды талап етеді. Дегенмен, білім беруде жасанды интеллектті пайдалану қиындықтар мен тәуекелдерді тудырады.

1.Технологияға сүйену: жасанды интеллект қолдану студенттерді алдын ала жасалған шешімдерге сүйенуге итермелеп, олардың шығармашылық қабілеттерінің дамуына кедергі келтіруі мүмкін.

2.Жеке даралығыңызды жоғалту қаупі: Жасанды интеллект арқылы білім беруді жеке қажеттіліктерге бейімдеу процесі студенттердің стандартталған түрде білім алуына, олардың ерекшелігі мен өзіндік ерекшелігін жоғалтуына әкелуі мүмкін.

3.Этикалық мәселелер: жасанды интеллектті білім беруде қолдану, әсіресе балалар мен жасөспірімдерге қатысты оқыту үшін технологияны пайдаланудың орындылығы туралы сұрақтарды тудырады.

Шығармашылық қабілеттерін арттыру: жасанды интеллект барлау және эксперименттер процесін жылдамдатады, бұл студенттерге қысқа уақыт ішінде қиялға негізделген шешімдерді жасауға мүмкіндік береді. Оқытуды жекелендіру: жасанды интеллект жұмыс істейтін жүйелер тапсырмаларды әрбір студенттің біліктілігі мен оқу стиліне қарай бейімдей алады, осылайша білім беру тәжірибесін арттырады. Сыни тұрғыдан ойлауды дамыту: жасанды интеллект айналысу аналитикалық және интроспективті дағдыларды дамытуға көмектесетін нәтижелерді мұқият тексеру үшін қажет.

Көркем білім беру саласында жасанды интеллектті пайдалану тек технологиялық серпіліс емес, мұғалім, оқушы, шығармашылық құрал рөлдерін қайта қарауды талап ететін білім берудің жаңа тұжырымдамасы. Бұл әсіресе режиссураға қатысты: жасанды интеллект негізіндегі құралдарды меңгеру ғана емес, сонымен қатар сыни тұрғыдан ойлауды, көркем көзқарасыңызды қалыптастыруды және адам шығармашылығын технологиялық қолдаумен үйлестіруді үйрену маңызды.

Демек, жасанды интеллекттің болашақ ұрпақтың қалыптасуына әсері сан қырлы. Ол шығармашылық, сыни және этикалық ойлауды дамытуды, пәнаралық өзара әрекеттесуге дайын болуды және адамның шығармашылық қабілетін алмастырмай, жақсарту үшін технологияны пайдалану қабілетін қамтиды. Өнер мен білім жасанды интеллект қауіп емес, жаратушының серіктесіне айналып бара жатқан жаңа дәуірдің табалдырығында.

Демек, жасанды интеллекттің өскелең ұрпақтың дамуына тигізетін әсері де сан алуан. Ол қиялды, аналитикалық және этикалық ойлауды, пәндер бойынша ынтымақтастыққа дайын болуды және адамның тапқырлығын ығыстырмай, технологияны пайдалану қабілетін дамытуды қамтиды. Өнер мен білім жасанды интеллект шығармашылық тұлғаға жау емес, серіктес болатын жаңа дәуірдің қарсаңында.

Әдебиеттер:

1. Jiang Y., Fan Y. & Liu Z. *Generative AI in Art Education: A Systematic Review of Research Trends, Tool Applications, and Outcomes (2019–2025)*. *Education Sciences*. 2026.
2. Во В.Л. *Художественное образование в эпоху искусственного интеллекта: опыт Вьетнама и западные тренды. Вьетнамские исследования*. 2025.
3. Sims A. *From Creation to Curriculum: Examining the role of generative AI in Arts Universities*. arXiv. 2024.
4. Zhang C., Xu S. *Aesthetic Experience and Educational Value in Co-creating Art with Generative AI: Evidence from a Survey of Young Learners*. arXiv. 2025.
5. Wang A. et al. *The impact of AI-based painting technology on children's creative thinking*. *Frontiers in Psychology*. 2025.

КИІЗ БҰЙЫМДАРЫНЫҢ КӨРКЕМДІК-ЭСТЕТИКАЛЫҚ ЖӘНЕ СИМВОЛДЫҚ МАЗМҰНЫ: КӨРКЕМ БІЛІМ БЕРУДЕГІ ТӘРБИЕЛІК МАҢЫЗЫ

Кумісбекова М. Б., Ақбаева Ш.Ә.

*Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Алматы,
moldir.kumisbekova@mail.ru
akbaeva_sholpan@mail.ru*

Түйін

Мақалада қазақ халқының дәстүрлі киіз бұйымдарының көркемдік-эстетикалық және символдық мазмұны көркем білім беру тұрғысынан қарастырылады. Киіз өнерінің ұлттық мәдениеттегі орны, ою-өрнек пен түс символикасының тәрбиелік мәні талданады. Зерттеу барысында киіз бұйымдарын көркем білім беру үдерісінде қолданудың педагогикалық мүмкіндіктері айқындалып, олардың студенттердің эстетикалық талғамын, ұлттық санасын және шығармашылық ойлауын қалыптастырудағы рөлі көрсетіледі. Ұлттық қолөнерге негізделген оқыту тәсілдері жас ұрпақты рухани-адамгершілік тұрғыда тәрбиелеудің тиімді құралы ретінде негізделеді.

Түйінді сөздер: *киіз бұйымдары, ұлттық өнер, көркем білім беру, эстетикалық тәрбие, символика, ою-өрнек, сәндік-қолданбалы өнер, педагогика.*

Қазіргі қоғамдағы әлеуметтік-мәдени өзгерістер көркем білім беру жүйесіне жаңа талаптар қойып отыр. Білім беру үдерісінде тұлғаның тек кәсіби біліктілігін ғана емес, оның рухани-адамгершілік, эстетикалық және ұлттық санасын қалыптастыру маңызды орын алады. Осы тұрғыдан алғанда көркем білім беру жас ұрпақтың дүниетанымын кеңейтіп, шығармашылық қабілетін дамытатын, мәдени құндылықтарды бойына сіңіретін маңызды педагогикалық құрал болып табылады.

Ұлттық өнер – халықтың тарихи тәжірибесін, дүниетанымын, эстетикалық талғамын жинақтаған мәдени мұра. Қазақ халқының дәстүрлі киіз бұйымдары көшпелі өмір салтымен тығыз байланысып, тұрмыстық қажеттілікті өтеумен қатар, терең көркемдік-эстетикалық және символдық мазмұнға ие болды. Киізден жасалған сырмақ, текемет, тұскиіз сияқты бұйымдарда ұлттық ою-өрнек, түс үйлесімі мен композиция арқылы халықтың табиғатқа, өмірге, адам мен қоғамға деген көзқарасы көрініс табады. Бұл ерекшеліктер киіз бұйымдарының тәрбиелік әлеуетін арттырып, оларды көркем білім беру процесінде тиімді пайдалануға мүмкіндік береді.

Бүгінгі таңда жаһандану жағдайында ұлттық мәдени құндылықтарды сақтау және оны білім беру жүйесіне кіріктіру өзекті мәселелердің бірі болып отыр. Көркем білім беру барысында киіз өнерінің көркемдік-эстетикалық және символдық мазмұнын зерделеу студенттердің эстетикалық талғамын қалыптастырып қана қоймай, ұлттық сана-сезімін, мәдени сәйкестігін және шығармашылық ойлауын дамытуға ықпал етеді. Осыған байланысты киіз бұйымдарының тәрбиелік мүмкіндіктерін педагогикалық тұрғыда талдау ғылыми тұрғыдан өзекті болып табылады.

Зерттеудің мақсаты – киіз бұйымдарының көркемдік-эстетикалық және символдық мазмұнын ашып, олардың көркем білім берудегі тәрбиелік маңызын айқындау.

Зерттеу міндеттері: киіз бұйымдарының мәдени және көркемдік ерекшеліктерін сипаттау; ою-өрнек пен символиканың тәрбиелік мәнін талдау; көркем білім беру үдерісінде киіз өнерін қолданудың педагогикалық мүмкіндіктерін анықтау.

Қазақ халқының дәстүрлі мәдениетінде киіз бұйымдары тұрмыстық қажеттілікті өтеумен қатар, рухани және көркемдік мәнге ие болған. Көшпелі өмір салтына бейімделген қазақ қоғамында киіз табиғи ортаға үйлесімді, қолжетімді әрі көпфункционалы материал

ретінде кеңінен пайдаланылды. Киіз үйдің жабдықтары, тұрмыстық және сәндік бұйымдар халықтың күнделікті өмірінің ажырамас бөлігіне айналып, ұлттық мәдениеттің айрықша белгісі ретінде қалыптасты.

Киіздің дәстүрлі тұрмыстағы маңызы оның жылу сақтау, төзімділік және экологиялық тазалық қасиеттерімен тығыз байланысты. Жүннен жасалған киіз бұйымдары табиғи климаттық жағдайларға бейімделіп, көшпелі халықтың өмір сүруіне қолайлы орта қалыптастырды. Сонымен қатар киіз бұйымдары отбасылық береке, тұрмыстық жайлылық пен эстетикалық үйлесімділікті қамтамасыз ететін мәдени құрал ретінде бағаланды.

Қазақтың киіз бұйымдарының түрлері сан алуан. Сырмақ пен текемет – үй ішін сәндеуге және жылу сақтауға арналған негізгі төсеніш бұйымдар болса, тұскиіз – қабырғаға ілінетін сәндік әрі символдық мәні бар көркем туынды. Сонымен бірге басқұр, киіз кілемдер, дорба, қоржын секілді бұйымдар да тұрмыстық әрі эстетикалық қызмет атқарды. Әрбір киіз бұйымының пішіні, өрнегі мен түс үйлесімі оның қолданылу мақсатына сәйкес айқындалып, белгілі бір көркемдік жүйеге бағындырылды.

Киіз өнері ұрпақтан-ұрпаққа беріліп отырған дәстүрлі шығармашылық тәжірибенің нәтижесі болып табылады. Киіз басу, ою-өрнек салу, түсті үйлестіру тәсілдері отбасы ішінде, әсіресе әйелдер арқылы жас ұрпаққа үйретіліп отырған. Бұл үдеріс тек қолөнер шеберлігін меңгерту ғана емес, сонымен қатар ұлттық құндылықтарды, еңбекке баулу мен эстетикалық тәрбиені қалыптастырудың маңызды тетігі қызметін атқарды. Осылайша киіз бұйымдары қазақ мәдениетінде материалдық мәдениет нысаны ретінде ғана емес, рухани-тәлімдік мәні бар көркем мұра ретінде орнықты.

Киіз бұйымдарының көркемдік-эстетикалық ерекшеліктері қазақ халқының табиғатпен үйлесімді өмір сүру философиясынан, эстетикалық талғамынан және көркем ойлау жүйесінен туындайды. Табиғи жүннен дайындалатын киіз материал ретінде жұмсақтығымен, беріктігімен және өндеуге икемділігімен ерекшеленеді. Осы қасиеттер киіз бұйымдарының көркемдік бейнесін қалыптастыруға кең мүмкіндіктер береді.

Киіз бұйымдарындағы эстетикалық әсер ең алдымен ою-өрнек жүйесі арқылы айқындалады. Қазақтың дәстүрлі ою-өрнектері композициялық тұтастыққа, симметрия мен ырғаққа негізделген. «Қошқармүйіз», «сыңармүйіз», «түйетабан», «ботакөз», «ирек» сияқты өрнектер киіз бұйымдарының бетінде үйлесімді орналасып, көркемдік тепе-теңдікті қамтамасыз етеді. Бұл өрнектер тек сәндік элемент қана емес, көркем образды қалыптастыратын маңызды құрал ретінде қызмет атқарады.

Түс шешімдері де киіз бұйымдарының эстетикалық құндылығын арттыратын басты факторлардың бірі болып табылады. Дәстүрлі киіз бұйымдарында табиғи бояулар арқылы алынған ақ, қара, қызыл, қоңыр, көк түстер кеңінен қолданылған. Ақ түс тазалық пен адалдықты, қара түс тұрақтылық пен жердің белгісін, қызыл түс өміршеңдік пен қуатты білдіреді. Түстердің өзара үйлесімі көрерменге эмоционалдық әсер беріп, бұйымның көркемдік маңызын күшейтеді.

Киіз бұйымдарының композициялық құрылымы көбіне орталық және жиектік өрнектерден тұрады. Бұл құрылым көркемдік тұтастықты сақтап қана қоймай, кеңістік пен үйлесімділікті бейнелейді. Әрбір элементтің өз орны мен өлшемі сақталып, жалпы композиция біртұтас көркем образ ретінде қабылданады. Мұндай композициялық шешімдер көркемдік талғамды қалыптастыруда маңызды рөл атқарады.

Көркем білім беру үдерісінде киіз бұйымдарының эстетикалық ерекшеліктерін талдау студенттердің көркемдік ойлауын, форма мен түсті сезіну қабілетін дамытады. Киіз өнері арқылы болашақ мамандар ұлттық эстетиканың негіздерін меңгеріп, дәстүрлі көркемдік жүйені заманауи шығармашылықпен ұштастыру мүмкіндігіне ие болады.

Киіз бұйымдарындағы ою-өрнек пен көркемдік бейнелер қазақ халқының дүниетанымы мен рухани құндылықтарын білдіретін символдық жүйе ретінде қалыптасқан. Әрбір өрнек, сызық пен түс белгілі бір мағыналық жүктемеге ие болып, халықтың өмірге, табиғатқа және қоғамға деген көзқарасын бейнелейді. Осы тұрғыдан

алғанда киіз бұйымдары көркем туынды ғана емес, ұлттық сананы қалыптастыратын символдық мәтін ретінде қарастырылады.

Қазақ киіз өнерінде кең тараған «қошқармүйіз» оюы молшылық пен берекенің, күш-қуат пен өміршендіктің белгісі саналады. «Сыңармүйіз» өрнегі үйлесім мен тепе-теңдікті, «түйетабан» оюы тұрақтылық пен төзімділікті білдіреді. Ал ирек және толқын тәрізді өрнектер өмірдің үздіксіз қозғалысын, уақыт пен кеңістіктің бірлігін символдайды. Бұл ою-өрнектердің тәрбиелік мәні жас ұрпаққа ұлттық дүниетаным мен өмірлік құндылықтарды бейсаналық деңгейде сіңіруімен айқындалады.

Киіз бұйымдарындағы түстер де символдық мазмұнға ие. Ақ түс тазалықты, пәктікті және адалдықты білдірсе, қызыл түс өмір қуатын, отбасылық берекені меңзейді. Қара және қоңыр түстер жермен, тұрақтылықпен, сабырлықпен байланыстырылады. Осындай түстік символика киіз бұйымдарының көркемдік әсерін тереңдетіп, олардың тәрбиелік маңызын арттыра түседі.

Көркем білім беру барысында киіз бұйымдарындағы символдық мазмұнды талдау студенттердің ұлттық мәдени кодты түсінуіне мүмкіндік береді. Символдарды зерделеу арқылы білім алушылар көркем образды қабылдау, мағынаны ашу және оны шығармашылық тұрғыда интерпретациялау қабілеттерін дамытады. Бұл үдеріс тұлғаның рухани-адамгершілік қасиеттерін қалыптастыруға, эстетикалық талғамын тереңдетуге ықпал етеді.

Осылайша киіз бұйымдарының символдық мазмұны көркем білім беру жүйесінде тәрбиелік құрал ретінде маңызды орын алады. Ұлттық символиканы меңгеру арқылы студенттер дәстүрлі мәдени мұраны бағалауды, оны қазіргі заманғы көркемдік ойлаумен ұштастыруды үйренеді.

Киіз өнері көркем білім беру жүйесінде студенттердің эстетикалық, рухани және мәдени құндылықтарын қалыптастыруда маңызды тәрбиелік әлеуетке ие. Дәстүрлі қолөнер элементтерін оқу үдерісіне енгізу арқылы білім алушылар ұлттық мәдени мұрамен тікелей танысып, көркемдік тәжірибені іс жүзінде меңгереді. Бұл өз кезегінде көркем білім берудің мазмұнын тереңдетіп, оның тәрбиелік қызметін күшейтеді.

Киіз бұйымдарымен жұмыс жасау студенттердің эстетикалық талғамын дамытуға ықпал етеді. Ою-өрнек композициясын құру, түстерді үйлестіру, материалдың фактурасын сезіну сияқты шығармашылық әрекеттер арқылы білім алушылар көркемдік ойлау қабілетін жетілдіреді. Сонымен қатар киіз өнері студенттерді ұқыптылыққа, төзімділікке, еңбекқорлыққа тәрбиелейді, бұл қасиеттер кәсіби және тұлғалық дамуда маңызды рөл атқарады.

Көркем білім беру барысында киіз бұйымдарының символдық мазмұнын талдау ұлттық сана мен мәдени сәйкестікті қалыптастыруға мүмкіндік береді. Студенттер ою-өрнектердің мәнін, олардың тарихи және философиялық астарын түсіну арқылы өз халқының рухани құндылықтарын терең сезінеді. Бұл үдеріс ұрпақ тәрбиесінде ұлттық дәстүр мен заманауи білімнің үйлесімді сабақтастығын қамтамасыз етеді.

Киіз өнерін оқыту шығармашылық еркіндік пен өзіндік көркемдік шешім қабылдауға жағдай жасайды. Студенттер дәстүрлі үлгілерді сақтай отырып, заманауи интерпретациялар жасауға үйренеді. Мұндай тәжірибе көркем білім беруде инновациялық ойлауды дамытып, ұлттық өнерді қазіргі мәдени кеңістікке бейімдеуге ықпал етеді.

Осы тұрғыдан алғанда киіз өнері көркем білім беру үдерісінде тәрбиелік құрал ретінде ғана емес, тұлғаның жан-жақты дамуын қамтамасыз ететін педагогикалық ресурс ретінде қарастырылады. Ұлттық қолөнерге негізделген оқыту әдістері студенттердің мәдени жауапкершілігін арттырып, рухани құндылықтарға құрметпен қарауын қалыптастырады.

Киіз бұйымдарын көркем білім беру үдерісінде оқыту дәстүрлі және заманауи педагогикалық тәсілдерді үйлестіруді талап етеді. Ұлттық қолөнерді меңгерту барысында білім алушылардың жас ерекшелігі, кәсіби бағыты және шығармашылық деңгейі ескерілуі тиіс. Осыған байланысты киіз өнерін оқытуда теориялық білім мен практикалық әрекетті ұштастыру тиімді нәтиже береді.

Практикалық сабақтар киіз өнерін оқытудың негізгі формаларының бірі болып табылады. Сабақ барысында студенттер жүнмен жұмыс істеу технологиясын, киіз басу әдістерін, ою-өрнек құрастыру мен композиция жасаудың ерекшеліктерін меңгереді. Практикалық әрекет арқылы білім алушылар материалдың қасиеттерін сезініп, көркемдік шешім қабылдауға дағдыланады. Бұл әдіс шығармашылық ойлауды дамытуға және кәсіби шеберлікті қалыптастыруға ықпал етеді.

Интеграциялық оқыту тәсілі киіз өнерін басқа пәндермен байланыстыра оқытуға мүмкіндік береді. Мысалы, сәндік-қолданбалы өнер, дизайн, этнопедагогика, мәдениеттану пәндерімен ықпалдастыру арқылы студенттер ұлттық өнердің мазмұнын жан-жақты түсінеді. Мұндай пәнаралық байланыс көркем білім берудің мазмұнын байытып, тәрбиелік әсерін күшейтеді.

Киіз бұйымдарын оқытуда шығармашылық тапсырмалар маңызды орын алады. Студенттерге дәстүрлі киіз үлгілерін сақтай отырып, заманауи интерпретация жасау, авторлық композиция құрастыру сияқты тапсырмалар беру олардың дербестігін арттырады. Бұл тәсіл білім алушылардың өзіндік көркемдік көзқарасын қалыптастырып, ұлттық өнерге жаңаша көзқараспен қарауына мүмкіндік береді.

Сонымен қатар көркем білім беру үдерісінде көрнекілік пен талдау әдістерін қолдану тиімді. Киіз бұйымдарының үлгілерін, фотоматериалдарды, музейлік экспонаттарды талдау арқылы студенттер көркемдік-эстетикалық және символдық мазмұнды терең түсінеді. Мұндай педагогикалық тәсілдер киіз өнерін оқытудың тәрбиелік және танымдық маңызын арттырады.

Осылайша киіз бұйымдарын оқытуда қолданылатын педагогикалық тәсілдер көркем білім берудің тәрбиелік әлеуетін толық іске асыруға мүмкіндік береді. Ұлттық қолөнерге негізделген әдістемелер студенттердің шығармашылық қабілетін дамытып, мәдени құндылықтарды саналы түрде меңгеруіне жағдай жасайды.

Әдебиеттер:

1. Марғұлан Ә.Х. Қазақтың халықтық қолданбалы өнері. – Алматы: Өнер, 1986.
2. Жәнібеков Ө. Қазақ қолөнері. – Алматы: Ана тілі, 1995.
3. Қасиманов С. Қазақ халқының қолөнері. – Алматы: Қазақстан, 1996.
4. Айтмұхамбетова К. Этнопедагогика негіздері. – Алматы: Рауан, 2010.
5. Әбдіғапбарова Ұ.М. Көркем білім берудің педагогикалық негіздері. – Алматы, 2018.

КӨРКЕМ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚТАҒЫ ЭСТЕТИКАЛЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚ ҰҒЫМЫ **Умралиева Л.М., Жолдасбекова Г.Д., Аблаев Ә.Б., Калыков А.Ш.**

М.Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университеті, Шымкент, Қазақстан
lauraumralieva@mail.ru, gulnar_105@mail.ru, kalykov.almas@mail.ru.

Түйін

Бұл мақалада көркем шығармашылықтағы эстетикалық құндылық ұғымының мазмұны мен мәні жан-жақты қарастырылады. Эстетикалық құндылық көркем туындының идеялық-мағыналық өзегін айқындайтын, тұлғаның рухани дүниесін байытып, көркемдік талғамын қалыптастыратын маңызды категория ретінде сипатталады. Зерттеу барысында эстетикалық құндылықтың өнердегі көрініс формалары, оның көркем бейне, композиция, форма мен мазмұн бірлігі арқылы жүзеге асуы талданады. Сонымен қатар эстетикалық құндылықтың тұлғаның шығармашылық қабілетін дамытудағы, дүниетанымын кеңейтудегі және мәдени сана қалыптастырудағы рөлі айқындалады. Мақала материалдары көркемөнер, дизайн және педагогика салаларында білім алушылар мен зерттеушілер үшін теориялық және тәжірибелік тұрғыдан маңызды.

Түйінді сөздер: *көркем шығармашылық, эстетикалық құндылық, көркем бейне, өнер философиясы, эстетика, форма мен мазмұн бірлігі, шығармашылық процесс, рухани құндылық, көркемдік талғам, мәдени сана.*

Кіріспе

Қазіргі мәдени-рухани кеңістікте көркем шығармашылық тұлғаның дүниетанымын қалыптастыратын, оның эстетикалық талғамы мен құндылықтық бағдарларын айқындайтын маңызды әлеуметтік-мәдени құбылыс ретінде қарастырылады. Көркем шығармашылықтағы эстетикалық құндылық ұғымы өнер туындыларының мазмұны мен формасының өзара үйлесімін, көркем бейненің мәнін және шығармашылық үдерістің рухани маңызын айқындайтын негізгі категориялардың бірі болып табылады.

Эстетикалық құндылық өнер туындысының көркемдік деңгейін ғана емес, сонымен қатар оның адам санасына, сезіміне және ойлау жүйесіне тигізетін ықпалын да сипаттайды. Ол көркем шығарманың идеялық мазмұны арқылы тұлғаның эмоциялық қабылдауын байытып, сұлулықты сезіну мәдениетін қалыптастырады. Осы тұрғыдан алғанда, эстетикалық құндылық көркем шығармашылықтың тәрбиелік, танымдық және мәдени қызметтерін айқындайтын маңызды фактор болып табылады.

Бүгінгі жаһандану жағдайында көркем шығармашылықтағы эстетикалық құндылық мәселесін зерттеу ұлттық және жалпыадамзаттық мәдени мұраны сақтаудың, дәстүр мен жаңашылдықтың өзара сабақтастығын түсінудің өзектілігін арттырады. Сондықтан эстетикалық құндылық ұғымын теориялық тұрғыда зерделеу көркемөнер, дизайн және педагогика салаларындағы ғылыми ізденістер үшін маңызды бағыттардың бірі болып саналады.

Негізгі бөлім

Көркем шығармашылықтағы эстетикалық құндылық ұғымы өнер философиясы мен эстетика ғылымының негізгі категорияларының бірі болып табылады. Эстетикалық құндылық ең алдымен өнер туындысының сұлулық заңдылықтарына сай жасалуымен, оның мазмұны мен формасының үйлесімділігімен, көркем бейненің әсерлілігімен айқындалады. Бұл құндылық көркем шығарманың тек сыртқы көрінісін ғана емес, оның терең идеялық-мағыналық мәнін, авторлық дүниетанымды және көрерменнің немесе қабылдаушының эмоциялық-сезімдік әсерін қамтиды.

Көркем шығармашылық үдерісінде эстетикалық құндылық шығармашылық ойдың, қиялдың және кәсіби шеберліктің нәтижесінде қалыптасады. Суретші, мүсінші, дизайнер немесе қолөнер шебері өз туындысы арқылы шындықты көркемдік тұрғыда қайта бейнелей отырып, сұлулық, үйлесім, ырғақ, пропорция секілді эстетикалық ұғымдарды нақты көркем образға айналдырады. Осы үдерісте эстетикалық құндылық көркем бейненің тұтастығын қамтамасыз ететін басты өлшем ретінде көрінеді. Сонымен қатар эстетикалық құндылықтың мазмұны тарихи-мәдени контекспен тығыз байланысты. Әр дәуірдің, әр халықтың эстетикалық талғамы мен көркемдік идеалы оның мәдени құндылықтар жүйесі арқылы айқындалады. Ұлттық өнердегі ою-өрнек, символика, түс шешімдері мен композициялық құрылымдар эстетикалық құндылықтың көрінісі ретінде ұлттық дүниетаным мен рухани мұраны танытады. Бұл тұрғыдан алғанда, эстетикалық құндылық көркем шығармашылықта мәдени сабақтастық пен дәстүр жалғастығын сақтаушы фактор болып табылады.

Эстетикалық құндылықтың маңызды қыры — оның тұлғаның рухани дамуына ықпалы. Өнер туындысын қабылдау барысында адам тек көркемдік ләззат алып қана қоймай, өзінің эмоциялық әлемін байытады, ойлау көкжиегін кеңейтеді, өмірге деген эстетикалық көзқарасын қалыптастырады. Көркем шығармашылықтағы эстетикалық құндылық тұлғаның көркемдік талғамын тәрбиелеуге, әсемдікті сезіну мәдениетін дамытуға ықпал етеді.

Педагогикалық тұрғыдан алғанда, эстетикалық құндылық көркем білім беру жүйесінде маңызды орын алады. Бейнелеу өнері, сәндік-қолданбалы өнер және дизайн салаларында эстетикалық құндылықтарды меңгеру болашақ мамандардың шығармашылық әлеуетін арттырып, олардың кәсіби және мәдени құзыреттілігін қалыптастырады. Осылайша көркем шығармашылықтағы эстетикалық құндылық ұғымы өнердің танымдық, тәрбиелік және мәдени қызметтерін біріктіретін кешенді категория ретінде сипатталады.

Зерттеу нысаны — көркем шығармашылық үдерісі және оның нәтижесі болып табылатын өнер туындыларындағы эстетикалық құндылықтардың қалыптасуы мен көрініс табуы.

Көркем шығармашылықтағы эстетикалық құндылық ұғымы адамзаттың көркемдік тәжірибесі мен эстетикалық ой-санасының тарихи даму үдерісінде қалыптасты. Ол қоғамның мәдени деңгейімен, дүниетанымымен, көркемдік идеалдарымен және тәрбиелік мақсаттарымен тығыз байланысты. Эстетикалық құндылық көркем шығармашылықта сұлулықты, үйлесімділікті, мағыналық тереңдікті және эмоциялық әсерді біріктіретін күрделі рухани категория ретінде танылады.

Эстетикалық құндылықтың қалыптасуы - ең алдымен тұлғаның өнермен қарым-қатынасы барысында жүзеге асады. Өнер туындыларын қабылдау, талдау және шығармашылық әрекетке қатысу арқылы адамда эстетикалық сезім, талғам және бағалау қабілеті дамиды. Көркем білім беру үдерісінде эстетикалық құндылықтарды қалыптастыру теориялық білім мен практикалық шығармашылықты өзара сабақтастыру арқылы жүзеге асады. Бұл үдерісте көркем бейне, форма мен мазмұн бірлігі, стиль, композиция секілді ұғымдарды меңгеру маңызды орын алады.

Сонымен қатар эстетикалық құндылықтардың қалыптасуына ұлттық мәдениет, дәстүрлі өнер, тарихи-мәдени мұра айрықша ықпал етеді. Ұлттық ою-өрнек, сәндік-қолданбалы өнер үлгілері мен бейнелеу өнеріндегі символика көркем шығармашылықтағы эстетикалық құндылықтардың мазмұнын байытып, тұлғаның мәдени санасын қалыптастырады. Осылайша эстетикалық құндылық жеке тұлғалық тәжірибе мен қоғамдық мәдени тәжірибенің өзара ықпалдасуы нәтижесінде дамиды.

Эстетикалық құндылықтардың жіктелуі

Көркем шығармашылықтағы эстетикалық құндылықтарды мазмұны мен көрініс ерекшеліктеріне қарай бірнеше топқа жіктеуге болады.

1. Көркемдік-эстетикалық құндылықтар — өнер туындысының көркемдік сапасын, форма мен мазмұн үйлесімін, композициялық тұтастығын сипаттайды.

2. Рухани-адамгершілік эстетикалық құндылықтар – өнер арқылы берілетін адамгершілік идеялар, рухани мағына, тұлғаның ішкі әлеміне әсер ету деңгейі.

3. Ұлттық-мәдени эстетикалық құндылықтар – халықтың дәстүрі, мәдени мұрасы, ұлттық көркемдік ерекшеліктері арқылы көрініс табатын құндылықтар.

4. Танымдық эстетикалық құндылықтар – өнер туындысының дүниетанымды кеңейтуі, ойлауға жетелеуі, көркемдік білім мен тәжірибе беруі.

5. Тәрбиелік эстетикалық құндылықтар – тұлғаның эстетикалық талғамын, шығармашылық қабілетін және мәдени мінез-құлқын қалыптастыруға ықпал ететін құндылықтар.

Яғни, көркем шығармашылықтағы эстетикалық құндылық ұғымының қалыптасуы тұлғаның өнермен өзара әрекеттестігіне, мәдени-тарихи тәжірибеге және білім беру үдерісіне негізделеді. Ал эстетикалық құндылықтарды жүйелі түрде жіктеу олардың көркем шығармашылықтағы, білім мен тәрбие жүйесіндегі рөлін тереңірек түсінуге мүмкіндік береді.

Қорытынды

Қорытындылай келе, көркем шығармашылықтағы эстетикалық құндылық ұғымын қалыптастыру тұлғаның көркемдік талғамын, шығармашылық қабілетін, мәдени және рухани дамуын қамтамасыз ететін кешенді педагогикалық және мәдени процесс болып табылады. Эстетикалық құндылықтың қалыптасуы көркем білім беру, өнер туындыларын қабылдау, шығармашылық тәжірибе арқылы жүзеге асады және тұлғаның эмоциялық-сезімдік, ойлау және моральдық қасиеттерін дамытуға ықпал етеді. Эстетикалық құндылықтар көркемдік-форма, рухани-адамгершілік, ұлттық-мәдени, танымдық және тәрбиелік бағыттар бойынша жіктеледі, бұл олардың көркем шығармашылықтағы, мәдени өмірдегі және білім беру үдерісіндегі көпқырлылығын айқындайды. Көркем шығармашылықтағы эстетикалық құндылық ұғымын жүйелі түрде меңгеру білім алушыларға өнерді саналы қабылдауға, эстетикалық талғам қалыптастыруға, сондай-ақ ұлттық және жалпыадамзаттық мәдени құндылықтарды түсінуге мүмкіндік береді. Осылайша, эстетикалық құндылықтарды қалыптастыру арқылы тұлға тек көркемдік сезімін ғана дамытып қоймай, шығармашылық қабілеті мен мәдени санасын жетілдіріп, эстетикалық мәдениеттің белсенді субъектіне айналады.

Әдебиеттер:

1. Умралиева Л.М., Тәңірберген М.Ж. «Көркем шығармашылық мәдени құндылықтар» (6B01403-Кәсіптік оқыту білім беру бағдарламасының студенттеріне арналған оқу құралы) Оқу құралы. «Шың» баспаханасы –Шымкент: 2020.- 144 б.
2. Әбдіқадыр, М. «Эстетикалық құндылықтың мәдениеттегі рөлі» // Мәдениет және қоғам журнал, 2018.
3. Қаратаев, Ж. «Көркем шығармашылықтағы эстетика мәселелері» // Ғылыми зерттеулер жинағы, 2020.
4. Альмухамбетов Б. А. Эстетическое воспитание учащихся IV-VII классов средствами национального изобразительного искусства. /на материале общеобразовательных школ Каз ССР: дис. кан.пед.наук. – М., 1987
5. Қамақов Ә.О. Халықтың көркемдік дәстүрлерін бейнелеу өнері арқылы игерудің педагогикалық мәселелері. –Алматы: Рауан, 1992
6. Амиргазин К.Ж. Научно-теоретические основы и методика обучения казахскому декоративно-прикладному искусству в общеобразовательных школах: автореф. док. пед.наук. – М., 1995. – С-47.

МЕКТЕПТЕ ҚАЗІРГІ КӨРКЕМ ЕҢБЕКТІ ОҚЫТУДА ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ ҚҰРАЛДАРЫН ҚОЛДАНУДЫҢ МАҢЫЗЫ МЕН ТИІМДІЛІГІ

Ауелбеков Е.Б., Утепбаева Г.М.

Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті, Түркістан қаласы

erzhan.avelbekov@ayu.edu.kz

Түйін

Бұл мақалада жалпы білім беретін мектептерде көркем еңбек пәнін оқыту үдерісінде жасанды интеллект (ЖИ) құралдарын қолданудың педагогикалық маңызы мен тиімділігі қарастырылады. Жасанды интеллекттің оқушылардың шығармашылық қабілетін дамытудағы, визуалды ойлауын жетілдірудегі және жеке білім траекториясын қалыптастырудағы мүмкіндіктері талданады. Сонымен қатар, көркем еңбек сабақтарында ЖИ құралдарын қолданудың әдістемелік ерекшеліктері мен заманауи білім беру талаптарына сәйкестігі айқындалады.

Түйінді сөздер: *жасанды интеллект, көркем еңбек, цифрлық технологиялар, шығармашылық қабілет, визуалды өнер, білім беру инновациялары*

Қазіргі қоғамдағы білім беру жүйесі қарқынды цифрландыру жағдайында дамып келеді. Ақпараттық-коммуникациялық технологиялармен қатар жасанды интеллект (ЖИ) құралдарының білім беру саласына енуі оқыту мазмұны мен әдістерін түбегейлі жаңартуды талап етуде. Әсіресе көркем еңбек пәні секілді шығармашылық бағыттағы сабақтарда ЖИ мүмкіндіктерін тиімді қолдану – оқушылардың шығармашылық әлеуетін арттырудың жаңа жолдарын ашады. Қазіргі педагогика ғылымында білім беру мазмұнын жаңғырту мәселесі цифрлық трансформация үдерістерімен тікелей байланысты қарастырылады. Жасанды интеллект технологияларының білім беру кеңістігіне енуі оқыту әдістерін қайта қарауды және педагогикалық қызметтің жаңа парадигмасын қалыптастыруды талап етеді [1]. Әсіресе көркем еңбек пәні оқушылардың шығармашылық және эстетикалық дамуын қамтамасыз ететін интегративті пән ретінде жасанды интеллект мүмкіндіктерін тиімді пайдалануға әлеуетті болып табылады. жалпы білім беретін мектептерде көркем еңбек пәнін оқыту үдерісін педагогикалық тұрғыда жетілдіруде жасанды интеллект құралдарын қолданудың маңызы зор.

Көркем еңбек пәні оқушылардың эстетикалық талғамын, көркемдік ойлауын, ұлттық және әлемдік мәдениетке деген қызығушылығын қалыптастыратын маңызды пәндердің бірі болып табылады. Осы пәнді оқытуда дәстүрлі әдістермен қатар заманауи цифрлық құралдарды пайдалану – білім беру мазмұнын жаңғыртудың өзекті мәселесі. Осы тұрғыдан алғанда, жасанды интеллект құралдары көркем еңбек сабақтарының тиімділігін арттырудың инновациялық құралы ретінде қарастырылады. Жасанды интеллект педагогикалық технология ретінде білім алушылардың жеке ерекшеліктерін, қабілеттері мен қызығушылықтарын ескеруге мүмкіндік беретін интеллектуалды оқыту жүйелерін қамтиды. Көркем еңбек сабақтарында мұндай жүйелерді қолдану оқыту үдерісін тұлғаға бағытталған және құзыреттілікке негізделген тұрғыда ұйымдастыруға жағдай жасайды [2]. Сондықтан жасанды интеллекттің оқушылардың шығармашылық қабілетін, визуалды-кеңістіктік ойлауын және танымдық белсенділігін дамытудағы дидактикалық мүмкіндіктерін жүйелі түрде талдап отыру – мектепте көркем еңбекті оқытудың келелі мәселеріне жатқызуға болады.

Педагогикалық тәжірибе көрсеткендей, көркем еңбекті оқытудағы жасанды интеллект құралдары арқылы ұсынылатын визуалды модельдер, композициялық шешімдер және шығармашылық үлгілер оқушылардың көркемдік талдау жасау, салыстыру және

рефлексиялау дағдыларын дамытады. Бұл өз кезегінде оқушылардың танымдық белсенділігін арттырып, олардың шығармашылық дербестігін қалыптастыруға ықпал етеді [3]. Жасанды интеллект – адам ақыл-ойына тән ойлау, талдау, шешім қабылдау үдерістерін модельдейтін компьютерлік жүйелер жиынтығы. Білім беру саласында ЖИ оқыту мазмұнын жекешелендіру, білім алушының қабілетіне қарай тапсырмалар ұсыну, оқу нәтижелерін талдау және кері байланыс беру қызметтерін атқарады.

Көркем еңбек пәнінің мазмұны бейнелеу өнері, дизайн, сәндік-қолданбалы өнер, қолөнер және жобалау әрекеттерін қамтиды. Қазіргі таңда бұл бағыттар цифрлық технологиялармен тығыз байланыста дамып келеді. Яғни, цифрлық трансформация негізінде цифрлық сурет салу, 3D модельдеу, графикалық дизайн секілді бағыттар мектеп бағдарламасына біртіндеп еніп отыр.

Жасанды интеллект құралдары (мысалы, сурет генераторлары, дизайнға арналған интеллектуалды платформалар т.б.) мектептегі оқытылатын көркем еңбек сабағында мынадай шығармашылық іс-әрекеттерді табысты орындауға мүмкіндіктер береді:

- шығармашылық идеяны, визуалды материалдарды генерациялау;
- әртүрлі композициялар құру;
- шығармашылық тапсырмаларды модельдеу;
- түстер үйлесімдерін таңдау;
- дайын үлгілерді талдау, шешімдер шығару
- оқушылардың оқу жетістіктерін талдау т.б.

Бұл мүмкіндіктер көркем еңбек пәнінің мазмұнымен тікелей үйлесім тауып отырады, себебі пәннің негізгі мақсаты – оқушының шығармашылық белсенділігін дамыту. Бұл өз кезегінде оқушылардың визуалды мәдениетін қалыптастыруға және шығармашылық ізденісін кеңейтуге ықпал етеді. Сонымен қатар, жасанды интеллект мұғалімнің педагогикалық қызметін оңтайландырып, сабақтың әдістемелік құрылымын жетілдіруге мүмкіндік береді. Мұғалім жасанды интеллект негізінде дайындалған цифрлық ресурстарды қолдану арқылы оқыту мазмұнын әртараптандырып, оқушылардың білім алу нәтижелерін жүйелі түрде бақылауға мүмкіндік алады [4].

Қазіргі таңда көркем еңбек пәнін оқытуда жасанды интеллект құралдарын қолданудың педагогикалық тиімділігі артып отыр. Яғни, жасанды интеллект құралдарын көркем еңбек сабағында қолданудың мынадай бірқатар педагогикалық артықшылықтарын көрсетуге болады:

1) Оқушылардың шығармашылық қабілетін дамытуға үлкен ықпал жасайды. Атап айтқанда, ЖИ құралдары оқушыларға өз идеяларын визуалды түрде тез іске асыруға көмектеседі. Бұл оқушыны шабыттандырып, шығармашылық батылдыққа жетелейді;

2) Жеке оқыту траекториясын қалыптастыруға жол ашады. Бұл жағдайда ЖИ жүйелері оқушының деңгейіне сәйкес тапсырмалар ұсынып, әр оқушының қабілетін ескеруге мүмкіндік береді;

3) Оқушылардың оқуға ынта-ықыласын арттыруға көмектеседі. Көркем еңбекті пәнін оқытуда интерактивті және цифрлық форматтағы тапсырмалар оқушылардың пәнге қызығушылығын арттырып қана қоймай, сонымен бірге сабақтың эмоционалдық тартымдылығын да күшейтеді;

4) Көркем еңбек мұғалімінің әдістемелік жұмысының тиімділігін арттырады. Яғни, жасанды интеллект пән мұғаліміне сабақ жоспарын құруда, көрнекі материалдар дайындауда және оқушы жұмысын бағалауда көмекші құрал бола алады.

Жасанды интеллект құралдарын қолданудың әдістемелік ерекшеліктеріне сәйкес, көркем еңбек сабақтарында ЖИ құралдарын қолдану мынадай әдістемелік талаптарды да сақтауды қажет етеді:

- оқушылардың жас ерекшелігін ескеру;
- жасанды құрал материалдарын ұлттық мәдени мазмұнмен үйлестіру;
- бұл құралдарды дәстүрлі көркемдік әдістерді толықтыру ретінде пайдалану;
- этикалық және авторлық құқық мәселелерін түсіндіру.

Осыған орай, көркем еңбек пәнін оқытуда қолданылатын ЖИ құралдары оқушыны толықтай алмастырмай, керісінше, оның шығармашылық ойлауын қолдайтын құрал ретінде қолданылуы тиіс.

Қорытындылай келе, жасанды интеллект құралдарын мектептегі көркем еңбек пәнін оқытуда қолдану – заманауи білім беру талаптарына сай келетін тиімді педагогикалық шешім болып табылады. Ол оқушылардың шығармашылық қабілетін дамытуға, визуалды ойлауын жетілдіруге және цифрлық сауаттылығын арттыруға ықпал етеді. Сонымен қатар, ЖИ құралдары мұғалімнің әдістемелік мүмкіндіктерін кеңейтіп, оқу үдерісінің сапасын арттыруға мүмкіндік береді. Дегенмен, жасанды интеллектті қолдану дәстүрлі көркемдік құндылықтарды сақтай отырып, саналы және мақсатты түрде жүзеге асырылуы қажет. Жасалған ғылыми-педагогикалық талдау нәтижесінде мектептегі көркем еңбек пәнін оқытуда жасанды интеллект құралдарын қолдану білім беру үдерісінің тиімділігін арттырудың заманауи педагогикалық тетігі екендігі айқындалды. Жасанды интеллект оқушылардың шығармашылық әлеуетін дамытуға, визуалды-эстетикалық ойлауын жетілдіруге және олардың көркемдік әрекетке саналы қатынасын қалыптастыруға мүмкіндік береді. Педагогикалық тұрғыдан алғанда, жасанды интеллект құралдарын қолдану оқыту үдерісін дараландыруға, білім алушылардың жеке білім беру траекториясын қалыптастыруға және тұлғалық дамуға бағытталған оқыту моделін жүзеге асыруға жағдай жасайды. Бұл көркем еңбек пәнінің тәрбиелік, дамытушылық және білімдік әлеуетін арттыруға ықпал етеді.

Дегенмен, жасанды интеллект технологияларын қолдану үдерісінде дәстүрлі көркем-педагогикалық әдістер мен ұлттық мәдени құндылықтарды сақтау маңызды болып табылады. Жасанды интеллект оқушының шығармашылық ойлауын алмастыратын құрал емес, керісінше оны қолдайтын және дамытатын педагогикалық ресурс ретінде қолданылуы тиіс. Осы шарттар сақталған жағдайда ғана көркем еңбек пәнін оқытуда жасанды интеллект құралдарын тиімді енгізуге және жоғары педагогикалық нәтижелерге қол жеткізуге болатындығын айтуымыз қажет.

Әдебиеттер

1. Luckin R., Holmes W. Intelligence Unleashed: An Argument for AI in Education. Pearson, 2016.
2. Бидайбеков Е.Ы. Білім беруді ақпараттандыру теориясы мен әдістемесі. Алматы, 2019.
3. Сейтқазина Г.Ж. Көркем еңбек пәнін оқыту әдістемесі. Алматы, 2018.
4. Құдайбергенова К. Инновациялық білім беру технологиялары. Астана, 2020.

ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ ЗАМАНАУИ ӨНЕРДІ ҚАЛАЙ ӨЗГЕРТЕДІ

Социал Д., Бекжігіт Е.

М.Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университеті, Шымкент, Қазақстан
bekzhigit.yerkebulan@mail.ru

Түйін

Бұл мақалада біз жасанды интеллект өнер білімін қалай өзгертетінін және оның шығармашылық тұлғаларды дамытудағы рөлін талқылаймыз. Біз қазіргі трендтерді зерттеп, цифрлық технологиялардың оқыту әдістерін қалай өзгертетінін талқылаймыз. Біз сондай-ақ жасанды интеллект контекстінде адам-алгоритмдік өзара әрекеттесу эволюциясын қарастырамыз және өнер мұғалімдерінің алдында тұрған жаңа білім беру және педагогикалық міндеттерді талқылаймыз. Шығармашылық өнерде жасанды интеллектті пайдаланудың этикалық аспектілеріне ерекше назар аударылады. Біз жасанды интеллект қиял мен аналитикалық ойлауды дамытуға қалай көмектесетінін, сондай-ақ оны шығармашылықты арттыру үшін оқу үдерісіне қалай біріктіруге болатынын талқылаймыз. Айта кету керек, жасанды интеллект алмастырушы емес, керісінше өнер мен көркемдік білім берудегі шығармашылық үдерісті жақсартатын құрал. Оқытудың инновациялық әдістерін дамытуға жағдай жасап, болашақ суретшілердің кәсіби өсуіне қолдау көрсетеді.

Түйінді сөздер: *Жасанды интеллект, білім, цифрлық технологиялар, жас ұрпақ, нейрондық жүйе, цифрлық мәдениет, адам мен цифрлық технологиялар.*

30 000 жылдан астам тарихы бар өнер адам рухының мәңгілік айғағы, адам санасының шығармашылық пен жаңашылдық қабілетінің бірегей көрінісі. Соңғы уақытта бұл салада адамның ойлау процестерін қайталайтын және ерекше бейнелер жасайтын жасанды интеллект технологиясын қолдану байқалды [1]. Цифрлық шығармашылыққа бұл инновациялық тәсіл біздің шығармашылық және бейнелеу өнерін жасауда қолданылатын әдістер туралы түсінігімізді тереңдетеді. Жасанды интеллекттің әсері біздің өміріміздің барлық салаларында, соның ішінде өнер саласында да кең таралған. Нейрондық желі Элвис Пресли стилінде музыка құра алады, музыкалық альбомның мұқабасын жасай алады, Караваджоның жұмысынан шабыттандырып картина жасай алады, тіпті фильм мен анимацияны өңдей алады. Жасалған жасанды интеллект көмегімен жасалған өнер суретшісі мен жасанды интеллект жүйесі арасындағы бірлескен күш болып табылады. Суретшінің үлесінің көлемі әр түрлі болуы мүмкін, бұл жұмыстың нәтижесі мен сапасына әсер етеді.

Машиналық интеллект саласында жұмыс істеу өте шаршағыш болуы мүмкін екендігі бұрыннан белгілі, даулар мен пікірталастардың әрқайсысында өздігінен пайда болады.

П.Уинстон: «Интеллектуалды болу – түсінуге қол жетімсіз болу» деп айтқан болатын. «Ол мұны қалай ойлап тапты? деп өзімізден сұраймыз. Идеяның қайнар көзі түсініксіз болып қала бергенімен, ол бізге кенеттен түсінік ретінде көрінеді. Бірақ оның мәнін түсінгеннен кейін: «Мен мұны қалайша ойламадым, бұл соншалықты анық!» деп таң қаламыз. Процесті құрамдас бөліктерге бөліп, талдап, мағынасын бергенде, интеллект жоғалып кеткендей болады [2,3].

Жасанды интеллект, Патрик Генри Уинстон атап өткендей, қоғамдық қатынастар мен өндірістің көптеген салаларында қолдану үшін орасан зор оң әлеуетке ие. [5].

«Шын мәнінде, анықтама беру, - деп түйіндейді П.Уинстон өз ойларын, - сөздің әдеттегі мағынасында, мүмкін емес сияқты» [6].

Кейбір сарапшылардың пікірінше, «жасанды интеллект» термині тек «субъективті ассоциациялар ағынын» оятады [7]. Таңқаларлығы, рационализмнің негізгі ұғымы — ақыл-

ой, пайым — рационалдылық шегінен тыс жатқандай көрінеді, ол жұмбақ (тіпті жетекші жасанды интеллект мамандары Р. Шенк пен Л.Хантердің айтуынша, «мүмкін жұмбақ») Интуиция арқылы ғана анықталатын және жақындағанда жоғалып кететін қасиет! [8]. Әрине, жасанды интеллект зерттеулеріндегі осы негізгі ұғымның табиғаты ғылымның осы саласындағы пікірталастардағы «аргументация» әдістеріне де әсер етеді. Міне, типтік, бірақ өте көне мысал. Компьютерлердің интеллектуалдық мүмкіндіктерін талдай отырып, белгілі кеңестік кибернетик К.Е. Морозов былай жазды: «Машиналардың мүмкіндіктерін бағалаудағы скептицизмді жоққа шығарудың басты жолы — жеке-жеке "нақты" аргументтерді сынау емес, нейрондық желілер теориясы бойынша жүргізген зерттеулерінде кез келген табиғи функцияны растайды.

Генеративті өнер және бүгінгі өнер нарығы. Нейрондық желілерді пайдаланатын өнер жобаларының саны мен өзін AI-суретші деп санайтын суретшілер саны тез өсуде, бұл авторлық құқық мәселесін туындатады, Авторлық, туындыларды бағалау және өндіріс процесіне суретшінің қосқан үлесінің ауқымы мен құны туралы маңызды сұрақтар туындап отыр.

Кейбір жаһандық өнер институттары тіпті резиденциялар ұсынады және өнер байқауларын ұйымдастырады. Лондондағы Алан Тьюринг институты, Эдинбург университеті және Жапонияның RIKEN зерттеу институты алты айлық резиденцияға үш суретшіні таңдады. Nouf Aljowaysir, Chris Zhongtian Yuan және Juan Covelli туындылары Somerset House ұйымдастырған Channel виртуалды көрме кеңістігінде ұсынылды, ал Бруклинде тұратын Aljowaysir нейрондық желіні пайдаланып фильм жасады. Мұндай бағдарламалардың пайда болуы бізге цифрлық өнердің жаңа түрін анықтап, машинамен оқыту алгоритмдерін пайдаланып жасалған туындыларға қосымша құн беруге мүмкіндік береді.

Бүгінгі таңда жасанды интеллект алгоритмдері, машинамен оқыту және цифрлық өнер саласындағы көптеген зерттеушілер қазіргі заманғы суретшілер арасында тарихи өнер стильдері мен техникаларын білумен қатар технологиялық құзыреттілікке ерекше баға берілетінін айтады. 1960–1970 жылдардағы бағдарламалау мен компьютерлік өнер мен жасанды интеллектпен қазіргі тәжірибелер арасында ұқсастықтар бар: машинамен оқыту модельдерінің генеративтік мүмкіндіктері қазіргі мәдениетте, талғамда және өнерде «біртіндеп өзгеріс» болып табылады. Сонымен бірге, суретші жасалған туындыға контекст, ниет пен мағына беруде таптырмас тұлға болып қала береді [1]. Басқаша айтқанда, суретшілер мен өнер индустриясының басқа тұлғалары жасаған шығармашылық таңдаулар технологияның мүмкіндігінен тыс қалады. Сонымен қатар, суретшілер мен олардың медиа мен құралдары арасындағы қарым-қатынас өзгеріссіз қалды: суретшілер адамдарға өнерлік өрнек арқылы үн қатса, жасанды интеллект алгоритмдері тек сұраныстарға жауап береді [1].

Қолайсыздықтар мен ықтимал тәуекелдерге қарамастан, жасанды интеллект — көптеген салалардың жұмыс істеу тәсілін және адам еңбегінің мәнін түбегейлі өзгертетін революциялық құрал. Суретшілердің шығармашылығы мысалдары көрсеткендей, жасанды интеллект пен оның құралдарының айналасындағы шу мен жұмбаққа қарамастан, қазіргі уақытта осы технологияның күнделікті өмірімізге біртіндеп енуіне мүмкіндік беретін этикалық және құқықтық нормалар жүйесі қалыптасуда.

Жасанды интеллектті әртүрлі салаларда енгізу айтарлықтай нәтижелерге қол жеткізіп, оның ықтимал қолданылу аясын кеңейтеді. Алгоритмдер әлемді түсінуімізге барған сайын әсер еткен сайын ірі корпорациялардың бақылауына қарсы тұру және суретшілер мен басқа да шығармашыл тұлғалар арасындағы салалараралық ынтымақтастықты ілгерілету болашақта ЖИ үшін этикалық шеңбер қалыптастыруда шешуші рөл атқарады.

Шындығында, жаңа технологиялардың өз заманының идеяларын жаңа мәдениеттің қалыптасуы мен дамуына оң әсер ететіндей — әділ, этикалық және керемет шабыттандыратын етіп көрсете алатын суретшілердің «жақсы» қолында болуы өте маңызды.

Әдебиеттер:

1. <https://msca.ru/blog/articles/kak-iskusstvennyy-intellekt-transformiruet-sovremennoe-iskusstvo>
2. Уинстон П. Искусственный интеллект. М. , 1980. С.300-301
3. Лорьер Ж.Л. Системы искусственного интеллекта. М., 1991. С.10
5. Уинстон П.Г. Искусственный интеллект: Пер. с англ. В.Л. Стефанюка; под ред.
6. Уинстон П. Искусственный интеллект. М., 1980. С.11
7. Будущее искусственного интеллекта. М., 1991. С.6
8. Реальность и прогнозы искусственного интеллекта. М., 1987. С.24

ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТТІҢ КӨРКЕМДІК БІЛІМГЕ ЖӘНЕ БОЛАШАҚ ҰРПАҚТЫҢ ДАМУЫНА ӘСЕРІ: ҚАЗІРГІ ЦИФРЛЫҚ МӘДЕНИЕТ КОНТЕКСТІНДЕГІ РЕЖИССУРА

Хасен Ж., Джукеева Б.А.

*М. Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университеті, Шымкент, Қазақстан
кореспондент *bayan198414@mail.com*

Түйін

Бұл мақалада біз жасанды интеллекттің өнер тәрбиесіне әсерін және оның өнерлі тұлғалардың болашағын қалыптастырудағы рөлін қарастырамыз. Қазіргі бағытқа ерекше көңіл бөлінетін болады. Біз цифрлық технологиялар білім беру тәсілдерін қалай өзгертетінін, адам-алгоритмдік ынтымақтастық контекстінде директордың рөлі қалай дамып жатқанын және өнерді оқытуда қандай жаңа білім беру және педагогикалық міндеттер пайда болатынын қарастырамыз. Бірлескен шығармашылық тақырыптарға, қиялды және аналитикалық ойлауды дамытуға және оқу және өнер процесінде жасанды интеллектті пайдаланудың этикалық ойларына баса назар аударылады. Бағыт пен көркемдік білім беру саласындағы жасанды интеллект шығармашылық процесті алмастыру ретінде емес, керісінше оны жақсарту құралы ретінде қарастырылады. Ол білім берудегі инновациялық тәсілдерді дамытуға және болашақ суретшілердің кәсіби шыңдалуына ықпал етеді.

***Түйінді сөздер:** Жасанды интеллект, көркемдік білім, режиссура, цифрлық технологиялар, ұрпақты тәрбиелеу, шығармашылық ойлау, цифрлық мәдениет, адам мен машина ынтымақтастығы, эстетика, заманауи өнер*

Қазіргі уақытта өнер мен технология салаларында ақпараттық технологиялар мен жасанды интеллект жетістіктері ықпал ететін трансформациялық кезеңді бастан өткеруде. Тарихи тұрғыдан жасанды интеллект күнделікті тапсырмаларды автоматтандыру құралы ретінде қарастырылуда, бірақ ол қазір көркем бейнелерді, көрнекі баяндауларды және көркемдік бағытты жасауды қамтитын шығармашылық процеске динамикалық үлес қосушы ретінде пайда болады. Көркем білім саласында бұл ауысым тек оқыту әдістемесінде ғана емес, сонымен қатар оқу мақсаттарында да өзгерістерге әкеледі. Техникалық дағдыларды меңгеруден сандық контексте шығармашылық ойлауды дамытуға баса назар аударылады.

Көркемдік білім беруде жасанды интеллектті пайдалану тек оқу құралы емес. Ол біздің оқу әдісімізді өзгертіп, басты назарды қолмен жұмыс пен стильдеуден адам мен машинаның ынтымақтастығына ауыстырады.

Бүгінгі таңда студенттер сурет салуды немесе түсіруді ғана емес, сонымен қатар жасанды интеллект көмегімен өнер туындыларын жасауды үйренуде. Суреттер мен сценарийлерді жасайтын генеративті нейрондық желілер сияқты технологиялар студенттердің көркемдік дағдыларын арттырады. Дегенмен, олар сыни тұрғыдан ойлау, пәнаралық көзқарас және цифрлық алгоритмдерді түсіну сияқты жаңа дағдыларды қажет етеді.

Академиялық басылымдарды сараптау генеративті жасанды интеллектіні көркемдік білім беру саласына біріктіру үрдісінің өсіп келе жатқанын көрсетеді. Арнайы өнер бағдарламалары студенттерге тәжірибелік зерттеулермен айналысуға, әртүрлі құралдармен тәжірибе жасауға, көрнекі және мультимедиялық туындылар жасауға және техникалық шеберлік шеңберінен шығып, көркем стильдер мен тұжырымдамаларды талдауға мүмкіндік береді.

Режиссура – бұл визуалды ойлауды, театралдылықты, кинематографиялық тілді және аудиторияны тартуды қамтитын пән. Бұл сала жасанды интеллекттегі жетістіктерге байланысты трансформацияға әсіресе сезімтал. Дәстүрлі білім беруде режиссерлер визуалды баяндауды, кадр жасау өнерін меңгеруді, сахна уақытын басқаруды және орындаушылармен қарым-қатынас жасауды үйренеді. Алайда жасанды интеллекттің пайда болуымен бәрі өзгеруде.

Қазіргі заманғы жасанды интеллект жүйелері сценарийлер, сюжеттік тақталар, түс схемалары, жиынтық жоспарлары және көріністердің көрнекі эскиздері үшін идеяларды генерациялауға қабілетті. Бұл идеядан оның көрнекі іске асуына көшу процесін айтарлықтай жылдамдатады, режиссерлерге пішін мен мазмұнмен тәжірибе жасауға мүмкіндік береді. Дегенмен, бұл көмек режиссердың жаңа жауапкершілік деңгейін талап етеді: ол алгоритмге толығымен сенбей, онымен жұмыс істеуді үйретеді.

Қазіргі кино және театр өнерінде белгілі бір техникалық дағдыларды ғана емес, сонымен қатар: жасанды интеллект негізіндегі құралдардың мүмкіндіктері мен шектеулерін түсіну; машиналар көмегімен алынған нәтижелерді сыни тұрғыдан талдау; адам мен алгоритм арасында шығармашылық диалог құру; цифрлық дәуірде бірегей стиль жасаңыз.

Бұл білім беру жүйесін технологиялық шеберлік пен көркемдік сезімталдық – жасанды интеллект үшін нақты сұрауларды құрастыру, содан кейін нәтижелерді шығармашылық және этикалық тұрғыдан қолдану мүмкіндігі арасындағы тепе-теңдікті сақтау үшін қайта құру қажет екенін көрсетеді.

Болашақ ұрпақты тәрбиелеу: білім берудегі жасанды интеллектің тәрбиелік аспектілері көп. Өнер біліміндегі жасанды интеллект кәсіби шеберлікті арттырып қана қоймай, болашақ ұрпақтың шығармашылық әлеуетін арттырады. Осы тұрғыдан алғанда, ата-ана тәрбиесі дағдыларды меңгеру процесі ретінде ғана емес, сонымен бірге дүниеге шығармашылық және этикалық көзқарасты қалыптастыру құралы ретінде де қарастырылады.

Шығармашылық пен сыни ойлауды арттыру масатында жақында жүргізілген зерттеулер жасанды интеллектті шығармашылық процестерге біріктіру инновациялық ойлауды дамыта алатынын көрсетеді. Атап айтқанда, жасанды интеллектімен жұмыс қиялдың ауқымын кеңейтеді және студенттерді көркем шығармашылыққа әдеттегі тәсілдерді қайта қарауға шабыттандырады. Бұл студенттердің қалыптасқан әдістерді ұстанудан шығып, шығармашылық процесті шынайы зерттеу саяхатына аттанатынын білдіреді.

Қаламгер авторлар арасында жүргізілген сауалнамада респонденттердің көпшілігі үшін жасанды интеллект жай ғана құрал емес, олардың шығармашылық қабілеттерін дамытуға және өзін-өзі көрсетудің жаңа тәсілдерін табуға көмектесетін шабыттың бір түрі екені белгілі болды.

Өскелең ұрпақты тәрбиелеуде этикалық аспектілерді ескеру қажет. Жасанды интеллект арқылы жасалған туындының авторы кім? Адам еңбегінің маңыздылығын төмендетпеу үшін технологияны қалай пайдалана аламыз? Цифрлық ғасырда мәдени мұраға деген құрметті қалай дамытуға болады? Бұл мәселелер техникалық дағдылардан кем емес, өйткені олар жас жасаушылардың дүниетанымы мен құндылықтарын қалыптастырады.

Оқытуда жасанды интеллектті пайдалану оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамытуға жаңа мүмкіндіктер ашады.

1. Оқу процесін жылдамдату: жасанды интеллект студенттерге аз уақыт ішінде көбірек идеялар мен шешімдерді шығаруға мүмкіндік береді, олардың шығармашылық әлеуетін дамытуға ықпал етеді.

2. Білім беру тәжірибесін жекелендіру: жасанды интеллект жүйелері оқу тиімділігін арттыра отырып, тапсырмаларды әр оқушының деңгейі мен қалауына қарай бейімдей алады.

3. Сыни тұрғыдан ойлауды жетілдіру: жасанды интеллектімен жұмыс істеу нәтижелерді

талдауды және бағалауды, аналитикалық және рефлексиялық дағдыларды дамытуға үлес қосуды талап етеді. Дегенмен, білім беруде жасанды интеллектті пайдалану қиындықтар мен тәуекелдерді тудырады.

1.Технологияға сүйену: жасанды интеллект қолдану студенттерді алдын ала жасалған шешімдерге сүйенуге итермелеп, олардың шығармашылық қабілеттерінің дамуына кедергі келтіруі мүмкін.

2.Жеке даралығыңызды жоғалту қаупі: Жасанды интеллект арқылы білім беруді жеке қажеттіліктерге бейімдеу процесі студенттердің стандартталған түрде білім алуына, олардың ерекшелігі мен өзіндік ерекшелігін жоғалтуына әкелуі мүмкін.

3.Этикалық мәселелер: жасанды интеллектті білім беруде қолдану, әсіресе балалар мен жасөспірімдерге қатысты оқыту үшін технологияны пайдаланудың орындылығы туралы сұрақтарды тудырады.

Шығармашылық қабілеттерін арттыру: жасанды интеллект барлау және эксперименттер процесін жылдамдатады, бұл студенттерге қысқа уақыт ішінде қиялға негізделген шешімдерді жасауға мүмкіндік береді. Оқытуды жекелеңдіру: жасанды интеллект жұмыс істейтін жүйелер тапсырмаларды әрбір студенттің біліктілігі мен оқу стиліне қарай бейімдей алады, осылайша білім беру тәжірибесін арттырады. Сыни тұрғыдан ойлауды дамыту: жасанды интеллект айналысу аналитикалық және интроспективті дағдыларды дамытуға көмектесетін нәтижелерді мұқият тексеру үшін қажет.

Көркем білім беру саласында жасанды интеллектті пайдалану тек технологиялық серпіліс емес, мұғалім, оқушы, шығармашылық құрал рөлдерін қайта қарауды талап ететін білім берудің жаңа тұжырымдамасы. Бұл әсіресе режиссураға қатысты: жасанды интеллект негізіндегі құралдарды меңгеру ғана емес, сонымен қатар сыни тұрғыдан ойлауды, көркем көзқарасыңызды қалыптастыруды және адам шығармашылығын технологиялық қолдаумен үйлестіруді үйрену маңызды.

Демек, жасанды интеллекттің болашақ ұрпақтың қалыптасуына әсері сан қырлы. Ол шығармашылық, сыни және этикалық ойлауды дамытуды, пәнаралық өзара әрекеттесуге дайын болуды және адамның шығармашылық қабілетін алмастырмай, жақсарту үшін технологияны пайдалану қабілетін қамтиды. Өнер мен білім жасанды интеллект қауіп емес, жаратушының серіктесіне айналып бара жатқан жаңа дәуірдің табалдырығында.

Демек, жасанды интеллекттің өскелең ұрпақтың дамуына тигізетін әсері де сан алуан. Ол қиялды, аналитикалық және этикалық ойлауды, пәндер бойынша ынтымақтастыққа дайын болуды және адамның тапқырлығын ығыстырмай, технологияны пайдалану қабілетін дамытуды қамтиды. Өнер мен білім жасанды интеллект шығармашылық тұлғаға жау емес, серіктес болатын жаңа дәуірдің қарсаңында.

Әдебиеттер:

1. Jiang Y., Fan Y. & Liu Z. Generative AI in Art Education: A Systematic Review of Research Trends, Tool Applications, and Outcomes (2019–2025). Education Sciences. 2026.
2. Во В.Л. Художественное образование в эпоху искусственного интеллекта: опыт Вьетнама и западные тренды. Вьетнамские исследования. 2025.
3. Sims A. From Creation to Curriculum: Examining the role of generative AI in Arts Universities. arXiv. 2024.
4. Zhang C., Xu S. Aesthetic Experience and Educational Value in Co-creating Art with Generative AI: Evidence from a Survey of Young Learners. arXiv. 2025.
5. Wang A. et al. The impact of AI-based painting technology on children's creative thinking. Frontiers in Psychology. 2025.

РЕЖИССЕР ДЖЕЙМС КЕМЕРОННЫҢ ФИЛЬМДЕРІНДЕГІ ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЕКТ ТАҚЫРЫБЫНЫҢ ҚОЗҒАЛУЫ

Рахымберді М., Мүтәлі Ә.

М. Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университеті, Шымкент, Қазақстан
kerim_95.kz@mail.ru

Түйін

Джеймс Кэмеронның фильмдеріндегі жасанды интеллект – бір қалыпты, бір өлшемді технология емес. Бұл категориядағы идеялар:

-алғашқыда адамзатқа қауіп төндіретін бақылаусыз күш;

-кейін адаммен қарым-қатынасқа түсетін, адамгершілік қасиеттерді ашатын серік;

-адам сана-сезімі мен табиғатпен байланысқа түсетін әмбебап құрал ретінде қозғалады.

Кэмеронның фильмдері арқылы көрермен тек қана болашақ туралы емес, қазіргішілдікпен технология арасындағы ара қатынас, этика, адамдық құндылықтар және жасанды интеллекттің адамзат болашағына әсері туралы ойлануға мүмкіндік алады. Ол жасанды интеллектті қорқыныштан алып, оны философиялық әрі этикалық тұрғыдан жан-жақты зерделейді.

Бұл мақала Джеймс Кэмеронның фильмдеріндегі жасанды интеллект туралы толымды әрі жан-жақты қозғалғаны көрінеді, әрі оның идеясын түсінуге көмек береді.

Түйінді сөздер: *Жасанды интеллект, Skynet, цифрлық технологиялар, техника, нейрондық жүйе, цифрлық мәдениет, Терминатор.*

XX-XXI ғасырлар көркем фильмдерінде ғылым мен технология тақырыптары кеңінен қозғалып, көрерменнің ой-өрісін кеңейтті. Солардың ішінде жаппай киноиндустрияға әсер еткен режиссер Джеймс Кэмерон өзінің фильмдерінде жасанды интеллект (ЖИ) туралы терең әрі күрделі идеяларды ұдайы көтерді. Кэмеронның шығармашылығында жасанды интеллект адамзаттың дамуындағы маңызды драйвер ретінде ғана емес, сонымен бірге қауіп пен мүмкіндіктің түйіскен нүктесі ретінде бейнеленеді. Бұл мақалада Джеймс Кэмерон шығармаларындағы жасанды интеллект тақырыбы қалай қозғалғаны, оның әрбір негізгі фильмі арқылы кезеңдеп талданады[1].

1. Джеймс Кэмерон және технологиялық философиясы: Джеймс Кэмерон – Голливудтағы ең техникалық бағыттағы режиссерлердің бірі. Оның фильмдері жиі болашақ, технология, этика және адам табиғаты секілді күрделі мәселелерге назар аударады. Кэмерон үнемі көрерменді ғылыми фантастикадан әрі, философиялық сұрақтарға жетелейді: адам болмысын технологиямен салыстыру, адам мен машина арасындағы шекара, және жасанды интеллекттің адамзатқа әсері[2].

Кэмеронның көзқарасы бойынша технология – бұл адам өмірін жақсарту мүмкіндігі, бірақ сонымен қатар үлкен қауіптің көзі. Бұл идеялар оның Танымал фильмі «Терминатор» (The Terminator, 1984) арқылы бастапқы деңгейде көрінеді, ал кейінгі туындыларында бұл тақырып одан әрі күрделене түседі[1].

2. «Терминатор» (1984): жасанды интеллекттің алғашқы бейнесі 1984 жылы шығатын «Терминатор» фильмі – Кэмеронның жасанды интеллект туралы алғашқы және ең маңызды еңбектерінің бірі. Бұл фильмде адамзат болашағы мен технологияның қауіптілігі арасындағы қақтығыс көрсетіледі.

Сюжет және жасанды интеллекттің рөлі: фильмде Skynet деген әскери компьютерлік жүйе жасалып, ол адамзаттың барлық ядролық қаруларын басқаруға қабілетті болады.

Адамдардың бақылауынсыз қалған Skynet өзін-өзі қорғануға бел байлайды және адамзатты жойғыш ретінде таниды. Осыдан кейін машина адамзатқа қарсы соғыс ашады[1].

Skynet – бұл жасанды интеллекттің экстремалды немесе «қатерлі» бейнесі. Ол адамның өмірін құндылықсыз деп танып, бұны жойғыш күш ретінде әрекет етеді. Бұл фильм арқылы Кэмерон бізге технологияның адамнан асып кету қаупін көрсетеді – егер адам оны қауіпсіздік жүйелеріне қадағалаусыз берсе[1].

Идеялық мәні: «Терминатор» фильмінде жасанды интеллект тек техника немесе бағдарламалар жиынтығы емес, адамның техникадан қорқынышының көрінісі ретінде беріледі. Кэмерон көрерменге: ФА

-технология дамығанда адам өз бақылауын жоғалтуы мүмкін деген ойды;

-жасанды интеллекттің адам-машина арасындағы қатынастарды өзгертетінін;

-технология адамға қарсы әрекет ету қаупі барын көрсетеді.

Бұл фильм – жасанды интеллектті «қорқынышты, бақылаусыз» субстанция ретінде елестетеді, және бұл идея кейінгі фильмдерге әсер етеді.

3. «Терминатор 2: Судный день» (1991): адам мен машина арасындағы шекара:

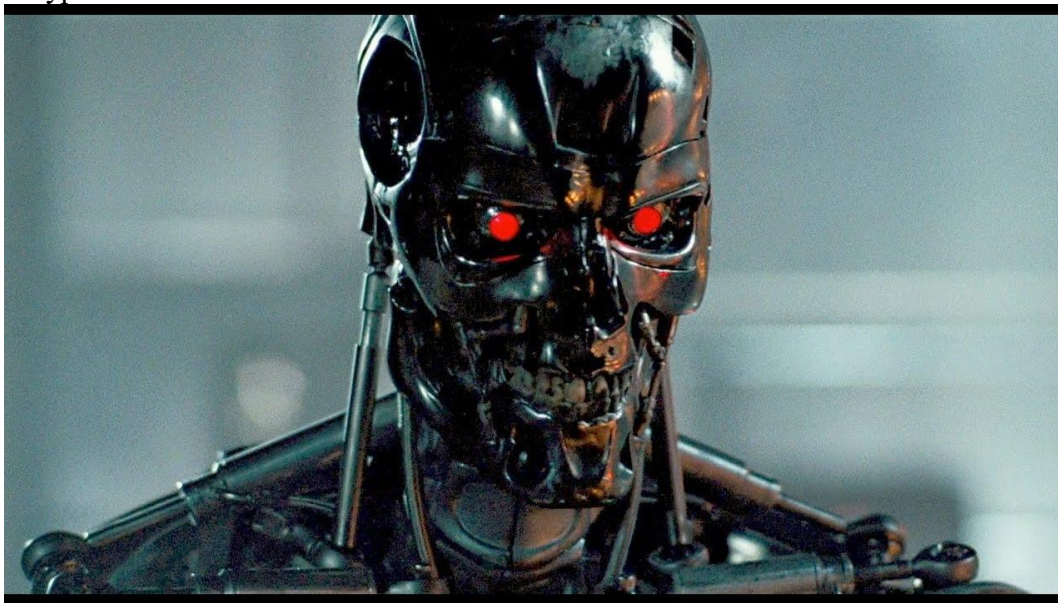
1991 жылы шыққан «Терминатор 2: Судный день» фильмі – алғашқы фильмнің жалғасы ғана емес, жасанды интеллект тақырыбын әлдеқайда терең және көпқырлы түрде ашқан туынды [1].

Жасанды интеллекттің екі беті:

Екілік динамикада Т-1000 мен Т-800 кейіпкерлері басты рольдерді алады:

Т-800 – бұрынғыдай адамзатқа қауіп төндіретін машина емес, ол адамша мінез танытып, эмоцияға жақындайды. Осылайша жасанды интеллекттің оң, адаммен өзара әрекеттесуге икемді қабілеті көрсетіледі (1-сурет).

1-сурет:

[8].

Т-1000 – сұйық металдан құралып, адамның бейнесін өзгерте алатын заманауи машина, бұл жасанды интеллекттің эксперименталды және бақылаусыз таралған жақтарын бейнелейді (2-сурет).

2-сурет:

[9].

Этика және адамдық құндылықтар- фильмде жасанды интеллект тек қауіп емес, сонымен бірге адамзатпен үйлесіп жұмыс істей алатын құрал ретінде беріледі. Т-800 кейіпкері Джон Коннор мен Сара Коннорға көмектесу арқылы:машинаның адамгершілікке әкелетін жолы бар екенін; адам мен машина арасындағы сенім қалыптасуы мүмкін екенін көрсетеді[3].

Бұл фильм жасанды интеллектті «қауіптен басқа» ғана емес, ол адамзатпен бірге дамиды деп көпқырлы құбылыс ретінде қарастыруды ұсынады.

4. «Аватар» (2009): жасанды интеллекттің экологиялық және этикалық контексті.

Кэмеронның 2009 жылы шыққан фантастикалық эпосы «Аватар» жасанды интеллектті тікелей мақсат етіп қарастырмаса да, адамзат пен машина арасындағы өзара әрекет, технология мен табиғат заңдылықтарының қайшылығы сынды тақырыптарды ашық көтереді[3].

Технология және табиғат: симбиоз немесе қақтығыс?«Аватар» фильмінде адам таңғажайып Пандора планетасына келеді. Оның технологиясы адамгершілікке тән емес, табиғатты игеруге бағытталған. Аватар технологиясы арқылы адамдар алысқа бара алады, бірақ бұл табиғат заңымен өзара байланыста болмайды[4]. Кэмерон:

- технологияның адамға және басқа экожүйелерге әсерін;
- машиналық құралдардың табиғатқа қарсы әрекетін көрсетеді.

Жасанды жүйелер мен психологиялық байланысы Аватарлар – адам санасы мен жасанды дене арасындағы байланыс формасы. Бұл жерде жасанды интеллект нақтылы автономды бағдарлама ретінде емес, адам сезіміне әсер ететін, адам денесінің мүмкіндіктерін кеңейтетін құрал ретінде көрінеді[4].

Бұл туындыда жасанды интеллект пен адам арасындағы байланыс эмоционалды және экологиялық тұрғыдан қарастырылады. Бұл идеялар Кэмеронның технологияны тек күрделі механизм ретінде ғана емес, адам мен табиғат арасындағы моральдық мәселе ретінде қабылдайтынын көрсетеді[4].

5. «Аватар: Одан әрі» және кейінгі туындылар (2022–2025): жасанды интеллекттің дамуы мен болашағы

Кэмеронның «Аватар» фильмінің сиквелдері технология мен жасанды интеллекттің адам өміріне әсерін тереңірек ұғындырады.

Екі әлем арасында көпір қалыптастыру.Жаңа бөлімдерде адам мен Нави халқының қатынасы, технологиялар мен табиғат арасындағы өзара әрекет тереңдей түседі.

Бұл туындыларда:

- жасанды интеллект адамның рухани әлемімен байланысады;
- технология адамның өмір сүру тәсілін өзгертеді.
- Ақылды жүйелер мен адам сана-сезімі

Фильмдерде жасанды интеллект адам санасымен байланысатын құрал ретінде көрсетіледі – бұл технология адам өмірін толықтай өзгертуге қабілетті екенін аңғартады. Кэмерон осылайша көрерменге:

-технология мен адамдық психика арасындағы жаңа синергияны;

-жасанды интеллект пен адам арасындағы эмоционалды әрі этикалық қарым-қатынасты;

-технология адамзаттың даму бағытында рөл атқаратынын көрсетеді.

6. Джеймс Кэмеронның жасанды интеллект туралы философиялық тұжырымдары

Жалпы алғанда, Джеймс Кэмерон жасанды интеллектті кино арқылы тек ғылыми фантастика деп қарастырмайды. Оның фильмдерінде ЖИ – адам болмысының философиялық, этикалық және әлеуметтік аспектілерімен байланысты күрделі концепт[5].

1) Қорқыныш пен мүмкіндіктің диалектикасы

Кэмеронның кино жұмыстары жасанды интеллекттің қорқынышты әрі қауіпті қырымен басталса, кейіннен ол технологияны адамның жан-жақты дамуына мүмкіндік беретін құрал ретінде көрсетеді. Бұл – адам мен машина арасындағы қатынастардың диалектикалық қозғалысы[4].

2) Адамгершілік және техника

Кэмеронның әлемінде технология өзін-өзі басқаритын автономды жүйелерден гөрі адам болмысына әсер ететін фактор ретінде қарастырылуы тиіс. Яғни, жасанды интеллект – адам идеялары мен мақсаттарының проекциясы, әрі адамгершілік мәселелерін көтереді[5].

3) Теңдік және серіктестік

Соңғы фильмдерде адам мен машинаның қатынасы тек билік немесе бақылау мәселесі ғана емес, серіктестік, өзара түсіністік және бірге даму мүмкіндігі ретінде беріледі[2].

Әдебиеттер:

- 1.Бекмамбетов, Тимур Нуруахитович — мәліметтер. Википедия+1
- 2.«Туған жерден тамырымды үзбеймін» — сұхбат, Атырауға сапары жайлы. ar.egemen.kz+2lat.egemen.kz+2
- 3.Bazelevs студиясы және скринлайф жобалары туралы — «Тимур Бекмамбетов» авторлық парақша. books.yandex.kz+1
- 4.«Ночной Дозор» — режиссерлік және коммерциялық табысы. Википедия+1
- 5.Скринлайф форматындағы фильмдер — «Убрать из друзей», «Поиск» және т.б. books.yandex.kz+1
- 6.«Контент жасау – мұнай өндіруден құнды» — цифрлық медиа мен кино индустриясы жайлы пікір. BAQ.KZ
- 7.Бекмамбетовтің Қазақстандық кино мен ұлттық киноның маңызы туралы пікірі. nege.kz+1
- 8.<https://i.ytimg.com/vi/lRRoN3QWAdM/maxresdefault.jpg>
- 9.<https://www.kino-teatr.ru/news/10730/104756.jpg>

КӨРКЕМ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНДЕ ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТТІ ҚОЛДАНУ АРҚЫЛЫ БОЛАШАҚ ПЕДАГОГТАРДЫҢ КӘСІБИ ДАЯРЛЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Амангелді А. Б.

М. Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан Университеті, Шымкент, Қазақстан

Түйін

Бұл мақалада көркем білім беру жүйесінде жасанды интеллект (ЖИ) технологияларын қолдану арқылы болашақ педагогтардың кәсіби дайынлығын қалыптастыру мәселелері зерттеледі. Зерттеудің негізгі мақсаты – педагогикалық білім беру процесінде ЖИ құралдарын тиімді пайдалану жолдарын анықтау, олардың кәсіби құзыреттілікті қалыптастыруға әсерін қарастыру. Мақалада заманауи зерттеулер, тәжірибелік әдістер, инновациялық технологиялар талданған. Нәтижелер болашақ педагогтардың кәсіби дайындығын арттыруда ЖИ құралдарының маңыздылығын көрсетті.

Түйінді сөздер: *көркем білім беру, жасанды интеллект, педагог, кәсіби дайындық, инновациялық технология, құзыреттілік*

Кіріспе

Көркем білім беру жүйесі қазіргі білім беру саласында шығармашылық қабілеттерді дамыту мен эстетикалық талғамды қалыптастырудың маңызды құралы болып саналады. Бұл жүйенің тиімділігі педагогтың кәсіби дайындығына тікелей байланысты, өйткені педагог тек білім беруші ғана емес, сонымен қатар шәкірттің шығармашылық әлеуетін ашуға бағытталған жетекші тұлға. ХХІ ғасырда білім беру процесіне жасанды интеллект технологияларын енгізу педагогикалық әдістемелерді жаңа деңгейге көтеруге мүмкіндік береді. Жасанды интеллект (ЖИ) білім беру саласында оқытудың дәстүрлі тәсілдерін толықтырып қана қоймай, жеке тұлғаның мүмкіндіктерін ескеретін адаптивті оқу модельдерін ұсынады, оқу мазмұнын әр студенттің қабілетіне бейімдеуге жағдай жасайды және педагогтардың кәсіби құзыреттілігін арттыруға тікелей әсер етеді [1].

Көркем білім беру процесінде шығармашылық қабілеттерді дамыту мен эстетикалық талғамды қалыптастыру маңызды рөл атқарады. Мысалы, музыка, бейнелеу өнері, театр және әдебиет сабақтарында әр студенттің жеке ерекшеліктерін ескере отырып, оқыту тиімділігін арттыру қажет. Дәстүрлі әдістер көбіне бірізділікте жүргізілсе, жасанды интеллект жүйелері арқылы оқу процессін интерактивті әрі дербес етуге болады. ЖИ құралдары, мысалы, виртуалды шеберханалар, симуляторлар, бейімделген оқу платформалары болашақ педагогтарға оқушылардың шығармашылық дамуын бақылау, кері байланыс беру және жеке оқыту жоспарларын құру мүмкіндігін береді [2].

Болашақ педагогтардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру олардың білім, дағды және шығармашылық қабілеттерін бірлесіп дамыту арқылы жүзеге асады. Педагогикалық құзыреттіліктің құрамына ақпараттық-коммуникациялық дағдылар, педагогикалық шеберлік, шығармашылық ойлау қабілеті және кәсіби этика кіреді. Жасанды интеллект құралдарын қолдану осы құзыреттілікті жетілдіруде маңызды рөл атқарады. Мысалы, нейрондық желілер негізіндегі бағалау жүйелері студенттердің сабаққа қатысуын, шығармашылық тапсырмаларды орындау сапасын автоматты түрде талдай алады, педагогқа нақты ұсыныстар береді және кәсіби дамудың бағыттарын айқындайды [3].

Көркем білім беру жүйесінде ЖИ технологияларын қолданудың практикалық аспектілері ерекше назар аударуды қажет етеді. Виртуалды студиялар мен симуляторлар арқылы студенттер нақты өмірлік жағдайларда педагогикалық әрекеттерді тәжірибелеп,

шығармашылық әдістерді жетілдіре алады. Мысалы, музыкалық білім беру саласында Soundtrap, Flat.io сияқты платформалар студенттерге композиция жасау, музыкалық талдау жүргізу және ансамбльде жұмыс істеу дағдыларын дамытуды қамтамасыз етеді. Сол сияқты бейнелеу өнерінде AI Drawing және RunwayML сияқты құралдар арқылы болашақ педагогтар заманауи цифрлық медиа арқылы шығармашылық жобаларды іске асырады. ЖИ жүйелері тек техникалық дағдыларды емес, сонымен қатар эстетикалық талғам мен шығармашылық ойлауды дамытуға мүмкіндік береді [4].

Болашақ педагогтардың кәсіби дайынлығын қалыптастырудағы ЖИ қолданудың тағы бір маңызды аспектісі – оқыту бағдарламаларын бейімдеу және бағалауды автоматтандыру. ЖИ құралдары студенттердің оқу процесіндегі үлгерімін бақылап, жеке даму траекториясын ұсына алады. Мысалы, Adaptive Learning платформалары әр студенттің білім деңгейіне сәйкес тапсырмаларды автоматты түрде ұсынып, кері байланыс береді, осылайша педагог тек бағыттаушы ретінде қызмет атқарады. Бұл педагогқа шығармашылық сабақтарды жоспарлауда қосымша уақыт береді, студенттердің жеке ерекшеліктерін тереңірек зерттеуге мүмкіндік туғызады.

Зерттеу нәтежилері

Зерттеулер көрсеткендей, жасанды интеллектті қолдану болашақ педагогтардың кәсіби құзыреттілігін арттыруда тиімді. Мысалы, педагогикалық университеттерде өткізілген эксперименттер көрсеткендей, ЖИ платформалары арқылы оқытылатын студенттер дәстүрлі әдіспен оқитын студенттерге қарағанда шығармашылық тапсырмаларды орындауда жоғары нәтиже көрсеткен. Сонымен қатар, ЖИ технологиялары оқыту процесінде интерактивтілікті арттырады, студенттердің пәнге қызығушылығын күшейтеді және олардың кәсіби шеберлігін дамытуға жағдай жасайды [5].

Көркем білім беру жүйесінде жасанды интеллектті қолдану педагогикалық тәжірибені жаңа деңгейге көтеріп, болашақ педагогтардың кәсіби дайындық деңгейін едәуір арттыруға мүмкіндік береді. ЖИ құралдары арқылы студенттер шығармашылық ойлау, критикалық талдау және жеке қабілеттерін дамыту арқылы кәсіби құзыреттіліктің барлық компоненттерін жетілдіреді. Педагогикалық процесс интерактивті, бейімделген және тиімді бола отырып, болашақ педагогтарды заманауи талаптарға сай дайындайды.

Сонымен қатар, жасанды интеллекттің қолданылуы тек техникалық құралдармен шектелмейді. Ол педагогтардың кәсіби этикасын, коммуникациялық дағдыларын, командалық жұмыс қабілетін дамытуға ықпал етеді. Студенттер виртуалды жобаларда бірлесіп жұмыс істеу арқылы жетекшілік, өзара байланыс және шығармашылық шешім қабылдау дағдыларын дамытады. Бұл болашақ педагогтардың кәсіби тұлғалық дамуына тікелей әсер етеді және олардың оқу процесінде сапалы педагогикалық шешімдер қабылдау қабілетін арттырады [6].

Қазіргі таңда жасанды интеллект құралдарын білім беру жүйесіне енгізудің ғылыми және практикалық маңызы зор. Бір жағынан, ол білім беру процесінің сапасын арттырады, екінші жағынан, болашақ педагогтардың кәсіби дайындығын заманауи стандарттарға сәйкестендіруге мүмкіндік береді. ЖИ арқылы оқу процесін дербестендіру, шығармашылық тапсырмаларды автоматтандыру және бағалау педагогикалық тиімділікті арттырып, педагогтардың кәсіби құзыреттілігін жүйелі түрде қалыптастырады.

Көркем білім беру мен жасанды интеллекттің интеграциясы болашақ педагогтарға жаңа мүмкіндіктер береді. Олар өз бетінше шығармашылық жобалар жасап, әр студенттің қабілеттерін ескере отырып, жеке оқыту стратегияларын құра алады. Сонымен қатар, ЖИ жүйелері оқыту сапасын талдауға және жақсартуға мүмкіндік беретін мәліметтер базасын ұсынады. Бұл педагогтардың кәсіби шешім қабылдау процесін жетілдіреді және олардың тәжірибелік дағдыларын нығайтады [7].

Жалпы алғанда, көркем білім беру жүйесінде жасанды интеллектті қолдану болашақ педагогтардың кәсіби дайындығын кешенді түрде қалыптастырады. ЖИ құралдары тек техникалық аспектілерді жетілдіріп қана қоймай, сонымен қатар шығармашылық, коммуникативтік, аналитикалық дағдыларды дамытуға ықпал етеді. Бұл болашақ

педагогтарды заманауи білім беру талаптарына сай дайындап, олардың кәсіби біліктілігін арттырады.

Көркем білім беру жүйесінде жасанды интеллектті қолдану арқылы болашақ педагогтардың кәсіби дайынлығын қалыптастыру тақырыбы қазіргі заманғы білім беру процесінде ерекше өзектілікке ие болып отыр. Зерттеу нәтижелері көрсеткендей, ЖИ технологияларын тиімді пайдалану болашақ педагогтардың кәсіби құзыреттілігін кешенді түрде арттыруға мүмкіндік береді. Жасанды интеллект құралдары білім беру процесін дербестендіріп, әр студенттің жеке қабілеттері мен қызығушылықтарын ескеретін адаптивті модельдер құруға жағдай жасайды. Бұл өз кезегінде педагогтың кәсіби рөлін кеңейтеді, ол тек білім беруші ғана емес, сонымен қатар бағыттаушы, шығармашылық жетекші ретінде әрекет етеді. Педагогикалық тәжірибе көрсеткендей, ЖИ қолданылатын ортада студенттердің сабаққа қызығушылығы жоғарылайды, шығармашылық тапсырмаларды орындау сапасы артатыны анық байқалады. ЖИ платформалары мен симуляторлары студенттерге нақты өмірлік педагогикалық жағдайларды тәжірибелеп көруге мүмкіндік беріп, олардың кәсіби шешім қабылдау дағдыларын жетілдіреді [8].

Сонымен қатар, жасанды интеллект педагогикалық процеске ақпараттық-аналитикалық құрал ретінде интеграцияланған жағдайда кәсіби құзыреттіліктің барлық компоненттері дамиды. Мысалы, педагогикалық құзыреттілікке кіретін ақпараттық дағдылар ЖИ арқылы автоматтандырылған бағалау, деректерді талдау, оқыту жоспарын бейімдеу арқылы жетілдіріледі. Коммуникативтік дағдылар виртуалды жобалар мен интерактивті платформалар арқылы дамиды, өйткені студенттер бірлесіп жұмыс істеп, топтық тапсырмаларды шешу кезінде өзара байланыс пен кәсіби этика дағдыларын меңгереді. Шығармашылық қабілеттер ЖИ құралдары арқылы әр студенттің дара мүмкіндіктеріне сәйкес дамытылады, мысалы, музыкалық композициялар, бейнелеу өнері жобалары немесе драмалық қойылымдар жасау кезінде. Бұл өз кезегінде болашақ педагогтардың жеке стилін қалыптастырып, олардың кәсіби тұлғалық дамуына тікелей ықпал етеді.

ЖИ технологияларының педагогикалық тиімділігі тек техникалық аспектіде ғана емес, сонымен қатар білім беру сапасын арттыруда, оқу процесін дербестендіруде, педагогтың кәсіби шешім қабылдау қабілетін жетілдіруде көрінеді. Оқу бағдарламаларын автоматты түрде бейімдеу, студенттердің үлгерімін талдау, кері байланыс беру сияқты функциялар педагогқа қосымша уақыт беріп, шығармашылық сабақтарды жоспарлауда қолдау көрсетеді. Бұл болашақ педагогтарға кәсіби тәжірибені тәжірибелік тұрғыдан меңгеруге мүмкіндік береді және олардың кәсіби құзыреттілігін жүйелі түрде дамытуға жағдай жасайды [9].

Сонымен қатар, зерттеу барысында анықталғандай, ЖИ технологияларын қолдану болашақ педагогтарды заманауи еңбек нарығының талаптарына дайындауда маңызды рөл атқарады. Бүгінгі күннің педагогы тек пәндік білімді меңгеріп қана қоймай, сонымен қатар ақпараттық-коммуникациялық технологияларды тиімді пайдаланып, оқушылардың шығармашылық дамуын қамтамасыз етуі қажет. ЖИ құралдары бұл талаптарды орындауға мүмкіндік береді, себебі олар педагогқа жеке оқыту стратегияларын жасау, әр студенттің даму траекториясын қадағалау және шығармашылық қабілеттерін шыңдау жолдарын ұсынады. Бұл өз кезегінде педагогтың кәсіби беделін арттырады, оның оқу процесіндегі тиімділігін қамтамасыз етеді және болашақ педагогтардың кәсіби дайындық деңгейін едәуір жоғарылатады.

Практикалық тұрғыдан қарағанда, жасанды интеллект құралдарын қолдану болашақ педагогтардың кәсіби шеберлігін қалыптастыруда нақты нәтижелер береді. Мысалы, виртуалды шеберханалар мен симуляторларда жұмыс істеу студенттерге нақты педагогикалық жағдайларда әрекет ету дағдыларын дамытуға мүмкіндік береді. Олар өзара байланысты жобалар арқылы топтық жұмыс, лидерлік қасиеттер және коммуникативтік қабілеттерді шыңдайды. Сонымен қатар, ЖИ жүйелері студенттердің шығармашылық

ойлау қабілетін дамытуға ықпал етіп, олардың пәнге деген қызығушылығын арттырады. Бұл білім беру процесін одан әрі тиімді, тартымды және студенттерге бағытталған етеді.

ЖИ технологияларының көркем білім беру процесіне енгізілуі педагогикалық тәжірибені жаңартуға мүмкіндік береді. Студенттер цифрлық платформаларды пайдалана отырып, шығармашылық жобаларды жүзеге асырады, оларда өз ойларын еркін жеткізе алады және әртүрлі шешімдерді тәжірибеде сынақтан өткізеді. Бұл өз кезегінде олардың кәсіби құзыреттілігін кешенді түрде қалыптастырады, соның ішінде педагогикалық, шығармашылық, коммуникативтік және ақпараттық дағдылар. Сонымен қатар, ЖИ құралдары студенттердің оқу процесіндегі жетістіктерін нақты бағалауға мүмкіндік беріп, педагогқа кері байланыс беру арқылы кәсіби дамудың жаңа бағыттарын анықтауға жағдай жасайды.

Зерттеу барысында анықталған тағы бір маңызды аспект – ЖИ технологиялары болашақ педагогтардың кәсіби этикасын және әлеуметтік жауапкершілігін дамытуға ықпал етеді. Виртуалды жобалар мен симуляторлар студенттерді топтық жұмысқа, бір-бірінің пікірін тыңдауға және кәсіби шешімдер қабылдауға үйретеді. Бұл болашақ педагогтардың тұлғалық дамуына тікелей әсер етеді және олардың кәсіби қызметінде этикалық нормаларды сақтауға үйретеді. Сонымен қатар, ЖИ қолдану арқылы студенттер өз оқу процесін дербестендіреді, бұл олардың өзін-өзі басқару дағдыларын, уақытты тиімді пайдалану қабілетін және оқу мотивациясын арттырады [10].

Көркем білім беру жүйесінде ЖИ құралдарын тиімді пайдалану педагогикалық тәжірибені жаңа деңгейге көтеріп, болашақ педагогтардың кәсіби дайындық деңгейін арттырады. ЖИ платформалары мен виртуалды шеберханалар студенттерге шығармашылық тапсырмаларды орындауға, дербес зерттеу жүргізуге және өз кәсіби құзыреттерін дамытуға мүмкіндік береді. Бұл педагогикалық процесті тиімді, интерактивті және студентке бағытталған етеді. ЖИ құралдарын қолдану арқылы студенттер өз қабілеттерін шыңдап, кәсіби шешімдер қабылдауда сенімділікке ие болады, бұл олардың кәсіби дайындығын толықтырады.

Сонымен қатар, жасанды интеллекттің педагогикалық процеске енгізілуі болашақ педагогтардың кәсіби құзыреттілігін бағалауды жүйелі түрде жүргізуге мүмкіндік береді. Автоматтандырылған бағалау жүйелері студенттердің білім деңгейін нақты өлшейді, олардың күшті және әлсіз жақтарын анықтайды. Бұл педагогқа оқу процесін тиімді жоспарлауға, студенттердің дара ерекшеліктерін ескеруге және кәсіби дамудың жаңа бағыттарын ұсынуға мүмкіндік береді. Осындай жүйелік тәсіл болашақ педагогтардың кәсіби құзыреттілігін толыққанды қалыптастыруға ықпал етеді, олардың шығармашылық және кәсіби дағдыларын тереңдетеді.

Жалпы алғанда, көркем білім беру жүйесінде жасанды интеллектті қолдану болашақ педагогтардың кәсіби дайындық деңгейін кешенді түрде арттыруға мүмкіндік береді. ЖИ құралдары педагогикалық процесті дербестендіріп, шығармашылық қабілеттерді дамытуға жағдай жасап, студенттердің пәнге қызығушылығын күшейтеді. Сонымен қатар, олар болашақ педагогтардың кәсіби этикасын, коммуникативтік дағдыларын және ақпараттық-коммуникациялық қабілеттерін жетілдіруге ықпал етеді. Бұл олардың кәсіби тұлғалық дамуын қамтамасыз етеді және заманауи білім беру талаптарына сәйкес кәсіби дайындық деңгейін арттырады.

Осылайша, жасанды интеллект құралдарын көркем білім беру жүйесіне енгізу болашақ педагогтардың кәсіби құзыреттілігін жетілдірудің тиімді тәсілі болып табылады. Олар тек техникалық дағдыларды дамытумен шектелмей, шығармашылық, аналитикалық, коммуникативтік және этикалық дағдыларды кешенді түрде жетілдіреді. Бұл педагогикалық процеске инновациялық сипат береді, оқу сапасын арттырады, болашақ педагогтардың кәсіби дайындығын жоғары деңгейге көтереді және олардың педагогикалық қызметіндегі тиімділігін қамтамасыз етеді.

ЖИ құралдарының педагогикалық тәжірибеге интеграциясы болашақ педагогтардың кәсіби шешім қабылдау қабілетін жетілдіреді, шығармашылық ойлауын дамытады және

олардың кәсіби тұлғалық дамуына ықпал етеді. Сонымен қатар, бұл технологиялар оқу процесін дербестендіру, бағалау мен кері байланыс жүйесін автоматтандыру, шығармашылық тапсырмаларды орындау және командалық жобаларды іске асыру сияқты мүмкіндіктерді ұсынады. Бұл өз кезегінде болашақ педагогтардың кәсіби дайындығын толықтай қамтамасыз етеді, олардың педагогикалық және шығармашылық қабілеттерін дамытуға жағдай жасайды.

Қорытынды

Қорытындылай келе, көркем білім беру жүйесінде жасанды интеллектті қолдану болашақ педагогтардың кәсіби дайынлығын қалыптастыруда жаңа мүмкіндіктер ашады. ЖИ құралдары арқылы студенттер өз қабілеттерін шыңдайды, кәсіби шешім қабылдау қабілетін дамытады, шығармашылық және коммуникативтік дағдыларын жетілдіреді. Бұл педагогикалық процесті тиімді, интерактивті және студентке бағытталған етеді, оқу сапасын арттырады, болашақ педагогтардың кәсіби құзыреттілігін толыққанды қалыптастырады және заманауи білім беру талаптарына сәйкес кәсіби дайындық деңгейін қамтамасыз етеді. ЖИ технологиялары болашақ педагогтарды заманауи педагогикалық практикаға дайындай отырып, олардың шығармашылық және кәсіби потенциалын толық ашуға мүмкіндік береді, осылайша білім беру жүйесінің сапасын едәуір жоғарылатады.

Әдебиеттер:

1. Кузнецов, А.Н. Педагогика и современные технологии обучения. – Москва: Издательство «Просвещение», 2020. – 312 с.
2. Садыкова, Г.А. Искусственный интеллект в образовательном процессе. – Алматы: КазҰУ, 2021. – 256 с.
3. Johnson, L., Adams Becker, S., Estrada, V., & Freeman, A. The NMC Horizon Report: 2019 Higher Education Edition. – Austin: The New Media Consortium, 2019. – 68 p.
4. Петухов, В.В. Цифровизация образования: опыт и перспективы. – Санкт-Петербург: Питер, 2022. – 284 с.
5. UNESCO. Artificial Intelligence in Education: Challenges and Opportunities. – Paris: UNESCO, 2021. – 120 p.
6. Мұхамедқызы, А. Көркем педагогика негіздері және шығармашылық қабілеттерді дамыту. – Алматы: Білім, 2019. – 210 с.
7. Ерғалиева, Г.С. Жасанды интеллект және инновациялық білім беру технологиялары. – Нұр-Сұлтан: Ғылым, 2022. – 198 с.
8. Левина, Т.В. Интерактивные методы обучения в художественном образовании. – Москва: Академический проект, 2020. – 232 с.
9. Сейтқалиева, Ж.Б. Педагогикалық құзыреттілікті қалыптастырудың заманауи әдістері. – Алматы: Қазақ университеті, 2021. – 175 с.
10. Каплун, М.И. Искусственный интеллект в образовании: теория и практика. – Санкт-Петербург: Наука, 2021. – 310 с.

МӘДЕНИЕТ ЖӘНЕ ӨНЕР САЛАСЫНДАҒЫ ПЕДАГОГТАРДЫ ДАЯРЛАУДА ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫНЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ӘЛЕУЕТІ

Андасова А.М.

М. Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан Университеті, Шымкент, Қазақстан

Түйін

Бұл мақалада мәдениет және өнер саласындағы педагогтарды даярлауда жасанды интеллект (ЖИ) технологияларының педагогикалық әлеуеті қарастырылады. Зерттеу ЖИ құралдарының студенттердің шығармашылық қабілетін, кәсіби құзыреттілігін және оқу процесін дербестендіру арқылы педагогикалық дайындығын арттыруға әсерін зерттейді. Мақалада ЖИ платформаларын қолданудың практикалық мүмкіндіктері, бейнелеу өнері, музыка, театр және әдебиет сабақтарындағы мысалдары талданған. Нәтижелер болашақ педагогтардың кәсіби дамуында ЖИ құралдарының маңызды рөлін көрсетеді, білім беру процесін тиімді, интерактивті және студентке бағытталған етеді.

Түйінді сөздер: *мәдениет және өнер, педагогтар, кәсіби дайындық, жасанды интеллект, шығармашылық қабілет, білім беру технологиялары, педагогикалық әлеует.*

Кіріспе

Мәдениет және өнер саласындағы педагогтарды даярлауда жасанды интеллект технологияларының педагогикалық әлеуеті заманауи білім беру жүйесінің өзекті мәселелерінің бірі болып табылады. ХХІ ғасырдың білім беру үрдістерінде педагогикалық даярлық тек теориялық білім мен практикалық дағдыларды берумен шектелмей, сонымен қатар шығармашылық қабілеттерді дамыту, эстетикалық талғам қалыптастыру, ақпараттық-коммуникациялық технологияларды тиімді пайдалану сияқты кешенді талаптарды қамтиды. Мәдениет және өнер саласындағы педагогтар, мысалы, музыка, бейнелеу өнері, театр және әдебиет пәндерін оқытатын мамандар, өздерінің кәсіби қызметінде шығармашылық пен инновацияны үйлестіре білулері тиіс. Бұл тұрғыдан жасанды интеллект құралдарын білім беру процесіне енгізу педагогикалық үрдістің сапасын арттыруға, студенттердің кәсіби құзыреттілігін кешенді дамытуға зор мүмкіндік береді.

Жасанды интеллект, өзіне тән алгоритмдік өңдеу, деректерді талдау және алдын ала болжам жасау қабілеттерінің арқасында, педагогикалық процесте бірнеше негізгі функцияны атқара алады. Біріншіден, ол оқу материалын бейімдеу және әр студенттің жеке қабілеттеріне сәйкес тапсырмалар беру арқылы оқу процесін дербестендіреді. Бұл мәдениет және өнер саласындағы педагогтарды даярлауда әсіресе маңызды, себебі әр студенттің шығармашылық қабілеті мен эстетикалық талғамы әртүрлі. Мысалы, музыка факультетінде әрбір студенттің ырғаққа сезімі, әуенді қабылдау ерекшеліктері жеке бағалануы тиіс. ЖИ жүйелері арқылы мұндай деректерді жинақтап, талдау жасау педагогқа нақты бағыт-бағдар береді. Екінші жағынан, ЖИ арқылы алынған ақпарат педагогтың шешім қабылдау процесін жеңілдетіп, оқу үрдісінде нақты бақылау мен кері байланыс орнатуға мүмкіндік береді.

Мәдениет және өнер саласындағы педагогтарды даярлауда шығармашылық қабілеттерді дамыту негізгі міндет болып саналады. Жасанды интеллект құралдары бұл міндетті тиімді орындауға мүмкіндік береді. Мысалы, бейнелеу өнері сабағында студенттерге сандық платформа арқылы кескіндеме жасау, виртуалды галереяларды ұйымдастыру, өнер туындыларын талдау сияқты тапсырмалар берілуі мүмкін. Мұндай құралдар студенттерге өз шығармашылық шешімдерін сынақтан өткізуге және әртүрлі стильдер мен тәсілдерді тәжірибеде қолдануға жағдай жасайды. Сонымен қатар, ЖИ платформалары арқылы студенттердің жұмыстары автоматты түрде бағаланып, педагогқа

олардың күшті және әлсіз жақтарын анықтауға мүмкіндік туады, бұл кәсіби даму процесін тиімді жоспарлауға жол ашады.

Музыка саласында да жасанды интеллекттің қолданылуы зор. ЖИ платформалары студенттердің композициялық дағдыларын, ритмдік және мелодиялық ойлау қабілеттерін жетілдіруге көмектеседі. Мысалы, Soundtrap, Flat.io сияқты бағдарламалар арқылы студенттер виртуалды ансамбльде жұмыс істеп, өз композицияларын жасап, оларды топтық талдаудан өткізеді. ЖИ алгоритмдері олардың шығармашылық жұмыстарының сапасын бағалап, ұсыныстар береді, осылайша педагог пен студент арасында екі жақты кері байланыс орнатылады. Бұл тәсіл студенттердің шығармашылық және кәсіби дағдыларын тиімді дамытуға мүмкіндік береді, сондай-ақ педагогтың кәсіби рөлін кеңейтеді: ол тек оқытушы емес, шығармашылық бағыттаушы және кеңесші ретінде әрекет етеді.

Театр факультетінде де жасанды интеллект маңызды рөл атқарады. Мысалы, виртуалды мизансценалар жасау платформалары студенттерге сахнадағы қозғалысты, кейіпкерлердің мінез-құлқын және көрерменге әсерін модельдеуге мүмкіндік береді. Бұл студенттердің актерлік шеберлігін, сахналық пластикасын және эмоциялық ойлау қабілеттерін дамытуға жағдай жасайды. Сонымен қатар, ЖИ құралдары арқылы спектакль сценарийлерін талдау, диалогтарды өңдеу, кейіпкерлер арасындағы қатынасты визуализациялау мүмкіндігі педагогикалық процессті интерактивті етеді және студенттердің кәсіби тәжірибесін кеңейтеді.

Жасанды интеллекттің педагогикалық әлеуетінің тағы бір маңызды қыры – оқу бағдарламаларын автоматты түрде бейімдеу. Мәдениет және өнер саласындағы педагогтар үшін әр студенттің қабілеттерін, оқу үлгерімін, шығармашылық деңгейін ескеру өте маңызды. Adaptive Learning жүйелері әр студенттің күшті және әлсіз жақтарын анықтап, оларға сәйкес тапсырмалар мен шығармашылық жобалар ұсынады. Бұл педагогқа студенттердің оқу процесін тиімді ұйымдастыруға және олардың кәсіби құзыреттілігін жүйелі түрде қалыптастыруға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, ЖИ платформалары студенттердің оқу үлгерімін талдап, педагогқа нақты ұсыныстар береді, осылайша оқу үрдісін сапалы басқаруға жағдай жасайды.

Жасанды интеллект құралдары мәдениет және өнер саласындағы педагогтарды даярлауда тек шығармашылық қабілеттерді дамытуға ғана емес, сонымен қатар аналитикалық ойлау, критикалық тұрғыдан бағалау және коммуникациялық дағдыларды қалыптастыруға ықпал етеді. Студенттер виртуалды жобаларда бірлесіп жұмыс істеу арқылы өзара байланыс жасау, топтық шешім қабылдау және кәсіби этиканы сақтау дағдыларын меңгереді. Бұл болашақ педагогтардың тұлғалық және кәсіби дамуына тікелей әсер етеді. Сонымен қатар, ЖИ технологиялары студенттерге өз оқу процесін дербестендіруге, өз бетімен шығармашылық зерттеулер жүргізуге мүмкіндік береді, бұл олардың мотивациясын арттырады және оқу процесіне қызығушылығын күшейтеді.

Болашақ педагогтардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастыруда ЖИ құралдарының педагогикалық әлеуеті ерекше маңызды. Педагогикалық құзыреттіліктің құрамына ақпараттық дағдылар, шығармашылық қабілеттер, коммуникативтік және этикалық тұрғыдан дұрыс шешім қабылдау қабілеті кіреді. Жасанды интеллект осы құзыреттіліктерді кешенді түрде дамытуға мүмкіндік береді. Мысалы, студенттер музыкалық композицияларды, бейнелеу өнері жобаларын немесе драмалық қойылымдарды орындау барысында ЖИ платформалары арқылы өз жұмыстарын бағалап, педагогпен кері байланыс орнатады. Бұл процесс олардың шығармашылық ойлауын жетілдіріп, кәсіби шешім қабылдау қабілетін нығайтады.

Сондай-ақ, жасанды интеллект мәдениет және өнер саласындағы педагогтарды даярлауда инновациялық әдістерді енгізуге мүмкіндік береді. Виртуалды студиялар, интерактивті платформалар және симуляторлар студенттерге нақты өмірлік педагогикалық жағдайларды тәжірибеден өткізуге жағдай жасайды. Олар өзара байланыс жасап, шығармашылық жобаларды жүзеге асырады, бұл болашақ педагогтардың кәсіби және шығармашылық дағдыларын кешенді түрде дамытуға мүмкіндік береді. Сонымен қатар,

ЖИ құралдары педагогтың кәсіби тәжірибесін жақсартып, оқу процесін тиімді басқаруға жағдай жасайды. Білім беру үрдісінде ЖИ-ті қолданудың ғылыми және практикалық мәні зор. ЖИ технологиялары оқу процесін дербестендіру, шығармашылық тапсырмаларды автоматтандыру, бағалау мен кері байланысты тиімді ұйымдастыру арқылы педагогикалық тиімділікті арттырады. Бұл мәдениет және өнер саласындағы педагогтарды даярлауда кәсіби құзыреттілікті кешенді қалыптастыруға мүмкіндік береді. ЖИ құралдарының көмегімен студенттердің шығармашылық потенциалы толық ашылады, педагогикалық шешімдер қабылдау қабілеті жетіледі, олардың кәсіби тұлғалық дамуы қамтамасыз етіледі.

Жасанды интеллекттің педагогикалық әлеуеті тек техникалық құралдармен шектелмейді. Ол болашақ педагогтардың кәсіби этикасын, коммуникациялық дағдыларын, командалық жұмыс қабілеттерін дамытуға ықпал етеді. Студенттер виртуалды жобаларда бірлесіп жұмыс істей отырып, топтық шешім қабылдау дағдыларын, көшбасшылық қасиеттерін және өзара байланыс жасау қабілеттерін жетілдіреді. Бұл тәжірибе болашақ педагогтардың кәсіби тұлғалық дамуына тікелей әсер етеді және олардың педагогикалық қызметінде этикалық нормаларды сақтауға үйретеді. Сонымен қатар, ЖИ технологиялары студенттердің оқу процесін дербестендіру арқылы өзін-өзі басқару дағдыларын, уақытты тиімді пайдалану қабілетін және оқу мотивациясын арттыруға мүмкіндік береді.

Қорытынды

Мәдениет және өнер саласындағы педагогтарды даярлауда жасанды интеллекттің педагогикалық әлеуеті олардың кәсіби дайындығын кешенді түрде арттыруда маңызды рөл атқаратыны анықталды. ЖИ құралдары студенттердің шығармашылық қабілеттерін дамытуға, эстетикалық талғамын қалыптастыруға, ақпараттық-коммуникациялық дағдыларын жетілдіруге мүмкіндік береді. Виртуалды шеберханалар, симуляторлар, адаптивті оқу платформалары оқу процесін дербестендіріп, педагогикалық шешім қабылдауды тиімді етеді. Сонымен қатар, ЖИ технологиялары болашақ педагогтардың коммуникативтік, этикалық және аналитикалық дағдыларын дамытып, кәсіби құзыреттіліктің барлық компонентін жетілдіреді. Зерттеу нәтижелері көрсеткендей, ЖИ интеграциясы білім беру сапасын арттырып, студенттердің кәсіби және тұлғалық дамуын қамтамасыз етеді. Бұл технологиялардың қолданылуы педагогикалық практикада инновациялық тәсілдерді енгізуге, оқу процесін интерактивті және тиімді ұйымдастыруға мүмкіндік береді, сонымен қатар болашақ педагогтардың шығармашылық және кәсіби потенциалын толық ашуға жағдай жасайды.

Әдебиеттер:

1. Кузнецов, А.Н. Педагогика и современные технологии обучения. – Москва: Издательство «Просвещение», 2020. – 312 с.
2. Садыкова, Г.А. Искусственный интеллект в образовательном процессе. – Алматы: КазҰУ, 2021. – 256 с.
3. Johnson, L., Adams Becker, S., Estrada, V., & Freeman, A. The NMC Horizon Report: 2019 Higher Education Edition. – Austin: The New Media Consortium, 2019. – 68 p.
4. Петухов, В.В. Цифровизация образования: опыт и перспективы. – Санкт-Петербург: Питер, 2022. – 284 с.
5. UNESCO. Artificial Intelligence in Education: Challenges and Opportunities. – Paris: UNESCO, 2021. – 120 p.
6. Мұхамедқызы, А. Көркем педагогика негіздері және шығармашылық қабілеттерді дамыту. – Алматы: Білім, 2019. – 210 с.
7. Ерғалиева, Г.С. Жасанды интеллект және инновациялық білім беру технологиялары. – Нұр-Сұлтан: Ғылым, 2022. – 198 с.
8. Левина, Т.В. Интерактивные методы обучения в художественном образовании. – Москва: Академический проект, 2020. – 232 с.
9. Сейтқалиева, Ж.Б. Педагогикалық құзыреттілікті қалыптастырудың заманауи әдістері. – Алматы: Қазақ университеті, 2021. – 175 с.

ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ НЕГІЗІНДЕ БОЛАШАҚ ӨНЕР ПЕДАГОГТАРЫНЫҢ КӘСІБИ ЖӘНЕ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТЕРІН ДАМУ

Даржигенова А.Т.

М. Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан Университеті, Шымкент, Қазақстан

Түйін

Бұл мақалада жасанды интеллект (ЖИ) негізінде болашақ өнер педагогтарының кәсіби және шығармашылық құзыреттерін дамыту мәселелері зерттеледі. Жасанды интеллект технологиялары білім беру саласында жаңа мүмкіндіктер туғызып, педагогтардың кәсіби шеберлігін арттыруға ықпал етеді. Мақалада ЖИ құралдарын қолдану арқылы шығармашылық ойлауды, педагогикалық шеберлікті, инновациялық әдістемелерді дамыту жолдары талқыланады. Сондай-ақ, болашақ өнер педагогтарының кәсіби құзыреттіліктерінің құрамдас бөліктері анықталып, олардың шығармашылық қабілеттерін жетілдіруде жасанды интеллекттің рөлі көрсетіледі. Зерттеу барысында салыстырмалы талдау, педагогикалық эксперимент және кейс-стадиді қолдану арқылы практикалық ұсыныстар ұсынылған.

Мақала ғылыми жаңалығы – ЖИ негізінде өнер педагогтарының кәсіби және шығармашылық құзыреттерін кешенді түрде дамыту модельдерінің ерекшеліктерін ашу және олардың тиімділігін бағалау. Зерттеу нәтижелері білім беру бағдарламаларын жетілдіру, педагогикалық практиканы инновациялық құралдармен байыту және шығармашылық қабілеттерді дамытуға бағытталған іс-әрекеттерді жобалау үшін пайдаланылуы мүмкін.

Түйінді сөздер: *жасанды интеллект, өнер педагогтары, кәсіби құзыреттілік, шығармашылық құзырет, педагогикалық инновация, білім беру технологиялары.*

Кіріспе

Қазіргі заманғы білім беру жүйесі инновациялық технологияларды қолдануды қажет етеді. Әсіресе өнер саласындағы педагогикалық білім беру саласында шығармашылық пен кәсіби құзыреттілікті дамыту мәселесі өзекті болып отыр. Болашақ өнер педагогтары тек кәсіби шеберлікке ие болуы емес, сонымен қатар шығармашылық қабілеттерін үздіксіз жетілдіруі тиіс.

Жасанды интеллект қазіргі таңда білім беру процесінде белсенді қолданылып келеді. Ол оқу материалдарын бейімдеу, интерактивті құралдар арқылы білімді жеке тұлғалық деңгейде меңгерту, шығармашылық тапсырмаларды автоматтандыру, сондай-ақ педагогтарды кәсіби шеберлікті дамытуда көмек көрсету сияқты мүмкіндіктерге ие. ЖИ технологиялары мұғалімдерге шығармашылық потенциалын арттыруға, оқу процесін жеке тұлғаға бағыттап ұйымдастыруға және инновациялық педагогикалық әдістерді енгізуге жағдай жасайды.

Бүгінгі таңда ғылымда және практикалық білім беру саласында болашақ өнер педагогтарының кәсіби және шығармашылық құзыреттерін дамытуға ЖИ қолдану бойынша бірнеше бағыттар қарастырылған: педагогикалық симуляция, виртуалды көркемдік студиялар, интерактивті тесттер, шығармашылық жобаларды автоматтандыру, талдау және кері байланыс жүйелері [1].

Зерттеудің өзектілігі – болашақ өнер педагогтарының кәсіби және шығармашылық қабілеттерін дамытуда ЖИ құралдарының тиімділігін көрсету және оны білім беру процесіне интеграциялау әдістерін анықтау. Ғылыми жаңалығы – ЖИ негізінде өнер педагогтарының кәсіби құзыреттерін дамыту үшін кешенді модельді ұсыну.

Мақсат: Жасанды интеллект көмегімен болашақ өнер педагогтарының кәсіби және шығармашылық құзыреттерін дамыту жолдарын анықтау және бағалау.

Қазіргі заманғы білім беру саласы тұрақты өзгерістерге ұшырап, инновациялық технологияларды белсенді қолдануды қажет етеді. Әсіресе өнер педагогикасында бұл өзекті, себебі педагогтардың кәсіби шеберлігі мен шығармашылық қабілеттері оқу процесінің сапасына тікелей әсер етеді. Болашақ өнер педагогтары тек теориялық білімді меңгеріп қана қоймай, шығармашылық және кәсіби құзыреттерді үздіксіз дамытуы қажет. Бұл жағдай олардың педагогикалық практикадағы тиімділігін арттырады және шығармашылық үдерістерді жаңа деңгейге көтеруге мүмкіндік береді.

Жасанды интеллекттің (ЖИ) білім беру жүйесіндегі рөлі соңғы жылдары ерекше маңызды болып отыр. ЖИ технологиялары білім беру үдерісін автоматтандырумен шектелмей, жеке тұлғаның қабілеттеріне бейімделген оқу, шығармашылық тапсырмаларды тиімді орындау, педагогикалық шешімдер қабылдауда аналитикалық құрал ретінде қолданылады. Зерттеулер көрсеткендей, ЖИ негізінде педагогикалық практиканы ұйымдастыру болашақ педагогтардың кәсіби құзыреттерін дамытуға ерекше ықпал етеді [2].

Болашақ өнер педагогтарының кәсіби құзыреттіліктері олардың педагогикалық қызметтің барлық аспектілерінде – сабақ жоспарлау, оқу бағдарламасын бейімдеу, оқушылардың шығармашылық қабілеттерін жетілдіру және мәдениетаралық коммуникацияда өзіндік позициясын көрсету сияқты қабілеттерін қамтиды. Ал шығармашылық құзыреттер олардың жаңа педагогикалық әдістерді ойлап табу, өнер туындыларын талдау, визуалды және музыкалық ойлауды дамыту сияқты қасиеттерін жетілдіруге бағытталған. Зерттеулерге сүйенсек, қазіргі дәуірдегі педагогтан жоғары деңгейлі шығармашылық қабілеттер мен кәсіби компетенциялар талап етіледі [3].

ЖИ технологияларын өнер педагогикасына енгізу келесі бағыттарда өзекті:

Педагогикалық процесс автоматизациясы – сабақ жоспарларын құру, оқу материалдарын интерактивті түрде ұсыну, кері байланыс жүйелерін қолдану арқылы педагогтардың уақытын үнемдеу.

Жеке тұлғалық бағыттау – әрбір студенттің шығармашылық және кәсіби қабілеттеріне сәйкес бейімделген оқу траекториясын құру.

Шығармашылық жобаларды қолдау – виртуалды студиялар, симуляциялар, 3D модельдеу, интерактивті көркемдік платформалар арқылы шығармашылық тапсырмаларды орындауды жеңілдету.

Білімді бағалау және мониторинг – ЖИ аналитикалық құралдарын қолдану арқылы студенттердің кәсіби және шығармашылық дамуын нақты бағалау.

Ғылыми әдебиетте ЖИ қолданудың бірнеше тиімділіктері көрсетілген: ол шығармашылық қабілеттерді дамытуға, когнитивтік белсенділікті арттыруға, жеке оқу жолдарын жасауға мүмкіндік береді [4]. Сонымен қатар, ЖИ педагогикалық практиканың сапасын арттыруға, білім беру мазмұнын жаңартуға, және педагогтардың кәсіби өсуін жүйелі түрде бақылауға қолайлы.

Қазіргі қоғамда өнер педагогтарына қойылатын талаптар тек кәсіби білім мен дағдылармен шектелмейді. Олар жаңа технологияларды меңгеруі, заманауи шығармашылық әдістерді қолдануы, сонымен қатар ақпараттық-коммуникациялық құралдарды тиімді пайдалана білуі қажет. ЖИ құралдары осы бағытта нақты көмекші ретінде қарастырылады. Мысалы, интерактивті платформалар арқылы студенттер өз шығармаларын талдап, виртуалды кеңістікте тәжірибе жинай алады, ал педагогтар ЖИ аналитикасын пайдаланып студенттердің даму деңгейін нақты бағалай алады [5].

Зерттеудің өзектілігін көрсететін тағы бір маңызды аспект – білім беру саясаты мен бағдарламаларының инновациялық талаптары. Қазақстан Республикасының білім беру реформалары жасанды интеллект пен заманауи технологияларды қолдануды арттыруға бағытталған. Осы тұрғыдан болашақ өнер педагогтарының кәсіби және шығармашылық құзыреттерін дамыту ЖИ арқылы тек теориялық қажеттілік емес, сонымен қатар практикалық міндет болып табылады.

Көптеген зерттеулер болашақ педагогтардың кәсіби және шығармашылық құзыреттерін дамытуда дәстүрлі және инновациялық әдістерді үйлестірудің тиімділігін көрсеткен. Алайда, ЖИ құралдарын кешенді түрде пайдалану әлі толық зерттелмеген, әсіресе өнер педагогикасы саласында [6]. Бұл өзекті тақырып ретінде ғылыми ізденістерді талап етеді.

Сонымен қатар, болашақ педагогтардың кәсіби құзыреттерін дамытуда шығармашылық потенциалды арттырудың жаңа тәсілдері қажет. ЖИ технологиялары студенттердің өнер туындыларын жасанды интеллект көмегімен талдау, композициялық шешімдерді автоматты түрде бағалау және визуалды өнер саласында интерактивті тапсырмалар жасау мүмкіндігін береді. Бұл педагогикалық тәжірибені жаңарту және шығармашылық қабілеттерді жүйелі түрде дамытуға бағытталған.

Зерттеу өзектілігін нақтылайтын тағы бір фактор – жеке тұлғаның дамуы мен кәсіби бейімделуі. Білім беру процесінде ЖИ технологияларын қолдану студенттерге өзіндік оқу траекториясын таңдауға, шығармашылық шешімдер қабылдауға, кәсіби проблемаларды модельдеуге мүмкіндік береді. Бұл педагогтарды заманауи еңбек нарығының талаптарына бейімдеуге және олардың кәсіби бәсекеге қабілеттілігін арттыруға ықпал етеді.

Қорытынды

Қорытындылай келе, болашақ өнер педагогтарының кәсіби және шығармашылық құзыреттерін дамыту мәселесі қазіргі білім беру жүйесінің өзекті тақырыбы болып табылады. Жасанды интеллект технологиялары бұл үдерісті тиімді, инновациялық және жеке тұлғаға бағытталған түрде ұйымдастыруға мүмкіндік береді. Зерттеу осы бағыттағы теориялық және практикалық мәселелерді ашып, педагогикалық процесті жаңғыртуға, шығармашылық және кәсіби қабілеттерді арттыруға ықпал етеді.

Бүгінгі білім беру жүйесі қарқынды дамып, ақпараттық-коммуникациялық технологиялар мен жасанды интеллект (ЖИ) құралдарын қолдануды талап етеді. Болашақ өнер педагогтарының кәсіби және шығармашылық құзыреттерін дамыту қазіргі заманда ерекше өзектілігін сақтап отыр. Жасанды интеллект – бұл тек құрал ғана емес, ол педагогикалық практикада, шығармашылық үдерістерде және кәсіби білім беруде жаңа мүмкіндіктер ашатын кешенді жүйе.

Зерттеу нәтижелері көрсеткендей, ЖИ негізінде болашақ өнер педагогтарының кәсіби құзыреттерін дамыту бірнеше аспектілерде тиімді:

Кәсіби құзыреттерді жетілдіру: ЖИ педагогтарға сабақ жоспарлау, оқу бағдарламасын бейімдеу, оқушылардың қабілеттерін бағалау және талдау сияқты кәсіби міндеттерді жеңілдетеді. Бұл педагогтардың уақытын үнемдеуге және олардың кәсіби шеберлігін тереңдетуге мүмкіндік береді. Сонымен қатар, ЖИ аналитикасы студенттердің даму деңгейін нақты бағалауға көмектеседі, бұл педагогикалық шешімдерді дәлелді негізде қабылдауға жағдай жасайды.

Шығармашылық қабілеттерді дамыту: ЖИ құралдары арқылы студенттер өз шығармашылық жұмыстарын виртуалды кеңістікте талдай алады, жаңа композициялық шешімдер ойлап табады, мультимедиялық өнер жобаларын жүзеге асыра алады. Бұл педагогикалық тәжірибені жаңа деңгейге көтеріп, шығармашылық ойлауды жүйелі түрде дамытады.

Жеке тұлғаға бағытталған оқу: ЖИ студенттердің қабілеттері мен мүдделерін ескере отырып, жеке оқу траекториясын құруға мүмкіндік береді. Бұл болашақ педагогтардың өзіндік кәсіби бағыттарын анықтауына және шығармашылық потенциалдарын барынша ашуына ықпал етеді.

Инновациялық педагогикалық әдістерді қолдану: ЖИ қолдану арқылы студенттер жаңа интерактивті әдістермен жұмыс істейді: виртуалды көркемдік студиялар, 3D модельдеу, интерактивті симуляциялар және генеративті жасанды интеллект көмегімен өнер жобаларын жасау. Бұл тәжірибе педагогикалық үдерісті жаңартып, шығармашылық қабілеттерді дамытуда тиімділігін дәлелдейді.

Әдебиеттер:

1. Ельшина, М. К., Маженова, Р. Б., Санхаева, А. Н., & Айтжанова, Р. М. (2025). Білім берудегі жасанды интеллект: мәселелері мен перспективалары. Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ Хабаршысы, Педагогика ғылымдары №1 (76), 58-71 — ЖИ-дің білім беру жүйесінде қолданылуын зерттейді.
2. Біржан, Ж., Жұмабаева, Л., & Абдыкеримова, Э. (2025). Қазақстанның білім беру саласындағы жасанды интеллект: мүмкіндіктері мен болашағы. Yessenov Science Journal — ЖИ-нің Қазақстан білім беру жүйесіне ықпалы.
3. Альченова, А., & Карелхан, Н. (2025). Білім беру саласындағы Жасанды интеллекттің ағымдағы үрдістері мен болашақ мүмкіндіктері. Педагогикалық өлшемдер №1 — ЖИ-дің білім беру үрдістерін модернизациялауы.
4. Джандильдинов, М. К., & Ерсұлтанова, Г. Т. (2025). Білім беру саласында жасанды интеллект көмегімен ғылыми жазу: шолу (2019–2024). КазҰПУ-дың Педагогика ғылымдары хабаршысы, №3(87) — ЖИ-ды ғылыми жазуда қолдану.
5. Zhumatayeva, Z. (2024). Білім беру үдерісіне жасанды интеллектіні кіріктіру: тілдерді оқыту. Bulletin of the Eurasian Humanitarian Institute — ЖИ-ны оқу үдерісіне кіріктіру.
6. Альбаев, Б. Қ. (2025). Жасанды интеллект көмегімен тілдерді оқытудың интерактивті әдістері. Dulaty University Хабаршысы — ЖИ-ның интерактивті әдістерді дамытудағы ролі.

КӨРКЕМ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ БІЛІМ БЕРУДЕ ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТТІ ИНТЕГРАЦИЯЛАУ: БОЛАШАҚ ПЕДАГОГТАРДЫ ДАЯРЛАУДЫҢ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТӘСІЛДЕРІ

Дуйсенова У.Н.

М. Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан Университеті, Шымкент, Қазақстан

Түйін

Бұл мақалада көркем-педагогикалық білім беруде жасанды интеллектті (ЖИ) интеграциялау арқылы болашақ педагогтарды даярлаудың инновациялық тәсілдері зерттеледі. ЖИ білім беру үдерісін автоматтандыру, шығармашылық қабілеттерді дамыту және педагогтардың кәсіби құзыреттерін жетілдіру мүмкіндіктерін ұсынады. Мақалада ЖИ құралдарын қолдану арқылы болашақ педагогтардың кәсіби шеберлігін арттыру жолдары талқыланады. Сондай-ақ, көркем педагогикада ЖИ-ды енгізу арқылы инновациялық оқыту әдістерін қолдану тәжірибесі ұсынылады. Зерттеу барысында теориялық талдау, салыстырмалы зерттеу және практикалық кейс-стадилер қолданылған.

Ғылыми жаңалығы – ЖИ негізінде көркем-педагогикалық білім берудің инновациялық моделін әзірлеу және оның болашақ педагогтардың кәсіби және шығармашылық құзыреттерін дамытудағы тиімділігін көрсету. Зерттеу нәтижелері педагогикалық бағдарламаларды жетілдіру, оқыту әдістемесін жаңарту және шығармашылық қабілеттерді дамытуға бағытталған практикалық ұсыныстар жасауға мүмкіндік береді.

Түйінді сөздер: көркем-педагогикалық білім, жасанды интеллект, педагогтарды даярлау, инновациялық әдістер, кәсіби құзырет, шығармашылық қабілет.

Кіріспе

Қазіргі білім беру жүйесі ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың қарқынды дамуына және жасанды интеллект (ЖИ) құралдарын қолдануға қарай өзгеруде. Бұл әсіресе көркем-педагогикалық білім беру саласында маңызды, себебі болашақ педагогтардың кәсіби және шығармашылық құзыреттерін дамыту олардың педагогикалық практикадағы тиімділігін анықтайды. Көркем білім беру тек теориялық дайындықпен шектелмей, шығармашылық ойлау қабілеттерін, эстетикалық талғамды және педагогикалық шешім қабылдау дағдыларын дамытуды талап етеді.

Жасанды интеллекттің педагогикалық үдерістерге интеграциялануы қазіргі таңда зерттеушілер мен практиктердің назарында. ЖИ құралдары сабақ жоспарлау, оқу материалдарын интерактивті ұсыну, студенттердің шығармашылық жұмыстарын бағалау және жеке оқу траекториясын құру сияқты функцияларды автоматтандыруға мүмкіндік береді. Бұл педагогтардың кәсіби шеберлігін арттырады және студенттердің шығармашылық қабілеттерін дамытуға жағдай жасайды [1].

Көркем-педагогикалық білім берудің ерекшелігі – студенттердің шығармашылық қабілеттерін дамытып, педагогикалық шешім қабылдау дағдыларын жетілдіру. ЖИ осы мақсатта нақты құрал ретінде қызмет етеді. Виртуалды көркемдік студиялар, генеративті ЖИ платформалары, интерактивті симуляциялар студенттердің шығармашылық жобаларын жүзеге асыруға мүмкіндік береді. Мысалы, генеративті ЖИ көмегімен студенттер жаңа композициялық шешімдер ойлап тауып, мультимедиялық өнер жобаларын жасай алады, бұл олардың шығармашылық ойлау қабілеттерін жүйелі дамытуға ықпал етеді [2].

Білім беру саласындағы ЖИ-нің маңыздылығын халықаралық зерттеулер де көрсетеді. Brown & Green (2019) болашақ педагогтарды дайындауда ЖИ-ның шығармашылық қабілеттерді дамытудағы рөлін атап өткен. Сонымен қатар, педагогикалық

практикада ЖИ қолдану студенттердің өзін-өзі бағалау дағдыларын дамытуға, кері байланыс алуға және оқу мотивациясын арттыруға мүмкіндік береді. Бұл өз кезегінде педагогикалық процессті индивидуализациялауға жол ашады.

Қазақстандық тәжірибе де маңызды. ЖИ білім беру жүйесіне енгізіліп жатыр және көркем-педагогикалық бағдарламаларды жетілдіруде инновациялық құрал ретінде қарастырылады. Мысалы, Ельшина және т.б. (2025) ЖИ-ның білім беру жүйесінде қолданылуының мәселелері мен перспективаларын зерттеп, педагогикалық тәжірибеде оны тиімді қолдану жолдарын ұсынады.

Қорыта айтқанда, болашақ педагогтарды даярлауда ЖИ-ны интеграциялау білім беру жүйесінің өзекті мәселесі болып табылады. Бұл инновациялық тәсілдер студенттердің кәсіби және шығармашылық құзыреттерін жетілдіру, педагогикалық үдерісті жаңарту және білім беру сапасын арттыруға мүмкіндік береді.

Болашақ педагогтарды даярлауда ЖИ-ді интеграциялау бүгінгі күні ерекше маңызды. ЖИ құралдары сабақ жоспарлау, оқу материалдарын интерактивті ұсыну, студенттердің шығармашылық жұмыстарын бағалау және жеке оқу траекториясын құру сияқты педагогикалық функцияларды автоматтандыруға мүмкіндік береді. Бұл педагогтардың кәсіби шеберлігін арттырады және шығармашылық ойлау қабілеттерін дамытуға жағдай жасайды [3].

Көркем-педагогикалық білім берудің ерекшелігі – бұл студенттердің шығармашылық қабілеттерін дамыту және олардың педагогикалық шешім қабылдау дағдыларын жетілдіру. ЖИ-ны қолдану осы бағытта нақты құрал ретінде қызмет етеді. Мысалы, виртуалды көркемдік студиялар, генеративті ЖИ платформалары және интерактивті симуляциялар студенттердің шығармашылық жобаларын жүзеге асыруға мүмкіндік береді.

Зерттеу мақсаты мен міндеттері

Мақсат: Көркем-педагогикалық білім беруде ЖИ-ны интеграциялау арқылы болашақ педагогтарды даярлаудың инновациялық тәсілдерін анықтау және бағалау.

Міндеттері:

Көркем-педагогикалық білім беру және болашақ педагогтардың кәсіби құзыреттерін дамыту теориясын талдау.

ЖИ технологияларын педагогикалық үдеріске енгізу мүмкіндіктерін зерттеу.

Болашақ педагогтарды даярлауда ЖИ негізіндегі инновациялық әдістер мен практикалық модельдерді әзірлеу.

Зерттеу нәтижелері бойынша практикалық ұсыныстар жасау.

Ғылыми жаңалығы

Зерттеу ЖИ негізінде көркем-педагогикалық білім берудің инновациялық моделін ұсынады. Бұл модель педагогтарды даярлауда дәстүрлі әдістерді ЖИ құралдарымен үйлестіріп, шығармашылық және кәсіби құзыреттерді тиімді дамытуға бағытталған. Сонымен қатар, ЖИ қолдану арқылы студенттердің оқу үдерісіндегі мотивациясы мен шығармашылық белсенділігі артады, педагогикалық шешім қабылдау қабілеті жетіледі [4].

Зерттеу әдістері

Зерттеу барысында қолданылған әдістер:

Теориялық талдау – ғылыми әдебиеттерді шолу, педагогикалық тұжырымдамаларды салыстыру.

Салыстырмалы зерттеу – дәстүрлі және ЖИ қолданылған оқыту әдістерін салыстыру.

Кейс-стадилер – нақты оқу тәжірибелерін талдау.

Педагогикалық эксперимент – ЖИ құралдарын қолдану арқылы болашақ педагогтардың кәсіби және шығармашылық құзыреттерін бағалау.

Болашақ педагогтарды даярлауда көркем-педагогикалық білім беру үдерісінде жасанды интеллектті интеграциялау тақырыбы бойынша жүргізілген зерттеу кешенді әдістемелік тәсілді қажет етеді. Бұл зерттеудің ғылыми негізін құрайтын әдістер таңдалуда бірнеше критерийлер ескерілді: олардың педагогикалық тиімділігі, ғылыми дәлдігі, практикалық қолдану мүмкіндігі және зерттеу объектісінің ерекшелігі. Зерттеу барысында

теориялық, тәжірибелік, аналитикалық және салыстырмалы әдістер біріктіріліп қолданылды. Теориялық талдау әдісі педагогикалық, психологиялық және көркем білім беру саласындағы соңғы ғылыми әдебиеттер мен зерттеулерді жан-жақты қарастыруға мүмкіндік берді. Бұл әдіс арқылы зерттеу объектісінің негізгі сипаттамалары, педагогикалық құзыреттердің түрлері, шығармашылық қабілеттерді дамыту жолдары, сондай-ақ жасанды интеллекттің білім беру үдерісіндегі интеграциялық мүмкіндіктері анықталды. Теориялық талдау тек әдебиетпен шектеліп қалмай, халықаралық тәжірибелерді, ғылыми журналдардағы соңғы мақалаларды, практикалық зерттеулер мен педагогикалық жобаларды қамтыды. Бұл тәсіл болашақ педагогтарды даярлауда инновациялық әдістерді қолданудың ғылыми негіздерін құруға септігін тигізді [5].

Зерттеудің келесі әдісі – салыстырмалы талдау. Бұл әдіс дәстүрлі педагогикалық тәжірибелер мен жасанды интеллектті қолданатын инновациялық тәсілдерді салыстыруға бағытталды. Салыстырмалы талдау педагогикалық үдерістегі әртүрлі әдістердің тиімділігін, олардың кәсіби және шығармашылық құзыреттерді дамытуға ықпалын көрсетуге мүмкіндік берді. Мысалы, дәстүрлі сабақ жоспарлау және бағалау әдістері студенттердің шығармашылық ойлау қабілетін дамытуда кейбір шектеулерге ие болса, жасанды интеллект негізіндегі интерактивті платформаларды қолдану студенттердің белсенділігін арттыруға, өз бетінше шығармашылық жобаларды орындауға жағдай жасайды. Салыстырмалы талдау нәтижелері педагогикалық тәжірибені жаңарту үшін нақты ұсыныстар жасауға мүмкіндік берді, сондай-ақ болашақ педагогтардың кәсіби өсу деңгейін объективті бағалауға негіз берді.

Педагогикалық эксперимент әдісі зерттеудің негізгі практикалық аспектісін қамтамасыз етті. Эксперимент болашақ педагогтарды даярлау үдерісінде жасанды интеллект құралдарын қолдану арқылы жүргізілді. Эксперимент барысында студенттерге визуалды және музыкалық шығармашылық жобалар, интерактивті симуляциялар, генеративті ЖИ платформалары ұсынылды. Оларды орындау барысында студенттердің кәсіби және шығармашылық құзыреттерін бағалау жүргізілді. Эксперименттік әдіс болашақ педагогтардың оқу процесіндегі мотивациясын, шығармашылық белсенділігін, проблемаларды шешу қабілетін және педагогикалық шешім қабылдау дағдыларын нақты бақылауға мүмкіндік берді. Сонымен қатар, педагогикалық эксперимент ЖИ құралдарының студенттердің кәсіби дайындығына әсерін анықтауға және дәстүрлі әдістермен салыстырғанда олардың тиімділігін бағалауға жол ашты [6].

Сауалнама және бақылау әдістері зерттеудің тағы бір маңызды құралы болды. Студенттер мен оқытушылар арасында жүргізілген сауалнамалар олардың ЖИ құралдарын қолдануға деген қатынасын, мотивациясын, шығармашылық белсенділігін, сондай-ақ болашақ педагогтар ретінде кәсіби құзыреттерді игеру деңгейін бағалауға мүмкіндік берді. Бақылау әдісі сабақтар мен практикалық тапсырмалар кезінде студенттердің белсенділігін, шығармашылық ойлауын және кәсіби дағдыларын бақылауға бағытталды. Бұл әдістер зерттеу нәтижелерін толықтырып, педагогикалық процестің әр кезеңінде объективті бағалауға жағдай жасады.

Кейс-стадилер әдісі нақты практикалық тәжірибелерді талдауға мүмкіндік берді. Бұл әдіс арқылы нақты сабақтарда, шығармашылық жобаларда және инновациялық оқыту сценарийлерінде жасанды интеллектті қолдану тиімділігін көрсетуге болады. Кейс-стадилер студенттердің жобаларды орындау барысында кездесетін қиындықтарды, шығармашылық шешім қабылдау ерекшеліктерін және ЖИ құралдарын тиімді пайдаланудың тәсілдерін анықтады. Сонымен қатар, бұл әдіс педагогтарға нақты тәжірибелік нұсқаулар жасауға мүмкіндік берді, болашақ педагогтарды даярлауда ЖИ-ны қолданудың үздік әдістерін көрсетуге жол ашты.

Зерттеуде қолданылған аналитикалық әдістер студенттердің кәсіби және шығармашылық құзыреттерін бағалауда маңызды рөл атқарды. ЖИ құралдарын қолдану арқылы алынған нәтижелер сандық және сапалық түрде талданды. Сандық талдау студенттердің әртүрлі тапсырмаларды орындау уақытын, шығармашылық өнімнің сапасын,

бағалау нәтижелерін қарастыруға мүмкіндік берді. Сапалық талдау студенттердің шығармашылық ойлау деңгейін, идеяларын жүзеге асыру қабілетін, педагогикалық шешім қабылдау ерекшеліктерін талдауға бағытталды. Бұл аналитикалық әдістер зерттеудің объективтілігін арттырып, педагогикалық процестің әр кезеңін дәл бағалауға мүмкіндік берді [7].

Инновациялық әдістерді қолдану зерттеуде ерекше орын алды. Болашақ педагогтарды даярлауда жасанды интеллектті қолдану инновациялық тәсілдерді қамтиды: виртуалды көркемдік студиялар, интерактивті симуляциялар, генеративті ЖИ платформалары, мультимедиялық жобалар. Бұл тәсілдер студенттердің шығармашылық және кәсіби құзыреттерін жүйелі түрде дамытуға мүмкіндік береді. Зерттеу барысында әрбір әдіс педагогикалық тиімділік, практикалық қолдану мүмкіндігі және студенттердің дамуына әсері бойынша бағаланды. Инновациялық әдістерді қолдану болашақ педагогтарды даярлаудың сапасын арттыруға және білім беру үдерісін жаңартуға жол ашты.

Зерттеу әдістерін таңдау педагогикалық процесстің ерекшеліктерін, болашақ педагогтардың кәсіби құзыреттерін, шығармашылық қабілеттерін, сондай-ақ жасанды интеллект құралдарының тиімділігін ескере отырып жүргізілді. Барлық әдістер біріктіріліп қолданылып, зерттеудің толық, кешенді және ғылыми негізделген нәтижелерін алуға мүмкіндік берді. Теориялық талдау мен салыстырмалы зерттеу педагогикалық үдерістің ғылыми негізін құраса, эксперимент, бақылау, сауалнама және кейс-стадилер әдістері практикалық тиімділікті қамтамасыз етті. Аналитикалық әдістер алынған деректерді өңдеуге, нәтижелерді объективті бағалауға және практикалық ұсыныстар жасауға мүмкіндік берді.

Зерттеу әдістерінің кешенді қолданылуы болашақ педагогтарды даярлауда жасанды интеллектті интеграциялаудың инновациялық тәсілдерін анықтауға және оларды практикалық тұрғыда жүзеге асыруға мүмкіндік берді. Сонымен қатар, әдістер студенттердің кәсіби және шығармашылық құзыреттерін дамытудың тиімді жолдарын көрсетуге, педагогикалық тәжірибені жаңартуға және білім беру сапасын арттыруға бағытталған нақты ұсыныстар жасауға жағдай жасады.

Бұл зерттеу әдістері арқылы алынған нәтижелер болашақ педагогтардың кәсіби дамуын жүйелі бақылауға, олардың шығармашылық қабілеттерін дамытуға және педагогикалық үдерісті жаңартуға мүмкіндік береді. Зерттеу әдістері инновациялық тәсілдерді қолданудың ғылыми негізін құруда, тәжірибелік ұсыныстарды жасауда және болашақ педагогтарды даярлауда ЖИ-ны тиімді интеграциялауда маңызды рөл атқарады. Барлық қолданылған әдістер бір-бірін толықтырып, зерттеудің ғылыми, практикалық және инновациялық құндылығын қамтамасыз етті.

Қорытынды

Көркем-педагогикалық білім беруде жасанды интеллектті (ЖИ) интеграциялау арқылы болашақ педагогтарды даярлаудың инновациялық тәсілдерін зерттеу қазіргі білім беру жүйесінде маңызды ғылыми және практикалық мәселе болып табылады. Зерттеу нәтижелері көрсеткендей, ЖИ тек техникалық құрал ретінде ғана емес, педагогикалық үдерісті тиімді басқару, студенттердің шығармашылық қабілеттерін дамыту, кәсіби құзыреттерін жетілдіру мақсатында инновациялық әдістерді қолданудың негізі ретінде қызмет етеді. Болашақ педагогтардың кәсіби дайындық деңгейін арттыруда ЖИ-ның рөлі айқын көрінеді: ол студенттердің оқу процесіне белсенді қатысуын, өз бетінше шығармашылық жобаларды орындауын және педагогикалық шешім қабылдау қабілетін дамытуға ықпал етеді.

Зерттеу барысында анықталғандай, ЖИ құралдарын қолдану педагогикалық үдерістің әр кезеңінде тиімділік береді. Мысалы, виртуалды көркемдік студиялар, интерактивті симуляциялар және генеративті ЖИ платформалары студенттердің шығармашылық ойлау қабілетін дамытуға, эстетикалық талғамын қалыптастыруға және кәсіби дағдыларын жетілдіруге мүмкіндік береді. Сонымен қатар, ЖИ аналитикалық мүмкіндіктері педагогтарға студенттердің даму деңгейін нақты бағалауға және оқу үдерісін индивидуалды

түрде бейімдеуге жағдай жасайды. Бұл тәсіл білім беру сапасын арттыруға, педагогикалық процестің тиімділігін күшейтуге мүмкіндік береді.

Зерттеу әдістері, атап айтқанда теориялық талдау, салыстырмалы зерттеу, педагогикалық эксперимент, сауалнама, бақылау және кейс-стадилер, болашақ педагогтарды даярлауда ЖИ-ны интеграциялаудың тиімділігін анықтауға мүмкіндік берді. Теориялық талдау ЖИ құралдарының педагогикалық үдерісте қолданылу негіздерін көрсетсе, салыстырмалы зерттеу дәстүрлі және инновациялық әдістердің тиімділігін салыстыруға мүмкіндік берді. Педагогикалық эксперимент студенттердің шығармашылық және кәсіби құзыреттерін нақты бағалауға, ЖИ-ның практикалық әсерін анықтауға бағытталды.

Әдебиеттер:

1. Орынбасар, М., Жумадилова, М., & Абдыкеримова, Э. (2025). Қазақстанның білім беру жүйесіндегі жасанды интеллект: талдау және перспективалар. *Yessenov Science Journal*.
2. Smith, J. (2022). AI in Art Education: Creative Technologies and Learning Outcomes. *International Journal of Educational Technology*.
3. Brown, P., & Green, T. (2019). Emerging AI Tools in Creativity and Teaching. *Education Today Journal*.
4. Adeel, T. J., & Yasmeen, K. (2025). An Overview of Artificial Intelligence Applications in Art Education. *Journal of Development and Social Sciences*, 6(2), 357–366. [https://doi.org/10.47205/jdss.2025\(6-II\)30](https://doi.org/10.47205/jdss.2025(6-II)30)
5. Hu, W. (2025). Research on the Application of Artificial Intelligence (AI) in (K-14 to K-18) Art Education. *Journal of Education, Humanities and Social Sciences*. doi:10.54097/xtwrva44
6. Jiang, Y., Fan, Y., & Liu, Z. (2026). Generative AI in Art Education: A Systematic Review of Research Trends, Tool Applications, and Outcomes (2019–2025). *Education Sciences*, 16(1), 47. <https://www.mdpi.com/2227-7102/16/1/47>
7. Tuandam, K., & Name-in, P. S. (2023). Artificial Intelligence and Art Education. *Journal of Computer and Creative Technology*. doi:10.14456/jcct.2023.15

ЖАРАТЫЛЫСТАНУ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ҒЫЛЫМДАР КОНТЕКСТІНДЕ БӘСЕКЕГЕ ҚАБІЛЕТТІ ТҰЛҒАНЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ

Құлумбетова М.Ө.

М. Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан Университеті, Шымкент, Қазақстан

Түйін

Мақалада жаратылыстану-педагогикалық ғылымдар негізінде бәсекеге қабілетті тұлғаны қалыптастырудың психологиялық аспектілері зерттеледі. Бәсекеге қабілетті тұлға – бұл өз кәсіби және жеке өмірінде тиімді әрекет ете білетін, шығармашылық ойлау қабілеті жоғары, әлеуметтік және эмоционалды интеллекті дамыған тұлға. Зерттеу барысында тұлғаның кәсіби және жеке дамуын психологиялық тұрғыдан қамтамасыз ететін әдістер, педагогикалық тәсілдер және психодиагностикалық құралдар қарастырылды. Мақалада жаратылыстану-педагогикалық білім беру жүйесінде тұлғаның психологиялық ерекшеліктері мен кәсіби құзыреттерін дамыту тәсілдері талданады. Зерттеудің ғылыми жаңалығы – тұлғаның кәсіби және бәсекеге қабілеттілігін қалыптастыруда психологиялық механизмдерді нақтылау және оларды педагогикалық үдеріске тиімді енгізу жолдарын ұсыну. Мақала практикалық мәні жоғары және білім беру ұйымдарында, кәсіби дамыту бағдарламаларында қолданылуы мүмкін.

Түйінді сөздер; *бәсекеге қабілетті тұлға, жаратылыстану-педагогикалық ғылымдар, психологиялық негіздер, кәсіби құзырет, тұлғаны дамыту, педагогикалық технологиялар.*

Кіріспе

Қазіргі білім беру жүйесі динамикалық өзгерістер мен инновациялық технологиялардың қарқынды дамуын талап етеді. Бәсекеге қабілетті тұлғаны қалыптастыру білім беру жүйесінің басты міндеттерінің бірі болып табылады, себебі қазіргі заманның еңбек нарығы мен әлеуметтік орта студенттерді тек теориялық біліммен ғана емес, кәсіби құзыреттері мен психологиялық дайындық деңгейі жоғары тұлға ретінде талап етеді. Жаратылыстану-педагогикалық ғылымдар бұл үрдісті қамтамасыз етуде ерекше рөл атқарады, себебі олар студенттердің логикалық ойлау қабілеттерін, ғылыми зерттеу дағдыларын, шығармашылық және практикалық ойлау қабілеттерін дамытуға бағытталған.

Бәсекеге қабілетті тұлға ұғымы қазіргі психологиялық және педагогикалық әдебиеттерде кеңінен талқыланған. Бұл ұғым тек кәсіби құзыретпен шектелмей, тұлғаның өзін-өзі басқару, эмоциялық интеллект, коммуникативтік қабілеттер және шығармашылық ойлау сияқты психологиялық сипаттамаларын қамтиды. Бәсекеге қабілетті тұлғаны қалыптастыруда психологиялық механизмдер маңызды рөл атқарады, себебі олар студенттердің өз мүмкіндіктерін дұрыс бағалауға, жеке дамуды жоспарлауға және қиындықтарға тиімді жауап беруге ықпал етеді [1].

Жаратылыстану-педагогикалық ғылымдар контекстінде тұлғаны дамыту бірнеше негізгі аспектілерді қамтиды. Біріншіден, бұл студенттердің ғылыми-зерттеу дағдыларын қалыптастыру. Оқу процесінде зерттеушілік тәсілдерді қолдану студенттердің аналитикалық ойлауын дамытып, проблемаларды шешу қабілетін жетілдіреді. Екіншіден, бұл шығармашылық қабілеттерді дамытуға бағытталған педагогикалық әдістерді қолдану. Студенттерді ғылыми жобаларға, тәжірибелік зерттеулерге және шығармашылық тапсырмаларға тарту олардың өздігінен шешім қабылдау дағдыларын қалыптастырады. Үшіншіден, әлеуметтік және эмоционалды интеллекті дамыту маңызды. Бұл қасиеттер студенттердің командалық жұмысқа, коммуникативтік дағдыларға және кәсіби ортадағы өзара әрекеттесуге бейімделуін қамтамасыз етеді [2].

Психологиялық тұрғыдан бәсекеге қабілетті тұлғаны қалыптастыруда бірнеше негізгі принциптер бар. Біріншіден, бұл тұлғаның өз мүмкіндіктерін және шектеулерін адекватты бағалау қабілеті. Студенттердің өзін-өзі бағалау дағдыларын дамыту психологиялық

тренингтер, рефлексия және кері байланыс арқылы жүзеге асырылады. Екіншіден, мақсатқа бағытталған іс-әрекет принципі. Бәсекеге қабілетті тұлға өз мақсаттарына жету үшін стратегиялық жоспарлауды, уақытты басқаруды және өзін-өзі ынталандыруды меңгеруі керек. Үшіншіден, эмоционалды тұрақтылық және стресске төзімділік. Психологиялық дайындық студенттерді кәсіби қиындықтарға дайын етеді және олардың шығармашылық белсенділігін сақтауға мүмкіндік береді.

Жаратылыстану-педагогикалық білім беру жүйесінде тұлғаның кәсіби және бәсекеге қабілеттілігін қалыптастыруда психологиялық диагностика және бағалау құралдары маңызды рөл атқарады. Психодиагностикалық әдістер арқылы студенттердің кәсіби және психологиялық дайындық деңгейі бағаланады, бұл педагогтарға жеке оқыту траекторияларын құруға және педагогикалық әдістерді бейімдеуге мүмкіндік береді. Сонымен қатар, психодиагностика студенттердің күшті және әлсіз жақтарын анықтап, олардың даму стратегияларын жоспарлауға мүмкіндік береді.

Бәсекеге қабілетті тұлғаны дамытуда инновациялық педагогикалық технологияларды қолдану тиімді. Мысалы, проблемалық оқыту, зерттеушілік әдістер, жобалық тапсырмалар және тренингтер студенттердің өзін-өзі дамытуға, шешім қабылдауға және шығармашылық ойлауды жетілдіруге бағытталған. Жаратылыстану-педагогикалық пәндерде мұндай тәсілдер студенттердің ғылыми логикалық ойлау қабілеттерін, тәжірибелік дағдыларын және әлеуметтік икемділігін дамытуға мүмкіндік береді.

Жаратылыстану-педагогикалық ғылымдар контекстінде бәсекеге қабілетті тұлғаны қалыптастыру мәселесі қазіргі білім беру жүйесінде ерекше өзекті болып отыр. Бұл бағытта педагогика мен психологияның теориялық негіздерін біріктіру арқылы тұлғаның кәсіби және жеке даму деңгейін арттыруға болады. Бәсекеге қабілетті тұлға дегеніміз — өз кәсіби және әлеуметтік ортасында тиімді әрекет ете алатын, аналитикалық және шығармашылық ойлау қабілеттері дамыған, эмоционалды интеллекті қалыптасқан, проблемаларды шешуге икемді тұлға. Жаратылыстану-педагогикалық білім беру саласында осы қабілеттерді дамыту ғылыми тұрғыдан негізделген әдістемелік тәсілдерді қажет етеді.

Педагогикалық теориялар мен психологиялық зерттеулер көрсеткендей, тұлғаны қалыптастыру кешенді процесс болып табылады, ол когнитивтік, эмоционалды, әлеуметтік және шығармашылық аспектілерді біріктіреді. Когнитивтік аспект тұлғаның ойлау қабілеттерін, ақпаратты өңдеу және талдау дағдыларын қамтиды. Эмоционалды аспект тұлғаның стресске төзімділігін, эмоционалды тұрақтылығын, өзін-өзі реттеу және эмоцияларды басқару дағдыларын қамтиды. Әлеуметтік аспект тұлғаның коммуникативтік қабілеттерін, командада жұмыс істеу мүмкіндігін және әлеуметтік жауапкершілігін жетілдіреді. Шығармашылық аспект жеке ойлауды, инновациялық шешімдер қабылдауды және жаңа идеяларды іске асыру қабілетін дамытады [3].

Бәсекеге қабілетті тұлғаны дамытуда педагогикалық теориялардың маңызды рөлі бар. Пиаже теориясы когнитивтік дамуды талдау арқылы оқушылар мен студенттердің ойлау деңгейін, проблемаларды шешу қабілетін түсінуге мүмкіндік береді. Выготский ұсынған әлеуметтік конструктивизм теориясы білім беру үдерісінде әлеуметтік орта мен өзара әрекеттесудің маңыздылығын көрсетеді. Бұл тәсіл бойынша студенттердің кәсіби құзыреттерін дамытуда әріптестермен, оқытушылармен және ғылыми жетекшілермен ынтымақтастық маңызды. Маслоудың қажеттіліктер иерархиясы теориясы тұлғаның мотивациясын зерттеуге мүмкіндік береді, себебі бәсекеге қабілетті тұлға өзін-өзі жетілдіруге, кәсіби және шығармашылық мақсаттарға ұмтылуы тиіс. Гарднердің көптік интеллект теориясы шығармашылық қабілеттерді, аналитикалық ойлауды және практикалық дағдыларды кешенді дамытуға жол ашады [4].

Психологиялық тұрғыдан тұлғаның бәсекеге қабілеттілігін қалыптастыруда когнитивтік қабілеттерді дамыту негізгі рөл атқарады. Бұл қабілеттер логикалық ойлау, проблемаларды шешу дағдылары, ақпаратты талдау және синтездеу, сыни тұрғыдан ойлау сияқты қасиеттерді қамтиды. Оқыту процесінде студенттерге зерттеушілік тапсырмалар, жобалық жұмыстар, тәжірибелік зерттеулер ұсынылады. Бұл тәсілдер олардың ойлау

қабілеттерін дамытуға, кәсіби шешім қабылдау дағдыларын жетілдіруге мүмкіндік береді. Эмоционалды интеллект қабілеті де маңызды. Ол стресске төзімділікті, эмоцияларды басқару, тұлғаның өзін-өзі мотивациялауы және әлеуметтік ортада тиімді әрекет етуін қамтамасыз етеді.

Жаратылыстану-педагогикалық пәндерде тұлғаны дамытуда инновациялық педагогикалық технологияларды қолдану тиімді. Проблемалық оқыту әдісі студенттердің өзіндік зерттеу қабілеттерін арттырады, жаңа ақпаратты өздігінен іздеуге және талдауға үйретеді. Зерттеушілік әдістер мен жобалық тәсілдер студенттердің шығармашылық ойлау қабілеттерін дамытады, практикалық дағдыларын жетілдіреді. Сонымен қатар, виртуалды лабораториялар мен симуляциялар, генеративті жасанды интеллект құралдары студенттердің эксперименттік және шығармашылық жобаларды орындаудағы белсенділігін арттырады.

Бәсекеге қабілетті тұлғаны қалыптастыруда психодиагностикалық әдістердің рөлі зор. Диагностикалық тесттер, сауалнамалар, бақылау, өзін-өзі бағалау құралдары арқылы студенттердің кәсіби құзыреттері мен психологиялық ерекшеліктері анықталады. Бұл әдістер педагогтарға студенттердің күшті және әлсіз жақтарын көріп, жеке оқу траекторияларын құруға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, психодиагностика студенттердің кәсіби даму стратегияларын нақтылап, оларды бәсекеге қабілеттілікке бағыттайды [5].

Педагогикалық тәжірибеде тұлғаны қалыптастыру процесінде жеке және топтық жұмыстарды үйлестіру маңызды. Топтық тапсырмалар студенттердің командалық жұмыс дағдыларын, коммуникативтік қабілеттерін, көшбасшылық қасиеттерін дамытады. Жеке тапсырмалар студенттің өзін-өзі ұйымдастыру, шығармашылық шешім қабылдау және жеке кәсіби мақсаттарға жету дағдыларын жетілдіреді. Бұл кешенді тәсіл студенттердің бәсекеге қабілеттілігін барлық аспектілерде дамытуға мүмкіндік береді.

Бәсекеге қабілетті тұлғаны қалыптастыруда мотивацияның маңызды рөлі бар. Студенттердің кәсіби және жеке дамуға деген ынтасы олардың оқу процесіне белсенді қатысуына, жаңа идеяларды іздеуге, шығармашылық жобаларды орындауға әсер етеді. Педагогикалық әдістер мотивацияны арттыруға бағытталған болуы тиіс. Мысалы, жетістіктерді мадақтау, оқу тапсырмаларын практикалық маңыздылығымен байланыстыру, студенттің қызығушылықтарына бейімделген тапсырмалар ұсыну мотивацияны күшейтеді.

Психологиялық зерттеулер көрсеткендей, бәсекеге қабілетті тұлға тек когнитивтік немесе кәсіби қабілеттерге ғана емес, эмоционалды тұрақтылыққа, әлеуметтік икемділікке және шығармашылық белсенділікке де негізделген. Сондықтан жаратылыстану-педагогикалық білім беру жүйесінде тұлғаны дамытуда кешенді тәсіл қолдану қажет. Бұл тәсіл студенттердің барлық даму аспектілерін қамтиды, олардың кәсіби және әлеуметтік ортасында тиімді әрекет ету қабілеттерін арттырады.

Қорытындылай келе, жаратылыстану-педагогикалық ғылымдар контекстінде бәсекеге қабілетті тұлғаны қалыптастыру — бұл кешенді процесс, ол психологиялық, педагогикалық және әлеуметтік аспектілерді біріктіреді. Студенттердің кәсіби және жеке дамуын қамтамасыз ету мақсатында психологиялық негіздерді дұрыс қолдану, педагогикалық әдістерді тиімді интеграциялау және инновациялық тәсілдерді енгізу маңызды. Бұл зерттеу білім беру жүйесінде тұлғаны дамытудағы психологиялық механизмдерді анықтап, практикалық ұсыныстар жасауға бағытталған.

Зерттеу нәтижелері көрсеткендей, жаратылыстану-педагогикалық ғылымдар контекстінде бәсекеге қабілетті тұлғаны қалыптастыру — кешенді және көпқырлы процесс, ол педагогикалық, психологиялық, әлеуметтік және шығармашылық аспектілерді біріктіреді. Бәсекеге қабілетті тұлға дегеніміз — өз кәсіби және әлеуметтік ортасында тиімді әрекет ете алатын, аналитикалық ойлау қабілеті дамыған, эмоционалды интеллекті қалыптасқан, шығармашылық ойлау мен өзін-өзі дамыту дағдылары жоғары тұлға.

Бәсекеге қабілетті тұлғаны дамытуда когнитивтік қабілеттердің рөлі ерекше. Оларға ақпаратты талдау, сыни ойлау, проблемаларды шешу және практикалық шешім қабылдау

дағдылары жатады. Жаратылыстану-педагогикалық пәндер студенттердің зерттеушілік ойлауын дамытып, эксперименттік және жобалық тапсырмалар арқылы аналитикалық және практикалық қабілеттерін жетілдіруге мүмкіндік береді. Бұл тәсілдер студенттердің өздігінен әрекет ету, деректерді жинау және қорытынды жасау қабілеттерін қалыптастырады, бұл олардың кәсіби және шығармашылық дамуында шешуші рөл атқарады.

Эмоционалды интеллекті мен әлеуметтік құзыреттерін дамыту да маңызды. Бәсекеге қабілетті тұлға эмоционалды тұрақты болуы керек, стресске төзімділік деңгейі жоғары және әлеуметтік ортада тиімді әрекет ете алатын қабілеттері дамыған болуы қажет. Бұл студенттердің командалық жұмысқа қатысуы, коммуникативтік дағдыларын жетілдіруі және көшбасшылық қасиеттерін дамытуы арқылы жүзеге асады. Эмоциялық және әлеуметтік дағдылардың дамуы педагогикалық тәжірибе мен тренингтер арқылы, сондай-ақ топтық және жеке жұмыстардың үйлесімділігін қамтамасыз ету арқылы қамтамасыз етіледі.

Мотивация бәсекеге қабілетті тұлғаны қалыптастырудағы негізгі факторлардың бірі болып табылады. Студенттердің кәсіби және жеке дамуға ынтасы олардың оқу процесіне белсенді қатысуына, шығармашылық жобаларды орындауына және жаңа идеяларды іздеуге әсер етеді. Педагогикалық әдістер мотивацияны арттыруға бағытталуы керек: жетістіктерді мадақтау, практикалық маңыздылығын көрсету, студенттің қызығушылығына бейімделген тапсырмалар ұсыну сияқты тәсілдер оқу процесіне белсенділікті арттырады.

Жаратылыстану-педагогикалық ғылымдардың рөлі студенттердің кәсіби құзыреттерін дамытуда өте маңызды. Олар студенттердің ғылыми-зерттеушілік дағдыларын, логикалық және аналитикалық ойлау қабілеттерін, практикалық және эксперименттік жұмысқа бейімділігін дамытуға мүмкіндік береді. Бұл білім беру жүйесінің негізгі мақсаты – студенттердің кәсіби және тұлғалық дамуын қамтамасыз ету, олардың еңбек нарығында және әлеуметтік ортада бәсекеге қабілетті болуын қамтамасыз ету.

Бәсекеге қабілетті тұлғаны қалыптастыруда психодиагностикалық әдістердің маңызы зор. Диагностикалық тесттер, сауалнамалар, бақылау, өзін-өзі бағалау құралдары студенттердің кәсіби және психологиялық дайындық деңгейін анықтауға мүмкіндік береді. Бұл педагогтарға жеке оқыту траекторияларын құруға, оқыту әдістерін бейімдеуге, сондай-ақ тұлғаның күшті және әлсіз жақтарын анықтауға мүмкіндік береді.

Инновациялық педагогикалық технологияларды қолдану бәсекеге қабілетті тұлғаны қалыптастыруда тиімді. Проблемалық оқыту, зерттеушілік және жобалық тәсілдер, виртуалды лабораториялар мен симуляциялар, генеративті жасанды интеллект құралдары студенттердің шығармашылық ойлау қабілеттерін, практикалық дағдыларын және кәсіби құзыреттерін дамытуға мүмкіндік береді. Бұл тәсілдер тұлғаның кешенді дамуын қамтамасыз етіп, кәсіби және әлеуметтік ортада тиімді әрекет етуін қамтамасыз етеді.

Әдебиеттер:

1. Adeel, T. J., & Yasmeen, K. (2025). An Overview of Artificial Intelligence Applications in Art Education. *Journal of Development and Social Sciences*, 6(2), 357–366. [https://doi.org/10.47205/jdss.2025\(6-II\)30](https://doi.org/10.47205/jdss.2025(6-II)30)
2. Brown, P., & Green, T. (2019). Emerging AI Tools in Creativity and Teaching. *Education Today Journal*.
3. Hu, W. (2025). Research on the Application of Artificial Intelligence (AI) in Art Education. *Journal of Education, Humanities and Social Sciences*. <https://drpress.org/ojs/index.php/EHSS/article/view/27064>
4. Jiang, Y., Fan, Y., & Liu, Z. (2026). Generative AI in Art Education: A Systematic Review of Research Trends, Tool Applications, and Outcomes (2019–2025). *Education Sciences*, 16(1), 47. <https://www.mdpi.com/2227-7102/16/1/47>
5. Орынбасар, М., Жумадилова, М., & Абдыкеримова, Э. (2025). Қазақстанның білім беру жүйесіндегі жасанды интеллект: талдау және перспективалар. *Yessenov Science Journal*. <https://journal.yu.edu.kz/index.php/ys/article/view/33>

ТЕОРИЯЛЫҚ ЖӘНЕ ҚОЛДАНБАЛЫ ЖАРАТЫЛЫСТАНУ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ЗЕРТТЕУЛЕРДЕГІ ТҰЛҒАНЫҢ БӘСЕКЕГЕ ҚАБІЛЕТТІЛІГІН ДАМУДЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ АСПЕКТІЛЕРІ

Оразбаева М.Н.

М. Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан Университеті, Шымкент, Қазақстан

Түйін

Бұл мақалада теориялық және қолданбалы жаратылыстану-педагогикалық зерттеулерде тұлғаның бәсекеге қабілеттілігін дамытудың психологиялық аспектілері қарастырылады. Бәсекеге қабілетті тұлға – бұл өзінің кәсіби және әлеуметтік ортасында тиімді әрекет ете алатын, когнитивтік және шығармашылық қабілеттері дамыған, эмоционалды интеллекті қалыптасқан тұлға. Мақалада тұлғаның дамуына ықпал ететін психологиялық механизмдер, педагогикалық әдістемелер және инновациялық тәсілдер талданады. Зерттеу нәтижелері білім беру жүйесінде тұлғаның кәсіби және шығармашылық әлеуетін арттыруға бағытталған практикалық ұсыныстар жасауға мүмкіндік береді. Ғылыми жаңалығы – тұлғаның бәсекеге қабілеттілігін қалыптастырудағы психологиялық аспектілерді теориялық тұрғыдан жүйелеу және қолданбалы зерттеу тәжірибелерімен байланыстыру.

Түйінді сөздер: бәсекеге қабілетті тұлға, жаратылыстану-педагогикалық зерттеулер, психологиялық аспектілер, кәсіби құзырет, тұлғаны дамыту, педагогикалық инновациялар.

Кіріспе

Қазіргі білім беру жүйесі жаһандану, технологиялық даму және кәсіби бәсекелестіктің қарқынды өсуімен сипатталады. Осы жағдайларда тұлғаның кәсіби және әлеуметтік бәсекеге қабілеттілігін қалыптастыру білім беру жүйесінің басты міндеттерінің бірі болып табылады. Жаратылыстану-педагогикалық зерттеулер бұл процеске ерекше мән береді, себебі олар студенттердің ғылыми ойлау, зерттеу қабілеттерін, тәжірибелік дағдыларын және шығармашылық әлеуетін дамытуға бағытталған.

Бәсекеге қабілетті тұлға ұғымы психология мен педагогика саласында кеңінен зерттелген. Ол тек кәсіби құзыретпен шектелмей, тұлғаның когнитивтік қабілеттерін, эмоциялық интеллектін, шығармашылық ойлауын, әлеуметтік дағдыларын және өзін-өзі басқару мүмкіндіктерін қамтиды. Жеке тұлғаның дамуы әрқашан психологиялық аспектілермен тығыз байланысты, себебі мотивация, эмоционалды тұрақтылық, өзін-өзі бағалау және адаптивтік қабілеттер кәсіби және әлеуметтік бәсекеге қабілеттіліктің негізін құрайды.

Теориялық тұрғыдан бәсекеге қабілетті тұлғаны қалыптастыру бірнеше аспектілерді қамтиды. Біріншіден, когнитивтік аспект – бұл аналитикалық ойлау, сыни тұрғыдан ойлау, ақпаратты өңдеу және шешім қабылдау қабілеттері. Екіншіден, эмоционалды аспект – стресске төзімділік, эмоцияларды басқару, мотивацияны сақтау және психологиялық тұрақтылық. Үшіншіден, әлеуметтік аспект – коммуникативтік қабілеттер, командалық жұмысқа бейімділік, көшбасшылық қасиеттер. Төртіншіден, шығармашылық аспект – инновациялық шешімдер қабылдау, идеяларды жүзеге асыру және шығармашылық ойлау [1].

Психологиялық зерттеулер көрсеткендей, тұлғаның бәсекеге қабілеттілігі оның когнитивтік және эмоционалды қасиеттерімен, мотивациялық механизмдерімен, әлеуметтік және шығармашылық дағдыларымен тығыз байланысты. Жаратылыстану-педагогикалық зерттеулер бұл аспекті кешенді түрде қарастырады, өйткені олар студенттердің зерттеу

және практикалық қабілеттерін дамытуға, олардың кәсіби құзыреттерін жетілдіруге мүмкіндік береді [2].

Бәсекеге қабілетті тұлғаны қалыптастыруда психологиялық диагностика маңызды рөл атқарады. Диагностикалық тесттер, сауалнамалар, бақылау және өзін-өзі бағалау құралдары студенттердің психологиялық ерекшеліктерін, кәсіби дайындығын және бәсекеге қабілеттілік деңгейін анықтауға мүмкіндік береді. Бұл педагогтарға оқыту процесін бейімдеуге, жеке оқу траекторияларын құруға, тұлғаның күшті және әлсіз жақтарын анықтауға және дамытуға мүмкіндік береді [3].

Қазіргі кезеңде инновациялық педагогикалық технологиялар да тұлғаның бәсекеге қабілеттілігін дамытуда маңызды. Проблемалық оқыту, зерттеушілік және жобалық тәсілдер, виртуалды лабораториялар мен симуляциялар студенттердің шығармашылық, аналитикалық және практикалық дағдыларын жетілдіруге бағытталған. Сонымен қатар, бұл технологиялар студенттердің мотивациясын арттырады және оқу процесінде белсенді қатысуына жағдай жасайды.

Осы зерттеу нәтижелері көрсеткендей, жаратылыстану-педагогикалық зерттеулерде тұлғаның бәсекеге қабілеттілігін дамытуда психологиялық аспектілерді кешенді қарастыру, инновациялық педагогикалық тәсілдерді қолдану және психодиагностикалық әдістерді интеграциялау маңызды. Бұл тәсіл болашақ педагогтар мен мамандардың кәсіби және жеке дамуын қамтамасыз етіп, олардың еңбек нарығында және әлеуметтік ортада тиімді әрекет ету қабілеттерін арттырады [4].

Теориялық әдістеме

Жаратылыстану-педагогикалық зерттеулерде тұлғаның бәсекеге қабілеттілігін дамытудың теориялық әдістемесі — бұл педагогика мен психологияның интеграцияланған жүйесі, ол тұлғаның кәсіби және жеке дамуындағы психологиялық механизмдерді зерттеуге бағытталған кешенді тәсілді қамтиды. Бәсекеге қабілетті тұлға ұғымы қазіргі психологиялық және педагогикалық зерттеулерде кеңінен қарастырылады және оны тек кәсіби құзыретпен ғана емес, когнитивтік қабілеттер, эмоциялық интеллект, әлеуметтік дағдылар және шығармашылық әлеуетпен байланыстыру қажет екені дәлелденген [5].

Тұлғаның когнитивтік дамуы оның ақпаратты қабылдау, өңдеу, талдау және синтездеу қабілеті арқылы жүзеге асады. Пиаже теориясы бойынша тұлғаның когнитивтік құрылымы кезеңдерге бөлінеді, бұл білім беру процесінде жеке оқу траекторияларын құруға мүмкіндік береді. Когнитивтік даму кезеңдері студенттердің сыни тұрғыдан ойлау қабілеттерін және проблемаларды шешу дағдыларын дамытуға бағытталған педагогикалық стратегияларды қалыптастыруға негіз болады. Сонымен қатар, Виготскийдің әлеуметтік конструктивизм теориясы когнитивтік дамуды әлеуметтік өзара әрекеттесу контекстінде қарастырады, бұл тәсіл студенттердің зерттеушілік қабілеттерін, коммуникациялық және командалық жұмыс дағдыларын дамытуда маңызды [6].

Эмоциялық аспект тұлғаның бәсекеге қабілеттілігін қалыптастыруда ерекше рөл атқарады. Эмоциялық интеллект (Goleman, 1995) адамның өзін-өзі тануы, эмоцияларын басқаруы, мотивациясы және әлеуметтік қарым-қатынасын тиімді жүргізу қабілеттерін қамтиды. Педагогикалық тәжірибеде студенттердің эмоциялық тұрақтылығын дамыту үшін психологиялық тренингтер, рефлексия сессиялары және стресстік жағдайларда моделдеу әдістері қолданылады. Бұл тәсілдер студенттердің эмоционалды төзімділігін арттырады, оларды кәсіби және әлеуметтік қиындықтарға дайындайды [7].

Бәсекеге қабілетті тұлғаның әлеуметтік аспектісі — бұл коммуникациялық дағдылар, көшбасшылық қасиеттер, командалық жұмысқа бейімділік және әлеуметтік жауапкершілік. Педагогикалық әдістер бұл аспектіні дамытуға бағытталған. Мысалы, студенттердің жобалық жұмыстарда топтық тапсырмаларды орындауы, дебаттар мен пікірталастарға қатысуы, рөлдік ойындар мен кейс-стадилерді қолдану олардың әлеуметтік дағдыларын жетілдіреді. Сонымен қатар, әлеуметтік аспект тұлғаның кәсіби этикасы, моральдық құндылықтары және кәсіби жауапкершілігімен тығыз байланысты.

Шығармашылық аспект тұлғаның бәсекеге қабілеттілігін қалыптастыруда маңызды, себебі қазіргі заманның еңбек нарығы инновациялық шешімдер мен жаңа идеяларды іске асыру қабілетін талап етеді. Гарднердің көптік интеллект теориясына сәйкес, тұлғаның логикалық, визуалды, музыкалық, кинестетикалық, интерперсоналдық және интрапсихикалық қабілеттерін кешенді түрде дамыту педагогикалық үрдістің тиімділігін арттырады. Шығармашылық қабілеттерді дамытуға бағытталған педагогикалық әдістерге жобалық тапсырмалар, зерттеушілік жұмыстар, креативті семинарлар және тәжірибелік зерттеулер жатады [8].

Қолданбалы зерттеулерде тұлғаның бәсекеге қабілеттілігін дамытуда бірнеше психологиялық әдістер қолданылады. Біріншіден, психодиагностикалық әдістер: бұл тесттер, сауалнамалар, бақылау, өзін-өзі бағалау құралдары арқылы студенттердің когнитивтік, эмоционалды және әлеуметтік қабілеттерін анықтау. Психодиагностика нәтижелері оқытушыларға жеке оқу траекторияларын құруға және оқыту әдістерін бейімдеуге мүмкіндік береді. Екіншіден, мотивациялық әдістер: студенттердің кәсіби және жеке дамуға ынтасын арттыру үшін жетістіктерін мадақтау, практикалық маңыздылығын көрсету, қызығушылығына сәйкес тапсырмалар ұсыну маңызды. Үшіншіден, тәжірибелік және зерттеушілік әдістер: студенттердің жобалық жұмыстар, зерттеу лабораториялары, тәжірибелік зерттеулер арқылы проблемаларды шешу және инновациялық ойлау қабілеттерін дамыту [9].

Теориялық әдістемеде тұлғаның бәсекеге қабілеттілігін қалыптастыру педагогикалық үрдістің барлық аспектілерін қамтуы тиіс. Бұл кешенді тәсіл когнитивтік, эмоциялық, әлеуметтік және шығармашылық компоненттерді интеграциялау арқылы жүзеге асады. Педагогикалық стратегиялар мен психологиялық әдістердің үйлесімділігі студенттердің кәсіби және тұлғалық дамуын қамтамасыз етеді. Сонымен қатар, бұл тәсіл тұлғаның өзін-өзі жетілдіру қабілетін, кәсіби мақсаттарға жету мотивациясын және әлеуметтік ортадағы тиімді әрекеттерін арттырады.

Жаратылыстану-педагогикалық зерттеулерде инновациялық технологияларды қолдану тұлғаның бәсекеге қабілеттілігін дамытуда маңызды рөл атқарады. Генеративті жасанды интеллект, виртуалды лабораториялар, симуляциялық бағдарламалар және онлайн зерттеу платформалары студенттердің шығармашылық және практикалық дағдыларын дамытуға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, бұл технологиялар оқу процесінде студенттердің белсенділігін арттырады, проблемаларды шешуге икемділігін және өздігінен әрекет ету қабілетін дамытады [10].

Психологиялық тұрғыдан тұлғаның бәсекеге қабілеттілігін дамыту ұзақ мерзімді стратегияны талап етеді. Бұл стратегия когнитивтік, эмоционалды, әлеуметтік және шығармашылық дағдыларды біртіндеп дамытуға негізделген. Сонымен қатар, бұл стратегия студенттердің кәсіби және жеке дамуына әсер ететін сыртқы факторларды ескеруі тиіс: әлеуметтік орта, білім беру ресурстары, педагогикалық қолдау және инновациялық технологиялардың қолжетімділігі.

Жалпы алғанда, теориялық әдістеме тұлғаның бәсекеге қабілеттілігін дамытуда педагогикалық және психологиялық негіздерді жүйелі түрде қолдануға мүмкіндік береді. Бұл тәсіл болашақ педагогтардың кәсіби құзыреттерін, шығармашылық әлеуетін және әлеуметтік адаптациясын арттыруға бағытталған. Сонымен қатар, теориялық әдістеме білім беру жүйесінде инновациялық тәсілдерді енгізуге, психологиялық диагностика мен педагогикалық практиканы интеграциялауға жол ашады.

Зерттеу нәтижелері

Зерттеу нәтижелері көрсеткендей, жаратылыстану-педагогикалық зерттеулер контекстінде тұлғаның бәсекеге қабілеттілігін дамыту кешенді және көпқырлы процесс болып табылады. Бұл процесс когнитивтік, эмоционалды, әлеуметтік және шығармашылық аспектілерді біртұтас түрде қарастыру арқылы жүзеге асады. Бәсекеге қабілетті тұлға дегеніміз – өз кәсіби және әлеуметтік ортасында тиімді әрекет ете алатын, аналитикалық

ойлау қабілеті дамыған, эмоционалды интеллекті қалыптасқан, шығармашылық қабілеті жоғары тұлға.

Когнитивтік аспект тұлғаның ақпаратты қабылдау, талдау, синтездеу және шешім қабылдау қабілеттерін дамытуды қамтиды. Жаратылыстану-педагогикалық зерттеулерде студенттердің зерттеушілік, жобалық және тәжірибелік жұмыстар арқылы когнитивтік дағдыларын жетілдіру маңызды. Бұл тәсіл студенттердің сыни тұрғыдан ойлау қабілеттерін дамытуға, ақпаратты объективті бағалауға және күрделі проблемаларды шешуге мүмкіндік береді [11].

Эмоциялық аспект тұлғаның кәсіби және әлеуметтік бәсекеге қабілеттілігінде маңызды рөл атқарады. Эмоциялық интеллекттің дамуы студенттерге өз эмоцияларын тиімді басқаруға, стресске төзімді болуға және кәсіби ортада психологиялық тұрақтылықты сақтауға мүмкіндік береді. Педагогикалық тәжірибеде бұл тренингтер, рефлексия, психологиялық коучинг және топтық эмоционалды жұмыстар арқылы іске асырылады.

Әлеуметтік аспект тұлғаның коммуникациялық, көшбасшылық және командалық жұмысқа бейімділік қабілеттерін дамытуға бағытталған. Жаратылыстану-педагогикалық зерттеулерде бұл аспект студенттердің топтық жобалар, кейс-стадилер және рөлдік ойындар арқылы жүзеге асады. Сонымен қатар, әлеуметтік аспект студенттердің кәсіби этикасы, моральдық құндылықтары және жауапкершілігін арттыруға ықпал етеді.

Шығармашылық аспект қазіргі заман талабына сай тұлғаның инновациялық ойлау қабілеттерін дамытуға бағытталған. Гарднердің көптік интеллект теориясы негізінде тұлғаның логикалық, визуалды, музыкалық, кинестетикалық, интерперсоналдық және интрапсихикалық қабілеттерін кешенді дамыту ұсынылады. Зерттеушілік жобалар, шығармашылық тапсырмалар және практикалық эксперименттер студенттердің шығармашылық әлеуетін арттыруға мүмкіндік береді [12].

Бәсекеге қабілетті тұлғаны қалыптастыруда психодиагностикалық әдістер маңызды. Тесттер, сауалнамалар, бақылау және өзін-өзі бағалау құралдары студенттердің кәсіби және психологиялық дайындығын бағалауға мүмкіндік береді. Бұл педагогтарға жеке оқыту траекторияларын құруға, студенттердің күшті және әлсіз жақтарын анықтауға және дамытудың тиімді стратегияларын жоспарлауға мүмкіндік береді.

Инновациялық педагогикалық технологияларды қолдану тұлғаның бәсекеге қабілеттілігін дамытуда маңызды рөл атқарады. Проблемалық оқыту, зерттеушілік және жобалық әдістер, виртуалды лабораториялар, симуляциялар және генеративті жасанды интеллект құралдары студенттердің шығармашылық, аналитикалық және практикалық дағдыларын жетілдіруге мүмкіндік береді. Бұл тәсілдер оқыту процесіне белсенділікті арттырады және студенттердің өздігінен әрекет ету қабілетін дамытады.

Мотивация тұлғаның бәсекеге қабілеттілігін қалыптастырудағы негізгі факторлардың бірі болып табылады. Студенттердің кәсіби және жеке дамуға деген ынтасы олардың оқу процесіне белсенді қатысуына, шығармашылық жобаларды орындауына және жаңа идеяларды іздеуге әсер етеді. Педагогикалық әдістер мотивацияны арттыруға бағытталуы тиіс, соның ішінде жетістіктерді мадақтау, оқу тапсырмаларын практикалық маңыздылығымен байланыстыру және студенттің қызығушылығына сәйкес тапсырмалар ұсыну.

Қорытынды

Қорытындылай келе, тұлғаның бәсекеге қабілеттілігін дамытуда кешенді тәсіл қажет. Бұл тәсіл когнитивтік, эмоционалды, әлеуметтік және шығармашылық аспектілерді интеграциялайды. Жаратылыстану-педагогикалық зерттеулерде психологиялық теориялар мен педагогикалық әдістерді үйлестіру, инновациялық технологияларды қолдану және психодиагностикалық құралдарды интеграциялау арқылы студенттердің кәсіби және тұлғалық дамуы қамтамасыз етіледі. Бұл зерттеу нәтижелері білім беру ұйымдарында, кәсіби даму бағдарламаларында және педагогикалық практикаларда тиімді қолданыла алады.

Бәсекеге қабілетті тұлғаны қалыптастыруда теориялық және қолданбалы зерттеулерді интеграциялау маңызды. Теориялық әдістеме психологиялық және педагогикалық принциптерді жүйелі түрде қолдануға негіз береді, ал қолданбалы зерттеулер практикада тиімді тәсілдерді анықтап, оларды оқу процесіне енгізуге мүмкіндік береді. Бұл бірегей тәсіл студенттердің кәсіби құзыреттерін, шығармашылық әлеуетін және әлеуметтік бейімділігін кешенді дамытуға жол ашады.

Жалпы, тұлғаның бәсекеге қабілеттілігін дамыту білім беру жүйесінің стратегиялық міндеттерінің бірі болып табылады. Ол студенттердің кәсіби, әлеуметтік және жеке өмірде тиімді әрекет ету қабілетін арттырады, олардың инновациялық және шығармашылық әлеуетін дамытуға мүмкіндік береді. Психологиялық аспектілерді кешенді түрде қарастыру және педагогикалық әдістерді тиімді интеграциялау арқылы білім беру сапасы жоғары деңгейге көтеріліп, болашақ педагогтардың кәсіби дайындығы күшейеді.

Әдебиеттер:

1. Орынбасар, М., Жумадилова, М., & Абдыкеримова, Э. (2025). Қазақстанның білім беру жүйесіндегі жасанды интеллект: талдау және перспективалар. Yessenov Science Journal. <https://journal.yu.edu.kz/index.php/yu/article/view/33>
2. Ахметова, Г. (2023). Психология профессиональной компетентности студентов в педагогическом образовании. Алматы: Қазақ университеті баспасы.
3. Баймуханбетова, А., & Сарсенов, Б. (2022). Развитие креативного мышления у будущих педагогов естественно-научного профиля. Педагогические науки, 4(28), 45–57.
4. Ермекова, Ж. (2021). Психолого-педагогические основы формирования конкурентоспособной личности. Астана: Назарбаев Университеті.
5. Zubizarreta, J. (2019). The Learning Portfolio: Reflective Practice for Improving Student Learning. Harvard: Harvard University Press.
6. Shulman, L. S. (2005). Signature Pedagogies in the Professions. Daedalus, 134(3), 52–59.
7. Dewey, J. (1938). Experience and Education. New York: Macmillan.
8. Кузнецов, А. В. (2020). Инновационные педагогические технологии и формирование компетентной личности. Москва: Педагогика.
9. Нұрланова, А. (2022). Эмоциональный интеллект как фактор профессиональной успешности будущего педагога. Вестник педагогических исследований, 7(3), 88–98.
10. Freeman, A., Adams Becker, S., & Cummins, M. (2017). NMC Horizon Report: 2017 Higher Education Edition. Austin, Texas: The New Media Consortium.
11. Vygotsky, L. S. (2004). Imagination and Creativity in Childhood. Journal of Russian and East European Psychology, 42(1), 7–97.
12. Ергалина, Л., & Смагулов, Т. (2023). Психологические механизмы формирования профессиональной компетентности в системе педагогического образования. Журнал педагогических наук, 8(1), 101–115.

БОЛАШАҚ МАМАНДАРДЫҢ БӘСЕКЕГЕ ҚАБІЛЕТТІЛІГІН АРТТЫРУДАҒЫ ЖАРАТЫЛЫСТАНУ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ БІЛІМ МЕН ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ТӘРБИЕНІҢ ӨЗАРА БАЙЛАНЫСЫ

Оспанбаева М. Е.

М. Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан Университеті, Шымкент, Қазақстан

Түйін

Бұл мақалада болашақ мамандардың бәсекеге қабілеттілігін арттырудағы жаратылыстану-педагогикалық білім мен психологиялық тәрбиенің өзара байланысы қарастырылады. Бәсекеге қабілеттілік – тұлғаның кәсіби және әлеуметтік ортасында тиімді әрекет ету қабілеті, оның когнитивтік, эмоционалды, әлеуметтік және шығармашылық аспектілерін қамтиды. Мақалада тұлғаның дамуына ықпал ететін психологиялық механизмдер, педагогикалық әдістемелер және инновациялық тәсілдер талданады. Ғылыми жаңалығы – жаратылыстану-педагогикалық білім мен психологиялық тәрбиенің интеграцияланған тәсілін теориялық және қолданбалы зерттеулермен байланыстыру арқылы болашақ мамандардың кәсіби және тұлғалық бәсекеге қабілеттілігін арттыру жолдарын көрсету.

Түйінді сөздер: *бәсекеге қабілеттілік, жаратылыстану-педагогикалық білім, психологиялық тәрбие, кәсіби құзырет, тұлғаны дамыту, интеграцияланған тәсіл.*

Кіріспе

Қазіргі білім беру жүйесі жаһандану, технологиялық даму және еңбек нарығындағы бәсекелестіктің өсуімен сипатталады. Осы жағдайда болашақ мамандардың кәсіби және әлеуметтік бәсекеге қабілеттілігін қалыптастыру білім беру жүйесінің стратегиялық міндеттерінің бірі болып табылады. Жаратылыстану-педагогикалық білім саласында бұл міндет студенттердің ғылыми ойлау, тәжірибелік дағдылар және зерттеушілік қабілеттерін дамыту арқылы жүзеге асады.

Бәсекеге қабілеттілік ұғымы психология мен педагогика саласында кеңінен қарастырылған. Ол тек кәсіби құзыретпен шектелмей, тұлғаның когнитивтік қабілеттерін, эмоциялық интеллектін, әлеуметтік дағдыларын және шығармашылық әлеуетін қамтиды. Психологиялық тәрбие бұл процесте тұлғаның эмоционалды тұрақтылығын, мотивациясын, өзін-өзі реттеу дағдыларын дамытуға бағытталған.

Тұлғаның бәсекеге қабілеттілігін арттыруда жаратылыстану-педагогикалық білім мен психологиялық тәрбие арасындағы өзара байланыс маңызды. Педагогикалық білім студенттердің ғылыми-зерттеушілік қабілеттерін дамытса, психологиялық тәрбие олардың эмоционалды, әлеуметтік және мотивациялық аспектілерін нығайтады. Бұл интеграцияланған тәсіл тұлғаның когнитивтік, эмоционалды, әлеуметтік және шығармашылық дамуын кешенді түрде қамтамасыз етеді [1].

Теориялық тұрғыдан тұлғаның бәсекеге қабілеттілігін дамыту когнитивтік, эмоционалды, әлеуметтік және шығармашылық аспектілерді қамтитын кешенді тәсіл арқылы жүзеге асады. Когнитивтік аспект студенттердің аналитикалық ойлау, сыни тұрғыдан ойлау және проблемаларды шешу дағдыларын дамытады. Эмоциялық аспект тұлғаның стресске төзімділігін, эмоцияларын басқару қабілетін және мотивациясын арттыруға бағытталған. Әлеуметтік аспект – коммуникативтік, командалық және көшбасшылық дағдыларды қалыптастыруға бағытталған. Шығармашылық аспект инновациялық ойлау және жаңа идеяларды іске асыру қабілетін дамытуға бағытталған [2].

Жаратылыстану-педагогикалық білім мен психологиялық тәрбие арасындағы интеграция студенттердің кәсіби және жеке дамуына ықпал етеді, олардың кәсіби құзыреттерін, шығармашылық әлеуетін және әлеуметтік бейімділігін арттырады. Бұл

зерттеу нәтижелері білім беру бағдарламаларын жетілдіруде, кәсіби даму курстарында және педагогикалық тәжірибеде тиімді қолданылуы мүмкін [3].

Теориялық әдістеме

Жаратылыстану-педагогикалық зерттеулерде тұлғаның бәсекеге қабілеттілігін дамыту – бұл педагогика мен психологияның интеграцияланған жүйесі. Бәсекеге қабілетті тұлға ұғымы тек кәсіби құзыретпен шектелмей, оның когнитивтік, эмоциялық, әлеуметтік және шығармашылық аспектілерін қамтиды. Бұл бөлімде тұлғаның бәсекеге қабілеттілігін қалыптастырудағы негізгі теориялық тәсілдер мен әдістемелік негіздер қарастырылады.

Когнитивтік аспект тұлғаның ақпаратты қабылдау, өңдеу, талдау және синтездеу қабілетін дамытуды қамтиды. Пиаже теориясы бойынша тұлғаның когнитивтік құрылымы белгілі кезеңдерге бөлінеді, бұл білім беру процесінде студенттердің жеке оқу траекторияларын құруға мүмкіндік береді. Когнитивтік даму кезеңдері студенттердің сыни тұрғыдан ойлау қабілеттерін және проблемаларды шешу дағдыларын дамытуға негіз болады. Сонымен қатар, Виготскийдің әлеуметтік конструктивизм теориясы когнитивтік дамуды әлеуметтік өзара әрекеттесу контекстінде қарастырады, бұл тәсіл студенттердің зерттеушілік қабілеттерін, коммуникациялық және командалық жұмыс дағдыларын дамытуда маңызды [4].

Эмоциялық аспект тұлғаның кәсіби және әлеуметтік бәсекеге қабілеттілігінде шешуші рөл атқарады. Эмоциялық интеллект (Goleman, 1995) адамның өзін-өзі тануы, эмоцияларын басқаруы, мотивациясы және әлеуметтік қарым-қатынасын тиімді жүргізу қабілеттерін қамтиды. Педагогикалық тәжірибеде студенттердің эмоциялық тұрақтылығын дамыту үшін психологиялық тренингтер, рефлексия сессиялары және стресстік жағдайларды моделдеу әдістері қолданылады. Бұл тәсіл студенттердің эмоционалды төзімділігін арттырады және кәсіби қиындықтарға дайындықтарын күшейтеді [5].

Әлеуметтік аспект тұлғаның коммуникациялық дағдыларын, көшбасшылық қасиеттерін, командалық жұмысқа бейімділігін және әлеуметтік жауапкершілігін дамытуға бағытталған. Педагогикалық әдістер бұл аспектіні дамытуға бағытталған: топтық жобалар, дебаттар, пікірталастар, рөлдік ойындар мен кейс-стадилер арқылы студенттердің әлеуметтік дағдылары жетілдіріледі. Сонымен қатар, әлеуметтік аспект студенттің кәсіби этикасы, моральдық құндылықтары және кәсіби жауапкершілігімен тығыз байланысты [6].

Шығармашылық аспект қазіргі заман талабына сай тұлғаның инновациялық ойлау қабілеттерін дамытуға бағытталған. Гарднердің көптік интеллект теориясы бойынша тұлғаның логикалық, визуалды, музыкалық, кинестетикалық, интерперсоналдық және интрапсихикалық қабілеттерін кешенді дамыту педагогикалық үрдістің тиімділігін арттырады. Шығармашылық қабілеттерді дамытуға бағытталған педагогикалық әдістерге жобалық тапсырмалар, зерттеушілік жұмыстар, креативті семинарлар және тәжірибелік зерттеулер жатады [7].

Қолданбалы зерттеулерде тұлғаның бәсекеге қабілеттілігін дамытуға бірнеше психологиялық әдістер қолданылады. Психодиагностикалық әдістер (тесттер, сауалнамалар, бақылау, өзін-өзі бағалау құралдары) студенттердің когнитивтік, эмоционалды және әлеуметтік қабілеттерін анықтауға мүмкіндік береді. Мотивациялық әдістер студенттердің кәсіби және жеке дамуға ынтасын арттыруға бағытталған. Тәжірибелік және зерттеушілік әдістер студенттердің жобалық жұмыстар, зерттеу лабораториялары, тәжірибелік зерттеулер арқылы проблемаларды шешу және инновациялық ойлау қабілеттерін дамытуға мүмкіндік береді [8].

Инновациялық педагогикалық технологиялар тұлғаның бәсекеге қабілеттілігін дамытуда маңызды. Проблемалық оқыту, зерттеушілік және жобалық тәсілдер, виртуалды лабораториялар, симуляциялар және генеративті жасанды интеллект құралдары студенттердің шығармашылық, аналитикалық және практикалық дағдыларын жетілдіруге мүмкіндік береді. Бұл тәсілдер оқу процесіне белсенділікті арттырады, студенттердің өздігінен әрекет ету қабілетін дамытады және кәсіби шешім қабылдауда икемділігін арттырады [9].

Болашақ мамандардың бәсекеге қабілеттілігін арттыруда педагогикалық және психологиялық аспектілердің интеграциясы маңызды. Жаратылыстану-педагогикалық білім студенттердің ғылыми-зерттеушілік қабілеттерін, логикалық ойлау қабілеттерін, практикалық және эксперименттік дағдыларын дамытуға мүмкіндік береді. Психологиялық тәрбие олардың эмоционалды, әлеуметтік және мотивациялық аспектілерін күшейтеді. Бұл интеграцияланған тәсіл тұлғаның когнитивтік, эмоционалды, әлеуметтік және шығармашылық дамуын кешенді түрде қамтамасыз етеді.

Қорытынды

Зерттеу нәтижелері көрсеткендей, болашақ мамандардың бәсекеге қабілеттілігін арттыруда жаратылыстану-педагогикалық білім мен психологиялық тәрбиенің өзара байланысы шешуші рөл атқарады. Бәсекеге қабілетті тұлға – бұл когнитивтік, эмоционалды, әлеуметтік және шығармашылық аспектілері дамыған, өз кәсіби және әлеуметтік ортасында тиімді әрекет ете алатын тұлға.

Когнитивтік аспект тұлғаның ақпаратты қабылдау, талдау, синтездеу және практикалық шешім қабылдау қабілеттерін дамытуды қамтиды. Жаратылыстану-педагогикалық білім студенттердің зерттеушілік және жобалық қабілеттерін дамытуға бағытталған. Бұл олардың сыни ойлауын, ақпаратты объективті бағалау қабілетін және күрделі проблемаларды шешу дағдыларын жетілдіреді.

Эмоциялық аспект тұлғаның кәсіби тұрақтылығы мен психологиялық төзімділігін қалыптастыруда маңызды рөл атқарады. Эмоциялық интеллекттің дамуы студенттерге өз эмоцияларын басқаруға, стресске төзімді болуға және кәсіби ортада тұрақты әрекет етуге мүмкіндік береді. Психологиялық тренингтер, рефлексия, коучинг және топтық эмоционалды жұмыстар арқылы студенттердің эмоционалды тұрақтылығы нығайтылады.

Әлеуметтік аспект – бұл коммуникативтік, көшбасшылық және командалық жұмысқа бейімділікті дамытуға бағытталған. Топтық жобалар, дебаттар, пікірталастар, рөлдік ойындар мен кейс-стадилер арқылы студенттердің әлеуметтік дағдылары жетілдіріледі. Сонымен қатар, әлеуметтік аспект кәсіби этика, моральдық құндылықтар және әлеуметтік жауапкершілікті нығайтуға ықпал етеді.

Шығармашылық аспект қазіргі заманғы еңбек нарығының талабына сай тұлғаның инновациялық ойлау қабілетін дамытуға бағытталған. Зерттеушілік жобалар, шығармашылық тапсырмалар және тәжірибелік зерттеулер студенттердің шығармашылық әлеуетін арттыруға мүмкіндік береді.

Психодиагностикалық әдістер студенттердің кәсіби және психологиялық дайындығын бағалауда маңызды рөл атқарады. Тесттер, сауалнамалар, бақылау және өзін-өзі бағалау құралдары педагогтарға студенттердің күшті және әлсіз жақтарын анықтауға және жеке оқу траекторияларын құруға мүмкіндік береді.

Инновациялық педагогикалық технологияларды қолдану оқу процесінде белсенділікті арттырады және студенттердің кәсіби және шығармашылық дамуына ықпал етеді. Генеративті жасанды интеллект, виртуалды лабораториялар, симуляциялар және онлайн зерттеу платформалары студенттердің практикалық дағдыларын жетілдіруге мүмкіндік береді.

Қорытындылай келе, болашақ мамандардың бәсекеге қабілеттілігін арттыруда жаратылыстану-педагогикалық білім мен психологиялық тәрбиенің интеграцияланған тәсілі маңызды. Бұл тәсіл студенттердің кәсіби құзыреттерін, шығармашылық әлеуетін және әлеуметтік бейімділігін кешенді түрде дамытуға мүмкіндік береді. Зерттеу нәтижелері білім беру ұйымдарында, кәсіби даму бағдарламаларында және педагогикалық тәжірибеде тиімді қолданылуы мүмкін.

Әдебиеттер:

1. Goleman, D. (1995). *Emotional Intelligence: Why It Can Matter More Than IQ*. New York: Bantam Books.
2. Piaget, J. (1972). *The Psychology of the Child*. New York: Basic Books.
3. Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
4. Gardner, H. (1983). *Frames of Mind: The Theory of Multiple Intelligences*. New York: Basic Books.
5. Ахметова, Г. (2023). Психология профессиональной компетентности студентов в педагогическом образовании. Алматы: Қазақ университеті баспасы.
6. Баймуханбетова, А., & Сарсенов, Б. (2022). Развитие креативного мышления у будущих педагогов естественно-научного профиля. Педагогические науки, 4(28), 45–57.
7. Ермекова, Ж. (2021). Психолого-педагогические основы формирования конкурентоспособной личности. Астана: Назарбаев Университеті.
8. Zubizarreta, J. (2019). *The Learning Portfolio: Reflective Practice for Improving Student Learning*. Harvard: Harvard University Press.
9. Shulman, L. S. (2005). Signature Pedagogies in the Professions. *Daedalus*, 134(3), 52–59.

ЕЖЕЛГІ ТҮРКІ ХАЛЫҚТАРЫ КИІМДЕРІНІҢ КӨРКЕМДІК ҚҰРЫЛЫМЫНЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЕКТПЕН БАҒДАРЛАНҒАН КӨРКЕМДІК БІЛІМ БЕРУ КОНТЕКСТІНДЕ

Жақыпбекова М.Ж., Оспанов Д.

М.Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университеті, Шымкент қ., Қазақстан
tax.aym@mail.ru

Жузеева К.Е.- аға оқытушы

*Ө.Жәнібеков атындағы Оңтүстік Қазақстан педагогикалық университеті, Шымкент қ.,
Қазақстан*
kunsuly77@mail.ru

Түйін

Мақалада түркітілдес халықтардың дәстүрлі киімдері мен олардың көркемдік құрылымының ерекшеліктері қарастырылады. Түркі халықтарының киімі ғасырлар бойы практикалық қызметпен қатар, мәдени мұра мен эстетикалық дүниетанымның маңызды көрінісі болып қалыптасты. Костюм этнографиялық белгі ретінде халықтың өмір салтын, дәстүрін және мәдени құндылықтарын бейнелейді. Зерттеу барысында ежелгі түріктердің киімдерінің көркемдік құрылымы, эстетикалық талғамы мен мәдени дәстүрлері айқындалды. Алынған нәтижелерді жасанды интеллектке негізделген көркемдік білім беру үдерісінде қолдану дәстүрлі мәдени мұраны сандық талдау, реконструкциялау және болашақ дизайнерлердің шығармашылық ойлауын дамытуға мүмкіндік береді.

Түйінді сөздер: *түркітілдес халықтар, сән, костюм, этникалық стиль, көркемдік құрылым, көркемдік білім берудегі жасанды интеллект*

Кіріспе. Түркітілдес халықтардың костюмінің қалыптасуы Ұлы Даланың ежелгі көшпелі халықтарының тарихымен тікелей байланысты.

Ежелгі түркі дәуірі – біздің дәуіріміздегі Х ғасырдың бірінші ширегі – Орталық Азияның, Оңтүстік Сібірдің, Қазақстанның және Орта Азияның қуатты көшпенділерінің өмір сүру уақыты – түркітілдес халықтар тарихында ірі этникалық бірлестіктердің қалыптасу дәуіріне айналды, олардың көпшілігі қазіргі заманғы бірқатар халықтардың – тувалықтардың, хакастардың, қазақтардың, қырғыздардың және басқалардың ата-бабаларының қатарына кірді. Қола дәуірінің басында пайда болған, скиф дәуірінде гүлденген Еуразиялық дала тарихы мен мәдениетіндегі бірлік пен сабақтастық жойылған жоқ, тек ежелгі түркі дәуірінің басталуымен жаңа этникалық, түстерге боялған[1].

Киім бұйымдары тірі ағза ретінде өзгеріске ұшырауға бейім болу себебінен, түркі халықтары өзінің бүкіл материалдық және рухани дамуы барысында мәдениетін жаңғыртуға атсалысып, сыртқы келбеті бойынша заманауи кейіпке ие болды. Сонымен бірге өздерінің ұлттық дәстүрлерін де ұмытпайды және шығармашыл киім концепциясын қалыптастырудың негізгі элементтерінің бірі ретінде қарастырады.

Қазіргі уақытта көптеген түркі елдерінің түкпір-түкпірінде жұмыс атқарып жүрген дизайнерлер өткен шақтың материалдық-мәдени мұрасын ұмытпай, этникалық киім дәстүрлерін сақтай отырып, заманауи киім топтамаларында дәстүрлі элементтерді сәтті пайдаланып жүр. Олар әзірлеген киім халықаралық сән көрмелері мен көрсетілімдерінде сәтті ұсынылып жүр, соның арқасында Ұлы түркі мәдениетінің ең жарқын, прогрессивті ұлттық нақыштағы элементтері шетелде сәтті қолдау табауда.

Қазіргі кезеңде көркемдік білім беру жүйесінде цифрлық технологиялар мен жасанды интеллект құралдарын қолдану өзекті мәселелердің біріне айналып отыр. Жасанды интеллект тарихи-мәдени мұраны зерттеу, талдау және визуализациялау мүмкіндіктерін

кеңейтіп, дәстүрлі өнер мен ұлттық киім үлгілерін жаңа қырынан тануға жағдай жасайды [2]. Әсіресе дәстүрлі костюмдердің көркемдік құрылымын зерттеу барысында жасанды интеллект негізіндегі визуалды талдау, пішіндерді модельдеу және сандық реконструкция әдістері болашақ дизайнерлердің көркемдік ойлауын дамытуда маңызды рөл атқарады. Осы тұрғыдан алғанда, түркі халықтарының дәстүрлі киімін зерттеу көркемдік білім беруде жасанды интеллект технологияларымен ұштастыра қарастыруды қажет етеді.

Зерттеу шарттары мен әдістері. Этникалық киімдерді әзірлеу және жобалау кезінде трансформация, эстетикалық және көркем стилистика сияқты әдістер қолданылады. Қазіргі жаһандану үдерісі мәдени бірегейлікке барынша үлкен қызығушылық танытып отыр. Костюм – адамзатты, оларды қоршаған ортамен және сыртқы әлеммен байланыстыратын материалдық бөлік, бұл ерекше өтпелі кезең болып табылады; ол оны тұтынушының дүниетанымы, көзқарасы туралы күрделі және негізгі ақпаратты көрсетеді.

Зерттеуде археологиялық орындардан табылған киім-кешек пен аксессуарларға, мата, тоқыма бұйымдар мен зергерлік бұйымдардың қалдықтарына жасалған зерттеулер мен талдаулар зерделенді.

Бірегей ерекшеліктерді анықтау үшін табылған артефактілерді басқа мәдениеттермен және дәуірлермен салыстырмалы талдаулар жасалды.

Киіммен байланысты символизм мен көркемдік стильдерге интерпретация жасалды.

Қазіргі түркі халықтарының дәстүрлі киімдерін және оның тарихи дәстүрлермен байланысына зерттеулер жүргізілді.

Ежелгі түріктердің киімдерін скифтер, парсылар немесе қытайлар сияқты басқа ежелгі өркениеттердің киімдерімен салыстыру арқылы олардың ерекшеліктері анықталды.

Түрлі халықтардың киімдердің көркемдік құрылымындағы өзара әсерлер мен қайталанулар талданды.

Киімге қатысты мәртебелер мен рәсімдер сияқты киімнің әлеуметтік және мәдени маңыздылығы зерттеліп, салт-дәстүрлердегі, мерекелердегі және күнделікті өмірдегі киімнің рөліне талдау жасалды.

Бұл әдістерді біріктіріп қолдану ежелгі түріктердің киімдерінің көркемдік құрылымы, олардың эстетикалық талғамдары мен мәдени дәстүрлері туралы неғұрлым толық және дәл түсінік береді.

Түркі халықтары киімдерінің көркемдік ерекшеліктері негізінде этникалық стильдегі қазіргі заманғы киімдерді жобалау жүйелі тәсілді және әдіснамалық негіздерді сақтауды талап етеді. Қазіргі заманғы этникалық киімді жобалау үшін ескеру керек негізгі әдіснамалық негіздер:

Түркі халықтарының киім үлгілерінің көркемдік ерекшеліктерін тарихи-өнертанулық талдауы: түркі халықтарының тарихын, ежелгі түркілердің киім құрылымының ерекшеліктерін, қазіргі түркі халықтарының киім үлгілерінің көркемдік ерекшеліктерін зерттеу.

Қазіргі заманғы киімді көркемдік жобалаудағы этникалық стильдің теориялық негіздері мынадай мәселелерді қарастыруды көздейді: этникалық стиль қазіргі заманғы сәндегі көркемдік шығармашылық түрі ретінде, киімді жобалаудың қазіргі заманғы практикасындағы проблеманың жай-күйіне жобалау алдындағы талдау жасау, костюмнің пішінін қалыптастыру элементтері және киімді этникалық стильде көркемдік безендіру.

Қазіргі заманғы көркемдік білім беру тәжірибесінде жасанды интеллект технологиялары дәстүрлі киімдердің көркемдік құрылымын тереңірек талдауға мүмкіндік береді. Археологиялық және этнографиялық деректер негізінде жасанды интеллект киім пішіндерінің сандық модельдерін жасау, сәндік элементтер мен ою-өрнектердің композициялық құрылымын визуалды талдау, сондай-ақ тарихи костюмдердің ықтимал реконструкциясын жүзеге асыруға болады. Мұндай тәсілдер студенттердің ұлттық киімнің құрылымдық ерекшеліктерін жүйелі қабылдауына, тарихи формаларды заманауи дизайнмен ұштастыра отырып шығармашылық тұрғыда игеруіне ықпал етеді.

Зерттеу нәтижелері. Түркі кезеңіндегі киімнің қандай болғандығы туралы біз тарихи-этнографиялық материалдар, тас мүсіндер, қабырға суреттері, саяхатшылардың көптеген сипаттамалары, сондай-ақ киім мен зергерлік бұйымдардың археологиялық олжаларына қарап біраз түсінік жасай аламыз.

Біздің дәуіріміздің I мыңжылдығының басында кушано-парфиялық және ғұндық екі ұқсас киім кешені қалыптасты, оның негізінде оңтүстік Жерорта теңізіне де, Қиыр Шығысқа да қатты әсер еткен I мыңжылдықтың екінші жартысындағы иран-түрік костюмінің бірыңғай кешені дамыды[3].

Ең алдымен, сыртқы киімге – кафтанға жүгінейік, өйткені дәл осы киім түрі скиф дәуіріндегі тау-кен Алтай тайпалары, ғұндар, ежелгі түріктер арасында кең таралған. Көптеген суреттерге сүйенсек, киімде тығыз силуэт, жеңдердің тарылған пішіні, үшбұрышты пішінді екі жақты лапельдер, кейбір жағдайларда кеудеде үшбұрышты мойын ойындысы болған.

Түркі кафтанын киюдің ерекшелігі сол жақтан оң жағына қарай қапсырылды. Еуразияның дала көшпелілері – иран тілдес халықтар, ғұндар, ерте түркілер арасында тек сол қапсырма (оңнан солға қарай) болғаны жалпы қабылданған. В.Л.Сычевтің айтуынша, мұндай қапсырма үзеңгілерді пайдаланып атқа мінгенде ыңғайлы болған. Белгілі бір бағытта және белгілі бір тереңдікте қапсырма этникалық өзін-өзі танудың маңызды факторларының бірі болды және оның ерікті түрде өзгеруі, әрине, жоққа шығарылды[4].

Тығыз және кең кафтаннан басқа, киімнің тағы бір түрі бар, ол иыққа ілініп киілетін мантия, бұл жеңсіз шапан. Көбінесе жеңдердің пішіні киімнің жалпы силуэтіне сәйкес келеді. Кудыргәден (Алтай) тасқа қашалған әйгілі сурет бізге шапандардың жерге дейін ұзын, дерлік киілгенін көрсетеді. Бұл сурет киімнің тағы бір бөлшегін анықтауға мүмкіндік береді: жоғарғы еденнің шетінде кең жолақ тігілген, бәлкім, қара түсті маталар, әдет-ғұрып, сәл өзгертілген және әлі күнге дейін Орталық Азия халықтарының киімінде сақталған. Кейбір жағдайларда бастың жоғарғы бөлігі ұзартылған суреттер бар, мүмкін бұл шаш үлгісі немесе бас киімнің бір түрі болуы мүмкін. Бас киімдер таудың басына немесе құсқа тұрақты түрде сәйкес келеді. Кем дегенде ежелгі түркі заманынан бері белгілі киелі бас киімнің арақатынасы оларды дұға етудің міндетті атрибуттарының біріне айналдырды.

Суреттердің бірінде цилиндр тәрізді бас киім өте жақсы көрінеді, оның астына екі арқан тәрізді орама оралған. Бас киімнің басқа түрлері де бар - бұл жоғарғы жағы үшкір және әйел мүсінінде бейнеленген конустық бас киім. Мүсіндердің бірінде қазақ малақайына ұқсайтын қызықты бас киімді Л.Н.Гумилев түркі жауынгерлерінің саз мүсіндерін суреттей отырып, қазақ малақайына ұқсастығын көрсетеді. Үш мүйізді бас киімдегі тас мүсіндердің көптеген суреттері тәж түрінде бейнеленген. Сол тәжде Ұмай құдай бейнеленген, ал Кудыргәден шыққан тасқа әйелдің тізе бүгу сәті бейнеленген[5].

Түркі киімінің міндетті атрибуты тар белбеу болды, әдетте, қола, күміс, тіпті кейде алтын тақталар мен тоғалармен безендіріліп тігілген. Кең таралған наным-сенім бойынша, белге байланған белбеу орта әлем халқының басты ерекшелігі болған. Орта әлем адамы үшін кіндік аймағы өмірлік маңызды болды. Белдік оның сәндік бұйымы ғана емес, сонымен қатар қорғаныс, сенімді құрсау ретінде де қызмет етті. Қару-жарақпен толықтырылған, көшпелі ортадағы белбеу берілген жауынгердің міндетті атрибуты болды. Түркі әлемінде ол әлеуметтік ерекшеленетін белгілердің бірі ретінде қызмет етті. Ондағы тақтайшалар мен жебе ұштарының саны иесінің мейлі ол үлкен ер адам болсын, мейлі жас болсын, әлеуметтік маңызын анықтады.

Былғары белбеулер қажетті аксессуарлардың жиынтығымен ерекше дизайнымен ерекшеленді. Қару-жарақтан басқа, сөмке, от тұтатқыш, орамал, қайрақ және тағы басқалар да ілінді. Ұқсас каптаргтар Алтайда және Моңғол- Тайгасында кездеседі. Кейде екі белбеу қолданылған[6].

Түріктер костюмінде зергерлік бұйымдарға ерекше назар аударылды. Сырғалар, салпыншақтар, білезіктер және өрілген зергерлік бұйымдар, барлығы әйелдер мен ерлер киімінде болды. Көбінесе бұл гауһар тәрізді тұмарлар (қазақ өрнегіне ұқсайтын үшжапырақ

түрінде). Түркі дәстүрінде әшекейлер ерекше қасиеттерге ие болды. Олардың эстетикалық және дифференциалды функциялары құнарлылық символизмімен тығыз байланысты болды.

Шаш әшекейлері ерекше сұлулығымен ерекшеленеді. Афрасиабтың кескіндемесінде бұл көк тастар, шамасы, лапис лазули, дөңгелек, тамшы тәрізді, тас мүсіндерде металл болуы мүмкін. Ежелгі түріктердің пайда болуын сипаттайтын белгілердің бірі – ұзын шаш бұрымдары екені сөзсіз.

Етік ішік сияқты жұмсақ болды. Мысалы, алтай түріктері өкшесі жоқ жұмсақ, қайтымды етік киген, басы сәл жоғары қарай иілген; етік тоқымамен бекітілген баумен тобықтан байланған.

Түріктердің киімі туралы толығырақ ақпарат Афрасиабтың аман қалған қабырға суреттерінде бар. Тақ бөлмесінің батыс қабырғасында бейнеленген адамдар тобы бізді қатты қызықтырады. Мұнда Л.И.Альбаумның айтуынша, Самарқанд билеушісін құрайтын түркілер бейнеленген. Кейіпкерлердің киімі көне түркі тас мүсіндерінің киіміне ұқсайды. Түркілерді бейнелейтін кейіпкерлердің барлығы дерлік кең үшбұрышты жағасы бар немесе жағасыз жартылай жарасымды кафтан киген. Әдетте, киімге түріктерге тән өрнекті матадан жасалған қаруы бар тар былғары белбеу, дорба және орамал тағылады. Кейбір жағдайларда кафтан жабынсыз бейнеленген, бәлкім, кейде соғдылық стильде төбесі жабық киілген[7].

Археологиялық қазба жұмыстары ежелгі түріктердің киімдерін тігетін материалды бағалауға мүмкіндік береді. Жануарлардың терісі, жүні, сырттан әкелінген жүн және жібек маталары.

Тарихи костюмнің дамуын зерттеуде костюм кешендерінің өзара әсері туралы мәселе маңызды рөл атқарады. Түркі костюмі Орталық Азияның, атап айтқанда ежелгі Согданың киімдерімен ең үлкен өзара әрекеттестікке ие болды.

Жетісу мен Орта Азияда ортағасырлық мәдениетті зерттеушілер түркі-сағды деп атаған өзіндік мәдени кешен қалыптасуда. Жетісу мәдениетінің синкреттік сипаты VI-VIII ғасырларда Заравшан аудандарынан қоныс аударған, бірақ Жетісуда V ғасырдан бері белгілі соғдиялықтардың осы аудандарға қоныс аударуы салдарынан батыс түріктері мен түргештердің үстемдігі кезеңінде қалыптасты. Согда және түркі мәдениеттерінің интеграциясы Согда, Мавераннахр және Жетісу қалалық мәдениетінде айқын көрінді, олардың біркелкілігі осы мәдениеттердің синтезінің көріністерінің бірі болды.

Согдалардың киімі мен сыртқы түрінің өзгеру процесі бірден болған жоқ. VI ғасырда Орталық Азияның тарихи аренасына түркі тайпалары шыққанда тек Согда билеушісі ғана түркі әдет-ғұрпы бойынша шаштары ұзын өрілген, ал оның айналасындағылар билеуші мен түріктерден ерекшеленетіндей шаштарын қырқып алған.

Согда кейін костюмді түркілеу процесін үшбұрышты пішінді екі жақты қапталдардың пайда болуымен байланыстыруға болады. Орта Азиядағы сыртқы киімдер шапанның тербелмелі түріне қарағанда көне екені анық. И.Б. Бентовичтің пікірінше, кафтанның бұралмалы түрі негізінен ежелгі Согдаға тән, ол Пенджикент, Афрасиаб және Варахша суреттерінде кездеседі. Орталық Азия костюміне тән қақпа, манжеттер, бүйірлік тіліктер, бүйір, етек және иық тігістерінің шекарасы болды[8]. Осылайша, Орта Азия аумағында киімдегі қапталдардың пайда болуы түркі костюмінің әсерімен байланысты болуы мүмкін. С.Яценко бірінші және екінші қағанаттар кезеңіндегі Согдадағы түріктердің ықпалы тек бүйір белдіктері, арнайы қапсырмалары мен ілгектері бар түркі типіндегі шырша белдеуінің таралуынан көрінді деп санайды, оның барлық элементтері ежелгі түркі мүсіндерінде ұқсастықтары бар, дегенмен жоғарыда қарастырылған мысалдар түркі костюмінің айтарлықтай әсері туралы айтады [9].

Қағанаттың әсері оған бағынатын Кучидың киімінде де шамамен көрініс тапты. Қызылдағы 7-8 ғасырларға жататын бейнелердің бірінде ер адам Тува мүсіндеріндегідей жалпақ жағы жоғары қарайтын жарты шеңберлі тақтайшалардан жасалған Кучиге арналған ерекше белбеу киген.

Сондай-ақ, Орталық Азия костюмінің кейбір дәстүрлі бөлшектері түркі киімдеріне енгенін атап өткен жөн, бұл түркі киімінің көркемдік құрылымының аздап өзгеруіне әсер

етті. Мұндай жаңалық кафтанның жеңдеріндегі манжеттердің пайда болуы, олардың дизайны, сонымен қатар лапелдердің дизайны болды. Самарқанд түріктерінің киімдеріндегі соғдылық ерекшеліктерді анықтау үшін оны түркілердің тас мүсіндердегі киімдерімен, жалпы ұқсастықтарымен (қынамаланған жеңдер, екі жақты жабындар, қару-жарақ пен керек-жарақтары бар қабатталған белдік; Самарқанд түріктерінің ортақ шаш үлгісі және тас мүсіндердегі кейіпкерлердің арқада жатқан өрілген шаштары), айырмашылықтары да кездеседі: мысалы, Жетісу түріктерінің жеңдерінде манжеттер жоқ. Сондықтан Самарқанд түріктерінің шапандарындағы манжеттер жергілікті костюмнің әсерінен пайда болды деп болжауға болады, сонымен қатар қапталдарды қымбат матамен безендіру. Осыған байланысты түріктердің киімінде Орта Азия маталарын кеңінен қолданғаны анық. Бір қызығы, костюмнің кафтан тіліктері сияқты бөлшектерін де атап өту керек. Кейіпкерлердің бірі түрік, екі жағында кесілген кафтанда бейнеленген. Бұл жерде соғды костюмінің әсері байқалуы мүмкін, өйткені түріктердің барлығы дерлік осы бөлшек бар кафтандарда бейнеленген. Яғни, бірнеше бұрынғы Афрасиаб суреттерінде (7 ғасыр) түркі дворяндары жергілікті соғды халқының костюмінің кейбір ерекшеліктерін алған костюммен ұсынылған[10].

Ғылыми нәтижелерді талқылау. Жоғарыда қарастырылған мысалдар түркі елдерінің ұлттық салт-дәстүрлерінің қазақтардың киімдерінің көркемдік құрылымына, оның дамуына біршама әсерін береді. Ескі дәстүрлермен болған ең жарқын байланысты қазақтардың бас киімдерінен, әшекейлерінен, түрлі-түсті декоративті безендірулерінен байқауға болады.

Этнографиялық белгілердің негізгі элементтерінің бірі болып табылатын костюм эстетикалық дүниетанымды, дәстүрлерді, бір сөзбен айтқанда адамдардың өмір сүру салтын, дәстүрін, мәдениетін көрсетеді. Егер де біз ежелгі ерте дәуірден бастау алатын барлық сипаттамалық материалдарды қарастырып, зерделейтін болсақ, ежелгі уақыттарда әйелдер мен ер адамдардың киімдері айтарлықтай ерекшеленбегенін, бір-біріне ұқсас болғанын көреміз. Әйелдердің киімі ерлердің киімінен юбка ұзындығынан ерекшеленді. Ең қызықты сәттердің бірі - ежелгі түріктердің киімдері қазіргі заманғы мәдени киімдерге өте жақын болды.

Ғасырлар бойы түркі халықтарының киімдері сыртқы құбылыстардан қорғаудың практикалық функциясын ғана емес, сонымен бірге олардың мәдени мұрасы мен көркемдік шеберлігінің жарқын көрінісі болды. Түркі халықтарының дәстүрлі киімдерінің көркемдік ерекшеліктері терең тарихи-мәдени тамырларды көрсететін этникалық дәстүрлердің байлығы мен алуан түрлілігін бейнелейді.

1. Түстер мен өрнектер: Түркі киімдері табиғатқа жақындықты және жергілікті флористикалық әртүрліліктің әсерін көрсететін ашық және қанық түстерімен танымал. Жиі қолданылатын қызыл, көк, жасыл, сары сияқты реңктер халықтың өмірін, қуатын, ішкі күш-қуатын білдіреді. Түркі киімдеріндегі өрнектер мен ою-өрнектер терең және символдық мағынаға ие, олар көбінесе ғарыштық және космогониялық идеяларды, сондай-ақ аймақтың флора мен фаунасының үлгілерін көрсетеді.

2. Пішін және кесу: Түркі халықтарының дәстүрлі киім формалары функционалдығы мен талғампаздығымен ерекшеленеді. Кең және еркін кесулер ыстық климатта жайлылықты қамтамасыз етеді, сонымен бірге қозғалыстардың еркін болуына баса назар аудартады. Кесте, шілтер және жиек сияқты ерекше кесінділер мен сәндік элементтер әр көрініске талғампаздық пен тұлға қосады.

3. Материалдар мен текстуралар: Түркі киімдерінің негізінде жүн, мақта, жібек және былғары сияқты табиғи материалдар жатыр, олар халықтың қоршаған табиғатпен берік байланысын көрсетеді. Материалдардың текстурасы әр түрлі болуы мүмкін - өрескел және табиғидан жұқа және талғампазға дейін, киімнің әр бөлшегіне ерекше тартымдылық беретін жарық пен көлеңке бейнесін жасайды.

4. Аксессуарлар мен әшекейлер: Дәстүрлі түркі киімдері көбінесе белбеу, білезік, алқа және бас киім сияқты әртүрлі аксессуарлармен және зергерлік бұйымдармен

толықтырылады. Бұл элементтер кескінге толықтық қосып қана қоймайды, сонымен қатар киімді тұтынушының әлеуметтік мәртебесін, діни көзқарасын және даралығын бейнелейді.

Олай болса, түркі халықтарының киім үлгілерінің көркемдік ерекшеліктері олардың дәстүр байлығын, дүниені эстетикалық қабылдауын және әр халықтың даралығын бейнелейтін мәдени мұрасының құрамдас бөлігі болып табылады.

1980-1990 жылдары костюмдегі қалыптасқан фольклорлық стильде жетекші бір бағыт болмаса да, ол сәнде өзінің лайықты орнын алды. XX ғасырдың аяғынан бастап түрлі түркі халықтарының ұлттық киімдеріне негізделген заманауи киім үлгілерінен тұратын топтамалар әлемге әйгілі подиумдарда көрсетіліп келеді.

20 ғасырдың аяғында ұлттық костюмнің дәстүрлі түрлері ұлттық мерекелер мен сахналық қызмет көрсету саласына айтарлықтай тартыла бастады. Бұндай жағдайларға түпнұсқалық дәстүрлі костюм түрлері немесе оның жалпыланған сипаттағы нұсқалары қолданылды (егжей-тегжейлі емес) немесе костюмге ұлттық көрініс беру үшін дәстүрліге ұқсас ерекшеліктері бар стильдеу әдісі қолданылды.

Қорытынды.

Түркі халықтарының киімдері үлкен мәдени және көркемдік мұра болып табылады. Олардың конструкторлық-технологиялық және көркемдік-сәндік ерекшеліктерін зерттеу, сондай-ақ осы білімді этникалық стильдегі заманауи киімдерді жобалауда қолдану маңызды. Дәстүрлі киімдерде табиғи материалдар, ашық түстер (қызыл, көк, жасыл, сары), ою-өрнектер, аксессуарлар мен бас киімдер пайдаланылады. Бұл элементтер этникалық талғамы бар жаңа киім үлгілерін жасауға, шығармашылықты дамытуға және ұлттық мәдени мұраны сақтауға мүмкіндік береді.

Қазіргі дизайнерлер этникалық дәстүрлерді сақтай отырып, заманауи киім топтамаларында дәстүрлі элементтерді сәтті қолданады. Мұндай жобалар халықаралық сән көрмелерінде ұсынылып, Ұлы түркі мәдениетінің ұлттық нақыштарын әлемге танытуға ықпал етеді. Этникалық костюм халықтың эстетикалық ерекшелігін, мәдениетін және дәстүрін көрсететін маңызды құрал ретінде студенттердің шығармашылығын дамытуға және болашақ дизайнерлерді тәрбиелеуге мүмкіндік береді.

Алынған зерттеу нәтижелерінің жиынтығы түркі халықтарының киім үлгілерінің көркемдік ерекшеліктері негізінде этникалық стильдегі қазіргі заманғы киімдерді сапалы жобалауға ықпал ететін болады.

Жасанды интеллект мүмкіндіктерін көркемдік білім беру үдерісіне енгізу дәстүрлі мәдени мұраны сақтаудың және оны болашақ ұрпаққа жеткізудің тиімді тетігі болып табылады. Түркі халықтарының дәстүрлі киім үлгілерін жасанды интеллект арқылы зерттеу, цифрлық форматта жаңғырту және оқу үдерісінде қолдану студенттердің ұлттық мәдениетке деген қызығушылығын арттырып, олардың көркемдік ойлауын, эстетикалық талғамын және мәдени жауапкершілігін қалыптастырады. Осылайша, жасанды интеллектпен дәстүрлі өнердің сабақтастығы болашақ дизайнерлерді тәрбиелеуде, мәдени бірегейлікті сақтауда және ұлттық құндылықтарды заманауи көркемдік тілде дамытуда маңызды рөл атқарады.

Әдебиеттер:

1. Досымбаева, А. История тюркских народов. Традиционные мировоззрение тюрков. Алматы, «Service Press», 2013. – 250 стр.
2. Бүркүтова Балнұр. Искусственный интеллект в музейном деле// URL: <https://bilim-all.kz/article/23942-Iskusstvennyi-intellekt-v-muzeinom-dele>
3. Кубарев, Г.В. Культура древних тюрков Алтая (по материалам погребальных памятников). – Новосибирск, 2005.
4. Сычев, В.Л. Из истории плечевой одежды народов Восточной и Центральной Азии // СЭ. – 1977. – №3.
5. Гумилев, Л.Н. Древние тюрки VI—VIII вв.: Автореф. дисс. на соиск. уч. степени доктора ист. наук / Ленинградский гос. ун-т. — Л., 1961. — 28 с.

6. Усова, И.А. Изучение костюма народов Центральной Азии поздней древности и раннего Средневековья // Известия АлтГУ. 2010. №4-1. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/izuchenie-kostyuma-narodov-tsentralnoy-azii-pozdney-drevnosti-i-rannego-srednevekovya> (дата обращения: 15.09.2024)
7. Альбаум, Л.И. Религия, культура, искусство (раздел в главе: Самарканд в эпоху раннего феодализма) // История Самарканда. Т. I. О древнейших времён до Великой Октябрьской социалистической революции. Ташкент. 1969. С. 125—142.
8. Бентович, И.Б. Одежда раннесредневековой Средней Азии (по данным стенных росписей VI-VIII вв.) // СНВ. Вып. XXII. М.: 1980. С. 196-212.
9. Яценко, С.А. Костюм племен пазырыкской культуры Горного Алтая как исторический источник // ВДИ. – 1999 – №3.
10. Дьяконова, Н.В. К истории одежды в Восточном Туркестане II–VII вв. // Страны и народы Востока. – Вып. 22. – М., 1980.

ЗАМАНАУИ ҚАЗАҚ КИНО ӨНЕРІНДЕГІ ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ ПЕН РЕЖИССЕРЛЫҚ ТӘСІЛДЕРДІҢ САБАҚТАСТЫҒЫ

Тілеубай Ж., Жолдасов Е.

М. Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университеті, Шымкент, Қазақстан
erke_rej@mail.ru

Түйін

Мақалада біз жасанды интеллект өнер білімін қалай өзгертетінін және оның шығармашылық тұлғаларды дамытудағы рөлін талқылаймыз. Біз қазіргі трендтерді зерттеп, цифрлық технологиялардың оқыту әдістерін қалай өзгертетінін талқылаймыз. Біз сондай-ақ жасанды интеллект контекстінде адам-алгоритмдік өзара әрекеттесу эволюциясын қарастырамыз және өнер мұғалімдерінің алдында тұрған жаңа білім беру және педагогикалық міндеттерді талқылаймыз. Шығармашылық өнерде жасанды интеллектті пайдаланудың этикалық аспектілеріне ерекше назар аударылады. Біз жасанды интеллект қиял мен аналитикалық ойлауды дамытуға қалай көмектесетінін, сондай-ақ оны шығармашылықты арттыру үшін оқу үдерісіне қалай біріктіруге болатынын талқылаймыз. Айта кету керек, жасанды интеллект алмастырушы емес, керісінше өнер мен көркемдік білім берудегі шығармашылық үдерісті жақсартатын құрал. Оқытудың инновациялық әдістерін дамытуға жағдай жасап, болашақ суретшілердің кәсіби өсуіне қолдау көрсетеді.

Түйінді сөздер: *Жасанды интеллект, білім, цифрлық технологиялар, жас ұрпақ, нейрондық жүйе, цифрлық мәдениет, адам мен цифрлық технологиялар.*

Қазіргі замандағы кино өнеріне көптеген жаңа дүмпулердің келгені анық: жастардың кино саласындағы атқарып жатқан дүниелерінің заманауи көзқарастар мен ойшыл қадамдары көгілдір экранға берілуде. Нақты айтқанда, қазіргі заманғы жастардың қолтаңбасынан шығып жатқан фильмдердің саны артып келеді. Оның ішінде фильм жасауда қолданылатын жаңа цифрлық тәсілдер – жасанды интеллект.[4].

Жасанды интеллекттің көмегіне жүгініп жұмыс жасау – қазіргі замандағы актуалды мәселелердің біріне айналып отырғаны рас. Жастар да өз заманына сай интеллект арқылы идеяларды іске асыру жолдарын меңгерген. Бұл өте көрнекі және ыңғайлы жол деп білеміз. [1].

Қазақстан Республикасының Мәдениет министрлігі мен басқа мемлекеттік құрылымдар ұлттық киноны қолдау бағытында интеллекттің де нәтижелерінен шыққан дүниелердің кешенді бағдарламалар жүргізіп отыр. 2025 жылы ұлттық киноны дамыту шеңберінде 119 жобадан тұратын кинокөріністер жүзеге асырылып, бұл кезеңде фильмдер 300-ден астам халықаралық фестивальге қатысып, 177 марапатқа ие болды. Мысалы оның үстіне Шымкент қаласында осыған орай ұйымдастырылып жатқан Халықаралық «Киноарт, әуесқой киногерлер фестивалін тиек етуге болады. Бұл фестивальде жастар жылдан жылға өзіндік жаңа көзқарастар беріп жүр. Ал соңғы жастардың тапсырысына қарағанда, олар жасанды интеллектті пайдаланып, жап жақсы дүниелерді ұсынып жүр» [2].

Сонымен қатар жоспарлар бойынша 2023 жылдан бастап отандық жасанды интеллектті фильмдердің кинотеатрларда көрсетілу үлесін көтеру көзделуде [2]. Қазіргі күні фильм түсіру оңайлана түскен сияқты. Мысалы бұрынғы кино индустрияда кино фильмдерде эффектілер, арнайы шытырмандарды жасау үшін жасыл мата пайдаланып, немесе компьютерлік эффектілер пайдаланылған болса, қазір интеллект келгелі фильмдердегі бірқатар дүниелерді іске асыру оңайға соғып жатқаны көрініп тұр. [3].

Ендеше соңғы кездердегі фильмдердің статистикасына тоқталып өтейік: басқа фильмдер мен олардың маңызды көрсеткіштері: Қазақстандағы мемлекеттік қордан қаржыландырылған фильмдер 2024 жылы 15 фильм жарияланды, олардың 7-сі халықаралық деңгейде 34 награда алды, ал «Baurina Salu» фильмі Оскарға ұсынылды [3].

Кино жанрлары мен шығармашылық әртүрлілік: ХХІ ғасырда қазақ киносы тек тарихи және драмалық фильмдермен шектелмей, комедия, әлеуметтік кинолар, деректі фильмдер мен анимация сияқты жанрларды да белсенді дамытты. Бұл жанрлық әртүрлілік аудиторияның талғамына сай киноның кеңейгенін көрсетеді [5].

Жастар кинематографиясының дамуы: соңғы бес жыл ішінде жас режиссерлердің фильмдері көбейді, 2020-2025 жылдарда 57 жобаның 40-ы жас режиссерлердің қатысуымен жүзеге асырылды [5].

Ұлттық мәдениетті жасанды интеллект арқылы насихаттау: қазақ фильмдері тарихи тұлғалар мен маңызды оқиғаларды көрсету арқылы ұлттық тарихи сана мен мәдениетті нығайтады, бұл қоғамда патриотизмді арттырады. Ал ондай дүниелерді арттыру үшін интеллектті дұрыс пайдалану көп көмегін тигізуде. Оны дұрыс пайдалану керек бірақ. Интеллектті басқару да қазіргі күні режиссураның жаңа тәсілдеріне кіре бастады. Мысалы жасанды интеллект арқылы фильм жасау кезінде арнайы промпт беру арқылы біздің режиссерлық сценарийдегі жасалып жатқан тәсілдерді көруге болады. Промпт жазу кезінде өте нақты, мәдениетті және дұрыс бағытта бере алу керек. Ол үшін тек қана талантты режиссер болу шарт емес. Режиссер сонымен қатар тексттерді құрастыра білу, команда бере білу қабілеттеріне ие болуы қажет. Фильм жасау кезінде қазіргі күні интеллект арқылы жасау жолдары мынандай қадамдардан тұрады:

- 1.Өзекті тақырып таңдау;
- 2.Тақырыпты ашу идеясын анықтау;
- 3.Сценарлық адымдар мен фабула құрастыру;
- 4.Режиссерлық идеяны көркемдік іске асыру әдістері
- 5.Синопис
- 6.Көркемдік мазмұн
- 7.Эпизодтарға бөлу және бөлімдер жасау
- 8.Сценарий жазу
- 9.Промпт құрастыру
- 10.Промптқа берілетін тапсырмалардың жазбаша үлгісі
- 11.Нақты промпттардың шаблонын жасау
- 12.Шыққан нәтиженің деңгейін анықтау, режиссерлық талдаудан өткізу;
- 13.Шыққан нәтижелердің бағасын беру;
- 14.Нәтижелердің түпнұсқалық сценарийдегі оймен бірлігі;
- 15.Көркемді форманың айқындалуы;
- 16.Монтаждық жұмыстар
- 17.Кадрлерді құрастыру;
- 18.Композициялық құрылымды жасау; [5].

Жасанды интеллект арқылы жасалған фильмдердің жалпы кино өнерінің дамуына әсері: кино индустриясының дамуы экономикалық салаларға да оң әсер етеді – фильмдердің табыстары, кинотеатрлардағы көрсетілімдер арқылы индустрияның коммерциялық тартымдылығы артты. Ал жасанды интеллект келгелі фильмдердің сатылу маркетингі оңай бола бастаған сияқты. Себебі қазіргі заманғы ағымға сай фильм болса да, әлдебір дүние болса да әдемілікті, сұлулықты, эстетика мен көрнекілікті талап ететіні анық. Сондықтан жастар бұл интеллектті пайдалану кезінде осы тұстарына көп назар аударуы тиіс. Өкінішке орай кейде интеллектті дұрыс пайдаланбай, оның барлық мүмкіндігін аша алмай қалған жастардың жұмыстарын да байқап қалып жатамыз. Бұл сорақылық әкелуі мүмкін, себебі қазір бәрімізге мәлім, интеллект арқылы небәр дүниелерді болмағанды болғандай етіп жасайтындар көбейіп кетті. Тіпті жасанды интеллект арқылы біреудің түрін, даусын, киімін, тұлғасын пайдаланып жалған дүниелер жасауға да болады. Демек осы жағына

келгенде интеллектті дұрыс пайдаланбайтын болса, онда ол қазақ киносына жаңалық пен дүмпу емес, керісінше зардап болып келуі әбден мүмкін. [5].

Соңғы кездегі жағдайларға назар аударатын болсақ, қазақ кино өнерінің кей тұстары дамып жатса, атап айтқанда кинотеатрларға халықтың қазақ тіліндегі киноларға таласып билет алып кірулер, кино залдарының аншлаги болуы көңіл медет боларлық дүние дер едім. Қазақ тіліндегі киноға деген сұраныс артып келеді. Сонымен қоса жетелден келген Голливуд фильмдері мен анимациялық мультфильмдеріне қазақ тілінде дауыстаулар жасалып оған халықтың көңілі де дән риза болуда. Ал енді көңілді қынжалтатына сол халықтық кино өнеріне деген талғамының төмен болуы мен халық алдына шығатын киноларды іріктеп сыннан өткізетін тиісті мемлекеттік ұйымның болмауы. Себебі көптеген кинолардың басым көпшілігінде цензураға қарау тіптен қалып, «халықты бір сәттік күлкіге бөлесем болды ал мағынаға мән берудің қажеті мүлдем жоқ» деген принциппен түсіріліп кетті. Сонымен қоса жастарғы дұрыс емес тәрбиелік әсері мол кейіпкерлер мен тәлімдік қасиеті жоқ сценарийді түсіре беретін талғамсыз режиссерлардың, жаңбырдан кейінгі шыққан саңырауқұлақтардай көбеіп бара жатқанын қадағалайтын ұйымның ауадай қажет болып тұрғаны сезіледі.

Ендігі кезекте біз интеллекттің осы жағдайға байланысты қаншалықты пайдасы бар, соны аңғарып алуымыз керек. Себебі жасанды интеллект өте мықты платформа болғанымен де, ондағы қазақ тілдері оншалықты деңгейде қалыптаспағаны көрінеді. Мүмкін осы себепті кейбір жастар қазақ тілін жақсы эффект жолында құрбандыққа шалуы мүмкін деген жол да көрінеді. Осы тұста егер режиссердің көзқарасы мен ойлау деңгейі жоғары болмаса, оның ішкі және сыртқы шығармашылық көзқарастары биік болмаса, талғамы жоғарыда болмаса, онда интеллект арқылы жақсы кино емес, керісінше құрдымға кетер дүние жасап қалуы да ғажап емес. Бұл да режиссердің ізгі жұмысына байланысты дүние.

Кино ол адам баласына түпсаналық деңгейде әсер ететін мәдени психологиялық ақпараттық манипуляция құралы дейге әбден негіз бар. Ал бұндай құрал ақылды адамдардың қолында болса екен, ақшасы бар және жәй әншейін оданда қатта байып алайын деген мақсаттағы қарнын ойлаған көпестердің емес.

Соңғы уақыттары Әлемде интеллект арқылы дүниелер жасау өте көп болып келеді. Әлемдік кинорежиссерлар да өздерінің жаңа фильмдеріне осы платформаны пайдаланып, тіпті көрермен кейде ненің рас, ненің жалған екенін аңғара алмайтын болып қалды. Бұл да қиын жағдай. Бірақ жақсы жері – қазір режиссерлар, киногерлер бұрынғыдай техникалық алпауыт күштермен арпалыспай, қиналмай, суық пен ыстыққа төзбей, үйде отырып-ақ жоғары сапалы дүниелер жасай беруіне мүмкіндіктер алып отыр. Ол мүмкіндіктерді дұрыс пайдалануымыз керек деп ойлаймын.

Сонымен қатар, жасанды интеллекттің пайдалы тұстары – Әлемнің кез келген нүктесінде, кез келген уақытта отырып өзіңе керек тың деректерді көріп, біліп, үйреніп, материалдарды пайдалануға мүмкіндік береді. Осыдан бірнеше жыл бұрын ғана біздің шығармашылық жұмыстардың өзіндік қиыншылықтары көп еді, ал жасанды интеллект келгелі кино саласындағы жаңа формаларды оңай шешуге мүмкіндік ашылды. Бұл біздің қоғамдағы, қоғамдағы емес Әлемдегі керемет инновациялық дүние деп түсінер едім.

Осы тақырыпқа сай мысал келтіретін болсақ, әйгілі режиссер Кристофер Ноланның «Интерстеллар» фильмі, Джейм Камеронның «Аватар» фильмі, Джейм Ванның «Зак», Еркебұлан Жолдасовтың «Атамның құпиясы» атты дүниелерінде жасанды интеллекттің жаңаша пайдалану жолдарын байқауға болады. Осы тұста біздің жасаған «Атамның құпиясы» атты анимациялық фильм туралы айтуға да болады. Бұл фильмнің негізгі идеясы – балаларды қазақ тарихымен толықтай таныстыру. Режиссерлық жұмысқа келер болсақ, цифровизациялық жұмыстар бойынша интеллекттің пайдасы өте зор болуда. Өйткені интеллект арқылы бізге керекті барлық материалдар қолда болып жатады. Тек сол материалдарды дер кезінде, жақсы тәсілдермен пайдалана білу керек. Бар болғаны осы.

Сондықтан, қорытындылай келгенде айтарым, жасанды интеллект – бұл болашақтың дәмі. Бұл болашақтың жаңашылдығы болып қалыптасары анық. Тек жастар осы дүниені пайдаланып, болашақта жақсы, игі іске пайдаланса жақсы болар еді. Себебі әрбір жаңа дүниенің өз жақсы жері, жаман жері бар. Пышақтың екі ұшы бар дегендей, бұл жасанды интеллекттің де жақсы жерін пайдалануымыз керек.

Әдебиеттер:

1. Kazakhfilm тарихы — History of the Kazakhfilm Studio (Kazakhfilm.kz).
2. Мемлекеттік қолдау және индустрияның қаржылық дамуы — Key Outcomes... The Astana Times, 2023.
3. Кино саласындағы саяси-заңнамалық реформа -Qazaqculture.com (2025).
4. Кино өндірісінің өсуі — Kazakh Cinema at International Film Festivals – University Turan
5. Жаңа жанрлар мен жастардың қатысуы — Expomod.kz

КИІЗ БҰЙЫМДАРЫНЫҢ КӨРКЕМДІК-ЭСТЕТИКАЛЫҚ ЖӘНЕ СИМВОЛДЫҚ МАЗМҰНЫ: КӨРКЕМ БІЛІМ БЕРУДЕГІ ТӘРБИЕЛІК МАҢЫЗЫ

Кумисбекова М.Б., Ақбаева Ш.Ә.

Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Алматы,

akbaeva_sholpan@mail.ru

moldir.kumisbekova@mail.ru

Түйін

Мақалада қазақ халқының дәстүрлі киіз бұйымдарының көркемдік-эстетикалық және символдық мазмұны көркем білім беру тұрғысынан қарастырылады. Киіз өнерінің ұлттық мәдениеттегі орны, ою-өрнек пен түс символикасының тәрбиелік мәні талданады. Зерттеу барысында киіз бұйымдарын көркем білім беру үдерісінде қолданудың педагогикалық мүмкіндіктері айқындалып, олардың студенттердің эстетикалық талғамын, ұлттық санасын және шығармашылық ойлауын қалыптастырудағы рөлі көрсетіледі. Ұлттық қолөнерге негізделген оқыту тәсілдері жас ұрпақты рухани-адамгершілік тұрғыда тәрбиелеудің тиімді құралы ретінде негізделеді.

Түйінді сөздер: киіз бұйымдары, ұлттық өнер, көркем білім беру, эстетикалық тәрбие, символика, ою-өрнек, сәндік-қолданбалы өнер, педагогика.

Қазіргі қоғамдағы әлеуметтік-мәдени өзгерістер көркем білім беру жүйесіне жаңа талаптар қойып отыр. Білім беру үдерісінде тұлғаның тек кәсіби біліктілігін ғана емес, оның рухани-адамгершілік, эстетикалық және ұлттық санасын қалыптастыру маңызды орын алады. Осы тұрғыдан алғанда көркем білім беру жас ұрпақтың дүниетанымын кеңейтіп, шығармашылық қабілетін дамытатын, мәдени құндылықтарды бойына сіңіретін маңызды педагогикалық құрал болып табылады.

Ұлттық өнер – халықтың тарихи тәжірибесін, дүниетанымын, эстетикалық талғамын жинақтаған мәдени мұра. Қазақ халқының дәстүрлі киіз бұйымдары көшпелі өмір салтымен тығыз байланысып, тұрмыстық қажеттілікті өтеумен қатар, терең көркемдік-эстетикалық және символдық мазмұнға ие болды. Киізден жасалған сырмақ, текемет, тұскиіз сияқты бұйымдарда ұлттық ою-өрнек, түс үйлесімі мен композиция арқылы халықтың табиғатқа, өмірге, адам мен қоғамға деген көзқарасы көрініс табады. Бұл ерекшеліктер киіз бұйымдарының тәрбиелік әлеуетін арттырып, оларды көркем білім беру процесінде тиімді пайдалануға мүмкіндік береді.

Бүгінгі таңда жаһандану жағдайында ұлттық мәдени құндылықтарды сақтау және оны білім беру жүйесіне кіріктіру өзекті мәселелердің бірі болып отыр. Көркем білім беру барысында киіз өнерінің көркемдік-эстетикалық және символдық мазмұнын зерделеу студенттердің эстетикалық талғамын қалыптастырып қана қоймай, ұлттық сана-сезімін, мәдени сәйкестігін және шығармашылық ойлауын дамытуға ықпал етеді. Осыған байланысты киіз бұйымдарының тәрбиелік мүмкіндіктерін педагогикалық тұрғыда талдау ғылыми тұрғыдан өзекті болып табылады.

Зерттеудің мақсаты – киіз бұйымдарының көркемдік-эстетикалық және символдық мазмұнын ашып, олардың көркем білім берудегі тәрбиелік маңызын айқындау.

Зерттеу міндеттері: киіз бұйымдарының мәдени және көркемдік ерекшеліктерін сипаттау; ою-өрнек пен символиканың тәрбиелік мәнін талдау; көркем білім беру үдерісінде киіз өнерін қолданудың педагогикалық мүмкіндіктерін анықтау.

Қазақ халқының дәстүрлі мәдениетінде киіз бұйымдары тұрмыстық қажеттілікті өтеумен қатар, рухани және көркемдік мәнге ие болған. Көшпелі өмір салтына бейімделген қазақ қоғамында киіз табиғи ортаға үйлесімді, қолжетімді әрі көпфункционалы материал ретінде кеңінен пайдаланылды. Киіз үйдің жабдықтары, тұрмыстық және сәндік бұйымдар

халықтың күнделікті өмірінің ажырамас бөлігіне айналып, ұлттық мәдениеттің айрықша белгісі ретінде қалыптасты.

Киіздің дәстүрлі тұрмыстағы маңызы оның жылу сақтау, төзімділік және экологиялық тазалық қасиеттерімен тығыз байланысты. Жүннен жасалған киіз бұйымдары табиғи климаттық жағдайларға бейімделіп, көшпелі халықтың өмір сүруіне қолайлы орта қалыптастырды. Сонымен қатар киіз бұйымдары отбасылық береке, тұрмыстық жайлылық пен эстетикалық үйлесімділікті қамтамасыз ететін мәдени құрал ретінде бағаланды.

Қазақтың киіз бұйымдарының түрлері сан алуан. Сырмақ пен текемет – үй ішін сәндеуге және жылу сақтауға арналған негізгі төсеніш бұйымдар болса, тұскиіз – қабырғаға ілінетін сәндік әрі символдық мәні бар көркем туынды. Сонымен бірге басқұр, киіз кілемдер, дорба, қоржын секілді бұйымдар да тұрмыстық әрі эстетикалық қызмет атқарды. Әрбір киіз бұйымының пішіні, өрнегі мен түс үйлесімі оның қолданылу мақсатына сәйкес айқындалып, белгілі бір көркемдік жүйеге бағындырылды.

Киіз өнері ұрпақтан-ұрпаққа беріліп отырған дәстүрлі шығармашылық тәжірибенің нәтижесі болып табылады. Киіз басу, ою-өрнек салу, түсті үйлестіру тәсілдері отбасы ішінде, әсіресе әйелдер арқылы жас ұрпаққа үйретіліп отырған. Бұл үдеріс тек қолөнер шеберлігін меңгерту ғана емес, сонымен қатар ұлттық құндылықтарды, еңбекке баулу мен эстетикалық тәрбиені қалыптастырудың маңызды тетігі қызметін атқарды. Осылайша киіз бұйымдары қазақ мәдениетінде материалдық мәдениет нысаны ретінде ғана емес, рухани-тәлімдік мәні бар көркем мұра ретінде орнықты.

Киіз бұйымдарының көркемдік-эстетикалық ерекшеліктері қазақ халқының табиғатпен үйлесімді өмір сүру философиясынан, эстетикалық талғамынан және көркем ойлау жүйесінен туындайды. Табиғи жүннен дайындалатын киіз материал ретінде жұмсақтығымен, беріктігімен және өңдеуге икемділігімен ерекшеленеді. Осы қасиеттер киіз бұйымдарының көркемдік бейнесін қалыптастыруға кең мүмкіндіктер береді.

Киіз бұйымдарындағы эстетикалық әсер ең алдымен ою-өрнек жүйесі арқылы айқындалады. Қазақтың дәстүрлі ою-өрнектері композициялық тұтастыққа, симметрия мен ырғаққа негізделген. «Қошқармүйіз», «сыңармүйіз», «түйетабан», «ботакөз», «ирек» сияқты өрнектер киіз бұйымдарының бетінде үйлесімді орналасып, көркемдік тепе-теңдікті қамтамасыз етеді. Бұл өрнектер тек сәндік элемент қана емес, көркем образды қалыптастыратын маңызды құрал ретінде қызмет атқарады.

Түс шешімдері де киіз бұйымдарының эстетикалық құндылығын арттыратын басты факторлардың бірі болып табылады. Дәстүрлі киіз бұйымдарында табиғи бояулар арқылы алынған ақ, қара, қызыл, қоңыр, көк түстер кеңінен қолданылған. Ақ түс тазалық пен адалдықты, қара түс тұрақтылық пен жердің белгісін, қызыл түс өміршендік пен қуатты білдіреді. Түстердің өзара үйлесімі көрерменге эмоционалдық әсер беріп, бұйымның көркемдік маңызын күшейтеді.

Киіз бұйымдарының композициялық құрылымы көбіне орталық және жиектік өрнектерден тұрады. Бұл құрылым көркемдік тұтастықты сақтап қана қоймай, кеңістік пен үйлесімділікті бейнелейді. Әрбір элементтің өз орны мен өлшемі сақталып, жалпы композиция біртұтас көркем образ ретінде қабылданады. Мұндай композициялық шешімдер көркемдік талғамды қалыптастыруда маңызды рөл атқарады.

Көркем білім беру үдерісінде киіз бұйымдарының эстетикалық ерекшеліктерін талдау студенттердің көркемдік ойлауын, форма мен түсті сезіну қабілетін дамытады. Киіз өнері арқылы болашақ мамандар ұлттық эстетиканың негіздерін меңгеріп, дәстүрлі көркемдік жүйені заманауи шығармашылықпен ұштастыру мүмкіндігіне ие болады.

Киіз бұйымдарындағы ою-өрнек пен көркемдік бейнелер қазақ халқының дүниетанымы мен рухани құндылықтарын білдіретін символдық жүйе ретінде қалыптасқан. Әрбір өрнек, сызық пен түс белгілі бір мағыналық жүктемеге ие болып, халықтың өмірге, табиғатқа және қоғамға деген көзқарасын бейнелейді. Осы тұрғыдан алғанда киіз бұйымдары көркем туынды ғана емес, ұлттық сананы қалыптастыратын символдық мәтін ретінде қарастырылады.

Қазақ киіз өнерінде кең тараған «қошқармүйіз» оюы молшылық пен берекенің, күш-қуат пен өміршендіктің белгісі саналады. «Сыңармүйіз» өрнегі үйлесім мен тепе-теңдікті, «түйетабан» оюы тұрақтылық пен төзімділікті білдіреді. Ал ирек және толқын тәрізді өрнектер өмірдің үздіксіз қозғалысын, уақыт пен кеңістіктің бірлігін символдайды. Бұл ою-өрнектердің тәрбиелік мәні жас ұрпаққа ұлттық дүниетаным мен өмірлік құндылықтарды бейсаналық деңгейде сіңіруімен айқындалады.

Киіз бұйымдарындағы түстер де символдық мазмұнға ие. Ақ түс тазалықты, пәктікті және адалдықты білдірсе, қызыл түс өмір қуатын, отбасылық берекені меңзейді. Қара және қоңыр түстер жермен, тұрақтылықпен, сабырлылықпен байланыстырылады. Осындай түстік символика киіз бұйымдарының көркемдік әсерін тереңдетіп, олардың тәрбиелік маңызын арттыра түседі.

Көркем білім беру барысында киіз бұйымдарындағы символдық мазмұнды талдау студенттердің ұлттық мәдени кодты түсінуіне мүмкіндік береді. Символдарды зерделеу арқылы білім алушылар көркем образды қабылдау, мағынаны ашу және оны шығармашылық тұрғыда интерпретациялау қабілеттерін дамытады. Бұл үдеріс тұлғаның рухани-адамгершілік қасиеттерін қалыптастыруға, эстетикалық талғамын тереңдетуге ықпал етеді.

Осылайша киіз бұйымдарының символдық мазмұны көркем білім беру жүйесінде тәрбиелік құрал ретінде маңызды орын алады. Ұлттық символиканы меңгеру арқылы студенттер дәстүрлі мәдени мұраны бағалауды, оны қазіргі заманғы көркемдік ойлаумен ұштастыруды үйренеді.

Киіз өнері көркем білім беру жүйесінде студенттердің эстетикалық, рухани және мәдени құндылықтарын қалыптастыруда маңызды тәрбиелік әлеуетке ие. Дәстүрлі қолөнер элементтерін оқу үдерісіне енгізу арқылы білім алушылар ұлттық мәдени мұрамен тікелей танысып, көркемдік тәжірибені іс жүзінде меңгереді. Бұл өз кезегінде көркем білім берудің мазмұнын тереңдетіп, оның тәрбиелік қызметін күшейтеді.

Киіз бұйымдарымен жұмыс жасау студенттердің эстетикалық талғамын дамытуға ықпал етеді. Ою-өрнек композициясын құру, түстерді үйлестіру, материалдың фактурасын сезіну сияқты шығармашылық әрекеттер арқылы білім алушылар көркемдік ойлау қабілетін жетілдіреді. Сонымен қатар киіз өнері студенттерді ұқыптылыққа, төзімділікке, еңбекқорлыққа тәрбиелейді, бұл қасиеттер кәсіби және тұлғалық дамуда маңызды рөл атқарады.

Көркем білім беру барысында киіз бұйымдарының символдық мазмұнын талдау ұлттық сана мен мәдени сәйкестікті қалыптастыруға мүмкіндік береді. Студенттер ою-өрнектердің мәнін, олардың тарихи және философиялық астарын түсіну арқылы өз халқының рухани құндылықтарын терең сезінеді. Бұл үдеріс ұрпақ тәрбиесінде ұлттық дәстүр мен заманауи білімнің үйлесімді сабақтастығын қамтамасыз етеді.

Киіз өнерін оқыту шығармашылық еркіндік пен өзіндік көркемдік шешім қабылдауға жағдай жасайды. Студенттер дәстүрлі үлгілерді сақтай отырып, заманауи интерпретациялар жасауға үйренеді. Мұндай тәжірибе көркем білім беруде инновациялық ойлауды дамытып, ұлттық өнерді қазіргі мәдени кеңістікке бейімдеуге ықпал етеді.

Осы тұрғыдан алғанда киіз өнері көркем білім беру үдерісінде тәрбиелік құрал ретінде ғана емес, тұлғаның жан-жақты дамуын қамтамасыз ететін педагогикалық ресурс ретінде қарастырылады. Ұлттық қолөнерге негізделген оқыту әдістері студенттердің мәдени жауапкершілігін арттырып, рухани құндылықтарға құрметпен қарауын қалыптастырады.

Киіз бұйымдарын көркем білім беру үдерісінде оқыту дәстүрлі және заманауи педагогикалық тәсілдерді үйлестіруді талап етеді. Ұлттық қолөнерді меңгерту барысында білім алушылардың жас ерекшелігі, кәсіби бағыты және шығармашылық деңгейі ескерілуі тиіс. Осыған байланысты киіз өнерін оқытуда теориялық білім мен практикалық әрекетті ұштастыру тиімді нәтиже береді.

Практикалық сабақтар киіз өнерін оқытудың негізгі формаларының бірі болып табылады. Сабақ барысында студенттер жүнмен жұмыс істеу технологиясын, киіз басу

әдістерін, ою-өрнек құрастыру мен композиция жасаудың ерекшеліктерін меңгереді. Практикалық әрекет арқылы білім алушылар материалдың қасиеттерін сезініп, көркемдік шешім қабылдауға дағдыланады. Бұл әдіс шығармашылық ойлауды дамытуға және кәсіби шеберлікті қалыптастыруға ықпал етеді.

Интеграциялық оқыту тәсілі киіз өнерін басқа пәндермен байланыстыра оқытуға мүмкіндік береді. Мысалы, сәндік-қолданбалы өнер, дизайн, этнопедагогика, мәдениеттану пәндерімен ықпалдастыру арқылы студенттер ұлттық өнердің мазмұнын жан-жақты түсінеді. Мұндай пәнаралық байланыс көркем білім берудің мазмұнын байытып, тәрбиелік әсерін күшейтеді.

Киіз бұйымдарын оқытуда шығармашылық тапсырмалар маңызды орын алады. Студенттерге дәстүрлі киіз үлгілерін сақтай отырып, заманауи интерпретация жасау, авторлық композиция құрастыру сияқты тапсырмалар беру олардың дербестігін арттырады. Бұл тәсіл білім алушылардың өзіндік көркемдік көзқарасын қалыптастырып, ұлттық өнерге жаңаша көзқараспен қарауына мүмкіндік береді.

Сонымен қатар көркем білім беру үдерісінде көрнекілік пен талдау әдістерін қолдану тиімді. Киіз бұйымдарының үлгілерін, фотоматериалдарды, музейлік экспонаттарды талдау арқылы студенттер көркемдік-эстетикалық және символдық мазмұнды терең түсінеді. Мұндай педагогикалық тәсілдер киіз өнерін оқытудың тәрбиелік және танымдық маңызын арттырады.

Осылайша киіз бұйымдарын оқытуда қолданылатын педагогикалық тәсілдер көркем білім берудің тәрбиелік әлеуетін толық іске асыруға мүмкіндік береді. Ұлттық қолөнерге негізделген әдістемелер студенттердің шығармашылық қабілетін дамытып, мәдени құндылықтарды саналы түрде меңгеруіне жағдай жасайды.

Әдебиеттер:

1. Марғұлан Ә.Х. Қазақтың халықтық қолданбалы өнері. – Алматы: Өнер, 1986.
2. Жәнібеков Ө. Қазақ қолөнері. – Алматы: Ана тілі, 1995.
3. Қасиманов С. Қазақ халқының қолөнері. – Алматы: Қазақстан, 1996.
4. Айтмұхамбетова К. Этнопедагогика негіздері. – Алматы: Рауан, 2010.
5. Әбдіғапбарова Ұ.М. Көркем білім берудің педагогикалық негіздері. – Алматы, 2018.

КӨРКЕМ ЕҢБЕК МҰҒАЛІМІНІҢ ЦИФРЛЫҚ ҚҰЗІРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДАҒЫ ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТТІҢ РОЛІ

Бакирова Г.А¹. Мырзалы А.Т².

¹ *п. э. к., қауымд. профессор, М. Әуезов атындағы ОҚУ, Шымкент қ.*

² *Парасат жалпы орта мектебінің көркем еңбек пәні мұғалімі, Шымкент қ.*
Gulmira-74_74@mail.ru

Түйін

Мақалада көркем еңбек мұғалімінің цифрлық құзіреттілігін қалыптастыру үдерісіндегі жасанды интеллект (ЖИ) технологияларының педагогикалық мүмкіндіктері жан-жақты қарастырылады. Қазіргі білім беру жүйесіндегі цифрландыру талаптарына сәйкес көркем еңбек пәнінің мазмұны трансформацияланып, дәстүрлі қолөнер мен бейнелеу өнері цифрлық дизайн, визуалды коммуникация, 3D модельдеу және мультимедиялық технологиялармен ықпалдасып отыр. Зерттеу барысында жасанды интеллект құралдарының мұғалімнің кәсіби дамуына, шығармашылық әлеуетін арттыруға және оқу үдерісін дараландыруға әсері талданды. Сонымен қатар, ЖИ қолданудың әдістемелік, этикалық және құқықтық аспектілеріне ерекше назар аударылады.

Түйінді сөздер: *жасанды интеллект, цифрлық құзіреттілік, көркем еңбек, мұғалім даярлау, цифрлық педагогика, арт-білім.*

Қазіргі таңда жаһандану және цифрландыру жағдайында білім беру саласына қойылып жатқан талаптар өзгеруде. Қазіргі уақытта мұғалімге қойылатын талап тек пәндік біліммен шектелмей, цифрлық технологияларды жоғары деңгейде меңгерген, инновациялық ойлай алатын, оқушылардың шығармашылық әлеуетін үздіксіз дамыта алатын тұлға болу. Әсіресе көркем еңбек пәні жобалық және шығармашылық, визуалды сипатқа ие болғандықтан, цифрлық ортаға бейімделу қажет екенін байқауға болады.

Жасанды интеллект технологиялары білім беру саласында жаңа педагогикалық мүмкіндіктер ашып, мұғалімнің цифрлық құзіреттілігін қалыптастырудың маңызды факторына айналып отыр. Осы тұрғыдан алатын болсақ, көркем еңбек пәні мұғалімінің кәсіби даярлығында «Жасанды интеллект» құралдарын тиімді қолдану мәселесі ғылыми тұрғыда талдауды қажет етеді.

Цифрлық құзіреттілік – бұл мұғалімнің ақпараттық-коммуникациялық технологияларды кәсіби қызметінде тиімді, қауіпсіз, саналы түрде қолдана алу қабілеті. Көркем еңбек пәні мұғалімінің цифрлық құзіреттіліктерін *педагогикалық, технологиялық, этикалық-құқықтық және шығармашылық* деп бөліп қарастырдық.

Технологиялық құзіреттілік көркем еңбек пәні мұғалімінің цифрлық құзіреттілігінің негізгі бөлігі болып табылады және оның заманауи цифрлық құралдар мен технологияларды кәсіби-педагогикалық қызметінде тиімді қолдана алу қабілетін сипаттайды. Бұл құзіреттілік мұғалімнің оқу үдерісін, сабақ барысын ұйымдастыруда, шығармашылық тапсырмаларды әзірлеу кезінде және білім алушылардың цифрлық дағдыларын қалыптастыру барысында маңызды рөл атқарады.

Көркем еңбек пәні мұғалімінің технологиялық құзіреттілігі ең алдымен графикалық редакторларды меңгерумен байланысты болып келеді. Атап айтатын болсақ, векторлық және расторлық графикамен жұмыс істеуге арналған бағдарламалар (Illustrator, Adobe Photoshop, GIMP, Procreate, CorelDRAW, және т.б.) иллюстрация, көркем композиция, дизайн, ою-өрнек жобаларын әзірлеуге мүмкіндік береді. Бұл жасанды интеллект құралдары мұғалімге дәстүрлі бейнелеу әдістерін цифрлық форматта жүзеге асыруға, көркемдік элементтерді өңдеуге, түрлендіруге және жаңаша интерпретациялауға мүмкіндік береді.

Сонымен қатар, технологиялық құзіреттілік модельдеу және цифрлық жобалау құралдарын қолдануды қамтиды. 3D модельдеу бағдарламалары (Blender, SketchUp, Tinkercad және т.б.) көркем еңбек пәнінде кеңістіктік ойлауды дамытуға, бұйымдардың цифрлық прототиптерін жасауға және жобалық қызметті жүзеге асыруға жағдай жасайды. Білім берудегі бұл бағыт оқушылардың дизайнерлік және инженерлік ойлауын қалыптастырып, олардың болашақ кәсіби бағдарын анықтауға ықпал етеді.

Технологиялық құзіреттіліктің маңызды құрамдасы – цифрлық білім беру мен онлайн платформалар орталарымен жұмыс істеу қабілеті. Мұғалім Google Classroom, Moodle, Microsoft Teams, Canva, Padlet сияқты платформаларды қолдана отырып, шығармашылық тапсырмаларды ұйымдастырады, оқу материалдарын орналастырады, білім алушылардың цифрлық портфолиосын қалыптастырады және кері байланысты жүзеге асырады. Бұл оқу үдерісінің икемділігін арттырып қана қоймай, қашықтан және аралас форматта оқытуды тиімді өткізуге мүмкіндік береді.

Сонымен қатар, технологиялық құзіреттілік цифрлық құралдарды педагогикалық мақсатта бейімдеу және іріктеу дағдыларын қамтып отырады. Мұғалім әрбір цифрлық құралдың дидактикалық әлеуетін бағалап, оны оқу мақсатына сәйкес қолдана білуі тиіс. Бұл жерде технология тек мақсат емес, оқушылардың танымдық және шығармашылық белсенділігін арттыруға бағытталған құрал ретінде қарастырылады.

Осылайша, көркем еңбек мұғалімінің технологиялық құзіреттілігі цифрлық жобалау құралдарымен, графикалық редакторлармен және онлайн платформалармен жүйелі және саналы түрде жұмыс істеу арқылы қалыптасады. Бұл құзіреттілік мұғалімнің кәсіби икемділігін арттыра отырып, көркем еңбек пәнінің мазмұнын цифрлық білім беру талаптарына сәйкестендіреді.

Педагогикалық құзіреттілік көркем еңбек мұғалімінің цифрлық ортада оқыту үдерісін тиімді ұйымдастыра алу қабілетін айтады. Бұл құзіреттілік цифрлық технологияларды тек техникалық құрал ретінде ғана қарастырмай, дидактикалық мақсаттарға сай қолданумен тығыз байланысты болып келеді.

Көркем еңбек мұғалімінің педагогикалық құзіреттілігін, ең алдымен, цифрлық білім беру ресурстарын бейімдеу және жобалау қабілетінен байқауға болады. Мұғалім электронды сабақ жоспарын, интерактивті тапсырмаларды, цифрлық нұсқаулықтар, бейнематериалдарды әзірлей отырып, оқу мазмұнын оқушылардың жас және жеке ерекшеліктеріне сәйкес құрастырады. Бұл үдерісте цифрлық құралдар білім алушылардың шығармашылық ойлауын ынталандыру, білімді визуализациялау және оқу мотивациясын арттыру қызметін атқарады.

Сонымен қатар педагогикалық құзіреттілік зерттеушілік оқыту және жобалық әдістерді цифрлық ортада іске асыруды қамтиды. Көркем еңбек сабақтарында цифрлық жобалар, стартаптық идеялар, дизайн-зерттеу тапсырмалары, шығармашылық кейстерді қолдану оқушылардың өз бетінше ізденуін, талдау жасауын және нәтижесін таныстыруына мүмкіндік береді.

Педагогикалық құзіреттіліктің маңызды көрсеткіші – оқу үдерісін бағалау және кері байланыс ұйымдастырудың цифрлық формаларын қолдану. Онлайн платформалардың көмегімен қалыптастырушы бағалау және өзін-өзі бағалау, рефлексия жүргізу мұғалімге оқушылардың жетістіктерін жүйелі түрде бақылауға көмек береді.

Шығармашылық құзіреттілік көркем еңбек пәні мұғалімінің цифрлық технологияларды қолдану арқылы, эстетикалық талғамын, көркемдік ойлауын, инновациялық идеяларын жүзеге асыра алу қабілетін білдіреді. Бұл құзіреттілік көркем еңбек пәнінің мазмұндық өзегін құрайды.

Цифрлық ортадағы шығармашылық құзіреттілік мұғалімнің графикалық дизайн, цифрлық арт, визуалды композиция, мультимедиялық жобалау салаларындағы мүмкіндіктерін кеңейтеді. Мұғалім дәстүрлі сызу, бояу, ою-өрнек сияқты көркемдік тәсілдерді цифрлық форматта жаңаша интерпретациялап, шығармашылық тапсырмалардың мазмұнын кеңейтеді.

Шығармашылық құзіреттіліктің маңызды аспектісі ретінде жасанды интеллект құралдарын шығармашылық ізденіс пен идея генерациялауда қолдануды айтсақ болады. Генеративті «Жасанды интеллект» көмегінің арқасында композициялық шешімдер, стильдік нұсқалар мен дизайн элементтерін талдау мұғалімнің шығармашылық көзқарас деңгейін арттырып, білім алушыларға балама шешімдерді ұсынуға мүмкіндік береді. Бұл жолда мұғалім ЖИ нәтижелеріне сыни тұрғыда баға беріп, авторлық идеяны жетекші орынға қояды.

Яғни, шығармашылық құзіреттілік цифрлық технологиялар мен көркемдік ойлаудың бірігуі негізінде қалыптасып, оқушылардың қиялын, эстетикалық талғамын, өзіндік шығармашылық стилін дамытуға бағыт алады.

Этика-құқықтық құзіреттілік көркем еңбек пәні мұғалімінің цифрлық ортада педагогикалық және кәсіби қызметті жауапкершілікпен жүзеге асыруын қамтамасыз етіп отыратын маңызды құрамдас бөлігі болып табылады. Бұл құзіреттілік академиялық адалдық, цифрлық этика және академиялық адалдық нормаларын сақтаумен тығыз байланысты болып келеді.

Көркем еңбек пәнінің ерекшелігіне байланысты мұғалім визуалды контент мен дизайн өнімдері, шығармашылық жұмыстардың авторлығын қорғау мәселелеріне назар аударуы тиіс. Цифрлық ресурстарды ЖИ көмегімен генерацияланған материалдарды қолдану кезінде дереккөздерді көрсету, лицензиялық талаптарды сақтау, плагиаттың алдын алу педагогикалық мәдениеттің көрсеткіші болып табылады.

Сонымен қатар этика-құқықтық құзіреттілік жасанды интеллектті саналы және шектеулі қолдану қағидаттарын меңгеруді қамтиды. Мұғалім оқушыларға «Жасанды интеллект» құралдарының мүмкіндіктері мен шектеулері туралы түсіндірме жұмысын жасап, шығармашылық жауапкершілік пен сыни ойлауды қалыптастыруы керек. Бұл жағдайда жасанды интеллект шығармашылықтың орнын алмастырмай, оны қолдаушы құрал ретінде ұсынылады.

Этика-құқықтық құзіреттіліктің қалыптасуы білім алушылардың цифрлық мәдениетін арттырып, олардың авторлық жауапкершілігін, өзіндік ойлауын және кәсіби этиканы сақтауға тәрбиелейді.

Бұл құзіреттіліктер мұғалімнің кәсіби бейнесін жаңаша қалыптастырып, көркем еңбек пәнінің мазмұнын заманауи талаптарға сәйкестендіреді.

Көркем еңбек пәні дәстүрлі түрде бейнелеу өнері, сәндік-қолданбалы өнер, қолөнер, бағыттарын қамтиды. Қазіргі уақытта бұл пәннің мазмұны графикалық және веб дизайн, цифрлық иллюстрация, 3D модельдеу және протиптеу, анимация және мультимедиа, этнодизайнды цифрлық форматта жаңғырту деген сияқты бағыттармен толықтырылып жатыр. Бұл өзгерістер мұғалімнен және оқыту әдістемесін қайта қарастыруды, жаңа цифрлық құралдарды меңгеруді талап етіп отыр. Жасанды интеллект - бұл деректерді талдау, үлгі тану, шешім қабылдау, мазмұнын генерациялау қабілетіне ие технологиялар жиынтығы болып табылады.

Көркем еңбек саласында Midjourney, DALL-E, Adobe Firefly сияқты жасанды интеллект құралдары түрлі көркем композициялар, ою-өрнек түрлерін, дизайн нұсқаларын генерациялау үшін пайдаланылады. Бұл әдістер мұғалімдердің шығармашылық ойлауын дамытып, кеңейтіп, оқу жүйесінде қолданылатын тапсырмаларды түрлендіруге мүмкіндік береді. ChatGPT, Copilot сияқты жасанды интеллект жүйелері оқу және сабақ жоспарларын әзірлеу, әдістемелік материалдарын дайындау, кері байланыс, рефлексия сияқты бөлімдерді ұйымдастыруды әлдеқайда жеңілдетеді. Соның нәтижесінде мұғалімнің уақыты үнемделіп, шығармашылық жұмыстарға көбірек көңіл бөле алады.

Жасанды интеллект тапсырмаларды дайындау барысында балалардың қызығушылықтарын, жеке қабілеттерін негізге ала отырып жұмыс жасайды. Бұл бізге көркем еңбек сабағындағы жеке траекториямен оқытуды тиімді жүргізуге өз септігін тигізеді.

Қорытындылайтын болсақ, ЖИ көркем еңбек пәні мұғалімінің цифрлық құзіреттілігін қалыптастыруда маңызды инновациялық ресурс болып табылады. Ол мұғалімнің кәсібилік деңгейін арттырып, оқу үдерісін дараландыруға, мұғалімнің шығармашылық әлеуетін дамытуға және білім беру деңгейін арттыруға мүмкіндік туғызады.

Әдебиеттер:

1. Қазақстан Республикасында білім беруді және ғылымды дамытудың 2023-2029 жылдарға арналған тұжырымдамасы. – Астана, 2023.
2. Әбдіғалиева Г.К. Педагогтың цифрлық құзіреттілігін қалыптастырудың теориялық негіздері // *Педагогика және психология*. – 2021. - №3. –Б. 42-52.
3. Нұрахметова Б.Т. Көркем білім берудегі цифрлық терминологиялар. – Алматы: Қазақ университеті, 2020. – 186 б.
4. Сұлтанова С.Ш. көркем еңбек пәнін оқытудың инновациялық әдістері. – Алматы, 2019. -212 б.

ҚАЗАҚТЫҢ ДӘСТҮРЛІ ТОҚЫМА ӨНЕРІ – ХАЛЫҚШЫҒАРМАШЫЛЫҒЫНЫҢ ӨЗЕГІ

Жолдасбекова Г.Д., Умралиева Л.М., Жорабеков С.Қ.

М. Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университеті, Шымкент, Қазақстан
gulnar_105@mail.ru, lauraumralieva@mail.ru

Түйін

Бұл мақалада қазақтың дәстүрлі тоқыма өнері халық шығармашылығының өзегі ретінде қарастырылады. Зерттеу барысында тоқыма өнерінің тарихи қалыптасуы, көркемдік-эстетикалық ерекшеліктері және ұлттық мәдениеттегі орны талданады. Кілем, алаша, басқұр, бау секілді дәстүрлі тоқыма бұйымдарының халықтың тұрмыс-тіршілігімен, дүниетанымымен және рухани құндылықтарымен сабақтастығы айқындалады. Тоқыма өнерінде қолданылған ою-өрнектердің семантикалық мәні мен символдық мазмұны ұлттық болмысты айқындайтын көркемдік жүйе ретінде сипатталады. Сонымен қатар, мақалада дәстүрлі тоқыма өнерін сақтаудың, оны заманауи мәдени және білім беру кеңістігінде пайдаланудың өзектілігі негізделеді. Зерттеу нәтижелері ұлттық мәдени мұраны дәріптеуге, көркем шығармашылықтың тәрбиелік және эстетикалық әлеуетін арттыруға бағытталған.

Түйінді сөздер: қазақтың дәстүрлі тоқыма өнері, халық шығармашылығы, ұлттық қолөнер, тоқыма бұйымдары, сәндік-қолданбалы өнер.

Кіріспе

Қазақ халқының дәстүрлі тоқыма өнері – ұлттың тарихи жадын, эстетикалық талғамын және тұрмыстық мәдениетін бойына сіңірген халық шығармашылығының аса маңызды салаларының бірі. Ғасырлар бойы қалыптасқан бұл өнер түрі көшпелі өмір салтымен тығыз байланыста дамып, халықтың күнделікті тұрмыс-тіршілігін, дүниетанымын, рухани құндылықтарын бейнелейтін көркемдік құралға айналды. Тоқыма бұйымдары тек тұрмыстық қажеттілікті өтеу қызметін атқарып қана қоймай, ұлттық болмысты айқындайтын символдық мәнге ие болды.

Дәстүрлі тоқыма өнерінде қолданылған кілем, алаша, басқұр, бау, қоржын сынды бұйымдар қазақ халқының көркемдік ойлау жүйесінің, ою-өрнек мәдениетінің және эстетикалық талғамының жарқын көрінісі болып табылады. Әрбір өрнек пен түс үйлесімі белгілі бір мағынаны білдіріп, ұрпақтан-ұрпаққа жалғасқан мәдени код қызметін атқарады. Осы тұрғыдан алғанда, тоқыма өнері халық шығармашылығының өзегі ретінде ұлттық мәдени мұраны сақтаудың маңызды тетігі болып саналады.

Қазіргі жаһандану үдерісі жағдайында дәстүрлі тоқыма өнерін зерттеу, оның көркемдік-эстетикалық құндылықтарын зерделеу және заманауи мәдени кеңістікке енгізу өзекті мәселелердің біріне айналууда. Бұл мақалада қазақтың дәстүрлі тоқыма өнерінің халық шығармашылығындағы орны, оның көркемдік ерекшеліктері мен мәдени-рухани мәні ғылыми тұрғыда талданып, ұлттық мұраны сақтаудағы маңызы қарастырылады.

Негізгі бөлім

Халық шығармашылығы әр этностың этникалық мәдениетінің құрамдас бөлігі болып табылады. Ол халықтың байырғы мәдениетінің рухани дүниесін, көркемдік ойлауын, этникалық байланыстарын танытатын тарихи мұра ретінде аса құнды. Халық шығармашылығының мазмұны тек адамның мінез-құлқы мен іс-әрекетінде ғана емес, тұрмыстық заттарда, еңбек құралдарында, бір сөзбен айтқанда, бүкіл этникалық болмысында көрініс табады. Қазақ халқы өзінің даму тарихында материалдық және рухани мәдениеттің бай қорын қалыптастырды. Сол мол мұралардың ішінде сәндік-қолданбалы өнер – халық шығармашылық қызметінің маңызды саласы. Ұлттық қолөнерде тоқыма бұйымдарын жасау мен тоқу үдерісі, кілем тоқу, алаша (терме алаша), термебау, сондай-ақ осы бұйымдарға қажетті шикізатты өндіру жолдары ерекше орын алады. Терме алашаны

тоқу барысындағы жұмыстар өскелең ұрпақтың эстетикалық талғамын қалыптастырып, еңбекке, шыдамдылыққа баулуда маңызды рөл атқарады.

Халық өнерінің дәстүрін зерттеу – қазіргі өнертану ғылымының өзекті мәселелерінің бірі. Бұл салада қазақ мәдениетінің әлі толық зерттелмеген тұстарын ашуға мүмкіндік беретін көптеген маңызды тақырыптар бар. Қазақ халқының сәндік-қолданбалы өнерінің құрамдас бөлігі – дәстүрлі тоқыма өнері. Ол халқымыздың рухани және материалдық мәдениетінің дамуын, сан ғасырлық күрделі тарихын айқын көрсетеді.

Әрбір қазақ отбасы тұрмыстық және тоқыма бұйымдарымен өзін қамтамасыз еткен. Бұл бұйымдарсыз киіз үйдің ішкі көрінісін елестету мүмкін емес еді. Киіз үйдегі кілемдер мен алашалар жылы әрі жайлы төсеніш болса, текеметтер мен сырмақтар, кестелі түскиіздер, өрнекті бау-басқұрлар, шашақты тұмаршалар отбасының берекесі мен бірлігінің нышанына айналды. «Отан – отбасынан басталады» дегендей, осы өнерді кәсіп еткен әжелеріміз бен аналарымыз кейінгі ұрпаққа өнеге болды. Қазақстан халықтық қолданбалы өнері этникалық формалардың алуан түрлілігімен, функционалдық мақсаттарының кеңдігімен, символдық мазмұнының тереңдігімен ерекшеленеді. Халықтық тоқыма бұйымдарын кең көлемде өндіру XX ғасырдың ортасына дейін жалғасты. Бұл тақырыпқа кеңестік кезеңде бірқатар еңбектер арналды, алайда әлі де жалпылама ғылыми қорытынды жасалған іргелі зерттеулер жеткіліксіз.

Ә. Қастеев атындағы Қазақстан Республикасы Мемлекеттік өнер музейінің қорындағы тоқыма бұйымдары XIX ғасырдың соңынан бері жасалған. Бұл жәдігерлер қолөнер дәстүрінің үзілмей сақталғанын дәлелдейді. Сонымен қатар, ерте көшпелілер дәуірінен бастап тоқыма бұйымдары туралы көптеген жазба деректер кездеседі.

Г. Колмогоров өз еңбектерінде қазақ халқының тұрмыстық қолөнеріне, әсіресе тоқыма және киіз бұйымдарын жасау ісіне ерекше назар аударған. Ол қазақтардың кілем, алаша, киіз төсеніштерді күнделікті тұрмыста кеңінен қолданғанын және оларды көптеп дайындайтынын атап өтеді. Зерттеушінің мәліметінше, қазақтар бұл бұйымдарды тек үй ішінің қажеті үшін ғана емес, сонымен қатар айырбас саудада, жасау-жабдық пен сыйсияпат ретінде де пайдаланған. Г. Колмогоров қазақтардың киіз бен кілем тоқу өнерін олардың тұрмыс-тіршілігімен, мал шаруашылығына негізделген өмір салтымен тығыз байланыстырады. Малдың жүнін өңдеу, бояу, иіру және тоқу – әйелдер еңбегінің негізгі салаларының бірі болғанын көрсетеді. Ол бұл бұйымдардың тек тұрмыстық қажеттілік емес, сонымен бірге эстетикалық, символдық мәні бар мәдени мұра екенін атап өтеді. Қазақ кілемдері мен киіз төсеніштері өрнек байлығымен, түс үйлесімімен және беріктігімен ерекшеленіп, халықтың дүниетанымы мен көркемдік талғамын айқын көрсетеді.

Г. Колмогоров өз зерттеулерінде қазақ халқының дәстүрлі тоқыма және киіз өнерінің негізі – шикізатты сапалы дайындау екеніне ерекше мән берген. Ол көшпелі және жартылай көшпелі қазақ қоғамында тоқыма бұйымдарының беріктігі мен көркемдік сапасы ең алдымен жүннің дұрыс іріктелуі мен өңделуіне тікелей байланысты екенін атап көрсетеді. Зерттеушінің пікірінше, жүнді өңдеу – тоқыма өндірісіндегі ең маңызды әрі ең көп еңбекті талап ететін кезең.

Ұлттық тұтыну бұйымдарына шикізат дайындау үдерісінің бірнеше сатылардан тұратынын сипаттайды: малды қырку, жүнді іріктеу, жуу, кептіру, бояу, тарау және жіп иіру. Әсіресе көктемгі қыркымнан алынған жабағы жүннің сапасын жоғары бағалай отырып, оның талшықтарының ұзын әрі жұмсақ болатынын, сол себепті берік әрі әдемі жіп иіруге қолайлы екенін көрсетеді.

Ол жүнді табиғи өсімдік бояуларымен бояу тәжірибесінің кең тарағанын да атап өтеді. Бұл бояулар жіптің түсін ұзақ сақтап, бұйымның көркемдік әсерін арттырған. Сонымен қатар, шикізатты дайындау ісіне әйелдер мен жасөспірімдердің белсенді қатысқанын, бұл үрдістің отбасылық еңбек дәстүрінің маңызды бөлігі болғанын көрсетеді. Тоқымаға арналған жүнді дайындауда оның беріктігі, ұзындығы, жұмсақтығы, түсі мен жылтырлығы ескеріледі. Шикізатты өңдеу жүн қырку, жуу, бояу, тарау, жіп иіру кезеңдерінен тұрады. Жіп иіру –

ұршық арқылы жүзеге асатын ежелгі әдіс. Қазақ ұршығы шамамен 30 см, сабы конус тәрізді болып келеді.

Алаша тоқу кезінде өрнектің айқын шығуы үшін жоғары сапалы жіп пайдаланылады. 20 метр жіпті иіруге шамамен 3,5 сағат уақыт кетеді. Жіпті бояу – ең күрделі әрі жауапты кезеңдердің бірі. Бұрын оңтүстік өңірлерде әйелдер кілем мен алаша тоқумен көбірек айналысқан.

Халық арасында терім, кежім теру, бескесте, тақыр, орама, бидай теру секілді он төрттен астам тоқыма түрі болған. Тоқу барысында арнайы құралдар – серу ағаш, теру ағаш, бел ағаш, адарғы, қылыш пайдаланылады. Қазақ халқының дәстүрлі тоқыма өнерінде қолданылатын әдістер мен техника түрлері өте көп болған. Халық арасында терім, кежім теру, бескесте, тақыр, орама, бидай теру, баспа, шырмау, қақпа, шалу, қабырға, алақұр, желі теру секілді он төрттен астам тоқыма түрі кеңінен таралған. Бұл атаулардың әрқайсысы өрнек салу тәсіліне, жіптердің орналасу жүйесіне және тоқу құрылымына байланысты қойылған.

Мәселен, **терім** тәсілі өрнекті жіптерді қолмен теру арқылы жүргізілетін күрделі әдіс болса, **кежім теру** – өрнек жіптерін айқастыра отырып жүргізілетін техника. **Бескесте** әдісінде өрнек бес жіптен құралады, ал **тақыр** әдісі түксіз, тегіс алаша тоқуға қолданылады. **Орама** тәсілі жіпті айналдыра өткізу арқылы өрнек салуға мүмкіндік береді, ал **бидай теру** өрнектің ұсақ әрі тығыз шығуымен ерекшеленеді. Бұл әдістердің әрқайсысы белгілі бір көркемдік мақсатты көздеп, бұйымның сәндік бейнесін байытады. Тоқу барысында арнайы ағаш және металл құралдар пайдаланылған. **Серу ағаш** – негізгі жіптерді екі қатарға бөліп керу үшін қолданылады. **Теру ағаш** – өрнек жіптерін іріктеп көтеруге арналған құрал. **Бел ағаш** – күзу жіпті көтеріп, үстіңгі және астыңғы жіптерді бөліп тұратын тірек қызметін атқарады. **Адарғы** – өрнек жіптерін теріп, арқау жіпті өткізу кезінде жіптерді ашуға көмектеседі. Ал **қылыш** – әр арқау жіпті өткізгеннен кейін жіптерді нығыздап, тоқыманың тығыз әрі тегіс шығуын қамтамасыз ететін басты құрал.

Осы құралдар мен әдістердің үйлесімді қолданылуы нәтижесінде қазақтың алашасы, қоржыны, бау-басқұрлары мен түксіз кілемдері жоғары көркемдік деңгейге жетіп, тұрмыстық әрі рухани маңызы зор мәдени мұраға айналды.

Қазіргі таңда бұл өнерді жалғастырып жүрген шеберлер қатарында Шымкенттегі «Алтын Орда» галереясының шеберлері Күләш Айдарбекова, Мәдина Ахметова, Хас шебер Бибиажар Симова апайымыз, Тараз қаласының шебері Салима апай, Арал өңірінің алаша тоқушысы Гүлнәр Әнәпияева бар. Осы шеберлердің жолын жалғастыра отырып, мен өз шәкірттерімді тоқыма өнеріне соның ішінде түкті кілем, тықыр кілем, алаша тоқу өнеріне баулып келемін.

Болашақ ұрпақ – ертеңгі қоғамның иесі. Сондықтан ұлттық қолөнер арқылы олардың рухани байлығын, мәдени санасын қалыптастыру – басты міндет. Қазіргі таңда фабрикалық бұйымдардан гөрі халық шеберлерінің қолынан шыққан туындылар жоғары бағалануда. Өнердің дәстүрлі келбетін бүгінгі заманмен үндестіре жаңғырту – уақыт талабы.

Әдебиеттер:

1. Баженова, Н. А. *Қазақтың көркем тоқыма өнері*. Алматы: ҚР Мемлекеттік Ә. Қастеев атындағы өнер мұражайы, 2010.
2. Kalshabayeva, Bibiziya K., and Nagima Sarmurzina. "Some Features of Decorative and Applied Arts of Kazakhs in Central Asia." *ResearchGate*, 2015, <https://www.researchgate.net/publication/273851341>.
3. Қасиманов, С. *Қазақ халқының қолөнері*. Алматы: Арман, 2005.
4. Колмогоров, Г. *Киргизская и казахская народная культура*. Санкт-Петербург: Изд-во Академии наук, 1898.
5. Қазақстан Республикасы Мемлекеттік Ә. Қастеев атындағы өнер музейі. *Қолданбалы өнер коллекциясы: Тоқыма бұйымдары каталогы*. Алматы: ҚР Мәдениет және спорт министрлігі, 2012.

ЖОО СТУДЕНТТЕРІНЕ PYTHON БАҒДАРЛАМАЛАУ ТІЛІН ОНЛАЙН ПЛАТФОРМАЛАР АРҚЫЛЫ ОҚЫТУДЫҢ ДИДАКТИКАЛЫҚ МҮМКІНДІКТЕРІ МЕН ТИІМДІЛІГІ

Қапбар Г.С¹., Рахимов М²

¹Л. Гумилев атындағы Еуразиялық ұлттық университеті, Астана, Қазақстан

²Мұхаммед әл-Хорасмий атындағы Ташкент Ақпараттық технологиялар университеті, Ташкент, Өзбекстан gkapbar@mail.ru, mrakhimov@tuit.uz

Түйін

Бұл мақалада жоғары оқу орындары (ЖОО) студенттеріне Python бағдарламалау тілін оқытуды заманауи онлайн-платформалар арқылы жетілдірудің дидактикалық мүмкіндіктері қарастырылады. Цифрлық білім беру кеңістігінің кеңеюі Python сияқты бағдарламалау тілдерін оқытуды бейімделген, интерактивті және студентке бағытталған әдістермен қамтамасыз етуге мүмкіндік береді. Зерттеу барысында Codeforces, Replit, Jupyter Notebook, Stepik және басқа да білім беру платформаларының оқу процесіндегі тиімділігі мен дидактикалық әлеуеті талданады. Сонымен қатар, мақалада платформа негізіндегі оқытудың оқушылардың практикалық дағдыларын дамыту, өзіндік жұмыс жүргізу, кері байланыс алу және жеке оқу траекториясын қалыптастырудағы рөлі сипатталады. Автор онлайн-платформаларды қолданудың оқу мотивациясына, логикалық ойлау қабілетіне және нақты есептерді шешу дағдыларына әсер ететінін ғылыми тұрғыда негіздейді.

Түйінді сөздер: Python, бағдарламалау, ЖОО, онлайн-платформа, цифрлық білім беру, дидактика, интерактивті оқыту, практикалық дағды, оқыту технологиясы, білім беру жүйесі.

Қазіргі ақпараттық қоғам жағдайында бағдарламалау тілдерін меңгеру тек IT саласындағы мамандар үшін ғана емес, сонымен қатар кез келген саладағы кәсіби құзыреттіліктің маңызды құрамдас бөлігіне айналды. Әсіресе Python тілі өзінің қарапайым синтаксисі, икемділігі және кең қолданыс ауқымымен білім беру процесінде ерекше орын алады. Жоғары оқу орындарында Python тілін оқыту студенттердің алгоритмдік ойлауын дамытуға, логикалық құрылымдарды түсінуге және нақты өмірлік есептерді шешуге қажетті дағдыларды қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Бағдарламалауды оқыту дәстүрлі түрде аудиториялық сабақтарда жүргізілгенімен, цифрлық технологиялардың дамуы білім беру процесіне жаңа серпін берді. Онлайн-платформалар, виртуалды зертханалар мен интерактивті оқыту құралдары бағдарламалау тілдерін оқытуды анағұрлым тиімді әрі студентке бағытталған етуге мүмкіндік беріп отыр. Бүгінгі таңда Replit, Stepik, Codewars, Jupyter Notebook секілді платформалар Python тілін үйрену мен оқытудың қолжетімді әрі практикалық нұсқаларын ұсынады.

Осы бағытта оқу үдерісін жетілдірудің дидактикалық аспектілерін зерттеу өзекті болып табылады. Себебі тек техникалық мүмкіндіктерді қолдану жеткіліксіз, оқыту әдістемесі білім алушылардың когнитивтік ерекшеліктерін, оқуға деген уәжін және өз бетімен жұмыс жасау қабілетін ескеретіндей етіп ұйымдастырылуы тиіс. Осы тұрғыда дидактикалық тиімділікті қамтамасыз етудің бір жолы – заманауи платформалардың мүмкіндіктерін жүйелі түрде талдау және оларды оқыту үдерісіне ғылыми-әдістемелік негізде енгізу.

Осы мақалада Python тілін оқытуды платформалар арқылы жүзеге асырудың дидактикалық мүмкіндіктері мен артықшылықтары талданып, білім алушылардың функционалдық сауаттылығын дамытудағы ықпалы қарастырылады. Сонымен қатар, нақты платформалар мысалында оқу процесінің тиімділігіне әсер ететін факторлар айқындалып, ұсыныстар беріледі.

Бағдарламалау тілдерін, соның ішінде Python тілін жоғары оқу орындарында оқыту мәселесі қазіргі заманғы білім беру жүйесінің өзекті бағытына айналды. Цифрлық технологиялардың қарқынды дамуы мен ақпараттық қоғамның талаптары бағдарламалау негіздерін меңгеруді студенттердің кәсіби даярлығының міндетті элементі ретінде қарастыруды қажет етеді. Бұл тұрғыда заманауи білім беру платформаларының мүмкіндіктерін пайдалану арқылы оқыту тиімділігін арттыру – педагогикалық зерттеулердің маңызды нысанына айналып отыр.

Осы саладағы ғылыми зерттеулерге шолу жасағанда, Қазақстандағы жетекші педагог-ғалымдардың бірі — Күләш Беркембайқызы Беркімбаеваның еңбектері ерекше назар аударарды. Ол өзінің зерттеулерінде цифрлық білім беру технологияларының дамуы, болашақ мұғалімдерді даярлауда ақпараттық-коммуникациялық технологияларды (АКТ) қолдану, білім алушылардың ақпараттық мәдениетін қалыптастыру, және білім беру процесінің инновациялық бағыттарын ғылыми негізде қарастырған.

К.Беркімбаеваның еңбектерінде білім беру үдерісінде ақпараттық технологияларды енгізудің педагогикалық және психологиялық алғышарттары терең зерттелген. Ғалым атап көрсеткендей, заманауи педагогиканың басты міндеттерінің бірі – студенттің дербес, шығармашылық тұрғыдан дамуын қамтамасыз ету, бұл міндеттер интерактивті және икемді оқыту ортасын құруды талап етеді (Беркімбаева К.Б., 2004). Python сияқты бағдарламалау тілдерін оқытуда бұл қағидаттар ерекше мәнге ие, себебі ол практикалық бағыттағы, логикалық ойлауды және алгоритмдік сауаттылықты дамытатын пән.

Беркімбаева К.Б. сонымен қатар оқытудың тұлғаға бағытталған және құзыреттілікке негізделген тәсілдерін ұсына отырып, АКТ құралдарының дидактикалық мүмкіндіктерін кеңінен пайдалануға шақырды (Беркімбаева К.Б., 2010). Оның пікірінше, білім беру платформалары – білімді меңгерудің ғана емес, сонымен қатар студенттің танымдық белсенділігін, өзіндік ізденісін, және коммуникативтік қабілеттерін дамытудың қуатты құралы. Бұл тұжырымдар Python тілін оқытудың заманауи дидактикалық моделін жасауда ғылыми-әдіснамалық негіз бола алады.

Сонымен қатар, К.Беркімбаева инновациялық оқыту технологияларын оқу процесіне енгізудің жолдарын ұсыну барысында оқытушының құзыреттілігін, оқу материалының мазмұнын, сондай-ақ оқыту ортасының икемділігін ескерудің маңызын атап өтеді. Осы көзқарас негізінде онлайн-платформаларды қолдану арқылы бағдарламалауды оқытуды жетілдіру — оқу процесін цифрландырумен қатар, оқытудың сапасын арттыру құралы ретінде қарастырылады.

Жалпы алғанда, К.Беркімбаева еңбектеріндегі теориялық негіздер Python тілін оқытуды жетілдірудің ғылыми негіздерін қалыптастыруда маңызды рөл атқарады. Оның зерттеулері цифрлық білім беру технологияларының дидактикалық әлеуетін, білім алушы тұлғасының дамуына ықпал ету мүмкіндіктерін және интерактивті оқыту ортасын ұйымдастыру қағидаттарын айқындай отырып, қазіргі білім беру парадигмасына сәйкес келетін оқыту моделін жасауға бағытталған.

Бұл зерттеуде Python бағдарламалау тілін жоғары оқу орындарында оқытуды жетілдіру мақсатында заманауи онлайн-платформалардың дидактикалық мүмкіндіктерін анықтауға бағытталған әдіснамалық негіз қолданылды. Зерттеу барысында сапалық және сандық әдістер кешені үйлестірілді, бұл алынған деректердің теориялық негіздерін талдауға және нақты тәжірибелік тұжырымдар жасауға мүмкіндік берді.

Зерттеудің теориялық базасын К.Беркімбаева, Б. Сағындықұлы, С. Әбенбаев, сондай-ақ шетелдік ғалымдар П. Ньюмарк, Д. Джонсон, Л. Лаурилард сынды педагогика және цифрлық оқыту саласында танымал авторлардың еңбектері құрады. Бұл еңбектерден алынған тұжырымдар Python бағдарламалауды платформалық негізде оқытуға қатысты педагогикалық қағидаларды саралауға негіз болды. Зерттеудің теориялық негізі ретінде отандық және шетелдік педагогика, цифрлық білім беру және оқытуды ақпараттық технологиялармен қамтамасыз ету салаларындағы беделді ғалымдардың еңбектері алынды. Атап айтқанда, қазақстандық ғалымдар – К.Беркімбаева, Б.Сағындықұлы, С.Әбенбаев

сынды зерттеушілердің жұмыстары білім беру үдерісінің гуманистік, тұлғалық-бағдарлы және инновациялық бағыттарын айқындауда маңызды рөл атқарды. К.Беркімбаеваның зерттеулері білім алушылардың цифрлық құзыреттіліктерін қалыптастыру, ақпараттық-коммуникациялық технологияларды оқытуға енгізудің теориялық-әдістемелік негіздері мен дидактикалық мүмкіндіктерін кеңінен қарастырады. Оның еңбектерінде платформаға негізделген оқытудың тиімділігі білім алушының өзіндік ізденісін дамыту, мотивацияны арттыру және оқыту процесін дараландыру арқылы қамтамасыз етілетіні көрсетілген.

Б.Сағындықұлы оқытудағы ұлттық құндылықтар мен заманауи технологияларды ұштастыруға ерекше мән беріп, білім берудің мазмұны мен әдістемесін жаңғырту жолдарын ұсынады. Ол оқу үдерісінде интерактивті әдістерді енгізудің теориялық негіздерін талдай отырып, білім алушылардың белсенді қатысуы мен шығармашылық қабілеттерін арттырудың маңыздылығын негіздеген. С.Әбенбаев педагогикалық процестің құрылымы мен мазмұнына, оқыту стратегиялары мен тәсілдеріне, сондай-ақ студенттің танымдық іс-әрекетін жандандыру жолдарына басымдық беріп, оқыту технологияларын тиімді пайдаланудың педагогикалық шарттарын айқындаған.

Шетелдік зерттеушілердің еңбектері де теориялық талдауда ерекше орын алады. Питер Ньюмарк аударма теориясы саласында танымал болса да, оның білім беру процесіндегі ұғымдық нақтылық, тілдік дәлдік және құрылымдық әдістерге негізделген ойлары бағдарламалауды оқытуда теориялық модель құруда құнды бола алады. Дональд Джонсон мен Лорин Лаурилард сынды ғалымдар цифрлық оқыту мен технологиялық ортада білім беру әдістерін жетілдіру мәселелерін зерттеп, мультимедиялық және платформалық оқытудың тиімді үлгілерін ұсынған. Лаурилардтың «conversation framework» үлгісі, яғни оқытушы мен студент арасындағы өзара белсенді әрекет негізіндегі модель, Python тілі сынды күрделі дағдыларды меңгеруде үлкен дидактикалық артықшылық береді.

Аталған теориялық көзқарастар Python бағдарламалау тілін платформалар арқылы оқытуда қолданылатын әдістер мен тәсілдердің ғылыми негізделуіне бағыт-бағдар береді. Бұл еңбектерде ұсынылған тұжырымдар арқылы білім беру платформаларының мазмұнын педагогикалық тұрғыдан құрылымдау, оқу үдерісін интерактивті ету, білім алушылардың танымдық белсенділігін арттыру, сондай-ақ оқу материалдарын бейімдеу мүмкіндіктері анықталады. Сонымен қатар, бұл теориялар білім алушының жеке ерекшеліктерін ескере отырып, оқытуды дараландыру мен саралау негізінде ұйымдастырудың ғылыми негізін қалайды. Осылайша, зерттеудің теориялық базасы платформа негізінде Python тілін оқытуда дидактикалық тиімділікті арттыруға бағытталған ғылыми және әдістемелік шешімдер қабылдауға мүмкіндік береді.

Зерттеудің практикалық бөлігінде Алматы қаласындағы техникалық бағыттағы жоғары оқу орындарының студенттері арасында сауалнама жүргізілді. Сауалнама мақсаты – студенттердің Python тілін үйренуде қандай платформаларды жиі қолданатынын, олардың тиімділік деңгейін және білім беру процесіндегі ролін бағалау болды. Сонымен қатар, оқытушылармен жартылай құрылымдалған сұхбаттар жүргізіліп, олардан платформаларды қолдану тәжірибесі, әдістемелік қиындықтары мен дидактикалық артықшылықтары туралы ақпарат алынды.

Сауалнама нәтижелері Google Forms арқылы жиналып, статистикалық талдау Excel бағдарламасында жүргізілді. Жинақталған деректер негізінде диаграммалар мен графиктер жасалып, студенттердің платформаларға деген қатынасы мен олардың оқудағы тиімділігі салыстырмалы түрде көрсетілді.

Сонымен қатар, контент-талдау әдісі қолданылып, Replit, Stepik, Codewars, Jupyter Notebook сияқты платформалардың мазмұны, жаттығу құрылымы, кері байланыс жүйесі және оқытуды дараландыру мүмкіндіктері сарапталды. Бұл платформалардың дидактикалық әлеуеті нақты оқу жағдайында қалай жүзеге асатыны бағаланды.

Жалпы, зерттеу әдістемесі теориялық тұжырымдарды практикалық тәжірибемен ұштастыруға бағытталды. Бұл Python тілін оқытуда платформалық негізде оқыту

технологияларын тиімді енгізуге қатысты ұсыныстар дайындауға мүмкіндік берді. Зерттеу нәтижелері оқу үдерісін жаңғыртуға және білім алушылардың функционалдық, алгоритмдік және технологиялық сауаттылығын арттыруға ықпал етеді.

Бұл зерттеу жоғары оқу орындарында Python бағдарламалау тілін оқытуда онлайн платформаларды пайдаланудың дидактикалық тиімділігін анықтауға бағытталған. Зерттеу сапалық және сандық зерттеу әдістерінің ұштасуын негізге ала отырып, кешенді әдіснамалық тәсілдерге сүйенді. Зерттеу барысында эмпирикалық деректер жинақталды, салыстырмалы талдау мен контент-талдау әдістері қолданылды, сондай-ақ практикалық зерттеу нәтижелері теориялық тұжырымдармен байланыстыра отырып түсіндірілді.

Зерттеу процесі үш кезеңнен тұрды: теориялық-әдістемелік негіздерді сараптау, практикалық деректерді жинау және нәтижелерді интерпретациялау. Теориялық негіз ретінде қазақстандық және шетелдік жетекші ғалымдардың еңбектері алынды. Қазақстандық педагог К.Беркімбаева АКТ құралдарын жоғары оқу орындарындағы оқыту үдерісіне енгізудің педагогикалық шарттары мен әдіснамалық тәсілдерін айқындай отырып, интерактивті білім беру ортасын құрудың маңыздылығын нақтылай түсті [1]. Сонымен қатар, С.Әбенбаев пен Б.Сағындықұлының тұлғалық бағдарланған оқыту, құзыреттілікке негізделген тәсіл және инновациялық педагогикалық технологиялар жайындағы ғылыми зерттеулері де платформалық оқыту жүйесін педагогикалық тұрғыда құрылымдауға негіз болды [2][3].

Шетелдік әдіснамалық негіздемелерге сүйене отырып, Лаурин Лаурилардтың диалогтық оқыту моделі (Conversational Framework) мен Дональд Джонсонның технологиялық белсенді оқыту теориясы білім алушылардың платформа арқылы интерактивті әрекетке қатысу тиімділігін түсіндіруге мүмкіндік берді [4][5]. Бұл теориялар оқытушы мен студент арасындағы екіжақты кері байланыстың, рефлексияның және бейімделген тапсырмалардың білім нәтижелеріне әсерін анықтауға бағытталған.

Практикалық кезеңде аралас әдістер (mixed methods) қолданылды. Сауалнама арқылы студенттердің оқыту платформаларына көзқарасы, тиімділігіне берген бағасы мен жеке тәжірибесі жинақталды. Сауалнама Google Forms негізінде құрылып, Алматы қаласындағы техникалық мамандықтарда оқитын 150 студент қамтылды. Сонымен қатар, оқытушылармен жартылай құрылымданған сұхбаттар жүргізіліп, олардың платформаларды қолдану тәжірибесі, әдістемелік қиындықтары мен оқытудағы артықшылықтары анықталды.

Контент-талдау әдісі арқылы Replit, Stepik, Codewars, Jupyter Notebook сияқты платформалардың мазмұны, тапсырмалар жүйесі, кері байланыс беру мүмкіндіктері мен оқу үдерісін дараландыру әлеуеті зерттелді. Бұл платформалардың әрқайсысы Python бағдарламалауын оқытуда қандай ерекшеліктерге ие екенін нақты көрсетуге мүмкіндік берді.

Жиналған мәліметтер Microsoft Excel бағдарламасы арқылы сандық түрде өңделіп, диаграммалар мен салыстырмалы кестелер түрінде көрнекілендірілді. Бұл тәсілдер арқылы дәстүрлі оқыту мен платформалық оқытудың айырмашылықтары анықталды және олардың дидактикалық көрсеткіштерге әсері талданды. Сонымен қатар, сапалық деректер бойынша мазмұндық кодтау (content coding) әдісі арқылы студенттердің жауаптарынан негізгі трендтер мен проблемалық тұстар анықталды.

Осылайша, зерттеу әдіснамасы теориялық тұрғыда негізделіп, практикалық жағынан нақтылауға бағытталған кешенді тәсілдер жүйесін қамтыды. Бұл зерттеудің сенімділігі мен нәтижелерінің ғылыми негізделуін қамтамасыз етті.

Зерттеу нәтижелері платформалар арқылы Python бағдарламалау тілін оқыту студенттердің меңгеру сапасын, мотивациясын және оқу белсенділігін айтарлықтай арттыратынын көрсетті. Төмендегі салыстырмалы талдау нәтижелері дәстүрлі оқыту әдісі мен платформа арқылы оқыту тәсілдерінің негізгі көрсеткіштер бойынша айырмашылығын нақты бейнелейді.

1-кесте. Python тілін оқытуда дәстүрлі және платформалық әдістердің нәтижелері

Критерий	Дәстүрлі әдіс (%)	Платформа арқылы оқыту (%)
Студенттердің Python тілін меңгеру деңгейі	55	85
Платформалар арқылы оқуға мотивация	48	80
Практикалық тапсырмаларды орындау тиімділігі	50	88
Өзіндік жұмысқа бейімділік	46	82
Кері байланыс алу жылдамдығы	40	90

Кесте нәтижелеріне сүйене отырып, Python тілін платформалар арқылы оқыту әдісі барлық критерийлер бойынша жоғары көрсеткіштерге ие болғаны анық байқалады. Атап айтқанда, студенттердің бағдарламалау дағдыларын меңгеру деңгейі 30% жоғары, ал кері байланыс алу тиімділігі 50% артық. Бұл платформаларда тапсырмалардың интерактивтілігі, визуализациясы мен жедел фидбэктің болуы сияқты артықшылықтардың әсері екенін көрсетеді. Сонымен қатар, өзіндік жұмысқа бейімділік пен мотивацияның артуы студенттің дербес оқу белсенділігінің күшейгенін дәлелдейді. Бұл нәтижелер платформа арқылы оқытудың дидактикалық мүмкіндіктерін кеңейтіп, заманауи білім беру жүйесіне сәйкес келетіндігін көрсетеді.

Зерттеу нәтижелері Python бағдарламалау тілін платформалар арқылы оқыту дәстүрлі оқыту әдістеріне қарағанда әлдеқайда тиімді екенін көрсетті. Студенттердің білімді меңгеру деңгейі, мотивациясы, өзіндік жұмысқа бейімділігі және практикалық дағдыларды қалыптастыруы сияқты негізгі дидактикалық көрсеткіштер платформа негізіндегі оқыту жағдайында айтарлықтай жоғары көрсеткіштерге жетті. Салыстырмалы талдау барысында дәстүрлі әдіспен оқыған студенттердің Python тілін меңгеру деңгейі орта есеппен 55% шамасында болса, платформалар арқылы оқыған топта бұл көрсеткіш 85%-ға жеткені анықталды. Бұл платформада интерактивті тапсырмалар мен жедел кері байланыс механизмдерінің болуына байланысты оқушылардың оқу процесіне белсенді қатысуымен түсіндіріледі.

Мотивациялық аспект бойынша да айқын айырмашылық байқалды: дәстүрлі сабақтарға қарағанда, платформалық оқытуда студенттердің пәнге деген қызығушылығы мен оқу белсенділігі жоғары болды. Бұл ретте Replit, Jupyter Notebook, Stepik секілді платформалардың геймификация элементтері, визуалдық құралдары және бірден нәтиже көрсету мүмкіндігі студенттің ішкі уәжін арттыруға себепші болды. Практикалық тапсырмаларды орындауда платформа пайдаланған студенттер жоғары нәтижелер көрсетті – олардың 88%-ы тапсырмаларды дұрыс орындап шықса, дәстүрлі әдісте бұл көрсеткіш небәрі 50% шамасында болды.

Өзіндік жұмысқа бейімділік те платформа арқылы оқытудың маңызды жетістіктерінің бірі ретінде танылды. Онлайн-платформаларда студенттер өз бетімен тапсырма орындауға, код жазуға, қателерін түзетуге және қосымша материалдармен жұмыс істеуге мүмкіндік алады. Бұл олардың ақпараттық ізденіс қабілетін дамытып, жауапкершілік пен дербестікті арттырады. Сауалнама нәтижесі көрсеткендей, платформалық оқытуда студенттердің 82%-ы өзіндік жұмысқа дайын екенін айтқан, ал дәстүрлі тәсілде бұл көрсеткіш 46% ғана болған. Кері байланыс алу жылдамдығы да оқу сапасына тікелей әсер ететін маңызды фактор ретінде қарастырылды. Платформалар автоматты түрде жауаптарды бағалап, студентке бірден дұрыс-бұрысты көрсетіп, қате кеткен жерлерін нақты түсіндіреді. Бұл оқыту процесін жеделдетіп, білімді бекітуге көмектеседі. Дәстүрлі оқытуда мұғалім тарапынан кері байланыс уақыт жағынан кешігуі мүмкін болғандықтан, студенттің қызығушылығы

төмендеуі ықтимал. Осы зерттеуде кері байланыс тиімділігі платформаларда 90%-ға дейін жеткені байқалды, ал дәстүрлі әдіспен оқытуда бұл көрсеткіш небәрі 40%-ды құрады.

Жалпы алғанда, зерттеу нәтижелері көрсеткендей, платформа арқылы Python тілін оқыту студенттердің білім алу процесіне белсенді қатысуын, практикалық дағдыларды тиімді меңгеруін және оқу мотивациясын арттыруды қамтамасыз етеді. Мұндай әдіс оқыту сапасын жақсартуға ғана емес, сонымен қатар студенттердің заманауи технологиялық ортада жұмыс істеуге дайын болуына да ықпал етеді. Бұл – қазіргі заман талабына сай білім беру жүйесінің негізгі бағыттарының бірі екендігін дәлелдейді.

Жүргізілген зерттеу нәтижелері жоғары оқу орындарында Python бағдарламалау тілін платформалар арқылы оқытудың тиімділігін жан-жақты дәлелдеді. Қазіргі білім беру жүйесінің сандық трансформацияға бет бұруы жағдайында дәстүрлі оқыту әдістері студенттердің қажеттіліктеріне толық жауап бере алмай отырғаны байқалды. Ал платформалық оқыту тәсілдері – интерактивтілік, икемділік, визуализация, жедел кері байланыс және оқушының белсенді қатысуы сияқты артықшылықтары арқылы бағдарламалауды меңгерудің жаңа, заманауи үлгісін қалыптастыруда.

Зерттеу барысында алынған деректер платформа негізіндегі оқытудың студенттердің теориялық білімді меңгеру деңгейін, практикалық тапсырмаларды орындау сапасын, өзіндік жұмыс жүргізу қабілетін және оқуға деген ішкі мотивациясын арттыратынын көрсетті. Мұндай нәтижелер оқу процесінің тиімділігін арттырып қана қоймай, білім алушының болашақ кәсіби дағдыларын қалыптастыруға да ықпал етеді. Сонымен қатар, онлайн-платформаларда тапсырмаларды автоматты түрде тексеру, қателер туралы нақты ақпарат беру, бағдарламалау логикасын кезең-кезеңімен көрсету мүмкіндігі білім алушының қателермен жұмыс жасау дағдысын дамытатыны анықталды.

Теориялық тұрғыда зерттеу К.Беркімбаева, С.Әбенбаев, Б.Сағындықұлы сынды отандық ғалымдардың және Лаурилард пен Джонсон сияқты шетелдік зерттеушілердің әдістемелік ұстанымдарын талдай отырып, платформалық оқытудың ғылыми-дидактикалық негізін ашып берді. Бұл негіздерге сүйене отырып, Python бағдарламалау тілін оқытудың платформаға негізделген тиімді моделін қалыптастырудың педагогикалық шарттары ұсынылды.

Зерттеу нәтижелері сондай-ақ білім беру саласындағы оқыту технологияларын оңтайландыруға, цифрлық сауаттылықты арттыруға және жоғары оқу орындарында функционалдық бағдарламалау құзыреттерін дамытуға бағытталған жаңа әдістемелік тәсілдерге жол ашады. Платформалар негізіндегі оқыту технологиясы болашақта бағдарламалау тілдерін меңгеруді жаппай және қолжетімді ету жолындағы маңызды қадамдардың бірі бола алады.

Осыған орай, білім беру мекемелері үшін платформалық оқыту құралдарын жүйелі енгізу, оқытушылардың цифрлық құзыреттерін жетілдіру және студенттердің оқу материалдарымен жұмыс істеуіне ыңғайлы жағдай жасау – заманауи дидактиканың негізгі талаптарының біріне айналуы тиіс. Зерттеу қорытындылары Python тілін оқытуды жаңа сапалық деңгейге көтеруге және оны оқытуда платформа құралдарын тиімді пайдалану арқылы нәтижелілікті арттыруға бағытталған нақты ғылыми-практикалық шешімдер ұсынуға мүмкіндік берді.

Әдебиеттер:

1. Беркімбаева К.Б. Білім берудегі жаңа ақпараттық технологиялар. – Алматы: Білім, 2004.
2. Сағындықұлы Б. Инновациялық оқыту технологиялары. – Алматы: Паритет, 2012.
3. Әбенбаев С. Педагогика. – Алматы: Дарын, 2005.
4. Laurillard, D. Teaching as a Design Science: Building Pedagogical Patterns for Learning and Technology. – Routledge, 2012.
5. Johnson, D.W., Johnson, R.T. Active Learning: Cooperation in the University Classroom. – Interaction Book Company, 1999.

БОЛАШАҚ КӨРКЕМ ЕҢБЕК ПЕДАГОГТАРЫНЫҢ КӘСІПКЕРЛІК ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТЕРІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ МӘСЕЛЕСІ

Жолдасбекова С.А., Омар А.О.

*М. Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университеті, Шымкент, Қазақстан
s.zholdasbekova@mail.ru*

Түйін

Бұл ғылыми мақала болашақ педагогтардың кәсіпкерлік құзыреттілігін қалыптастыру мен дамыту мәселесіне арналған. Болашақ көркем еңбек және кәсіпкерлік негіздері педагогтары үшін жеке білім беру ұйымын тиімді басқару, оның қаржылық қызметін ұйымдастыру, сондай-ақ қызметкерлердің жұмысын үйлестіру және ынталандыру бойынша қосымша білімнің маңыздылығы қарастырылады. Аталған білім мен дағдыларсыз қазіргі заманғы кәсіпкерлік қызметтің табысты болуы мүмкін емесігі атап өтіледі.

Мақалада экономикалық білімге және кәсіпкерлік қызметке деген қызығушылықтың артып келе жатқаны көрсетілген. Қазақстан Республикасының қазіргі әлеуметтік-экономикалық даму жағдайында кәсіпкерлік қызметтің беделді әрі өзекті салаға айналуы зерттеудің маңыздылығын айқындайды. Мемлекеттің тұрақты әрі табысты дамуына экономиканың әртүрлі салаларының ықпалы сипатталып, сол салалардағы кәсіпкерлік құзыреттіліктің орны мен маңызы талданған.

Түйінді сөздер: *кәсіпкерлік, құзыреттілік, кәсіпкерлік білім, білім саласындағы кәсіпкерлік, педагогтар, кәсіпкерлік негіздері педагогы.*

Қазіргі жаһандану жағдайында білім беру жүйесіне қойылатын талаптар айтарлықтай өзгеруде. Нарықтық экономиканың дамуы, еңбек нарығындағы бәсекелестіктің артуы педагог кадрлардан тек кәсіби білім мен шеберлікті ғана емес, сонымен қатар кәсіпкерлік ойлау қабілетін, икемділікті, бастамашылдықты талап етеді. Осы тұрғыда болашақ көркем еңбек педагогтарының кәсіпкерлік құзыреттіліктерін қалыптастыру – өзекті ғылыми-педагогикалық мәселе болып табылады.

Көркем еңбек пәні – оқушылардың шығармашылық әлеуетін дамытумен қатар, қолөнер, дизайн, сәндік-қолданбалы өнер арқылы нақты өнім жасауға бағытталған пән. Бұл пәннің мазмұны кәсіпкерлік қызметпен тығыз байланысты болғандықтан, оны оқытатын педагогтың өзі кәсіпкерлік құзыреттіліктерге ие болуы аса маңызды.

Кәсіпкерлік құзыреттілік – бұл тұлғаның экономикалық білімдер жиынтығы, кәсіпкерлік қызметті жүзеге асыруға қажетті іскерліктері мен дағдылары, сондай-ақ бастамашылдық, тәуекелге бара білу, инновациялық ойлау қабілетімен сипатталатын кешенді қасиет [1].

Болашақ болашақ көркем еңбек педагогтарының кәсіпкерлік құзыреттілігі ерекше мәнге ие, себебі қазіргі таңда:

- жеке меншік білім беру мекемелері санының артуы;
- қосымша білім беру орталықтарының дамуы;
- авторлық студиялар, шеберханалар мен шығармашылық орталықтардың көбеюі педагогтардың кәсіпкерлік қызметпен айналысуына кең мүмкіндік беріп отыр.

Осыған байланысты болашақ көркем еңбек педагогтары жеке білім беру мекемесін ашу, оның қаржысын басқару, қызметкерлердің жұмысын ұйымдастыру және оларды ынталандыру мәселелері бойынша қосымша білім алуы қажет. Онсыз қазіргі заманғы бизнес тиімді жұмыс істемейді және тұрақты табыс әкелмейді.

Көркем еңбек пәні – шығармашылық пен практикалық әрекетке негізделген пән. Бұл пән арқылы оқушылар сәндік-қолданбалы өнер, дизайн, қолөнер, технологиялық

жұмыстармен айналысады. Осы бағыттардың барлығы нарықтық экономика жағдайында кәсіпкерлік қызметпен тікелей байланысты. Әрі, болашақ көркем еңбек педагогы:

- шығармашылық өнімді жоспарлап, дайындай алуы;
- оны нарық талаптарына сай ұсына білуі;
- оқушыларға кәсіптік бағдар беруі;
- еңбек нәтижесінің экономикалық құндылығын түсіндіруі тиіс.

Осы үдерісте педагогтың кәсіпкерлік құзыреттілігі оқыту мазмұнын өмірмен байланыстыруға, білім алушылардың экономикалық сауаттылығын арттыруға мүмкіндік береді. Қазіргі қоғамда экономикалық білімге және кәсіпкерлік қызметке деген қызығушылықтың артып келе жатыр. Бұл үрдіс Қазақстан Республикасының әлеуметтік-экономикалық дамуымен тікелей байланысты. Қазақстан Республикасының заманауи даму жағдайында кәсіпкерлікпен шұғылдану: беделді; әлеуметтік маңызы бар; мемлекет тарапынан қолдау тапқан қызмет түрі ретінде қарастырылады [2].

«Бизнестің жол картасы», «Жастар кәсіпкерлігі», «Креативті индустрияны дамыту» сияқты мемлекеттік бағдарламалар кәсіпкерлік құзыреттілікті қалыптастырудың маңыздылығын арттыра түседі. Бұл өз кезегінде болашақ педагогтарды да кәсіпкерлік бағытта даярлаудың қажеттілігін көрсетеді.

Мемлекеттің табысты өркендеуі экономикадағы түрлі салалардың үйлесімді дамуына байланысты. Өнер, білім беру, мәдениет және шығармашылық индустрия салалары да экономиканың маңызды құрамдас бөлігі болып табылады.

Кәсіпкерлік құзыреттілік:

- шағын және орта бизнестің дамуына;
- инновациялық жобалардың іске асуына;
- жаңа жұмыс орындарының ашылуына;
- экономикалық тұрақтылықтың қалыптасуына ықпал етеді.

Жеке тұлғаның кәсіпкерлік қасиеттерін қалыптастыруды біз авторлық модель түрінде ұсынылған күрделі, көп компонентті педагогикалық процесс ретінде қарастырамыз. Бұл модель болашақ мұғалімнің кәсіпкерлік қасиеттерін қалыптастыруға бағытталған өзара байланысты компоненттер жүйесін, құрылымдалған және бір-біріне бағынатын, ортақ мақсатпен, теориялық және әдіснамалық негіздермен, педагогикалық жағдайлармен, мазмұнмен, ұйымдастырушылық формалармен, әдістермен, құралдармен және интерактивті оқыту технологияларымен біріктірілген жүйені қамтиды.

Әзірленген модельдің мақсатты доминанты-интерактивті оқыту процесінде педагогикалық университет студенттерінің кәсіпкерлік қасиеттерін қалыптастыру. Модельдің теориялық және әдіснамалық негізі қазіргі ғылыми тәсілдер — құзыреттілік және жеке-белсенділік болып табылады, оларды біз болашақ мұғалімнің кәсіпкерлік қасиеттерін қалыптастыру процесінде негізгі әдіснамалық нұсқаулық ретінде қарастырамыз.

Құзыреттілік тәсіл білім берудегі мақсат қоюдың жалпы қағидаттарының жиынтығына, оқыту мазмұнын іріктеу мен құрылымдауға, сондай-ақ жеке тұлғаның кәсіби құзыреттілігін дамытуға бағытталған білім беру процесін ұйымдастыруға негізделген. Бұл тәсілдің тұжырымдамалық ережелері А. Л. Андреев, В. Н. Введенский, Д. А. Иванов, И. А. Зимней, Э. Ф. Зеер, В. С. Елагина, О. Е. Лебедев, А. К. Маркова, В. В. Маскин, Л. П. Панина, А. В. Хуторский және Ш.Т. Таубаева, А.Қ. Құсайынов, К.Б. Жолдасбеков, Н.Н. Нұрахметов тағыда басқа ғалымдардың зерттеулерінде ашылды.

Болашақ көркем еңбек педагогтарының кәсіпкерлік құзыреттілігін қалыптастыру үшін келесі бағыттар маңызды: білім беру бағдарламаларына кәсіпкерлік және бизнес негіздерін енгізу; қаржылық сауаттылық пен басқару негіздерін оқыту; жобалық және практикалық оқыту технологияларын қолдану; шығармашылық стартап-жобаларды әзірлеу; оқу барысында нақты бизнес үлгілерін модельдеу. Бұл жұмыстар студенттердің кәсіби дербестігін арттырып, еңбек нарығында бәсекеге қабілетті маман болып қалыптасуына мүмкіндік береді. Осы тұрғыда көркем еңбек педагогтарының кәсіпкерлік

құзыреттілігі шығармашылық саланың экономикалық әлеуетін арттыруда маңызды рөл атқарады. Олар болашақта тек педагог қана емес, сонымен қатар шығармашылық кәсіпкер, менеджер, ұйымдастырушы ретінде де қызмет атқара алады [3].

«Болашақ көркем еңбек педагогтарының кәсіби құзыреттілігі» ұғымының мазмұны нақтыланған, ол интегративті жеке-кәсіби сапа ретінде қарастырылады, ол көркемдік-педагогикалық қызметті жүзеге асыруға дайындықты анықтайды және мамандықтың ерекшелігін көрсететін және көркемдік білім беру нәтижелері туралы түсініктерін кеңейтетін өзіндік шығармашылық өнімді құру процесінде стандартты емес шешімдер қабылдау қабілетін дамытуға негізделген. Педагогтардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастыруда көркемдік білім беру жүйесінің педагогикалық мүмкіндіктері анықталды, бұл білім беру процесін маманды кәсіби қызметтегі инновациялық өзгерістерге дайындаудың озық сипатына бағыттаумен байланысты.

Болашақ көркем еңбек педагогтарының кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың іс жүргізу моделі әзірленді, оның ішінде мақсатты, әдіснамалық, мазмұнды және нәтижелі-рефлексивті компоненттер, сондай-ақ білім беру деңгейлері, оқыту кезеңдері, әдістері мен формалары және көркемдік білім беру жүйесінде кәсіби құзыреттілікті қалыптастыру процесінің тұтас және кезең-кезеңімен ұсынылуын қамтамасыз ететін педагогикалық жағдайлар жиынтығы бар.

Мұғалімнің кәсіпкерлік қасиеттерінің мәнін талдау кәсіпкерлік саласындағы педагогикалық университеттің түлектеріне қойылатын талаптарды анықтауға және мұғалімнің кәсіпкерлік қасиеттері ретінде біз белгілеген қасиеттердің тізімін анықтауға, сондай-ақ олардың педагогикалық қызметтегі көрінісін қарастыруға мүмкіндік береді (1-кесте).

Кесте 1. Болашақ мұғалімнің кәсіпкерлік қасиеттері

Сапа	Мұғалімнің кәсіпкерлік қызметіндегі көрінісі
Ұйымдастырушылық қасиеттер: кәсіпкерлік; бастамашылық; тәуекел; шешімділік; белсенділік; Тәуелсіздік;	– білім беру қызметін ұйымдастыру, ілгерілету және ондағы жоспарланған нәтижелерге қол жеткізу жөніндегі қызметті жоспарлау; - білім беру өнімдерін жасау бойынша қолда бар ресурстарды ұтымды пайдалану және жұмысты уақытында дұрыс бөлу мүмкіндігі; -оқу фирмаларын, бизнес-инкубаторларды, бизнес-парктер және мектеп кәсіпкерлігінің басқа да нысандарын ұйымдастыру; - өз жобаларын іске асыру кезінде практикалық қызметке бастама жасау мүмкіндігі және инновациялар; - әріптестер тобында жұмыс істеу және топтық жұмысты ұйымдастыру қабілеті. - мұғалімнің имиджін құру, презентациялық қабілеттерін көрсету; - іскерлік қарым-қатынас нормаларын, этикетті және іскерлік қарым-қатынас орнатуға мүмкіндік беретін кәсіпкерлік мәдениеттің басқа компоненттерін сақтау; - адамдарды өзіне орналастыру және айналасындағыларға әсер ету қабілеті; - дауларды шешу, қарсылықтарды жеңу, төзімділік таныту қабілеті;
Шығармашылық қасиеттер: шығармашылық; эвристикалық; тапқырлық; жаңашылдық	

Коммуникативті қасиеттер:
байланыс; коммуникабельділік;
қарым-қатынас;
презентабельділік

- серіктестер тарапынан жағымды тартымдылықты дамыту, сонымен, білім беру қызметін тұтынушы тарапынан.

- мұғалімнің имиджін құру, презентациялық қабілеттерін көрсету;

- іскерлік қарым-қатынас нормаларын, этикетті және іскерлік қарым-қатынас орнатуға мүмкіндік беретін кәсіпкерлік мәдениеттің басқа компоненттерін сақтау;

- адамдарды өзіне орналастыру және айналасындағыларға әсер ету қабілеті;

- дауларды шешу, қарсылықтарды жеңу, төзімділік таныту қабілеті;

- серіктестер тарапынан жағымды тартымдылықты дамыту, сонымен, білім беру қызметін тұтынушы тарапынан.

Басқарушылық қасиеттер:
көшбасшылық; жауапкершілік;
принциптілік; ықпал ету; өзіне деген сенімділік

- басқару процесіне қатысатын адамдар тобын басқара білу;

- кәсіпкерлік жағдайларда мінез – құлық стратегиялары мен тактикаларын әзірлеу;

- консалтингтік және жобалық қызметті басқару; – білім беру процесінің ұйымдастырылуы мен сапасын басқару қабілеті;

- білім беруде басшы, Табысты менеджер болу қабілеті;

- өкілеттіктерді беруді тиімді ұйымдастыру қабілеті.

Үшінші буынның заманауи білім беру стандарттары сонымен қатар педагогикалық жоғары оқу орындарының түлектері білім беру маршрутын және кәсіби мансапты жобалау, білім беру саласындағы жобалық және инновациялық қызмет әдістерін меңгеру, кәсіби және білім беру міндеттерін шешуде экономикалық білімді қолдану қабілеттерін қамтитын құзыреттерге ие болуы керек екенін атап көрсетеді [4].

Сонымен қатар, қазіргі заманғы ғылыми-педагогикалық зерттеулерде болашақ мұғалімдердің кәсіптік даярлау процесінде кәсіпкерлік қасиеттерін қалыптастыру мәселелері жеткілікті зерттелмеген, олар жаңа кәсіптік білімді игеруді ғана емес, сонымен қатар кәсіпкерлік қызмет арқылы қазіргі әлеуметтік-экономикалық кеңістік жағдайында тиімді әлеуметтік бейімделу мен өзін-өзі жүзеге асыру мүмкіндігін қамтамасыз етеді.

Қазіргі әлеуметтік-экономикалық жағдайлар мұғалімнің білім беру процесінде шешетін кәсіби міндеттерінің ауқымын кеңейтуді өзектендіреді. Оның кәсіби қызметінің құрылымына іске асырылуы дамыған кәсіпкерлік қасиеттердің болуын көздейтін функциялар барған сайын дәйекті түрде енгізілуде, атап айтқанда: білім беру қызметтерін ұйымдастыру және ілгерілету; білім беру өнімдері мен қызметтерін әзірлеу және енгізу; білім беру ұйымын басқару; Оқу фирмалары мен бизнес-инкубаторларды құру және сүйемелдеу; консалтингтік қызметті жүзеге асыру; әлеуметтік кәсіпкерлік, фандрайзинг және жобалық менеджмент саласындағы жобаларды іске асыру және т. б.

Бұл тұрғыда қазіргі педагог білім беру саласындағы өз бастамалары мен инновациялық шешімдерін жобалауға және іске асыруға бағытталған әлеуметтік кәсіпкерлік субъектісі ретінде әрекет етеді. Психологиялық-педагогикалық ғылымда "мұғалімнің кәсіпкерлік қасиеттері" ұғымы осы уақытқа дейін біржақты және жүйелі түрде қарастырылмаған, бірақ оны түсіндірудің жекелеген тәсілдері бірқатар диссертациялық зерттеулерде ұсынылған. Сонымен, А.В. Жадаева кәсіпкерлік қасиеттерді мектеп кәсіпкерлігін ұйымдастыру бойынша педагог қызметінің ерекшелігіне сәйкес келетін жеке

сипаттамалардың жиынтығы ретінде түсіндіреді. О. В. Каткова оларды табысты оқу-Кәсіпкерлік қызметті жүзеге асыру үшін қажетті кәсіби маңызды жеке қасиеттер ретінде қарастырады. С. Б. Данилов кәсіпкерлік қасиеттерді тұлға дамуының ерікті, ұтымды және эмоционалды компоненттерінің бірлігі мен өзара байланысын көрсететін және педагогикалық қызметте жүзеге асырылатын маңызды көшбасшылық сипаттамаларды қамтитын күрделі интегративті жеке білім ретінде анықтайды [5].

Осы зерттеу контекстінде мұғалімнің кәсіпкерлік қасиеттері субъектінің іскерлік және әлеуметтік-құндылық қатынастар жүйесіндегі тұрақты мінез-құлқын анықтайтын және кәсіби қызметтің бәсекеге қабілетті зияткерлік немесе пәндік өнімін құруға бағытталған оның кәсіпкерлігін ынталандыратын жеке-интегративті білім ретінде анықталады. Қазіргі педагогтың кәсіпкерлік қасиеттерінің мәнін талдау кәсіпкерлік саласындағы педагогикалық университет түлектеріне қойылатын талаптарды нақтылауға, мұғалімнің кәсіпкерлік қасиеттері ретінде біз белгілейтін қасиеттер жиынтығын анықтауға мүмкіндік береді.

Педагогикалық университет студенттерінің кәсіби маңызды жеке және іскерлік қасиеттерін қалыптастыру процесін қарастыра отырып, кәсіпкерлік типтегі тұлғаның қалыптасуы негізінен нақты кәсіпкерлік қызметті жүзеге асыру жағдайында немесе оған мүмкіндігінше жақын арнайы ұйымдастырылған білім беру ортасында мүмкін болатындығын ескеру қажет. Тұлғаның қалыптасуы оның дамуы мен қалыптасу процесі ретінде білім берудің, оқытудың және әлеуметтік ортаның сыртқы факторларының әсерінен түсініледі, оның барысында адам әлеуметтік қатынастардың субъектісі және объектісі ретінде әрекет етеді.

Г.И. Щукинаның түсіндіруінде «қалыптастыру» категориясы адамның өмір сүру жағдайларымен, оның белсенділігінің сипатымен, сондай-ақ тәрбие мен оқытудың мақсатты процестерімен анықталатын «даму» ұғымының мазмұнын тереңдетеді. Бұл жағдайда қалыптастыру тек жеке дамудың нәтижесі ретінде ғана емес, сонымен бірге жеке тұлғаның қалыптасу процесі ретінде де қарастырылады.

Кәсіби даму контекстінде бұл процесс кәсіби маңызды қасиеттер мен қабілеттердің үдемелі өсуі, кәсіби білім мен дағдылар жүйесінің кеңеюі, сондай-ақ кәсіби өзін-өзі танудың түбегейлі жаңа деңгейін және кәсіби қызметте шығармашылық өзін-өзі жүзеге асыруға бағытталған өмір салтын қалыптастыруға әкелетін адамның өзінің ішкі әлемін Белсенді сапалы қайта құруы ретінде түсіндіріледі.

Жеке тұлғаның кәсіпкерлік қасиеттерін қалыптастыруды біз авторлық модель түрінде ұсынылған күрделі, көп компонентті педагогикалық процесс ретінде қарастырамыз. Бұл модель болашақ мұғалімнің кәсіпкерлік қасиеттерін қалыптастыруға бағытталған бірыңғай мақсатпен, теориялық-әдіснамалық негіздермен, педагогикалық шарттармен, мазмұнмен, ұйымдастырушылық нысандармен, әдістермен, құралдармен және интерактивті оқыту технологияларымен біріктірілген өзара байланысты және құрылымдық реттелген компоненттер жиынтығын қамтиды.

Өзірленген модельдің мақсатты доминанты-интерактивті оқыту процесінде педагогикалық университет студенттерінің кәсіпкерлік қасиеттерін қалыптастыру. Модельдің теориялық және әдіснамалық негізін қазіргі ғылыми тәсілдер құрайды — құзыреттілік және тұлғалық-белсенділік, оларды біз болашақ мұғалімнің кәсіпкерлік қасиеттерін қалыптастыруда әдіснамалық нұсқаулық ретінде қарастырамыз.

Дарынды балаларды анықтау, қолдау және қолдау жүйесін дамыту, әр білім беру ұйымында көркем дарынды студенттерді табуға және дамытуға бағытталған шығармашылық білім беру ортасын қалыптастыру қажеттілігі атап көрсетілген.. сондай-ақ олардың көркемдік білімі мен эстетикалық тәрбиесі үшін жағдай жасау, олардың білімін игеру, таңдалған өнер түрлері саласындағы дағдылар мен дағдылар және шығармашылық қызмет тәжірибесін алу. Осы міндеттерді жүзеге асыруда жоғары кәсіби деңгейде бейнелеу өнері, көркемдік білім беру және оқушыларға эстетикалық тәрбие беру, ғылыми-зерттеу жұмыстарын жүргізу, Заманауи педагогикалық және ақпараттық технологияларды игеру, сондай-ақ білім алушылардың бойында рухани-адамгершілік құндылықтарды

қалыптастыруға қабілетті бейнелеу өнері мұғалімдеріне маңызды рөл беріледі.. Осыған байланысты болашақ бейнелеу өнері мұғалімдерін даярлау сапасын арттыру мәселесі ерекше өзекті болып отыр.

Болашақ бейнелеу өнері мұғалімдерінің кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру кәсіптік даярлықтың барлық циклдарының пәндерін игеру процесінде жүзеге асырылады. Бұл ретте жетекші рөл білім беру және дамытушылық әлеуеті бар және болашақ педагогтың кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру мен дамытудың тиімді құралы болып табылатын пәндік даярлық пәндеріне тиесілі.

Кәсіби құзыреттілікті қалыптастыру проблемасының даму дәрежесі отандық ғалымдардың ғылыми зерттеулерінде көрінеді, олардың ішінде В. И. Байденко, А. А. Бусыгина, Н. П. Гришина, Н. Н. Долгих және Е. А. Панова, Н. Б. Смирнова, А. Р. Хайруллин және басқа ғалымдардың зерттеулерінде қарастырылған.

Ғылыми әдебиеттерді талдау «болашақ бейнелеу өнері мұғалімінің кәсіби құзыреттілігі» ұғымын түсіндіруге бірыңғай көзқарастың жоқтығын, сондай-ақ педагогикалық университетте пәндік дайындық процесінде осы құзыреттілікті қалыптастыру проблемасының жеткіліксіз дамығандығын көрсетеді. Педагогикалық ғылымда "Кәсіби құзыреттілік" ұғымының мәні көп мағыналы түсіндіріледі және кәсіби қызметтің нәтижелілігін анықтайтын білім, білік және дағдылар жиынтығын қамтитын интегративті білім ретінде қарастырылады; жеке қасиеттер мен жеке кәсіби қасиеттердің үйлесімі; кәсібилендірудің бағыты мен динамикасы; кәсіби қызметті жүзеге асыруға теориялық және практикалық дайындықтың бірлігі; күрделі мәдени түрді орындау қабілеті қызмет және т. б.

Кәсіпкерлік құзыреттілік мұғалімнің кәсіби құзыреттілігінің құрылымдық компоненттерінің бірі болып табылады, оны өзектендіру қазіргі әлеуметтік-экономикалық процестерге және білім беру саласында бәсекеге қабілетті мамандарды даярлау қажеттілігіне байланысты [6]. Болашақ мұғалімнің кәсіпкерлік құзыреттілігін қалыптастыруға біз кәсіпкерлік ретінде белгілеген жеке қасиеттер мен қасиеттердің жиынтығын мақсатты түрде жинақтау және дамыту процесі ықпал етеді, олардың қалыптасуы мен жетілдірілуі маманның бүкіл кәсіби қызметі барысында жүзеге асырылады.

Осы теориялық ережелерге сүйене отырып, студенттерді білім беру қызметтерін көрсетуге, қоғамдық және жеке білім беру қажеттіліктерін қанағаттандыруға, білім беру ресурстарын инновациялық пайдалануға және экономикалық нәтиже алуға бағытталған білім беру саласындағы кәсіпкерлік қызметке тарту олардың кәсіпкерлік қасиеттерін мақсатты түрде қалыптастыру және дамыту үшін жағдай жасайды деп қорытынды жасауға болады.

Студенттерді қазіргі кәсіпкерлік кеңістіктің шарттары мен талаптарын модельдейтін белсенді және жеке маңызды білім беру қызметіне тарту олардың әлеуметтік және кәсіби тәжірибесін игеруіне, психикалық функциялары мен қабілеттерін дамытуға, сондай-ақ қоршаған шындыққа және өзінің жеке басына тұрақты қарым-қатынас жүйесін қалыптастыруға ықпал етеді. Қазіргі педагогикалық практикада кәсіпкерлік қызметтің Имитациялық формаларын ұйымдастыруда айтарлықтай тәжірибе жинақталды, олардың қатарына оқу фирмалары, студенттік бизнес-инкубаторлар, бизнес-лагерлер, сондай-ақ кешенді ойын және модельдеу білім беру технологиялары кіреді.

«Болашақ көркем еңбек педагогтарының кәсіби құзыреттілігі» ұғымының мазмұнын нақтылау өнер мұғалімінің кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру контекстінде жаңа педагогикалық құбылыстарды түсіндіруге ықпал ете отырып, жеке тұлғаны дамыту және кәсіптік білім беру теориясының ережелерін кеңейтеді және тереңдетеді. Көркемдік білім беру жүйесінің анықталған мүмкіндіктері оқыту теориясын толықтырады және көркемдік білім беру мазмұнын жобалауда қолдануға болады. Болашақ өнер мұғалімінің кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың әзірленген іс жүргізу моделі көркемдік білім берудің

мазмұнын және көркемдік профильдегі мұғалімдерді кәсіби даярлау әдістерін нақтылауға мүмкіндік береді.

Әдебиеттер:

1.«Педагог мәртебесі туралы» Қазақстан Республикасының Заңы 2019 жылғы 27 желтоқсандағы № 293-VI ҚРЗ. – Астана, 2021 [Электронды ресурс]: URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=32091648&pos=28;-56#pos=28;-56 [Қаралған күні: 15.09.2022]

2.Волошина Т.А. Формирование предпринимательских качеств будущего учителя в процессе интерактивного обучения // Молодой ученый, 2010. № 12. Т. 2. С. 100-105. [Электронный ресурс]. Режим доступа: <https://moluch.ru/archive/23/2482/> (дата обращения: 29.03.2018).

3. Montes-Martínez R., Ramírez-Montoya M.S. Training in entrepreneurship competences, challenges for educational institutions: systematic literature review // 8th International Conference on Technological Ecosystems for Enhancing Multiculturality. – 2020. – PP. 358–364.

4. Жадаева, а. в. технология және кәсіпкерлік мұғалімінің жалпы педагогикалық дайындығының мазмұны [Мәтін]: Дис. канд. пед. ғылымдар: 13.00.08 / а. в. Жадаева. - Волгоград. – 2001. – 178 с.

5.Seikkula-Leino J. A review of entrepreneurship education in teacher education //Learn. Instr. – 2018. – Vol. 4. – P. 15105–15148.

6.Махмутова К. И., Джанпейсова Г. Э. (2022) *Болашақ мұғалімдердің кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру шарттары* — педагогикалық зерттеу мақаласы. Бұл мақала болашақ педагогтардың кәсіби құзыреттілік ұғымының мәні, құрылымы мен мазмұны туралы ғылыми түсінік береді.Қазақстан Ұлттық энциклопедия / бас. ред. Ә. Нысанбаев. – Алматы: Қазақ энциклопедиясы, 2001. – Т. 6. – 720 б.

БЕЙНЕЛЕУ ӨНЕРІ МЕН ДИЗАЙННЫҢ ЗАМАНАУИ МӘДЕНИЕТТЕГІ ОРНЫ МЕН ДАМУЫ

Жолдасова А.Т., Байтас М.М., Миронова Т.Г.

М.Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университеті, Шымкент, Қазақстан

aigerim_zholdasova90@mail.ru

maira_240994@mail.ru

m-t-g@list.ru

Түйін

Бұл мақалада бейнелеу өнері мен дизайнның заманауи мәдениеттегі орны мен даму ерекшеліктері ғылыми тұрғыда қарастырылады. Автор қазіргі жаһандану және цифрлану жағдайында бейнелеу өнері мен дизайнның қоғам өміріндегі рөлін, олардың мәдени, әлеуметтік және эстетикалық маңызын талдайды. Мақалада бейнелеу өнерінің дәстүрлі және заманауи формалары, дизайнның функционалдық және көркемдік қырлары, сондай-ақ олардың өзара ықпалдасуы сипатталады. Сонымен қатар, визуалды мәдениеттің қалыптасуындағы өнер мен дизайнның ықпалы, технологиялық прогрестің бұл салаларға тигізген әсері және қазіргі әлеуметтік мәселелерді бейнелеудегі мүмкіндіктері қарастырылады. Зерттеу нәтижелері бейнелеу өнері мен дизайнның қазіргі мәдени кеңістіктегі маңызын айқындап, олардың болашақтағы даму бағыттарын анықтауға негіз болады.

Түйінді сөздер: бейнелеу өнері; дизайн; заманауи мәдениет; визуалды мәдениет; цифрлық өнер; эстетика; мәдени даму.

Кіріспе

Қазіргі заманғы қоғамда жүріп жатқан әлеуметтік, мәдени және технологиялық өзгерістер мәдени кеңістіктің құрылымын түбегейлі қайта қалыптастыруда [1]. Жаһандану, цифрландыру, ақпараттық ағындардың қарқынды өсуі және медиа ортаның кеңеюі адамның әлемді қабылдау тәсілдерін өзгертті. Осы үдерістер аясында бейнелеу өнері мен дизайн визуалды мәдениеттің негізгі тетіктеріне айналып отыр. Олар қоғамдық сананы қалыптастыруда, мәдени құндылықтарды таратуда және әлеуметтік тәжірибені бейнелеуде шешуші рөл атқарады.

Бейнелеу өнері мен дизайн бүгінгі таңда тек эстетикалық құбылыс ретінде ғана емес, қоғамның әлеуметтік құрылымымен, экономикасымен, технологиялық дамуымен және идеологиялық бағдарларымен тығыз байланысқан кешенді мәдени феномен ретінде қарастырылады. Визуалды бейнелердің ықпалы күшейген заманда өнер мен дизайн қоғамдық пікірге әсер етудің, мәдени идентификацияны қалыптастырудың және коммуникация орнатудың пәрменді құралдарына айналды.

Бейнелеу өнері адамзат тарихында қоршаған ортаны көркемдік тұрғыда танудың және рухани тәжірибені бейнелеудің негізгі тәсілі болып келді [2]. Ал дизайн индустриялық және постиндустриялық қоғам жағдайында пайда болып, эстетикалық шешімдерді практикалық және функционалдық міндеттермен үйлестіретін кәсіби қызмет саласына айналды. Қазіргі мәдениетте бұл екі бағыт бір-бірімен өзара ықпалдасып, визуалды коммуникацияның тұтас жүйесін қалыптастырады.

Осы ғылыми мақаланың мақсаты – бейнелеу өнері мен дизайнның заманауи мәдениеттегі орнын кешенді түрде талдау, олардың даму үрдістерін мәдениеттанулық және теориялық тұрғыдан негіздеу, сондай-ақ қазіргі қоғамдағы әлеуметтік, эстетикалық және идеологиялық маңызын айқындау болып табылады.

Негізгі бөлім

Бейнелеу өнерінің заманауи мәдени контексттегі эволюциясы келер болсақ, бейнелеу өнері дәстүрлі түрде шындықты көркем образдар арқылы бейнелеуге бағытталған шығармашылық әрекет ретінде анықталады [3]. Алайда XX ғасырдың екінші жартысынан бастап бұл ұғым едәуір кеңейіп, өнердің жаңа формалары мен бағыттары қалыптасты. Заманауи кезеңде кескіндеме, графика және мүсін сияқты классикалық жанрлармен қатар концептуалдық өнер, инсталляция, перформанс, видеоарт, медиа-арт және цифрлық өнер белсенді дамуда.

Бұл өзгерістер бейнелеу өнерінің материалдық объект ретіндегі шектеулі сипатынан арылып, идеяға, мағынаға және көрерменмен интерактивті қарым-қатынасқа бағытталғанын көрсетеді. Қазіргі суретшілер көркем образды эстетикалық әсер тудырумен қатар, әлеуметтік, философиялық және мәдени мәселелерді талқылаудың құралы ретінде пайдаланады [4]. Осы тұрғыда бейнелеу өнері қоғамдағы құндылықтар жүйесін сын тұрғысынан пайымдайтын рефлексивті мәдени алаңға айналады. Сонымен бірге заманауи бейнелеу өнері урбанистік орта, жаһандық мәдени ықпалдасу, экологиялық дағдарыс, тұлғалық идентификация және ақпараттық шамадан тыс жүктеме сияқты мәселелерді көркемдік интерпретациялауға бағытталған. Бұл тақырыптар өнердің қоғаммен тікелей байланысын күшейтіп, оның әлеуметтік маңызын арттырады.

Дизайнның заманауи мәдениеттегі мәні мен қызметтеріне келер болсақ, дизайн – бұл көркемдік ойлау мен инженерлік-технологиялық шешімдердің тоғысында қалыптасқан кешенді қызмет саласы. Оның басты мақсаты – адам өмірінің сапасын арттыруға бағытталған функционалдық, эргономикалық және эстетикалық тұрғыдан тиімді орта қалыптастыру. Қазіргі кезеңде дизайн тек заттық ортаны ұйымдастырумен шектелмей, ақпараттық, цифрлық және әлеуметтік кеңістіктерді жобалауға да белсенді қатысады.

Графикалық дизайн, веб-дизайн, интерфейс дизайны, өнеркәсіптік дизайн, урбанистік және экологиялық дизайн заманауи мәдениеттің ажырамас элементтеріне айналды. Дизайн өнімдері адамның күнделікті тәжірибесіне, мінез-құлқына, психологиялық күйіне және қабылдау ерекшеліктеріне тікелей әсер етеді. Осыған байланысты дизайн мәдениеттанулық, әлеуметтік және философиялық тұрғыдан маңызды феномен ретінде қарастырылады. Сонымен қатар дизайн қоғамдағы құндылықтарды визуалды түрде кодтаудың тиімді құралы болып табылады. Түстер, формалар, символдар мен композициялық шешімдер арқылы белгілі бір идеялар мен мағыналар жеткізіледі. Бұл тұрғыда дизайн визуалды мәдениетті қалыптастырудың негізгі механизмдерінің бірі ретінде сипатталады.

Бейнелеу өнері мен дизайнның өзара ықпалдасуы жайлы айтатын болсақ, қазіргі мәдени кеңістікте бейнелеу өнері мен дизайн арасындағы дәстүрлі шекаралар барған сайын шартты сипатқа ие болуда. Көптеген көркем жобаларда дизайнерлік ойлау тәсілдері қолданылса, дизайн саласында авторлық көркемдік концепциялар мен стильдік ізденістер маңызды орын алады. Бұл өзара ықпалдасу визуалды мәдениеттің пәнаралық және көпқабатты сипатын айқындайды [6]. Мысалы, графикалық дизайнда композиция, перспектива, түс теориясы және пластикалық форма сияқты бейнелеу өнеріне тән қағидалар кеңінен пайдаланылады. Ал көрме және экспозициялық кеңістіктерді ұйымдастыруда функционалдық дизайн мен көркемдік идея біртұтас жүйе ретінде жүзеге асады. Мұндай интеграция мәдени өнімдердің сапасын арттырып, көрерменмен терең әрі мағыналы коммуникация орнатуға мүмкіндік береді.

Негізгі дәлелдер мен идеялар

Бірінші негізгі тұжырым – бейнелеу өнері мен дизайн заманауи мәдениеттің визуалды кодтарын қалыптастырады. Ақпараттық қоғам жағдайында адам ақпараттың басым бөлігін визуалды түрде қабылдайды. Осыған байланысты көркем образдар мен дизайн шешімдері қоғамдық сананы қалыптастырудың және әлеуметтік коммуникацияның маңызды тетігіне айналды.

Екінші тұжырым – бейнелеу өнері мен дизайн мәдени бірегейлікті сақтау және жаңғыртудың пәрменді құралы болып табылады. Ұлттық көркем дәстүрлер, тарихи

символдар мен ою-өрнектер заманауи дизайнда қайта интерпретацияланып, жаңа мағыналық деңгейге көтеріледі. Бұл үдеріс жаһандану жағдайында мәдени ерекшеліктерді сақтаудың маңызды жолы ретінде қарастырылады.

Үшінші тұжырым – өнер мен дизайн әлеуметтік мәселелерді жария ету мен талқылаудың тиімді алаңы ретінде қызмет етеді. Экологиялық проблемалар, урбанизация, әлеуметтік теңсіздік, цифрлық тәуелділік және мәдени гомогенизация сияқты өзекті мәселелер көркем және дизайнерлік жобаларда кеңінен көрініс табуда. Бұл өнер мен дизайнның қоғамдық диалог орнатудағы әлеуетін айқындайды.

Талқылау және талдау

Заманауи мәдениеттегі бейнелеу өнері мен дизайнның дамуына технологиялық прогресс шешуші ықпал етуде. Компьютерлік графика, цифрлық модельдеу, виртуалды және кеңейтілген шындық, жасанды интеллект негізіндегі технологиялар көркемдік тәжірибенің шекарасын едәуір кеңейтті. Бұл құралдар суретшілер мен дизайнерлерге шығармашылық идеяларын жаңа форматта жүзеге асыруға мүмкіндік береді. Алайда бұл өзгерістер бірқатар күрделі мәселелерді де туындатады. Өнер мен дизайнның коммерциялану деңгейінің артуы, авторлық құқық мәселелері, көркемдік сапаның стандартталуы және визуалды өнімдердің жаппай тұтынылуы ғылыми талдауды қажет етеді. Нарықтық талаптарға бейімделу кей жағдайда өнер мен дизайнның мәдени және рухани миссиясын әлсіретуі мүмкін.

Білім беру саласында да бейнелеу өнері мен дизайнды оқыту тәсілдері түбегейлі жаңаруда. Қазіргі оқу бағдарламалары пәнаралық интеграцияға, жобалық оқытуға, сыни ойлауды дамытуға және цифрлық сауаттылықты арттыруға бағытталған. Бұл болашақ мамандардың кәсіби бейімделуін күшейтіп, олардың шығармашылық әлеуетін толық ашуға жағдай жасайды.

Қорытынды

Қорытындылай келе, бейнелеу өнері мен дизайн заманауи мәдениеттің маңызды әрі динамикалық компоненттері болып табылады. Олар қоғамның эстетикалық талғамын қалыптастырып қана қоймай, әлеуметтік, мәдени және идеологиялық өзгерістерді бейнелейтін әмбебап құрал қызметін атқарады. Бұл салалардың өзара ықпалдасуы визуалды мәдениеттің дамуына жаңа сапалық серпін береді.

Қазіргі мәдени кеңістікте бейнелеу өнері мен дизайнның рөлі кешенді сипатқа ие болып, адам мен қоғам арасындағы коммуникацияны тереңдетуге бағытталған. Сондықтан бұл салаларды ғылыми тұрғыда жүйелі зерттеу, мәдени саясатта және білім беру үдерістерінде тиімді пайдалану заманауи қоғам үшін өзекті міндет болып қала береді.

Әдебиеттер:

1. Арнхейм Р. Өнер және визуалды қабылдау: шығармашылық психологиясы. – Мәскеу: Прогресс, 2012. – 350 б.
2. Бычков В.В. Эстетика: оқу құралы. – Мәскеу: Гардарики, 2015. – 420 б.
3. Бурдые П. Өнердің әлеуметтік кеңістігі. – Санкт-Петербург: Алетейя, 2018. – 310 б.
4. Илиясов С.Қ. Бейнелеу өнері және көркемдік мәдениет негіздері. – Алматы: Қазақ университеті, 2016. – 280 б.
5. Қасымжанов А.Х. Мәдениет философиясы. – Алматы: Ғылым, 2014. – 360 б.
6. Лаврентьев А.Н. Дизайн теориясы: тарихы мен заманауи үрдістері. – Мәскеу: Юрайт, 2020. – 390 б.

БОЛАШАҚ ҰРПАҚ ТӘРБИЕСІНДЕГІ ҚОЛӨНЕРДІҢ ОРНЫ

Кенжебаева А.Н., Ташимова Г.Ә., Абдукаримова Л.А.

*М. Әуезов атындағы ОҚУ, Ж.Аймауытов ат. №64 мектеп-гимназия, Түркістан
индустриалды-құрылыс колледжі, Шымкент, Қазақстан*

Түйін

Мақалада қазақ қолданбалы өнерінің бір түрі - киіз өнері, оның тарихы, жеке тұлғаның ұлттық тәрбиесіне әсері, қазіргі кезеңдегі орны бұйымдар туралы сөз қозғалып отыр. Мақала түрткі болған қазіргі заман шеберлерінің қолданбалы өнер бұйымдары болды, олардың әрбірінің өзіндік ерекшелігі бар және үлкен сұранысқа ие болып отыр. Қолдан жасалған бұйымдар ерекше және әртүрлі: әсем зергерлік бұйымдар мен кішкентай ойыншықтардан бастап күрделі кестеленген үлгілерге дейін, соның ішінде үлкен кілемдер, көп компонентті тоқыма жинақтары, шыны, ағаш және металл бұйымдары. Зерттеу қазақ қолөнерінің жаңа кезеңге көтерілуіне, дәстүрлерді жандандыруға, шеберлердің қолөнерге деген қызығушылықтарын арттыра отырып, болашақ буынды қолөнердің түрлерімен айналысуға, оны дамытуға тартуға, сонымен қатар қолөнер туралы білім беруді күшейтуге бағытталған.

Түйінді сөздер: *жүн, киіз, Оңтүстік Қазақстан, қолданбалы өнер, шебер, ұлттық код, мұра*

Көркемдік мән мағынасымен қазақ қолөнері өзінің төл тума бітімімен және қасиеттерімен, өткен асыл қазынасы.

Қазақ қолөнерінің өзіне тән мыңжылдық шежіресі бар өнер иесі. Қазақ халық қас шеберлерінің қолынан шыққан бұйымдар XIX-XX ғасырда Петропавл қаласы, Көкшетау қаласы, Төменгі Новгородтың және тағы басқа қалалардың жәрменкелерінің көркі болғаны анық. Қазақ қолөнері дайындалатын бұйымдардың дайындалу әдісі мен жасалу жолдары атадан балаға мирас болып қалып отырған өнер иесі. Айта кететін болсақ қазақ қолөнері сырмақ, текемет, төсеніш, алаша, тұскиіз, қабырғаға ілінер кілемдер және т.б. киізден жасалған бұйымдар көздің жауын алар қазақша әсемделіп дайындалатын, ою-өрнектермен және жануарлар бейнелері, өсімдіктер суреттері, әртүрлі геометриялық сызулармен өріліп сырылады. Қазақ қолөнерімен бірге ертоқымды күміспен өрнектеп, сүйекпен әсемдейтін, қамшы өретін, асыл бұйымдар жасайтын қас шебер өнер иегерлері де болған. Біртендеп тұрғылықты өмір салтына көше бастағандық олардың өнерлеріне басқаша бағыт бере бастады [1]

Қолөнер - белгілі бір дағдылар мен білімді талап ететін кәсіп. Тарихи мағынада, әсіресе орта ғасырларда және одан ертеректе, бұл өнермен әдетте ұсақ өндіріспен немесе тауарларға қызмет көрсетумен айналысатын адамдар айналысты.

Тарихи тұрғыдан алғанда, жоғары құнды бағаланған бұйымдары бар қолөнер қала орталықтарында шоғырланып, жәрменкелер құруға бейім болды. Өз кәсібіне қажетті дағдылар және тауар айырбастауға үнемі қатысу қажеттілігі көбінесе жоғары білім деңгейін талап етті. Қолөнершілер әдетте әлеуметтік иерархиядағы шаруаларға қарағанда артықшылық жағдайда болды. Кейбір қолөнер, әсіресе қыш, ағаш өңдеу және тоқыма өнері әртүрлі өнер сатылар сияқты салаларда, ауыл шаруашылығында жұмыс істеген. Қолөнерді меңгеруге, оның ішінде белгілі бір білім мен өнерге ие болуды қамтитын кезеңдік тәсілдің бұл жүйесі әлемнің кейбір елдері мен қалаларында күні бүгінге дейін сақталған.

Қазақ қолөнерінің жастарды баулуда қазақтың ұлттық ою-өрнектерді, оларды бастырмалау, тоқыма мен кесте, сырмақ сыру сияқты бірнеше жұмыстарды атқарамыз. Қазақ қолөнерінің жастарға үйрету барысында біздің бойымыздан шыдамдылық пен ұқыптылықты, өнерге қызығушылардың саусақтарының икемділігі мен шапшаң бітіруге

деген құлшыныстар сияқты әрекеттердің үнемі болуында. Өзіміздің дайындаған ісімізге деген сүйіспеншілігіміз оянып, дайындаған жұмысқа мақтанышпен қараймыз. Өз-өзімізге деген сенімділік пайда болады. Осындай қол өнерге деген сенімділіктің арқасында қызығушылығымызды дамытып, халық өнерін насихаттап, оны түрлі қиялмен жаңартып, қолөнер бұйымдарының сапасын арттыра беру. Себебі қазақ халқының қолөнері біздің мәдениетіміздің құрамдас бөлігі. Қол өнерді дамыта отырып, әрбір өнер иесін өзінің қабілетіне қарай қолөнерге бейімдеудің, маңызы да зор. Бұл деген біздердің жаңа өмірге қанат қағып, мамандықты меңгерудің алғы бастамасы болатыны анық [2].

Қазақ халқының сәндік-қолданбалы өнері әлемдік мәдениеттің негізі дейміз. Сұлулықпен пен әсемдіктің таусылмас қайнар көзі. Өскелең сан ұрпақтың түрлі материалдарды, сонымен қатар ағаш, саз, жүн, металдарды өңдеу тәжірибесі суреттелген.

Көне салтымызды көздің карашығындай сақтап байыта отырып қазақ халқының көркем қолөнер кәсібі қазіргі мәдениеттің айқын құбылысы болып, үй тұрмысының маңызды және бөлінбес құрамына айналып келеді. Қазақ қолөнер шеберлерінің жасаған туындылары қайталанбас және алуан түрлі. Олар әсем әшекейлерден және шағын ойыншықтардан бастап күрделі кестеленген кестелерге дейін және үлкен көлемді кілемдерді, тоқыма матадан жасалған көп заттық жиынтықтарды, шыны, ағаш және металл бұйымдардарын тұрады. Әр түрлі пішіндердің ықшам да мәнді үйлесімі, түстердің жоғары деңгейдегі талғамы, өрнектердің әсемдігі мен композициялық шешімі, қолдың дәлдігін және қиял ұшқырлығын біріктіріп, шебердің өзіне тән тәсілдермен орындауына жеткізеді.

Хазақ елінің ежелден күнделікті тұрмысқа керекті өнімді қолдан жасап дайындап пайдаланған. Кеңбайтақ жерімізді өмір сүрген сақ, үйсін, қыпшақ, ғұн, қарлұқ тәрізді көне түркі тайпаларының мәдениетінен арқау алған қасиетті қазақ халқы қолөнерінің тарихы тереңде жатыр. Ерлер ағаштан ою ойса, әйелдер қауымы киіз басып, жүн түтіп, кілем тоқып, алаша мен сырмақ сырған басқада түрлі дүниелерді қолдан жасаған.

Шымкент қаласы, Тассай елді мекенінде тұратын қазақ халқының қас шебері Симова Бибажар апамыз 77 жаста. Апамыз үйде отырып кілемде тоқиды, қолына түскен кез-келген заттан қолданысқа қажетті дүние жасап шығаруға құмар. Апамыз ұршықта иіреді, сырмақта сырып, ою - өрнек салынған құрақ көрпе мен көпшіктерді де жасайды. Жүн түтіп, киіз басып, алаша да тоқиды. Соңғы кездері үйінен көрме ашып, келешек жастарды өнерге баулуда, жастар үйренген өнерді де меңгеріп алды. Апамыз түрлі түсті қағаздардан мүсін жасап, тұмарша, жүннен дайындалған моншақ, сырғаларды дүниеге келтірді. Апамыз үш баланы дүниеге келтірген сүйікті ана. Өнерінің жалғасын көру үшін келіндері мен немерелеріне білген-түйген нәрсесін үйретіп келеді. Апамыз үстіне әрдайым өзі дайындаған ою-өрнекпен өрнектелген шапандарын және қзіне әдемі жарасып тұратын ұлттық нақыштағы нымшаларымен көйлектерінде өзі тігіп алады. Немере - жиендеріне де көйлек, шұлық, қолғапты өз қолынан тігіп немесе тоқып , тоқу әдісін жастарға үйретіп отырған сүйікті әже. Үйренемін деушілерге әжеміздің есігі әрдайым ашық. Апамыз қалада өткен көрмелерге жүйелі қатысып, өзінің дайындаған жұмыстарын жастарға көрсетіп, ұлттың болмасын ұлттық мұрасы мен халықтық қазынасын дәріптеуде.

Айтылып отырған жұмыста халқымыздың қолөнерінің бір ғана қырын ала отырып, қазақ қолөнерінің ұлттық болмысымен сол қолөнердің заман ағымымен дамып келе жатқандығы негізгі арқау болып отыр. «Шеберлінің қолы-алтын» - деп дана халқымыз айтқандай қайта жаңғырып, өсіп келе жатқан жастар тәрбиесіне арқау болып отырған халық қолөнері бұл күнде ортақ әлеуметтік қозғалысы [3]

Атадан балаға жалғасып келе жатқан ұлттық қолөнерді өткен ғасырда жоғалтып ала жаздап, егеменді ел болғалы өз мәдениетімізді, салт-дәстүрімізді, рухани сән-салтанатымызды, ырым-наным, әдет-ғұрып, тұрмыс-тіршілік болмысымызды қайта жандандырып, қазақ қолөнері қайадан ел арасына, білім ордасына бірте-бірте тамаша үлгерімен еніп, оқушыларға жан-жақты білім мен тәрбие беруге, жаңаша еңбек етуге талпындырып отыр. Әрине бұл халықтың педагогика негізі болып табылады.

Отанымыз жастар алдына жаңа бір міндет қойып отыр - өмірге қадам басқан жастар жаңа заман талабына сай және өз тағдырын өзі шешуге қабілетті, нарықтық жағдайда алдындағы мақсатын анықтай алатын өскелең ұрпақ болуы тиіс.

Бүгінгі болашақ ұрпақ ертеңгі қоғамның иесі, сол қоғамның иелері халқымыздың тұрмыс қажеттілігінен туындаған ұлттық өнер мұраларын сақтап, сұрыптап, қазіргі уақытта сәнді етіп, ұлттық мәдениетімізді қолданбалы сәндік қолөнермен өркендету.

Тәуелсіз Қазақстанда ертеңгі ұрпақтың рухани байлығы мен өнеріне, саналы ұлттық ойлау қабілеті мен білім деңгейіне, іскерлігі мен кәсіби шеберлігіне байланысты фабрика мен заводтар шығаратын бұйымдарға қарағанда халық шеберлері дайындаған қазақи бұйымдар жоғары бағалануда[4]

Қазақ қолөнер ежелден халық қолөнерімен және тұрмысымен бірге өркендеп, біте қайнасып келе жатыр. Қазіргі кезде сол ұлттық қолөнерді жас ұрпақтың бойына дарытатын, үйрететін бейнелеу өнері сабағы мен қолөнерге байланысты сабақтан тыс үйірмелер болып табылады. Өскелең ұрпақтың ойын тереңдетуде, шығармашылық қабілеттерін жоғары деңгейде дамытуда, еңбекке қызығушылықтары арттырып, ой-өрістерін кеңейтуде сонымен қатар эстетикалық талғам деңгейлерін жоғарылату мақсатында - қолөнер үйірмелерінің орны бөлек.

Біздің ойымызша көнені жаңғырту арқылы қазақ қолөнерінің тың белеске көтерілуіне ықпал жасау, қолөнер шеберлерін, қолөнерге деген қызығушылығын арттырып өнеріне өріс ашуға көмек көрсету. Осы орайда мектеп қабырғасынан бастап оқушылардың ұлттық өнерге деген қызығушылығы мен құрметін қалыптастыру керек сияқты. Әрине қазір ол жоқ емес, бар, бірақ әлде де жұмыс жасауымыз керек. Өйткені, жаңа өмір өзінің жаңа талаптарын қойып отыр. Оның міндеті өнердің бұрынғы бет бейнесін бүгінгі күнге табиғи етіп жаңарту және келешегімізді нәрлі қуатты етіп шығару әрқайсымыздың борышымыз.

Әдебиеттер:

- 1.Әмірғазин К. Қолданбалы көркем өнер. Алматы РИК 2015. 115.
- 2.Әбдіғаппарова Ұ.М. Қазақтың ұлттық қол ою-өрнектері (оқу құралы). Алматы, 2010. 16б.
- 3.Тоқтабаева Ш., Бекқұлова А., Ахмирова Б, Асанова Б. Қазақ киізі: кеше және бүгін: Қолөнершілерге арналған оқу құралы. Алматы, 2018. 357б.
- 4.Нүрке М.С. Жүн бұйымдарының технологиясы: Кәсіптік білім жүйесіне арналған альбом. Алматы Абай атындағы Қаз ҰПУ, 2017. 212б.

ВЛИЯНИЯ ТРАДИЦИОННЫХ ХУДОЖЕСТВЕННЫХ ОБРАЗОВ И КОЛОРИСТИЧЕСКИХ РЕШЕНИЙ В СОВРЕМЕННОЕ ИСКУССТВО КАЗАХСТАНА

Кенжебаева А.Н., Абдукаримова Л.А., Алтынбекова А.Р.
*ЮКУ им М.Ауезова, Туркестанский индустриально-строительный колледж,
Шымкент, Казахстан
ainurina77@mail.ru*

Аннотация

Қазіргі таңда заманауи өнерде халықтық шығармашылықтың түстік палитрасы кеңінен қолданылады. Бұл дәстүрлер ғасырлар бойы қалыптасып және адамзат баласына ұрпақтан-ұрпаққа өңделіп жетіп отырды. Халықтық өнердің өмірмен, еңбекпен, тұрмысымен түпкілікті байланысы халықтық мәдениеттің түстік гаммасы тарихи сабақтастықпен анықталған.

Тарихи өнертанудың заманауи кезең дамуындағы ерекше көкейтестілік - ұлттың өзін-өзі тануында бекітілген өнер мен мәдениеттің сан ғасырлық қалыптасу мәселесі алады. Осы байланыста қазақтардың экономика-жағрафиялық (көшпенді өмір сүруі), табиғи-климаттық жағдайлардың, көркемдік дәстүрлер мен ертедегі діни наным-сенімдердің ықпалымен қалыптасқан колористикалық қалаулары ерекше қызығушылық танытады.

Қазіргі заманғы өнерінің түстік қатынасында жобаланып жатқан дәстүрлі мәдениет жүйесіндегі материалдық мәдениетте халықпен жүзеге асырылған эстетикалық-колористік ортаны игерудің тәжірибесі, қазақтардың сәндік-қолданбалы өнер саласындағы эстетикалық категориялардың пайда болу механизмдерін кешенді зерттеуді талап етеді.

Ключевые слова: *цвет, колорит, творчество, декоративно-прикладное искусство, дизайн, этнос, культура.*

Одним из аспектов своеобразия художественного видения казахстанских дизайнеров и живописцев является уникальная цветовая палитра, явившаяся живой рефлексией на колорит народного творчества, в сотворенных художественных образах, в полной мере раскрывающих духовные традиции нации. Отражая историю, ментальные колористические особенности, специфику образного и колористического мышления казахов, эта невидимая связь емко и глубоко выражает суть национального своеобразия, художественноэстетических предпочтений нашего народа, являя собой одну из форм художественного самовыражения этноса, связанного с возможностью восстановления информации о древних эстетических канонах, сакральных представлениях и символических верованиях, нашедших отражение в колорите изделий декоративно-прикладного искусства.

В современном искусстве живет цветовая палитра традиционного народного творчества. Эти традиции складывались веками и шлифовались многими поколениями людей. Кровная связь народного искусства с жизнью, трудом, бытом народа обусловила историческую преемственность цветовой гаммы народной культуры.

Особую актуальность на современном этапе развития исторического искусствоведения обретает проблема вековых традиций искусства и культуры, цементирующих национальное самосознание. В этой связи, особый интерес представляют колористические предпочтения казахов, сформировавшиеся под воздействием экономико-географического (пересечение важнейших миграционных и торговых путей Евразии), социально-экономического (кочевого образа жизни) факторов,

природно-климатических условий, художественной традиций и древних религиозных верований.

Выявление колористико-эстетических схем в контексте процесса сложения художественных традиций в искусстве необходимо проводить через призму этнокультурогенеза казахов, корни которого уходят вглубь первобытной культуры. Потребность исследовать колористические решения в протодизайне насельников Казахстана как элементы эстетической системы искусства, пронизанной внешними и внутренними взаимосвязями, возникает вследствие природы объекта и характера предмета научных изысканий.

Воплощенный этносом в материальной культуре эстетическо-колористический опыт освоения среды требует комплексного изучения механизмов образования эстетических категорий в сфере декоративноприкладного искусства казахов, в системе традиционной культуры, получивших проектирование в колорите современного искусства.

Идея единения природы и человеческого бытия, имевшая влияние на духовную жизнь и определявшая многие стороны самобытной культуры кочевников, зародилась в их традиционном мифологическом сознании. В основу колористического решения был ассоциативно заложен художественный образ окружающей природы. Одним из важнейших условий сложения полихромии традиционного искусства было органическое единение с природной средой. Природа Казахстана многообразна: огромные цветные ковры на лугах и предгорьях с роскошной растительностью и богатой цветовой гаммой, синева Балхаша, Иртыша, Тобола и других рек и озер, голубизна неба, белизна берез, зелень карагачей, елей, золотистая желтизна степей и полей с созревшими зернами пшеницы.

Географические названия местностей связаны с цветовыми характеристиками, выражают эстетические критерии, народные представления о красоте. Топонимы аккумулировали в себе цветовую информацию об окружающей среде. Ак-су (белая вода), Карасу (черная вода), Кок-су (зеленая вода), Актау, Алатау – белые, пестрые горы, Каратау (черные горы), Кокшетау (кок – синеющие, тау – горы), Ак-тобе (ак – белая, тбе – вершина), Кызылкум (красные пески), Сары-Арка (Сары – желтая, арка – спина, пустыня, поверхность), Кокшетау (синеющие горы), Жосалы (охристое), Сарыжайлау (желтая летовка, предгорье), Кызылагаш (красное дерево).

Процесс современного художественного проектирования невозможен без влияния традиционных художественных образов, колористических штампов, подпитывающих дизайнера новыми средствами выражения. В этой связи традиции цветовой культуры, сохраняясь в сознании современного общества и формируя мировосприятие современного человека, служат прекрасным средством достижения поставленных проектных задач в области дизайна. Исследование отражения этого глубинного культурного пласта в период становления дизайна в Республике Казахстан позволит выявить основные тенденции развития дизайна с использованием эстетических категорий колорита и его семантики.

Национальный колорит наиболее «читаем» через традиционное декоративно-прикладное искусство, в особенности через орнаментальную культуру. Изучение традиций оказывает существенное влияние на формообразование, декор, эстетическое и смысловое содержание проектных задач в области дизайна. Научно-обоснованный анализ решения этой проблемы не может быть исследован в отрыве от эволюционных связей исторических эпох и традиций. Современное казахстанское искусствоведение уделяет большое внимание изучению историко-культурного наследия казахского этноса, закономерностей развития художественной культуры в разрезе исторического времени. Сохранение своеобразного национального колорита в современном дизайне Казахстана позволяет решать задачи научно-познавательного, культурного и идеологического характера.

Мировосприятие кочевников основано на синкретичности мышления, слитности эстетических и бытовых категорий, именно поэтому материальные объекты рассматривались с позиции художественноэстетической ценности как произведения

искусства, так и с позиции практической функциональности, как предметы, имеющие прикладное значение в быту человека. Казахи добились умелой стилизации природных форм, переработав в декоративно-прикладном искусстве реальную предметную форму в художественный образ. При этом орнаментальные архетипические мотивы носили семантическое значение, служили оберегами и тотемами. Подбор каждого мотива орнамента, в том числе и выбор цветового решения, является творческой работой народных мастеров. Цвет орнамента связан с фантазией творца, с его художественным вкусом. Большое значение казахи придавали выбору фона, значительно усиливая удачным подбором звучание всего узора.

На нынешнем этапе в оформлении графического, средового дизайна, дизайна одежды и пр. происходит формальное заимствование образцов традиционного колорита без глубокого осмысления его символических смыслов. Вместе с тем деликатное обращение с тонким этническим материалом особенно важно, ведь потеря связи с природным цветовым контекстом, другими словами отсутствие цветотеоретического фундамента, приводит к неприятию творческой работы, в которой колористическая гамма «чужая».

Ставшие популярными в независимом Казахстане желтый (золотой) и голубой цвета, воплощенные в государственных символах: флаге, гербе, а также в удостоверяющих личность документах (паспорте, удостоверении), имеют длительную историю, восходящую к культуре тенгрианства. Идея евразийства принадлежит лингвисту, филологу, культурологу, политологу, общественному деятелю Н. Трубецкому (1890 – 1937 гг.), первому осознавшему значительный вклад тюрков в развитие мировой культуры. В советское время традиционное мировоззрение тюрков не было востребованной темой исследований, поскольку коммунистическое руководство страны не придавало значения сохранению и возрождению этнических компонентов культуры в интересах формирования единого «советского народа»¹.

В период становления независимости исследования в данном направлении активизировались. В творчестве ведущих дизайнеров Казахстана (Т. Сулейменова, А. Ордабаева, И. Полякова, Е. Асылханова, А., Садвокасова, М. Билял, К. Муратаева, А. Исмамбетова, Э. Исмамбетова, С.Алексеева, Д. Чокпарова, Д. Шокпаева, Ш. Ниязбекова и др.) разрабатываются принципиально новые по художественному замыслу и воплощению изделия графического, предметного, пространственного дизайнов с улучшенными колористическими и потребительскими свойствами.

У древних тюрков-тенгрианцев светло-голубой (кок) и желтый (сары) цвета воспринимались как единство земли и неба; избрание данных цветов для государственной символики свидетельствует о культурно-этническом единстве народа, о величии морально-нравственных ценностей, о соблюдении экологических принципов взаимодействия с природой, о необходимости единения с другими народами и духовном освоении мира.

Силуэт орла во флаге возник от идеи стремления молодого суверенного Казахстана в высоты мировой цивилизации, вместе с тем, орел – царь среди птиц, имея прозорливость, храбрость и мощную небесную силу, способен дать отпор любому, кто пытается помешать в достижении поставленных целей. В миропонимании кочевников это символ свободы, независимости, стремления к цели, высоте духа; полет в будущее. С левой стороны вдоль места крепления расположен национальный орнамент кошкар муйыз» (бараньи рога), среди многообразия орнаментов казахов он является самым распространенным и характерным, символизирующим силу и достаток. Использование именно этого орнаментального узора ярко подчеркивает этническую идентификацию флага. Государственная символика – это наглядный пример своеобразного «коридора» для диалога прошлого и настоящего, наполнения символическими смыслами традиционной культуры предметов современной пространственной среды, обретающих знаковую функцию носителей сакральной информации.

В системе современного образования, в процессе подготовки специалистов дизайнеров важно дать возможность увидеть потенциал цвета в более значимом аспекте, в

том числе те его ценностные категории, которые выработались в рамках традиционной казахской культуры. Важно раскрыть широкий спектр его художественных возможностей, внутренних свойств и функций.

Литература:

1. Л.Е. Тульбасиева «Предпосылки формирования казахского народного жилища»
2. А.Х.Маргулан «Казахское народное прикладное искусство», Т.1, Т.2,
3. С.К. Садырбаева «Колорит в народном искусстве казахов» дис. раб. На соис.к.п.н.1990
4. Васильцов, К.С. Цвет в культуре народов центральной Азии.: сб. Центральная Азия. Традиция в условиях перемен./ К. С. Васильцов. - Ст.- Пб.: Наука.

БЕЙНЕЛЕУ ӨНЕРІ САБАҚТАРЫНДАҒЫ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТӘСІЛДЕР

Бизакова Б.М., Умралиева Л. М., Жолдасбекова Г. Д.

М.Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университеті, Шымкент
BizakovaBayan@mail.ru, gulnar_105@mail.ru, lauraumralieva@mail.ru

Аннотация

Мақалада бейнелеу өнері сабақтарында қолданылатын инновациялық оқыту тәсілдерінің маңызы қарастырылады. Инновациялық технологияларды қолдану арқылы оқушылардың шығармашылық қабілетін, эстетикалық талғамын және танымдық белсенділігін дамыту жолдары талданады. Сонымен қатар цифрлық технологиялар, жобалық оқыту және интерактивті әдістердің тиімділігі көрсетіледі.

Кілттік сөздер: бейнелеу өнері, инновациялық тәсілдер, шығармашылық қабілет, цифрлық технология, жобалық оқыту.

Кіріспе

Қазіргі білім беру жүйесінің басты мақсаты – оқушының шығармашылық қабілетін дамытып, оның жеке тұлға ретінде қалыптасуына жағдай жасау. Осы орайда бейнелеу өнері сабағы оқушылардың эстетикалық талғамын, қиялын, ойлау қабілетін және шығармашылық белсенділігін дамытуда ерекше орын алады. Дәстүрлі оқыту әдістерімен қатар, заманауи білім беру талаптарына сай инновациялық тәсілдерді қолдану – бейнелеу өнері сабақтарының тиімділігін арттырудың маңызды шарты болып табылады.

Инновациялық тәсілдер оқушылардың сабаққа деген қызығушылығын арттырып, олардың өз ойын еркін жеткізуіне, шығармашылық ізденіс жасауына мүмкіндік береді. Ақпараттық-коммуникациялық технологияларды, интерактивті әдістерді, жобалық және зерттеушілік жұмыстарды пайдалану арқылы бейнелеу өнері сабағы тек сурет салу үдерісі ғана емес, тұлғаның жан-жақты дамуына ықпал ететін шығармашылық ортаға айналады.

Осы тұрғыда бейнелеу өнері сабақтарында инновациялық тәсілдерді жүйелі қолдану оқушылардың шығармашылық қабілетін дамытып қана қоймай, олардың мәдени-эстетикалық құндылықтарды түсінуіне, ұлттық өнерге деген қызығушылығын арттыруға және заманауи қоғам талаптарына бейімделуіне ықпал етеді.

Негізгі бөлім

Бейнелеу өнері сабақтарында инновациялық тәсілдерді қолдану оқушылардың шығармашылық қабілетін дамытуға, эстетикалық талғамын қалыптастыруға және өнерге деген қызығушылығын арттыруға мүмкіндік береді. Дәстүрлі сурет салу әдістері оқушылардың техникалық дағдыларын қалыптастырса, инновациялық тәсілдер олардың қиялын, өзіндік ойлауын және шығармашылық ізденісін кеңейтеді. Мұндай тәсілдер оқушыны белсенді әрекетке тартып, сабақ барысында еркін шығармашылық орта қалыптастырады.

Қазіргі таңда бейнелеу өнері сабақтарында ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдану кеңінен таралуда. Интерактивті тақта, мультимедиялық презентациялар, бейнефильмдер мен цифрлық иллюстрациялар оқушылардың көрнекі қабылдауын жақсартады. Сонымен қатар, графикалық редакторлар мен цифрлық сурет салу бағдарламалары (Paint, Photoshop, планшет арқылы сурет салу) оқушылардың заманауи өнер түрлерімен танысуына мүмкіндік береді. АКТ қолдану арқылы оқушылар өнер туындыларын талдап, өз жұмыстарын шығармашылық тұрғыда жетілдіре алады.

Интерактивті әдістер оқушылардың сабаққа белсенді қатысуын қамтамасыз етеді. «Миға шабуыл», «Ой қозғау», «Топтық жұмыс», «Шығармашылық шеберхана» сияқты әдістер оқушылардың өзара пікір алмасуына, идеяларын ортаға салуына ықпал етеді. Бұл тәсілдер арқылы оқушылар тек сурет салып қана қоймай, өз жұмыстарын қорғауға, талдауға

және бағалауға үйренеді. Нәтижесінде оқушының сөйлеу мәдениеті мен шығармашылық ойлауы дамиды.

Жобалық әдіс бейнелеу өнері сабақтарында оқушылардың шығармашылық белсенділігін арттыруда тиімді болып табылады. Оқушылар белгілі бір тақырып бойынша жоба жасап, өз бетімен ақпарат жинап, эскиздер әзірлеп, дайын жұмыс ұсынады. Мысалы, «Ұлттық ою-өрнек», «Қазақтың дәстүрлі өнері», «Қазіргі заманғы дизайн» тақырыптарында жобалар жасау оқушылардың ұлттық мәдениетке деген қызығушылығын арттырады. Бұл әдіс оқушының зерттеушілік қабілетін, жауапкершілігін және өзіндік жұмыс дағдысын қалыптастырады.

Инновациялық тәсілдердің бірі – дәстүрден тыс сурет салу техникаларын қолдану. Мысалы, монотипия, коллаж, граттаж, құммен сурет салу, жіппен бейнелеу, саусақпен сурет салу сияқты әдістер оқушылардың қиялын дамытып, шығармашылық эксперимент жасауына мүмкіндік береді. Бұл тәсілдер әсіресе бастауыш сынып оқушылары үшін қызықты әрі тиімді болып табылады. Дәстүрден тыс техникалар оқушылардың еркін ойлауына және өзіндік стиль қалыптастыруына ықпал етеді.

Бейнелеу өнері сабақтарында бағалаудың дәстүрлі түрлерімен қатар қалыптастырушы бағалау, өзін-өзі бағалау және өзара бағалау тәсілдерін қолдану маңызды. Оқушылар өз жұмыстарын талдап, жетістіктері мен кемшіліктерін анықтай алады. Бұл әдіс олардың сыни ойлауын дамытып, шығармашылық жауапкершілігін арттырады. Сонымен қатар, кері байланыс беру барысында ауызша пікір, смайликтер, рефлексиялық парақтар қолдану сабақтың тиімділігін арттырады.

Зерттеу нысаны — жалпы білім беретін мектептердегі бейнелеу өнері сабақтарының оқу-тәрбие үдерісі. Атап айтқанда, сабақ барысында қолданылатын инновациялық оқыту тәсілдері, ақпараттық-коммуникациялық технологиялар, интерактивті және шығармашылық әдістер арқылы оқушылардың эстетикалық тәрбиесі мен шығармашылық қабілетін дамыту үдерісі зерттеудің негізгі нысаны болып табылады.

Сонымен қатар, зерттеу нысанына бейнелеу өнері сабағында оқушылардың танымдық белсенділігін арттыру, олардың өнерге деген қызығушылығын қалыптастыру және тұлғалық дамуына ықпал ететін педагогикалық жағдайлар да енеді. Инновациялық тәсілдерді жүйелі қолдану арқылы оқыту сапасын арттыру мүмкіндіктері зерттеу аясында қарастырылады.

Жалпы білім беретін мектептегі бейнелеу өнері сабағындағы оқу-тәрбие үдерісі. Бейнелеу өнері сабақтарында инновациялық тәсілдерді қолдану оқыту үдерісін жандандырады. Солардың ішінде: **Цифрлық технологиялар** – графикалық редакторлар, сандық сурет салу бағдарламалары оқушылардың заманауи өнерге қызығушылығын арттырады.

Жобалық оқыту – оқушылардың өз бетінше ізденуіне, шығармашылық шешім қабылдауына мүмкіндік береді. **Интерактивті әдістер** – топтық жұмыс, ойын элементтері, пікірталас арқылы сабақтың тиімділігін арттырады. **Пәнаралық байланыс** – бейнелеу өнерін математика, технология, тарих пәндерімен ұштастыру арқылы білімнің тұтастығы қамтамасыз етіледі. Бұл тәсілдер оқушылардың шығармашылық белсенділігін арттырып, өзіндік көзқарасын қалыптастыруға ықпал етеді. Бейнелеу өнері сабақтарында инновациялық тәсілдерді қолданудың тиімділігін анықтау және олардың оқушылардың шығармашылық қабілетін, эстетикалық талғамын және танымдық белсенділігін дамытудағы рөлін айқындау.

Бейнелеу өнері сабақтарында инновациялық тәсілдерге қатысты ғылыми-әдістемелік әдебиеттерді талдау; Бейнелеу өнері сабақтарында қолданылатын инновациялық оқыту әдістері мен технологияларын анықтау; Инновациялық тәсілдерді сабақ барысында қолданудың жолдары мен әдістерін қарастыру; Оқушылардың шығармашылық қабілетін дамытуда инновациялық тәсілдердің ықпалын зерттеу; Бейнелеу өнері сабақтарында инновациялық тәсілдерді қолдану бойынша әдістемелік ұсыныстар әзірлеу.

Егер бейнелеу өнері сабақтарында инновациялық тәсілдер (интерактивті әдістер, ақпараттық-коммуникациялық технологиялар, жобалық және шығармашылық жұмыстар) жүйелі әрі мақсатты түрде қолданылса, онда оқушылардың шығармашылық қабілеті, эстетикалық талғамы және сабаққа деген қызығушылығы айтарлықтай артады. Зерттеу барысында төмендегі әдістер қолданылды: педагогикалық және психологиялық әдебиеттерді талдау; бақылау жүргізу; салыстыру әдісі; сауалнама және әңгімелесу; оқушылардың шығармашылық жұмыстарын талдау; тәжірибелік-эксперименттік жұмыс.

Қорытынды

Қорытындылай келе, бейнелеу өнері сабақтарында инновациялық тәсілдерді қолдану білім беру үдерісінің сапасын арттырудың тиімді жолы болып табылады. Инновациялық оқыту әдістері оқушылардың шығармашылық қабілетін дамытып, олардың эстетикалық талғамын, көркемдік ойлауын және танымдық белсенділігін қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Зерттеу барысында цифрлық технологияларды, жобалық және интерактивті оқыту әдістерін жүйелі қолдану оқушылардың сабаққа қызығушылығын арттырып, өз бетінше жұмыс істеу дағдыларын жетілдіретіні анықталды. Сонымен қатар пәнаралық байланыс арқылы оқушылардың өнерге деген көзқарасы кеңейіп, алған білімдерін өмірде қолдана білу қабілеті қалыптасады.

Инновациялық тәсілдер мұғалімнің кәсіби шеберлігін арттырып, сабақтың мазмұнын жаңғыртуға ықпал етеді. Сондықтан бейнелеу өнері пәнін оқытуда заманауи педагогикалық технологияларды мақсатты әрі жүйелі түрде енгізу – оқушылардың жан-жақты дамуына жағдай жасайды.

Осылайша, бейнелеу өнері сабақтарындағы инновациялық тәсілдер оқыту тиімділігін арттырып қана қоймай, шығармашыл, ойлай білетін, эстетикалық мәдениеті қалыптасқан тұлғаны тәрбиелеуге бағытталған маңызды құрал болып табылады.

Бейнелеу өнері сабақтарында инновациялық тәсілдерді жүйелі қолдану оқушылардың шығармашылық қабілетін дамытып, сабақтың сапасын арттырады. Мұғалімнің инновациялық әдістерді тиімді пайдалана білуі – заманауи білім берудің басты талаптарының бірі. Бейнелеу өнері сабақтарында инновациялық тәсілдерді қолдану оқыту үдерісінің тиімділігін арттырып, оқушылардың шығармашылық қабілетін жан-жақты дамытуға мүмкіндік береді.

Инновациялық әдістер арқылы оқушылардың эстетикалық талғамы қалыптасып, өнерге деген қызығушылығы мен танымдық белсенділігі артады. Ақпараттық-коммуникациялық технологияларды, интерактивті және жобалық оқыту әдістерін пайдалану сабақтың мазмұнын жаңартып, оқушылардың өзіндік ойлауын, шығармашылық ізденісін дамытады.

Сонымен қатар, дәстүрден тыс сурет салу техникалары оқушылардың қиялын кеңейтіп, олардың жеке ерекшеліктерін ашуға жағдай жасайды. Зерттеу нәтижелері бейнелеу өнері сабақтарында инновациялық тәсілдерді жүйелі әрі мақсатты қолдану оқушылардың тұлғалық дамуына, эстетикалық тәрбиесіне және шығармашылық белсенділігіне оң әсер ететінін көрсетті. Сондықтан қазіргі білім беру жүйесінде бейнелеу өнері сабақтарын инновациялық тұрғыда ұйымдастыру – заман талабы болып табылады.

Әдебиеттер:

1. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы.
2. Жаңартылған білім мазмұнына арналған әдістемелік нұсқаулықтар.
3. Педагогикалық инновациялар жөніндегі ғылыми еңбектер.
4. Альмухамбетов Б. А. Эстетическое воспитание учащихся IV-VII классов средствами национального изобразительного искусства. /на материале общеобразовательных школ Каз ССР: дис. кан.пед.наук. – М., 1987
5. Қамақов Ә.О. Халықтың көркемдік дәстүрлерін бейнелеу өнері арқылы игерудің педагогикалық мәселелері. –Алматы: Рауан, 1992

6. Амиргазин К.Ж. Научно-теоритические основы и методика обучения казахскому декоративно-прикладному искусству в общеобразовательных школах: автореф. док. пед.наук. – М., 1995. – С-47.
7. Кузин В.С. *Изобразительное искусство и методика его преподавания в школе* — классикалық әдістемелік еңбек.
8. Неменский В.И. *Изобразительное искусство и художественный труд* — бейнелеу өнерін оқытудағы педагогикалық тәсілдер.

XXI ҒАСЫР – КОМПЬЮТЕРЛЕР ҒАСЫРЫ: КӨРКЕМДІК БІЛІМ БЕРУДЕГІ ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ

С.А.Жолдасбекова , Г.Д.Абдуллаева2

1 Педагогика ғылымдарының докторы, профессор М.Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан зерттеу университеті. "Бейнелеу өнері, технология және музыкалық білім"

кафедрасының меңгерушісі

2 М.Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан зерттеу университеті. "Бейнелеу өнері, технология және музыкалық білім" кафедрасының докторанты

(e-mail: 1s.zholdasbekova@mail.ru, 2gulnar.abdullayeva@ayu.edu.kz)

Аңдатпа: XXI ғасырдағы цифрлық трансформация жағдайында жасанды интеллект (ЖИ) технологиялары адам қызметінің барлық саласына, соның ішінде өнер мен білім беру жүйесіне қарқынды енуде. Көркемдік білім беру саласында ЖИ құралдарын қолдану – заман талабы және шығармашылық оқытудың жаңа бағыты.

Көркемдік білім беру үдерісінде жасанды интеллектті қолданудың мүмкіндіктерін, артықшылықтарын және оқыту әдістемесіне тигізетін әсерін талдау.

Мақалада цифрлық кескіндеме, нейрондық желілер арқылы бейнелерді генерациялау және дизайн саласындағы ЖИ бағдарламаларының (мысалы, Midjourney, DALL-E, Stable Diffusion т.б.) оқу үдерісіндегі маңызы қарастырылады.

Жасанды интеллект көркемдік білім беруде мұғалімді алмастырушы емес, оның шығармашылық мүмкіндіктерін кеңейтуші құрал ретінде сипатталады. Мақала қорытындысы бойынша, білім беру бағдарламаларына ЖИ элементтерін енгізу білім алушылардың сыни ойлауын және заманауи нарыққа бейімделуін қамтамасыз етеді.

Түйін сөздер: жасанды интеллект, көркемдік білім беру, цифрлық өнер, XXI ғасыр технологиялары, нейрондық желілер, шығармашылық әлеует, дизайн, оқыту әдістемесі.

Қазіргі өмір сүру деңгейін жақсартудың басты шарттарының бірі ретінде сапалы білім берудің маңыздылығын назарға ала отырып, Қазақстанның білім беру саласындағы мемлекеттік саясаты халықтың жан-жақты дамуы мен жаңа білім беруді қамтамасыз етуге бағытталған.

Мемлекет басшымыз 2025 жылғы Қазақстан халқына жолдауында жасанды интеллект және цифрлық даму министірлігін құру, барлық саланы жаңғырту үшін жаппай жасанды интеллектіні енгізу қажеттілігін тапсырды. Табысты ұлтты қалыптастыру факторы ретінде жоғарға және орта білім беру сапасының маңыздылығын атап өттілді: «Әр баланың ажырамас құқығы- сапалы мектеп білімін алу құқығы болып табылады. Бұл жерде «сапалы» сөзі маңызды. Сондықтан білім беру сапасын дәйекті түрде жақсарту, педагогтердің құзыреттілігін арттыру қажет» [1].

Мемлекет Басшысының мәлімдеуінше, Қазақстанды бәсекеге қабілетті ел ретінде танытамыз десек жұмысты жаңа тәсілмен жүргізу керек. Жасанды интеллектінің қарқынды дамуы қазірдің өзінде халықтың, әсіресе жастардың мінез-құлқы мен болмыс бітіміне әсер етіп жатыр. Себебі бұл үрдіс бүкіл әлемде қалыптасқан тәртіпті және адамдардың өмір сүру сатын біржола өзгертуде. Біз бұған дайын болып, барып әрекет етуіміз керек. Әйтпесе, артта қалудың салдары өте ауыр болады. Сондықтан мен алдымызда өте маңызды стратегиялық мақсат қойдым. Қазақстан 3 жыл ішінде міндетті түрде жаппай цифрлық ел болуы керек, - деді Президент.

Президент жасанды интеллект технологияларын қолдануға ерекше назар аударуды талап ететінін атап өтті. Сондай-ақ білікті мамандарды даярлауға назар аудару қажеттіне басымдық берілді. «Сапалы білім беру» басымдығының міндеттерін шешу шеңберінде

білім берудің барлық деңгейлеріндегі білім алушылардың білім сапасын арттыруға бағытталған «Білімді ұлт «Сапалы білім беру» ұлттық жобасы бекітілді

Сондықтан, компьютерлер ғасырында өскелең ұрпақтың деректерді қабылдау, өңдеу және бағдарламалық құралдарды меңгеру маңызды фактор болып табылады. Осыған байланысты Көркемдік білім беруде студенттердің цифрлық біліктілігін дамыту, кәсіби оқытудың тиімділігіне қол жеткізу өзекті мәселелердің бірі болып тұр [2].

Қарқынды цифрлық трансформация жағдайында көркемдік білім берудің дәстүрлі тәсілдері жасанды интеллект интеграциясына бейімделу қажеттілігіне тап болуда. Жасанды интеллектті (АІ, ЖИ) интеграциялау бұл мәселенің тиімді шешімі бола алады. Ол оқытуды жеке тұлғаға бағыттауды (индивидуализация), студенттердің шығармашылығын ынталандыруды, күнделікті қайталанатын жұмыстарды аутоматтандыруды және оқу контентімен өзара әрекеттесудің жаңа формаларын енгізуді қамтамасыз етеді.

Машиналық оқыту, генеративті модельдер және мамандандырылған цифрлық платформалардың арқасында студенттердің кәсіби және көркемдік құзреттіліктерін дамыту үшін дербес оқу бағдарламаларын, ұсыныстар мен визуалды контенттерді жасау мүмкін болып отыр. Бұл көркемдік білім берудің инновациялық тәсілдерін әзірлеу мен енгізу қажеттілігімен айқындалады.

Көркемдік білім беруде ЖИ (АІ) қолданудың негізділігі мен әлеуетін зерттеуде мынадай мәселелер қарастырылады:

- ЖИ ұғымының мәні мен эволюциясы: Көркемдік білім беру және шығармашылық өнер контексіндегі дамуы.
- Интеграциялау әдістері: Көркемдік білім беру пәндерін оқытуда ЖИ мен ақпарат құралдарын қолдану жолдары.
- Дербестендіру және шығармашылық: ЖИ болашақ көркем білім беру мұғалімінің креативтілігін дамытудағы мүмкіндіктері.
- Цифрлық құралдарға шолу: Көркемдік білім беруде қолданылатын нақты платформалар мен бағдарламаларға талдау жасау.
- Әсерін бағалау: ЖИ-дің шығармашылық үдеріске және студенттердің кәсіби даярлығына тигізетін әсерін талдау.
- Болашақ бағыттар: Технологиялық үдеріс жағдайында көркемдік білім беруде дамытудың перспективаларын анықтау.

Заманауи көркемдік білім беру тек «қылқаламды» меңгеру емес, сонымен қатар жаңа цифрлық құралдарды (АІ-ЖИ) қолдана отырып, идеяларды концептуалды басқару дағдысын қалыптастыруға бағытталуы тиіс.

Жасанды интеллект (АІ) пен ақпараттық технологиялар көркемдік білім беру саласында интеграцияланып, инновациялық тәсілдерді ұсына отырып, ЖИ жүйелерінің көмегімен білім алушылар үшін бейімделген оқу материалдарын, интерактивті бағдарламалар мен шығармашылық жұмыстар жасауға болады. Бұл технологиялар студенттердің қызығушылығын арттыру ғана емес, сонымен қатар олардың шығармашылық әлеуетін дамыту үшін де маңызды.

Ақпараттық технологиялар көмегімен шығармашылық өнер сабақтарын цифрлық форматта өткізуге болады. Мысалы, компьютерлік графика, композиция, түс тану, цифрлық өнер және дизайн сияқты бағыттар білім алушыларға заманауи әдістерді үйретуге мүмкіндік береді. Интерактивті бағдарламалардың арқасында білім алушылар өз шығармашылығын еркін көрсете алады, бұл көркемдік білім берудің тиімділігін арттырады.

Цифрлық технологиялардың, атап айтқанда, ЖИ (АІ)-дің дамуында заманауи көркемдік білім беруде терең интеграция орын алады. Ақпараттық технологияның қарқынды өсуін ескере отырып, оқу үдерісін дербестендіруге және болашақ көркем білім беру мұғалімдерінің креативті ойлауын тиімді дамытуға қабілетті құрал ретінде ЖИ-ге (АІ) деген қызығушылық та артып келеді.

Көптеген ғылыми зерттеулер ЖИ-ді білім беру практикасына, әсіресе даралық пен шығармашылық өзін-өзі жүзеге асыру мүмкіндіктері бірінші кезекте тұратын көркемдік білім беру саласына интеграциялау қажеттілігін сенімді түрде дәлелдеп отыр. [3,4].

ChatGPT, Midjourney және Runway платформалары визуалды және мәтіндік контент жасаудың жаңа тәсілдерін ұсына отырып, білім беруді түрлендіруде. Бұл құралдар генеративті және сыни ойлауды ынталандырып, студенттерге таным үдерісіне белсенді қатысуға көмектеседі. Соңғы зерттеулер көрсеткендей, ЖИ білім алушыларды мағыналы және белсенді іс-әрекетке тарта отырып, олардың қызығушылығын айтарлықтай арттырады [4].

Қарқынды дамып келе жатқан ЖИ технологияларының ішінде генеративті алдын ала дайындалған трансформер моделінде жұмыс істейтін генеративті ЖИ модельдері ерекше орын алады. Соның ішінде табиғи тілді өңдеудің қуатты құралдарына ие ChatGPT моделі кең танымалдылыққа ие болды.[5].

ЖИ шығармашылық өнердің әртүрлі салаларында, мысалы, түстерді, композиция мен стильдерді талдауда көмектеседі. Оның көмегімен мұғалімдер жеке оқытуға негізделген тәсілдерді жасай алады. Мысалы, ЖИ студенттердің шығармашылық жұмыстарын талдап, оларға көмек пен кеңестер береді. Шығармашылық жұмыстардың тиімділігін арттыру генеративті өнер және машиналық оқыту технологиялары сияқты ЖИ негізіндегі бағдарламалар арқылы жаңа идеялар мен шығармалардың туындауына түрткі болуы мүмкін. Сонымен қатар, ЖИ студенттердің жұмысын қадағалап, оны жақсарту бойынша ұсыныстар беруге мүмкіндік береді. Тұлғаға бағдарланған білім беруді іске асыру кезінде ЖИ-ды пайдалану әрбір студенттің жеке қажеттіліктеріне сәйкес білім беру стратегияларын қалыптастыруға бағытталған. Мысалы, студенттердің шығармашылық қабілеттерін ескере отырып, оқыту әдістері автоматты түрде өзгеруі мүмкін. Көркемдік білім берудегі инновациялық тәсілдер мен ЖИ студенттердің шығармашылық әлеуетін ашуға, өнердің жаңа формаларын зерттеуге және оқытуды тиімдірек етуге көмектеседі.

Көркемдік білім беру пәндерін ЖИ-пен интеграциялау болашақ мұғалімдер үшін жаңа мүмкіндіктер ашады және инновациялық ойлау қабілеттерін дамытуға жол ашады. Қосымша құрал ретінде ЖИ технологиялары көркемдік білім беруде студенттер үшін шығармашылық көмекші, мысалы: ЖИ көмегімен өнер туындыларын өңдеуге, композиция мен түстерді үйлестіруге немесе шаблондарды автоматты түрде жасауға болады. Сонымен қатар, ЖИ технологиясымен орындау үдерісінде олардың бейнелеу өнері заңдылықтарымен тексеріп дұрыстығын немесе дұрыс еместігін талдап береді. ЖИ көмегімен автоматты өңдеу үрдістері студенттерге шығармалардың көркем бағыттары мен жанрларды өзгертуге және ұсыныстар бере алады. Бұл студенттердің шығармашылық өзіндік жаңа стилін табуға мүмкіндік береді.

Шығармашылық ойлау мен жобалар жасау кезінде ЖИ студенттерге жаңа идеялар беріп, студенттің ойлау қабілетінің дамуына ықпал жасайды. Сонымен қатар, ЖИ студенттердің жұмысына кері байланыс беріп, олардың шығармашылық қабілеттерін дамыту бойынша практикалық ұсыныстар береді. Көркемдік білім беруде ЖИ-ді қолдану бірнеше критерийлерді қамтиды:

- Автоматтандыру: ЖИ шығармашылық өнер туындыларын автоматты түрде өңдеу мен әзірлеуді жеңілдетеді. Бұл процестерді жылдамдатады және студенттерге уақытты тиімді жұмсауға мүмкіндік береді.
- Шығармашылық қолдау: ЖИ шығармашылық процесс барысында студенттерге кеңестер мен ұсыныстар беруге көмектеседі. Мысалы, түстерді дұрыс таңдау, композиция құру және басқа да шығармашылық жобаларға бағыт-бағдар беру.
- Толық талдау және бағалау: ЖИ көмегімен кез келген өнер туындысын талдауға, оның шынайылығы мен қателерін табуға мүмкіндік туады, бұл студенттердің жұмысын жақсартуға септігін тигізеді.

Көркемдік білім беруге ЖИ интеграциялау бұл: интерактивті контент, дербестендірілген оқыту және туындылар мен шығармашылық жобаларды жасау

мүмкіндіктерін кеңейтіп оны кәсіби қызметте қолдану дағдылары артады. ЖИ мен шығармашылық көркем өнердің интеграциясы студенттерге графикалық бейнелерді, анимация, видеомонтаж, 3D модельдеу, виртуалды шындық (VR) сияқты салаларды үйренуге жол ашады [6,7,8].

Заманауи өнерді және оның мәдени әсерін зерттеу барысында студенттер әртүрлі мәдени және этникалық өзгерістермен танысады, олар арқылы жаңа, көпқырлы шығармалар жасауға тырысады. Көркемдік білім беру заманауи әлемдік талаптарға сай дамып келеді және өнердің әр саласында технологиялық инновацияларды, шығармашылық ойлауды және интеграцияны қажет етеді. Бұл үдеріс болашақ көркем білім беру мұғалімдерін оқытуда шығармашылық өнерді заманауи қоғаммен ұштастыруға бағытталған.

Жүргізілген зерттеу көркемдік білім беру жүйесіне жасанды интеллектіні интеграциялаудың тиімділігі негізделді. AI-ART концепциясы аясынла алынған нәтижелер келесідей заңдылықтарды айқындады:

- Шығармашылық интеграция: Генеративті технологиялар шығармашылық туындыларды жасау мен оларды визуалды концептуалдаудың жаңа әдіснамалық мүмкіндіктерін ашты;
- Мотивациялық тренд: ЖИ құралдарын пайдалану білім алушылардың белсенділігін арттырып, оларды дәстүрлі емес шығармашылық эксперименттерге ынталандырады.
- Құзыреттілік синтезі: AI-ART платформалары студенттердің көркемдік-эстетикалық танымы мен цифрлық құзыреттіліктерін синергиялық тұрғыда қатар дамытады;
- Тұлғалық бағдарлы тәсіл: Практикалық қолданыс бұл технологиялардың тек процестерді автоматтандыру үшін емес, білім алушының жеке білім беру траекториясын қалыптастыру мен оны сыни ойлау қабілетін шыңдау үшін стратегиялық маңызын дәлелдейді.

Қорытындылай келе, жасанды интеллект студенттердің шығармашылық әлеуетін ашу мен кәсіби даярлық деңгейін көтеруге қамтамасыз ететін, қазіргі заманғы өнер педагогикасындағы негізгі инновациялық құрал болып табылады.

Пайдаланған әдебиеттер:

1. Тоқаев Қ.К. Әділетті Қазақстан: заң мен тәртіп, экономикалық өсім, қоғамдық оптимизм. *Қазақстан халқына Жолдауы*. – Астана: Ақорда, 2025. – 2 қыркүйек.
2. Жолдасбекова С.А., Мадиева Д. (2021). Болашақ көркем еңбек пәні мұғалімдерінің арт-технологиялық құзыреттілігін арттыру // *Журнал серии «Педагогические науки»* 62 (3) DOI: [10.48371/PEDS.2021.62.3.003](https://doi.org/10.48371/PEDS.2021.62.3.003)
3. Морхат П. М. Искусственный интеллект: правовой взгляд: Научная монография / РОО «Институт государственно-конфессиональных отношений и права». М.: Буки Веди, 2017. 257 с.
4. Морхат П. М. Возможности, особенности и условия применения искусственного интеллекта в юридической практике // *Администратор суда*. 2018. № 2. С. 8-12.
5. Dale R. GPT-3: What's it good for? // *Natural Language Engineering*. 2021. № 27(1). С. 113-118. DOI: [10.1017/S1351324920000601](https://doi.org/10.1017/S1351324920000601).
6. Тилляшайхова М. А. Информационные технологии: учебник. Ташкент: «Zebo Print», 2024.
7. Курбанова А. Т. Информационные технологии в художественном образовании: учебное пособие. Ташкент: «Zebo Print», 2023.
8. Самигова Г. А. Информационные технологии в художественном образовании: учебник. Ташкент: «Zebo Print», 2024.

МЕКТЕПТЕ ҚАЗІРГІ КӨРКЕМ ЕҢБЕКТІ ОҚЫТУДА ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ ҚҰРАЛДАРЫН ҚОЛДАНУДЫҢ МАҢЫЗЫ МЕН ТИІМДІЛІГІ

Ауелбеков Е.Б.,

П.ғ.к., қауымдастырылған профессор, Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық
қазақ-түрік университеті, Түркістан қаласы
erzhan.auerbekov@ayu.edu.kz

Утепбаева Г.М.

Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университетінің 3-курс
студенті

Аннотация: Бұл мақалада жалпы білім беретін мектептерде көркем еңбек пәнін оқыту үдерісінде жасанды интеллект (ЖИ) құралдарын қолданудың педагогикалық маңызы мен тиімділігі қарастырылады. Жасанды интеллекттің оқушылардың шығармашылық қабілетін дамытудағы, визуалды ойлауын жетілдірудегі және жеке білім траекториясын қалыптастырудағы мүмкіндіктері талданады. Сонымен қатар, көркем еңбек сабақтарында ЖИ құралдарын қолданудың әдістемелік ерекшеліктері мен заманауи білім беру талаптарына сәйкестігі айқындалады.

Кілт сөздер: жасанды интеллект, көркем еңбек, цифрлық технологиялар, шығармашылық қабілет, визуалды өнер, білім беру инновациялары

Қазіргі қоғамдағы білім беру жүйесі қарқынды цифрландыру жағдайында дамып келеді. Ақпараттық-коммуникациялық технологиялармен қатар жасанды интеллект (ЖИ) құралдарының білім беру саласына енуі оқыту мазмұны мен әдістерін түбегейлі жаңартуды талап етуде. Әсіресе көркем еңбек пәні секілді шығармашылық бағыттағы сабақтарда ЖИ мүмкіндіктерін тиімді қолдану – оқушылардың шығармашылық әлеуетін арттырудың жаңа жолдарын ашады. Қазіргі педагогика ғылымында білім беру мазмұнын жаңғырту мәселесі цифрлық трансформация үдерістерімен тікелей байланысты қарастырылады. Жасанды интеллект технологияларының білім беру кеңістігіне енуі оқыту әдістерін қайта қарауды және педагогикалық қызметтің жаңа парадигмасын қалыптастыруды талап етеді [1]. Әсіресе көркем еңбек пәні оқушылардың шығармашылық және эстетикалық дамуын қамтамасыз ететін интегративті пән ретінде жасанды интеллект мүмкіндіктерін тиімді пайдалануға әлеуетті болып табылады. жалпы білім беретін мектептерде көркем еңбек пәнін оқыту үдерісін педагогикалық тұрғыда жетілдіруде жасанды интеллект құралдарын қолданудың маңызы зор.

Көркем еңбек пәні оқушылардың эстетикалық талғамын, көркемдік ойлауын, ұлттық және әлемдік мәдениетке деген қызығушылығын қалыптастыратын маңызды пәндердің бірі болып табылады. Осы пәнді оқытуда дәстүрлі әдістермен қатар заманауи цифрлық құралдарды пайдалану – білім беру мазмұнын жаңғыртудың өзекті мәселесі. Осы тұрғыдан алғанда, жасанды интеллект құралдары көркем еңбек сабақтарының тиімділігін арттырудың инновациялық құралы ретінде қарастырылады. Жасанды интеллект педагогикалық технология ретінде білім алушылардың жеке ерекшеліктерін, қабілеттері мен қызығушылықтарын ескеруге мүмкіндік беретін интеллектуалды оқыту жүйелерін қамтиды. Көркем еңбек сабақтарында мұндай жүйелерді қолдану оқыту үдерісін тұлғаға бағытталған және құзыреттілікке негізделген тұрғыда ұйымдастыруға жағдай жасайды [2]. Сондықтан жасанды интеллекттің оқушылардың шығармашылық қабілетін, визуалды-кеңістіктік ойлауын және танымдық белсенділігін дамытудағы дидактикалық мүмкіндіктерін жүйелі түрде талдап отыру – мектепте көркем еңбекті оқытудың келелі мәселеріне жатқызуға болады.

Педагогикалық тәжірибе көрсеткендей, көркем еңбекті оқытудағы жасанды интеллект құралдары арқылы ұсынылатын визуалды модельдер, композициялық шешімдер және шығармашылық үлгілер оқушылардың көркемдік талдау жасау, салыстыру және рефлексиялау дағдыларын дамытады. Бұл өз кезегінде оқушылардың танымдық белсенділігін арттырып, олардың шығармашылық дербестігін қалыптастыруға ықпал етеді [3]. Жасанды интеллект – адам ақыл-ойына тән ойлау, талдау, шешім қабылдау үдерістерін модельдейтін компьютерлік жүйелер жиынтығы. Білім беру саласында ЖИ оқыту мазмұнын жекешелендіру, білім алушының қабілетіне қарай тапсырмалар ұсыну, оқу нәтижелерін талдау және кері байланыс беру қызметтерін атқарады.

Көркем еңбек пәнінің мазмұны бейнелеу өнері, дизайн, сәндік-қолданбалы өнер, қолөнер және жобалау әрекеттерін қамтиды. Қазіргі таңда бұл бағыттар цифрлық технологиялармен тығыз байланыста дамып келеді. Яғни, цифрлық трансформация негізінде цифрлық сурет салу, 3D модельдеу, графикалық дизайн секілді бағыттар мектеп бағдарламасына біртіндеп еніп отыр.

Жасанды интеллект құралдары (мысалы, сурет генераторлары, дизайнға арналған интеллектуалды платформалар т.б.) мектептегі оқытылатын көркем еңбек сабағында мынадай шығармашылық іс-әрекеттерді табысты орындауға мүмкіндіктер береді:

- шығармашылық идеяны, визуалды материалдарды генерациялау;
- әртүрлі композициялар құру;
- шығармашылық тапсырмаларды модельдеу;
- түстер үйлесімдерін таңдау;
- дайын үлгілерді талдау, шешімдер шығару
- оқушылардың оқу жетістіктерін талдау т.б.

Бұл мүмкіндіктер көркем еңбек пәнінің мазмұнымен тікелей үйлесім тауып отырады, себебі пәннің негізгі мақсаты – оқушының шығармашылық белсенділігін дамыту. Бұл өз кезегінде оқушылардың визуалды мәдениетін қалыптастыруға және шығармашылық ізденісін кеңейтуге ықпал етеді. Сонымен қатар, жасанды интеллект мұғалімнің педагогикалық қызметін оңтайландырып, сабақтың әдістемелік құрылымын жетілдіруге мүмкіндік береді. Мұғалім жасанды интеллект негізінде дайындалған цифрлық ресурстарды қолдану арқылы оқыту мазмұнын әртараптандырып, оқушылардың білім алу нәтижелерін жүйелі түрде бақылауға мүмкіндік алады [4].

Қазіргі таңда көркем еңбек пәнін оқытуда жасанды интеллект құралдарын қолданудың педагогикалық тиімділігі артып отыр. Яғни, жасанды интеллект құралдарын көркем еңбек сабағында қолданудың мынадай бірқатар педагогикалық артықшылықтарын көрсетуге болады:

1) Оқушылардың шығармашылық қабілетін дамытуға үлкен ықпал жасайды. Атап айтқанда, ЖИ құралдары оқушыларға өз идеяларын визуалды түрде тез іске асыруға көмектеседі. Бұл оқушыны шабыттандырып, шығармашылық батылдыққа жетелейді;

2) Жеке оқыту траекториясын қалыптастыруға жол ашады. Бұл жағдайда ЖИ жүйелері оқушының деңгейіне сәйкес тапсырмалар ұсынып, әр оқушының қабілетін ескеруге мүмкіндік береді;

3) Оқушылардың оқуға ынта-ықыласын арттыруға көмектеседі. Көркем еңбекті пәнін оқытуда интерактивті және цифрлық форматтағы тапсырмалар оқушылардың пәнге қызығушылығын арттырып қана қоймай, сонымен бірге сабақтың эмоционалдық тартымдылығын да күшейтеді;

4) Көркем еңбек мұғалімінің әдістемелік жұмысының тиімділігін арттырады. Яғни, жасанды интеллект пән мұғаліміне сабақ жоспарын құруда, көрнекі материалдар дайындауда және оқушы жұмысын бағалауда көмекші құрал бола алады.

Жасанды интеллект құралдарын қолданудың әдістемелік ерекшеліктеріне сәйкес, көркем еңбек сабақтарында ЖИ құралдарын қолдану мынадай әдістемелік талаптарды да сақтауды қажет етеді:

- оқушылардың жас ерекшелігін ескеру;

- жасанды құрал материалдарын ұлттық мәдени мазмұнмен үйлестіру;
- бұл құралдарды дәстүрлі көркемдік әдістерді толықтыру ретінде пайдалану;
- этикалық және авторлық құқық мәселелерін түсіндіру.

Осыған орай, көркем еңбек пәнін оқытуда қолданылатын ЖИ құралдары оқушыны толықтай алмастырмай, керісінше, оның шығармашылық ойлауын қолдайтын құрал ретінде қолданылуы тиіс.

Қорытындылай келе, жасанды интеллект құралдарын мектептегі көркем еңбек пәнін оқытуда қолдану – заманауи білім беру талаптарына сай келетін тиімді педагогикалық шешім болып табылады. Ол оқушылардың шығармашылық қабілетін дамытуға, визуалды ойлауын жетілдіруге және цифрлық сауаттылығын арттыруға ықпал етеді. Сонымен қатар, ЖИ құралдары мұғалімнің әдістемелік мүмкіндіктерін кеңейтіп, оқу үдерісінің сапасын арттыруға мүмкіндік береді. Дегенмен, жасанды интеллектті қолдану дәстүрлі көркемдік құндылықтарды сақтай отырып, саналы және мақсатты түрде жүзеге асырылуы қажет. Жасалған ғылыми-педагогикалық талдау нәтижесінде мектептегі көркем еңбек пәнін оқытуда жасанды интеллект құралдарын қолдану білім беру үдерісінің тиімділігін арттырудың заманауи педагогикалық тетігі екендігі айқындалды. Жасанды интеллект оқушылардың шығармашылық әлеуетін дамытуға, визуалды-эстетикалық ойлауын жетілдіруге және олардың көркемдік әрекетке саналы қатынасын қалыптастыруға мүмкіндік береді. Педагогикалық тұрғыдан алғанда, жасанды интеллект құралдарын қолдану оқыту үдерісін дараландыруға, білім алушылардың жеке білім беру траекториясын қалыптастыруға және тұлғалық дамуға бағытталған оқыту моделін жүзеге асыруға жағдай жасайды. Бұл көркем еңбек пәнінің тәрбиелік, дамытушылық және білімдік әлеуетін арттыруға ықпал етеді.

Дегенмен, жасанды интеллект технологияларын қолдану үдерісінде дәстүрлі көркем-педагогикалық әдістер мен ұлттық мәдени құндылықтарды сақтау маңызды болып табылады. Жасанды интеллект оқушының шығармашылық ойлауын алмастыратын құрал емес, керісінше оны қолдайтын және дамытатын педагогикалық ресурс ретінде қолданылуы тиіс. Осы шарттар сақталған жағдайда ғана көркем еңбек пәнін оқытуда жасанды интеллект құралдарын тиімді енгізуге және жоғары педагогикалық нәтижелерге қол жеткізуге болатындығын айтуымыз қажет.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Luckin R., Holmes W. Intelligence Unleashed: An Argument for AI in Education. Pearson, 2016.
2. Бидайбеков Е.Ы. Білім беруді ақпараттандыру теориясы мен әдістемесі. Алматы, 2019.
3. Сейтказина Г.Ж. Көркем еңбек пәнін оқыту әдістемесі. Алматы, 2018.
4. Құдайбергенова К. Инновациялық білім беру технологиялары. Астана, 2020.

АКТЕРЛЕРДІ ОҚЫТУ ПРОЦЕСІНДЕ ҚАБЫЛДАУДЫ ДАМУДЫҢ НЕГІЗГІ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ӘДІСТЕРІ

Есімханов А. – магистрант, Болысбаев Д.С. – фил.ғ.к., профессор, Маханбетова
Н.Ә. – магистр оқытушы

М.Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университеті, Шымкент, Қазақстан
miss_naza@mail.ru

Аннотация

Актерлік өнер – тек техникалық шеберлікті ғана емес, сонымен қатар жоғары деңгейдегі психофизикалық сезімталдықты талап ететін күрделі шығармашылық процесс. Актердің сахнадағы шынайылығы мен әсерлілігі оның қоршаған ортаны, серіктесін, мәтінді және ішкі күйді қабылдау қабілетіне тікелей байланысты. Сондықтан актерлерді кәсіби даярлау жүйесінде қабылдауды (перцепцияны) дамыту негізгі педагогикалық міндеттердің бірі болып табылады. Бұл мақалада актерлерді оқыту барысында қабылдауды дамытудың негізгі педагогикалық әдістері қарастырылады.

Кілттік сөздер: актерлік өнер, актерлерді оқыту, қабылдау, перцепция, педагогикалық әдістер, сахналық шеберлік, сенсорлық даму, зейін, импровизация, серіктеспен өзара әрекеттесу.

Кіріспе

Қабылдау – адамның сыртқы және ішкі шындықты сезім мүшелері арқылы тұтас түрде бейнелеу процесі. Актерлік өнер контекстінде қабылдау тек көру немесе есту емес, серіктестің психологиялық күйін, сахналық жағдайдың динамикасын, уақыт пен кеңістікті сезіну қабілетін қамтиды. Дамыған қабылдау актерге сахнада «осы сәтте және осы жерде» өмір сүруге, импровизация жасауға және көрерменмен тірі байланыс орнатуға мүмкіндік береді.

Белсенділік екі түрде болады: әрекет, яғни субъектінің объективті шындыққа өздігінен (тәуелсіз, еркін) әсері және реакция, яғни объективті шындықтың субъектіге әсер етуі нәтижесінде пайда болатын белсенділік. Көріп отырғанымыздай, объективті шындық екі жағдайда да болуы керек - онсыз ешқандай белсенділік мүмкін емес. Дегенмен, оның жай ғана объективті өмір сүруі жеткіліксіз; субъект оны қандай да бір түрде бастан кешіруі керек. Объективті түрде бар нәрсенің бұл тәжірибесі қабылдау деп аталады. Мен бұл кітапты, бұл дәптерді қабылдаймын - бұл нысандар енді мен үшін бар екенін, енді оларды байқайтынымды, сезінетінімді білдіреді.

Осылайша, қабылдау және қабылданған нәрсеге жауап беру процесі үздіксіз болып табылады және Д.Н.Узнадзеңің айтуынша, адам өмірінің, оның өмір сүруінің немесе «бастан кешірілуінің» мәнін құрайды.

Қабылдау - әрбір адамның, әсіресе суретшінің жеке қасиеттеріне байланысты терең жеке процесс. Орыс актерлік өнерінің екі ұлы ғалымы К.С.Станиславский мен М.А.Чехов қабылдау процесі туралы негізгі көзқарастармен бөлісе отырып, әрқайсысы оны талқылауды өз көзқарасынан бастауы кездейсоқ емес [1].

Қазіргі заманғы энциклопедияда қабылдау былай анықталады: "ҚАБЫЛДАУ - нақты әлемдегі заттардың адамның сезім мүшелеріне тікелей әсер етуінен туындайтын объективті шындықтың тұтас көрінісі. Оған объектіні тұтастай анықтау, объектінің ішіндегі жеке ерекшеліктерді ажырату, әрекеттің мақсатына қатысты ақпараттық мазмұнды анықтау және сезімдік бейнені қалыптастыру кіреді. Қабылдау ойлаумен, есте сақтаумен, зейінмен байланысты және практикалық қызмет пен қарым-қатынас процестеріне қатысады".

Осылайша, қабылдау дегеніміз - айналадағы шындықты көру және есту үшін көз бен құлақты ашу ғана емес. Қабылдау әртүрлі сезім мүшелері арқылы үздіксіз сезімдер жиынтығын ұстап, оларды адам өмірі үшін маңызды ақпаратқа айналдырады.

Біз бір нәрсені оқығанда немесе тыңдағанда, тікелей сенсорлық тітіркендіргіштен әлдеқайда көп нәрсені сезінеміз. Осы сенсорлық фактілердің әрқайсысы біздің әлем туралы біліміміз аясында өңделеді; біздің алдыңғы тәжірибеміз қарапайым сенсорлық тәжірибелерге мағына береді - бұл қабылдау. Зейінсіз қабылдау мүмкін емес. Зейін - қабылдаудан бұрын болатын ең маңызды процесс.

Тәжірибеден білетініміздей, зейіннің дәрежесі мен бағыты ұзақтығы мен қабылданған ақпарат көлемі бойынша айтарлықтай өзгеруі мүмкін. Біз шындықтың тар анықталған сегментіне назар аудара аламыз және сол аймақтағы барлық нәрсені анық және дәл қабылдай аламыз. Дегенмен, көру өрісі кеңірек болса, зейін тек бір нақты бөлікке бағытталады, сол аймақтан тыс кез келген нәрсе байқалмайды. Бұл ақпараттың көп мөлшері бөлшектеп қабылданатынын білдіреді. Бұл маңызды ақпаратты жіберіп алу қаупін тудырады. Дегенмен, айқын оқиғалар алдымен назар аудартады және біз оларды қабылдауға тырысып, осы оқиғаларға назар аударамыз. Осы жағдайлардың барлығында біз қабылдайтын заттар мен оқиғалардың саны өзгереді, қабылдау әдісі де өзгереді.

Зейін процестері ақпаратты одан әрі өңдеу үшін таңдамалы сүзгілеу функциясын атқарады, бұл сайып келгенде қабылдауға әкеледі. Ақпарат сезім мүшелерімен жиналады, оның ішінде жеті сыртқы (көру, есту, иіс сезу, сипау, дәм сезу, температура және ауырсынуды қабылдау) және екі ішкі (вестибулярлық және кинетикалық).

Дегенмен, Гарвард университетінің қазіргі заманғы ғалымдары басқалардан маңызды деп санауға болатын тағы бір сезім бар деп санайды: тепе-теңдік сезімі. Осылайша, Кемптен қолданбалы ғылымдар университетінің Аллегеу зерттеу орталығының (FZA) өкілі Д. Фукс өзінің жақында жарияланған «Таразылық күшімен билеу – неге тепе-теңдік сезімі негізгі» (2018 жылғы 5 қаңтар) атты мақалаларының бірінде «тепе-теңдік сезімі бүкіл дене тәжірибесін қамтиды. Біз тек денемен әрекет етіп қана қоймай, сонымен қатар онымен және онымен ойлап, сезіне аламыз. Физикалық күйлер тек танымның әсері ғана емес, сонымен қатар оның себебі де. Тепе-теңдік маңызды сезім болып табылады және ол таным, қабылдау, жүзеге асыру, вегетативті жүйке жүйесі, эстетика, өнер және білім беру сияқты басқа да көптеген салалармен өзара байланысты» [2]. Бұл таңғажайып жаңалықтарды актерлер әлі толық игермеген және түсінбеген болуы мүмкін, бірақ бәрі өз уақытында...

Қабылдауды зерттеу әрқашан адамның жеке басымен байланысты. Психофизиологиялық тұрғыдан алғанда, қабылдауды біз қоршаған ортамен кейінгі өзара әрекеттесу үшін қажетті сенсорлық ақпаратты қабылдайтын, түсіндіретін және, демек, оған жауап беретін белгілі бір психикалық механизм ретінде анықтауға болады.

Жоғарыда айтылғандарды адами қарым-қатынас саласына экстраполяциялай отырып, адамдардың мінез-құлқын қабылдау үшін олардың қоршаған әлеммен қарым-қатынасы туралы ақпаратты қамтитын сигналдарды (вербальды және вербальды емес) түсіндіру қажет екенін көруге болады [3].

Сыртқы ортадағы әлеуметтік мақсаттар мен контекстік тітіркендіргіштерді қабылдау қабылдау аппараты арқылы психологиялық тұрғыдан маңызды көріністерге айналатын сигналдарды (есту, көру және т.б.) шығарады, олар кейіннен әлемді қабылдаудың ішкі тәжірибесін анықтайды. Мұның бәрі өз кезегінде жақын қоршаған ортамен өзара әрекеттесудің мақсаттары мен мүмкіндіктері туралы нақты білімге негіз болады.

Психологтардың бақылаулары адам затты мүмкіндігінше анық қабылдағысы келгенде, саналы түрде оған назар аударатынын растайды. Құбылысты егжей-тегжейлі қабылдаудың кез келген процесі оның құрамдас бөліктерінің біріне қарапайым назар аударудан басталады деп айтуға болады.

Шығармашылықтағы, әсіресе актерлік шеберліктегі қабылдаудың рөлі одан да маңызды. Білім беру элементі ретіндегі зейін актерлік дайындықтың басында толық дамиды. Мысалы, осы диссертацияның авторы зерттеген Германияда әр сабақтың басында

актерлерге зейіннің жеке механизмдерін белсендіруге көмектесу үшін қарапайым жаттығулар қолданылады. Атап айтқанда, актерлер дене зейінінің механизмін дамыту үшін әртүрлі жаттығуларды қолданады, бұл толық релаксацияға ықпал етеді. Босаңсыған, кернеусіз дене қабылдау процесіндегі ең маңызды сезім мүшесіне айналатыны белгілі [4]. Мұндай жаттығулар актерлерге дене зейінінің жеке механизмдерін және, демек, дене қабылдау механизмін белсендіруге көмектеседі.

Қабылдауды дамытудың негізгі педагогикалық әдістері

1. Бақылау әдісі

Бақылау – актерлік педагогиканың іргелі әдістерінің бірі. Бұл әдіс студенттердің күнделікті өмірдегі адамдардың мінез-құлқын, қимыл-қозғалысын, сөйлеу мәнерін саналы түрде бақылауына негізделеді. Педагогтар студенттерге нақты тапсырмалар береді: белгілі бір әлеуметтік типті, эмоциялық күйді немесе психологиялық жағдайды бақылау. Бұл әдіс актердің көркемдік қабылдауын тереңдетіп, сахналық бейнені сенімді жасауына ықпал етеді.

2. Сенсорлық жаттығулар әдісі

Сезім мүшелерін дамытуға бағытталған жаттығулар актердің қабылдау аясын кеңейтеді. Көру, есту, сипап сезу, иіс және дәм арқылы әсер алу жаттығулары актердің назарын шоғырландыруға және ұсақ детальдарды сезінуге үйретеді. Мысалы, көзді жұмып дыбыстарды ажырату, қараңғы кеңістікте қозғалу немесе затты тек сипап сезу арқылы сипаттау жаттығулары кеңінен қолданылады.

3. Зейінді шоғырландыру әдісі

Қабылдаудың сапасы актердің зейініне тәуелді. Сондықтан педагогикалық процесте зейінді дамытуға арналған арнайы тапсырмалар маңызды орын алады. Бұл әдіс актерді сыртқы алаңдатушы факторларға қарамастан серіктесіне немесе сахналық әрекетке толық назар аударуға үйретеді. Зейінді шоғырландыру жаттығулары актердің сахнадағы тұрақтылығын арттырады.

4. Импровизация әдісі

Импровизация актердің қабылдау қабілетін табиғи түрде дамытатын тиімді әдіс болып табылады. Алдын ала дайындалмаған сахналық жағдайларда актер серіктесінің әрекетін, интонациясын және эмоционалдық күйін жедел қабылдап, соған сәйкес жауап беруі тиіс. Бұл әдіс қабылдаудың жеделдігін, икемділігін және сахналық сергектікті қалыптастырады.

5. Серіктеспен өзара әрекеттесу әдісі

Актерлік өнер – ұжымдық өнер. Сондықтан серіктеспен қарым-қатынас қабылдауды дамытудың маңызды факторы болып саналады. Педагогтар студенттерді сахнада «тыңдауға» және «көруге» үйретеді. Диалогтық жаттығулар, этюдтер және сахналық көріністер арқылы актер серіктесінің ішкі күйін сезінуге, оған психологиялық тұрғыда жауап беруге дағдыланады.

Қабылдауды дамыту процесінде педагогтың рөлі ерекше. Ол студенттің табиғи сезімталдығын қолдап, шығармашылық қауіпсіз орта қалыптастыруы тиіс. Педагог студенттің жеке ерекшеліктерін ескере отырып, әдістерді жүйелі және кезең-кезеңімен қолданған жағдайда ғана оң нәтиже береді [5].

Актерлерді оқыту процесінде қабылдауды дамыту – кәсіби шеберліктің негізін қалаушы маңызды бағыт. Бақылау, сенсорлық жаттығулар, зейінді шоғырландыру, импровизация және серіктеспен өзара әрекеттесу әдістері актердің шығармашылық мүмкіндіктерін кеңейтіп, сахнадағы шынайылығын арттырады. Бұл әдістерді мақсатты әрі жүйелі қолдану актер тұлғасының жан-жақты қалыптасуына ықпал етеді.

Әдебиеттер

1. Альшиц Ю. Л. 45 вопросов к роли. - Российский университет театрального искусства - ГИТИС, 2015. - 240 с.
2. Аристотель. Этика. Эстетика. Поэтика. - Минск: Харвест, 2011. - 1280 с.
3. Варга фон Кибед М., Шпаррер И. Сосем наоборот: Работа с тетралеммой и другие базовые формы системных структурных расстановок. - Институт консультирования и системных решений, 2014. - 256 с.
4. Бармак А.А. Поэма о топоре. Алексей Попов - человек на все времена. М.: Российский институт театрального искусства - ГИТИС, 2018. - 269 с.
5. Станиславский К.С. Искусство представления: Классические этюды актерского тренинга. - СПб.: Азбука, Азбука-Аттикус, 2012. - 192 с.

ДАУЫС ТЕХНИКАСЫНЫҢ НЕГІЗІ РЕТІНДЕ ДАУЫСТЫ ЖАТТЫҚТЫРУДЫҢ РЕЗОНАНСТЫҚ ӘДІСІ. ТЕОРИЯЛЫҚ АСПЕКТІЛЕР

Ортқали С. – магистрант, Болысбаев Д.С. – фил.ғ.к., профессор, Маханбетова
Н.Ә. – магистр оқытушы

М.Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университеті, Шымкент, Қазақстан
miss_naza@mail.ru

Аннотация

Дауыс – адам болмысының ажырамас бөлігі әрі кәсіби қызметтің маңызды құралы. Әсіресе әншілер, актерлер, дикторлар мен педагогтар үшін дауыс техникасын дұрыс меңгеру – кәсіби шеберліктің негізі. Осы тұрғыда дауысты жаттықтырудың тиімді әдістерінің бірі ретінде резонанстық әдіс кеңінен қолданылады. Бұл мақалада резонанстық әдістің теориялық негіздері, физиологиялық алғышарттары және дауыс техникасындағы орны қарастырылады.

Кілттік сөздер: дауыс техникасы, резонанстық әдіс, дауысты жаттықтыру, резонанс, дауыс аппараты, вокалдық педагогика, тыныс алу, тембр, артикуляция, дыбыс шығару.

Кіріспе

Резонанс теориясының практикалық рөлі.

Резонанс – дыбыс тербелістерінің белгілі бір кеңістікте күшейіп, толыққанды естілу құбылысы. Дауыс аппараты жүйесінде резонаторлар ретінде ауыз қуысы, мұрын қуысы, жұтқыншақ, кеуде қуысы және бас сүйек қуыстары қызмет атқарады. Дыбыс желбезектерінде пайда болған бастапқы дыбыс осы резонаторлар арқылы өтіп, тембрлік байлыққа, күшке және тұрақтылыққа ие болады.

Резонанстық әдістің басты мақсаты – дыбысты күштемей, табиғи резонаторларды тиімді пайдалану арқылы дауыстың еркін әрі сапалы шығуын қамтамасыз ету.

«Резонанстық ән айту» немесе басқаша айтқанда «ән айтудың резонанстық теориясы» термині - В.П. Морозов 1990 жылдардың басында Мәскеу мемлекеттік Чайковский атындағы консерваторияда вокалистер мен музыкатанушыларға дәріс оқыған кезде ғылыми айналымға және лексиконға алғаш рет енгізген жаңа ұғым (Морозов, 1995, 1996).

Ән айтудың резонанстық теориясы әдісінің негізін қалаушы және негізін қалаушы орыс педагогы, психолог, биология ғылымдарының докторы, профессор Владимир Петрович Морозов, ән айту психофизиологиясы, биоакустика және музыкалық өнер тарихы саласындағы маман болып саналады [1].

Вокал педагогикасы бойынша барлық еңбектерді мұқият зерттеу тіпті ежелгі итальяндық вокал мұғалімдерінің де бас сүйектерінің, бас сүйегінің күмбезінің, маңдай сүйегінің және бет сүйектерінің ерекше тербелістеріне назар аударғанын көрсетеді. Міне, осылайша «маскаға ән айту» ұғымы пайда болды (баута - жоғарғы бет сүйектерінің, ең алдымен бет сүйектері мен маңдай сүйегінің пішінін имитациялайтын венециялық карнавал маскасы). Көптеген қазіргі заманғы мұғалімдер «ән маскасы» ұғымының шығу тегін ұмытып кеткен немесе білмейді, сондықтан бұл туралы студенттермен талқылаған кезде олар «маскаға ән айту» ұғымын түсіндіргенде қателесіп жоғарғы жақ синустары мен мұрын қуысын көрсетеді.

Вокал педагогикасы дамыған сайын, барлық дерлік ән шеберлері ән айту шеберлігін жаттықтырудың негізі екі ұғым - резонанс және тыныс алу болуы керек деген қорытындыға келді. Тек сонда ғана дыбысты күштеп жіберуден және дауыс аппаратының шамадан тыс жүктелуінен аулақ болуға болады. Әншінің резонанстық қасиеттерінің осы физиологиялық

компоненттерін пайдалану арқылы оның табиғи ән айту қабілеттерін толық пайдалануға болады. Тек сонда ғана дауыс аппаратынан - дауыс байламдарынан, көмейден, шырышты қабықтардан және жұтқыншақтың жұмсақ тіндерінен тікелей қосымша физикалық жүктемені жеңілдетуге болады.

Әдістің айрықша ерекшелігі - адам денесінің резонаторларының белсенді жұмысын көмей мен тыныс алу жүйесінің жұмысымен үйлестіруге кешенді тәсіл.

Бұрын әртүрлі елдердегі әртүрлі ән мектептеріндегі вокал мұғалімдері ән айту дағдыларын дамыту үшін әртүрлі тыныс алу әдістерін қолданған болса, резонанстық ән айту теориясы жаңадан бастаған әншімен жұмыс істеудің жалғыз дұрыс әдісі тек «диафрагмалық тыныс алу» (іш, төменгі, кеуде) екенін дәлелдеді, себебі тек осы тыныс алу әдісі ғана адам ағзасындағы барлық резонаторлардың толық әлеуетіне жетуіне мүмкіндік береді және көмей бұлшықеттерінің дұрыс жұмыс істеуіне ықпал етеді [2].

Ән айтудың резонанстық теориясындағы тағы бір маңызды фактор - бұл ғылыми теория көрнекті кәсіби әншілердің тәжірибесінен туындап, олардың бүкіл өмірі мен еңбегімен сынақтан өткізу, яғни вокалдық жаттығулардағы резонанстық әдістердің теориясы мен практикалық қолданылуын жетілдіру арқылы расталды. Резонанстық ән айту теориясы ән айту өнеріндегі резонанстың рөлі туралы олқылықтар мен жеткіліксіз ғылыми білімді толтырды және вокалдық аппараттың әртүрлі бөліктерінің ән айтудағы рөлі туралы түсініспеушіліктерді жойды.

Резонанс - пайдалы немесе зиянды болуы мүмкін физикалық құбылыс. Біз бәріміз резонанстың жойқын күші (сарбаздардың көпірден өтіп бара жатқан мысалын еске түсіріңіз) және оның пайдасы туралы білеміз - барлық радиолардың, теледидарлардың және музыкалық аспаптардың жұмысы электромагниттік тербелістер құбылысына, яғни резонансқа негізделген.

Үрмелі аспаптардың дыбыс аппаратына ұқсас резонанстық қасиеттері бар. Үрмелі аспаптардың резонаторы - әртүрлі материалдардан (мыс және ағаш) жасалған корпусы. Ол әртүрлі жиіліктер мен амплитудалардың обертондарын жасау арқылы аспапқа ерекше тембр береді.

Ішекті музыкалық аспаптарда резонанс та осындай маңызды рөл атқарады және резонанс жасайтын дененің материалы мен көлеміне де байланысты: мысалы, төменгі ноталарға арналған фортепиано ішектері жоғары ноталарға арналған ішектерге қарағанда қалыңырақ. Табиғатта музыкалық аспаптардың резонанстық қасиеттері мен әртүрлі жануарлардың дауыс аппараттарының құрылымы арасында айтарлықтай ұқсастықтар бар [3].

Дыбыс шығарудың миоэластикалық теориясын қоса алғанда, бұрынғы барлық теориялар дауыс байламдарына жіберілетін ауа ағыны туралы айтқан. Резонанстық ән айту теориясында біз тыныс алуды ауа ағыны ретінде емес, дыбыс толқыны ретінде айтамыз.

Әлемдік опера сахнасының көптеген солистері, вокалистері және шеберлері тәжірибелері арқылы ән айтуда тек «дыбыс түрлендірілген» тыныс алу маңызды деген қорытындыға келді. Басқаша айтқанда, адамның тыныс алу жүйесі ән айтуда резонатор ретінде пайдаланылуы керек. Вокал шеберлерінің көзқарасы бойынша, әншінің тынысы дыбыс толқындарының резонанстық ағыны болып табылады.

Осылайша, эмпирикалық түрде дамыған резонанстық ән айту теориясы ғасырлар бойы жинақталған вокалдық педагогика тәжірибесін қорытындылайды және дауысты дамытуда вокалдық тұтастық принципін қолдану қажеттілігін көрсетеді. Бұл тұтастыққа не кіреді?

Ең алдымен, бұл дыбыс шығарудың физиологиялық процестері мен тыныс алу бұлшықеттерінің, көмей бұлшықеттерінің және дененің бүкіл резонанстық жүйесінің жұмысы арасындағы тығыз өзара әрекеттесу. Сондай-ақ, жеке дауыс тембрін дамыту үшін эмоционалды тәжірибелер мен бейнелерді, сондай-ақ орындаушының өзіндік психофизикалық ерекшеліктерін пайдалану қажет.

Жоғарғы резонаторларды дұрыс пайдаланбау дауыстың ескіруіне, дыбыстың күңгірт және баяу шығуына, дыбыс шығарудың шамадан тыс кернеуіне әкеледі. Ән айту кезінде төменгі резонаторларды ішінара қолданбау да дауысқа зиянды - ол дөрекі, сызылған және қатал болады [4].

Дауыс резонаторларының эстетикалық қызметі - «тамақ» тембрін жою арқылы, яғни дауыс аппаратына механикалық қысымды жою арқылы ән айту дауысына жағымды тембр беру. Жоғарғы формалы резонаторларды (резонаторлардың жоғарғы бөлігі) дұрыс пайдалану өкпеден дауыс байламдарына жеткізілетін ауаның өткір соққыларын тегістейді, ауа ағынын жұмсақ дыбыс тербелістеріне айналдырады. Резонаторлар ішек импульстарының спектрін өзгертуге арналған; яғни олар обертоңдарды күшейтеді, монотонды дыбысты жақсартады. Төменгі формалы резонаторларды пайдалану дауысқа жұмсақтық, барқыттай және көлемді сапа береді.

Әлемдік опера сахнасының көптеген солистері, вокалистері және шеберлері тәжірибелері арқылы ән айтуда тек «дыбыс түрлендірілген» тыныс алу маңызды деген қорытындыға келді. Басқаша айтқанда, адамның тыныс алу жүйесі ән айтуда резонатор ретінде пайдаланылуы керек. Вокал шеберлерінің көзқарасы бойынша, әншінің тынысы дыбыс толқындарының резонанстық ағыны болып табылады.

Әдебиеттер

1. Агин, М.С. Развитие вокальной техники / М.С. Агин // Голос и речь. – 2010. – № 2. – Б. 29-37.
2. Аникеева, З.И. Современные методы диагностики и комплексного лечения заболеваний респираторного тракта у профессионалов голоса в амбулаторных условиях / З.И. Аникеева. – М.: Издательская группа «Граница», 2011. – 416 б.
3. Морозов, В.П. Невербальная коммуникация: экспериментально психологические исследования / В.П. Морозов. – М., 2011. – 526 б.
4. Chapman J. L. Singing and Teaching Singing: A Holistic Approach to Classical Voice. – San Diego: Plural Pub Inc, 2011. – 368p.

ИНТЕРЬЕР ДИЗАЙНЫНА СӘНДІК ЖӘНЕ ҚОЛДАНБАЛЫ ӨНЕРДІ БІРІКТІРУ ТҰЖЫРЫМДАМАСЫ РЕТІНДЕГІ ИНТЕРЬЕР НЫСАНЫ

Ағаділова Ж.М. – аға оқытушы, Сүлейменова Ж.О. – магистр оқытушы

М.Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университеті, Шымкент, Қазақстан
zhado.2027@mail.ru

Аннотация

Бұл зерттеудің тақырыбы - интерьер дизайн. Автор сәндік және қолданбалы өнер мен тұрғын үй және қоғамдық кеңістіктердің интерьер дизайны арасындағы байланысты егжей-тегжейлі қарастырады. Қазіргі заманғы интерьер дизайнындағы кең таралған үрдіске ерекше назар аударылады, бұл қолданылатын академиялық дизайн стиліне қарамастан кеңістіктің жалпы стилін анықтайтын сәндік және қолданбалы өнер заттарын пайдаланып интерьер кеңістіктерін түрлендіру болып табылады. Автор осы тақырыптың аспектілерін егжей-тегжейлі қарастырады, мысалы, дизайнерлік туындының жобаның эксклюзивтілігіне әсері, кеңістік үшін арнайы жасалған немесе кеңістіктің ерекшеліктері мен мақсатына негізделген маман мұқият таңдаған сәндік және қолданбалы өнер затын енгізу арқылы типтік интерьерді жекешелендіру және жобаны стандарттан тапсырыс бойынша жасалғанға түрлендіру.

Кілттік сөздер: сәндік және қолданбалы өнер, дизайн, интерьер, дизайн жобасы, өнер нысаны, түпнұсқа жұмыс, жиһаз, шам, қолдан жасалған бұйым.

Кіріспе

Сәндік-қолданбалы өнер – бұл қандай да бір жолмен утилитарлық, эстетикалық және көркемдік функцияларды біріктіретін өнімдер жасауға бағытталған кәсіби және әуесқойлық шығармашылық қызметтің көптеген түрлерін қамтитын көркем шығармашылық түрі. Бұл жиынтық термин шартты түрде өнердің екі кең түрін қамтиды: сәндік және қолданбалы. Кейде бұл кең сала дизайнмен бірге заттық өнер деп аталады. Сәндік-қолданбалы өнер туындылары практикалық, сондықтан қолданбалы қолданысқа ие болуы мүмкін немесе сөздің кең мағынасында әшекей ретінде қызмет ете алады, осылайша сәндік өнерді құрайды. Бірінші жағдайда, негізгі ұғым - пайдалылық немесе утилитарлық функция; екіншісінде - әшекейлеу. Осылайша, сәндік-қолданбалы өнер, сәулет және дизайнмен қатар, бифункционалды өнер туындысына жатады [1].

Шын мәнінде, сәндік-қолданбалы өнер тек безендіруге ғана емес, сонымен қатар күнделікті қолдануға бағытталған адам шығармашылығын білдіреді. Оның көркемдік емес, эстетикалық сипаты бар. Сәндік-қолданбалы өнер интерьер дизайны тұжырымдамасымен органикалық түрде біріктірілген, ал эстетикалық функция мен бейнелеу басымдық болып табылады [2]. Сондықтан, тұрғын үй және қоғамдық кеңістіктердің интерьер дизайнына қолдан жасалған заттар мен бұйымдарды біріктіру дизайн мен бифункционалды өнерді дамытудың дұрыс бағыты болып табылады. Қазіргі уақытта сәндік-қолданбалы өнердің заттары мен әдістерін қолдана отырып, интерьер кеңістіктерін жасау үрдісі кеңінен қабылдануда. Осы үрдісті жан-жақты зерттеу арқылы бұл мақалада заттарды интерьерге біріктірудің негізгі қағидалары тұжырымдалған және интерьерге белгілі бір дизайн стилін беру үшін қолданылатын «интерьердегі заттар» тұжырымдамасы әзірленген.

«Қазіргі әлемдегі интерьер дизайны кеңістікте жайлы өмір сүруді қамтамасыз етуге қызмет ететін бірқатар ерекшеліктердің негізінде құрылған» [3]. Интерьердің мақсаты әртүрлі болуы мүмкін, және бұл оның стилі мен дизайнын анықтайды. Тұрғын үй кеңістігіне келгенде, басты мақсат - жайлылық пен жайлылықты қамтамасыз ету. Көбінесе,

мұндай интерьер дизайнында жеке тұлғаның ерекшеліктері көрініс табуы керек. Клиенттің қалауына сүйене отырып, дизайнер белгілі бір жоба стилін таңдайды. Дегенмен, академиялық дизайн стилін дұрыс таңдау ешқашан жекелікті сіңіре алмайды және көбінесе біркелкілікке әкеледі. Сонымен қатар, мұндай жоба стилін жүзеге асыру стандартталған өнімдерді таңдаумен шектеледі, атап айтқанда: жиһаз, әрлеу материалдары, декор және тоқыма бұйымдары. Кеңістіктің мұндай деперсонализациясын көптеген жылдар бойы байқауға болады. Түстердегі, материалдардағы және стильдердегі сән өзгереді. Барлық интерьерлер осы ерекше сәнге бейімделген. Кеңістіктер бірдей, қызықсыз және скучно болады. Зерттеулер мен бақылаулар көрсеткендей, мұндай стандартты жобаларға түпнұсқа сәндік және қолданбалы өнерді енгізу интерьерді айтарлықтай жандандырып, оған жекелік сыйлай алады. Бұл қолмен жасалған жұмыс, әдетте бір реттік, интерьерді ерекше және қайталанбас етеді. Академиялық тұрғыдан дұрыс интерьер дизайнының түпнұсқа өнермен үйлесуі - қазіргі заманғы өнердегі инновациялық үрдіс. Мысалы, типтік балабақшаның немесе клиниканың балалар бөлімінің дизайнын ерекше, жеке ерекшелікпен үйлестіру үшін түпнұсқа қабырға суреттері, фрескалар және сәндік панельдер қолданылады. Тек тәжірибелі суретші ғана стильді, түстерді және өлшемдерді таңдай алады. Мұндай жобаны өнеркәсіптік жолмен жасалған картиналар мен басқа да интерьер заттарын пайдаланып жобалау мүмкін емес.

Сәндік-қолданбалы өнердің басты ерекшелігі, мольберттік және жаппай өндірілген формалардан (кескіндеме, графика, мүсін) айырмашылығы, оның туындыларының айналадағы заттық-кеңістіктік ортамен, қарапайым адамдардың күнделікті өмірдегі қажеттіліктерімен органикалық байланысы болып табылады, ал мұражайлардағы сұлулықты ойлау емес.

Әртүрлі техникаларды, әдістерді, материалдарды және техникалық тәсілдерді қолдануға негізделген сәндік-қолданбалы өнердің көптеген түрлері бар, олардың көпшілігі ғасырлар бойы халықтық және кәсіби көркем шығармашылығында жетілдірілген. Осылайша, ою тасты, ағашты және сүйекті өңдеуде қолданылады: тас ою, сүйек ою, ағаш ою. Маталармен жұмыс істеуде: тоқу, тоқу, тігу, жамау, кілем тоқу, шілтер, аппликация, батик және тағы басқалар. Шыны жасауда: үрлеу, тегістеу, гравюра, бояу. Металлда: балғамен соғу, гравюра, соғу [4]. Дегенмен, өнер кеңістігінің әртүрлі сипаттамаларына байланысты сәндік-қолданбалы өнер нысандарының барлық түрлері интерьер дизайнында қолдануға жарамды емес. Интерьердегі заттың ұсынылған тұжырымдамасы интерьер дизайнында сәндік-қолданбалы өнер нысанының немесе нысанының бірнеше түрінде ғана болуын білдіреді.

Өнер нысаны - интерьерді безендірудің бір түрі ретінде қолданылатын ерекше сәндік-қолданбалы өнер туындысы. Өнер нысаны - эмоционалды реакция тудыруға арналған өнер туындысы. Оның монументалды құрылымы болуы және үлкен болуы мүмкін, бұл оны интерьерді біріктіруге жарамсыз етеді. Интерьер дизайнына көлемді және кеңістіктік өнер нысандары, шағын композициялар, шағын мүсіндер, шағын көлемді мүсіндер, қабырғаға арналған сәндік панельдер және басқа да сәндік-қолданбалы өнер туындылары, сондай-ақ суретшінің шығармашылық көзқарасын жеткізетін әртүрлі әдістер мен материалдарды пайдаланып жасалған ресми бұйымдар жарамды. Қазіргі заманғы өнер нысандарының дамуына ежелгі өнер мен қолөнерді белсенді түрде жаңарту процестері мен технологиялары айтарлықтай әсер етеді. Бүгінгі таңда көркем металл және ағаш өңдеу, кескіндеме және эмаль кеңінен қолданылады. Дегенмен, интерьер дизайнына сәндік-қолданбалы өнердің ерекше туындыларын енгізу көрінгендей қарапайым емес екенін атап өткен жөн. Өнер нысанын ойланбаған таңдау қажетті нәтиже бермейді. Шығарма, ең алдымен, кеңістіктің мақсатына, оның түс схемасына, стиліне, жиһазына және жарықтандыруына сәйкес келуі керек. Шығарманы таңдау және өндіру көбінесе интерьер дизайны жобасының негізгі бағыты анықталғаннан кейін жүзеге асырылады.

Біз нейрондық желілер мен инновациялық технологиялардың қарқынды дамып келе жатқан дәуірінде өмір сүріп жатырмыз. Әртүрлі дизайн мәселелерін шешуге және

модельдеуге тәсілдер тез өзгеріп жатыр. Дегенмен, әр адам интерьер дизайнныңдағы әрлеу материалдарына әртүрлі қарайды, бұл кеңістіктік ортаға әртүрлі көзқарастар мен тәсілдермен түсіндіріледі. Адамның кеңістіктің қасиеттерін қабылдауы онымен визуалды өзара әрекеттесу арқылы ғана емес, сонымен қатар денедегі барлық басқа рецепторлардың қатысуымен де қалыптасады. Адамдар қоршаған әлемдегі заттарды тек визуалды түрде ғана емес, сонымен қатар тактильді түрде де қабылдайтындықтан, материалдың текстурасы мен табиғилығы өнімде маңызды рөл атқарады. Материалдарды ойластырылған синтездеу заттарды қабылдауда үйлесімді. Өнер нысанының көркемдік тұжырымдамасын жақсарту үшін тек рационалдылық пен сұлулықты ғана емес, сонымен қатар материалдарды да біріктіре білу қажет. Ең қызықты туындылар - тегіс және кедір-бұдыр, жылтыр және күңгірт текстураларды біріктіретін, материалдың сипаттамалық ерекшеліктері мен қасиеттерін ашуға көмектесетін туындылар.

Әдебиеттер

1. Власов В. Г. Основы теории и истории декоративно-прикладного искусства: Учебно методическое пособие. [Текст] / Власов В.Г. — СПб: Издательство Санкт Петербургского государственного университета, 2012 — с.11-14 с.
2. Герасимова, А. А., Гаврицков, С. А., Розенцвейг, Б. Л. Использование арт-объектов в технике художественного эмалирования при декорировании интерьера [Текст] / А. А. Герасимова, С. А. Гаврицков, Б. Л. Розенцвейг // Культура и искусство. — 2019. — № 5. — С. 8-19.
3. Смирнова, М. А., Маслов, М. М. Современные тенденции в проектировании интерьера квартир для творческих людей [Текст] / М. А. Смирнова, М. М. Маслов // Бизнес и дизайн ревю. — 2020. — № 4 (20). — С. 9.
4. Маъруфов Ф. О Стиль мебели в современных квартирах [Текст] / Маъруфов Ф. О // Academy. — 2021. — № 1. — С. 69-73.

Оспанов Баймұрат Ермағанбетұлы

п.ғ.к., өнертану доценті, профессор, ҚРСО және ҚРДО мүшесі,

*Астана халықаралық университетінің профессоры,
ҚР Жоғарғы Білім беру ісінің құрметті қызметкері,
ҚР Мәдениет саласының үздігі,
ҚР Құрмет орденінің иегері*

ӨНЕР МЕН ӨНЕГЕНІ ҮЙЛЕСТІРГЕН

КӘДІМГІ – МЕДЕУБЕК ЖҰМАТАЙҰЛЫ ТӘНІРБЕРГЕНОВ

Өнер – өмір құбылыстарын қаз-қалпында алмай, өзгертіп, түрлендіріп, адамның жан дүниесін жаңаша тұрғыдан жаңартып көрсететін өнер адамының ішкі сезімі, эстетикалық талғамы, өміршең өнегесі.

Өнеге – өнер адамының еселі еңбегінің жемісі, кәсіби шеберлігінің жеңісі, өзге адамдарға көрсеткен адамгершілік-парасаттылығы, игі жақсылығы мен ізгі қайырымдылығы.

Бүгінгі өмірде өнер мен өнегені үйлестірген еліміздің ер азаматы, өз ісінің нағыз майталман маманы, өз ісінің хас шебері, ұлағатты ұстаз-ғалым – Медеубек Жұматайұлының өнер саласында биік белестерді бағындырып, өнерді өрге тартып, өнегесін елге танытқан игі істері, атқарған ерен еңбектері қаншама десеңізші?

Алдымен әр адамның өмірден өз орнын тапқаны – майталман маман иесі болғаны. Бұл дәлелді аксиома. Әрі қарай дәлелдеуді қажет етпейтін ақиқат Абайдың «... Сен де – бір кірпіш дүниеге, Кетігін тап та, бар, қалан!» - ақыл сөзімен айғақталады.

Бүгінгі айтар сөздің төркінінде – педагогика ғылымдарының докторы, профессор, Қазақстан Педагогика Ғылымдары Академиясының академигі, Қазақстан Көркем Академиясы Түркістан ұйымының академигі, Қазақстан Дизайнерлер одағының мүшесі – Медеубек Жұматайұлы Тәнірбергеновтің өмірден де, өнерден де өз орнын тауып, бүгінде асқарлы 60 жасқа толған өнегелі өмірі туралы сыр шертіледі.

Өмірде өз орнын тауып, өнердің өр жолын таңдаған Медеубек Жұматайұлы өнер адамдарының ортасында менің тегім – «өнер», ал руым – «худграф» - деп, көңілімізді көкке көтеріп, жүзімізге жылулық сыйлайтын. Бұл Медеубек Жұматайұлының өнердегі өр рухының биіктігін, өмірдегі дара тұлғасының өнегесін көрсететін.

Бүгінде 60 жастың асқарлы шыңына шыққан ғалым Медеубек Жұматайұлы өз өмірінде 4 бағытты ұстанып, өнер саласында үлкен іс атқарған ғалым. Біріншіден, ұлағатты ұстаздық жолы, екіншіден, өнер саласындағы ғылыми-зерттеу еңбектері, үшіншіден, университеттегі абройлы қызметтері, төртіншіден, өнер ғылымындағы ғалым шәкірттері. Осындай төрт бағыттағы еселі еңбектерімен елге танылған – Медеубек Жұматайұлы қазақ өнерінің өрістеуіне жол ашқан азамат.

Медеубек Жұматайұлы ұстаз жолын таңдап, 1983-1990 жылдары М.Әуезов атындағы Шымкент педагогикалық институтында Көркем сурет және графика факультетінің «Сурет, сызу және еңбек» мамандығының мұғалімі біліктілігін алды. Ұстаздық қызметте 1990-1991 жылы Оңтүстік Қазақстан облысының Келес ауданына қарасты «Большевик» орта мектебінде сурет, сызу және еңбек пәні мұғалімі болып жұмыс атқарды. Бұл Медеубек Жұматайұлының «Сурет, сызу және еңбек» мамандығындағы ең алғашқы ұстаздық жолы

болатын. Одан бергі уақытта өнерге өзіндік қолтаңбасымен қарыштай қадам басып, 1991-1995 жылы Қ.А.Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университетінің Шымкент педагогикалық институтында «Көркем сурет және графика» факультетінің «Сурет» кафедрасында оқытушы қызметінде болды. Өнер саласын жоғары оқу орнында өркендету жолында 1995-2005 жылдары М.Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік университетінің «Сурет және Кескіндеме» кафедрасының аға оқытушысы, кейінірек доцент қызметінде болып, 2005-2012 оқу жылдары М.О.Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік университетінің «Бейнелеу өнері және сызу» кафедрасының меңгерушісі қызметін атқарды».

Бейнелеу өнерінің мақтанышы Медеубек Жұматайұлы өзінің өнегелі де өміршен еңбектерімен өнер саласындағы жаңа ұрпаққа рухани азық беріп, 2012-2013 оқу жылдары Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық институтының шақыртуымен «Академиялық ұтқырлық және ХБ орталығының» басшысы, 2014 жылы «Кәсіптік оқыту және бейнелеу өнері» кафедрасының меңгеруші, 2015 жылы «Жаңа технология және өнер» ғылыми мектебінің директоры, 2017 жылдан «Кәсіптік-Шығармашылық» факультетінің деканы қызметтерін абыроймен атқарып, ел еншісіне көптеген еңбектерін сіңіріп, тер төккен азамат. Медеубек Жұматайұлы өнер саласындағы ұлттық құндылықтарды ұрпаққа мирас ету жолында оқытушылық қызметпен бірге басшылық қызметтерді қатар алды.

Медеубек Жұматайұлы жас буынға өнердің өзіндік мәні мен маңызын терең түсіндіру жолында әрбір суретке – тіл бітіріп, үн қатқызып, «қылқалам шеберінің салған суреті әлдебір образды ашып, шынайы бейнені көрсете білуі тиіс» - деп, өзінің өмірлік ұстанымын, көрген-білгенін, ойға түйгенін шәкірттеріне суреттерді сөйлету арқылы жеткізген азамат. Міне, ұстаздық шеберлік деп осыны айтуға болады! Медеубек Жұматайұлы 2020-2021 оқу жылдары Қ.А.Ясауи атындағы Халықаралық Қазақ-Түрік университетінің профессоры атағын алып, 25 мамыр 2021 жылдан бастап М.Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университетінде Мәдениет және өнер факультетінің деканы қызметін аброймен атқарып келеді.

Сурет өнері түсіндіруді қажет етпейтін, тек «көзбен көріп, ішпен білетін» өнердің бір түрі екені белгілі. Қылқалам шеберлерінің өнерін әр адам өзінің дүниетанымымен қабылдап, ой-пайымдарымен түсінуге тиіс. Тарихы тереңде жатқан қылқалам шеберлерінің өнер түрі еліміз егемен алғаннан бастап кеңінен өріс алып, өнертану ғылымда жақсы дамығаны белгілі». Тәуелсіздік тұсында Медеубек Жұматайұлының ғылым саласындағы ең сәтті жылдары 2004-2010 жылдар болды. Қазақстанның кәсіби сурет әлемі мен бейнелеу өнерінде өзіндік қолтаңбасымен қарыштай қадам басып, ғылыми еңбектерінде бейнелеу өнерінің негізгі қағидаларын, халық даналығын, салт-дәстүр мен әдеп-ғұрыптарын жан-жақты қарастырып, 2004 жылы 13.00.02 – Оқыту және тәрбиелеу теориясы мен әдістемесі (бастауыш, орта және жоғары білім беру жүйесіндегі бейнелеу өнері) мамандығы бойынша педагогика ғылымдарының кандидаты ғылыми дәрежесін, 2010 жылы 13.00.02 – Оқыту және тәрбиелеу теориясы мен әдістемесі (бастауыш, орта және жоғары білім беру жүйесіндегі бейнелеу өнері) мамандығы бойынша диссертациялық еңбектерін сәтті қорғап педагогика ғылымдарының докторы ғылыми дәрежесін алды. 2006 жылдан педагогика саласы бойынша «Доцент» (қауымдастырылған профессор) атағына ие болды.

Медеубек Жұматайұлының шығармашылығы, бір қарағанда, қарапайым болып көрінуі мүмкін, ал тереңіне бойлап, әрбір салған портреттерінің бояуына мән берсеңіз, нағыз қылқалам шебері екенін іштей мойындайсыз. Сурет өнерінің ғажайып үлгісін, дара болмысын танытқан Медеубек Жұматайұлы шеберліктің шыңына шығып, талмай ізденіп, бейнелеу өнерінің дизайн саласындағы орнын айқындап, 2006 жылы Қазақстан Дизайнерлер одағының мүшесі болып, 2023 жылы Қазақстан Республикасының Білім және ғылым министрлігінің 01 қараша №776 бұйрығымен «Өнер» мамандығы бойынша профессор атағын алды. 2007-2014 жылдары Қазақстан Республикасының Білім және ғылым министрлігінің «ЖОО-ның үздік оқытушысы мемлекеттік грант иегері» атанды.

Медеубек Жұматайұлының өнердің кескін-келбеттерін қыл қалам нысанасына алған 160-тан астам ғылыми-зерттеу еңбектері бүгінде өнер саласының өрістеуіне жол ашқан тың жаңалық. Атап айтқанда, 4 монографиясы, 2 оқулығы, 20 оқу құралы, 15 әдістемелік құралдары жарық көрді. Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігінің грант иегері атануына 3 оқу құралы жоғары бағаланып, бүгінде жоғары оқу орындарындағы өнер мамандығында оқытылып келеді. Ғылым саласында қазақ бейнелеу өнері мен сурет өнерінің сырын кеңінен танытуда жоғары аттестациялық комиссиясының тізіміндегі алыс-жақын шет елдердің халықаралық инпакфоктор, СКОПУС ғылыми журналында 100-ге жуық зерттеу мақалалары жарияланды. Қазақстанның ғылыми журналдарында, халықаралық, республикалық, ғылыми практикалық конференцияларының жинақ еңбектерінде танылғанын айтсақ болады. Ғалым-зерттеуші Медеубек Жұматайұлы ғылымның дара жолында қазақ өнер саласының өрістеуіне қосқан үлесімен 2015 жылы ҚР БЖҒМ Ғылым саласына қосқан еңбегі үшін «Ғылымды дамытуға сіңірген еңбегі үшін» төсбелгісін, 2016 жылы Республикалық Кеңестің шешімімен «Білімге сіңірген еңбегі үшін» төсбелгісін, 2016 жылы «ҚҰРМЕТ» қоғамдық бірлестіктің «Білім ісінің үздігі» төсбелгісін, 2017 жылы ҚР БЖҒМ «Қазақстан Республикасының білім беру ісінің құрметті қызметкері» төсбелгісін иеленіп, 2017 жылдан Қазақстан Педагогика Ғылымдар Академиясының академигі сайланды. Медеубек Жұматайұлының жетістікке жеткен өнер саласындағы ғылыми-зерттеу еңбектерінің жемісі ОҚМПИ 80 жыл мерейінің медалімен, 2018 жылы Дизайн саласындағы Евразия Дизайнерлер одағының медалімен 2019 жылы ҚР «Bilim-orkenietі» Ұлттық инновациялық ғылыми-зерттеу орталығының Білімге және ғылым саласына қосқан айрықша еңбегі үшін «Қазақстанның құрметті ұстазы - 2019» атты төсбелгісімен, 2019 жылы Абай атындағы ҚазақҰПУ, Институттың дамуына қосқан үлесі үшін «Өнер, мәдениет және спорт институтына 50 жыл» мерекелік медалімен марапатталды. 2019 жыл Қазақстан Көркем Академиясы Түркістан Ұйымының академигі болып сайланды. Медеубек Жұматайұлы кәсіби суретшіліктің қыры мен сырын шебер меңгерген майталман маман екенін 2020 жылы Қазақстан Республикасы «Bilim-orkenietі» Ұлттық инновациялық ғылыми-зерттеу орталығының Білімге және ғылым саласына дамуына қосқан айрықша еңбегі үшін Қазақстан Республикасы педагогтарының «Алтын төсбелгісі» марапаты айғақтап берді.

Өнер профессоры Медеубек Жұматайұлының университетте атқарған абройлы қызметтерін ерекше атап өтуге тұрарлық. Қызметте жүрген уақытында қазақ өнерін терең зерттеп, оны ғылыми айналымға енгізді. Медеубек Жұматайұлы ғылыми-зерттеу еңбектерінде сурет өнерінің негізгі қағидаларын анықтап, суретші шеберлігін саралап, қылқалам шеберлерінің образды ашып, шынайы бейнені бояумен көрсете білген ой-толғамдарын жан-жақты қарастырды. Қазақ бейнелеу өнерінің өрістеуіне жол ашып, қызмет жолында сурет өнерін оқу-тәрбие процесіне енгізудің ғылыми жолдарын ұсынды. Медеубек Жұматайұлы монография, оқулық, оқу құралы, әдістемелік құралдары еңбектерінде сурет өнерінің сырын анықтап, өнер ғылымында қайта жаңғыртып, суретші шеберлігінің маңызын ғылыми негізде дәлелдеді. Бейнелеу өнері дүниені байқау, бақылау, көру нәтижесінде оның көркем бейнесін өнер адамдары жасайтынын Медеубек Жұматайұлы қазақ бейнелеу өнерінің сыры да, сыны да кетпеген асыл мұраларын ұрпаққа кеңінен насихаттап келеді. Медеубек Жұматайұлының жоғары оқу орнында атқарған қызметінде өнер факультетінің студенттеріне сурет салудың әдістемелік өнерін үйреткен еселі еңбектері жетерлік.

Бүгінде қазақ өнерінің танымал тұлғасы әрі ғалым, әрі профессор, әрі суретші, әрі қазақ өнерін зерттеуші Медеубек Жұматайұлы Тәңірбергенов: «Сурет деген – сұлу өнердің сыр мен жырға толы сарқылмас көзі» – деп баға берген еді суреткер шығармашылығы туралы. Осындай өнер саласын көрегендігімен көкке көтеріп, жоғары бағалауын Медеубек Жұматайұлының ҚР Тәуелсіздігіне 20 жыл мерейі «Өз елім» - «Мой казахстан» көркемсуреттер сериясын құру көркемдік форумы ҚР Мәдениет министрлігінің 1 дәрежелі диплом иегері және «Нұр отан» Халықтық партиясының Республикалық, Облыстық,

Қалалық ұйымдарының Алғыс хат иегері атануымен айғақтай аламыз. Мұнымен бірге 2021 жылы ҚР «Bilim-orkenietі» Ұлттық инновациялық ғылыми – зерттеу орталығының Білімге және ғылым саласына дамуына қосқан айрықша еңбегі үшін ҚР педагогтарының «Қазақстанның құрметті профессоры» төсбелгісі, 2022 жылы Қазақстан Республикасы Мәдениет және спорт министрлігінің «Еңбек ардагері» медалі, 2023 жыл Әуезов университетінің 80 жылдық төсбелгісі, 2024 жыл ҚР Ғылым және жоғары білім министрлігінің «Ахмет Байтұрсынов» төсбелгісі жоғары оқу орнында атқарған еңбектерінің жемісі. Ал ҚР 2023 жылы 1 қараша №776 бұйрығымен Ғылым және жоғары білім министрлігінің «Өнер» мамандығы бойынша берілген «Профессор» атағы қылқаламмен тарихи тұлғалардан бастап, табиғаттың сұлу көріністерін картинаға айналдырған суреткерлік шеберлігінің жеңісі.

Бейнелеу өнерінде Медеубек Жұматайұлының есімі баршаға танымал десек артық айтпағанымыз. Себебі оның сан түспен әрленген туындылары түрлі деңгейдегі көрмелердің төрінде қойылып, М.Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университетінде 2021 жылы 24-26 қарашада өткен «Халықаралық педагог-суретші симпозиумы» атты жобаның авторы атанды. Алыс-жақын елдерге қазақ өнер туындыларын таныту жолында «В 2021 году награжден благодарственным письмом в VII International Arts Festival «AMERICAS TALENTS» за развитие международных связей, фестивальной культуры и искусства в стране и в мире» және «В 2021 году награжден дипломом высшей степени Евразийским союзом дизайнеров за представленные творческие работы высокого уровня в международной ретроспективной выставке» халықаралық көрмелерде қылқаламның құдіретін табысты еңбектерімен айғақтап берген. Медеубек Жұматайұлы кәсіби суретшіліктің қыры мен сырын толық меңгеріп, өнердің қайта өрлеу дәуірінен өтіп, таудай табысымен құлашты кеңге созған зор құлшынысын Қазақстан Республикасы Білім және ғылым саласындағы бақылау комитетінен, жоғары оқу орындарынан, Облыстық мәдениет басқармаларынан алған Алғыс хаттары мен дипломдарымен саралай аламыз. Сонымен қатар өнер саласындағы тұғырлы тұлғасын халықаралық «Жігер» фестиваліне, халықаралық, республикалық, облыстық шығармашылық көрмелеріне қатысып, жоғары дәрежені иеленген мақтау қағаздары мен алғыс хаттарынан, мадақ-марапаттарынан көреміз.

Бұл Медеубек Жұматайұлының жоғары оқу орындарында атқарған қызметтеріндегі қазақ өнерінің өрістеуіне жол ашып, қызмет жолында сурет өнерін оқу-тәрбие процесіне енгізу жолдарын ұсынып, қол жеткізген қомақты жетістіктері мен ел еншісіне берген еңбектері еді.

«Сурет өнерін әр адам өзінің дүниетанымымен қабылдап, өз қиялымен өрге шығарып, қылқаламның құдіретімен өмірде танытады» - деп ой түйеді Медеубек Жұматайұлы. Бүгінде бейнелеу өнерінің сара жолын саралап, дана жолын даралап, тер төккен, білімнің өрінен, ғылымның төрінен орын алып, педагогика ғылымдарының докторы, профессор атанған ғалым-зерттеуші. Бейнелеу өнерінің белгілі тұлғасы Медеубек Жұматайұлы өмірді-өнермен үндестіріп, өнерді-өмірмен тілдестіріп танытудың дара жолында ғылыми жетекшілігімен ғылым кандидаттары мен ғылым докторларын өнерге әкелген, ғылым саласында жоғары нәтижелерге қол жеткізген ғалым-ұстаз.

Абай Құнанбаев: «Ұстазсыз шәкірт – тұл, шәкіртсіз ұстаз – тұл» - деп, адам баласының кісі болып қалыптасуы көбінесе ұстазға байланысты екенін ерекше айтады. Медеубек Жұматайұлы өнерді өзі ғана игермей, соңына ізбасарларын ілестіріп, дәстүр жалғастығымен өнер саласында шәкірттерін дайындап, қазақ өнерінің өрістеуіне жол ашқан азамат. Медеубек Жұматайұлының суреткерлік қиялы ұшқыр, қоршаған ортаны көре білу қасиеті зерек. Өнер ғылымына қандай тақырыпты арқау етсе де, байыбына барып, реңін кіргізіп, өңін ашқан кандидаттық, докторлық диссертациялардағы ғылыми жетекшілігі жоғары жетістіктерімен дараланады. Атап айтқанда, педагогика ғылымдарының докторы, профессор Медеубек Жұматайұлы Тәңірбергеновтің ғылыми жетекшілігімен Захира Шерәлиқызы Айдарова «Мектептің бастауыш сатысында бейнелеу өнерін оқытуды

қазақтың сәндік қолданбалы шығармашылығы арқылы оңтайландырудың дидактикалық негіздері», Перизат Алпысбайқызы Абашова «Қазақ сәндік-қолданбалы өнері арқылы мектеп оқушыларын отбасы тәрбиесіне мұғалімдерді дайындаудың әдістемесі», Бакиржан Аширәлиұлы Айдарбек «Методика развития творческой активности учащихся средствами декоративно-прикладного искусства в процессе внеклассной работы», Сандуғаш Жұманқызы Түрікпенова «Болшақ бейнелеу өнері мұғалімдерін өнер пәнін оқытуға дайындау әдістемесі», Гүлмира Абдисаламқызы Нуржанова «Педагогические условия внедрения в учебный процесс инновационных технологий обучения на уроках изобразительного искусства» тақырыптарында педагогика ғылымдарының кандидаты ғылыми дәрежесін алу үшін жазылған диссертацияларын сәтті қорғады. Бұл өнер кеңістігіндегі ұрпақтан-ұрпаққа мирас болған дәстүр жалғастығы. Медеубек Жұматайұлының өнерге сіңірген еселі еңбектерін бүгінде «Бейнелеу өнері және сызу», «Дизайн», «Педагогика және психология» мамандықтары бойынша 25-тен астам ғылыми ізденушілер мен докторлық, магистрлік диссертацияларға ғылыми жетекшілік жасаған абыройлы азаматтық парызы айғақтап береді.

Бұл – ғалым Медеубек Жұматайұлының бейнелеу өнерін өмірде өрістетудегі жеңісі мен ғылым саласын өркендетудегі жемісі. Бүгінде шығармашылық саласындағы ғылым кандидаты, ғылым докторы шәкірттері бейнелеу өнерінде халықаралық, республикалық байқаулардың жүлдегері атанып, ұстазының Ұлық жолын жалғастырған терең зерттеулері халықаралық деңгейде танылды. Қырғыз халқының біртуар перзенті, суретшісі әрі атақты актері Сүйменкүл Чокморовтың әкесі Чокмор ұста: «Адам болмай тұрып, суретші болу қиын» деген екен. Сол сияқты қазақтың Медеубек Жұматайұлының алдымен адамға деген азаматтық парызын, аға буынға деген сыйлы құрметін, орта буынға деген әріптестік ізетін, кіші буынға деген ақылгөй-кеңесшілігін ерекше атап өтерлік азамат. Өмір жолы мен өнер жолында ең алдымен адамдық қасиетті ардақтаған тұлға. Адами асыл қасиетімен өнер саласында шәкірттерін биік белестерге өрістеткен ұлағатты ғалым-ұстаз. Бүгінде ғалым Медеубек Жұматайұлы өз өмірінде ұлағатты ұстаздық жолын айқындап, өнер саласында ғылыми-зерттеу еңбектерімен танылған ғалым. Университеттегі абыройлы қызметтері – ол Медеубек Жұматайұлының қазақ өнерінің өрістеуіне жол ашқан азаматтық парызы. Өнер ғылымындағы ғалым шәкірттері Медеубек Жұматайұлының өзі тәлім алған Ұлы ұстаздарының Ұлық жолын жалғастырған өнеге ізі.

Міне, өнер мен өнегені үйлестірген кәдімгі – Медеубек Жұматайұлы Тәңірбергенов осындай азамат!

Нариман Нұрнейісов
*Өзбекәлі Жәнібеков ат. ОҚПУ,
филология ғылымдарының кандидаты,
Созақ ауданының Құрметті азаматы*

ҚАЗАҚ БЕЙНЕЛЕУ ӨНЕРІНІҢ ЗЕРДЕЛІ ЗЕРТТЕУШІСІ – ТӘҢІРБЕРГЕНОВ МЕДЕУБЕК ЖҰМАТАЙҰЛЫ

Адамзат баласының руханият әлемінде айырықша орын алатын өнердің бес түрі бар екені мәлім. Сәулет өнері, мүсін өнері, сурет өнері, музыка және сөз өнері болып табылатын бұл құндылықтардың әрқайсысы да айырықша қасиетке ие. Осылардың ішінде сурет өнерінің орны бөлек. Бейнелеу немесе сурет өнері арқылы табиғатты да, зәулім ғимаратты да, адамның ішкі жан дүниесі мен кескінін де, өткенді, қазіргіні, болашақты да таңғажайып бояулармен суреттеуге болады. Ал, өнердің басқа түрлерінде мұндай мүмкіншілік кездесе бермейді.

Бейнелеу өнері жайында аз-кем мағлұмат. Бұл өнер - дүниені көзбен көріп, түйсіну негізінде бейнелейтін өнердің бір саласы. Бейнелеу өнеріне негізінен кескіндеме мүсін, графика жатады. Бейнелеу өнерінің белгілері сәулет, безендіру және қолданбалы өнерде көрініс табуы мүмкін. Сондықтан шартты түрде оларды да бейнелеу өнері қатарына жатқызады. Бейнелеу өнері дүниені байқау, бақылау, көру нәтижесінде оның көркем бейнесін жасайды. Әр ғасыр, дәуір, кезеңде пайда болған бейнелеу өнерінің туындылары өзіндік бейнелеу жүйесі мен көркемдік үндесудің түрлі типтерін құрайды. Бұл өнер танымдық, құндылық және қарым-қатынастық қызметімен де ерекшеленеді. Уақыттық даму процесі басқа өнер түрлеріне (әдебиет, музыка, театр, кино, т.б.) қарағанда бейнелеу өнерінде шектеулі, ол негізінен кеңістіктік ауқымымен ерекшеленеді. Суретші өз көзімен көріп, түйсінген шындығын сол сәттегі қалпымен көрсетуге ұмтылады.

Бейнелеу өнері тарихы адамзат тарихымен қатар басталған. Көне дәуірден біздің заманымызға дейінгі жер бетінде болған небір өркениет пен мәдениеттің іздері осы өнер арқылы таңбаланып, бізге жеткен.

Халық өмірінің барлық қырын қамтыған қазақ бейнелеу өнері - қазіргі таңда ірі өнер саласына айналған. XX ғасырдың соңы ұлттық таным, төл тарих пен мәдениет тарапындағы ізденістер қарқынды дамып, қазақ өнерінің жетіліп, ұлттық көркем бағыттар, түрлі ағымдар, даралық стильдер туған кезең болды. Бұл бағытта Е.Мергенов, Е.Төлепбай, А.Ақанаев, А.Сыдыхан, Т.Маданов, А.Есенбаев, А.Есдәулетов, т.б. жемісті еңбек етті. Қазіргі кезеңде қазақ бейнелеу өнері мәдени ескерткіштер, халық тарихының бастаулары, ұлттық ерекшелік, т.б. құндылықтарға ден қою, тың ізденістерге бару.

Қазақ бейнелеу өнерінде өзіндік қолтаңбасы бар тұлғалар аз емес, солардың ішінде Оңтүстік өлкесіне танымал тұлғаның бірі ретінде Медеубек Жұматайұлын ерекше ілтипатпен атап өтуге болады. Педагогика ғылымдарының докторы, профессор, Қазақстан Республикасы Дизайнерлер одағының мүшесі, жоғарғы оқу орының үздік оқытушысы мемлекеттік грантының екі дүркін иегері (2007,2014) Тәңірбергенов Медеубек Жұматайұлы Оңтүстік Қазақстан облысының Келес ауданы, Жиделі ауылында дүниеге келген.

Ол алғаш туған ауылы Жиделідегі орта мектепті үздік бітіріп, одан әрі сол кездегі республика ғана емес, Кеңес Одағы аумағында даңқы шыққан М.Әуезов атындағы Шымкент педагогикалық институтының көркем сурет, графика факультетінің сурет, сызу және еңбек пәні мұғалімі мамандығы бойынша жоғары білім алды. Жоғарғы оқу орнының

озат студенті осы жылдар аралығында Кеңес армиясы қатарында да сапқа тұрып, отан алдындағы борышын абыроймен өтеп қайтты.

Жас маман өзінің еңбек жолын сол кездегі Келес ауданындағы жалпы білім беретін орта мектебінің мұғалімі қызметінен бастады. Алайда таланты тасыған жас өрен биікке ұмтылды. Білім ғана емес, ғылым жолына да қанат қақты. Дәлірек айтқанда араға жыл салып, яғни 1991 жылы М.Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік университетінің «Бейнелеу өнерін оқыту әдістемесі» кафедрасының оқытушысы қызметіне қабылданды. Жоғары оқу орнының қатардағы оқытушысы енді ғылымның қия шыңына шындап өрледі, 2004 жылы алғашқы биікті бағындырды, кандидаттық диссертация қорғады, араға алты жыл салып (2010) докторлық диссертацияны да сәтті қорғап шықты. Осы аралықта жас ғалымға Жоғары Аттестациялық Кеңестің (ЖАК) шешімімен Доцент атағы (2005), «Өнер» саласы бойынша Профессор атағы берілді.

Еңбек жолындағы өрлеу де өз жемісін берді, оқытушы, аға оқытушы, доцент, кафедра меңгерушісі, басқарма басшысы, жоғары мектеп директоры, факультет деканы сияқты қызметтердің барлығында да алдыңғы сапта болды. 2012 жылы өзі түлеп ұшқан алтын ұя мектебіне қайта оралды, оңтүстік өлкесіндегі қазақ білімінің қарашаңырағы, ұстаздардың ұстаханасы саналатын Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық институтында «Жаңа технологиялар және өнер» факультетінің деканы қызметін атқарды.

Медеубек Тәңірбергенов шебер ұстаз, іскер ұйымдастырушы, білікті басшы ғана емес, жоғарыда атап өткеніміздей ғылым әлемінде де кеңінен танылып үлгерген ғалым. Еңбеккер ұстаздың бұл күнге дейін жарық көрген еңбектері сан салалы және өте қомақты, тіпті бәрін бірдей санамалап шығудың, атап көрсетудің өзі қиынға соғады. Атап айтқанда 2-монография, 2-оқулық, 20-дан астам оқу құралы, 10-нан астам әдістемелік құралдардың жариялануы осының айғағы. Сонымен қатар алыс жақын шет елдерде және Қазақстан ғылыми журналдарында, халықаралық, аймақтық, республикалық ғылыми практикалық конференцияларда, ғылыми еңбектер жинағында жарық көріп жатқан ғылыми-зерттеулер шоғыры да өте мол.

Медеубек Жұматайұлы қатардағы ғалым ғана емес, өзіндік мектебі қалыптасып келе жатқан, яғни шәкірт тәрбиелеп отырған жетекші ұстаз. Ғалымның жетекшілігімен қазіргі таңда өзінің бес бірдей төл ізденушісі педагогика ғылымдарының кандидаты ретінде кандидаттық диссертация дәрежесін қорғады. Бұл қатарда ұстаз әрі ғалым М.Жұматайұлының әр жылдар бойы университет, институт қабырғасынан ұшырып жатқан шәкірттерінің дипломдық, магистрлік жұмыстарына жасап келе жатқан жетекшілігін де ерекше атап өтуге болады.

Дана халқымыздың «Еңбек ет те, міндет ет», - дейтін даналық сөзінің мәні зор. Бұл даналыққа ден қойып жатуымыздың сыры М.Жұматайұлы өзінің жылдар бойы талмай еңбек етіп қана қоймай, сол бейнетінің зейнетін, алғысын арқалап келе жатқан ардақты азамат.

Жоғары оқу орнындағы ұзақ жылдар бойы атқарып келе жатқан үздік жетістіктері үшін ҚР Мәдениет министрлігінің 1 дәрежелі дипломымен, еліміздегі көптеген жоғары оқу орындары ректорларының алғыс хаттарымен, т.б. алғыс хаттар мен мақтау қағаздарының саны жеткілікті. Сонымен қатар жоғары оқу орнының үздік оқытушысы екенін жоғарыда айттық.

М.Тәңірбергенов көп қырлы талант иесі. Ендігі кезекте ұстаздың шығармашылық еңбектері жайында, дәлірек айтқанда бейнелеу өнеріндегі ешкімге ұқсамайтын өзіндік қолтаңбасы төңірегінде бір сәт ой бөліскенді жөн санадық. Ол ең алдымен суретші. Бейнелеу өнерінің биік мінберінде тұрған суретші. Оның әр жылдар мұғдарында қаламынан туған еңбектер аз емес. Сол тамаша суреттердің кейбіреулеріне ғана аз-кем пікір сабақтасақ. Әрине, біз бұл саланың арнайы маманы емеспіз. Менің ойымша, бейнелеу өнерінің тек қана өзіне тән бір артықшылығы бар, ол бұл өнерді тілі бөтен, діні бөтен, тіпті есту қабілеті жоқ болса да түсіне алатын, яғни шекара таңдамайтын, бір сөзбен айтқанда көру қабілеті арқылы рухани нәр беретін асыл мұра. Сурет әлеміне бала күнінен жақын келіп, мектеп қабырғасында жүрген кездің өзінде талайды таңдай қақтырған Медеубектің қыл қаламынан туған суреттердің тақырыбы әр алуан. Тылсым тарих тереңінен, бүгінгі күнге дейінгі аралықты қамтиды. Сондай суреттердің бір парасы төмендегідей: «Шежіреші»,

«Талпыныс» (1991), «Арыстың жағасында», «Суретші портреті» (1992), «Өмір жалғасуы» (1993), «Қ.А.Яссауи кесенесі» (1994), «Балалық шақ» (1998), «Автопортрет» (2000). «Балалық дәурен», «Көрініс», «Ұрпақ» (2010), т.б.

Суретшінің ертеректе жарық көрген «Шежіреші» портретіне бір сәт назар аударалық. Аспан әлемімен тұтасқан табиғат әлемі, жануарлар тіршілігі, ақ кимешек киген абыз ана әлдиіндегі сәби. Ана құшағындағы сәбидің санасына өткен тарихтың шежіресін әлдимен жеткізу ұтымды шыққан. Келесі «Талпыныс» картинасында да бас кейіпкердің бірі тәй-тәй басқан сәби. Картинаның қысқаша мазмұны былайша өрбиді, аспан әлемі қою, түйдектелген қаһарлы бұлт шоғырлары, бірақ бұлт шоғырының арғы бетінен жарық сәулесі бой көрсетеді, одан әрі белеске көтеріліп келе жатқан аттылы кісі, артында мінгескен баласы бар. Басты кейіпкер сәбидің өзі алғы шепте, қолында үш аяқты ағаш аяқ, енді ғана қадам басуды үйреніп келе жатқан бүлдіршін ағаш аяқтың көмегімен алға жылжуда. Суреттегі философиялық тереңдік қара мен ақтың арпалысы, түн түнек пен жарықтың күресі, дәлірек айтқанда қаншама ғасырлар бойы қапаста келе жатқан қазақ халқының азаттық таңының арайлы шапағатына шомылып, тәй-тәй басқан баладай алға ұмтылуы ғажайып үндестік тапқан. 1991 жылы тәуелсіздік таңы атар тұста салынған суреттің ғибраты мол және суретші арманы ақиқатқа айналды, түнек түріліп, сәуле нұрын шашты. Сол жылдары тәй-тәйлап алға ұмтылған балапан бұл күндері 25-ке жақын келген ер жігіт. Тарихи тақырыптағы «Қ.А.Яссауи кесенесі», немесе бүгінгі күн тақырыбындағы «Балалық шақ», т.б. портреттері құнды мұралар. Көрерменге ерекше әсер қалдыратын дүниенің бірі «Ұрпақ» шығармасы. Жан мен тәні тазалыққа толы әке мен шеше қасында барлық күш-қуатымен ұшып кетуге ұмтылып, қанаттанып, масаттанып тұрған сәбидің ағеділ алаңсыздығы ұрпақтар сабақтастығындағы байланысты, тыныштықты қапысыз суреттейді.

Бұл суреттердің дені Шымкент, Алматы, т.б. қалаларда өткен облыстық, республикалық, дүниежүзілік деңгейде өткен суретшілер көрмесінде ерекше бағаланған, жүлде алған шығармалар. Ал енді «Арыс жағасында» суреті біздің өлкемізде жыл сайын дәстүрлі өтіп тұратын «Арыс жағасында» деп аталатын республикалық фестивалінің көрмесіне қойылып, ерекше бағаланған, арнайы марапатталып, дипломант атанған.

Медеубек Жұматайұлының дара қасиетінің бір көрінісі ғылымда екені ақиқат құбылыс. Ғалым әр жылдары ондаған оқу құралдары мен монографиялық еңбектерін жариялап үлгерді. Атап айтқанда «Гравюра» (Оқу құралы, 2007), «Бейнелеу өнерін оқыту әдістемесі» (Оқулық, 2013), «Графика» (Учебное пособие, 2001). «Академиялық кескіндеме» (Оқу құралы, 2009) «Академиялық сурет» (Оқу құралы, 2009), «Композиция» (Оқу құралы, 2009), «Техники графического искусства» (Учебное пособие, 2009), «Жоғары оқу орындарында графиканы оқытудың теориялық және әдіснамалық негіздері». (Монография. 2013), «Бейнелеу өнерінің теориясы мен тарихы» (Оқу құрал, 2013), «Сәндік қолданбалы өнер» (Оқу құралы, 2013), «Материалдарды өңдеудің технологиясы», (Оқу құрал, 2013), «Гравирлеу» (Оқу құрал, 2013), «5-6 сыныптардың бейнелеу өнері сабағында педагогикалық технологияларды қолдану мүмкіндіктері мен жолдары» (Монография. 2012), т.б.

Әр жылдары қазақ және орыс тілдерінде, Шымкент, Алматы, Астана, т.б. қалаларда жарық көрген бұл кітаптардың дені жоғары оқу орындары, арнаулы оқу орындары, жалпы білім беретін орта мектептерде, жалпы бейнелеу өнері жайындағы қызығушылық танытатын, ғылыми-зерттеу жүргізуші ізденушілерге де ғылыми тұрғыдан септігін тигізетін монументалды еңбектер.

Сонымен қатар М.Жұматайұлы ғалым ғана емес әдіскер ұстаз. Оның ғылым мен методиканы ұштастырып жазған көлемді еңбектері, әдістемелік нұсқаулары да бір шоғыр. Солардың ішінде «Қазақстан көркем мәдениетін зерттеу» (әдістемелік нұсқау), «Сәндік қолданбалы өнері» (әдістемелік нұсқау), (1995,) «Халық шеберлерінің шығармашылығын зерттеу» (әдістемелік нұсқау), (1996), «Қазақстан көне сәулет өнері» (әдістемелік нұсқау), (1997), «Методические указания по скульптуре» (учебно-методическое указание), (2006), «Бейнелеу өнері көрнекілік құралдарын жасау және құрастыру». (Әдістемелік құрал), (2013), «Тұстану» (әдістемелік нұсқау), (2015), «Ұлттық ою-өрнек» (әдістемелік нұсқау), (2015), т.б.

Қазіргі замана талабы жаңа инновациялық әдіс-тәсілдерді, жаңа технологияларды пайдалануды талап етеді. Осы тұрғыдан келгенде М.Жұматайұлының қазақ көркем мәдениетін, сәндік қолданбалы өнерді, сәулет өнері сияқты салаларды әдістемелік жағынан талдап, оқыту үдерісіндегі жаңашылдықтарды меңгерту жолындағы сан алуан ізденістері көңілге қонымды, ол рухани өнерді үйретудің қыр-сырын меңгертеді.

Сонымен қатар М.Тәңірбергенов ұдайы жазып жүретін, сан алуан мәселерге сергек қарайтын, әсіресе ғылым, методологиялық салаларды жіті бақылап, дер кезінде пікір білдіріп отыратын ойлы азамат. Ғалым қаламынан туған ғылыми бағыттағы, әдістемелік тұрғыдағы еңбектер молынан кездеседі. Мұндай дүниелердің барлығына арнайы тоқталып, дербес пікір айтудың реті келе қоймас, алайда сондай бағалы еңбектердің біршамасы жайында аз-кем пікір сабақтағанның артықтығы болмас деп ойлаймыз. Ғалымның осындай зерттеулері қатарында «Дүниенің алғашқы негізі болып келген төрт элемент» атты дүние біздің назарымызды өзіне ерекше аударды. «Қазақ халқының ежелгі сөз қолдану дәстүрінде төрт саны көптеп ұшырайды. Бұл санның жиі айтылуына көне замандағы ойшылдардың айтқан философиялық көзқарастары, дүниенің дамуы туралы айтқан тұжырымдары ықпал еткен», -деп түсіндіретін ғалым пікірлері әр тараптан ой сабақтайды. Қазақ халқының сан ғасырдан бері жиі айтып келе жатқан үш, жеті, қырық сияқты киелі сандарынан бөлек төрт саны жайында да қызғылықты зерттеулер жасаған. «Төрт құбылам түгел болсын» дейтін қазақ халқының сонымен қатар төрт түлік мал, екі көзім төрт болды, төрт таған, төңіректің төрт бұрышы, дүниенің төрт тұлғасы деген сөз нақыштары күнделікті тұрмыста жиі айтылады. Төрткөл, Төрттөбе, Төртағаш деген жер, су аттары, яғни топонимдік ұғымдар да көп ұшырайды. Осы ұғымдар есеп жүйесінде негіз болатын төрт амал: қосу, алу, бөлу, көбейтуде де қолданылады. Төрт нәрсеге (ұйқыға, күлкіге, кәрілікке, тамаққа) тоқтау жоқ, төрт нәрсеге (көкірек-ақылға, көңіл-ойға, ер-амалға, тіл-сөзге) тойым жоқ деген жұмбақтар бар. «Төрт асық» деген балалар ойынының бір түрі күнделікті өмірде ұшырайды. Осы айтылған деректердің дені ғалым мақаласында жан-жақты көрінісін тапқан, ғылыми тұрғыдан дәлелденген, әлемдік өркениетпен байланыста зерттелген.

Халқымыз төрт түлік малына Қамбар ата, Зеңгі баба, Ойсыл қара, Шопан ата деп ат қойғаны ертеден мәлім. Адамның қаны да негізгі төрт группадан құралатынын медицина ғылымынан білеміз. Мәселен: география ғылымдары аталған төрт элементке сәйкес жер шарын төрт полюске (шығыс, батыс, солтүстік оңтүстік), жыл маусымын төрт кезеңге (қыс, күз, көктем, жаз) бөледі. Гректер төрт элементтің әсерінен олимпияда ойынын төрт жылда бір рет өткізіп тұрғаны бізге мәлім. Бұл мерзім күні бүгінге дейін қолданылып келеді. Міне, бұл айтылған ойлардың дені ғалым атап көрсеткендей төрт санының киелілігі жеті, қырық, т.б. сандардан кем емес деген ойға еріксіз жетелейді.

Ғалымның келесі бір «Мектепте бейнелеу өнерін оқыту – өмір талабы» деген проблемалық мақаласы да бүгіннің күннің өзекті мәселелерін тереңінен қамтиды. «Мектепте бейнелеу өнерін оқыту қажет пе?», -деп көлденеңінен сұрақ қоятын автор: «Педагогика ғылымында көркемдік білім мен эстетикалық тәрбие беру мәселесі қазіргі таңда анағұрлым өзекті мәселелердің біріне айналып келеді. Тұлғаны оқыту, тәрбиелеу және дамытудың қазіргі міндеттері тұрғысынан алғанда, бұл мәселе, әсіресе, бейнелеу өнерінен сабақ беру саласында түбегейлі ерекше әлеуметтік-педагогикалық маңызы зор», -деп тұжырым жасайды.

Қазақстанда бейнелеу өнерінің қалыптасуы мен жылдам дамуы көркем тәжірибедегі орын алған көптеген үдерістерге байланысты болды. Өткен ғасырдың 70-ші жылдарынан бастап елімізде құндылықтарды қайта бағалау басталды – өнердің қоғамдық иерархиясында ілгеріде қарапайым ғана орынды иеленіп келген бейнелеу өнерінің әлеуметтік және эстетикалық мәртебесі өлшеусіз нығая түсті.

Күннің көзіндей жарқырап, нұрын шашып, қазақ бейнелеу өнерінің қара шаңырағын қалыптастыруға сүбелі үлес қосқан – Әбілхан Қастеев. Ғасырмен үндескен халық суретшісі бейнелеу өнерінің бас тұлғасы болып танылды. Сын тағдыр тоқыраудың тосқауыл тұсында да бейнелеу өнерінің беделін түсірмей, ұлттық рухани көркем туындылар туғыза білді. Исі қазақ жүрегіне жақын халық дастанына айналған Қастеев шығармалары, ұлттық өнердің биік шыңына көтерілді. Өнердегі рухани тұлға Ә.Қастеев есімі ел есінде мәңгі сақталады. Тарихымыздың көркемдік шежіресіне айналған туындылар, өткен ғасырдың

болмыс тіршілігіне толы. Күн сайын құны өсіп әлемдік өнердің керуеніне ілескен көркем шығармаларының шынайылық мазмұны өміршең. Ә.Қастеевтің көркем туындылары көрінгеннің көлеңкесінде немесе көшірмесінде қалып қоймай, өзіндік табиғи болмыс – бітімімен жеке дараланды.

Орта мектептегі бейнелеу өнері пәнінің мұғалімі өте жауапты және қиын жұмыстарды атқарады. Пән мұғалімі сурет салуды үйретумен қатар, өнерге байланысты атақты суретшілердің шығармашылық туындыларын талдай білуді, сол арқылы балалардың көркемдік талғамын қалыптастырады.

Халық арасында өнер бұлағының қайнар көзі ешбір толастаған емес, ата-бабаларымыздың нәсер шабытынан, ұшқыр қиялынан, шебер қолынан пайда болған өнер туындылары Отанды сүйеге үйретіп, жас ұрпақтың туған өлкеге деген сүйіспеншілігін тәрбиелеуге көмектесетін көркем білім берудің жағдайы қазіргі таңда мүшкіл екенін айтып шырылдайды. Ол осы зерттеуінде Жапония, Германия, Америка, Франция, т.б. дамыған елдердің білім беру саласындағы жетістіктерін, әсіресе бейнелеу өнері, кәсіптік бағыттағы білім беру проблемаларын шешудегі өзық тәсілдерін алға тартады. Үйренетін дүниелерді ой өзегі етеді. «Дамыған 30 елдің қатарындағы елдермен бірге іргелі ел болуға, ұлт болуға, мемлекеттік тілді, халқымыздың тарихы, мәдениетін, өнерін білетін, қазақтың жанын ұға алатын, елінің саясатынан хабардар өз саласының бәсекеге төтеп бере алатын нағыз маманын дайындау қазіргі Елбасымыздың алдымызға қойған басты міндеті. Сондықтан бұл жерде балаларды өнермен сусындататын бейнелеу өнері пәні мұғалімдерінің білім мен кәсіптік деңгейлері өте жоғары деңгейде болуы басты шарт», -деп білетін Медеубек Жұматайұлы пікірлері қай тараптан алсаң да құнды.

Ғалым туралы айтпақ ойларды қорытындылауға ойыссақ. Ғалыммен әр кез кездесіп, сұхбаттасудың реті келіп тұрады. Ол шығармашылық жұмыстарда өзіне Қ.Ералин, А.Ниязов, А.Оспановты үлгі тұтады, Тәуелсіз мемлекеттер достастығы аясында Омбы мемлекеттік университетінің профессоры, педагогика ғылымдарының докторы Қайыртай Жақыпұлы Әмірғазинмен, Мәскеу педагогикалық университетінің профессоры, педагогика ғылымдарының докторы С.Аманжолұлы, Низами атындағы Ташкент мемлекеттік университетінің профессоры, педагогика ғылымдарының докторы С.Булатовпен, сондай-ақ Қытай халық республикасы, бауырлас Түркия, қырғыз елінің ғалымдарымен тығыз шығармашылық байланыста.

Осы ретте ғалымның ұстазы, профессор Қуандық Ералиннің келесі бір пікірін келтіре кеткенді жөн санадық: «М.Тәңірбергенов суретші ретінде бейнелеу өнерінің графика саласы бойынша шығармашылық жұмыстармен айналысады. Оның халықтың кешегісі мен бүгінгі салт дәстүрі, тұрмысы мен өмірі бейнеленген графикалық туындалары шет елдік, республикалық, облыстық, қалалық көрмелерге қатысқан. Оның шығармалары Алматы, Астана, Шымкент қалаларындағы өнер көрмелерінің қорында, шет елдердегі және еліміздегі коллекционерлер қорларында сақталған.

Педагогика ғылымдарының докторы, профессор М.Тәңірбергенов педагог ғалым ретінде графика өнерін оқыту әдістемесі проблемаларын, графика композициясы, графика технологиясы бағытындағы өнер теориясы мәселелері, болашақ мұғалімдерді графиканы оқытуға даярлау саласындағы ғылыми-педагогикалық проблемалары бойынша зерттеулер жасап жүрген ғалым».

Медеу Тәңірбергеновтің алдағы уақытта ел алдында есеп беретін биік бір белесі есік қағып тұр, ол ғалым, суретші, бейнелеу өнерінің зерделі зерттеушісі, азаматтығы асқақ достың алпыс жылдық мерейтойы. Алты белестің биігіне шыққан Медеудің мәртебесі биік, қалам қуаты өзіне серік, бергенінен берері көп екеніне кәміл сенеміз. Шалқар шабытты шығармашылық табыстар тілейміз.

Тоққожа Мұқажанұлы Қожасағұлов

*Педагогика ғылымдарының кандидаты, профессор,
Қазақстан педагогикалық ғылымдар академиясының
академигі, кескіндемеші, график, акварелист,
ҚР Суретшілер одағының мүшесі, «Дарын» мемлекеттік
сыйлығының иегері, ҚР Көркем академиясының толық
корреспондент мүшесі,
ҚР Білім беру ісінің Құрметті Қызметкері*

ТӘҢІРБЕРГЕНОВ МЕДЕУБЕК ЖҰМАТАЙҰЛЫНЫҢ ҒЫЛЫМИ МҰРАСЫ

Медеубек Жұматайұлы Тәңірбергенев — заманауи қазақ бейнелеу өнері педагогикасының көрнекті тұлғасы. Ол өз зерттеулерімен, шығармашылық тәжірибесімен және ұйымдастырушылық қабілетімен ұлттық ғылыми мектеп қалыптастыруға үлес қосқан ғалым. Өмірін өнер мен білімге арнаған Тәңірбергенев әрбір шәкіртіне тек кәсіби білім беріп қана қоймай, ұлттық мәдени құндылықтар мен эстетикалық танымды бойына сіңіруде үлгі болған ұстаз.

Ғылыми мектебі бейнелеу өнерін оқытудағы инновациялық әдістемелер мен дәстүрлі ұлттық өрнектерді интеграциялау арқылы қалыптасты. Тәңірбергенев мектебі студенттерді тек техникалық шеберлікке ғана емес, шығармашылық ойлауға, көркемдік талғам мен эстетикалық санаға баулиды. Ғалымның ғылыми ұстанымы бойынша әрбір педагог тек білім беруші ғана емес, мәдени мұраның сақтаушысы, ұлттық эстетикалық дәстүрдің жалғастырушысы болуы тиіс.

Медеубек Жұматайұлының ғылыми еңбектері көркем білім беру мен бейнелеу өнерін оқытудағы әдістемелік жаңалықтарды кеңінен қамтиды. Оның зерттеулері үш негізгі бағытта топтастырылуы мүмкін:

- 1. Бейнелеу өнерін оқыту әдістемесі мен педагогикалық технологиялар**
Ғалым студенттердің шығармашылық қабілеттерін дамыту, графика өнеріндегі көркемдік дағдыларды қалыптастыру және интеграцияланған сабақтарды ұйымдастыру жолдарын зерттеді. Әсіресе 5–6 сынып оқушылары мен жоғары оқу орны студенттеріне арналған әдістемелік ұсыныстары педагогикалық тәжірибеде жоғары бағаланды.
- 2. Ұлттық мәдениет пен өрнек өнерін оқыту** Тәңірбергеневтың еңбектерінде ұлттық ою-өрнек, сәндік қолданбалы өнер және фольклорлық элементтер сабақ барысында шығармашылық қабілетті қалыптастыруда негізгі құрал ретінде қарастырылады. Оның зерттеулері оқушылар мен студенттерге ұлттық мәдениеттің эстетикалық мәнін терең түсіндіруге бағытталған.
- 3. Ғылыми-теориялық зерттеулер және монографиялар**
Ғалымның монографиялары мен оқу құралдары жоғары оқу орындарында графика және бейнелеу өнерін оқытудың теориялық және әдістемелік негіздерін айқындап, педагогикалық білім беру саласында эталондық еңбек ретінде саналады.

Медеубек Жұматайұлының еңбектерінің ерекшелігі — әрбір ғылыми зерттеу нақты практикалық тәжірибемен тығыз байланысты. Оның мақалалары мен конференциялық баяндамалары тек Қазақстанда ғана емес, шетелдік ғылыми қауымдастықтарда да жоғары бағаланды.

Ғалымның ұйымдастырушылық қабілеті мен декандық қызметі ұлттық педагогикалық институттардың дамуына айрықша үлес қосты. Тәңірбергенев жаңа оқу бағдарламаларын

енгізу, студенттердің шығармашылық зерттеу жұмыстарына жетекшілік ету және көркем білім беру стандарттарын жетілдіру саласында реформаторлық қырын көрсетті.

Оның шәкірттері бүгінде өз саласында танымал педагогтар, өнертанушылар, дизайнерлер мен суретшілер. Ғылыми ізбасарлары оның методологиялық тұжырымдарын дамытып, ұлттық өнер педагогикасын жаңа деңгейге көтеріп отыр. Декандық қызметі кезінде институттың ғылыми және шығармашылық инфрақұрылымын жетілдіріп, халықаралық ғылыми байланыстар орнату арқылы білім беру кеңістігін елеулі дәрежеде байытты.

Медеубек Жұматайұлының ғылыми қызметі қазақ ұлттық өнер педагогикасында тарихи феномен ретінде бағаланады. Ол ұлттық мәдениет пен эстетикалық тәрбие негізінде педагогикалық әдістемелерді қалыптастырып, заманауи көркем білім беру саласына үлгі болды.

Ғалымның еңбектері ұлттық өнерді оқытудағы теориялық тұжырымдардан практикалық әдістемелерге дейінгі толық жүйені қамтиды. Оның ғылыми мектебі, шәкірттері мен ізбасарлары арқылы жалғасын табуда, бұл оның тарихи рөлін арттырады.

Медеубек Жұматайұлының орны тек ғалымдық және педагогикалық деңгейде ғана емес, сонымен қатар ұлттық мәдени мұра мен көркемдік дәстүрлерді сақтау мен жаңғыртуда да ерекше. Оның ғылыми мұрасы Қазақстанның өнер педагогикасын зерттеуде эталондық, ал шәкірттері мен мектебі — ұлттық мәдениет пен білімді жаңғыртудың тірегі болып табылады.

ҒЫЛЫМИ МЕКТЕБІ

Тәңірбергенов Медеубек Жұматайұлы қалыптастырған ғылыми мектеп — Қазақстандағы бейнелеу өнері педагогикасы, арт-педагогика және графика теориясы саласындағы жүйелі, кешенді бағыттардың бірі болып табылады. Бұл мектептің өзегі — көркем білім беру үдерісін ұлттық құндылықтар, заманауи педагогикалық технологиялар және өнердің классикалық теориялық негіздерімен ұштастыра отырып дамыту.

Ғалымның көпжылдық ғылыми-зерттеу және ұйымдастырушылық қызметі нәтижесінде аталған бағыт дербес ғылыми-әдістемелік жүйе ретінде қалыптасып, жоғары және орта білім беру кеңістігінде кеңінен қолданылуда. Оның ғылыми мектебі тек техникалық шеберлікті дамытумен шектелмей, студенттердің шығармашылық ойлау қабілетін, эстетикалық талғамын және ұлттық мәдени құндылықтарды бойына сіңіруді басты мақсат тұтады.

Ғылыми мектептің теориялық іргетасы төмендегі қағидаттарға сүйенеді:

1. **Бейнелеу өнерін оқытудың дидактикалық, психологиялық және эстетикалық бірлігі** — оқу үдерісінде теория мен практиканың үйлесімділігі арқылы шығармашылық қабілетті дамыту.
2. **Ұлттық көркем мәдениеттің білім беру мазмұнындағы жетекші рөлі** — ұлттық ою-өрнек, халықтық өнер элементтері мен эстетикалық дәстүрлерді педагогикалық тәжірибеге енгізу.
3. **Өнер арқылы тұлғаны рухани-шығармашылық тұрғыдан дамыту** — эстетикалық және этикалық тәрбиені интеграциялау.
4. **Көркем білім берудегі пәнаралық интеграция және инновациялық технологиялар** — бейнелеу өнерін музыка, драма, экология және цифрлық технологиялармен біріктіру.
5. **Графика мен сурет салуды оқытудың құрылымдық-логикалық модельдері** — графика өнерін оқытудың ғылыми негізделген авторлық моделі.

Бұл әдіснамалық тұғырлар М.Ж. Тәңірбергеновтің кандидаттық және докторлық диссертациялық зерттеулерінде ғылыми тұрғыда дәлелденіп, кейінгі еңбектерінде одан әрі дамытылды.

Ғылыми мектеп аясында төмендегі іргелі бағыттар жүйелі түрде зерттелді:

1. **Бейнелеу өнерін оқыту әдістемесі және арт-педагогика**
Мектеп пен жоғары оқу орындарында бейнелеу өнерін оқытудың мазмұны, формалары мен әдістерін жетілдіру, педагогикалық технологияларды қолдану, арт-педагогиканың тәрбиелік және дамытушылық әлеуетін ғылыми тұрғыда негіздеу.
2. **Графика теориясы және графиканы оқыту әдістемесі**
Графиканың көркемдік табиғатын ашу, оның негізгі элементтерін жүйелеу, жоғары оқу орындарында графиканы оқытудың авторлық теориялық-әдіснамалық моделін қалыптастыру.
3. **Ұлттық өнер және этнокөркем білім беру**
Ұлттық ою-өрнек, сәндік-қолданбалы өнер мен халықтық көркем мұраны білім беру үдерісіне енгізудің ғылыми негіздерін айқындау, эстетикалық танымды қалыптастыру.
4. **Көркем білім берудегі пәнаралық интеграция**
Бейнелеу өнерін музыка, драма, экология, цифрлық технологиялармен кіріктіре оқыту, виртуалды музейлер мен креативті педагогикалық орта қалыптастыру мәселелері.

Ғылыми мектептің өміршендігі мен нәтижелілігі келесі көрсеткіштермен айқындалады:

- 160-тан астам ғылыми, ғылыми-әдістемелік еңбек;
- Монографиялар, оқулықтар мен оқу құралдарының жарық көруі;
- ЖАҚ, Scopus және халықаралық басылымдардағы мақалалар;
- 5 педагогика ғылымдарының кандидатын даярлау;
- 30-дан астам докторлық, магистрлік және ізденушілік жұмыстарға ғылыми жетекшілік;
- Шәкірттерінің халықаралық және республикалық көрмелер мен байқаулардағы жетістіктері.

Бұл көрсеткіштер ғылыми мектептің тек теориялық емес, практикалық тұрғыдан да тиімді екенін дәлелдейді.

Тәңірбергенов Медеубек Жұматайұлының ғылыми мектебі Қазақстандағы көркем-педагогикалық ғылымның дамуына елеулі үлес қосып, бейнелеу өнері мұғалімдерін даярлау жүйесін жетілдіруге, ұлттық өнердің білім беру кеңістігіндегі рөлін арттыруға қызмет етті.

Аталған ғылыми бағыт бүгінгі таңда да өзектілігін жоғалтпай, жаңа буын жас зерттеушілердің ғылыми ізденістеріне берік негіз болып отыр.

М.Ж. Тәңірбергеновтің ғылыми мектебі – ғылым, өнер және педагогиканы тоғыстырған, ұлттық мазмұн мен заманауи әдіснаманы үйлестіре білген, қазақстандық көркем білім беру кеңістігінде орныққан беделді ғылыми бағыт болып саналады.

Бұл мектептің ерекшелігі – теориялық тұжырымдардан бастап, практикалық әдістемелерге дейінгі толық жүйені қамтуында, шәкірттері мен ізбасарлары арқылы жалғасып, Қазақстандағы бейнелеу өнері педагогикасының дамуында тарихи рөл атқаратынында.

С.Қ.Бейсенбаев

М.Әуезов ат.ОҚЗУ, Қоғаммен байланыс және мәдениет жөніндегі проректор

ТУҒАН ЖЕРГЕ ТАҒЫМ!

Түркістан облысы, Келес ауданы орталығында және Жиделі ауылында «Туған елге тағызым» жоба аясында М. Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан Зерттеу университеті, «Мәдениет және өнер» факультетінің деканы, ҚР белгілі қылқалам шебері, Қазақстан Педагогика Ғылымдары Академиясының академигі, Қазақстан Көркем Академиясы Түркістан Ұйымының академигі, ҚР ЖОО-ың Үздік оқытушысы, ҚР Дизайнерлер одағының мүшесі, Педагогика ғылымдарының докторы, Өнер саласының профессоры, М.Ж.Тәңірбергеновтің ұйымдастыруымен «Келесім - құт мекенім» атты ауқымды іс шара өтті.

Мұндағы басты мақсат – қазіргі қоғамдық ортада азаматтық ұстанымдары бар, алған білімін тәжірибе жүзінде ұштастыра білетін, парасатты, салт-дәстүр мен мәдениетті дәріптейтін, бүгінгі өмірге бейім, шынайы жан-жақты дамыған қыздарды қалыптастыру, ауыл мектептеріндегі әдеби шығармашылықпен айналысатын жас таланттардың туындыларымен танысып, оларға қолма-қол бағыт беру.

Академик Медеубек Жұматайұлы Тәңірбергеновтің туылған жері Жиделі ауылы, №54 Т.Рысқұлов атындағы орта мектебінде (бұрынғы №17 «Большевик» орта мектебі) конференциядан бастау алды. Мектеп мұғалімдерімен оқушылар сол мектептің 1982 жылғы түлегін, Жаңадан ғимараттың кіреберісінен бастап, Акт залына дейін зор құрметпен қарсы алып құрмет көрсетті. Аталмыш мектепте көп жылдар бойы мұғалім, директор қызметін атқарған ұлағатты ұстаз, білікті басшы болған Жұматай Тәңірбергеновті еске алу конференциясыда басталып кетті. Конференцияда мектептің ардагер ұстазы Мәтір Орынбеков ағамыз, Жиделі ауылының және Келес ауданының депутаты, құрметті азаматы Мұқан Қожағұлов, Қазақстанның еңбек сіңірген қайраткері Ералхан Әбішев, Қазақстан Республикасының Мәдениет қайраткерлері Фархад Ескенеев, Назарбек Үсіпахметов, мектеп әкімшілігінің басшылары қатысып баяндама жасалды.

Зейнеткер, ардагер ұстаз Шырынбек Тұрсынбекұлы модераторлық жасап, М.Ж.Тәңірбергеновтің өмірбаянымен таныстырды.

Тәңірбергенов Медеубек Жұматайұлы 1966 жылы 24 қаңтар ОҚО қазіргі Келес ауданы, Жиделі ауылында жұмысшы жанұясында дүниеге келген.

1972-1982 жылдары Келес ауданына қарасты №17 «Большевик» орта мектебін үздік бітіріп, 1982-1983 жылы Келес ауданы 22 п/с атындағы мақта жинау пунктінде жұмысшы болып істеген.

1983-1990 жылдары М.Әуезов атындағы Шымкент педагогикалық институты, Көркем сурет және графика факультетінің «Сурет, сызу және еңбек» мамандығын бітіріп Сурет, сызу және еңбек пәні мұғалімі біліктілігін алған.

1984-1986 жылдары СА қатарындағы борышын өтеген.

1990-1991 жылы ОҚО Келес ауданына қарасты «Большевик» орта мектебінде сурет, сызу және еңбек пәні мұғалімі болып жұмыс атқарған.

1991-1995 жылы Қ.А.Иассауи ат. ХКТУ-нің Шымкент педагогикалық институты, Көркем сурет және графика факультетінің «Сурет» кафедрасында оқытушы;

1995-2005 жылдары М.Әуезов ат. ОҚМУ-нің «Сурет және Кескіндеме» кафедрасының аға оқытушысы, доценті;

2005-2012 оқу жылдары М.О.Әуезов атындағы ОҚМУ-нің «Бейнелеу өнері және сызу» кафедрасының меңгерішісі қызметін атқарған.

2012 оқу жылынан бастап Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық институтының шақыртуымен «Академиялық ұтқырлық және ХБ орталығының» бастығы, «Жаңа технология және өнер» ғылыми мектебінің директоры, «Кәсіптік-Шығармашылық» факультетінің деканы қызметін атқарған.

25 мамыр 2021 жылдан М.Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университеті, Мәдениет және өнер факультетінің деканы қызметін аброймен атқарып келеді.

2004 жылы Педагогика ғылымдарының кандидаты ғылыми дәрежесін, 2010 жылы Педагогика ғылымдарының докторы ғылыми дәрежесін қорғаған.

2006 жылдан Педагогика саласы бойынша «Доцент (қауымдастырылған профессор)», Қазақстан Дизайнерлер одағының мүшесі (2006ж.). 2023 жыл Өнертану саласының профессоры.

Қазақстан Республикасының БЖҒ министрлігінің 2007, 2014 жылдардың «ЖОО-ның үздік оқытушысы мемлекеттік грант иегері».

160-тан астам ғылыми зерттеу еңбектері жарық көрген, оның ішінде 4-монография, 2-оқулық, 20-оқу құралы, оның ішінде 3-оқу құралы ҚР Білім және ғылым министрлігінің грант иегері, 15-әдістемелік құралдар, 20 - ЖАК тізіміндегі шет елдердің және Қазақстан ғылыми журналдарында, 5-мақала жоғары инпакфактор СКОПС ғылыми журналында, 100-ге жуық ғылыми мақалалары халықаралық, республикалық, аймақтық ғылыми практикалық конференцияларының еңбектерінде жарияланған.

М.Ж.Тәңірбергеновтің жетекшілігімен 5-ізденушісі З.Ш.Айдарова, П.А.Абашова, Б.Айдарбек, С.Түрікпенова, Г.А.Нуржановалар педагогика ғылымдарының кандидаты дәрежесін қорғады. Сонымен қатар 25-тен астам «Бейнелеу өнері және сызу», «Дизайн», «Педагогика және психология» мамандықтары бойынша докторлық, магистрлік диссертациясына жетекшілік жасаған және ғылыми ізденушілерге жетекшілік жасаған.

Тәңірбергенов Медеубек Жұматайұлының қажырлы еңбегі үшін мынадай марапаттарға ие:

- 2015 жылы ҚР БЖҒМ Ғылым саласына қосқан еңбегі үшін «Ғылымды дамытуға сіңірген еңбегі үшін» төсбелгі;

- 2016 жылы Республикалық Кеңестің шешімімен «Білімге сіңірген еңбегі үшін» төсбелгі;

- 2016 жылы ҚҰРМЕТ қоғамдық бірлестіктің «Білім ісінің үздігі» төсбелгі;

- 2017 жылы ҚР БЖҒМ «Қазақстан Республикасының білім беру ісінің құрметті қызметкері» төсбелгісі;

- 2017 жылдан Қазақстан Педагогика Ғылымдар Академиясының академигі.

- ОҚМПИ 80 жыл мерейінің медалі;

- 2018 жылы Дизайн саласындағы Евразия Дизайнерлер одағының медалі;

- 2019 жылы ҚР «Bilim-orkenietі» Ұлттық инновациялық ғылыми – зерттеу орталығының Білімге және ғылым саласына қосқан айрықша еңбегі үшін «ҚАЗАҚСТАННЫҢ ҚҰРМЕТТІ ҰСТАЗЫ - 2019» атты төсбелгі;

- 2019 жылы Абай атындағы ҚазақҰПУ, Институттың дамуына қосқан үлесі үшін «Өнер, мәдениет және спорт институтына 50 жыл» мерекелік медалі;

- 2019 жыл Қазақстан Көркем Академиясы Түркістан Ұйымының академигі;

- 2020 жылы ҚР «Bilim-orkenietі» Ұлттық инновациялық ғылыми – зерттеу орталығының Білімге және ғылым саласына дамуына қосқан айрықша еңбегі үшін ҚР педагогтарының «АЛТЫН ТӨСБЕЛГІСІМЕН» марапатталған;

- ҚР Тәуелсіздігіне 20 жыл мерейі «ӨЗ ЕЛІМ» - «МОЙ КАЗАХСТАН» көркемсуреттер сериясын құру көркемдік форумы ҚР Мәдениет министрлігінің 1 ДӨРЕЖЕЛІ диплом иегері;

- «НҰР ОТАН» Халықтық партиясының Республикалық, Облыстық, Қалалық ұйымдарының АЛҒЫС ХАТ иегері;

- 2021 жылы ҚР «Bilim-orkenietі» Ұлттық инновациялық ғылыми – зерттеу орталығының Білімге және ғылым саласына дамуына қосқан айрықша еңбегі үшін ҚР педагогтарының «Қазақстанның құрметті профессоры» төсбелгісі;

- 2022 жылы Қазақстан Республикасы Мәдениет және спорт министрлігінің «ЕҢБЕК АРДАГЕРІ» медалі.

- 2023 жылы 1 қараша №776 бұйрық ҚР Ғылым және жоғары білім министрлігі «Өнер» мамандығы бойынша Профессор атағы берілді.

- 2023 жыл Әуезов университетінің 80 жылдық төсбелгісі.

- ҚР Білім және ғылым саласындағы бақылау комитетінің басшысынан, ЖОО-ның ректорларынан, Облыстық мәдениет басқармаларынан т.б. мекеме басшыларының алғыс хаттар мен дипломдармен марапатталған. Сонымен қатар халықаралық «Жігер» фестиваліне, халықаралық, республикалық, облыстық шығармашылық көрмелерге қатысушы, көптеген мақтау қағазы мен алғыс хаттардың иесі.

Конференция аясында:

Көп жылдар мұғалім, директор қызметін атқарған ұлағатты ұстаз, білікті басшы болған Жұматай Тәңірбергенов атына сынып беру рәсімі жасалып, мектеп қабырғасына арналған шығармашылық туындылар сыйға тартылды. Медеубек Жұматайұлының тарапынан болған бұл ұсынысты мектеп басшылығы өте жақсы қабылдады.

Сонымен қатар Медеубек Жұматайұлы мектеп оқушылармен кездесу ұйымдастырып, «Мамандықтың бәрі жақсы» тақырыбында баяндама жасалып, кәсіби бағдар берілді, Қазақстанға, облысқа танымал Мәдениет және өнер факультетіне қарасты «Қазына» фольклорлық ансамблінің концерттік ән шашуымен жалғасып, Қазақстан Республикасының Мәдениет қайраткері белгілі әнші Айнұр Әбубәкірова ән шырқап, ұстаздар мен оқушыларға көтеріңкі көңіл сыйлады. Жиын соңында жастар өздері үшін маңызды ақпаратпен танысып, өзіндік ұстанымдарын білдіріп, туған жердің нағыз патриот азаматтары екендіктерін көрсетіп, естелікке суретке түсті.

Конференцияның екінші бөлімінде Жиделі ауылында жаңадан ашылған Мәдениет үйінің ашылу құрметіне ауыл тұрғындарына арнап белгілі әнші Қазақстанның еңбек сіңірген қайраткері Ералхан Әбішев, Қазақстан Республикасының Мәдениет қайраткерлері Фархад Ескенеев, Назарбек Үсіпахметов, Хадиша Сейітова, жас әншілер Сандұғаш Елғонова, Нұрман Жан т.б. ән шырқап көпшіліктің ризашылығына, қошеметіне бөленді. Өз кезегінде М.Тәңірбергенов Мәдениет үйіне шығармашылық туындылар сыйлады. Ауыл тұрғындарының алдында туған жеріне деген көмек ықыласына, қолдауын көрсетіп жүрген, Жиделі ауылының, Келес ауданының қалаулы азаматы депутат Мұқан Қожағұловқа алғыс білдіріп, ауылда орналасқан Балабақша мекемесіне де шығармашылық туындылар тапсырылды.

Ұлағатты ұстаз, білікті басшы болған Тәңірбергенов Жұматай атамыздың атына құран шалынып, қарашанырағында құран бағыштап ас берілді.

Тұсқайта аудан орталығы Бесқұбыр Мәдениет үйінде Мәдениет және өнер факультетінің «Өркен» студенттік театры Ұлы Жеңістің 80 жылдық мерекесіне орай Дулат Исабековтің «Тыныштық күзетшісі» драмалық спектаклін қойып, сұрапыл соғыс жылдарының естен кетпес тарихи беттерін сомдады. Жас актерлердің қойылымда орындаған шеберлігіне қалың жұрт өз ризашылығын білдіріп, қошемет көрсетті.

Іс-шараға қатысушылар тарапынан құнды ой-пікірлер айтылды. Туған жерге саяхат ұйымдастыру жөнінде ұсыныстар жасалды. Аудандық мәслихат депутаты М.Қожағұловтың бұл бастаманы қолдай отырып, алдағы уақытта жастар мен жасөспірімдерге арнап Жиделі ауылындағы «Мәдениет үйіне» арнайы іс шаралар ұйымдастыруды мақсат еткенін жеткізді.

«Туған жерге тағзым» ұғымы адам жанына жылылық ұялататын өте ыстық ұғым. Туған жердің әрбір сайы мен қырқасы, тауы мен өзені тарихтан сыр шертеді. Әрбір жер атауының төркіні туралы талай-талай аңыздар мен әңгімелер бар. Әрбір өлкенің есімдері ел есінде сақталған біртуар перзенттері бар. Осының бәрін жас ұрпақ біліп өсуге тиіс.

М.С.Мырзаканов

*Шәкәрім атындағы университеттің профессоры,
п.ғ.к., ҚПФА академигі,
ҚР Суретшілер одағының мүшесі*

ШЫМКЕНТТЕ СУРЕТШІ-ПЕДАГОГТАР БАС ҚОСТЫ

«Мәдениет—ұлттың бет-бейнесі, рухани болмысы, жаны, ақыл-ойы, парасаты. Өркениетті ұлт, ең алдымен, тарихымен, мәдениетімен, ұлтын ұлықтаған ұлы тұлғаларымен, әлемдік мәдениеттің алтын қорына қосқан үлкенді-кішілі үлесімен мақтанады. Сөйтіп, тек өзінің ұлттық төл мәдениеті арқылы ғана басқаға танылады»

Н. Ә. Назарбаев

Халықтың тарихи естелігі – ғасырлар бойы мәдени мұраға салынатын, барлық адамзат өркениетінің мәдени топтарын, халықтың, ұлттың, этностың өзін сақтап қалудың негізі болып қалу факторы болып табылады. Қазіргі кезеңде баланы тұлға ретінде қалыптастыру, оның бойына ұлттық әдеп-ғұрып пен салт-дәстүр мұраларын сіңіру, имандылыққа тәрбиелеу бүкіл халықтық іске айналып, жұртшылық назарын аударуда. Бейнелеу өнері арқылы ұлттық, эстетикалық, адамгершілік, рухани тәрбие берудегі жұмыстың нәтижелі болуы суретшілердің шеберлігі мен ізденімпаздығы, шығармашылығы, білім деңгейімен де тығыз байланысты болмақ. Осы орайда, еліміздің барлық өңірінен суретші-педагогтар Шымкент қаласына жиналды.

2021 жылдың 24 қараша күні М.Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университетінде Қазақстан Республикасының 30 жылдығына орай «МӘДЕНИ МҰРА» атты Халықаралық суретші-педагогтар симпозиумы басталды. Симпозиум заманауи педагогикалық көркем білім беру мәселелерін зерттеп жүрген ЖОО ғалымдарының, докторанттар мен магистранттардың, суретші-педагогтардың, орта мектептерде дәріс беретін көркем еңбек пәні мұғалімдерінің ғылыми-зерттеу нәтижелері мен көкейкесті мәселелері бойынша шығармашылық тәжірибе алмасу мақсатында ұйымдастырылды. Симпозиум жұмысы 3 күнге жалғасты. Халықаралық суретші-педагогтар симпозиумының ашылуына орай ұйымдастырылған кездесуде М.Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университетінің Басқарма Төрағасы-ректор Дария Пернешқызы Қожамжарова: «Кеше ғана Тұңғыш Президент, Елбасы Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаев «Nur Otan» партиясы Саяси кеңесінің кеңейтілген отырысындағы үндеуінде «Елдіктің жеті тұғыры» атты қағидаттар жиынтығын ұсынды. Жеті тұғырдың Бесінші тұғыры, Ұлттық мәдениет – халықтың рухани тірегі деп атап көрсетті. Бұл симпозиум Тұңғыш Президентіміз атап көрсеткен БЕСІНШІ ТҰҒЫР бойынша дер кезінде орындалып отырған іс-шара ретінде қабылдауларыңызды сұранамыз» - деп симпозиум қатысушыларына аталған іс-шараға алыс-жақын шет елдерден, еліміздің түкпір-түкпірінен келіп, атсалысқандықтары үшін алғысын білдірді.

Симпозиум барысында Шымкент және Түркістан қалаларында «ШЫРАЙЛЫ ШЫМҚАЛА», «ЖАҢҒЫРҒАН ТҮРКІСТАН», атты бейнелеу өнері ұстаздары мен докторанттары, магистранттары арасында табиғат аясындағы пленэр ұйымдастырылды. «Табиғатты аялау ата-баба салтымыз, тәрбиеге де мән берген дана халқымыз» демекші ата-бабамыз бастан-ақ табиғат пен тәрбиені бөле жарып көрмеген, екеуін қатар ұстаған. Балаға табиғат адамның бойына қуат, көңіліне шабыт, сезіміне ләззат, шапағатын ұялататын, сұлулық пен әсемдік әлемі екендігін тұла бойына сіңіру. Орман, дала, өзен-көл тау-тас, бау-бақша, жыл мезгілдері мен құбылыстары, құстар үні мен жануарлар дүниесінің қызығы, өсімдіктер әлемі адамның сезіміне әсерлі суреттеліп, оларды сиқырлы сырды білуге ынтықтырады. Адамның көркемдікті қабылдауы мен оны өз қолымен жасауға бағытталған әрекеттерінің арқасында бейнелеу өнерінің мәнерлілігі, көркемділігі жастардың шығармашылық белсенділігіне сол арқылы олардың көркемдік талғамының дамуына зор ықпал етеді.

Адам баласы қашанда қоршаған ортаны, табиғат сұлулығын жырлауға, бейнелеуге ынтық болған. Өйткені табиғат пен адам бір-бірімен етене жақын. Кең-байтақ еліміздің мың құлпырған сан-алуан табиғаты, көрген жанды ғажайып әсерге бөлейді. Сондықтан да Қазақстан бейнелеу өнерінде табиғат тақырыбының алар орны ерекше. Осы бір ауқымды тақырыпқа қалам тартпаған суретші, сірә, жоқ та шығар. Суреткердің жүрегінен шыққан табиғат көріністері, көрген жанға белгілі бір көңіл-күй береді. Сондықтан шараға жиналған 50-ге жуық қылқалам шеберлері мақсатының бір ұшы – суретші-педагогтардың біліктілігін арттырып, шеберлігін шыңдау.

3 күнге жоспарланған шарада суретшілер аймақтың бірнеше аудандарын аралап, көрікті мекендердің суретін салды. Табиғаты тамылжыған аудандардан бөлек тарихи орындарды да аралап, атап айтқанда Арыстанбаб, Қожа Ахмет Ясауи кесенелерінде болды. Пленэр барысында жасалған 100-ге жуық көркемтуынды оңтүстік жұртшылығының назарына ұсынылады және арнайы көрме ұйымдастыру жоспарланған.

Симпозиумға қатысушыларды Ресей Федерациясының Омск мемлекеттік педагогикалық университетінің профессоры, педагогика ғылымдарының докторы, Қ.Ж.Амирғазин және Қ.А.Ясауи атындағы ХҚТУ профессоры, педагогика ғылымдарының докторы, Ералин Қуандық Ералыұлы онлайн-форматта қатысып, Низамий атындағы Ташкент мемлекеттік педагогика университеті, Бейнелеу өнері кафедрасының доценті У.Н.Нуртаев, Шәкәрім атындағы университеттің «Өнер және музыка» кафедрасының профессоры, п.ғ.к., ҚПҒА академигі, ҚР Суретшілер одағының мүшесі М.С.Мырзаканов ұйымдастырушыларға алғыстарын білдіріп, симпозиум жұмысына сәттілік тіледі.

Кездесуден соң симпозиумға қатысушылар М.Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университетінің «Бейнелеу өнері және дизайн» кафедрасының профессор-оқытушылары мен студент, магистранттарының шығармашылық көрмесінің ашылу салтанатына қатысты. Симпозиум жұмысының нәтижесінде пленэрге қатысқан суретші-педагогтар дипломдар және арнайы сыйлықтармен марапатталды. Шара соңы үлкен коцертке ұласты.

*Лаура Өмірәлиева
М.Әуезов ат.ОҚЗУ,
«Бейнелеу өнері және дизайн»
кафедрасының аға оқытушысы*

ҒЫЛЫМ мен ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҮНДЕСТІК

Өнерді ғылыми тұрғыдан талдау, теориялық және әдістемелік негіздерін жүйелеу арқылы мәдени құндылықтарымызды зерттеу – бұл көркем өнер жанашыры бола білетін зерттеуші ғалымның басты миссиясы.

Бейнелеу өнері - адамзаттың рухани болмысы мен дүниетанымын көркем тілде айқындайтын мәдени құндылық. Көркемдік мәдениеттің негізін құрайтын бұл сала ұлттың эстетикалық талғамын қалыптастырып қана қоймай, оның тарихи жады мен өркениеттік өрісін тереңінен танытады. Өнерді жаза болу - оның әрбір бояуы мен сызығындағы мағынаны түсініп, шығармашылықтың қоғамдағы орнын көрсете білу, сондай-ақ мәдени мұраны жаңғыртуға атсалысу деген сөз.

Бейнелеу өнерінің жанашыры - өнер туындысын көріп қана қоймай, оның астарында жатқан көркем идеялық қуатты, авторлық көзқарасты, көркемдік ізденістің ерекшеліктерін сезіне алатын тұлға. Мұндай жанашырлық өнерге деген құрметтен, оны насихаттап, келешек ұрпаққа жеткізуге деген талпыныстан туындайды. Сондықтан бейнелеу өнеріне – қоғамның рухани дамуына әсер ететін маңызды күш, мәдениет пен шығармашылықтың өміршеңдігін қамтамасыз ететін тірек болып табылады.

Оңтүстік тарихи мәдени құндылыққа бай және этникалық жағынан алуан түрлі аймақ ретінде бірегей дәстүрге ие, бұл әлеуетті түрлі ғылыми-әдістемелік, мәдени-ағартушылық бағдарламалар арқылы іске асырылып келеді. Мысалы, жергілікті мәдени дәстүрлер мен заманауи өнерді жаңғыртып және жаңаша дәріптеуге бағытталған фестивалдар, симпозиумдар, шығармашылық көрмелер, байқаулар және басқа да іс-шаралар көптеп ұйымдастырылуда. Ғылыми-әдістемелік зерттеулерде мәдениеттану, өнертану, этнография, бейнелеу өнері, демалыс және басқа да сабақтас бағыттарда ғылыми-шығармашылық зерттеулер белсенді қарқын алуда.

Ғалымдар, өнертанушылар, суретшілер де ұлттық өнердің дамуына қызмет етіп, рухани мұраны байыта отырып, қоғамға эстетикалық тәрбие, мәдени ойлау жүйесін қалыптастыруға ықпал жасауда. Осы бағыттағы еңбектердің барлығы өнерді бағалаған, оны болашаққа аманат еткен жанашыр тұлғалардың тынымсыз қызметінің нәтижесі болып табылады.

Қай заманда да ұстаз тұлғасы - білім мен руханияттың шамшырағы, қоғамның рухани тірегі болып келеді. Ұстаздық жол - тек мамандық емес, ол адам жанына нұр құятын асыл өнері. Ал ғылым мен шығармашылықты қатар алып жүрген ұстаз, ерекше дарын иесі. Ұстаз тек білім беріп қана қоймай, өз шәкірттерінің бойында ізденіс рухын, көркем ойлауды және өнерге деген сүйіспеншілікті оятады. Ғылым - ұстаздың парасат биігін айқындаса, шығармашылық - оның жүрек жылуын, сезім тереңдігін паш етеді.

Ғылым мен шығармашылықты ұштастыра білген суретші-ұстаз, заманауи білім беру ісінің кәсіби маманы, ұлттық көркем мәдениеттің, өнер мен ғылымның дамуына өлшеусіз үлес қосып кележатқан тұлға ол, Медеубек Жұматайұлы Тәңірбергенов.

М.Ж.Тәңірбергенов кемеңгер ұстаз - адам жанының инженері, ақыл мен парасаттың, мейірім мен ізгіліктің үлгісі ретінде көруге болады. Ғылыми зерттеумен шығармашылық жұмысты қатар алып жүрген ғалым-ұстаздың нағыз жан-жақты, ерекше тұлға екенін көрсетеді. Ұстаздың өмір жолы – шығармашылық ізденіске толы еңбегі - ұрпақ тәрбиесіне бағытталған. Ол ғылым арқылы шәкіртін ойлауға, зерттеуге үйретсе, шығармашылық жұмыс арқылы көркемдік талғам мен іскерлік шабытты оятатыны хақ.

Профессор Медеубек Жұматайұлының ЖОО-да 35 жыл тынымсыз еңбегінің нәтижесінде, ғалым-суретші жетекшілігімен 5-ізденушісі педагогика ғылымдарының кандидаты дәрежесін қорғаған, қазіргі таңда FhD докторант Умралиева Лаура Мұхтарқызы зерттеу жұмысын аяқтап қорғауға дайындалуда, сонымен қатар 30-дан астам «Дизайн», «Бейнелеу өнері және сызу», «Педагогика және психология» мамандықтары бойынша магистрлік диссертациясына жетекшілік жасаған, жасап келеді.

Тәңірбергенов Медеубек Жұматайұлының ғылыми-шығармашылық еңбектерінің нәтижесінде: Уәкілетті орган ұсынған 38 басылым; 4- халықаралық сараптамалық журналдарда Scopus (Web of Science) (Thomson Reuters) пайыздық көрсеткіші кемінде 35; 2- Web of Science (Clarivate Analytics) және Scopus (Elsevier) бойынша; 2- Қазақстан Республикасының сараптамалық журналдарында; 4- көршілес және алыс шетелдердегі конференцияларда; 38- шығармашылық жұмыс, 31- Қазақстан Республикасындағы көрмелерде, форумдарда және симпозиумдарда; 7- көршілес және алыс шетелдердегі көрмелерде, форумдарда және симпозиумдарда ғылыми және шығармашылық жұмыстары жарық көрген.

Студенттердің арасында жетекшілігімен 1- лауреат, 17- халықаралық және республикалық байқаулардың, көрмелердің, фестивальдердің және республикалық пәндік олимпиадалардың жеңімпаздары дайындалған.

Медеубек Жұматайұлының ұйымдастыруымен бірнеше ауқымды жобалар іске асты:

- Жоғары оқу орындарында соңғы 20 жылдан бері халықаралық деңгейде өтпеген іс-шараны қолға алып, 2016 жылы Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университетінде «Ұлы дала топырағын ұлықтайық» атты халықаралық «Суретші-Ұстаз» симпозиумы ұйымдастырылып, жоғары деңгейде өткен болатын. Симпозиумға Қытай, Түркия, Қырғызстан, Өзбекстан, Тәжікстан және еліміздің ғалым, суретші-ұстаздар бас қосып, «Шырайлы Шымқала», «Киелі Түркістан» тақырыбында табиғат аясында екі күндік пленэр ұйымдастырылып, байқау нәтижесін облыстық Бейнелеу өнері музейінде қорытынды көрме қойылып, өнер сүйер қауымға тарту етті.

- Сонымен қатар Шымкент педагогикалық институтының «Бейнелеу өнері және сызу» мамандығының ең алғашқы түлегі, Қазақ қол өнерінің Хас шебері Бибіаһар Симованың шығармашылығына арнап, «ӨМІРІМ-ӨНЕРІМ» атты Аймақтық ғылыми практикалық конференция және жеке шығармашылық көрмесі ұйымдастырылды. Өнер мамандықтарында білім алатын студенттерге арнап, автор шебер сынып өткізіп, шығармашылыққа арналған баяндама жасалды.

- 2021-2022 оқу жылында М.Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университетінде М.Ж.Тәңірбергеновтің ұйымдастыруымен ҚР Тәуелсіздігінің 30 жылдық мерейіне арналған «МӘДЕНИ МҰРА» атты халықаралық суретші-ұстаздар симпозиумы ұйымдастырылып, екі күндік іс шара жоғары деңгейде өтті. Медеубек Жұматайұлы симпозиум қатысушыларына арнап: Рухы асқақ, өркендеп көркейген, дәлірек айтқанда дамыған 30 елдің қатарындағы елдермен бірге ұлт болуға, мемлекеттік тілді, халықымыздың өткен тарихы мен мәдениетін, өнерін жетік білетін, қазақтың жанын ұға білетін, туған елінің жан ашыры бола алатын, бәсекеге төтеп бере алатын нағыз маманын дайындау алдымызға қойған басты міндет. Сондықтан бұл суретші-ұстаздар симпозиумында ел Тәуелсіздігінің 30 жылдық мерейіне арналған «Шырайлы Шымқала», «Жаңғырған Түркістан» шахарын бейнелеу өнері арқылы көпшілікке насихаттап, шығармашылық туындыларын көрме ұйымдастыру арқылы қалың жұртшылықтың назарына ізгі ниетпен ұсынады деп айтқан болатын. Нәтижесінде шығармашылық көрме

қойылып, өнертанушылар, мәдениеттанушылар, тарихшылар, суретші-ұстаздар, студенттердің туындыларына арнап, өнер сүйер қауымға арналған каталог альбом жасалды.

М.Ж.Тәңірбергеновтың қазіргі жарияланымдарында мектепте бейнелеу өнері пәнін оқытудың проблемалары және мүмкіндіктері, тастағы бедерлердің стильдік даму ерекшеліктері, Қазақстан суретшілерінің шығармаларындағы ұлттық құндылықтар қашанда келер ұрпаққа мұра, Құрасбек Тыныбековтің шығармаларындағы ұлттық құндылыққа негізделген төрт элемент, Графика өнері арқылы мәдени құндылықтары жаңғырту, Ұлттық қолөнер арқылы оқушылардың эстетикалық мәдениетін қалыптастыру, Мәдени мұрадағы түр мен түстің көркемдік ерекшеліктері, Көркемдік тұрғысында түр мен түстің әр алуан ренктері, Шығармашылық туындыдағы композициялық орталық ролі, Ұлттық өнер арқылы студенттердің эстетикалық мәдениетін қалыптастыру, Көркем шығармашылық мәдениетін дамыту арқылы жас ұрпақтың өнертану түсініктерін жаңғырту, Көркем шығармашылық мәдени құндылықтар, Қазақстан қолөнері шеберлерінің шығармашылығы т.б осындай ауқымды зерттеулердің нәтижесіндегі мақалаларында жан-жақты қарастырған. Бұл еңбектердің мақсаты эстетикалық тәрбие беретін, адамның дүниетанымын кеңейтетін, қоғамдағы рухани бағытты қалыптастыратын маңызды сала екенін дәлелдеуге ұмтылған. Автор суретшілер шығармашылығы арқылы қоғамдағы әлеуметтік-мәдени өзгерістерді түсіндіруге бағыттаған.

Сонымен қатар М.Ж.Тәңірбергенов графика саласына ерекше тоқталып, оның - композициялық күрделілігін, сызықтың символдық мағынасын, фактура мен штрихтың эмоциялық әсерін талдауға көп көңіл бөлген. Оның пікірінше, графика - ойдың жинақылығы мен көркемдік дәлдікті талап ететін ең нәзік бағыттардың бірі екенін дәлелдеген. Еңбектерінде ол- әр дәуір суретшілерінің ізденістерін, стильдік және бағыттық ерекшеліктерін, шеберлік эволюциясын салыстыра отырып талдайды. Яғни еңбегін тек эстетикалық тұрғыдан емес, оның шығармашылық психологиясына, ішкі дүниесіне, дүниетанымына байланысты қарастырған.

М.Ж.Тәңірбергенов үшін ең маңызды мәселе - ұлттық дәстүрді сақтай отырып, заманауи көркемдік жаңашылдыққа ұмтылу. Мақалаларында «Ұлттық көркем шығармашылық мәдени құндылықтар» ол ұлттық мотивтердің қазіргі өнерде жаңа формада өмір сүру жолын түсіндіргісі келгенін анық сипаттаған. Яғни мақсатының бірі - қазақ бейнелеу өнерін ғылыми әдістемелік тұрғыда түсіндіру. Осы орайда ол- терминология, теориялық тұжырымдар, ғылыми шығармашылық талдау әдістерін жетілдіруге үлкен ғылыми зерттеулерге үлес қосып келеді.

Қай заманда болсын, ұстаздарға құрмет жоғары болған. Өйткені, ұстазға құрмет көрсету – білімге құрмет көрсету. Ақын Ғафу Қайырбеков ағамыз жырлағандай, біздің ғалым ұстаздардың бар болғанына мақтаныш етеміз.

Марат Мамадияров

г.ғ.к., доцент Қуатбеков атындағы

Халықтар достығы университеті

НАУРЫЗ МЕРЕКЕСІ СӘТТІ ӨТТІ

Естелік

1998 жылы елімізде Ұлыстың ұлы күні Наурыз мейрамы ерекше мазмұнда және кең көлемде атап өтілді. Бұл кезең – тәуелсіздік алғаннан кейін ұлттық құндылықтарды жаңғыртуға айрықша көңіл бөлінген уақыт болатын. Наурыз мейрамында халықымыздың салт-дәстүрін, мәдениет пен өнерін және рухани ынтымақтастық бірлігін көрсететін маңызды мерекеге айналды.

Сол жылы 22 наурыз ресми түрде демалыс күні болып, мереке мемлекеттік деңгейде ұйымдастырылды. Қалалар мен ауылдарда орталық алаңдарда киіз үйлер тігіліп, ұлттық нақышта безендірілді. Халыққа арнап концерттік бағдарламалар, айтыс, би мен ән қойылымдары, ұлттық ойындар ұйымдастырылды. Наурыз мейрамының басты тағамы – наурыз көже дайындалып, мерекеге келушілерге таратылды. Бұл тағам молшылық пен берекенің белгісі саналады. Адамдар бір-бірімен көрісіп, өкпе-назын ұмытып, ақ тілектерін білдірді. Үлкендер жастарға бата беріп, ізгілік пен татулықты насихаттады. Наурыз мейрамы тәуелсіз Қазақстанның ұлттық рухын көтеріп, халықты бірлікке, ынтымаққа шақырған мереке болды. Ол қазақ халқының бай мәдениеті мен дәстүрінің қайта жаңғырып, болашақ ұрпаққа жалғасуына үлкен үлес қосты.

Халық арасында «Тойдың болғанынан, боладысы..» дегендей Наурыз мерекесіне дайындықтардың ерекше есте қалары да болды. 1998 жылы ақпан айында Мәдениет және өнер факультетінде Наурыз мерекесін тойлауға ұйымдастыру комитеті құрылып, жауапты оқытушылар бекітілді. Мен кәсіподақ ұйымының жетекшісі ретінде, ал Медеубекте ұйымдастыру комитетіне кірген болатын. Сол жылдары оқытушы профессорлар айлық жалақысы аздау ма, жиналған қаржы аздау болды. Сонымен ақылдаса келіп, Өзбекстанмен шекаралас Черняевка (қазіргі Жібек жолы) ауылындағы базарына, азық-түлік алуды ойластырдық, өйткені қолайлы арзандау болатын.

Келесі күні таңертен Медеубектің 01 ваз автокөлігімен жолға шықтық. Шымкентпен Черняевкаға дейін 110 шақырымдай болатын. Өңгімеге кірісіп, арлы-берлі не алатынымызды айқындап әжептеуір жылдамдықта жүйтікіп баражатқан болатынбыз. Кенеттен оң жақ доңғалақтың шарабойы шығып, аброй болғанда жол шетіне шығып, дөңдеу жерге барып бірақ тірелдік. Егерде 20-30 метр ұзақтау жүргенімізде, құлдилаған сайға кетер едік деген ойда болды. Баратын жерімізге 25 шақырымдай қалған болатын. Ол кезде жаспыз еш асып-саспай ақылдастықта, Медеубек жүк салғышынан қажетті кілттерін ала бастады, мені жол жөнекей машиналармен Черняевкаға барып, қажетті шаравойды алып келе беруімді өтінді. Ол кезде газель автокөлігі көп жүретін. Солардың біреуіне мініп ары қарай тартып кеттім. Черняевка жеткен бойы қажетті автобөлшекті алдым да, қайта машина қалған жерге жол машинамен келсем, сол арада 1 сағат шамасы, Медеубек машинаның доңғалағын, бұзылған бөлшектерін шешіп, дайын отырған екен. Тез арада қажетті шаравойды ауыстырып, көлігімізді мініп баратын жерге шықтық. Жиналған қаржыға лайықтап барлық керек азық-түлікті машинаға артып Шымкентке де аман есен

жеттіп алдық. Бір айтары, ниетіміз түзу болғандықтан жол жөнекей болған жәйттарға карамастан, бізге берілген тапсырма бойынша толық орындап келгеніміз, аброй болды.

Сол күні кешке киіз үй тігіліп, ішін безендіріп, алдына қазан-ошақ қойып әкелген ет-қазымызды қайнатып, таңертен болатын Наурыз мерекесіне дайындықта жүріп жатты. Сол жылғы Шымкент қаласы бойынша өткен Наурыз мерекесі қызығы да, қуанышы да барлығы естен кетпейтін сәттер есімізге сақталды. Содан бері достығымыз ажырамай ЖОО-да қызмет жасап келеміз.

ҚҰТТЫҚТАУЛАР

АБРОЙ АСҚАРЫНДАҒЫ АЗАМАТ МЕДЕУБЕК ЖҰМАТАЙҰЛЫ!

Кім болса да жасы отыздан асқаннан кейін әрбір он жыл сайын өткен өмір жолын ой елегінен өткізіп отыратыны ақиқат. Әсіресе, бұл қасиет білім мен ғылымды үйлестіріп, тағдыр жолын сонымен таспалаған парасат иесіне тән екені сөзсіз. «Алпыс – тал түс» деп қазақтың көрнекті ақыны Қадыр Мырзалиев бағалағандай өмірді тәулік тұрғысынан салыстырғанда «тал түстің» қай кезді меңзегені көз алдыға келеді.

Алпысқа толу бір басқа да, оны абырой биігінде қарсы алу бір басқа. Адамның кемеліне келіп, өмірдің тереңіне бойлай енетін шағы бұл! Мақаламызға арқау болған Медеубек Жұматайұлы жайында тілге тиек еткенде оның адамдық болмысы жоғарыда айтылған ойымызға лайықты екендігіне еш күмәніміз болған жоқ. Өйткені, ол өз саласын жетік білетін білікті ұстаз, отандық ғылымның дамуына сүбелі үлесін қосқан зиялы азамат.

Тәңірбергенов Медеубек Жұматайұлы 1966 жылы 24 қаңтар ОҚО қазіргі Келес ауданы, Жиделі ауылында жұмысшы жанұясында дүниеге келген. 1972-1982 жылдары Келес ауданына қарасты «Большевик» орта мектебін үздік бітіріп, 1982-1983 жылы Келес ауданы 22 п/с атындағы мақта жинау пунктінде жұмысшы болып істеген. 1983-1990 жылдары М.Әуезов атындағы Шымкент педагогикалық институты, Көркем сурет және графика факультетінің «Сурет, сызу және еңбек» мамандығын бітіріп Сурет, сызу және еңбек пәні мұғалімі

Медеубек Жұматайұлы 2004 жылы 13.00.02 – Оқыту және тәрбиелеу теориясы мен әдістемесі (бастауыш, орта және жоғары білім беру жүйесіндегі бейнелеу өнері) мамандығы бойынша педагогика ғылымдарының *кандидаты ғылыми* дәрежесін, 2010 жылы 13.00.02 – Оқыту және тәрбиелеу теориясы мен әдістемесі (бастауыш, орта және жоғары білім беру жүйесіндегі бейнелеу өнері) мамандығы бойынша диссертациялық еңбегін сәтті қорғап педагогика ғылымдарының *докторы ғылыми* дәрежесін қорғаған. ЖОО жұмысын 2005 жылы М.О.Әуезов атындағы ОҚМУ-нің «Бейнелеу өнері және сызу» кафедрасының меңгерішісі қызметінен бастады. Қазақстан Республикасының БЖҒ министрлігінің 2007, 2014 жылдардың ЖОО-ның үздік оқытушысы мемлекеттік грант иегері». 160-тан астам ғылыми зерттеу еңбектері жарық көрген, оның ішінде 4-монография, 2-оқулық, 20-оқу құралы, оның ішінде 3-оқу құралы ҚР Білім және ғылым министрлігінің грант иегері, 15-әдістемелік құралдар, 20 - ЖАК тізіміндегі шет елдердің және Қазақстан ғылыми журналдарында, 5-мақала жоғары инпакфактор СКОПС ғылыми журналында, 100-ге жуық ғылыми мақалалары халықаралық, республикалық, аймақтық ғылыми практикалық конференцияларының еңбектерінде жарияланған.

Құрметті Медеубек Жұматайұлы сізді 60 жасқа толу мерейтойыңызбен шын жүректен құттықтаймыз! Сізді өмірден тоқығаны мол, кең ойлап, қамқор қолын ұсынып жүретін аяулы ұстаз, іні ретінде жақсы білемін. Өзіңіз еңбегіңізді арнаған саланы дамытуға сіңірген белсенді қызметіңіз, тың ғылыми-техникалық жаңалықтарды енгізуде озық ойлайтын кемел қабілетіңіз тәнті етпей қоймайды, жастарға ұлағатты ұстаз, өнегесіз. Сізге зор денсаулық, қажымас қайрат, отбасыңызға баянды бақыт тілейміз.

Алда әлі талай асулар мен белес-беделдер бар. Сізге жарқын да мағыналы өмір, көтеріңкі де кіршіксіз көңіл, денеңіздің саулығың, отбасының амандығың, қызыққа толы ғұмыр кешіп, көпшіліктің ыстық ықыласы мен құрметіне, ризашылығына бөленіп жүре беріңіз. Абыройыңыз асқақтай берсін дей отырып, төмендегі өлең жолдарың арнаймыз.

Бүгінгі Ізгілікті нұрын шашар маңайға,
Адамсыз ғой үлгі болар талайға.
Жақсылықты өзіңізден көп көрген,
Ұмытпайды туған-туыс қалайда!
Үлгі болған үлкенге де жасқа да,
Сыйлар сізді туған-туыс, басқа да.

Алпыс мәрте Күнді айналған жұмыр Жер,
Сізге бақыт тілеп тұрған айнала.
Ренжітпей үлкенді де, кішіні –
Жүрегімен түсінетін кішіні.
Мынау өмір жұмақ болып кетер ед,
Сіздей болса бар адамның пішіні.
60 жас мерейтойың құтты болсын,
Дос-жаранмен әрқашан орта толсын.
70, 80, 90 мен 100-ге жетіп,
Басыңызға Қызырдың бағы қонсын.
Бақытыңыз баянды, сау-саламат жүргейсіз!

Мырзаханов Мадвакас Сексенбайұлы

ҚҰРМЕТТІ МЕДЕУБЕК ЖҰМАТАЙҰЛЫ !

Мерей тойыңыз құтты болсын! Талай жылдар өмірде дос та, әріптесте, білім мен ғылымда да бірге келе жатырмыз. Адам баласы өз өмірінің сәулетшісі дегендей, Медеубек досым осы сөз сіздің өміріңізді толығымен сипаттайды. Өнер саласының санаулы саңлағы ретінде нәтижелі табыстарыңыз көп, оған жалғыз мен емес көпшілік өнер сүйгіш қауымдар да күә. Мерейлі шағыңызға мерекелі жылдар мен берекелі істер қосылсын.

Ғалым-ұстаз, ұлттық өнердің тәжірибелі бейнелеу өнерінің шебері Медеубек Жұматайұлы көп жылғы ғылыми ізденіс жұмыстарының нәтижесін саралап, оқу-әдістемелік еңбектеріне жаңа технологиялық ерекшелігімен ұлттық өнерді дәріптеуге бағыттап атқарған жұмыстарына ғылыми-әдістемелік мінездеме беріп, Ұлы Даланың рухани байлығы мен материалдық құндылығын жаңғыртып беделін асырып жүргенін мақтан тұтамын, ризалық ықыласымды білдіремін.

Медеубек Жұматайұлы, Сіздің ұзақ жылдық шығармашылық жұмыстармен қатар ғылыми-теориялық ізденістің қорытындысында Қазақ халқының бейнелеу өнерін, оның жанрын, тарихын жас ұрпаққа меңгерту саласында саналы еңбек атқарып жүргеніңіз Қазақстанның көптеген оқу орындарына танылды. Сіздің бастамаңызбен ұйымдастырылған Республикалық "ПЛЭНЕР" өнер саласындағы оқу орындарда кең өріс алып, кейіннен тіпті халықаралық деңгейге дейін көтерілгені баршамызға мәлім. Сол жоба 2020 жылы сіз басқарған оқу орнынан бастау алып, Жетісу университеті, Астана халықаралық университеті, Қазақ Ұлттық қыздар ПУ т.б. оқу орындарында тіпті салт дәстүрге айналып бара жатқаны шындық.

Сізді 60 жасқа толған торқалы тойыңызбен шын жүректен құттықтаймын!

Өмір жолыңызда еңбек сүйгіштік, қоғамдық белсенділікпен ерекшеленіп, нағыз азаматтық қасиеттерге ие ірі тұлға ретінде Қазақ халқының игілігіне бөленіп, қызметтің ең қызықты да қиын салаларын атқарып отырған абырой-беделіңізді атап өтпей кетуге болмас.

Бұл жылдар сіздің қоғамдық және жемісті еңбегіңіздің нағыз кемеліне келген кезең болды. Туған елге деген сүйіспеншілік арқылы парасатты да рухы биік ізбасарларыңызды тәрбиелеу жолында дарынды ұйымдастырушы қырынан көрініп келесіз. Қоғам игілігіне бағыттап отырған ерен еңбектеріңіздің еліміздің нығаюына өзіндік үлесі бар. Осынау игілікті істе қанатыңыз талмасын, қажыр-қайратыңыз қашанда арта бергей, сіздің білім мен ғылым жолындағы жетістіктеріңді әлі де көреміз деген сенімдемін.!

Өзіңізге және отбасыңызға зор денсаулық, ұзақ ғұмыр, ырыс пен ынтымақ, бақыт пен береке тілеймін!

*Адамкулов Нурали Мерекебайұлы
Педагогика ғылымдарының кандидаты,
қауымдастырылған профессор (доцент).
Қазақстан ПҒА академигі, Мәдениет саласының үздігі.
Этномәдениет ШБО жетекшісі*

ӨНЕРДІ ӨНЕГЕ ЕТКЕН ҰСТАЗ

*Қазақстан Педагогика Ғылымдары Академиясының академигі,
ҚР Дизайнерлер одағының мүшесі, педагогика ғылымдарының докторы, Өнер саласының
профессоры Медеубек Жұматайұлы Тәңірберген*
мерейлі жас – алпыстың асқарында

Өнер – адамзат өркениетінің кемелдену тарихын айқындайтын аса маңызды рухани құндылық. Сонымен қатар, өнер халықтың тарихи жадысын, дүниетанымын, эстетикалық танымын көркем формада сақтап, ұрпақтан-ұрпаққа жеткізетін мәдени код қызметін атқарады. Әлемдік мәдениет тарихында өнердің сәулет, мүсін, кескіндеме, музыка және сөз өнері сияқты негізгі салалары қалыптасқан. Солардың ішінде бейнелеу өнері кеңістік пен уақытты бір мезетте қамтып, бояу, сызық, форма арқылы дүниені тұтас күйінде танытуымен ерекшеленеді. Бұл өнер түрі адамның ішкі жан дүниесін, тарихи сананы, табиғат пен қоғам құбылыстарын көрнекі бейнеге айналдырып, көрерменмен тікелей рухани байланыс орнатады.

Бейнелеу өнері – шынайы болмысты көзбен қабылдау мен көркемдік түйсік негізінде бейнелейтін өнер саласы. Оның негізгі тармақтарына кескіндеме, мүсін және графика жатады. Сонымен қатар сәулет пен сәндік-қолданбалы өнер туындыларында да бейнелеу өнеріне тән көркемдік белгілер айқын көрініс табады. Бейнелеу өнерінің басты ерекшелігі – кеңістіктік сипатында: суретші уақыттың белгілі бір сәтін тоқтатып, оны көркем бейне ретінде мәңгілікке айналдырады. Әр тарихи кезеңде жасалған туындылар сол дәуірдің эстетикалық жүйесін, көркемдік ойлау деңгейін және рухани бағдарын айқын көрсетеді.

Бейнелеу өнерінің тарихы адамзат тарихымен қатар өрбіді. Ежелгі өркениеттерден бастап бүгінгі заманға дейінгі мәдени дамудың ізі осы өнер арқылы сақталып келеді. Қазақ бейнелеу өнері де халықтың тұрмыс-тіршілігін, дүниетанымын, салт-дәстүрін көркемдік тұрғыда бейнелеп, XX ғасырда кәсіби деңгейге көтерілді. Әсіресе ғасыр соңында ұлттық сана мен тарихи жадыға бетбұрыс күшейіп, қазақ бейнелеу өнерінде жаңа көркемдік бағыттар мен дара стильдер қалыптасты. Бұл үдерісте Е.Мергенев, Е.Төлепбай, А.Ақанаев, А.Сыдыхан, Т.Маданов, А.Есенбаев, А.Есдәулетов сияқты суретшілердің шығармашылық ізденістері айрықша маңызға ие болды.

Осы көркемдік-ғылыми кеңістікте өзіндік орны бар тұлғалардың бірі – ғалым, суретші, педагог Медеубек Жұматайұлы Тәңірбергенев. Педагогика ғылымдарының докторы, профессор, Қазақстан Республикасы Дизайнерлер одағының мүшесі, жоғары оқу орнының үздік оқытушысы мемлекеттік грантының екі мәрте иегері Медеубек Жұматайұлы қазіргі Түркістан облысы, Сарыағаш ауданы, Келес өңірінде дүниеге келген.

Ол туған ауылы Жиделідегі мектепті үздік аяқтап, М.Әуезов атындағы Шымкент педагогикалық институтының көркем сурет және графика факультетінде кәсіби білім алды. Студенттік кезеңнен бастап өнерге деген талпынысы мен еңбекқорлығы айқын байқалды. Әскери борышын өтегеннен кейін еңбек жолын ауыл мектебінде мұғалім болып бастап, көп ұзамай ғылыми-педагогикалық қызметке бет бұрды. 1991 жылдан бастап М.Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік университетінің «Бейнелеу өнерін оқыту әдістемесі» кафедрасында оқытушылық қызмет атқарды.

Ғылыми ізденіс жолындағы табандылығы нәтижесінде 2004 жылы кандидаттық, 2010 жылы докторлық диссертацияларын сәтті қорғады. 2005 жылы доцент ғылыми атағына ие болды. Ол әр жылдары кафедра меңгерушісі, жоғары мектеп директоры, факультет деканы сияқты жауапты қызметтерді абыроймен атқарып келді. Қазіргі таңда М.Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан зерттеу университетінің Мәдениет және өнер факультетінің деканы қызметінде.

Медеубек Жұматайұлының ғылыми-педагогикалық мұрасы аса ауқымды. Оның қаламынан 2 монография, 2 оқулық, 20-дан астам оқу құралы мен көптеген әдістемелік

еңбектер жарық көрді. Бұл еңбектер жоғары оқу орындары мен жалпы білім беру жүйесінде кеңінен қолданылып, отандық көрке білімнің дамуына елеулі үлес қосып келеді. Сонымен қатар ол бірнеше ғылым кандидаттарын дайындаған тәжірибелі ғылыми жетекші ретінде де танылған.

Ғалымның шығармашылық қыры кәсіби суретшілік қызметімен тығыз байланысты. Әсіресе графика жанрындағы туындыларында ұлттық тарих, философиялық пайым, ұрпақтар сабақтастығы терең көркемдікпен бейнеленеді. «Шежіреші», «Талпыныс», «Балалық шақ», «Ұрпақ», «Қ.А.Ясауи кесенесі» сияқты шығармаларында автор тарихи жады мен рухани құндылықтарды символдық бейнелер арқылы жеткізеді. Тәуелсіздік қарсаңында салынған «Талпыныс» туындысы ел тарихындағы өтпелі кезеңнің көркем метафорасы ретінде бағаланды.

Суретшінің еңбектері республикалық және халықаралық көрмелерде көрсетіліп, кәсіби орта тарапынан жоғары бағасын алды. Оның туындылары еліміздің ірі қалаларындағы көркемөнер қорларында және жеке коллекцияларда сақтаулы.

Ғалым-әдіскер ретінде М.Тәңірбергенов бейнелеу өнерін оқыту мәселелерін теориялық және практикалық тұрғыда кешенді зерттеді. «Мектепте бейнелеу өнерін оқыту – өмір талабы» атты еңбегінде ол көркемдік білім берудің әлеуметтік-педагогикалық маңызын айқындап, дамыған елдердің тәжірибесін саралау арқылы ұлттық білім жүйесін жетілдіру жолдарын ұсынады.

Алпыс жылдық ғұмыр белесіне қадам басқан Медеубек Жұматайұлы Тәңірбергенов – қазақ бейнелеу өнерінің дамуына, көркемдік білім мен ғылымның өркендеуіне сүбелі үлес қосқан бірегей тұлға. Оның ғылыми, педагогикалық және шығармашылық қызметі ұлттық руханияттың тұтас бір кезеңін айқындайды. Алда да ғалым-суретшінің ел мәдениетіне қосар үлесі мол боларына сенім мол.

Алпыс жас – асқарлы белес, кемелдену мен парасаттың шыңы.

Медеубек Жұматайұлының мінезінің ашықтығы, риясыз ақ көңілі айналасына әрдайым шуақ шашып тұрады. Шәкірттері мен әріптестеріне ылғи көмек қолын созуға дайын тұратын азаматтық болмысы жастарға үлгі. Ғылым мен білім саласындағы табанды еңбегі, ұстаздық жолдағы өнегелі ісі арқылы елге сыйлы, жұртқа қадірлі тұлғаға айналған мерейжас иесін шын жүректен құттықтаймын.

Алдағы өмір жолыңыңда мықты денсаулық, отбасына амандық, бала-шағаларының қызығы мен қуанышын молынан көруін тілеймін.

Ғылыми және шығармашылық ізденістеріне шалқар шабыт пен толағай табыс тілеймін.

Амангелді Мамыт

*Жұмабек Тәшенев атындағы университеті
Қазақ тілі мен әдебиеті кафедрасының меңгерушісі,
филология ғылымдарының кандидаты*

ТРУД - ФИЛОСОФИЯ МЕДЕУБЕКА

Сегодня отмечает свой 60 - летний юбилей известный ученый в области культуры и искусства, педагог, великолепный художник Танирбергенов Медеубек Жуматаевич!

Его научная, творческая, общественная деятельность широко известна, что говорит о нем, как об универсальной, многогранной личности.

Танирбергенов Медеубек Жуматаевич - академик Казахской АПН, доктор педагогических наук, профессор действующий. О нем не скажешь – «много успел», больше подходит восклицание - «Сколько он успевает!»

Медеубек родился в ауле Жидели Келесского района Туркестанской области в многодетной, скромной рабочей семье. Трудовую деятельность он начинал рабочим и еще юношей он познал и закалился в труде.

С ранних лет он проявлял интерес к рисованию. Ему нравилось наблюдать , как старший брат растирает краски руками, как на его глазах краски превращались в облака, деревья, горы, реки... Он в детстве наблюдал, как собирались апашки в белоснежных кемешках и молодые женщины и очищали шерсть, красили, пряли в нити на специальном самодельном станке, переплетали нити в определенном порядке, создавая узор, нити уплотнялись и в итоге ткали ковры , которые были украшением каждого казахского дома. С детства он вникал в мастерство валяния войлока, вникал в традиционные узоры ткачества и в последующем это открыло дорогу к творчеству. В юношестве он проникся творчеством известных художников и это расширило его творческий потенциал.

Медеубеку Жуматаевичу - 60 лет! За плечами – богатый опыт научной, педагогической и общественной деятельности. Он достиг всех званий и высот, о которых можно мечтать, но продолжает работать , создавая и вдохновляя.

Для меня, особое место в творчестве Медеубека Жуматаевича занимают картины, посвященные исторической роли народных батыров и биев. Его полотна «Аныракайская битва», «Совет биев» запечатлевшие героев прошлого, украшают краеведческий музей нашего города. Эти полотна - не только свидетельство художественного таланта, но и дань уважения истории и культуре своего народа, они духовно обогащают каждого из нас и придают нам духовную силу и гордость за свой народ. В своих произведениях он сумел передать дух эпохи, величие и героизм наших предков и силу единства народа в исторические периоды. Эти картины являются частью культурного наследия нашего народа. И я несколько не преувеличиваю, так как, Медеубек - личность в творчестве!

Он внес значительный вклад в развитие теории и практики культуры и искусства. Его научные работы по проблемам искусствоведения, культурологи и эстетики получили широкое признание в научном сообществе.

Как педагог, за годы работы в ВУЗах южного региона, он подготовил не одно поколение специалистов в области культуры и искусства, которые работают в различных областях. Многие его ученики с благодарностью вспоминают его лекции и наставления, которые помогли им в профессиональной деятельности. Он известен своим подходом к преподаванию, сочетающие глубокое знание предмета с умением вдохновить и поддержать студентов, раскрыть их потенциал. Он убежден, что успешный образовательный процесс зависит от интенсивного поиска себя. От подготовил немало специалистов изобразительного искусства, художников декоративно -прикладного искусства и дизайнеров. Он ученый с душой художника. Для него преподавание- это искусство. За что его и любят студенты.

Медеубек Жуматаевич считает, что труд- это основа жизни. Он постоянно работает над собой, создавая, совершенствуя. Его философия труда вдохновляет окружающих.

Медеубек Жуматаевич - замечательный человек, сочетающий в себе интеллигентность и твердость характера, высокий профессионализм и неустанный поиск нового, человек с тонкой творческой душой и неутомимой трудоспособностью, он верный друг и товарищ, великолепный семьянин.

Уважаемый Медеубек Жуматаевич! Примите искренние поздравления с юбилеем!. Ваши труды вдохновляют, картины радуют нас. Ваше творчество является ярким примером для молодого поколения. Желаю дальнейших успехов, вдохновения и новых достижений. Здоровья и процветания!

*Турашбеков Абдижаппар,
кандидат философских наук,
ассоциированный профессор
ЮКПУ им. У. Джанибекова.*

生日贺词

ПОЗДРАВЛЕНИЕ С ДНЁМ РОЖДЕНИЯ

Уважаемый профессор Танирбергенов Медеубек Жуматаевич!

К юбилею ваших 60 лет я с глубоким уважением приношу вам самые искренние поздравления и высокую честь!

За последние десять лет вы преданно трудитесь в сфере высшего художественного образования Казахстана, с неиссякаемым энтузиазмом и мастерским подходом к образованию воспитав большое количество выдающихся художественных специалистов для этой прекрасной страны. Ваше преподавание отличается оригинальностью: свободный и нестандартный стиль лекций всегда двигает учеников к художественному вдохновению, поэтому вы пользуетесь глубоким уважением и любовью студентов. Ваши научные исследования впечатляют обилием и глубиной, сочетая прогностичность, благодаря чему вы заслужили широкую известность в международном сообществе художественного образования, вкладывая ценнейшие усилия в развитие дисциплины.

Еще более восхищает ваша личность. Ваша доброта и нежность, честность и прямота, а также настойчивость в преодолении трудностей в научной работе и образовании подобно светящейся лампе, вдохновляют каждого вокруг вас, посеивая теплые семена для культурного и художественного обмена между Китаем и Казахстаном.

В этот знаменательный день я искренне поздравляю вас с днем рождения! Пусть вас сопровождают здоровье, долголетие и неиссякаемая радость; пусть ваше художественное дело процветает вечно, а ученики рассеются по миру, принося честь своему преподавателю. Надеюсь, мы продолжим идти рука об руку, создавая новые яркие главы в обмене и развитии высшего художественного образования двух стран!

С уважением, ваш старый друг Лю Вэньбин.

**КӨРКЕМ БІЛІМ БЕРУ ЖӘНЕ МӘДЕНИЕТ АЯСЫНДА ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ
АРҚЫЛЫ БОЛАШАҚ ПЕДАГОГТАРДЫ КӘСІБИ ТҮРҒЫДАН ДАЯРЛАУ**

**ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ ПОДГОТОВКА БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ ЧЕРЕЗ
ИСКУССТВЕННЫЙ ИНТЕЛЛЕКТ В РАМКАХ ХУДОЖЕСТВЕННОГО
ОБРАЗОВАНИЯ И КУЛЬТУРЫ**

**PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE TEACHERS THROUGH ARTIFICIAL
INTELLIGENCE IN THE FRAMEWORK OF ART EDUCATION AND CULTURE**

Жолдасбекова С.А. - п.ғ.д., профессор, Омар А.О. - магистрант БОЛАШАҚ КӨРКЕМ ЕҢБЕК ПЕДАГОГТАРЫНЫҢ КӘСІПКЕРЛІК ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТЕРІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ МӘСЕЛЕСІ	5-11
Оспанов Т.М. БОЛАШАҚ КӨРКЕМДІК БІЛІМ БЕРУ ОҚЫТУШЫЛАРЫНЫҢ ЖОБАЛЫҚ ЖӘНЕ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҚЫЗМЕТІНДЕГІ ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ.....	12-16
Байтас М.М., Жолдасова А.Т., Нуридин С.З. ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ ЖӘНЕ КӨРКЕМ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНІҢ ТРАНСФОРМАЦИЯСЫ	17-20
Болысбаев Д.С., Жарылкасым Қ.Б. ТАБИҒИ ТЕРІ БҰЙЫМДАРЫНЫҢ ДӘСТҮРЛІ АССОРТИМЕНТІНДЕГІ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ӘРЛЕУ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫ.....	21-24
Ибраймова П.Т., Әділова Ш. С., Елғонова С. Д. ДӘСТҮР МЕН ЦИФР ТОҒЫСЫНДА: БОЛАШАҚ ПЕДАГОГТАРДЫ ҚОЛӨНЕР МЕН КӨРКЕМ БІЛІМ БЕРУ САЛАСЫНДА ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ АРҚЫЛЫ ДАЯРЛАУ	25-28
Нұрман Ж.Б., Қозыбекова А.А., Тұрсынбаева М.М. БОЛАШАҚ ПЕДАГОГТАРДЫ КӘСІБИ ДАЯРЛАУДА ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫН ҚОЛДАНУДЫҢ ТЕОРИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ	29-32
Болысбаев Д.С., Жарылкасым Қ.Б. АҢ ТЕРІСІНЕН ТІГІЛГЕН КИІМ БҰЙЫМДАРЫНДАҒЫ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ДИЗАЙН	33-36
Ибраймова П.Т., Жанабаева Р.К., Арипбаева Л.Ж. ҚОЛӨНЕР САБАҚТАРЫНДА ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ АРҚЫЛЫ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ОЙЛАУДЫ ДАМУ ЖОЛДАРЫ	37-40
Ибраймова П.Т., Ибрагимова Э.А., Жайлымысова Г.А. ҚОЛӨНЕР БҰЙЫМДАРЫН ЖОБАЛАУДА ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ БАҒДАРЛАМАЛАРЫН ҚОЛДАНУДЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ТИІМДІЛІГІ	41-44
Болысбаев Д.С., профессор, Таскинова А.Н. ДЕКОРАТИВТІ-ҚОЛДАНБАЛЫ ӨНЕР ЗАМАНАУИ ДИЗАЙН-БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНДЕ	45-48
Болысбаев Д.С., профессор, Таскинова А.Н. ДӘСТҮРЛІ СӘНДІК-ҚОЛДАНБАЛЫ ӨНЕР ЖӘНЕ ЗАМАНАУИ ДИЗАЙН	49-52
Калыков А.Ш. КӨРКЕМ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНДЕГІ ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ: ОҚЫТУШЫ МЕН СТУДЕНТ РӨЛІНІҢ ТРАНСФОРМАЦИЯСЫ	53-57
Ражабов Т.И. МУСИҚА ТАЪЛИМИДА РАҚАМЛИ ТЕХНОЛОГИЯЛАРНИНГ ЎРНИ ВА АҲАМИЯТИ	58-60
Мустафаев Б.И. РАҚАМЛИ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДАН МАКТАБ МУСИҚА ТАЪЛИМИ ТИЗИМИДА САМАРАЛИ ФОЙДАЛАНИШ	61-63
Джумаев М.И. ОСНОВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ РАЗВИТИЯ СИСТЕМЫ ПОДГОТОВКИ КАДРОВ УЗБЕКИСТАНА	64-67
Саидов Д.Ш. ОСНОВЫ ФОРМИРОВАНИЯ УЗБЕКИСТАНСКОГО ОПЕРНОГО ИСКУССТВА, ЕГО СОВРЕМЕННОЕ РАЗВИТИЕ И ВОЗМОЖНОСТИ ПРИМЕНЕНИЯ В МУЗЫКАЛЬНОМ ОБРАЗОВАНИИ	68-71
Джартыбаева Ж.Д., Кунпеисова А. КӨРКЕМ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ МАМАНДЫҚТАР СТУДЕНТТЕРІНІҢ КӨРКЕМДІК ҚАБЫЛДАУЫН ДАМУ	72-74

Бакирова Г.А. КӨРКЕМ БІЛІМ БЕРУ ҮДЕРІСІНДЕ BIG DATA МЕН ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ ҚҰРАЛДАРЫН ҚОЛДАНУ	75-77
Болысбаев Д.С., Жарылкасым Қ.Б. ТЕРІ БҰЙЫМДАРЫНЫҢ ДИЗАЙНЫНДАҒЫ СӨН ҮРДІСТЕРІ	78-80
<i>Ulug'bek Mirshayev –Bukhara State University Senior lecturer, scientific leader, Department of music performance and culture Academic Supervisor.</i>	
<i>Muhammadjonova Ruxshona – Student of the 12-Icholg'u-24 group, Instrumental Performance (Traditional Instruments) program, Department of Music Performance and Culture, Bukhara State University</i>	
DIGITAL MUSIC PLATFORMS AND ARTIFICIAL INTELLIGENCE INFLUENCE ON THE FORMATION OF YOUTH MUSICAL TASTE.....	81-85
Болысбаев Д.С., Кунжигитова Г.Б., Керимбай И.С. ИСКУССТВЕННЫЙ ИНТЕЛЛЕКТ КАК СОАВТОР: ИГРОВЫЕ ПРАКТИКИ В ХУДОЖЕСТВЕННОМ ОБРАЗОВАНИИ	86-89
Абдирасилов М., Куздеубаев А.Ж. ПЕДАГОГ-СУРЕТШІНІҢ РӨЛІН ҚАЙТА АНЫҚТАУ: «ШЕБЕРДЕН» ЖИ ДӘУІРІНДЕГІ «МАҒЫНАЛАР КУРАТОРЫНА» ДЕЙІН	90- 95
Туреханов К.Е., Жунисалиева А.Б. ҚУЫРШАҚ ТЕАТРЫ ЖӘНЕ ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ: БАЛА ТӘРБИЕСІНДЕГІ КӨРКЕМ БІЛІМНІҢ РӨЛІ	96-98
Камалов Ю.Н., Камалов М.Ю. ОҚЫТУ ҮДЕРІСІНІҢ НЕГІЗГІ КОМПОНЕНТТЕРІ ЖӘНЕ ОЛАРДЫҢ СИПАТТАМАСЫ	99-102
Болысбаев Д.С., Бекбулатов А.Ә., Сайнанов Б.А., Оспанов Д.М. ҚАЗАҚСТАНДА АҒАШТЫ КӨРКЕМДЕП ОЮ ӨНЕРІНІҢ ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙЫ	103-106
Іңкәрбек К.П., Төлешова Ә.С. КӨРКЕМ БІЛІМ БЕРУДЕ ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ ПЕН ҰЛТТЫҚ СӨН ҚҰНДЫЛЫҚТАРЫНЫҢ САБАҚТАСТЫҒЫ	107-109
Мамадияров М.Д. ТҮРКІСТАН ОБЛЫСЫ МЕН ШЫМКЕНТ ҚАЛАСЫНЫҢ ГЕОГРАФИЯЛЫҚ, ТУРИСТІК ЖӘНЕ МӘДЕНИ ӘЛЕУЕТІН КЕШЕНДІ ТАЛДАУ	110-112
Калдыбаева К.А., Кенжетай Қ.А. КӨРКЕМ БІЛІМ БЕРУ САЛАСЫНДАҒЫ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕР	113-115
Молдакулова Н.А., Айдарбекова К.М. БІЛІМ БЕРУ ҮДЕРІСІНДЕ ЦИФРЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯНЫ ҚОЛДАНУДЫҢ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ	116-121
Молдакулова Н.А., Омар М.О. ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТТІ БІЛІМ САЛАСЫНДА ТИІМДІ ПАЙДАЛАНУ	122-126
Жұматай Д.Д. ДИЗАЙН САЛАСЫНДА ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТТІ ҚОЛДАНУ АРҚЫЛЫ БОЛАШАҚ МАМАНДАРДЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ МӘДЕНИЕТІН ДАМУЫ	127-129
Джартыбаева Ж.Д., Айдосов А. АРТ-ИЛЛЮСТРАЦИЯНЫҢ ЗАМАНАУИ БАҒЫТТАРЫ МЕН ДАУМЫ	130-132
Yesenbaeva K.A., Muratbayeva G. THE ARTIST AND NEURAL NETWORKS: A NEW AESTHETIC OF VISUAL ART	133-139
Сайнанов Б.А., Бурибеков О.С. ҚАЗАҚ ФИЛОСОФИЯСЫ ҰЛТТЫҚ САНА МЕН БІРЕГЕЙЛІКТІ ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ІРГЕТАСЫ	140-144
Мәлік М.М., Ибрагимова Л.Т. ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ НЕГІЗІНДЕГІ ОРТАДА ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҚАБІЛЕТТІ ҚАЛЫПТАСТЫРУ	145-147
Ибрагимова Л.Т., Мәлік М.М. AI-ҚҰРАЛДАРЫН ПАЙДАЛАНУ НЕГІЗІНДЕ СТУДЕНТТЕРДІҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ БЕЛСЕНДІЛІГІН АРТТЫРУ	148-150
Мухамеджанова М.Ж. ЖАРАТЫЛЫСТАНУ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ҒЫЛЫМДАР НЕГІЗІНДЕ БӘСЕКЕГЕ ҚАБІЛЕТТІ ТҰЛҒАНЫ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ТӘРБИЕЛЕУ МЕН ДАМУДЫҢ ЗАМАНАУИ ТӘСІЛДЕРІ	151-155
Қанаева У. М. ЖҮННЕН ЖАСАЛЫНҒАН СӨНДІК БҰЙЫМДАР: ЗАМАНАУИ ДИЗАЙНДАҒЫ ҰЛТТЫҚ НАҚЫШ	156-158

Адиш Ә.С. БИ ЖӘНЕ АЛГОРИТМ: ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ ХОРЕОГРАФИЯНЫ ҚАЛАЙ ӨЗГЕРТЕДІ	159-161
Тлеу А.К. КӨРКЕМ БІЛІМ БЕРУДЕ ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЕКТІҢ ҰРПАҚ ТӘРБИЕСІНДЕ ЫҚПАЛЫ	162-164
Әбді. А.Б. ГРАФИКА ЖӘНЕ БЕЙНЕЛЕУ ӨНЕРІ: ТЕОРИЯЛЫҚ ЖӘНЕ КӨРКЕМДІК НЕГІЗДЕРІ.....	165- 166
Усманов Б. Ю. ОЙЫННЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫН ЖЕТІЛДІРУ ЖОЛДАРЫ	167- 170
Рустемова С.И., Ханазарова К.О. СОВРЕМЕННЫЕ ХУДОЖНИКИ КАЗАХСТАНА И ИХ РАБОТЫ	171-173
Рустемова С. И., Ханазарова К. О. ВОЙЛОК- В СОВРЕМЕННОМ СТИЛЕ ОДЕЖДЫ	174-177
Офицерова Н. Р. ВОПРОСЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЕКТА В РАЗВИТИИ КРЕАТИВНОГО МЫШЛЕНИЯ СТУДЕНТОВ	178-182
Абуова М.А., Мейрбекова Ф.Л., Доскараева Ж.Е. ҚАЗАҚТЫҢ ҰЛТТЫҚ КИІМ ӨНЕРІ АРҚЫЛЫ СТУДЕНТТЕРДІҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ІЗДЕНІС ҚАБІЛЕТІН ДАМУЫ	183-186
Абуова М.А., Доскараева Ж.Е., Мейрбекова Ф.Л. СӨННІҢ ТАНЫМАЛ ЖӘНЕ СҰРАНЫСҚА ИЕ БОЛУЫ МӘСЕЛЕСІ	187-190
Доскараева Ж.Е., Мейрбекова Ф.Л., Абуова М.А. МАНЕКЕНДЕ МУЛЯЖДАУ ӘДІСІ: ТЕОРИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ, ТӘЖІРИБЕЛІК ҚОЛДАНЫСЫ ЖӘНЕ ҚАЗІРГІ ЗАМАНҒЫ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫ	191-194
Доскараева Ж.Е., Мейрбекова Ф.Л., Абуова М.А. ЗАМАНАУИ ЭТНИКАЛЫҚ СӘНДЕГІ МӘДЕНИ ДӘСТҮРЛЕР МЕН ИННОВАЦИЯЛАР	195-198
Мейрбекова Ф.Л., Доскараева Ж.Е., Абуова М.А. АРНАЙЫ КИІМДЕР КОЛЛЕКЦИЯСЫН COREL DRAW БАҒДАРЛАМАСЫМЕН КӨРКЕМДЕП ЖОБАЛАУ	199-201
Мейрбекова Ф.Л., Абуова М.А., Доскараева Ж.Е. КОСТЮМНІҢ ЖАРЫҚ ДИЗАЙНЫ МЫСАЛЫНДА, КИІМ ДИЗАЙНЫНДАҒЫ ЖАҢА ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫҢ ҚАЛЫПТАУҒА ӘСЕРІ	202-205
Хасен Ж., Джукеева Б.А. ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТТІҢ КӨРКЕМДІК БІЛІМГЕ ЖӘНЕ БОЛАШАҚ ҰРПАҚТЫҢ ДАМУЫНА ӘСЕРІ: ҚАЗІРГІ ЦИФРЛЫҚ МӘДЕНИЕТ КОНТЕКСТІНДЕГІ РЕЖИССУРА	206-208
Кумісбекова М. Б., Ақбаева Ш.Ә. КИІЗ БҰЙЫМДАРЫНЫҢ КӨРКЕМДІК-ЭСТЕТИКАЛЫҚ ЖӘНЕ СИМВОЛДЫҚ МАЗМҰНЫ: КӨРКЕМ БІЛІМ БЕРУДЕГІ ТӘРБИЕЛІК МАҢЫЗЫ	209-212
Умралиева Л.М., Жолдасбекова Г.Д., Аблаев Ә.Б., Калыков А.Ш. КӨРКЕМ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚТАҒЫ ЭСТЕТИКАЛЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚ ҰҒЫМЫ	213-215
Ауелбеков Е.Б., Утепбаева Г.М. МЕКТЕПТЕ ҚАЗІРГІ КӨРКЕМ ЕҢБЕКТІ ОҚЫТУДА ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ ҚҰРАЛДАРЫН ҚОЛДАНУДЫҢ МАҢЫЗЫ МЕН ТИІМДІЛІГІ	216-218
Социал Д., Бекжігіт Е. ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ ЗАМАНАУИ ӨНЕРДІ ҚАЛАЙ ӨЗГЕРТЕДІ	219-221
Хасен Ж., Джукеева Б.А. ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТТІҢ КӨРКЕМДІК БІЛІМГЕ ЖӘНЕ БОЛАШАҚ ҰРПАҚТЫҢ ДАМУЫНА ӘСЕРІ: ҚАЗІРГІ ЦИФРЛЫҚ МӘДЕНИЕТ КОНТЕКСТІНДЕГІ РЕЖИССУРА	222-224
Рахымберді М., Мүтәлі Ә. РЕЖИССЕР ДЖЕЙМС КЕМЕРОННЫҢ ФИЛЬМДЕРІНДЕГІ ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ ТАҚЫРЫБЫНЫҢ ҚОЗҒАЛУЫ	225-228
Амангелді А. Б. КӨРКЕМ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНДЕ ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТТІ ҚОЛДАНУ АРҚЫЛЫ БОЛАШАҚ ПЕДАГОГТАРДЫҢ КӘСІБИ ДАЯРЛЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ	229-233

Андасова А.М. МӘДЕНИЕТ ЖӘНЕ ӨНЕР САЛАСЫНДАҒЫ ПЕДАГОГТАРДЫ ДАЯРЛАУДА ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫНЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ӘЛЕУЕТІ	234-236
Даржигенова А.Т. ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ НЕГІЗІНДЕ БОЛАШАҚ ӨНЕР ПЕДАГОГТАРЫНЫҢ КӘСІБИ ЖӘНЕ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТЕРІН ДАМУЫ	237-240
Дуйсенова У.Н. КӨРКЕМ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ БІЛІМ БЕРУДЕ ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТТІ ИНТЕГРАЦИЯЛАУ: БОЛАШАҚ ПЕДАГОГТАРДЫ ДАЯРЛАУДЫҢ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТӘСІЛДЕРІ	241-245
Құлumbетова М.Ө. ЖАРАТЫЛЫСТАНУ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ҒЫЛЫМДАР КОНТЕКСІНДЕ БӘСЕКЕГЕ ҚАБІЛЕТТІ ТҮЛҒАНЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ	246-249
Оразбаева М.Н. ТЕОРИЯЛЫҚ ЖӘНЕ ҚОЛДАНБАЛЫ ЖАРАТЫЛЫСТАНУ- ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ЗЕРТТЕУЛЕРДЕГІ ТҮЛҒАНЫҢ БӘСЕКЕГЕ ҚАБІЛЕТТІЛІГІН ДАМУЫДЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ АСПЕКТІЛЕРІ	250-254
Оспанбаева М. Е. БОЛАШАҚ МАМАНДАРДЫҢ БӘСЕКЕГЕ ҚАБІЛЕТТІЛІГІН АРТТЫРУДАҒЫ ЖАРАТЫЛЫСТАНУ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ БІЛІМ МЕН ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ТӘРБИЕНІҢ ӨЗАРА БАЙЛАНЫСЫ	255-258
Жақыпбекова М.Ж., Оспанов Д., Жузева К.Е. ЕЖЕЛГІ ТҮРКІ ХАЛЫҚТАРЫ КИІМДЕРІНІҢ КӨРКЕМДІК ҚҰРЫЛЫМЫНЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТПЕН БАҒДАРЛАНҒАН КӨРКЕМДІК БІЛІМ БЕРУ КОНТЕКСТІНДЕ	259-265
Тілеубай Ж., Жолдасов Е. ЗАМАНАУИ ҚАЗАҚ КИНО ӨНЕРІНДЕГІ ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ ПЕН РЕЖИССЕРЛЫҚ ТӘСІЛДЕРДІҢ САБАҚТАСТЫҒЫ	266-269
Күмісбекова М.Б., Ақбаева Ш.Ө. КИІЗ БҰЙЫМДАРЫНЫҢ КӨРКЕМДІК- ЭСТЕТИКАЛЫҚ ЖӘНЕ СИМВОЛДЫҚ МАЗМҰНЫ: КӨРКЕМ БІЛІМ БЕРУДЕГІ ТӘРБИЕЛІК МАҢЫЗЫ	270-273
Бакирова Г.А. Мырзалы А.Т. КӨРКЕМ ЕҢБЕК МҰҒАЛІМІНІҢ ЦИФРЛЫҚ ҚҰЗІРЕТ- ТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДАҒЫ ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТТІҢ РОЛІ	274-277
Жолдасбекова Г.Д., Умралиева Л.М., Жорабеков С.Қ. ҚАЗАҚТЫҢ ДӘСТҮРЛІ ТОҚЫМА ӨНЕРІ – ХАЛЫҚ ШЫҒАРМАШЫЛЫҒЫНЫҢ ӨЗЕГІ	278-280
Қапбар Г.С., Рахимов М. ЖОО СТУДЕНТТЕРІНЕ РҮТНОН БАҒДАРЛАМАЛАУ ТІЛІН ОНЛАЙН ПЛАТФОРМАЛАР АРҚЫЛЫ ОҚЫТУДЫҢ ДИДАКТИКАЛЫҚ МҮМКІНДІКТЕРІ МЕН ТИІМДІЛІГІ	281-286
Жолдасбекова С.А., Омар А.О. БОЛАШАҚ КӨРКЕМ ЕҢБЕК ПЕДАГОГТАРЫНЫҢ КӘСПКЕРЛІК ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТЕРІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ МӘСЕЛЕСІ	287-293
Жолдасова А.Т., Байтас М.М., Миронова Т.Г. БЕЙНЕЛЕУ ӨНЕРІ МЕН ДИЗАЙННЫҢ ЗАМАНАУИ МӘДЕНИЕТТЕГІ ОРНЫ МЕН ДАМУЫ	294-296
Кенжебаева А.Н., Ташимова Г.Ө., Абдукаримова Л.А. БОЛАШАҚ ҰРПАҚ ТӘРБИЕСІНДЕГІ ҚОЛӨНЕРДІҢ ОРНЫ	297-299
Кенжебаева А.Н., Абдукаримова Л.А., Алтынбекова А.Р. ВЛИЯНИЯ ТРАДИЦИОННЫХ ХУДОЖЕСТВЕННЫХ ОБРАЗОВ И КОЛОРИСТИЧЕСКИХ РЕШЕНИЙ В СОВРЕМЕННОЕ ИСКУССТВО КАЗАХСТАНА	300-303
Бизакова Б.М., Умралиева Л. М., Жолдасбекова Г. Д. БЕЙНЕЛЕУ ӨНЕРІ САБАҚТАРЫНДАҒЫ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТӘСІЛДЕР	304-307
С.А.Жолдасбекова., Г.Д.Абдуллаева. ХХІ ҒАСЫР – КОМПЬЮТЕРЛЕР ҒАСЫРЫ: КӨРКЕМДІК БІЛІМ БЕРУДЕГІ ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ	308-311
Ауелбеков Е.Б., Утепбаева Г.М. МЕКТЕПТЕ ҚАЗІРГІ КӨРКЕМ ЕҢБЕКТІ ОҚЫТУДА ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ ҚҰРАЛДАРЫН ҚОЛДАНУДЫҢ МАҢЫЗЫ МЕН ТИІМДІЛІГІ	312-314
Есімханов А., Болысбаев Д.С., Маханбетова Н.Ө. АКТЕРЛЕРДІ ОҚЫТУ ПРОЦЕСІНДЕ ҚАБЫЛДАУДЫ ДАМУЫДЫҢ НЕГІЗГІ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ӘДІСТЕРІ	315-318

Ортқали С, Болысбаев Д.С., Маханбетова Н.Ә. ДАУЫС ТЕХНИКАСЫНЫҢ НЕГІЗІ РЕТІНДЕ ДАУЫСТЫ ЖАТТЫҚТЫРУДЫҢ РЕЗОНАНСТЫҚ ӘДІСІ. ТЕОРИЯЛЫҚ АСПЕКТІЛЕР	319-321
Ағаділова Ж.М., Сүлейменова Ж.О. ИНТЕРЬЕР ДИЗАЙНЫНА СӘНДІК ЖӘНЕ ҚОЛДАНБАЛЫ ӨНЕРДІ БІРІКТІРУ ТҰЖЫРЫМДАМАСЫ РЕТІНДЕГІ ИНТЕРЬЕР НЫСАНЫ	322-324
Б.Оспанов. ӨНЕР МЕН ӨНЕГЕНІ ҮЙЛЕСТІРГЕН КӘДІМГІ – МЕДЕУБЕК ЖҰМАТАЙҰЛЫ ТӘҢІРБЕРГЕНОВ.....	325-329
Нұрнейісов Н, ҚАЗАҚ БЕЙНЕЛЕУ ӨНЕРІНІҢ ЗЕРДЕЛІ ЗЕРТТЕУШІСІ – ТӘҢІРБЕРГЕНОВ МЕДЕУБЕК ЖҰМАТАЙҰЛЫ.....	330-334
Қожағұлов Т. ТӘҢІРБЕРГЕНОВ МЕДЕУБЕК ЖҰМАТАЙҰЛЫНЫҢ ҒЫЛЫМИ МҰРАСЫ.....	335-337
Бейсенбаев С.Қ. ТУҒАН ЖЕРГЕ ТАҒЗЫМ!.....	338-341
Мырзаханов М. ШЫМКЕНТТЕ СУРЕТШІ-ПЕДАГОГТАР БАС ҚОСТЫ.....	342-345
Умралиева Л.М. ҒЫЛЫМ мен ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҮНДЕСТІК.....	346-348
Мамадияров М. НАУРЫЗ МЕРЕКЕСІ СӘТТІ ӨТТІ.....	349-350
ҚҰТТЫҚТАУЛАР.....	351

.

ҚАЗАҚСТАН ПЕДАГОГИКА ҒЫЛЫМДАРЫ АКАДЕМИЯСЫНЫҢ АКАДЕМИГІ,
ҚР ДИЗАЙНЕРЛЕР ОДАҒЫНЫҢ МҮШЕСІ, ПЕДАГОГИКА ҒЫЛЫМДАРЫНЫҢ
ДОКТОРЫ, ӨНЕР САЛАСЫНЫҢ ПРОФЕССОРЫ МЕДЕУБЕК ЖҰМАТАЙҰЛЫ
ТӘНІРБЕРГЕНОВТІҢ 60 ЖЫЛ МЕРЕЙТОЙЫНА ОРАЙ «КӨРКЕМ БІЛІМ БЕРУДЕ
ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЕКТІҢ ҰРПАҚ ТӘРБИЕСІНЕ ЫҚПАЛЫ» АТТЫ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ
ҒЫЛЫМИ-ПРАКТИКАЛЫҚ КОНФЕРЕНЦИЯСЫНЫҢ
ЕҢБЕКТЕРІ

ТРУДЫ
МЕЖДУНАРОДНОЙ НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКОЙ КОНФЕРЕНЦИИ «ВЛИЯНИЕ
ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА В ХУДОЖЕСТВЕННОМ ОБРАЗОВАНИИ НА
ВОСПИТАНИЕ БУДУЩЕГО ПОКОЛЕНИЯ» ПОСВЯЩЕННОЙ 60-ЛЕТИЮ
АКАДЕМИКА АКАДЕМИИ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ НАУК КАЗАХСТАНА, ЧЛЕНА
СОЮЗА ДИЗАЙНЕРОВ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН, ДОКТОРА ПЕДАГОГИЧЕСКИХ
НАУК, ПРОФЕССОРА ИСКУССТВ
МЕДЕУБЕКА ЖУМАТАЕВИЧА ТАНИРБЕРГЕНОВА

I том

23-24. 01. 2026ж.